T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

OSMANLI SARAY TEŞKİLATINDA BÂBÜSSAÂDE AĞALIĞI
(16. ve 17. Yüzyıllar)

DOKTORA TEZİ

GÜLAY PORGALI

İSTANBUL 2025

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

OSMANLI SARAY TEŞKİLATINDA BÂBÜSSAÂDE AĞALIĞI
(16. ve 17. Yüzyıllar)

DOKTORA TEZİ

GÜLAY PORGALI

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. MURAT ULUSKAN

İSTANBUL 2025

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **I**
ÖN SÖZ ..... **IV**
ÖZET ..... **VI**
ABSTRACT ..... **VII**
KISALTMALAR ..... **VIII**
TABLO, RESİM, ŞEMA VE GRAFİK LİSTESİ ..... **IX**
KAYNAKLARA DAİR ..... **X**
GİRİŞ **1**
BİRİNCİ BÖLÜM **13**
BÂBÜSSAÂDE AĞALIĞININ TEŞKİLAT YAPISI **13**
1.1. Anlam ve Mekân Olarak Bâbüssaâde 13
1.1.1. Ak Ağalar Koğuşu 16
1.1.2. Büyük Oda ve Küçük Oda 18
1.1.3. Bâbüssaâde Kapıcılığı 21
1.2. Enderun Muhafızları Ak Ağalar / Bâbüssaâde Ağaları 23
1.2.1. Sarayda İstihdam Edilmeleri ve Yetişmeleri 24
1.2.2. Sayıları 29
1.2.3. Görevleri 34
1.2.4. Kıyafetleri 38
1.3. Bâbüssaâde Arz Ağaları 42
1.3.1. Bâbüssaâde Ağası 44
1.3.1.1. Tayin ve Terfileri 44
1.3.1.2. Emeklilik ve Azilleri 52
1.3.2. Has Odabaşı 55
1.3.3. Hazinedarbaşı 57
1.3.4. Kilercibaşı 59
1.3.5. Saray Ağası 60
1.4. Bâbüssaâde Ağalarından Büyük Oda (Saray) ve Küçük Oda Kethüdası 61
1.5. Hazine Odası'nda Görevli Bâbüssaâde Ağaları 64
1.6. Bimarhane'de Görevli Bâbüssaâde Ağaları 66
1.7. Şehzade, Hanım Sultan ve Vezir Kapı Ağalıkları 69

İKİNCİ BÖLÜM **72**
BÂBÜSSAÂDE AĞASI'NIN GÖREVLERİ **72**
2.1. Harem'deki Yetkisi ve Bu Yetkinin Dârüssaâde Ağası'na Devri 72
2.2. Enderun'daki Vazifeleri 79
2.2.1. İç Oğlanların Enderun'a Giriş ve Terfilerinde 80
2.2.2. Enderun'dan Yapılan Çıkmalarda 82
2.2.3. Enderun Çamaşırcılarının Tayin ve Terfilerinde 84
2.2.4. Saray Müezzinlerinin Tayin ve Terfilerinde 86
2.3. Enderun İle Bîrun Arasında Muhaberatı Sağlama 88
2.4. Bîrun'da Sorumlu Olduğu Hizmet Grupları 92
2.4.1. Sakayân-ı Dîvân-ı Hümâyun / Sim Sakalar 93
2.4.2. Peykân-ı Hâssa 94
2.4.3. Şatırân-ı Hâssa 97
2.4.4. Mehterân-ı Hayme 98
2.4.5. Teberdârân-ı Hâssa 99
2.4.6. Ambarcıyân-ı Hîme 102
2.5. Diğer Saraylardaki Vazifeleri 102
2.5.1. Edirne Sarayı 103
2.5.2. Galata Sarayı 106
2.5.3. İbrahim Paşa (At Meydanı) Sarayı 109
2.5.4. İskender Çelebi Sarayı 111
2.6. Bâbüssaâde Ağası ve Kapı Ağalarının Teşrifattaki Yeri ve Görevleri 111
2.6.1. Cuma ve Bayram Namazı Alayları 111
2.6.2. Saray Dışı Ziyaret ve Ziyafetler 113
2.6.3. Bayram Törenleri 115
2.6.4. Cülus ve Cenaze Merasimleri 116
2.6.5. Hırka-i Saâdet'in Yıkanması ve Ziyareti 121
2.6.6. Sancak-ı Şerîf'in Muhafazası 123
2.6.7. Saraydaki Elçi Kabul Törenleri 125
2.6.8. Sadaret Mührünü Teslim Alma ve Takdim Merasimi 128
2.7. Silahdarlığın Yükselişi ve Bâbüssaâde Ağası'nın Enderun Zabitliğini Kaybedişi 129
2.8. Vakıf Nazırı Olarak Bâbüssaâde Ağası 134
2.8.1. Bâbüssaâde Ağası'nın Sorumluluğundaki Vakıflar 135
2.8.2. Rikâbiye Akçesi 146

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 149
BÂBÜSSAÂDE AĞASI'NIN SARAY HAYATI, NÜFUZU VE SERVETİ 149
3.1. Saray Hayatı 149
3.1.1. Mutfağı 151
3.1.2. Atları 154
3.1.3. Hizmetkârları 155
3.1.4. Köleleri 158
3.2. Atamalardaki Nüfuzu 161
3.2.1. Akraba Tayinleri 162
3.2.2. Adamlarını ve Tâbiiyetini Devlette İstihdam 165
3.2.3. İltimas 168
3.3. Yaşamla Ölüm Arasında Siyasete Tesiri 171
3.4. Bâbüssaâde Ağası ve Kapı Ağalarının Gelirleri 181
3.4.1. Maaşları 181
3.4.2. Ek Gelirleri 182
3.5. Bâbüssaâde Ağası ve Kapı Ağalarının Muhallefatları 187
3.6. Bâbüssaâde Ağası'na Uygulanan Müsadere İşlemi 199
3.7. Sâhibü'l-Hayrat Bâbüssaâde Ağaları 201
SONUÇ 221
KAYNAKLAR 223
EKLER 241

ÖN SÖZ

Osmanlı Devleti'nin uzun müddet varlığını sürdürmesinde şüphesiz teşkilatlandırdığı kurumların etkisi büyüktü. Bu kurumlar arasında devletin yönetim organizasyonunu oluşturan parçalardan biri de saraydı. Osmanlı Sarayı, teşkilat açısından Harem, Enderun ve Bîrun olmak üzere üç ana bölümden müteşekkildi. Bîrun ile görevliler haricinde girilmesi yasak Enderun arasındaki Bâbüssaâde, sadece korunması gereken bir kapı değil aynı zamanda bir yaşam alanıydı. Bâbüssaâde Ağası ise farklı dönemlerde Harem ve Enderun'un işlerini yürütmekte, ayrıca Bîrun'daki bazı hizmet gruplarına da nezaret etmekteydi.

Hayatlarının önemli bir kısmını sarayda geçiren ve Bâbüssaâde'de görev yapan Ak ağalar, nezaretleri altındaki Büyük Oda ve Küçük Oda oğlanlarıyla birlikte burada yaşarlardı. Amirleri olan Kapı Ağası / Bâbüssaâde Ağası 16. yüzyıl sonlarına kadar Harem ve Enderun'un; bu tarihten 18. yüzyıl başlarına kadar ise Enderun'un zabitliğini yaparak saray amirliğini elinde tutmuştu. Makamdaki bu yetki değişiminden kaynaklı olarak tezimiz de 16. ve 17. yüzyıllar olarak sınırlandırılmıştır. Amacımız, Bâbüssaâde Ağalığını kapsamlı bir şekilde analiz ederek Osmanlı saray teşkilatı içerisindeki yerini, yetki ve sorumluluklarını, tarihsel süreçteki görev değişimlerini ve toplumsal yapıya olan katkılarını birinci el kaynaklar üzerinden ortaya koyabilmektir.

Sarayın üçüncü büyük kapısı olan Bâbüssaâde'nin mimari özelliklerinin anlatıldığı bir ansiklopedi maddesi, kurumun güçlü temsilcilerinden Gazanfer Ağa'nın öne çıkarıldığı bir makale ve biyografi-vakıf ağırlıklı birkaç tez dışında Bâbüssaâde Ağalığını tüm yönleriyle izah eden müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Ayrıca, Harem ve Enderun ile ilgili yapılan çalışmalarda yer alan ve birkaç sayfayı geçmeyen bilgilerde; Bâbüssaâde Ağası'nın saraydaki konumu, makamın asli görev ve sorumlulukları, güç kaybetmesine neden olan süreç ve Osmanlı sosyal hayatına katkıları da tam olarak aydınlatılamamıştır.

Tezimiz, Giriş kısmı hariç üç bölümden oluşmaktadır. Giriş'te, Osmanlı Devleti'nden önceki ve çağdaş Türk-İslam devletlerinde Bâbüssaâde Ağası benzeri görevlilerin varlığı üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde, Bâbüssaâde Ağalığının ortaya çıkışı ve gelişimi incelenmiştir. Bu çerçevede Bâbüssaâde'nin anlam ve mekân

olarak ne ifade ettiği, Bâbüssaâde ağalarının görev alanları, tayin ve terfileri, kıyafetleri tetkik edilmiştir. Ayrıca, padişah sarayı dışında paşaların, şehzadelerin ve diğer hanedan üyelerinin saraylarındaki Kapı Ağalığı hizmeti hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, Bâbüssaâde Ağası'nın idari ve teşrifati görevleri incelenmiştir. 16. yüzyıl sonlarına kadar Harem'deki yetkisi ve bu yetkinin kaybedilme süreci, Enderun'daki vazifeleri ve bu vazifelerin ne şekilde sona erdiği, Bîrun ile Enderun arasında üstlendiği görevler ve sorumluluğu altındaki Bîrun hizmet grupları kaleme alınmıştır. İlaveten, Bâbüssaâde Ağası ve Kapı ağalarının teşrifattaki yeri ve görevleri açıklanarak Bâbüssaâde Ağası'nın vakıf sorumluluğu hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise Bâbüssaâde Ağası'nın saray ve saray dışındaki hayatı, devlet kademelerindeki nüfuzu ile siyasi olaylara etkisi, gelir ve serveti hakkında bilgi verilmiş, kurucusu olduğu vakıflar incelenmiştir.

Tez konusunu öneri olarak sunduğumda bana güvenerek çalışmamı teşvik eden, bilgi birikimi ve tecrübesiyle meselelere farklı açılardan bakmamı sağlayan, tezi defalarca okuyup içeriğin zenginleşmesine katkıda bulunan ve bu süreçte büyük bir sabırla her daim sorularıma cevap verip yolumu aydınlatan danışman hocam Prof. Dr. Murat Uluskan'a minnet ve şükranlarımı sunarım. Teze çeşitli tavsiyeleriyle değerli katkılarda bulunan Prof. Dr. Recep Ahıshalı, Prof. Dr. Uğur Demir, Prof. Dr. Zeynep Aycibin Seyitkıran, Doç. Dr. Fatih Gürcan ve Doç. Dr. Nusret Gedik hocalarıma müteşekkirim. Tez sürecinde, numarasını belirlemeye çalıştığım bir defteri bana ulaştıran Dr. Öğr. Üyesi Engin Çetin hocama teşekkür ederim. Yine bu süreçteki çeşitli desteklerinden dolayı Dr. Nermin Genç ve Adile Özgünay'a müteşekkirim. Akademik yolculuğumuzun kesiştiği ve beraber yol aldığım arkadaşlarım Derya Elvan ve Aziz Adiloğlu'na da destekleri için teşekkür ederim. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi ve İSAM Kütüphanesi görevlilerine sağladıkları kolaylıklar için teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçte yanımda olan ve beni daima destekleyen aileme müteşekkirim.

GÜLAY PORGALI

İstanbul 2025

ÖZET

Osmanlı Saray Teşkilatında Bâbüssaâde Ağalığı
(16. ve 17. Yüzyıllar)

Giriş ve üç bölümden oluşan bu çalışmada 16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı saray teşkilatı içerisinde önemli bir konuma sahip olan Bâbüssaâde Ağalığı incelenmiştir. Giriş bölümünde Osmanlı'nın çağdaşı olan devletlerle kendisinden önceki Türk-İslam devletlerinde Bâbüssaâde Ağası ile benzer vazifeleri yerine getiren görevliler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Birinci bölümde, Bâbüssaâde Ağalığının kuruluşu ve gelişimi incelenerek Bâbüssaâde'nin mekânsal analizi yapıldıktan sonra Bâbüssaâde'nin sağında ve solunda yaşayan Büyük Oda ve Küçük Oda gulamlarıyla Kapı ağalarının yaşam alanları tetkik edilmiş ve Bâbüssaâde ağalarının yetişmesi, görev alanları, kıyafetleri ile padişah sarayı dışında paşaların ve hanedan üyelerinin saraylarındaki Kapı Ağalığı hizmeti ele alınmıştır. İkinci bölümde Bâbüssaâde Ağası'nın idari ve teşrifati görevleri üzerinde durulmuştur. Saraydaki idari vazifeleri, Harem ve Enderun'daki yetkilerini kaybediş süreci, diğer saraylardaki vazifeleri, vakıf sorumluluğu ve Bâbüssaâde Ağası ile maiyetindeki Kapı ağalarının teşrifattaki yerleri ve görevleri izah edilmiştir. Üçüncü bölümde ise Bâbüssaâde Ağası'nın yaşamı, devlet kademelerindeki nüfuzu, siyasetteki etkisi, Bâbüssaâde Ağası ile maiyetindeki Kapı ağalarının gelirleri incelenmiş, 16. ve 17. yüzyıllarda Bâbüssaâde Ağalığı makamında bulunan hayır sahibi kişilerin vakıfları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Saray Teşkilatı, Bâbüssaâde Ağası, Kapı Ağası, Kapı Oğlanı, Kapı Gulamı, Ak Ağa, Hadım.

ABSTRACT

Bâbüssaâde Agha in the Ottoman Palace Organization (16th and 17th Centuries)

In this study, which consists of an introduction and three chapters, the Bâbüssaâde Agha, which held an important position in the Ottoman palace organisation in the 16th and 17th centuries, is analysed. In the introductory chapter, it is tried to reveal the officials who performed similar duties with the Bâbüssaâde Agha in the contemporary states of the Ottoman Empire and the previous Turkish-Islamic states. In the first chapter, the establishment and development of the Bâbüssaâde Agha are examined, followed by a spatial analysis of the Bâbüssaâde. Subsequently, the living quarters of the Büyük Oda (Great Chamber) and Küçük Oda (Small Chamber) ghulams, as well as those of the Kapı Aghas residing on the right and left sides of the Bâbüssaâde, are analyzed. The chapter also discusses the training, duties, and attire of the Bâbüssaâde Aghas, together with the service of the Kapı Aghas employed in the palaces of pashas and members of the imperial family outside the sultan's palace. The second chapter emphasizes the administrative and ceremonial duties of the Bâbüssaâde Agha. The administrative roles in the palace, the process of losing his powers in the Harem and Enderun, duties in other palaces, responsibilities over foundations (vakıfs), and the ceremonial place and duties of the Bâbüssaâde Agha and the Kapı Aghas serving under his command are explained. The third chapter analyses the personal life of the Bâbüssaâde Agha, his influence within the state, his role in politics, the incomes of the Agha of Bâbüssaâde and the Kapı Aghas in his entourage, and the foundations of the benefactors who held the position of Bâbüssaâde Agha in the 16th and 17th centuries.

Keywords: Ottoman Empire, Palace Organisation, Bâbüssaâde Agha, Kapı Agha, Kapı Oğlanı, Kapı Gulamı, Ak Agha, Eunuch.

KISALTMALAR

B	Receb
Bk.	Bakınız
BOA	Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C	Cemâziyelahir
Ca	Cemâziyelevvel
çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	Editör
h.	hüküm
H.	Hicri
haz.	Hazırlayan
L	Şevval
M	Muharrem
M.	Milâdî
N	Ramazân
Nu.	Numara
R	Rebî‘ülâhir
Ra	Rebî‘ülevvel
S	Safer
S.	Sayı
s.	Sayfa
Ş	Şa‘bân
TDK	Türk Dil Kurumu
trc.	Tercüme eden
TTK	Türk Tarih Kurumu
vd.	ve diğerleri
vr.	Varak
Z	Zilhicce
Za	Zilka‘de

TABLO, RESİM, ŞEMA VE GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1.1. 1510-1561 Yılları Arasında Enderun'dan Çıkan Kapı Gulâmlarının Bölüklere Dağılımı

Şema 1.1. Bâbüssaâde Ağalığının Teşkilat Şeması

Tablo 1.1. Bâbüssaâde Ağalarının Sayısı (1502-1713)

Resim 1.1. Kapı Ağası

Grafik 1.2. Bâbüssaâde Ağalığına Yapılan Tayinler

Tablo 1.2. Bâbüssaâde Ağalığı Makamında Bulunanlar (1730'a kadar)

Tablo 1.3. Bimarhane'de Görevli Bâbüssaâde Ağalarının Sayısı

Tablo 2.1. Bâbüssaâde Ağası Nezaretindeki Vakıflar (1730'a kadar)

Tablo 2.2. Vakıf Gelirlerinden Padişaha Takdim Edilen "Rikâbiye Akçesi"

Tablo 3.1. Bâbüssaâde Ağası Cedid Gazanfer Ağa'nın Metrukâtı

Tablo 3.2. Bâbüssaâde Ağası (Cedid) Yakub Ağa'nın Muhallefatı

Tablo 3.3. Bâbüssaâde Ağası Hacı İbrahim Ağa'nın Muhallefatı

Tablo 3.4. Sâbıka Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa'nın Eşyaları

Tablo 3.5. Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa'nın Edirne'ye Gönderilen Muhallefatı

Tablo 3.6. Bâbüssaâde Ağası Mustafa Ağa'nın Enderun Hazinesi'ne Aktarılan Malları

Tablo 3.7. Bâbüssaâde Ağası Mustafa Ağa'nın Harem'e Aktarılan Eşyaları

Tablo 3.8. Bâbüssaâde Ağası'nın Kurucusu Olduğu Vakıflar (1730'a kadar)

KAYNAKLARA DAİR

Arşiv Kaynakları

Osmanlı Saray Teşkilatında Bâbüssaâde Ağalığı (16. ve 17. Yüzyıllar) konulu tez çalışmamızın ana materyali esas itibariyle arşiv vesikalarıdır. Bunun yanı sıra dönemin yazarlarının kaleme aldıkları eserlerden ve saray teşkilatı üzerine yapılmış çalışmalardan faydalanılmıştır. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivindeki belge görüntülerinin Osmanlı Arşivine aktarımıyla birlikte Bâbüssaâde Ağalığı hakkında yaptığımız arşiv çalışmasının büyük çoğunluğu Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) üzerinden yürütülmüştür. Ancak hâlihazırda Topkapı Sarayı Müzesi Arşivinden Osmanlı Arşivine aktarılmayan belgeler de bulunmaktadır. Bu belgeler Millî Saraylar İdaresi Başkanlığı Topkapı Sarayı Müzesi Arşivinden (TSMA.E / TSMA.D) temin edilerek kullanılmıştır.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi defter ve evrak serileri vakıf, hesap, mevâcib, muhasebe, tahrir, zeamet, cizye, filori, inam, muhallefat ve mülkname gibi pek çok konuda çeşitlilik arz eden vesikalardan oluşmaktadır. Bu tasniflerde Bâbüssaâde ağalarının sayıları, kıyafetleri, maaşları, muhallefatları ve vakıfları gibi konularda belgeler mevcuttur.

Saray arşivi dışında, Kâmil Kepeci ve Bâb-ı Âsafî tasniflerinde yer alan Ruus defterlerinde ise tayinler ve maaş artışlarının yanı sıra Bâbüssaâde Ağası, Dârüssaâde Ağası, Saray-ı Cedid Ağası gibi görevlilerin nezaretine verilen vakıflar ile diğer vakıfların nezaret, tevliyet, kitabet gibi vazifeleri için yapılan atamalar bulunmaktadır.[1] Bâbüssaâde Ağası'nın arz ve iltimasıyla yapılan atamalarla ilgili kayıtlar da bu defterlerde yer almaktadır. Yine Kâmil Kepeci tasnifinde yer alan ruznamçe defterleri de hazinenin gelir gider durumunu ortaya koymaktadır. Tez kapsamında, Enderunluların nefer sayısı ve nefer sayısına göre verilen toplu maaşları hakkında bilgiler bulunması önemlidir.

[1] Recep Ahıshalı, "Ruûs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA),* XXXV, (2008), s.272.

Dîvân-ı Hümâyûn'da görüşülüp karara bağlanan hususların ferman suretlerinin yer aldığı Mühimme defterleri de yararlandığımız önemli tasniflerden biridir.[2] Bâbüssaâde Ağası'nın dîvâna arz ettiği hususlar hakkında verilen kararlar bu defterlerde muhafaza edilmektedir. İbnülemin, Ali Emîrî ve Cevdet tasnifleri ise mevâcib, tevcihat, vakıf, tayinat vb. konulardaki zengin belge çeşitliliği ile istifade ettiğimiz tasnifler arasındadır. Son olarak Maliyeden Müdevver Defterler ile Hatt-ı Hümâyun tasnifinde kayıtlı belgeler de çalışmamızda yararlandığımız kaynaklar arasında bulunmaktadır.

Kanunnameler

Teşkilat kanunnameleri; Bâbüssaâde Ağalığının kuruluşu, ağaların kariyer basamakları ve teşrifattaki yerleri gibi hususlarda büyük önemi haizdir. Fatih Sultan Mehmed'in tedvin ettirdiği *Kanunnâme-i Âl-i Osman* ismiyle anılan kanunnamede, Bâbüssaâde Ağası'nın arz ağalarının en büyüğü olduğu belirtilmiş, yüz yüze ve yazılı olarak kimlerin padişaha arzda bulunabileceği kaydedilmiştir.[3] 17. yüzyıl başlarında Ayn Ali Efendi tarafından kaleme alınan risaleler Osmanlı kanunları ile eyalet ve merkez teşkilatı hakkında bilgiler içermektedir. Merkez teşkilatıyla ilgili olarak risalesinde, ulufeli vazifelilerden Bâbüssaâde Ağası'nın sorumluluğundaki birimler hakkında bilgilere ulaşılmaktadır.[4] 17. yüzyılın ikinci yarısında kaleme alınan Hezârfen Hüseyin Efendi'nin *Telhisü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân* adlı eseri ise devletin idari teşkilatı ve maliyesi ile birlikte her türlü teşrifat ve merasime ait kuralların bir araya toplanıp özetlendiği bir çalışmadır. Dîvân-ı Hümâyun toplantılarının yapıldığı günlerde ve bayramlarda Ak ağaların teşrifattaki konumu ile Bâbüssaâde Ağası ve onun nezaretindeki saray ocaklarının yevmiyeleri hakkında bilgi verilmektedir.[5] Bu eserin kaynak olarak kullanıldığı,[6] IV. Mehmed zamanında yazılmış olan *Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi*'nde ise Osmanlı Devleti'nin saray, askerî ve mali teşkilatı fasıllar halinde ele alınmaktadır. Sarayın anlatıldığı kısımda, Enderun ve Harem görevlilerinin sayılarıyla birlikte Bâbüssaâde Ağası'nın ulufesinden bahsedilmektedir.[7]

---

[2] Mübahat S. Kütükoğlu, "Mühimme Defteri", *DİA***,** XXXI, (2020), s.519.

[3] Fatih Sultan Mehmed, *Atam Dedem Kanunu (Kanunnâme-i Âl-i Osman),* haz. Abdulkadir Özcan, Yitik Hazine Yayınları, İzmir 2013, s.7,15.

[4] Ayn Ali Efendi, *Osmanlı Kanunları ve Teşkilâtı*, haz. Seyit Ali Kahraman, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2021.

[5] Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhisü'l-Beyân fî Kavânîn-i Âl-i Osman,* haz. Sevim İlgürel, Türk Tarih Kurumu Yayınları (TTK), Ankara 1998, s.13-14.

[6] Abdulkadir Özcan, "Eyyübi Efendi Kanunnamesi Hakkında Yeni Bir Değerlendirme", *Tarih Dergisi*, Sayı:36, (İstanbul 2011), s.423-426.

[7] *Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi*, haz. Abdulkadir Özcan, Eren Yayıncılık, İstanbul 1994, s.14-15.

Nasihatnameler

17. yüzyıl başlarında giderek artan idari ve toplumsal sorunlarla birlikte devletin çeşitli kademelerinde yer alan bürokratlar "kanun-i kadim"in bozulduğu gerekçesiyle çeşitli nasihatnameler kaleme almışlardır. Bunlar arasında, 17. yüzyıl başlarında II. Osman'a sunulan *Kitâb-ı Müstetâb* isimli eserin müellifi bilinmemektedir. Eserde, devlet düzenindeki bozulmalar üzerinde durulmuş ve bu durum geçmiş dönemdeki uygulamalara atıfta bulunularak belirtilmiştir. Ancak, Bâbüssaâde Ağası'nın konumu ve görevleri hakkında verilen bilgiler oldukça azdır.[8] Yine Koçi Bey'in IV. Murad'a ve Sultan İbrahim'e sunduğu raporlar da devlet düzenindeki bozulma ve bunun ıslahı konusunda padişaha tavsiye ve bilgilendirme amacıyla kaleme alınan risalelerdir. *Koçi Bey Risalesi,* Harem-i Hümâyun teşkilatının yanı sıra Bâbüssaâde Ağası'nın yetkileri hususunda da mühim bilgiler içermektedir.[9]

Osmanlı Kronikleri

Osmanlı tarihleri arasında 16. yüzyılda yazılmış Selânikî Mustafa Efendi'nin 1563-1600 yıllarını kapsayan *Selaniki Tarihi* adlı eseri Enderun ağaları, Dârüssaâde Ağası ve Bâbüssaâde ağaları hakkında kıymetli bilgiler içeren önemli bir kaynaktır. Vakaları kendi müşahadesine göre anlatan Selânikî, tayin ve aziller başta olmak üzere özellikle III. Mehmed dönemi olaylarını gün gün anlatmaktadır.[10] Gelibolulu Mustafa Âlî'nin kaleme aldığı *Künhü'l-ahbâr* ise başlangıçtan 1595 Eğri Seferi'ne kadar olan Osmanlı tarihini içermektedir. Bâbüssaâde Ağası Gazanfer Ağa'nın Gelibolulu Mustafa Âlî'nin hamisi olduğunu göz önünde bulundurarak kullandığımız eserde, Bâbüssaâde ağalarının 16. yüzyıl sonlarındaki hiyerarşisi, başlıca görevleri ve ulufe miktarları hakkında oldukça kıymetli bilgiler yer almaktadır.[11]

17. yüzyıl başlarında Mustafa Sâfî tarafından I. Ahmed'in isteğiyle kaleme alınan *Zübdetü't-tevârîh* isimli eser de yararlandığımız önemli kaynaklar arasındadır. Eserin II. Cildi I. Ahmed dönemini ihtiva etmekte olup, Bâbüssaâde Ağası ile ilgili

[8] *Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler I. Kitâb-ı Müstetâb,* haz. Yaşar Yücel, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974, s.XIX-XXI.

[9] *Koçi Bey Risalesi*, Tahşiye eden Ali Kemalî Aksüt, Vakit Gazete-Matbaa-Kütüphane, İstanbul 1939.

[10] Mehmet İpşirli, "Selânikî Mustafa Efendi", *DİA,* XXXVI, (2009), s.358; Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, I, haz. Mehmet İpşirli, TTK, Ankara 1999; Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*, II, haz. Mehmet İpşirli, TTK, Ankara 1999.

[11] Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV, haz. Suat Donuk, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2024, s.712-715.

teşrifati bilgiler mevcuttur.[12] 1592-1644 yıllarını kapsayan *Topçular Kâtibi Abdulkadir (Kadri) Efendi Tarihi* ise Osmanlı Devleti'nin sefer organizasyonları hakkında önemli bir kaynaktır. Özellikle eserin II. cildinde Bâbüssaâde ağalarının sefere hazırlıkları, sefer alaylarındaki ve seferdeki durumları ile ilgili detaylı bilgiler vardır.[13] Kronikler arasında Naîmâ Mustafa Efendi'nin *Târih-i Na'îmâ* (*Ravzatü'l-Hüseyn fî hulâsati ahbâri'l-hâfikayn*) adlı eseri 1000-1070/1596-1660 yılları arasındaki sekiz Osmanlı padişahı dönemini kapsamaktadır.[14] Eser, Bâbüssaâde Ağası Gazanfer Ağa'nın dönemin siyasetine etkisini ve nüfuzunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Ayrıca, Bâbüssaâde Ağalığından vezirliğe yükselerek Mısır Valiliğine atanan Hadım Abdurrahman Paşa hakkında verdiği detaylı bilgiler ve Kapı ağalarıyla ilgili satır aralarında zikrettiği hususlar bakımından da çalışmamızın mühim kaynakları arasında yer almaktadır.

Saraydaki iç oğlanları zümresine katılan ve aslen Polonyalı olan Ali Ufkî Bey'in kaleme aldığı *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam* ismiyle Türkçeye çevrilen eserin muhtevası 1665 yılında sona ermektedir. 17. yüzyılın ortalarında Osmanlı saray hayatı hakkında çok kıymetli bilgiler içermektedir. Sultan İbrahim ve IV. Mehmed döneminde sarayda bulunan Ali Ufkî Bey, Enderun hakkında bizzat müşahede ettiği hususları, Harem hakkında ise oradaki görevlilerden öğrendiklerini aktarmaktadır. Bâbüssaâde Ağası ve hadımlarla ilgili anlatımları dikkate değerdir.[15]

Ruzname şeklinde tutulan kayıtların bulunduğu Nişancı Vezir Abdurrahman Abdi Paşa'nın *Tarih-i Vekayi* adlı eseri IV. Mehmed döneminin 1648-1663 yıllarını kapsamaktadır. Günlük tutulan kayıtları sayesinde, Bâbüssaâde Ağalığına yapılan tayin ve aziller hususunda yararlandığımız önemli bir kaynaktır.[16] 1688-1693 yılları arasındaki vakaların günlük olarak tutulmasının yanı sıra Enderun ve Saray kaidelerinin anlatıldığı Üsküdarî Abdullah Efendi'nin *Vâkı'ât-ı Rûz-merre* isimli eseri de konumuzla ilgili farklı bilgilere erişmemize imkân sağlamaktadır. Bâbüssaâde Ağası'nın teşrifattaki yeri, Padişah ile münasebeti, Enderun'daki konumu ve Padişah'ın arz ağalarından olması hasebiyle diğer görevlilerle olan ilişkisi gibi konularda bilgi veren kıymetli bir

[12] *Mustafa Sâfî'nin Zübdetü't-tevârîh'i*, II, haz. İbrahim Hakkı Çuhadar, TTK, Ankara 2003.

[13] *Topçular Kâtibi Abdulkadir (Kadri) Efendi Tarihi*, I-II, haz, Ziya Yılmazer, TTK, Ankara 2003.

[14] Na'îmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fî Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)*, I, haz. Mehmet İpşirli, TTK, Ankara 2014, s. IX.

[15] Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013.

[16] Abdi Paşa tarafından IV. Mehmed'in isteği üzerine yazılmıştır. Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme [(Osmanlı Tarihi (1648-1682)] Tahlil ve Metin Tenkidi*, haz. Fahri Ç. Derin, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008, XXIV.

eserdir.[17] Bu hususta değerlendirdiğimiz diğer bir eser de 1660-1703 yılları arası olaylarını ihtiva eden Raşid Mehmed Efendi'nin *Târih-i Râşid ve Zeyli* ismiyle anılan kroniğidir.[18]

Silahdar Mehmed Ağa tarafından kaleme alınan ve *Silahdar Tarihi* ismiyle meşhur olup 1654-1695 yıllarını kapsayan *Zeyl-i Fezleke*[19] ve onun devamı niteliğinde 1695'ten 1721 yılına kadarki olayların anlatıldığı *Nusretname* adlı eserler, Bâbüssaâde Ağalığı ile ilgili çeşitlilik arz eden bir muhtevaya sahiptir. Ağaların tayin ve azli, teşrifati görevleri, seferlere iştiraki ve paşaların tayin ve azillerinde üstlendiği vazifelerle ilgili bilgiler içermektedir.[20]

19. yüzyılda Tayyar-zade Atâ tarafından yazılmış olan *Tarih-i Enderun,* muhtevasında Enderun ve Saray hakkında tafsilatlı bilgiler sunan bir eserdir. Geç dönem kaynağı da olsa Ak ağaların sarayda istihdamı, Bâbüssaâde Ağası'nın görev alanları, oturduğu yer, kıyafeti ve Saray amirliğinin Silahdar Ağa'ya geçişi gibi birçok konuda yararlandığımız zengin bir içeriğe sahiptir.[21] Enderunlu Abdullatif ise kaleme aldığı *Ayine-i Derun (Osmanlı'ya Devlet Adamı Yetiştiren Mektep: Enderûn-i Hümâyûn)* isimli eserinde, Enderun'un yapısıyla alakalı verdiği bilgilerde seleflerinden[22] istifade etmiştir. Diğer çalışmalardan farklı olarak, Enderun'dan yetişerek çeşitli görevlere atanan kişilerin makamlarına göre listelerini vermiştir. Ancak bu listelerde Bâbüssaâde ağalarıyla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Hafız Hızır İlyas Ağa'nın *Letâif-i Vekâyi-i Endruniyye* adlı eseri ise 19. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Sarayı hakkında detaylı bilgiler içermektedir. Olayların yıl yıl anlatılmasıyla birlikte Bâbüssaâde Ağası'nın nüfuzu, teşrifati konumu ve Bâbüssaâde Ağalığına tayin

---

[17] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, I, haz. Muzaffer Doğan, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2017; Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre,* II, haz. Recep Ahıshalı, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2017; Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, III, haz. Erhan Afyoncu, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2017; Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, IV, haz. Mahmut Ak, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2017.

[18] *Târîh-i Râşid*'in 1082-1115 (1671-1703) yılları arası olaylarının hemen aynen denilecek derecede Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın *Zübde-i Vekayiât*'ından alındığı belirtilmektedir. Râşid Mehmed Efendi Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli (1071-1114 / 1660-1703)***,** I-III, haz. Abdulkadir Özcan vd., Klasik Yayınları, İstanbul 2013, s.XXVIII.

[19] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca.1106 / 1654-7 Şubat 1695),* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

[20] Silâhdâr Mehmed Ağa, *Nusretnâme İnceleme-Metin (1106-1133/1695-1721),* haz. Mehmet Topal, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları (TÜBA), Ankara 2018.

[21] Tayyar-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi Târih-i Enderûn*, I-IV, haz. Mehmet Aslan, Kitabevi, İstanbul 2010.

[22] Çalışmasında Hızır İlyas'ın ve Tayyar-zâde Atâ'nın Enderun ile ilgili çalışmalarını kullanmıştır. Bk. Enderunlu Abdullatif, *Ayine-i Derun (Osmanlı'ya Devlet Adamı Yetiştiren Mektep: Enderûn-i Hümâyûn),* haz. Ahmet Köç, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2013, s.XIII-XIV.

konularında bilgiler vermekte ve geçmiş dönemle olan farklılıkları tespit edebilme imkânı sunmaktadır.[23]

Yine 19. yüzyılda kaleme alınan Mehmed Süreyya'nın *Sicill-i Osmanî*[24] isimli çalışması da çeşitli kurumlarda görev yapmış devlet adamlarının biyografilerini ihtiva etmesi dolayısıyla kıymetlidir. Bazı hatalı bilgiler içerse de kimi Bâbüssaâde ağalarının isimlerini ve yaşadıkları dönemi tespit etmede, diğer kaynaklarla karşılaştırmada kullanılan bir referans eserdir.

Seyahatnameler

16. ve 17. yüzyıllarda kaleme alınmış seyahatnameler ve elçi raporları başvuru kaynaklarımız arasında mühim bir yer tutmaktadır. Bu eserlerden biri, III. Murad döneminde Kutsal Roma-Germen İmparatorluğunun gönderdiği elçilik heyetinde bulunan Salomon Schweigger'in *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581* adıyla Türkçeye çevrilen seyahatnamesidir. Schwigger, kentte gördüklerinin yanı sıra saraydaki hadımlar ve yapılan elçi töreni hakkında bilgiler vermektedir.[25] 17. yüzyılda, Evliya Çelebi'nin *Tarih-i Seyyah*[26] olarak da anılan seyahatnamesinde ise Bâbüssaâde Ağası olan kişilerin kurduğu vakıfları saptamanın yanı sıra dönemin olaylarına dair anlatımlardan yola çıkarak farklı bilgilere de ulaşılabilmektedir. Yabancı seyyahlar arasında ise J.B. Tavernier, *Topkapı Sarayında Yaşam (Nouvelle Relationde L'Interieur du Serrail du Grand Seigneur)* isimli kitabında; Ak ağalar, hadımlar, Enderun odaları, iç oğlanları ve Kapı Ağası hakkındaki rivayetlere yer vermektedir. Kendisinin de kitabında belirttiği üzere, sarayla alakalı anlatımları Hazinedarbaşı iken azledilmiş birinden ve hazinede görevliyken vazifesine son verilmiş bir başka kişiden aldığı malumatlara dayanmaktadır.[27] Tavernier'in sarayla ilgili verdiği bilgiler bu bakımdan önemli olmakla birlikte, bazı kısımlarda tahayyül ettiklerini eserine eklemekten de kaçınmadığı görülmektedir. Yine Paul Rıcaut'un *Osmanlı İmparatorluğu'nun Hâlihazırının Tarihi* ismiyle Türkçeye kazandırılan kitabı,[28] Robert Withers'ın *Büyük Efendi'nin Sarayı*

[23] Hafız Hızır İlyas Ağa, *Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat Letâif-i Vekâyi'-i Enderûniyye*, haz. Ali Şükrü Çoruk, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011.

[24] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, I-VI, haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

[25] Salomon Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk:1578-1581,* haz. Heidi Stein, çev. S. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004.

[26] Nuran Tezcan, "Seyahatnâme", *DİA,* XXXVII, (2009), s.16-19.

[27] J.B. Tavernier, *Topkapı Sarayında Yaşam,* çev. Perran Üstündağ, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1984, s.11-12.

[28] Paul Rıcaut, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Hâlihazırının Tarihi (XVII. Yüzyıl),* trc. Halil İnalcık, Nihan Özyıldırım, TTK, Ankara 2012.

adıyla çevrilen eseri[29] ve Antoine Galland'ın *İstanbul'a Ait Günlük Hâtıralar (1672-1673)* başlığıyla tercüme edilen ruzname tarzındaki seyahat notları[30] da Bâbüssaâde Ağalığı ve hadımlarla ilgili muhtevaya sahip başlıca kaynaklar arasındadır.

Araştırma Eserler

Literatürde Bâbüssaâde Ağalığı ile ilgili en kapsamlı bilgi İ. Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı* adlı eserinde bulunmaktadır. Eserde, Kapı Ağası ve Ak ağalar başlığı altında Bâbüssaâde Ağalığının genel yapısı hakkında önemli bilgiler verilmektedir. Ayrıca Bâbüssaâde Ağası'nın gelirlerine, kıyafetine, zaman içerisindeki görev değişimlerine değinilmektedir.[31] Bu kıymetli çalışma, Saray'ın tüm teşkilat yapısı hakkında verdiği kapsamlı malumatın yanı sıra diğer araştırma eserlerinden farklı olarak Bâbüssaâde Ağası nezaretindeki birimlerin tespitinde araştırmamıza büyük katkı sağlamıştır.

Topkapı Sarayı hakkında Ahmet Şimşirgil'in yazmış olduğu *Taşa Yazılan Tarih Topkapı Sarayı* isimli kitap daha çok kitabeler ve sarayın yerleşim düzeni hakkında bilgi vermektedir. Sarayın üçüncü büyük kapısı olan Bâbüssaâde ve onu korumakla görevli Ak Ağalar Koğuşu ve amirleri Bâbüssaâde Ağası Dairesi'nin konumu belirtilmektedir.[32] Necdet Sakaoğlu'nun *Tarihi Mekanları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı* isimli eseri de mekânsal bağlamda Bâbüssaâde ağaları ile ilgili bilgiler içermektedir.[33]

Mekânla ilişkili olarak, mimarlık tarihi üzerine yapılan çalışmalar da saraydaki yapılar ve bu yapılarda yaşayan kişilerin yapmakla yükümlü oldukları görevler hakkında bilgi sunmaktadır. Gülru Necipoğlu'nun *15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı Mimari, Tören ve İktidar* ismiyle Türkçeye tercüme edilen kitabı, sarayla alakalı çok kıymetli bilgiler veren ve Bâbüssaâde Ağalığı ile ilgili de genel hatlarıyla da olsa

[29] Robert Withers, *Büyük Efendi'nin Sarayı,* çev. Cahit Kayra, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş, İstanbul 1996.

[30] Antoine Galland, *İstanbul'a Ait Günlük Hâtıralar (1672-1673)*, I-II, çev. Nahid Sırrı Örik, TTK, 2. Baskı, Ankara 1987.

[31] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı, TTK, 4. Baskı, Ankara 2014.

[32] Ahmet Şimşirgil, *Taşa Yazılan Tarih Topkapı Sarayı,* Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul 2005.

[33] Necdet Sakaoğlu, *Tarihi, Mekânları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hümayun: Topkapı Sarayı,* Denizbank/Creative Yayıncılık, İstanbul 2002.

faydalı bilgiler sunan bir eserdir.[34] Sedad H. Eldem ve Feridun Akozan'ın *Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma* isimli çalışması da bu bağlamda değerlendirilebilir.[35]

Harem ile ilgili yazılmış eserlerin başında Çağatay Uluçay'ın *Harem II* adlı kitabı gelmektedir. Kitapta, Ak ağaların sarayda görevlendirilmeleri, belli başlı vazifeleri, Bâbüssaâde Ağası'nın yetki ve sorumlulukları gibi konularda temel bilgiler verilmektedir.[36] Saraydaki işleyiş ve düzene dair önemli bir çalışma da Sema Ok'un kaleme aldığı *Harem Dünyası Harem Ağaları* adlı eserdir. Yazar, Ak ağaların görevleri hakkında bilgi vererek, gelebilecekleri en yüksek rütbe olan Bâbüssaâde Ağalığının maaş, vazife ve yetki devri gibi temel bilgilerin dışında bazı münferit olaylardan da bahsetmektedir. Bâbüssaâde Ağası'nın Arz Ağalığı görevinin II. Mustafa dönemine kadar sürdüğünü belirtmektedir.[37] Söz konusu bu iki eser daha çok Harem ile ilgili olup Valide Sultanlar, Hanım Sultanlar, cariyeler, Dârüssaâde ağaları ve Harem'in işleyişi hakkında kapsamlı bir muhtevaya sahiptir.

Enderun ile ilgili yapılan çalışmalar Bâbüssaâde teşkilatını ve bir kısım görevlileri ortaya çıkarması bakımından önemlidir. İsmail H. Baykal'ın yazdığı *Enderun Mektebi Tarihi* adlı eserde; Ak ağaların, iç oğlanlarının eğitimi ve disipliniyle ilgilenmesi ve Bâbüssaâde Ağası'nın görevleri hakkında bilgiler mevcuttur. Eserde yer alan Saray'ın mimari planından Ak Ağalar Koğuşu ve Bâbüssaâde Ağası'nın odası tespit edilebilmektedir.[38] Ülker Akkutay'ın *Enderun Mektebi* isimli kitabı ise konuya farklı bir pencereden bakarak daha çok eğitim üzerinde durmaktadır.[39]

Sarayın Bîrun hizmetlilerinin teşkilatı hakkında yapılmış bazı araştırmalar yol göstericidir. Bunlardan Murat Uluskan'ın *Divân-ı Hümâyûn Çavuşbaşılığı (XVI-XVII. Yüzyıllar)* adlı Yüksek Lisans tezi ve *Divân-ı Hümâyun Çavuşları* adlı Doktora tezi, Bâbüssaâde Ağası'nın çavuşluk tayin ettirdiği adamlarının durumlarını ortaya koyması bakımından önemlidir.[40] Recep Ahıshalı'nın Doktora tezi olup *Osmanlı Devlet*

---

[34] Gülru Necipoğlu, *15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimarî, Tören ve İktidar,* çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık (YKY), İstanbul 2007.

[35] Sedad H. Eldem, Feridun Akozan, *Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma,* Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1981.

[36] M. Çağatay Uluçay, *Harem II,* TTK, Ankara 1971.

[37] Sema Ok, *Harem Dünyası Harem Ağaları,* Kamer Yayınları, İstanbul 1997.

[38] İsmail H. Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi,* I, İstanbul Fethi Derneği Neşriyatı, İstanbul 1953.

[39] Ak ağalar ile ilgili kısımlar genellikle İ. Hakkı Uzunçarşılı, F. İsfendiyaroğlu, ve İsmail H. Baykal'ın çalışmalarından alınmıştır. Bk. Ülker Akkutay, *Enderun Mektebi***,** Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara 1984, s.88,127vd.

[40] Murat Uluskan, *Divân-ı Hümâyûn Çavuşbaşılığı (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1998; Murat Uluskan,

Teşkilâtında Reisülküttâblık (XVIII. Yüzyıl) adıyla yayımlanan kitabı, Bâbüssaâde Ağası'nın Arz Ağalığı görevini nasıl yürüttüğü konusunda kıymetli bir referanstır.[41] Yine Arif Bilgin tarafından kaleme alınan *Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650)* adlı eser de Bâbüssaâde Ağası'nın mutfağı ve çalışanları hakkında bilgi vermektedir.[42]

Bâbüssaâde ağalarının biyografisi özelinde, hakkında çalışma yapılmış isimlerin başında Gazanfer Ağa gelmektedir. Leyla Kaya'nın *Kapı Ağası Gazanfer Ağa'nın Anadolu'da Yaptırdığı Mimarî Eserler* isimli Yüksek Lisans tezinde Gazanfer Ağa'nın hayatı ve mimari eserleri üzerinde durulmuştur. Tezde yer alan, kardeşi Cafer Ağa'nın 1577 senesinde Bâbüssaâde Ağası olduğu bilgisi ise doğru olmayıp o tarihte Mahmud Ağa görevde bulunmaktadır.[43] Bilal Erbil tarafından yazılan *Gazanfer Ağa, Hayatı ve Yaptırdığı Eserler* adlı Yüksek Lisans tezi de bir biyografi çalışması olmakla birlikte Bâbüssaâde Ağalığı hakkında kapsamlı bir bilgi içermemektedir.[44] Gazanfer Ağa ile ilgili yapılan çalışmalardan biri de Levent Kaya Ocakaçan'ın *Geç 16. ve Erken 17. yy'da Osmanlı Devleti'ndeki Patronaj İlişkilerinin Gazanfer Ağa Örneği Üzerinden Venedik Belgelerine Göre İncelenmesi* isimli Doktora tezidir. Çalışmada, Gazanfer Ağa özelinde Osmanlı Devleti'ndeki hizip mücadelesi ve sosyo-ekonomik durum incelenmektedir.[45]

Meral Bayrak Ferlibaş'ın *Enderun Hazinesi Kethüdası ve Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa'nın Evkafı* isimli kitabı, Osman Ağa'nın vakıfları hakkında detaylı bilgiler sunan önemli bir çalışmadır. Kitabın birinci bölümünde, kendisinin saraydaki tespit edilebilen görevleri verilmiştir. Eserin asıl amacı Osman Ağa'nın vakıflarını tanıtmaktır;[46] Bâbüssaâde Ağalığı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Babüssaade Ağası'nın köleleri hakkında yapılmış müstesna bir çalışma bulunmaktadır. İbrahim Metin Kunt tarafından kaleme alınan "Kulların Kulları" başlıklı

Divân-ı Hümâyun Çavuşları, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004.

[41] Recep Ahıshalı, *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Reisülküttâblık (XVIII. Yüzyıl)*, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2023.

[42] Arif Bilgin, *Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004.

[43] Leyla Kaya, *Kapı Ağası Gazanfer Ağa'nın Anadolu'da Yaptırdığı Mimarî Eserler,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara 2022, s.12.

[44] Bilal Erbil, *Gazanfer Ağa, Hayatı ve Yaptırdığı Eserler,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

[45] Levent Kaya Ocakaçan, *Geç 16. ve Erken 17. yy'da Osmanlı Devleti'ndeki Patronaj İlişkilerinin Gazanfer Ağa Örneği Üzerinden Venedik Belgelerine Göre İncelenmesi,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016.

[46] Meral Bayrak Ferlibaş, *Enderun Hazinesi Kethüdası ve Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa'nın Evkafı,* Yeditepe Yayınevi, İstanbul, Aralık 2021.

makalede, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Bâbüssaâde Ağası olanların köleleri hakkında Osmanlı Arşivinde yer alan birkaç defterin muhtevası belirtilmekte, bunlardan Babüssaade Ağası Cafer Ağa'nın ölümünden sonra köleleri hakkında tutulan iki defter mukayese edilerek kölelerin kimlik, meslek ve akıbeti hakkında bilgi verilmektedir.[47]

Sevgi Ağca Diker'in kaleme aldığı "Topkapı Sarayında Ak Hadımlardan Oluşan Bâbüssaâde Teşkilatı ve Kurumun Son Güçlü Temsilcisi: Kapı Ağası Gazanfer Ağa" adlı makale, Bâbüssaâde teşkilatının yapısını ortaya çıkarma adına yapılmış önemli bir çalışmadır. Ancak Osmanlı Arşivindeki araştırmaları birkaç tasnif ile sınırlı kaldığından teşkilat mensuplarının sayıları, zamanla değişen görev tanımları ve Bâbüssaâde ağalarının yetkilerindeki azalmanın nedenleri tam olarak ortaya konulamamıştır.[48] Yine Diker'in Doktora tezi olup *Osmanlı Saray Teşkilatında Has Oda* ismiyle yayımlanan çalışmasında da Bâbüssaâde Ağası ve Ak hadımlar hakkında bilgi verilmektedir. Has Oda ağalarından Silahdar Ağa'nın yükselişinden ve saray amirliğine getirilişinden bahsedilmekte; ancak Bâbüssaâde ağalarının bu görevi kaybetme sürecine değinilmemektedir.[49]

Bâbüssaâde Ağalığının ilk güç kaybı Harem idaresinin Kara ağalara geçmesiyle yaşanmıştır. Ahmet Nezihi Turan, *Mahremiyetin Muhafızları, Darüssade Ağaları* isimli makalesinde; Harem idaresinin Ak ağalardan Kara ağalara geçişinden bahsederek teşkilatları hakkında bilgi vermiş, Dârüssaâde Ağası'nın Silahdar Ağa ve Bâbüssaâde Ağası'nın amiri olduğunu belirtmiştir. Fakat gerçekte durum böyle olmayıp Dârüssaâde Ağası'nın Harem dışında, sarayın Enderun kısmında bir görevi bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu ağaların amiri olması da mümkün değildir. Bu değerlendirmeyi, Dârüssaâde Ağalığı makamının diğerlerine nazaran daha itibarlı olduğu şeklinde yapmak kanımızca daha doğru olacaktır. Gazanfer Ağa'nın Bâbüssaâde Ağası olduğu ve Harem'in amirliğini yaptığı konusu ise tartışmalıdır.[50]

Dârüssaâde Ağalığı ile ilgili yapılmış önemli bir çalışma da Jane Hathaway'in, *Darüssaade Ağası Osmanlı Sarayında Afrikalı Bir Güç Odağı* ismiyle Türkçeye çevrilen kitabıdır. Eserde, Osmanlı sarayına hadımların ne şekilde temin edildiği

---

[47] İbrahim Metin Kunt, "Kulların Kulları", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, Sayı:3, (1975), s.27-42.

[48] Sevgi Ağca Diker, "Topkapı Sarayında Ak Hadımlardan Oluşan Bâbüssaâde Teşkilatı ve Kurumun Son Güçlü Temsilcisi: Kapı Ağası Gazanfer Ağa", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi,* Sayı:16, (2020), s.1-32.

[49] Sevgi Ağca Diker, *Osmanlı Saray Teşkilatında Has Oda,* Kitap Yayınevi, İstanbul 2021, s.186vd.

[50] Ahmet Nezihi Turan, "Mahremiyetin Muhafızları, Darüssaade Ağaları," *Osmanlı Araştırmaları,* cilt:19, Sayı:19, (1999), s.136,138.

açıklanmaya çalışılmakta ve Ak hadımlar hakkında bilgi verilmektedir. Kara ağaların saraydaki nüfuzunun artışı ve Habeşi Mehmed Ağa'nın Dârüssaâde Ağası olarak Harem'in idaresini ele geçirmesi izah edilmekte, Ak ağalar ile Kara ağalar arasındaki nüfuz mücadelesi üzerinde durulmaktadır. Bu bakımdan kitabın ilk bölümleri çalışmamız açısından son derece önemli bilgiler içermektedir.[51]

Harem, Enderun ve Saray ile ilgili yazılmış araştırma eserler incelendiğinde; Bâbüssaâde Ağalığının ortaya çıkışının, yetkilerinin, nüfuzunun ve tarihî süreç içerisinde konumunda yaşanan değişimlerin tam olarak aydınlatılamadığı görülmektedir. Belli başlı ağalar özelinde birkaç biyografi ve vakıf çalışması bulunmakta ise de bunlar teşkilatın yapısını ve gelişimini açıklamaktan uzaktır. Literatürdeki bu boşluk, konunun müstakil bir şekilde ele alınmasını zorunlu kılmıştır.

[51] Jane Hathaway, *Darüssaade Ağası Osmanlı Sarayında Afrikalı Bir Güç Odağı,* çev. Tansel Demirel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2022.

GİRİŞ

Tarihin seyri içinde devletler birbiriyle dostane veya hasmane ilişkiler kurarak teşkilatlanma yapılarında birbirine benzer kurumlar ortaya çıkarmışlardır. Çağdaş komşu devletlerin coğrafi yakınlık üzerinden kurdukları irtibatlar kadar aynı medeniyetin bir parçası olarak farklı coğrafya ve zamanlarda ortaya çıkan devletlerin geçmişten gelen kültür birikimleri de bu benzerlikte rol oynamıştır. Osmanlı Devleti, sahip olduğu Türk-İslam medeniyetinin gelenekleriyle birlikte seleflerinden ve kurulduğu coğrafya itibariyle de temasta bulunduğu devletlerden örnekler almış, beylikten devlete geçiş sürecinde kendine özgü bir teşkilatlanma yapısı ortaya çıkarmıştır.

Benzerlik bakımından bazı Türk-İslam devletlerinin saray teşkilatlarında birebir aynı isimle anılan ve eşdeğer hizmetleri yerine getiren görevlilere tesadüf edilmektedir.[52] Araştırma konumuz olan Bâbüssaâde Ağası ile aynı vazifeleri ifa eden bir görevliyle karşılaşılmasa da sahip olduğu makamın derecesi ve sorumlulukları itibarıyla benzer özelliklere sahip görevlilere rastlamak mümkündür. Bunları sırasıyla aşağıda inceleyebiliriz:

Hâcibü'l-hüccâb ve Has Hâcib

İdris-i Bitlisi, Osmanlı tarihini anlattığı *Heşt Behişt* isimli eserinin VII. ketibesinde Fatih Sultan Mehmed dönemine yer vermektedir. Hilafet makamının erkânı ve saray hizmetlilerinin ileri gelenleri olarak adlandırdığı yönetici zümreyi dört sınıfa ayırmakta; saray yöneticilerinden bahsederken *Hâcibü'l-hüccâb*'ı sarayın en yetkili görevlisi olarak zikretmektedir:

> **Dördüncü sınıf:** Saray nâibleri ile bir takım hâs yakınlardır ki, ekseri gulâmlar ve mahrem hademelerden ve kıdemli kullar cümlesindendir. Bunlar makbul olan hizmetlerinin takdimden ve mülâzemet merhalelerini geçtikten sonra, kabul rütbesini husûl ederek her biri yüksek makamlara ulaşanlardır. Bunlar saray hizmetlilerinin bir kısmına baş tayin edilip, Sultan'ın mühim işlerini takip ederler. Bu sınıfın en başında *Hâcibu'l-hüccâp* gelir ki, *Halvethâne-i hümâyun*'un kapıcısı odur. Ondan sonra *Devlethâne-i Birûn-ı Divan*

[52] Örneğin Gaznelilerde, Selçuklularda ve Memlüklerde bulunan emir-i ahur ve silahdar unvanları için bk. Hanefi Palabıyık, *Valililten İmparatorluğa Gazneliler Devlet ve Saray Teşkilatı,* Araştırma Yayınları, Ankara 2002, s.201,203; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal,* TTK, 2. Baskı, Ankara 1970, s.78,336-337.

Kapıcısı ve *saray iç avlu zâbıtlığı* görevini de yürütür. Hâcibu'l-hüccâb'ın emrinde bin hassa gulâm olması ve kapıcıların emrinde de beş yüz gulâm olması kanundandır. Aynı şekilde, meclisin en mahrem yakınlarından itibâr sahibi bir kula da Hazine emanet edilir, *hâzın* (hazine görevlisi) olurdu. Onun tasarruflu eli hazine-i Sultanînin anahtarıdır. Onun emrinde iki yüz makbul gulâm bulunurdu.[53]

II. Bayezid döneminde Osmanlı Sarayı'na giren İdris-i Bitlisi, daha önceleri Akkoyunlu Sarayı'nda kâtiplik yapmıştır.[54] Akkoyunlu Devleti'nin saray teşkilatında hâciblerin varlığı bilinmektedir.[55] *Hâcibül-hüccâb* adıyla bir makamın Osmanlı Sarayı'nda mevcut olduğuna dair bir bilgi ise bulunmamaktadır. Bitlisî'nin, Fatih Sultan Mehmed'in kanunnamesinde de geçmeyen bu unvanı kullanması, önceden görev yaptığı ve bilgi sahibi olduğu saray görevlisinin unvanıyla bu makamı tanımladığını akla getirmektedir.[56]

İdris-i Bitlisi, II. Bayezid dönemini anlattığı eserinin VIII. ketibesinde ise saraydaki vazife sahipleri hakkında biraz daha detay vermektedir. Kendisinin iyi ilişkiler kurduğu kişilerden biri olan Yunus Ağa'yı *Hâcibül-hüccâb* olarak tanıtmaktadır. Yunus Ağa'nın bu görevden Yeniçeri Ağalığına terfi ettiğinden bahsetmektedir.[57] Vural Genç, araştırmasında Yunus Ağa'yı *Kapı Ağası* olarak belirtmiş[58] olsa da aslında o *Ser-bevvâbin* yani *Kapıcıbaşı* olarak görev yapmış ve bu görevden Yeniçeri Ağalığına tayin edilmiştir.[59] Bitlisi, VII. ketibede zikrettiği *Devlethane-i bîrun-ı dîvan kapıcısı*ndan ise bu ketibede bahsetmemektedir. Ancak Halvethane Kapısı'nda vazifeli Hâcibü'l-hüccâbları iki kişi olarak belirtir ve bunların ayrı ayrı sarayın iki kapısını korumakla vazifeli olduğunu nakleder.[60]

İdris-i Bitlisi aynı ketibede *Has hâciblik*ten de bahseder. Devlethane içinde girilmesi yasak olan Padişahın evi *Haremsaray*ın kapı ve girişlerini korumak için yaklaşık 50 gulam bulunduğunu ve bunların başı olan kişiye *Kapı Ağası* denildiğini

---

[53] İdris-i Bitlisi, *Heşt Behişt VII. Ketibe Fatih Sultan Mehmed Devri 1451-1481*, çev. Muhammed İbrahim Yıldırım, TTK, Ankara 2013, s.43-45.

[54] Abdülkadir Özcan, "İdrîs-i Bitlisî", *DİA,* XXI, (2000), s.485-486.

[55] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK, 2. Baskı, Ankara 1969, s.201.

[56] Orhan Başaran, *İdris-i Bitlisî'nin Heşt Behişt'inin Hatimesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2000, s.80.

[57] İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt VIII. Ketibe II. Bayezid Dönemi 1481-1512*, çev. Vural Genç, TTK, Ankara 2024, s.394-396.

[58] Vural Genç, *Acem'den Rum'a Bir Bürokrat ve Tarihçi İdris-i Bidlîsî (1457-1520)*, TTK, Ankara 2019, s.218-219.

[59] İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. O.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri (Transkripsiyon-Değerlendirme),* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2014, s.175,423.

[60] İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt VIII. Ketibe II. Bayezid Dönemi 1481-1512*, s.399-400.

açıklar. H.911 (M.1505-1506) yılında İskender Ağa'nın Kapı Ağalığına tayin edildiğini nakleder ve Padişah ile görüşmek isteyenlerin maruzatlarını önce bu hâcibe anlatmaları gerektiğini belirtir.[61] Büyük hususi hizmetçileri üç sınıfa ayıran İdris-i Bitlisi, Kapı Ağası'nı Has hâcib, Hazinedarbaşı'yı Has hazinedar; Kilercibaşı'yı ise Hecivdâri olarak aktarmakta, Has Odabaşı'ndan ise hiç söz etmemektedir.[62]

İdris-i Bitlisi'nin, eserinde Osmanlı Sarayı ve devlet görevlileri için kendi tercih ettiği unvanları kullandığı ve onlar hakkında eksik ve hatalı bilgiler aktardığı anlaşılmaktadır. Hâcibü'l-hüccâb olarak belirttiği görevlinin Kapıcıbaşı olduğu ve bu görevliyi sarayın en itibarlı ve nüfuzlu kişisi olarak tanıttığı görülmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri şüphesiz kendisinin Enderun'daki yapı ve işleyiş hakkında fazla bilgi sahibi olmamasıdır. Zira onun, "Bunlar saray hizmetlilerinin bir kısmına baş tayin edilip, Sultan'ın mühim işlerini takip ederler. Bu sınıfın en başında *Hâcibu'l-hüccâb* gelir ki, *Halvethâne-i hümâyun*'un kapıcısı odur"[63] şeklindeki ifadesi her ne kadar Hâcibü'l-hüccâb'ı Kapı Ağası olarak zikrettiğini düşündürse de Yunus Ağa'yı Hâcibü'l-hüccâb olarak tanıtması bu unvanı Kapıcıbaşı için kullandığını göstermektedir. Kapı Ağası'nı ise Has Hâcib olarak tanıtmış, Bâbüssaâde Kapısı'nın güvenliğini sağlaması ve Arz Ağalığı dışında hakkında fazla bilgi vermemiştir. Bu nedenle, İdris-i Bitlisi'nin eserinde gördüğümüz Hâcibü'l-hüccâb ve Has Hâcib isimli görevlilerin diğer saray teşkilatlarındaki görevlerine bakmak ve Bâbüssaâde Ağası ile benzerliklerini ortaya çıkarmak gerekmektedir.

Hâcib, "hacb" kökünden türetilmiş bir ism-i fâil olup kelime anlamı olarak "bir kişinin bir yere girmesine engel olan kimse, kapıcı" demektir. İslam öncesi Türk devletlerinde var olduğu bilinen bu makamın menşei İslam müellifleri tarafından genel olarak Sâsâniler (226-651) dönemiyle başlatılır.[64] İslamiyetin ilk yıllarında ve Hulefâ-yı Râşidin (632-661) dönemlerinde bir saray teşkilatından söz etmek mümkün değildir. Hilafetin saltanata dönüştüğü Emeviler zamanında İslam tarihindeki ilk saray teşkilatlanması ortaya çıkmıştır. Hz. Ali ve Amr İbni'l-Âs'a yapılan suikastlardan etkilenen Muaviye b. Ebi Sufyan'ın kendisine hâcibler tutmaya karar verdiği

---

[61] İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt VIII. Ketibe II. Bayezid Dönemi 1481-1512*, s.407; İskender Bey 910-913 (1505-1508) seneleri arasında Kapı Ağalığı yapmış ve Hamid Sancakbeyi olarak atanmıştır. Bk. İlhan Gök, *İn'âmât Defteri,* s.343,755.

[62] İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt VIII. Ketibe II. Bayezid Dönemi 1481-1512,* s.406-408.

[63] İdris-i Bitlisi, *Heşt Behişt VII. Ketibe Fatih Sultan Mehmed Devri 1451-1481,* s.45.

[64] Aydın Taneri, "Hâcib", *DİA,* XIV, (1996), s.508.

söylenmektedir.[65] Bu dönemde hâcibin vazifesi, ziyaretçileri ve görevlileri hükümdarın huzuruna çıkarmak ve merasimleri düzenlemekti.[66]

Hâciblik, Abbasiler (750-1258) döneminde nüfuzu en yüksek memuriyetlerden birisi haline gelmiştir. Hâcib olan kişi halifenin kapısını beklemekle yükümlüydü ve buna *Sahibüssitâre* yani *Perdedar* denirdi. Abbasi halifelerinin dîvan toplantılarını perde arkasından dinlemelerinden dolayı hâciblik, halife ile dîvan, vezir ve sair kişiler arasındaki haberleşmeyi sağlardı. Bu sebeple halifenin emirlerini tebliğ eden ve halife ile görüşmek isteyenlere aracılık eden bir makam konumundaydı. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre Abbasiler'deki *Büyük Hâcib* Osmanlılardaki *Kapı Ağası* veya *Kapıcılar Kethüdası*'na benzemektedir.[67]

İlk Müslüman Türk devleti olan Karahanlıların (840-1212) saray teşkilatında ise hükümdardan sonra gelen en büyük makam *Ulu hâciblik* idi. Çok eski bir geçmişi olan hâciblik, Karahanlılarda önceleri *tayangu*[68] olarak adlandırılırdı. Ulu Hâcib, hükümdara yapılacak arzları önce kendisi dinler daha sonra arz ederdi. Maruzatta bulunacak kişiler ister devlet görevlisi olsun isterse halktan kişiler olsun şikâyet ve isteklerini Ulu Hâcib'e bildirirdi. Ulu Hâcib'in emrindeki hâcibler ve diğer vazifelilerle birlikte yerine getirmekle sorumlu olduğu görevler vardı. Bunlardan en önemlisi halk ile hükümdar ve hükümet ile hükümdar arasındaki iletişimi sağlamaktı. Yine *Mezalim günü*nde hak talep edecek kişiler ile herhangi bir sebepten hükümdarın huzuruna çıkacak olanlara yol göstermek en önemli vazifeleri arasındaydı. Ulu Hâcib'in emrindeki hâciblerin yabancı elçilerin işleriyle ilgilendiği ve elçilikle görevlendirildikleri de bilinmektedir. Kapı hizmetlileri arasından yetişerek derece derece yükseldikleri düşünülmektedir. Ulu Hâcib'in emrinde başka hâcibler de bulunmaktadır. Saray hâcibi olan Has Hâcib, hükümdarın huzuruna çıkacak kişilerle önceden görüşerek arzlarını bildirir ve çağrılırlarsa huzura davet ederdi. Ulu Hâcib'ten sonraki sarayda en yetkili ikinci görevli Kapıcıbaşı olduğuna göre Hâs Hâcib de Ulu Hâcib'in emrindeki hâciblerden olmalıdır. Karahanlılarda Ulu Hâcib'in Selçuklularda olduğu gibi askerî vazifelerinin

---

[65] Ayşe Özdemir, *Selçuklu Saraylarında Hâciblik,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2019, s.10.

[66] Aydın Taneri, "Hâcib", s.508.

[67] İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal,* s.8.

[68] "tayangu, mabeyinci, perdeci başı, Türklerde "Hâcib", kelimesi yayıldıktan sonra bu söz unutulmuştur. Aslı "tayandı" fiilinden alınmıştır. Hakan bu adama güvenir, halk ta buna inanır ki dileklerini ve işlerini o adam hakana olduğu gibi eriştirir ve sonra da cevabını alır." Kâşgarlı Mahmûd, *Divanü Lûgati't-Türk Tecümesi,* çev. Besim Atalay, III, TTK, Ankara 1985, s.380-381.

bulunduğuna dair bilgi mevcut değildir. Bu durum, onların kalem ehlinden geldikleri fikrini güçlendirmektedir.[69]

Hâciblik zaman içinde farklı devletlerde farklı görev alanlarını içine alan bir makam haline dönüşmüştür. Samanilerde (819-1005), saraya alınan bir kölenin gelebileceği en üst makam *Hâcib-i Büzürg* rütbesi idi. Diğer devletlerde olduğu gibi saray teşkilatında hükümdardan sonra gelirdi. Sadece Türk kökenli değil aynı zamanda Slav kökenli köleler de sarayda yetişip hâciblik makamına erişebiliyordu. Hâciblerin hükümdar ile devlet ricali ve halk arasında iletişimi sağlamak, saray güvenliğini temin etmek, teşrifat ile alakalı konularda görevli olmak gibi saray içi görevlerinin yanı sıra elçilik, ordu komutanlığı ve valilik gibi saray dışı görevleri de bulunmaktaydı.[70]

Samanilerden Gaznelilere (963-1186) geçen hâciblik, bu devlette saraydan yetişen gulamlara verilen bir payedir. Nadir olarak saray dışından birkaç kişiye *hâcib* unvanı verildiği görülmektedir.[71] Hâciblik makamına yükselmiş Türk kölelerden seçilen *Hâcib-i Büzürg*, sarayın bütün işlerinden sorumlu olup hükümdardan sonraki en yetkili kişiydi. Bu makama tayin edilenlere hil'at giydirilir ve hediyeler verilirdi. Sultanın emirlerini iletip yapılmasını sağlamak ve vezirin isteklerini sultana bildirmekle görevli olan Hâcib-i Büzürg, hükümdarın resmikabullerinde de vazifeli idi. Protokolde vezirden sonra gelmekte olup emirlik makamına sahipti.[72] Bunların yanı sıra ordulara komutanlık da yapardı.[73] Hükümdarın hassa askerini oluşturan saray gulamlarının idaresi ve savaş zamanında komutası *Saray Hâcibi, Saray Gulamları Hâcibi* veya *Hâcib-i Sâlâr* unvanlarına sahip hâciblerden birine aitti. Sarayda hâciblik payesine ulaşmış başka memurlar da bulunmaktaydı.[74]

Büyük Selçuklu Devleti'nde saraydaki en nüfuzlu ve yüksek rütbe sahibi memur hâciblerin reisi konumundaki *Hâcibü'l-hüccâb* idi. Hükümet ile hükümdar arasında haberleşmeyi sağlamakla görevli Hâcibü'l-hüccâb'ın maiyetindeki hâcibler, bu haberleşmede gerekli olan evrak ve defterleri getirip götürmekle görevliydiler. Ayrıca

---

[69] Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilatı,* TTK, Ankara 2002, s.130vd; Ayşe Özdemir, *Selçuklu Saraylarında Hâciblik*, s.22-25.

[70] Ayşe Özdemir, *Selçuklu Saraylarında Hâciblik*, s.14-15.

[71] Güller Nuhoğlu, *Beyhaki Tarihi'ne Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilatı ve Kültür,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995, s.186-187.

[72] Güller Nuhoğlu, *Beyhaki Tarihi'ne Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilatı ve Kültür*, s.183-185.

[73] Selçuklulara karşı yapılan Serahs Savaşı'nda (1039) Gazneli ordusunun sol kanadında Büyük Hâcib Sübaşı görevliydi. M. Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi,* I, Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2000, s.292.

[74] Hanefi Palabıyık, *Valililten İmparatorluğa Gazneliler Devlet ve Saray Teşkilatı*, s.185-187.

saray kapılarını koruma vazifesi de bu hâciblerde idi. Hâcibü'l-hüccâb'ın Anadolu Selçuklu Devleti'nde *Melikülhuccab, Emiri Perdedaran* ve *Emiri Hâcib* şeklinde zikredildiği de görülmektedir.[75] Gulam sistemine göre yetişen Hâcibü'l-hüccâb askerî sınıfa mensuptu. Emrinde başka hâcibler de bulunmaktaydı. Bunlardan birisi olan *Hâcib-i Dergâh,* merasim ve resmikabullerde kişilerin rütbe ve derecelerine göre duracakları yerleri düzenler ve kontrol ederdi.[76] Selçukluların çağdaşı olan Harezmşahlar Devleti'nde (1077-1231) de hâciblik makamı bulunmaktaydı. Sarayın en yetkili memuruna *Hâcib-i Hass* veya *Hâcib-i Büzürg* denilmekteydi. Protokole göre hükümdarın huzurunda vezirler sağda hâcibler karşısında yer almaktaydı. Hâciblerin görevlerinin Gazneliler ve Selçuklularda mevcut hâciblerin ifa ettiği görevlerle aynı olduğu söylenebilir.[77] Osmanlıların çağdaşı olan Memlükler Devleti'nde (1250-1517) Hâcibü'l-hüccâblık makamı bulunmakla birlikte derecesi diğer devletlerde olduğu kadar yüksek değildi.[78]

Başlarda, halifeler ve hükümdarlar ile halk ve devlet ricali arasında iletişimi sağlayan bir makam olarak karşımıza çıkan Hâcibü'l-hüccâblık; Samaniler, Gazneliler ve Selçuklularda yalnızca saray idaresinden sorumlu bir makam olmaktan çıkarak askerî bir makam haline gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında Bâbüssaâde Ağası, Osmanlı sarayında idari bir görevli olarak yer almakta, askerî bir görevi bulunmamaktadır. Ancak incelediğimiz devletlerin hepsinde Hâcibü'l-hüccâb devlet teşkilatında hükümdar ve vezirden sonra, saray teşkilatında ise hükümdardan sonra gelen en yetkili kişidir. Bu yönüyle Bâbüssaâde Ağası ile eşdeğer bir makam olduğu söylenebilir. Ortak özelliklerinden biri de hükümdar ile birebir konuşabilmeleri ve verilen emirleri dışarıya iletmeleridir.[79] Diğer bir husus ise her iki görevlinin saray dışında yönetici olarak vazifelendirilmeleridir. Zaman zaman Hâcibü'l-hüccâb'ın valiliğe ve vezirliğe tayin edildiği görülmektedir. Valilik görevi bazen ek gelir amacıyla verilebilir ve saraydaki görevi devam ederken vali olarak atandığı yere vekil tayin edebilirdi.[80] Bâbüssaâde Ağası da saray dışına beylerbeyi ve vezir olarak atanabilmekteydi.[81] Ancak bu hiç bir

---

[75] İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, s.33-34,79.

[76] Muharrem Kesik, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti,* Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2021, s.96.

[77] Meryem Gürbüz, *Harizmşahlar Devlet Teşkilatı, Ekonomi Kültür,* Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2014, s.131-133.

[78] İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, s.356.

[79] "Emîr hâcip ise, sultanla, ağız ağıza konuşup, sultanın sözünü, vezire tebliğ ederek emrü nehyeden kimse, odur." Bündârî, *Zübdetü'n-nüsra ve Nühbetü'l-usra; Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, çev. Kıvameddin Burslan, TTK, 3. Baskı, Ankara 2016, s.112; İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.339.

[80] Ayşe Özdemir, *Selçuklu Saraylarında Hâciblik*, s.58-59,61.

[81] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.340.

zaman ek bir vazife ya da gelir amacıyla yapılmaz yani saraydaki görevi devam etmezdi. Karahanlılarda gördüğümüz Has Hâciblik makamı ise Ulu Hâciblikten sonra gelmektedir. Arzda bulunabilme yetkisi Bâbüssaâde Ağası ile ortak özelliği olsa da diğer vazifeleri hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Hâciblerin saray mekteplerinde eğitimini tamamlayıp herhangi bir iş kolunda ehil olmaya hak kazanmış en üst sınıf olduğu anlaşılmaktadır. Gaznelilerde ve Selçuklularda *Hâcibe*[82] unvanı bulunan kadın hâcibin varlığı bunu desteklemektedir. Öyle görülüyor ki hâciblik, belli bir görevi yerine getiren bir makam olmaktan ziyade belirli bir iş kolunda istihdam edilmeye hak kazananlara verilen bir unvandır. Bu sebeple saraydan orduya, elçilikten valiliğe birçok alanda görev yapan hâcib unvanlı kişiler bulunmaktadır. Sarayda görev yapan hâciblerin ise teşrifattan güvenliğe kadar birçok görevi ifa ettiği görülmektedir. Saray güvenliğinde, Büyük Selçuklular'da kapıları koruma görevi Hâcibü'l-hüccâb'ın emrindeki hâcibler tarafından sağlanırdı.[83] Buna mukabil Osmanlılarda padişahın özel yaşam alanı olan *Enderun-ı hümâyun*un girişini teşkil eden Bâbüssaâde,[84] Bâbüssaâde Ağası'nın maiyetindeki *Ak Ağalar / Kapı oğlanları* olarak bilinen *Bâbüssaâde ağaları* yani *Kapı ağaları* tarafından korunurdu. Bu yönüyle bir benzerlik teşkil etse de sarayın diğer kapılarının güvenliği *kapıcı*[85] unvanıyla vazifeli görevlilere aitti.

Vekîl-i Der, Vekîl-i Hâss ve Üstâdüddâr

Osmanlı'dan önceki veya çağdaşı olan Türk-İslam devletlerinde görülen *Vekîl-i Der* ve *Üstâdüddâr* isimli görevliler bazı devletlerin saray teşkilatında en yetkili vazife sahipleriydi. Bu bakımdan Bâbüssaâde Ağası ile benzer yönleri olup olmadığını izah etmek gerekir. Yapılan bazı çalışmalarda, zaman zaman birbirinin yerine kullanılan bu unvanlara sahip görevlilerin hemen hemen aynı vazifeleri ifa ettikleri ileri sürülmektedir.[86] Ancak son zamanlarda yapılan bazı araştırmalar durumun farklı olduğunu göstermektedir.[87]

---

[82] Mehmet Altay Köymen, "Alp Arslan Zamanında Şelçuklu Saray Teşkilatı ve Hayatı", *Tarih Araştırmaları Dergisi,* Cilt:4, Sayı:6, (1966), s.67; Hanefi Palabıyık, *Valililten İmparatorluğa Gazneliler Devlet ve Saray Teşkilatı*, s.187.

[83] İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal,* s.34.

[84] Semavi Eyice, "Bâbüssaâde", *DİA,* IV, (1991), s.408.

[85] Abdulkadir Özcan, "Kapıcı", *DİA,* XXIV, (2001), s.345-347.

[86] Güller Nuhoğlu, *Beyhaki Tarihi'ne Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilatı ve Kültür*, s.193-196.

[87] Sadi S. Kucur, "Vekîl-i Hâsslık ve Selçuklu Saraylarında Üstâdü'd-dârlık", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Kültür Ocağı Vakfı (KOCAV) Yayıncılık, Sayı:14, (İstanbul 2006), s.1.

Vekîl-i Der

Selçuklu ve Harezmşah devletlerinde sultan ile vezir arasındaki iletişimi sağlayan görevlidir.[88] Samani ve Gazneli devlet teşkilatlarında da sarayda *Vekîl-i Der* isimli görevliler bulunurdu. Beyhaki'ye göre, sivil valiler ve vasal hükümdarlar kendileriyle ilgili işleri yürütmek, murakabe etmek ve gerektiğinde haberleri efendilerine iletmek için *Vekîl-i Der* adlı görevliyi sultanın sarayında bulundururdu.[89] Gazneli Devleti'nin kurucusu Alptegin, Horasan valisi bulunduğu sırada Samani sarayında olup bitenleri Vekîl-i Derleri aracılığıyla öğrenirdi.[90] Samani ve Gaznelilerde bulunan Vekîl-i Der ile diğer devletlerdeki Vekîl-i Derler arasında farklılık vardır. Selçuklu ve Harezmşahlarda Vekîl-i Der sadece vezir ve hükümdar arasında haberleşmeyi sağlayan bir memur olarak gözükmektedir. Her ne kadar Bâbüssaâde Ağası'nın görevlerinden birisi Arz ağalarının en büyüğü olarak padişahın emirlerini dışarıya iletmek ve padişaha yapılan arzları sunmak olsa da bu durum sadece veziriazam ve padişah arasındaki iletişim için geçerli değildi.

Delhi Türk Sultanlığı'nda bulunan Vekîl-i Der isimli görevli ise saray işlerinden sorumluydu.[91] Saray görevlilerinin yönetiminden mesul olan Vekîl-i Der, maaşların ödenmesi ve şehzade eğitimlerinin düzenlenmesi gibi konularda vazifeliydi. Saray kapılarının anahtarları onun denetimi altındaydı. Mutfak, şaraphane ve ahırlar sorumluluk alanına dâhildi. Sultan, saray işleri ile ilgili kararlarını onun aracılığıyla bildirirdi. Sarayda yetişen gulamlardan tayin edilen Vekîl-i Der, emirden daha yüksek olan *melik* rütbesine sahipti. Vekîl-i Der hükümdarla birlikte sefere çıkardı.[92] Büyük nüfuz sahibi olan Vekîl-i Der'in *Dîvân-ı Risâlet* adlı ayrı bir yazışma dairesi vardı. Bu dairede emirler kaydedilir ve sonra mührü basılırdı.[93] Delhi Türk Sultanlığındaki Vekîl-i

---

[88] "Sadülmülk'ün vezirliği zamanında, sultanın vekili deri, Zeki diye maruf Emiriyül Kazvini olup bu adam, zeki bir tacir idi. Rey reisi Ebu Müslim'den kaçarak, Sadülmülk'e iltica etmişti. Vezir bunun, mühim meseleler hakkında, sultan ile kendi beyninde, dolaşıcı, müşaverelerin ve mektupların cevabını getirici olmasını istedi. Bu vazifeyi deruhde edenlere Fürsce, vekili der (kapı vekili) denir. Bunun mertebesi, Hâcibin mertebesinden daha hususîdir. Bu vazifeye tayin edilen kimse, çeneli ve söze usta ve mazayıkı kelâm gussalarına katlanmağa alışkın, lüzumu anında hüccet ikamet etmeğe muktedir, semahate mensup sözler kullanıp semacetten içtinap eden, sultanın, rıza ve gazeb, inbisat ve inkıbaz hallerindeki ahlâkına muttali olup, munkabız olduğu zaman onu, parlak ve nezdinde revaclı sözlerle, neşatlandırmayı bilen kimse olması lâzımdırki, eğer onda kabul siması görürse maksadını söyler, yoksa mutadı üzere, geçer, söylemez." Bk. Bündârî, *Zübdetü'n-nüsra ve Nühbetü'l-usra; Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s.93-94; Meryem Gürbüz, *Harizmşahlar Devlet Teşkilatı*, s.133.

[89] Güller Nuhoğlu, *Beyhaki Tarihi'ne Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilatı ve Kültür*, s.196.

[90] Hanefi Palabıyık, *Valililten İmparatorluğa Gazneliler Devlet ve Saray Teşkilatı*, s.214.

[91] Naimur Rahman Farooqi, "Delhi Sultanlığı", *DİA,* IX, (1994), s.131.

[92] S. Haluk Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, TTK, Ankara 2006, s.92-95.

[93] "Delhi Türk Sultanlığında en yüksek başvuru dairesi Divân-ı Risâlet idi. Vatandaşlar herhangi bir konudaki istek ve şikâyetlerini yazılı ve sözlü olarak Divân-ı Risâlet'e iletebilirlerdi. Divân-ı Risâlet'e arz edilen konular, bir

Der'in zikredilen özellikleri ile Bâbüssaâde Ağası'nın vazifeleri arasında benzerlik bulunduğunu söylemek mümkündür.

Vekîl-i Hâss

Gaznelilerde saray işlerinin yürütülmesi ve düzenlenmesi, sarayın ihtiyaçlarının karşılanması ve mali işlerden sorumlu görevlidir. Selçuklularda bu isimde bir görevli bulunmadığı; ancak bazı araştırmacıların *Siyâsetnâme'*ye atıf yaparak Vekîl-i Hâss'ın sarayda görevli bir memur olduğu yanılgısına kapıldığı görülmektedir.[94] Vekîl-i Hâss'ın Delhi Türk Sultanlığındaki Vekîl-i Der ve diğer devletlerdeki Üstâdüddâr ile mevkileri aynı olmasa da görevleri bakımından sorumlulukları benzemektedir.

Üstâdüddâr

Genel olarak kelimenin menşei hakkında, Farsça "istez" ve "dâr" kelimelerinden oluştuğu ve "alım memuru" manasına geldiği görüşü hâkimdir. Abbasiler, Harezmşahlar, Anadolu Selçukluları, Atabeglikler, Eyyubiler ve Memlükler'de *Üstâdüddâr* unvanlı bir görevli bulunmaktadır.[95] Abbasilerde saray çalışanlarının amiri olan Üstâdüddâr, halifenin şahsi mülkleriyle ilgilenirdi. Saray kapılarının kilitlenmesi görevi de onun sorumluluğundaydı.[96] Harezmşahlarda Üstâdüddâr'ın görevi fırın, mutfak ve ahır masrafları ile görevlilerin maaş ödemlerini yapmaktı. Bu iş için kendisine hazineden para tahsis edilirdi. Üstâdüddâr yaptığı harcamaları belgelendirmek zorundaydı.[97] Anadolu Selçuklu Devleti'nde sarayda derece itibariyle Hâcibü'l-hüccâb'dan sonra ikinci adam olan Üstâdüddâr, saraydaki memur ve hademelerin en büyük amiriydi. Üstâdüddâr'ın en önemli görevi vakıflara nezaret etmekti. Hazine gelirleri ve vergilerden gelen paranın bir miktarıyla yanında çalışanların ihtiyaçlarını, fırın, mutfak ve ahırın masraflarını karşılardı.[98] Zengîlerde Üstâdüddâr saygın ve nüfuzlu emirlerden seçilirdi. Devlet teşkilatlanmasında Zengîleri esas alan Eyyubilerde sarayın en yetkili görevlisi olan Üstâdüddâr sarayın güvenliği, imar faaliyetleri, mutfak ve şaraphaneden mesuldü. Aynı zamanda çaşnigirlik vazifesi de uhdesinde

maaş veya yardım isteği veyahut da devlet adamları hakkında şikayetler olabilirdi. Divân-ı Risâlet'e Vekîl-i Der başkanlık ederdi." Bk. S. Haluk Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414),* s.233.

[94] S. Sadi Kucur, "Vekîl-i Hâsslık ve Selçuklu Saraylarında Üstâdü'd-dârlık", s.3.

[95] Fatih Yahya Ayaz, "Üstâdüddâr", *DİA,* XLII, (2012), s.394.

[96] Fatih Yahya Ayaz, *Türk Memlükler Döneminde Saray Ağalığı Üstâdârlık (1250-1382),* M. Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, s.41-42.

[97] Meryem Gürbüz, *Harizmşahlar Devlet Teşkilatı*, s.134.

[98] Zeki Atçeken, Yaşar Bedirhan, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi,* Eğitim Kitabevi, Konya 2004, s.33; Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür,* TTK, Ankara 2014, s.620-621; S. Sadi Kucur, "Vekîl-i Hâsslık ve Selçuklu Saraylarında Üstâdü'd-dârlık", s.9-10.

bulunuyordu.[99] Üstâdüddârlık en parlak dönemini Memlükler döneminde yaşamıştır. *El-büyûtâtü's-sultâniye* denilen sultana ait dairelerin gelirlerini ve masraflarını tanzim etmek, bu kısımdaki görevlileri, köle ve cariyeleri, sultanın şahsi hizmetkârlarını idare etmek ve bunların ihtiyaçlarını temin etmekle vazifelidir. Ayrıca sultanın isteği doğrultusunda seferlere iştirak etmektedir.[100]

Üstâdüddâr'ın vazifesinin genel olarak, sarayda daimi görevli olan hademeleri idare etmek, bunların masrafları ile çalıştıkları bölümlerdeki giderleri karşılamak olduğu söylenebilir. Bu memurun Memlüklerde sarayın en yetkili görevlisi olması, Anadolu Selçuklu Devleti'nde vakıflara nezaret etmesi, Eyyubilerde ise hem sarayın en yetkili kişisi hem de imar faaliyetlerini yürütmesi dolayısıyla 16. yüzyıl sonlarına kadar Bâbüssaâde Ağası'nın, bu tarihten sonra ise Bâbüssaâde ve Dârüssaâde ağalarının vazifeleri ile örtüşen yanları olduğu söylenebilir.

Hadımlar

Âgācî

Hususi hâcib olarak nitelendirilen *Âgācî*, hükümdarın hizmetindeki hadım bir görevlidir. Samanilerde Buharalı Emîr Ebü'l-Hasan Ali b. İlyâs'ın "el-Âgācî" unvanını taşıması, Samani sarayında böyle bir görevlinin varlığını göstermektedir. Samanilerin teşkilat yapısındaki geleneklerini sürdürmüş olan Gaznelilerde de bu unvanlı bir görevlinin olduğunu görmekteyiz. Âgācî; ayan, ümera ve saraya gelen kişilerin mektup ve siparişlerini sultana ilettiği gibi sultanınkileri de bunlara iletirdi. Halvet ve istirahat esnasında bile sultanın huzuruna girerek arzda bulunabilirdi. Beyaz tavâşilerden olup sultanın hususi hizmetlilerinden yani hâdim-i hâslardan idi.[101]

Selçuklu saray teşkilatında *Âgācî* isimli bir görevli bulunmamakla birlikte, ilk zamanlar için karşımıza bu unvana sahip kişiler çıkabilmektedir. Bunlar, Tuğrul Bey'in hâcibi olan Abdurrahman Alpzen el-Âgācî ve Alparslan'ın emirleri arasında yer alan Emir Âgācî olup Gaznelilerden Selçuklu Devleti'ne geçen kişiler oldukları

[99] F. Y. Ayaz, "Üstâdüddâr", s.394.

[100] F. Y. Ayaz, *Türk Memlükler Döneminde Saray Ağalığı Üstâdârlık (1250-1382)*, s.180.

[101] Faruk Sümer, "âgācî", *DİA,* I, (1988), s.447; Hanefi Palabıyık, *Valililten İmparatorluğa Gazneliler Devlet ve Saray Teşkilatı*, s.191-192.

düşünülmektedir.[102] Muharrem Kesik, hâcibleri sultanın has hâdimleri olarak tanıtmakta, Hâcibü'l-hüccâb'ın ise Âgācî denilen hâciblerin reisi olduğunu belirtmektedir.[103]

Hakkında çok fazla malumat edinemediğimiz *Âgācî* unvanlı görevlinin hadım olması ve sultan ile haberleşmeyi sağlayan görevlilerden biri olarak karşımıza çıkması her ne kadar Bâbüssaâde Ağası'nın özellikleriyle uyuşmaktaysa da bu unvanın bir kişi için mi yoksa sultanın özel hizmetkârları olan bütün hadımlar için mi kullanıldığı konusu kesinlik arz etmemektedir. Ancak sultanın hususi hizmetkârı olarak zikredilmesi sebebiyle Osmanlı Devleti'ndeki *Has Odabaşı* veya *Has Oda*[104] hizmetlilerinin muadili olduğunu söylemenin yanlış olmayacağı kanaatindeyiz.

Hâdim (Huddâm ve Hadem)

Hizmetkâr, köle, hadım gibi anlamlara gelen bu terim, sultanın yakınları (hadem, haşem) olarak da tabir edilir. Selçuklularda sıkça karşılaştığımız bu unvanlara sahip görevliler, çeşitli hizmetlerde istihdam edilmiş olarak karşımıza çıkmaktadır. Elçilik, nikâh işleri ve karşılama törenlerinde hazır bulunurlar, sultan ve eşlerinin yolculuklarında onlara eşlik etme gibi birçok vazifeyi ifa ederlerdi.[105] Hepsinin hadım olup olmadığına dair kesin bir çıkarım yapmak mümkün değildir.

Hadımların Selçuklu sarayında istihdam edildiği bilinmektedir. Kaynaklarda Tuğrul Bey'in veziri Amidülmülk'ün hadım edilme olayı anlatılmaktadır; ancak onun hadım edilme nedeninin bir ceza veya cezadan kaçmak için başvurulan bir yol olduğu anlaşılmaktadır.[106] Hâdimlerin hükümdarların hizmetkârları olduğu kesin olmakla birlikte hepsinin hadım olmadığı ve çok çeşitli görevlere tayin edildikleri görülmektedir. Bu sebeple Bâbüssaâde Ağaları ile arasında bir benzerlik görülmemektedir.

---

[102] Faruk Sümer, "âgācî", s.447.

[103] Muharrem Kesik, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti*, s.96.

[104] Mehmet İpşirli, "Enderun", *DİA,* XI, (1995), s.186.

[105] Erdoğan Merçil, *Selçuklular'da Saraylar ve Saray Teşkilâtı*, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2011, s.211vd.

[106] "Müellif diyor ki; Amidülmülk hadım (Hasi) idi, sebebi şudur: Sultan Tuğrul Bey, iptidai emrinde ve ikbalinin gür çağında bir kadını istemek için bunu elçi olarak göndermişti fakat kadın ile kendisi evlendi Tuğrul Beyin emrine muhalefet etti, Sultan bunu eline geçirdikte, hayelerini çıkarttı fakat vazifesinde ipka etti. Bu zat Hanefi mezhebinde olup, mezhebine ve mezhepdaşlarile yürümekte pek ziyade mutaassıp idi, sonraları taassuptan aynide, her iki cemaati cemetti ve her iki mezhebin doğruluğu hakkındaki reyi güzel oldu." Bk. Bündârî, *Zübdetü'n-nüsra ve Nühbetü'l-usra; Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, s.28-29; Başka bir rivayette bu hadise üzerine onun Tuğrul Bey'den korktuğu için evlenecek durumda olmadığını ispat etmek için kendini hadım ettirdiği kaydedilmiştir. Bk. Abdülkerim Özaydın, "Kündürî", *DİA,* XXVI, (2002), s.554.

Hâce-saray (Hâce-serâ)

Eski Türk-İslam devletlerinde, erkeklik kabiliyeti cerrahi bir müdahale ile yok edilmiş saray hizmetlilerine *Hâce-saray* denilmektedir. Türkiye Selçuklularının yanı sıra Anadolu Beyliklerinde de Hâce-saraylar yani hadım ağalar bulunmaktaydı. Irak Selçuklularında küçük gulamların eğitimiyle ilgilenirlerdi.[107] Delhi Türk Sultanlığı'nda ise Harem bölümünde çalışan hadımlar, saraya alınan gulamlardan genç ve yüzleri güzel olanlar arasından seçilir ve hadım edilirdi. Bunlar kabiliyetlerine göre bir süre sonra Hâce-saraylığa kadar yükselebilirdi.[108] Bu ünvanın Haremde görevli hadımlara verildiği anlaşılmaktadır. Osmanlı sarayında Haremin sorumluluğu *Kara ağalar* da denilen *Dârüssaâde ağaları*na aittir.[109] Bu sebeple her iki vazifelinin birbirinin mukabili olduğu söylenebilir.

Mukaddemül-Memâlik

Memlükler Devleti'nde *tavaşi* diye adlandırılan hadım ağalarının baş ağasıdır. Sultan Memlükleri arasından yetişerek emirlik rütbesine ulaşan kişiler arasından seçilirdi. Sultanın veya Emirlerin perdedarlığını yapan hadımlardan Harem kısmında görevlendirilenlerin amiri ise *Zimamdar* denilen görevliydi. Mukaddemül-Memâlik'ten sonra tavaşi sınıfının zabiti idi.[110] Zimamdar için Dârüssaâde Ağası'nın, Mukaddemül-Memâlik için ise Bâbüssaâde Ağası'nın mukabili olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, mensup olduğu medeniyetin bir parçası olarak çağdaşı ve Osmanlı öncesi Türk-İslam devletlerinde Bâbüssaâde Ağası ile birebir aynı görevleri yapan bir makam bulunmamakla birlikte, benzer görevler icra eden bazı makamların mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Osmanlıların saray teşkilatında kendisine özgü bir yapılanmayla Bâbüssaâde Ağalığını teşkil ettiğini göstermektedir.

---

[107] Erdoğan Merçil, *Selçuklular'da Saraylar ve Saray Teşkilâtı*, s.254-256.

[108] S. Haluk Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, s.298.

[109] Ülkü Altındağ, "Dârüssaâde", *DİA,* IX, (1994), s.1-3.

[110] İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, s.342-343.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÂBÜSSAÂDE AĞALIĞININ TEŞKİLAT YAPISI

1.1. Anlam ve Mekân Olarak Bâbüssaâde

Osmanlı Sarayı'nın kurumsal yapısı Bîrun, Enderun ve Harem olmak üzere üç ana bölümden meydan gelmektedir. İdari merkez olan Dîvân-ı Hümâyun ile birlikte hizmet ve koruma alanı olarak kabul edilen Bîrun, birinci ve ikinci avlulardaki kurumsal yapıları ve burada hizmet eden görevlileri kapsamaktadır. Bu manada, sarayın iç halkını oluşturan Harem ve Enderun mensupları dışındaki tüm hizmet sınıfları Bîrun teşkilatı bünyesinde kabul edilmiştir.[111] O yüzden Osmanlı devlet kayıtlarında "Bâbüssaâde" tabirinin neyi ifade ettiğini belirlemek için sarayın iç halkının bulunduğu Harem ve Enderun bölümlerini işaret eden tabirleri incelemek gerekmektedir.

Dârüssaâde, Osmanlı Sarayı'nda padişah ve ailelerinin ikametgâhı olan Harem Dairesi için kullanılan bir tabirdir. Bu tabir, bazı belgelerde İstanbul ve Edirne eski saraylarını ifade eden *Dârüssaâde-i Atîk* şeklinde de geçer.[112] Bu kullanımlara ek olarak, 16. yüzyıl kaynaklarında sarayın Enderun ve Harem bölümlerinin ayrımı için zaman zaman *Dârüssaâde-i Enderûnî* ve *Dârüssaâde-i Birûnî* tabirlerinin kullanıldığı da görülür.[113] Bunlardan "Dârüssaâde-i Enderûnî" Harem'i, "Dârüssaâde-i Birûnî" ise Enderun'u ifade etmektedir. Nitekim 1560-1562 yıllarına ait Şehzade III. Murad'ın Harem ve Enderun mensuplarını gösteren *mevâcib* yani maaş kayıtlarında; "Dârüssaâde-i Enderûnî Cemaati" başlığı altında Dârüssaâde Ağası ile Harem ağalarının, "Dârüssaâde-i Birûnî Cemaati" başlığı altında ise Kapı Ağası, Hazinedarbaşı, Kilercibaşı ve Saray Ağası'nın isimlerine yer verilmiştir. İlgili defterdeki kimi kayıtlarda Harem ağaları ile Enderun ağaları bazen "Dârüssaâde-i Enderûnî" adı altında zikredilmiş bazen de "Mevâcib-i Ağayân-ı Birûnî" başlığı altında Dârüssaâde Ağası (*Dârüssaâde-i Enderûnî*), Bâbüssaâde Ağası (*Ağa-yı Der*), Hazinedarbaşı (*Serhâzin*), Kilercibaşı (*Serkilârî*) ve Saray Ağası (*Ağa-yı Saray*) birlikte

---

[111] Zeynep Tarım Ertuğ, "Topkapı Sarayı", *DİA*, XLI, (2012), s.256-261; İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.345vd.

[112] Ülkü Atındağ, "Dârüssaâde", s.1.

[113] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d), 94, vr.19b (R 955 / Nisan-Mayıs 1548).

verilmiştir.[114] Bu durum, "Dârüssaâde" teriminin 16. yüzyıl sonlarına kadar Harem ve Enderun'u kapsayan bir anlam taşıdığını göstermektedir.

Bâbüssaâde tabiri ise sarayın üçüncü kapısına ve Enderun'a atfen kullanılırdı. Nitekim H.1116 (M.1704) yılının ilk altı ayına ait maaş kaydında, "Mevâcib-i Ağayân-ı Bâbüssaâde" başlığı altında Bâbüssaâde ağaları ile Enderun odalarında kalanların mevâcib bilgileri yer alırken, aynı yılın ikinci altı ayında bu kez "Mevâcib-i Ağayân-ı Enderûnî" başlığı altında aynı bilgiler verilmekteydi.[115] Bu örnek de bizlere, Osmanlı kayıtlarında "Bâbüssaâde" ile "Enderun" terimlerinin aynı anlamda birbirlerinin yerine kullanılabildiğini göstermektedir. O yüzden, belgelerde "Bâbüssaâde Arz Ağaları" olarak geçen Bâbüssaâde Ağası, Has Odabaşı, Hazinedarbaşı, Kilercibaşı ve Saray Ağası aynı zamanda Enderun ağalarıdır. Emekli Enderunluların maaş kayıtlarında da aynı kavram bütünleşmesi söz konusudur. 1691 yılına ait bir kayıtta, "Mevâcib-i Ağayân-ı Mütekaidin-i Bâbüssaâde" başlığı altında Enderun'dan emekli birçok kişinin maaş bilgisi yer almaktadır. Bunlar arasında Doğancıbaşı, Hekimbaşı, Bâbüssaâde Ağası, Has Odabaşı, Kethüdalar, Has Oda ağaları ve diğer Enderun ağaları bulunmaktadır.[116] Kısacası, 17. yüzyıl itibarıyla nasıl ki Dârüssaâde terimi Harem'i ifade ediyorsa Bâbüssaâde de aynı şekilde Enderun'u işaret etmektedir.

Mekân Olarak Bâbüssaâde'ye gelince; "Kapı" kelimesi sözlükte, "Bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı; bap" olarak geçmektedir.[117] Eski Türkçede *kapıġ* biçiminde olan kelime, tarihî seyir içerisinde *kapıg*, *kapığ*, *kapıw*, *kapuw*, *kapū*, *kapu* olarak değişime uğramış ve günümüzde "kapı" biçimine dönüşmüştür.[118] Osmanlılarda ve genel olarak Türklerde kapı sözcüğünün yanı sıra Arapçadaki *bab* ve Farsçadaki *der* kelimeleri, "padişah ve sadrazam sarayı, devlet ve hükûmet dairesi" anlamlarında kullanılmıştır. *Bâb-ı Hümâyun* padişah kapısı ve sarayı, *Bâb-ı Âsafî* sadrazam kapısı ve sarayı, *Bâb-ı Defterî* defterdarlık dairesi manalarında tarih kayıtlarında yer almıştır.[119]

---

[114] BOA, MAD.d, 903, s.4-5 (Ca 967 / 29 Ocak-27 Şubat 1560); s.28 (Ra 968 / Kasım-Aralık 1560); s.85 (27 N 969 / 31 Mayıs 1562).

[115] BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defter Tasnifi (TSMA.d), 2352/542 (1 M-29 C 1116 / 6 Mayıs-29 Ekim 1704); TSMA.d, 2352/543 (1 B-29 Z 1116 / 30 Ekim 1704-24 Nisan 1705).

[116] BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrak Tasnifi (TSMA.e), 216/9, lef.2 (1 R-29 C 1102 / 2 Ocak 1691-30 Mart 1691).

[117] Genel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Sözlüğü (TDK), https://sozluk.gov.tr/?ara=kap%C4%B1 (Erişim Tarihi: 07.06.2025).

[118] Emine Atmaca, Reshide Adzhumerova, ""Kapı ve Eşik" Kelimeleri Üzerine", *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi,* Sayı:12/2, (Sakarya 2010), s.26.

[119] Mehmet İpşirli, "Bâbıâli", *DİA*, IV, (1991), s.378.

Bâb-ı Hümâyun ve Bâbüsselâm'dan sonra üçüncü büyük kapı olan Bâbüssaâde, sarayın en yüksek noktasında yer almaktadır. Sözlük anlamı "mutluluk kapısı" olup, padişahın ikamet yeri olan Enderun-ı Hümâyun'un girişini oluşturmaktadır. Bâbüssaâde, tarihî süreçte farklı isimlerle anılmıştır. Devletin resmî belgelerinde ve Osmanlı tarihlerinde *Bâb-ı Saâdet*, muhafızları olan Ak ağalara istinaden *Ak Ağalar Kapısı*, önünde taht kurulduğundan *Taht Kapısı*, içeri girdikten sonra hemen karşısında Arz Odası bulunduğundan *Arz Kapısı* veya *Arzhane Kapısı,* Saray dilinde *Yaldızlı Kapı,* Enderun'a geçişi sağlayan kapı olduğundan *Enderun Kapısı* olarak da kayıtlarda yer almıştır.[120]

Sarayın Bîrun ve Enderun ayrım çizgisini belirleyen Bâbüssaâde'nin bir iç bir de dış kapısı olup Bîrun'a açılan dış kapısı önünde cülus, bayram ve Sancak-ı Şerif teslim törenleri gerçekleştirilirdi. *Ayak Dîvânı* denilen olağanüstü dîvanlar da burada yapılırdı. Padişah, sefere giden başkumandana Sancak-ı Şerif'i bu kapıda teslim eder ve sefer ilanıyla birlikte sancak Bâbüssaâde önüne dikilirdi. İlk formunun Fatih Sultan Mehmed döneminde yapıldığı bilinen kapının önündeki dört sütun sonraları kaldırılmıştır. Kapının üzerindeki kitabeye göre bu değişiklik Sultan I. Abdülhamid'in saltanatında 1774-1775'de gerçekleşmiştir. Kapı, anıtsal mermer revak ardındaki altın yaldızlı kubbeli bir giriş mekânı görünümündedir. Üzerinde II. Mahmud'un tuğrası ve kendi hattıyla yazdığı besmele-i şerif yer almaktadır.[121]

Bâbüssaâde'nin sol tarafındaki Ak Ağalar Koğuşu'nun Enderun'a bakan kısmındaki kapısının üzerinde, Sultan II. Mahmud'un Ramazan ayında Bâbüssaâde ağalarına Vakf-ı hümayundan verilmesini emrettiği inam miktarının vakfiyesi yer almaktadır.

"*Hazret-i Sultân-ı Mahmûd Hân Gazî_kim Hudâ*
Hüsrevân dehri kılmış âsitânında gulâm
Hakka bâb-ı lûtf ü ihsânın kılub feth ü güşâd
Melce'-i nâs eylemiş dergâhını Rabb-ül-enâm

Söylenen şimdi cihânda ol şehin ihsânıdır
Cûd-ı ma'n ü hâtem oldu gayrı bî-ma'nâ-yı kelâm
Cümle-i en'âmını mümkinmi tafsîl-i yekûn
Eyledi bu bâbda icmâl kilk-i hoş-hırâm

Emr idüb vakf-ı hümâyûnundan ol Şâh-ı Kerîm
Kullarına lûtf ü ihsân kıldı her Şehr-i sıyâm

[120] Necdet Sakaoğlu, *Tarihi, Mekânları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hûmayun: Topkapı Sarayı*, s.137; Ahmet Şimşirgil, *Taşa Yazılan Tarih Topkapı Sarayı*, Tarih Düşünce Kitapları, s.85.

[121] Semavi Eyice, "Bâbüssaâde", s.408-409; İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı,* s.23; Gülru Necipoğlu, *15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimarî, Tören ve İktidar*, s.125.

Bahş idüb evvel Kapu Ağasına beşyüz guruş
Virdi üçyüzde Hazîne-dâr-başıya tamâm

Sonra Kilârcı-başı ile Sarây Ağasını
Kıldı ikişer yüz guruş bahşile pür-şevk-i garâm
Kıldı yüzelli Sarâyı Kethüdâsına atâ'
İtmek_için hidmet-i şahânesinde ihtimâm

Beş nefer Köşe-başıya virüb ellişer guruş
On beşerle sâirin şâd itdi ber-vefk-i merâm
Hazret-i fettâh feth idüb dâr-ı âmâlını
Ömrün efzûn ide ol Şâhın ilâ yevm-ül-kıyâm

Bir ziyâde bî-bedel târih yazdım Vâsıf'a
Oldılar Bâbü's-sa'âde kulları dil-şâd-kâm
El-fakîr Yesârî-zâde Mustafâ İzzet gufira lehümâ

1232 (M. 1817)"[122]

Vakfiye, bugün bizlere Bâbüssaâde ağalarının 19. yüzyıldaki hiyerarşisini de göstermektedir. Yukarıdan aşağıya Kapı Ağası, Hazinedarbaşı, Kilercibaşı, Saray Ağası, Saray Kethüdası, beş nefer Köşebaşı ve diğer Kapı ağaları "Bâbüssaâde kulları" olarak zikredilmektedir.

1.1.1. Ak Ağalar Koğuşu

Bâbüssaâde'nin iç kapısından girildiğinde sağ tarafında Kapı Ağası Dairesi, sol tarafında ise Ak Ağalar Koğuşu bulunmaktadır. Ancak 17. yüzyılın ortalarında Enderun'da yaşamış ve eserini 20 Mayıs 1665'de tamamlamış Ali Ufkî Bey'in çizdiği saray krokisinde Bâbüssaâde Ağası Dairesi kapının sol tarafında yer almaktadır.[123] Yine aynı tarihlerde Fransız seyyah J. B. Tavernier tarafından yazılan Osmanlı Sarayı hakkındaki kitapta; Bâbüssaâde Ağası Dairesi'nin Kapı oğlanlarının gece gündüz nöbet tuttuğu üçüncü avlu kapısının altında, sol tarafta olduğu belirtilmektedir.[124] Tavernier'in yazdıkları, dairenin yeri konusunda Ali Ufkî Bey'i desteklemektedir. Bu durumda odanın yeri 17. yüzyıl sonlarında değişmiş olmalıdır.

Ali Ufkî Bey, çizdiği saray krokisinde Kapı oğlanları odasını göstermemekte; saraydaki kalfaların yemeklerini hadım ağalarla birlikte Küçük Oda'da, Bâbüssaâde Ağası'nın sofrasına getirilenlerden yediklerini belirtmektedir. Satır aralarında verdiği bilgilerden, Ak hadımların tek bir oda veya koğuşta değil, içlerinden bazılarının Küçük Oda'da bazılarının da Büyük Oda'da yaşadığı anlaşılmaktadır. Buna göre, Başkapı Oğlanı ve İkinci Kapı Oğlanı Büyük Oda'da yaşamaktaydı. Yine Büyük Oda'nın

[122] Necdet Sakaoğlu, *Tarihi, Mekânları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hûmayun: Topkapı Sarayı*, s.148.

[123] Semavi Eyice, "Bâbüssaâde", s.408; Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, s.24,78.

[124] J.B. Tavernier, *Topkapı Sarayı'nda Yaşam*, s.76.

kıdemli ağalarından Mescitcibaşı'nın emri altında iki hadım ağa bulunuyordu ve Baş ağaların yanı sıra "nefer" adı verilen alt kademe hadımlar da burada yaşıyordu. Küçük Oda'da ise Küçük Oda Kethüdası ile birlikte elli kadar Ak hadım mevcuttu. Ali Ufkî Bey'in anlatımlarından; Büyük Oda'da birkaç kıdemli hadım ağa ve alt kademe hadımların yaşadığı, Küçük Oda'da ise "Hadım Ağa" unvanıyla yüksek dereceli hadımların kaldığı anlaşılmaktadır. Bu durumda Küçük Oda'da yaşayan elli kadar hadım, Kapı Oğlanı olmalıdır ki 16. yüzyıl müverrihlerinden Gelibolulu Mustafa Âli de *Künhü'l-ahbâr*'da Küçük Oda'da Kapı oğlanlarından 16 kişinin yaşadığını belirtmektedir. Dolayısıyla Ali Ufkî Bey'in eserini tamamladığı tarihi göz önüne alırsak, 20 Mayıs 1665 tarihine kadar Ak ağaların kendilerine mahsus bir koğuşu bulunmamakta,[125] diğer iç oğlanlarıyla birlikte yaşamaktaydılar.

16. yüzyıl başlarındaki resmî kayıtlar da Ali Ufkî Bey'in anlatımını destekler mahiyettedir. Nitekim H.909 / M.1503-1504 yılında saray halkına dağıtılan kıyafetlere dair kayıtlar incelendiğinde; Has Oda, Hazine ve Kiler odalarından sonra "Kapu'ya" ibaresiyle kaydedilen bir sınıf daha görünmektedir.[126] Bu ibare, ilk bakışta sadece kapıyı korumakla görevli Kapı oğlanlarını işaret ediyor gibi gözükse de aslında Büyük Oda'daki kıdemli ağaları da içine alan bir ifadedir. Kayıtlarda, 1517 yılı itibariyle Büyük Oda'ya da kaftan verildiği görülmektedir. Normalde Büyük Oda ve Küçük Oda oğlanları dolamalı[127] sınıfından olduğu için bu odalardaki iç oğlanlarına kaftan verilmezdi. O yüzden bu kaftanlar Büyük Oda'da yaşayan Ak/Kapı ağalarına verilmiş olmalıdır.

Yaşam alanı Bâbüssaâde olan Kapı oğlanları ile Büyük Oda oğlanları bu tarihten itibaren kıyafet dağıtımında ayrı kaydedilmeye başlanmıştır. Aslında ilk birkaç kayıtta bu ayrım bir kafa karışıklığı yaratmaktadır; zira 1517 ve 1518 yıllarına ait kayıtlarda bazen "Büyük Oda" bazen de "Kapu'ya" şeklinde verilen takke ve kaftanların adetleri aynıdır.[128] Bu da Küçük Oda'nın kuruluşundan evvel Kapı oğlanlarından bir kısmının Büyük Oda'dakilerden ayrı olarak kapının sol tarafında yaşamaya başladığını ortaya koymaktadır. Nitekim sonraki yıllarda kapının sol tarafı Ak Ağalar Koğuşu olarak Kapı

---

[125] Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, s.18-19,48,78; Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.717.

[126] BOA, TSMA.d, 1059, vr.3a (909 / 1503-1504).

[127] Saraya gelen iç oğlanların eğitimlerine başladıkları ilk yer Büyük Oda ve Küçük Oda'ydı. Bu odadakiler dolama denilen sako ve cübbeyi giydikleri için kendilerine dolamalı denilirdi (İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.298).

[128] Kayıtlarda büyük dilsiz ve cüceye verilenler ayrı yazılmıştır. Büyük Oda'ya mensup olan dilsiz ve cüceyi de sayının içine dâhil ettiğimizde sayılar eşitlenir. Büyük Oda veya Kapı oğlanlarının birlikte yazıldıkları görülmektedir (BOA, TSMA.d, 1059, vr.10b-11a).

oğlanları için kalıcı bir mekân haline gelmiştir. Ali Ufkî Bey'in anlatımları, Küçük Oda'nın kuruluşundan sonra da bu yaşam düzeninin devam ettiğini göstermektedir. Bu durumda, Kapı Ağası Dairesi'nin yerinin değişmesi ve Ak Ağalar Koğuşu'nun müstakil bir mekân haline gelmesi, Büyük Oda ve Küçük Oda'nın 1675'te lağvedilmesinden sonra olmalıdır.[129]

1.1.2. Büyük Oda ve Küçük Oda

Büyük Oda ve Küçük Oda, Bâbüssaâde'nin Enderun'a açılan kapısının sağında ve solunda yer almaktadır. Büyük Oda'nın Fatih Sultan Mehmed, Küçük Oda'nın ise Kanuni Sultan Süleyman zamanında 1548-1560 yılları arasında kurulduğu tahmin edilmektedir.[130] Büyük Oda'da kalan iç oğlanları, yaşadıkları ana mekânın ismiyle genellikle "Kapı Bölüğü" veya "Kapı Gulâmı" olarak adlandırılmıştır. Bâbüssaâde'nin sağında ve solunda ikamet edenler için kullanılan "Bölük-i Der" ifadesine ise mevâcib yani maaş defterlerinde rastlanmaktadır. Örneğin 1533 yılında, "Mevâcib-i Cemaat-i Gılmân-ı Enderûnî" başlığı altında verilen maaş kaydında Bölük-i Hazine, Bölük-i Kiler, Bölük-i Oda (Has Oda) ve Bölük-i Der (Kapı Bölüğü) şeklinde iç oğlanlarının sayısı ve yevmiyeleri yazılmıştır. *Bölük-i Der* sayısı iki yüz olup 1533 yılının son üç aylık (Lezez) mevâcibinde de iki yüz üç nefer olarak kaydedilmiştir. 1543 yılının Lezez mevâcibinde de Has Oda, Hazine ve Kiler odalarıyla birlikte Bölük-i Der (Gulâm-ı Der) ifadesine yer verilmiştir.[131] Bu örnek veriler, Büyük Oda'da kalan iç oğlanların, yaşadıkları mekâna istinaden 16. yüzyıl evrakında "Kapı Bölüğü" olarak kaydedildiğini ortaya koymaktadır.

Saraydan çıkma yoluyla sipahi ve silahdar bölüklerine katılanlar arasında "Gulâm-ı Der" unvanlı kişilerin bulunması da Bâbüssaâde'de "Kapı" ifadesinin sadece hadım Ak oğlanları belirtmek için kullanılmadığını, saraydaki mekânları itibariyle Büyük Oda mensuplarının da *Kapı gulâmı* olarak adlandırıldığını göstermektedir. Enderun'dan sipahilik ve silahdarlık ile çıkan Kapı gulâmlarıyla ilgili tespit edebildiğimiz en erken tarihli kayıt ise II. Bayezid dönemine aittir. Buna göre, Kapı

---

[129] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.299.

[130] Ülker Akkutay, *Enderûn Mektebi*, s.86; İbrahim Çelebican, *Sultan Süleyman Zamanında Enderun Mektebi ve Birimleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2022, s.26-28.

[131] BOA, Kâmil Kepeci Tasnifi Defterleri (KK.d), 1863, s.14 (M 940 / Temmuz-Ağustos 1533); s.77 (Ca 940 / Kasım-Aralık 1533); d.1765, vr.19a (R 950 / Temmuz-Ağustos 1543).

gulâmı olarak ifade edilen Oda mensupları 14 Eylül 1510'da Hazine ve Kiler oğlanlarıyla birlikte bölüğe çıkmışlardır.[132]

Yavuz Sultan Selim'in cülusundan yaklaşık iki ay sonra bölüğe çıkanlar arasında da Kapı gulâmları bulunuyordu. 5 Temmuz 1512'de Kiler Odası'ndan çıkanlarla Kapı gulâmlarına aynı yevmiye miktarının tayin edildiği görülmektedir. Sipahi ve silahdar bölüklerine çıkanlar arasında en yüksek yevmiye yirmi iki akçeyle "oda" olarak kaydedilen Has Oda oğlanlarına aitti.[133] Bu tarihte yevmî on beş akçeyle silahdar bölüğüne Kiler oğlanlarından dokuz, Kapı gulâmlarından ise yirmi bir nefer geçmişti. 19 Temmuz'da ikinci bir çıkma daha olmuş ve yine Kapı gulâmlarından sekiz kişi on beş akçe yevmiye ile silahdar bölüğüne çıkmıştı.[134]

Kayıtlardan anlaşıldığı üzere, bu tarihlerde Kapı gulâmları Has Oda ve Hazine oğlanlarına göre daha düşük yevmiye ile bölüğe çıkmışlardır. Sonraki kayıtlarda Hazine, Kiler ve Kapı gulâmlarının bölüğe ilhak edilirken tayin edilen yevmiye miktarının çoğunlukla aynı olduğu görülmüştür.[135] Kanuni Sultan Süleyman'ın cülusundan sonra da Kapı gulâmlarının bölüğe çıkmaları sürmüş, 13 Ekim 1520 ve 3 Kasım 1521 tarihlerinde silahdarlık ve sipahilik ile saraydan çıkmışlardır.[136] 1510-1521 yılları arasında Kapı gulâmlarından toplamda yüz kırk bir nefer bölüğe çıkmıştır. Saraydaki oda hiyerarşisi ve Büyük ve Küçük Oda ayrımının bu tarihte henüz yapılmadığı düşünüldüğünde, burada konu edilen iç oğlanların "Kapı gulâmı" adıyla tanımlandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

---

[132] Kapı gulâmı olan iki neferden biri 16 diğeri 15 akçe yevmiye ile bölüğe ilhak edilmişlerdir. Kapı gulâmlarından dört nefer silahdar bölüğüne geçmiş ve bunların yevmiyeleri en düşük 13 en yüksek 15 akçe olarak kaydedilmiştir. Sipahilik ile çıkan Hazine ve Kiler oğlanları 16, 17 ve 18 akçe, Silahdar bölüğüne ise Hazine oğlanları 16 akçe, Kiler oğlanları ise 14 ve 15 akçeyle çıkmıştır. Bk. BOA, TSMA.d, 10048, vr.1b. (10 C 916 / 14 Eylül 1510).

[133] İsimlerin altında yazan "Oda" tabirinin Has Oda'yı işaret ettiği açıktır. Aynı tarihte Has Oda'dan çıkanlar için bk. Sevgi Ağca Diker, "Enderûna Giriş Yolları ve Enderun Teşkilatı", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Dergisi*, Sayı:17 (2021), s.346. Has oda ve diğer odalardan kapıkulu süvarilerine çıkanlar için ayrıca bk. Coşkun Ünsal, *Osmanlı Askerî Teşkilatında Kapıkulu Süvarileri (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2023, s.79 vd.

[134] BOA, TSMA.d, 10048, vr.2a. (20 R-5 Ca 918 / 5-19 Temmuz 1512).

[135] 2 Ocak 1515'te Kapı gulâmlarından bir nefer 16 akçeyle sipahilere, üç nefer de 15 akçeyle silahdarlara ilhak edilmiştir. Kiler ve Hazine odalarından çıkanlara da aynı yevmiye verilmiştir. Aynı yıl 21 Ağustos'ta yirmi yedi Kapı gulâmı 16 akçe yevmiyeyle silahdar bölüğüne geçmiştir. 26 Şubat 1516'da Kapı gulâmlarından üç nefer 18, 17 ve 16 akçe yevmiyeyle, 21 Haziran 1517'de bir nefer 20 akçe ile sipahilere katılmıştır. 23 Eylül 1517'de üç nefer 20 akçeyle sipahi, bir kişi 18 akçeyle silahdar bölüklerine nakledilmiştir. Bu çıkmada Has Oda'dan çıkanlar 26, Hazine Odası'ndan çıkanlar 25, Kiler Odası'ndan çıkanlar ise 21 akçeyle bölüğe geçmiştir. 9 Kasım 1519'da Kapı gulâmlarından bir nefer 20 akçe ile sipahilere, on nefer 16 akçe yevmiyeyle silahdar bölüğüne çıkarılmıştır. Bu tarihte silahdarlara katılan Kapı gulâmlarına Hazine ve Kiler oğlanlarından 2 akçe daha az yevmiye tayin edildiği görülmüştür (BOA, TSMA.d, 10048, vr.2b-3a).

[136] İlk tarihte Kapı gulâmlarından otuz nefer 16 akçeyle silahdar bölüğüne, iki nefer ise 20 akçeyle sipahi bölüğüne geçmiştir. İkinci tarihte, Kapı gulâmlarından altı nefer 20 akçeyle sipahilere, on sekiz nefer ise 16 akçeyle silahdarlara katılmıştır. Bu tarihlerde de Kapı gulâmlarına verilen yevmiye diğerlerinden düşüktür (BOA, TSMA.d, 10048, vr.3b-4a). 1558 senesinde Kapı gulâmlarından iki kişi sipahi bölüğüne çıkmıştır. Bk. BOA, KK.d, 216, s.21 (26 M 966 / 8 Kasım 1558).

1558 yılı itibariyle Küçük Oda mensupları, isimlerinin ardından belgelere "der-Küçük Oda / der-Oda-i Küçük" şeklinde kaydedilmeye başlanmıştır. Bu tarihte tutulan iki defterde, Enderun odalarındaki oğlanların zimmetlerindeki eşyalar kaydedilmiş ve bunların isimleriyle birlikte hangi odaya mensup oldukları yazılmıştır. Bu defterlerde, Bâbüssaâde'nin sağında ve solunda yaşayanlar "Küçük Oda, Büyük Oda ve der-Kapu" ifadesiyle yazılmıştır. Burada "der-Kapu" tabiriyle zikredilen kişiler "Ağa" unvanına sahiptir ve bu da onların Ak ağalar olduklarını göstermektedir.[137] 16. yüzyıl filori kayıtlarında sadece ismiyle yazılanlar olduğu gibi "Ağa" unvanlı hadım Kapı oğlanları da mevcuttu.[138] Odalardan bölüğe çıkanlar "Ağa" unvanı taşımaz, sadece isimleriyle kaydedilirdi. Bu bilgi de saraydan çıkan kişilerin hadım Kapı oğlanları değil, Büyük ve Küçük Oda gulâmları olduğunu ortaya koymaktadır.

Kapı gulâmlarıyla ilgili tespit ettiğimiz son kayda göre 14 Ocak 1561 tarihinde Kapı gulâmlarından sekiz nefer silahdar bölüğüne, dört nefer sipahi bölüğüne çıkmıştır.[139] 1565 yılı itibariyle ise Enderun odalarından sipahi ve silahdar bölüklerine yapılan çıkmalarda "Büyük Oda" tabirine yer verilmiş,[140] Mart 1574'ten itibaren de "Küçük Oda" mensupları ayrı başlık altında zikredilmiştir. Kısacası bu tarihlerde artık Büyük ve Küçük Oda mensuplarının "Kapı gulâmı" olarak adlandırılmaları sona ermiştir. Nitekim 17. yüzyıl başlarından itibaren rastladığımız bazı sipahi ve silahdar künyelerinde, bir önceki görev yeri olarak "Kapı gulâmı" yerine "Büyük Oda" ve "Küçük Oda" tabirleri kullanılmıştır.[141] Örneğin 1605 yılına ait sipahi zümresinin 11. bölüğünden emekli Küçük Odalı Mehmed'e dair mevâcib kaydı, bu kişinin bölüğe çıkmadan önce hangi odadan geldiğini göstermektedir.[142]

---

[137] BOA, TSMA.d, 4637/1, vr.1b-8b (B 965 / 19 Nisan-18 Mayıs 1558). Bâbüssaâde Ağası merhum Cafer Ağa'nın Enderunluların zimmetindeki eşyalar ve nukûduyla ilgili müfredat defteri için bk. BOA, TSMA.d, 4738/1 (6 S 966 / 18 Kasım 1558).

[138] Örnekler için bk. Osman Yiğit, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi 34 Numaralı Filori Defteri (Değerlendirme-Transkripsiyon)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2018, s.51-53,65-66.

[139] BOA, Bâb-ı Âsafî Dîvân-ı Hümâyun Sicilleri Mühimme Defterleri (A.DVNS.MHM.d), 4, s.193-194, h.2016 (26 R 968 /14 Ocak 1561).

[140] Temmuz 1565'te Büyük Oda'dan otuz nefer sipahilik ve silahdarlık ile çıkmıştır. Bk. Coşkun Ünsal, *Osmanlı Askerî Teşkilatında Kapıkulu Süvarileri (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, s.82.

[141] Sipahi ve silahdar künye defterlerinde, kişilerin bilgileri ve mevâcib miktarı yer alır. Hazine, Kiler, Büyük Oda ve Küçük Oda'dan çıkıp sipahi ve silahdar olanların künyeleri için bk. BOA, Ali Emiri Tasnifi Sultan IV. Mehmed Belgeleri (AE.SMMD.IV), 49/5639 (23 S 1073 / 7 Ekim 1662). Silahdarlıktan emekli olan Ali Diyarbekir Oda-i Küçük için bk. BOA, Ali Emiri Tasnifi Sultan II. Mustafa Belgeleri (AE.SMST.II), 21/2061 (15 R 1108 / 11 Kasım 1696).

[142] BOA, Ali Emiri Tasnifi Sultan I. Ahmed Belgeleri (AE.SAMD.I), 8/743 (15 S 1014 / 2 Temmuz 1605).

Grafik 1.1.

1510-1561 Yılları Arasında Enderun'dan Çıkan Kapı Gulâmlarının Bölüklere Dağılımı[143]

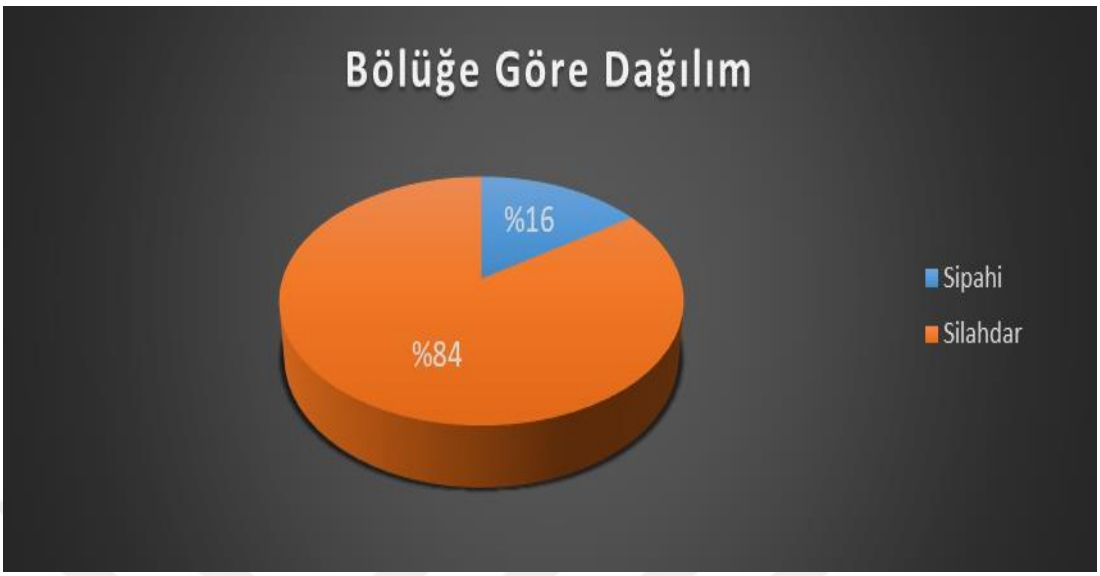

1.1.3. Bâbüssaâde Kapıcılığı

Bâbüssaâde, hadım Kapı ağalarının kontrolündeydi. Emirleri altında, sarayın en alt kademesindeki Büyük ve Küçük Oda mensuplarından seçtikleri iç oğlanları bulunuyor ve onlarla birlikte muhafızlık yapıyorlardı. Bu durumun Bâbüssaâde'nin Bîrun'a bakan kısmı için geçerli olmadığı görülmektedir. 1563 tarihli bir evrakta Bâb-ı Saâdet Kapıcısı İlyas'ın kayıtlara geçmesi, Bâbüssaâde'nin Bîrun'a bakan kısmının muhafazasında kapıcıların görevlendirildiği konusunda şüphe bırakmaz.[144] Ancak atamalarıyla ilgili bilgiler 16. yüzyılın sonları itibariyle ruus kayıtlarında karşımıza çıkmaktadır.

Bâbüssaâde Kapıcılığında bir kadro boşluğu oluştuğunda genellikle Bâb-ı Hümâyun bevvablarından tayinler yapılmıştır. Terfiler bir üst makama yapıldığından, Bâb-ı Saâdet Kapıcılığının rütbe olarak Bâb-ı Hümayun Kapıcılığından daha üstün konumda olduğu söylenebilir.[145] Bâbüssaâde Kapıcılığına *Cebeciyân-ı hâssa*, *Habbâzîn-i hâssa* ve *Serrâcîn-i hâssa* mensuplarının geçebildiği de yapılan tayinlerden

[143] BOA, TSMA.d, 10048, vr.1b. (10 C 916 / 14 Eylül 1510); vr.2a. (20 R-5 Ca 918 / 5-19 Temmuz 1512). 2 Ocak 1515, 21 Ağustos 1515, 26 Şubat 1516, 21 Haziran 1517, 23 Eylül 1517 ve 9 Kasım 1519'da çıkan Kapı gulâmları için bk. BOA, TSMA.d, 10048, vr.2b-3a. 13 Ekim 1520 ve 3 Kasım 1521 tarihli çıkmalar için bk. BOA, TSMA.d, 10048, vr.2b-3a. 1558'de çıkanlar için bk. BOA, KK.d, 216, s.21 (26 M 966 / 8 Kasım 1558). 1561 senesindeki çıkma için bk. A.DVNS.MHM.d, 4, s.193-194, h.2016 (26 R 968 /14 Ocak 1561).

[144] BOA, TSMA.e, 1288/54 (Evahir-i L 970 / 13-21 Haziran 1563).

[145] Bâb-ı hümâyun kapıcılarından Bâb-ı saâdet kapıcılarına yapılan tayinler için bk. BOA, KK.d, 242, s.287 (25 R 992 / 6 Mayıs 1584), s.338 (26 Ca 992 / 5 Haziran 1584); d.244, s.34 (15 B 992 / 23 Temmuz 1584).

anlaşılmaktadır.[146] Ayrıca, seferde yararlığı bulunanların Bâbüssaâde Kapıcısı olarak tayin edilebildiği, sefere gitmek şartıyla da bu zümreye atamaların yapıldığı anlaşılmaktadır.[147]

İltimas, arz ve üst düzey devlet görevlisine tâbiiyet de yapılan tayinlerde etkiliydi. Örneğin İslam dinini seçen Vezir Mesih Paşa'nın kethüdası Yakub'un akrabasına Bâbüssaâde Kapıcılığı verilmişti. Vezir Mehmed Paşa'nın tâbiiyetindeki Yusuf oğlu Nasuh da doğrudan Bâb-ı Saâdet bevvablığına atanmıştı.[148] Kırım Hânı İslam Giray'ın arzlarıyla Bâb-ı Hümâyun kapıcılarından bir kişi Bâb-ı Saâdet Kapıcılığına terfi ederken, içlerinden birine de terakki verilmişti.[149] Tayinlerde etkin rol oynayan bir diğer önemli görevli de Bâbüssaâde'nin muhafazasından sorumlu Kapı Ağası'ydı. Örneğin 1584 yılında vefat eden Bâbüssaâde Kapıcısı Davud'un gediği Bâbüssaâde Ağası'na tâbi olan Hasan'a verilmişti. Yine Kapı Ağası'nın isteğiyle Cebeciyân-ı hâssadan İbrahim bin Mustafa Bâbüssaâde kapıcılarına ilhak edilmişti.[150]

1591 yılı itibariyle kayıtlarda *Bevvablık-ı Bâb-ı Saâdet* ve *Bevvâbân-ı Dergâh-ı âli* terimleri birlikte kullanılmaya başlanmış[151] ve sonrasında da "Bâb-ı Saâdet Kapıcılığı" unvanının kullanımı sona ermiştir. Bâbüssaâde'nin Bîrun tarafını koruyan kapıcılar 17. yüzyıl başları itibariyle Dergâh-ı âli kapıcıları olarak kaydedilmeye başlanmıştır. Koçi Bey 17. yüzyılda Orta Kapı'da iki bin nefer bulunduğunu belirtirken, Bâbüssaâde'de bunlardan ayrı olarak dört yüz nefer kapıcı olduğunu nakletmektedir.[152] Bu durum, Bâbüsselam ile Bâbüssaâde kapıcılıklarının ortak bir isimle Dergâh-ı âli kapıcıları olarak kaydedildiklerini göstermektedir.

---

[146] Habbâzîn-i hâssa için bk. BOA, KK.d, 244, s.113 (8 L 992 / 13 Ekim 1584). Cebeciyân-ı hâssa için bk. BOA, KK.d, 244, s.79 (3 N 992 / 8 Eylül 1584); s.130 (18 L 992 / 23 Ekim 1584). Serrâcîn-i hâssa için bk. BOA, KK.d, 244, s.137 24 L 992 / 25 Ekim 1584).

[147] BOA, KK.d, 244, s.125 (18 L 992 / 23 Ekim 1584); d.254, s.52 (14 L 1006 / 20 Mayıs 1598); BOA, Evkaf-ı Haremeyn Muhasebesi Defterleri (EV.HMH.d), 39, vr.8b (1 Za 1006 / 5 Haziran 1598).

[148] BOA, KK.d, 244, s.114 (8 L 992 / 13 Ekim 1584); s.124 (18 L 992 / 23 Ekim 1584).

[149] BOA, KK.d, 242, s.278 (19 R 992 / 30 Nissan 1584); d.244, s.52 (6 Ş 992/ 13 Ağustos 1584).

[150] BOA, KK.d, 244, s.61 (18 Ş 992 / 25 Ağustos 1584); s.103 (18 N 992 / 23 Eylül 1584).

[151] BOA, Bâb-ı Âsafî Ruus Kalemi Defterleri (A.RSK.d), 1472, s.10 (11 R 999 / 6 Şubat 1591); BOA, EV.HMH.d, 39, vr.8b (1 Za 1006 /5 Haziran 1598).

[152] *Koçi Bey Risalesi*, s.93.

1.2. Enderun Muhafızları Ak Ağalar / Bâbüssaâde Ağaları

Ak ağaların Osmanlı sarayında istihdamı ve teşkilatlarının ortaya çıkışıyla ilgili kaynaklar yetersizdir. Ancak Fatih Sultan Mehmed'in "atam ve dedem kanunu" olarak hazırlattığı *Teşkilat Kanunnamesi*'nde Kapı Ağası, Hazinedarbaşı, Kilercibaşı ve Saray Ağası'ndan bahsedilmesi, Ankara Savaşı'nın olumsuz etkilerinin II. Murad'ın saltanatı başlarına kadar sürdüğü düşünüldüğünde kurumun bu dönemde teşkilatlı bir yapıya kavuştuğu söylenebilir.[153] Bu sırada yapılan düzenlemelerden biri de Ak ağaların sarayda istihdamıdır. Sarayın iç hizmetleri için Bâbüssaâde Ağalığı, Hazinedarbaşılık, Kilercibaşılık ve Saray Ağalığı memuriyetleri ihdas edilmiş ve bunlar sarayda yönetici olarak görev yapmaya başlamışlardır. Ak ağalar Kapı muhafazasıyla görevlendirilmiş ve her on nefer İç Ağası'nın oturduğu yemek sofrasına emektar bir Ak Ağa *sofra eskisi* tayin edilerek, acemilere sofra adabını öğretmekle görevlendirilmiştir.[154]

Edirne Sarayı'ndaki Ak ağaların nizamı İstanbul'daki Yeni Saray'da da devam etmiştir. 16. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin çeşitli eyaletlerinde dîvan kâtipliği, timar defterdarlığı ve sancakbeyliği görevlerinde bulunan Gelibolulu Mustafa Âli, zaman saman saraya gelerek eserlerini padişaha sunmuştur.[155] 16. yüzyılın sonlarında telifine başladığı *Künhü'l-Ahbâr*'da "çâr-erkân-ı meşâhir-i civâni" olarak tanımladığı Ak ağaların derecelerini yazmıştır. Bunlardan birincisi Bâbüssaâde Ağası, ikincisi Hazinedarbaşı, üçüncüsü Kilercibaşı ve dördüncüsü Saray Ağası'dır. Diğerlerini Kapı Oğlanı olarak zikretmekte ve başlarında Kapı Oğlanı Kethüdası denilen bir görevli bulunduğunu belirtmektedir.[156] Osmanlı vesikalarında da Bâbüssaâde'yi koruyan Ak ağalar zaman zaman *Kapı Oğlanı* ve *Gulâm-ı Der* olarak adlandırılmıştır. Nitekim 16. yüzyıla ait bir filori defterinde Bâbüssaâde ağalarından Kayış Mustafa Ağa kimi yerde Kapı Oğlanı kimi yerde de Gulâm-ı Der olarak kaydedilmiştir.[157]

---

[153] Abdülkadir Özcan, "Fatih'in Teşkîlat Kanûnamesi ve Nizam-ı Âlem İçin Kardeş Katli Meselesi", *Tarih Dergisi*, Sayı:33, (İstanbul 2011), s.34.

[154] Tayyar-zâde Atâ, *Târih-i Enderûn*, I, s.124; İsmail H. Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi*, I, 1953, s.18.

[155] Bekir Kütükoğlu, "Âlî Mustafa Efendi", *DİA*, II, (1989), s.414-416.

[156] Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.712-715.

[157] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.58.

Şema 1.1.

Bâbüssaâde Ağalığının Teşkilat Şeması[158]

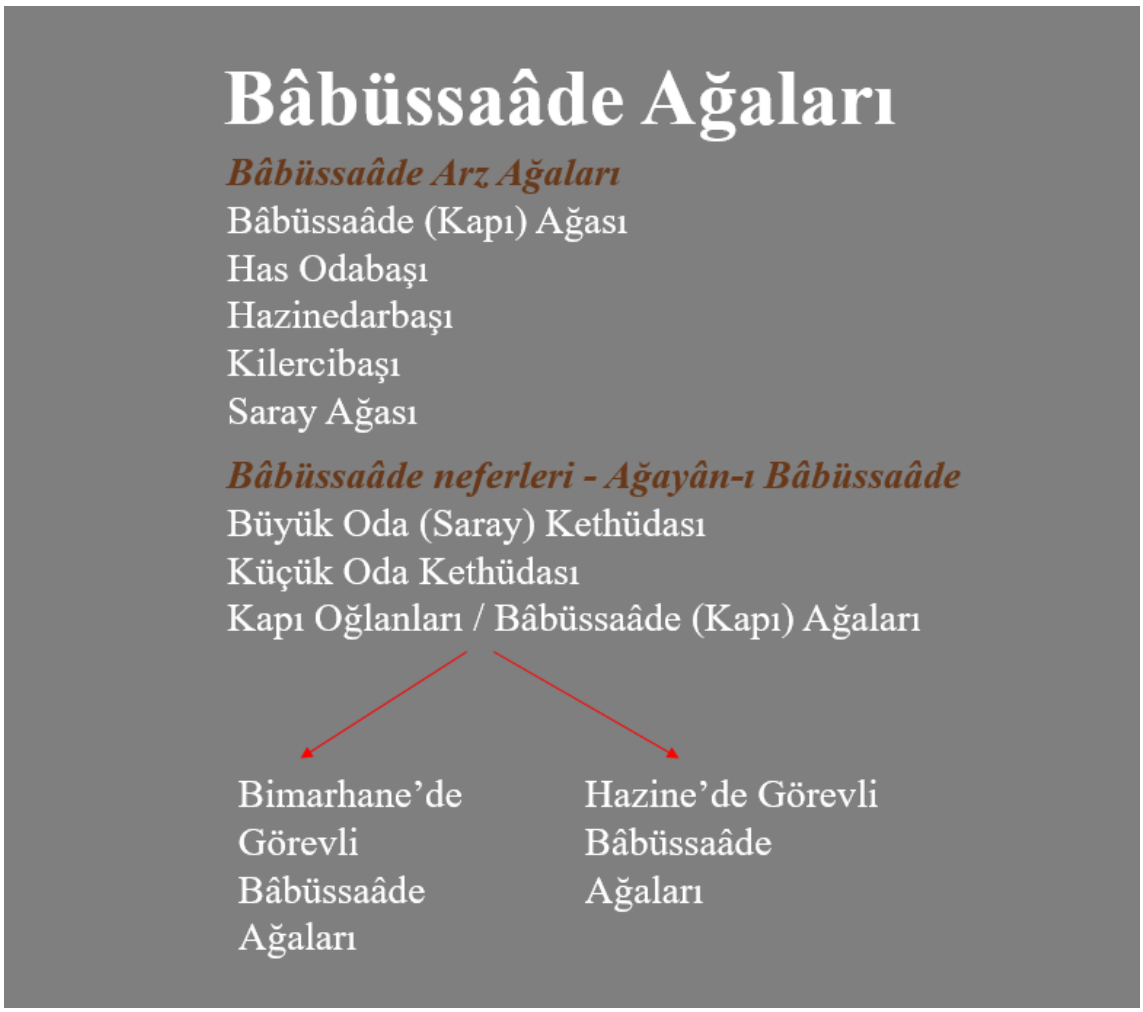

1.2.1. Sarayda İstihdam Edilmeleri ve Yetişmeleri

Osmanlı sarayında Çelebi Sultan Mehmed devrinden itibaren hadımların istihdam edildiği bilinmektedir.[159] 19. yüzyıl müverrihlerinden Tayyar-zâde Atâ, devşirme sisteminin yeniden düzene sokulduğu II. Murad döneminde hadımların teşkilatlı bir yapıya kavuştuğunu belirtmektedir.[160] Ankara Savaşı'ndan sonra yaşanan mücadelelerden dolayı bir süre durgunlaşan devşirme oğlanı tedariki, Çelebi Sultan Mehmed'in oğlu II. Murad döneminde yeniden düzene sokulmuştu. Sarayda istihdam

[158] Bâbüssaâde Ağalarına dağıtılan elbise akçelerine bakıldığında nerelerde görevli oldukları anlaşılmaktadır. Bk. BOA, TSMA.d, 10457/39 (1063 / 1652-1653); d.2110/67, vr.3a-3b (1089 / 16778-1679); d.2110/81, vr.3b-4a (1109 /1697-1698).

[159] Ülkü Altındağ, "Dârüssaâde", s.1

[160] Tayyar-zâde Atâ, *Târih-i Enderûn*, I, s.124.

edilen Ak hadımlar da ilk zamanlar çoğunlukla Boşnak, Gürcü ve Arnavut çocuklar arasından seçilmişti. İslam hukukuna göre hadım edilmek caiz değildi. Bu nedenle Ak hadımlar, Osmanlı Devleti'nin genişleme döneminde İstanbul'a getirilen çok sayıda Macar, Alman ve Slav savaş esirlerinden, daha sonraları da Gürcü, Ermeni ve Çerkezlerden hadım olanların satın alınmasıyla temin ediliyordu.[161]

Sultan II. Selim'in şehzadeliğinde yanında bulunan ve tahta cülusundan sonra İstanbul'a getirttiği Venedikli kardeşler Cafer ve Gazanfer'in hadım edilme hikâyesi, bu tür ameliyatların Osmanlı Sarayı'nda da yapıldığını göstermektedir. Ağalar zümresine katılmaları teklif edilen kardeşler, rızaları alınarak Cerrahbaşı Abdulgani tarafından ameliyat edilmişti.[162] Buna göre, başlangıçta savaş esirlerinden temin edilen hadımların da aynı şekilde sarayda ameliyat edildiği düşünülebilir. Nitekim 17. yüzyılın ilk çeyreğinde yabancı bir elçi tarafından kaleme alınan eserde; hadım edilecek çocukların zaman zaman devşirme oğlanlar arasından seçildiği, hadım edilme işleminin de çocukların rızası alınarak saraya ilk gelişlerinde ve erken yaşta yapıldığı belirtilmekteydi.[163]

Hadım istihdamının bir başka yolu da doğuştan veya kazara hadım olan çocukların bulunup hizmete alınmasıydı. Örneğin Hafız Ahmed Paşa, henüz bebekken yabani bir domuzun saldırısına uğrayarak hadım kalmıştı. On iki yaşına geldiğinde ise Hadım Haydar Paşa onu yanına almıştı. Haydar Paşa, üçüncü vezir iken azledilerek Ohri Sancakbeyliğine tayin edilmişti. Görev yerine gittiğinde, "Şunda yakın yirde şol tarîkla ağa olmuş bir ra'iyyet oğulcuğu vardur" diye haber vermeleriyle kendisini getirtip yanında istihdam etmişti. Haydar Paşa'nın vefatıyla birlikte malları miriye kaldığında Hafız Ahmed de Sultan Süleyman'ın huzuruna getirtilmiş ve saraya alınarak Enderun'da Büyük Oda'ya yerleştirilmişti.[164] Ak hadım temininin güçlüğü, onları daha değerli kılıyordu. Bu bakımdan devlet görevlileri, bir yerde hadım oğlan olduğunu öğrendiklerinde yanlarına alıyor veya payitahta haber veriyorlardı. Örneğin Karahisar-ı

---

[161] M. Çağatay Uluçay, *Harem II,* s.127; Ahmed Akgündüz, *İslâm Hukukunda Kölelik-Câriyelik Müessesesi Osmanlı'da Harem*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı (OSAV) Yayınevi, İstanbul 1995, s.269; Sema Ok, *Harem Dünyası Harem Ağaları,* s.106.

[162] Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, V, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2024, s.850; Faris Çerçi, *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Künhü'l-Ahbâr'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri*, I, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2000, s.233.

[163] Robert Withers, *Büyük Efendi'nin Sarayı,* s.88-89.

[164] Sultan Süleyman sesini çok beğendiği için adını "Bülbül-i Kuds" koymuş ve padişah müezzini yapmıştır. Bu veçhile henüz zülüf altında iken seferli olup Zigetvar Seferi'ne katılmıştır. Kilercibaşı iken vezaretle saraydan ayrılmıştır. Bk. Abdurrahman Sağırlı, *Mehmed b. Mehmed er-Rûmî (Edirneli)'nin Nuhbetü't-Tevârih Ve'l-Ahbâr'ı ve Târîh-i Âl-i Osman'ı (Metinleri, Tahlilleri)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000, s.66-67.

Sâhib'de doğuştan hadım olan Hasan bin Derviş isimli oğlanın sarayda istihdam edilmeye kabiliyetli olduğu bilgisi payitahta ulaşınca, Karahisar Kadısı'na hüküm yazılarak gönderilmesi istenmişti.[165]

Saraya giren Ak hadımlar, saraydaki diğer iç oğlanlarıyla birlikte eğitilir ve odadan odaya terfi ederek padişah hizmetine verilirdi.[166] Büyük Oda'daki hadımlar diğer odalardan farklı olarak iç oğlanlarıyla bir arada değil ayrı olarak yaşarlardı.[167] Enderun'daki hiyerarşik yapı kişilerin sadece bağlı bulundukları oda içerisinde terfi etmelerini sağlamıyor, aynı zamanda odadan odaya paralel bir terfi usulünü de barındırıyordu. Ak hadımlar, Büyük Oda ve Küçük Oda'da eğitimlerini tamamladıktan sonra bir kısmı Kapı ağaları arasına katılır, bir kısmı da diğer iç oğlanları gibi odadan odaya terfi ederek geçerdi. Gelibolulu Mustafa Âli'nin belirttiğine göre, Küçük Oda'da Kapı oğlanlarından 16 kişi bulunmaktaydı. Bunların sayısı azaldığında diğer odalardaki zülüflü tavaşilerden seçilenler Kapı oğlanları arasına katılırlardı.[168] Yine, odaya terfi edenler şansları yaver giderse Has Oda'ya kadar çıkabilir ve içlerinden bazıları yükselerek Bâbüssaâde Arz ağaları arasına katılabilirdi. Dolayısıyla Büyük Oda ve Küçük Oda haricindeki Enderun odalarında bulunan Ak hadımlar Bâbüssaâde ağaları arasında sayılmazdı. Kapı ağaları arasına katılan biri *acemi* olarak addedilirdi. 17. yüzyıldan itibaren Bâbüssaâde ağalarına çerağ olanların acemilik olarak bin altı yüz akçe *miyân-bend* bedeli yani kuşak bedeli aldığı görülmektedir.[169] 18. yüzyıl başlarında acemilik ihsanı beyanıyla verilen bedel yedi bin beş yüz akçe iken bu miktar kuruş cinsinden ödendiğinde altmış iki buçuk kuruş olarak verilirdi.[170]

Ak ağalar kendi içlerinde terfi ederek Küçük Oda Kethüdası, Saray Kethüdası ve oradan da (dış saraylara gönderilmezlerse) Bâbüssaâde Arz ağaları arasına yükselebilirdi. Enderun'a hazırlık saraylarının ağaları zaman zaman Bâbüssaâde ağaları arasından tayin edilmişse de maaş ve elbise akçelerinin taksimatını içeren kayıtlar incelediğinde bu hususun süreklilik arz etmediği görülmektedir. Ayrıca, 16. ve 17.

---

[165] BOA, A.DVNS.MHM.d, 62, s.189, h.427 (12 R 996 / 11 Mart 1588).

[166] Robert Withers, *Büyük Efendi'nin Sarayı*, s.89.

[167] Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, s.37.

[168] Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.717.

[169] BOA, İbnülemin Tasnifi Saray Mesalihi Belgeleri (İE.SM), 7/603 (9 Ş 1071 / 9 Nisan 1661); 7/656 (2 B 1072 / 26 Şubat 1662); 23-2454/3 (24 N 1111 / 15 Mart 1700).

[170] Akçe için bk. BOA, TSMA.d, 2013, vr.17a (Tarihsiz). Kuruş için bk. BOA, TSMA.d, 2353/60 vr.2a (B 1123 / Ağustos-Eylül 1711); d.2361/6, vr.1b (C 1130 / Mayıs 1718).

yüzyıllarda hazırlık saraylarında görev yapan efrat arasında Saray Ağası hariç hiçbir görevli Bâbüssaâde ağaları içerisinde zikredilmemiştir.

Osmanlı belgelerinde, Enderun odalarında mevcut efrat arasındaki Ak hadımların diğer iç oğlanlarından ayırt edilecek şekilde kaydedilmemesi, onların odadan odaya geçişlerini takip etmeyi zorlaştırmaktadır. Ancak terfi ederek Bâbüssaâde Arz ağaları arasına katılmaları, diğer iç oğlanlarıyla birlikte Enderun odalarında eğitim görerek yükselebildiklerini göstermektedir. Örneğin 1572 senesinde Saray Ağalığına Has Oda hizmetlilerinden Mahmud Ağa tayin edilmiş,[171] 1583 yılında da Hazine Kethüdası Hasan Ağa Saray Ağalığına terfi etmişti.[172] 24 Ekim 1651 tarihinde ise Saray Ağalığına Has Oda Miftah Gulâmı Üsküplü Hadım Ali Ağa tayin edilmişti. 1656 senesinde meydana gelen Çınar Vakası'nda asılmamak için asilerden kaçan Has Odabaşı'nın yerine de Has Oda ağalarından Hadım Halil Ağa getirilmişti.[173]

Kapı ağalarına, işledikleri suçlardan dolayı diğer devlet görevlileri gibi sürgün ve hapis cezası verilebilirdi. Örneğin 1706 senesinde Yeni Saray'da eskiden Başkapı Gulâmı olan Ahmed[174] ve eski teberdarlardan Mustafa, kabahatlerinden dolayı Limni Adası'na sürgün edilmişlerdi. Sürgün ve hapis cezası *nefy ve kalebent* tabiriyle adlandırılır ve tutukluluk genellikle *ıslah-ı nefis* oluncaya kadar devam ederdi. Cezalı kişilerin durumlarına bakılarak tahliye için talepte bulunulurdu. Nitekim Ahmed ve Mustafa da sürgün ve hapis cezasından yaklaşık on üç ay sonra serbest bırakılmışlardı.[175]

Ak ağalar, gelebilecekleri en üst makam olan Bâbüssaâde Ağalığına terfi etmeden saraydan emekli olarak ayrılabilir, ihtiyaç halinde de tekrar saraya alınarak hizmete girebilirlerdi. Örneğin 20 Ağustos 1652 tarihinde Kapı Ağası ile Hazinedarbaşı emekli olarak saraydan ayrılmıştı. Kapı Ağalığı Has Odabaşı Bosnevî Ahmed Ağa'ya, Hazinedarbaşılık ise Kilercibaşı Üsküplü Ali Ağa'ya verilmişti. Has Odabaşılık için de daha önce iki defa bu vazifeye getirilip İlbasan sancağı ile saraydan çıkartılan Hâfızlı Hasan Ağa üçüncü defa Has Odabaşı olmuştu. Yine 7 Temmuz 1665 tarihinde Kapı

[171] BOA, KK.d, 225, s.78 (21 R 980 / 31 Ağustos 1572).

[172] BOA, A.DVNS.MHM.d, 25, s.71, h.766 (6 Za 991 / 21 Kasım 1583).

[173] Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s.41-42, 86-87.

[174] Bâbüssaâde ağalarına ait 1117 / 1705-1706 tarihli mevacip kaydında Başkapı Gulamı Ahmed Ağa bulunmaktadır. Bk. BOA, TSMA.d, 2158/1, vr.3a.

[175] BOA, A.DVNS.MHM.d, 114/1, s.619, h.2767 (Evail-i Z 1117 / 16-25 Mart 1706); BOA, İbnülemin Tasnifi Dâhiliye Belgeleri (İE.DH), 21/1951 (28 M 1119 / 1 Mayıs 1707).

Ağası Zülfikar Ağa'nın emekli olarak saraydan ayrılmasıyla yerine Hazinedarbaşılıktan çıkma Hacı Davud Ağa getirilmişti.[176]

16. yüzyılda Kapı ağaları / oğlanları saraydan çıktıklarında müteferrikalık ile taltif edilirdi. Emekliliklerinde ise iyi bir yevmiye ile Mısır'a gönderilmeleri kanundu.[177] Ancak buna uyulmadığı zamanlar da vaki idi. Örneğin 1588 senesinde Kapı oğlanlarından Budin Beylerbeyi Maktul Mustafa Paşalı Mehmed Ağa, III. Murad'ın huzurunda "acayip ve garip" pehlivanlık sergilemiş ve kendisine Şam Yeniçeri Ağalığı ihsan edilmişti.[178] Kapı oğlanları emekli olduklarında kendilerine günlük kırk akçe ulufe bağlanırdı. 18. yüzyıl başlarında bu miktar kırk-elli akçe arasında değişmekteydi.[179] Emekli maaşı Mısır'dan verilirse ulufe miktarı ve ödeme şekli değişirdi. Örneğin 18 Şubat 1591'de Beşir isimli Kapı Oğlanı'na Mısır'dan günlük on para ile iki irdeb[180] buğday verilmişti. 28 Ocak 1596 tarihinde Mısır'dan emeklilik verilen Bâbüssaâde ağalarından Ahmed Ağa'ya ise günlük iki irdeb buğday ve iki fodula tayin edilmişti.[181] 30 Ekim 1605'te emekli olan Süleyman Ağa'ya ise sadece günlük on para ulufe verilmişti.[182] Mısır'da ikamet izni alan Kapı ağalarının yol boyunca can ve mal güvenliğini temin etmek için güzergâhtaki kadılara hüküm gönderilirdi.[183]

Saray ağalarına verilen Mekke ve Medine Şeyhülharemliği Kapı ağalarına da tevcih edilirdi. Örneğin 1651 senesinde Bâbüssaâde ağalarından Mustafa Ağa, Mekke-i

---

[176] Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s.47-48,196.

[177] Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.714. Muhtemelen Kanuni Sultan Süleyman döneminde tutulmuş bir defterde müteferrikalar arasında tavaşi ağalar bulunmaktadır. Bunlar 15 veya 20 akçe ulufeye sahiptir. "Ağa" unvanına sahip olmayan Kapı Oğlanı Yusuf'a 4 akçe ulufe yazılmıştır. Bk. BOA, TSMA.d, 8300, vr.3a-3b (Tarihsiz).

[178] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.598.

[179] BOA, KK.d, 260, s.251 (11 L 1058 / 29 Ekim 1648); BOA, A.RSK.d, 1527, s.84 (1 N 1064 / 16 Temmuz 1654). Babüssaade ağalarından Mehmed Ağa yevmi 60 akçe ile kapı-ortasından emeklilik rica etmesine rağmen padişah tarafından günlük 40 akçe verilmesi uygun görülmüştür. Bk. BOA, İbnülemin Tasnifi Maliye Belgeleri (İE.ML), 112-10637/2 (15 Za 1117 / 28 Şubat 1706). 1710 senesinde de ağayân-ı Bâbüsssaâde'den emekli olanların maaşı günlük kırk akçeydi. Ancak bu tarih itibariyle elli akçe de verildiği görülmektedir. Bk. BOA, Bâb-ı Defteri Küçük Ruznamçe Kalemi Defterleri (D.KRZ.d), 33141, s.11 (25 Ra 1122 / 24 Mayıs 1710); d.33199, s.2 (1 L 1139-30 Ra 1140 / 22 Mayıs-15 Kasım 1727); d.33204, s.2 (1 B-30 N 1140 / 12 Şubat-10 Mayıs 1728); d.33223, s.17 (Ra-R 1148 / 22 Temmuz-10 Eylül 1735).

[180] İrdeb=irdabb (tahıl, Mısır)=miktarı 90 ile 198 litre arasında değişirdi. Bk. Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, YKY, İstanbul 2003, s.250.

[181] BOA, A.RSK.d, 1472, s.68 (23 R 999 / 18 Şubat 1591); d.1474, s.35 (27 Ca 1004 / 28 Ocak 1596).

[182] BOA, KK.d, 256, s.22 (17 C 1014 / 30 Ekim 1605).

[183] Bâb-ı Saâdet ağalarından Yunus Ağa'ya Mısır'a ikamet tevcih edilmiştir. Bk. BOA, A.DVNS.MHM.d, 16, s.214, h.412 (29 Z 979 / 11 Mayıs 1572).

Mükerreme Şeyhülharemi olarak tayin edilmişti. Bu yeni görevi için padişahın ihsan ettiği sade serâser kaftan Has Odabaşı tarafından kendisine Has Oda'da giydirilmişti.[184]

Ak ağalardan vezirlik ve sadrazamlık makamına yükselen birçok isim bulunmaktadır. Örneğin Yavuz Sultan Selim'in sadrazamı Hadım Sinan Paşa, III. Murad döneminde Mısır Beylerbeyi tayin edilmiştir. III. Mehmed döneminde Hadım Hasan Paşa, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Hadım Süleyman Paşa, IV. Murad zamanında Gürcü Mehmed Paşa sadrazamlık makamına getirilenler arasındadır.[185]

1.2.2. Sayıları

Bâbüssaâde ağaları, arşiv vesikalarında "Bâbüssaâde Arz ağaları" ve "Bâbüssaâde ağavâtı / neferâtı" tabirleriyle karşımıza çıkmaktadır. Bâbüssaâde Arz ağaları; Bâbüssaâde Ağası, Has Odabaşı, Hazinedarbaşı, Kilercibaşı ve Saray Ağası'dır. Bâbüssaâde neferâtı olarak adlandırılan "Ağayân-ı Bâbüssaâde" cemaatine bakıldığında, ilk sırada Saray Kethüdası, ikinci sırada Küçük Oda Kethüdası ve onun ardından Kapı oğlanları olarak da adlandırılan Kapı ağaları gelmektedir. Bu ayrımın nedeni Bâbüssaâde Arz ağaları ile Enderun'a iç oğlanı yetiştiren Galata, İbrahim Paşa ve Edirne Sarayı ağalarının Kapı ağaları dışından da atanabilmesidir.[186] Nitekim H.1099 (M.1687-88) senesine ait Bâbüssaâde ağaları esami listesinde arz ağalarından sadece Bâbüssaâde Ağası'nın; H.1111 (M.1699-1700) tarihli esami listesinde ise sadece Bâbüssaâde Ağası ve Has Odabaşı'nın adı geçmektedir.[187] Bu durum Bâbüssaâde teşkilatının esasını Bâbüssaâde Ağası ile birlikte Bâbüssaâde ağavâtı / neferâtı denilen grubun oluşturduğunu göstermektedir.

Bâbüssaâde ağalarının maaş kayıtları incelendiğinde; Bâbüssaâde Arz ağalarından sadece Bâbüssaâde Ağası ve Saray Ağası'nın listede yer aldığı görülmektedir. Has Odabaşı, Kilercibaşı ve Hazinedarbaşı ise maaş kayıtlarında Bâbüssaâde ağaları listesinde yer almamaktadır. Bu üç ağanın maaş kayıtları mensup oldukları oda neferleri ile birlikte tutulmaktadır.[188] Bu nedenle Bâbüssaâde ağalarının

---

[184] Berna Mert, *IV. Mehmed Devri Bir Kaftan Defteri (H.19 B. 1058-24 N. 1086 / 9 Ağustos 1648-12 Aralık 1675) (Değerlendirme-Çeviri Metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2022, s.242.

[185] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.342; Abdulkadir Özcan, "Hadım Hasan Paşa", *DİA*, XV, 1997, s.5.

[186] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.342.

[187] Aynı listede Kapı ağaları yirmi dört nefer; Bimarhane ağaları ise beş neferdir. Hazinede görevli Bâbüssaâde ağaları ise listede yer almamıştır (BOA, TSMA.d, 833, vr.5b). 1699-1700 listesi için bk. BOA, TSMA.d, 835, vr.4b-5a.

[188] BOA, MAD.d, 907, s.56.

sayısının Bâbüssaâde Arz ağaları ve Bâbüssaâde neferleri olarak iki sınıf halinde düşünülmesi daha isabetli olacaktır. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki Bâbüssaâde teşkilatının esasını Bâbüssaâde Ağası ve Bâbüssaâde neferleri oluşturmaktadır.

Özellikle 16. yüzyıldaki arşiv vesikalarının azlığı ve tutuluş biçimi Arz ağalarından hangilerinin Bâbüssaâde teşkilatı içerisinden atandığını belirlemekte yetersiz kalmaktadır. Gelibolulu Mustafa Âli, 16. yüzyıl sonlarında Bâbüssaâde Arz ağalarının haricinde Kapı ağalarının sayısının otuz olduğunu ve zaman zaman bu sayının artıp eksildiğini belirtmektedir.[189] Arşiv vesikaları da Âli'nin anlatımlarını destekler niteliktedir.

Bâbüssaâde ağalarının sayısı hakkında bilgiler 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artış göstermektedir. Literatürdeki bir bilgi, Bâbüssaâde ağaları sayısının zamanla artarak bu dönemde seksene kadar çıktığı yönündedir. Sevgi Ağca Diker'in "Topkapı Sarayında Ak Hadımlardan Oluşan Babüssaade Teşkilatı ve Kurumun Son Güçlü Temsilcisi: Kapı Ağası Gazanfer Ağa" başlıklı makalesinde, Osmanlı Arşivinde mevcut H.1083 (M.1672-73) tarihli elbise akçesi, destar bahâsı ve bayram inamı dağıtımına ait bir defterdeki taksimata bakılarak nefer sayısı yetmiş üç olarak verilmiştir. Fakat Bâbüssaâde ağalarına dağıtılan bayram inamı, destar bahâsı ve kaftan akçesi taksimatından yola çıkarak nefer sayılarını toplamak suretiyle elde edilen sayı gerçeği yansıtmamaktadır. Söz konusu defterde, isim listesiyle birlikte elbise akçesi ve nefer adedi belirtilerek destar bahâsı verilen Kapı ağalarının sayısı otuz birdir. Bayram inamı alanların sayısı ise yirmi beş olarak kayıtlıdır. Bâbüssaâde ağalarının sayısı konusundaki yanılgı da bu iki ayrı taksimattan kaynaklanmaktadır. Buradaki farklılık üzerinden Bâbüssaâde ağaları arasında otuz bir ve yirmi beş kişilik iki ayrı grup olduğu sonucuna varılmıştır.[190] Lakin bayram inamındaki nefer sayısının yirmi beş olmasının bir nedeni, elbise akçesi listesindeki Bimarhane Ağası ve Bimarhane'de görevli üç Kapı oğlanının bayram inamlarının ayrı kaydedilmiş olmasıdır. Diğer nedeni de Saray Kethüdası ile Küçük Oda Kethüdası'na bayram inamı yerine dîvandan hil'at akçesi

[189] Bâbüssaâde Arz ağalarını dört kişi olarak verir. Babüssaade Ağası, Hazinedarbaşı, Kilercibaşı ve Saray Ağası. Bk. Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.714.

[190] Sevgi Ağca Diker, "Topkapı Sarayında Ak Hadımlardan Oluşan Babüssaade Teşkilatı ve Kurumun Son Güçlü Temsilcisi: Kapı Ağası Gazanfer Ağa", s.8.

verilmesidir.[191] Bâbüssaâde ağalarının nefer sayıları arasındaki altı kişilik farkın nedeni bu olup, ortada hesaba dâhil edilebilecek ayrı bir grup bulunmamaktadır.

Bununla birlikte, ilgili defterdeki taksimatın en altında, Hazinede görevli yedi nefer Bâbüssaâde ağası ile Teberdarlar bölükbaşısına verilen îdiyye miktarının toplamı yer almaktadır. Hazinede görevli Bâbüssaâde ağalarıyla birlikte bu taksimatın en üstünde ise Bâbüssaâde Ağası, Hazinedarbaşı, Kilercibaşı, Saray Ağası ve Has Odabaşı ile Galata, İbrahim Paşa ve Edirne Sarayı ağaları bulunmaktadır. Dolayısıyla, otuz bir sayısına bunlar da dâhil edildiğinde Bâbüssaâde ağaları sayısının 1672-73 yılı itibariyle yetmiş üç değil kırk altı olduğu görülmektedir.[192] Nitekim H.1080 (M.1669-70) senesinde yani söz konusu tarihten üç yıl önceye ait bir belgede Kapı ağalarının sayısı kırk beş olarak verilmektedir.[193] Bu tarihten dokuz sene sonra ise sayıları otuz dokuza düşmektedir.[194] 17. yüzyıl sonlarındaki (1688-1693) hadiseleri gün gün kaleme alan Üsküdarî Abdullah Efendi de Kapı ağaları sayısının kırktan mütecaviz olduğunu yazmaktadır.[195]

Ak / Kapı ağaların sayısıyla ilgili bir diğer yanılgı da Tayyar-zâde Atâ tarafından belirtilen "sofra eskisi" olma görevidir. Esasında Atâ, müptedilere yani acemilere sofra adabını öğretmek için emektar Ak ağalardan her birinin on iç ağasının sofrasına *sofra eskisi* olarak atandığından bahsetmektedir. Bu durumda, 17. yüzyılın ikinci yarısında sayıları kırk civarında olan Kapı ağalarının sofra eskisi olarak dört yüz iç oğlanın sofrasında bulunması gerekir. Büyük Oda ve Küçük Oda haricindeki odaların mevcudunda acemiler kadar eskilerin de varlığı düşünüldüğünde bu sayı yeterli görülebilir. Ancak şu da unutulmamalı ki Ak ağaların Bâbüssaâde muhafızlığı dışındaki esas vazifesi, Küçük Oda ve Büyük Oda oğlanlarının eğitimleriyle ilgilenmek ve onlara saray adabını öğretmekti. O yüzden sofrada yemek yeme usulünü de saraya ilk girişlerinde bu odalarda yaşarken öğrenmiş olmaları gerekir. Bu nedenle Kapı ağalarının

---

[191] Bâbüssaâde ağalarına verilen îdiyye inamı listesinde kâtip tarafından "Saray Kethüdası ve Küçük Oda Kethüdası almazlar" notu düşülmüştür. Bk. BOA, TSMA.e, 712/14, lef.2 (8 Ra 1041 / 4 Ekim 1631).

[192] Aynı defterde Bâbüssaâde Arz ağalarından Kapı Ağası, Hazinedarbaşı, Kilercibaşı ve Saray Ağası'na îdiyye ve destar bahâsı verildiği görülürken, Has Odabaşı'ya sadece destar bahâsı verilmiştir. İlgili defter için bk. BOA, TSMA.d, 10457/19 (1083 / 1672-1673). Has Odabaşı'ya sadece destar bahâsı verilmiştir. Has Odabaşı da Saray Kethüdası ve Küçük Oda Kethüdası gibi îdiyye yerine bayramda dîvandan hil'at akçesi almaktadır. Bk. TSMA.d, 10457/146 (1083 / 1672-1673).

[193] BOA, Cevdet Tasnifi Saray Belgeleri (C.SM), 14/717 (1080 / 1669-1670)

[194] Bu tevziatta Galata, İbrahim Paşa ve Edirne saray ağaları yer almamaktadır. Bunlar muhtemelen Bâbüssaâde teşkilatı dışında diğer Enderun ağalarından atanmış saray ağaları olduğu için yazılmamıştır. Hazine hizmetindeki Bâbüssaâde ağalarının nefer sayısı yazmamaktadır. Ancak verilen inam miktarı aynı olduğu için sayıları yedi olmalıdır. Bk. BOA, TSMA.d, 2110/67, vr.3a-3b.

[195] 17. yüzyılın sonlarında Bâbüssaâde ağaları sayısının kırktan fazla olduğunu nakledilir (Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, I, s.341).

sofra eskiliği görevinin, nezaretleri altındaki bu iki oda için geçerli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.[196] Ağaların Büyük Oda ve Küçük Oda kaldırıldıktan sonra da dış saraylardan Seferli, Kiler ve Hazine odalarına alınan acemilere sofra adabını öğretmek amacıyla bu görevi sürdürdükleri düşünülebilir.[197]

18. yüzyılda Bâbüssaâde ağalarının sayısında artış görülmektedir. Bu artışın nedeni III. Ahmed döneminde Galata Sarayı'nın tekrar açılmasıdır.[198] İç oğlanların eğitimi için Galata Sarayı'nda istihdam edilen Kapı ağaları buradan tekrar Bâbüssaâde'ye çıkabiliyordu.[199] Uzunçarşılı, 1772 yılında Ak ağaların mevcudunu altmış beş olarak nakletmektedir. Ancak konuyla ilgili atıf yapılan belge incelendiğinde; Bâbüssaâde Ağası, Saray Ağası, Saray Kethüdası, Oda hâceleri, Sultan İmamı, Meşk hocaları gibi kıdemli Enderun ağalarının isimleri ve yevmiyeleri yazıldıktan sonra, Saray-ı Atîk ve Galata Sarayı'nda mevcut ağalarla birlikte Bâbüssaâde ağaları sayısının altmış beş olarak verildiği görülmektedir.[200] Dolayısıyla bu sayı sadece Bâbüssaâde ağalarını kapsamamaktadır. Mevacip kayıtları incelendiğinde, hocalar ile padişah imamı maaşlarının Kapı ağalarıyla birlikte verildiği anlaşılmaktadır. Aslında padişah imamı ile hazine, kiler ve seferli hocaları ulema sınıfındandı ve bu hocaların atamaları Şeyhülislam'ın telhisi ve padişahın onayıyla yapılırdı.[201] Bunların yanı sıra meşk hocası ve hattat gibi ders hocaları da bulunuyordu. Dolayısıyla, maaş kayıtları birlikte tutulmuş olsa da sayıları yedi-sekiz kişi olan hocalar ile padişah imamı Bâbüssaâde ağaları arasında yer almıyordu. Kapı ağaları ve hâcelerin maaşları, kayıtlarda bazen sadece "Cemaat-i Ağayân-ı Bâbüssaâde" ifadesiyle kaydedilirken bazen de "Cemaat-i Ağayân-

---

[196] "Sofra eskisi" tabiri için bk. Tayyar-Zâde Atâ, *Târih-i Enderûn*, I, s.124. Bâbüssaâde ağalarının sorumlu olduğu iç oğlanlar hakkında "Ve cümlesi Büyük Oda ve Küçük Oda gılmânının zâbıtları olup "kaftân altı" i'tibâr olunan beş aded odaların gılmânlarına hükûmetleri câri değildir" bilgisi yer alır (Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, I, s.341).

[197] Sofra eskisi olma görevini sona erdiren Çorlulu Ali Paşa, sofrabaşı olan Ak Ağa'dan gördüğü şiddeti Seferli Odasında iken yaşamıştır (Tayyar-zâde Atâ, *Târih-i Enderûn*, I, s.260-261).

[198] Mehmet İpşirli, "Galata Sarayı", *DİA*, XIII, (1996), s.322-323.

[199] Galata Sarayı'na gönderilen Kapı ağaları için bk. BOA, TSMA.d, 2359/4, vr.5b (R 1128 / 25 Mart-22 Nisan 1716); d.2371/2, vr.2a (18 Eylül-16 Ekim 1727). Galata Sarayı'ndan Bâbüssaâde'ye çerağ olan Mustafa Ağa için bk. BOA, TSMA.d, 2359/2, vr.2b (L 1128 / 18 Eylül-16 Ekim 1716).

[200] BOA, C.SM, 2190 numaralı belge kullanılmıştır. Ancak bu numarayla kayıtlı belgenin muhteviyatı farklıdır. Belge tarihinden yola çıkarak aynı muhteviyata ve tarihe sahip belge 2790 numarayla kayıtlı bulunmuştur. Belge numarası sehven yanlış yazılmış ya da okunmuş olmalıdır (İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.342). İlgili belgede, Bâbüssaâde ağalarının bir kısmının isimleri verilmiştir. Toplam nefer sayısı ve yevmiyesi "Neferât-ı Bâbüssaâde ma'a Saray-ı Atîk ve Galata. Neferan 65. Beher nefere yevm 12" şeklinde yazılmıştır. Bk. BOA, C.SM, 55/2790 (1 B-30 N / 28 Eylül-25 Aralık 1772).

[201] Seferli hâcesi Şeyhülislam'ın telhisiyle atanmaktaydı. (Nermin Genç, *Enderun Teşkilatından Seferli Odası ve Tarihi Gelişimi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2024, s.179. Ulemâdan İsmail Efendi'nin Kiler hâcesi tayini için bk. BOA, C.SM, 95/4768 (24 C 1186 / 22 Eylül 1772). Padişah imamı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Murat Akgündüz, "Osmanlı Padişahlarının Özel İmamları: İmâm-ı Sultânîler", *İstem*, Sayı:7, (Konya 2006), s.65-74.

ı Bâbüssaâde ve Hâcegân" şeklinde yazılıyordu. Bu hususlar göz önüne alınarak 18. yüzyıl ortalarına ait veriler incelendiğinde, Bâbüssaâde ağaları sayısının Galata Sarayı'nda görevli ağalarla birlikte elli beş-altmış civarında olduğu görülmektedir.[202]

Tablo 1.1.

Bâbüssaâde Ağalarının Sayısı (1502-1713)[203]

Sene	Bâbüssaâde Neferâtı[204]	Bâbüssaâde Arz ağaları
1502[205]	26	-
1506[206]	28	-
1514[207]	34	-
1520[208]	31	-
1522[209]	28	-
1560[210]	25	5
1565[211]	26	-
1570[212]	26	5
1575[213]	27	-
1580[214]	28	-
1581[215]	33	-
1596[216]	39	-
1597[217]	37	-
1600[218]	42	-
1601[219]	37/39	2

[202] 1737 yılında Ağayân-ı Bâbüssaâde sayısı 61 olarak verilmiştir. Bu sayının içerisinde 7-8 nefer hâcegân olup Bâbüssaâde ağaları 53-54 neferdir. Bk. BOA, Ali Emiri Tasnifi Sultan I. Mahmud Belgeleri (AE.SMHD.I), 199/15718 (M 1150 / Mayıs 1737). Hâceler ve padişah imamı 8 kişi, Bâbüssaâde ağaları 54 kişidir. Bk. BOA, Bab-ı Defteri Süvari Mukabelesi Defterleri (D.SVM.d), 36308, (1 L-20 Z 1155 / 29 Kasım 1742-24 Şubat 1743). 1746'da Ağayân-ı Bâbüssaâde 68 kişi olarak verilmiştir. Bu sayının içerisinde 7 veya 8 kişi hâcegân olup Bâbüssaâde ağalarının sayıları 60-61'dir. Bk. BOA, C.SM, 107/5373 (5 Ra 1159 / 28 Mart 1746).

[203] Bâbüssaâde ağalarının sayısının kaynakların sunduğu verilere sadık kalınarak Bâbüssaâde neferâtı ve Bâbüssaâde Arz ağaları olarak iki grup halinde verilmesi daha isabetli olacaktır.

[204] Bâbüssaâde neferâtı: Büyük Oda (Saray) Kethüdası, Küçük Oda Kethüdası ile kapıda, hazinede ve Bimarhane'de görevli Kapı oğlanlarının sayılarıdır. 16. yüzyılda Çardak'ta olan Kapı oğlanları da sayıya dâhildir.

[205] Sayılara Çardak'ta olan iki Kapı oğlanı dâhil edilmiştir (BOA, TSMA.d, 1059, vr.2b).

[206] BOA, TSMA.d, 1059, vr.4b.

[207] BOA, TSMA.d, 1059, vr.8b.

[208] BOA, TSMA.d, 1059, vr.15b.

[209] Yirmi beş kapı muhafızı ve üç hadım kapıcı olduğunu söyler (*Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanuni ve Pargalı İbrahim Paşa*, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2012, s.30).

[210] BOA, TSMA.d, 2164/1, vr.1a.

[211] BOA, TSMA.d, 2164/1, vr.6b.

[212] BOA, TSMA.d, 1025, vr.2a.

[213] BOA, TSMA.d, 1079, vr.13a

[214] Büyük Oda Kethüdası sayıya dâhildir (Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.313).

[215] Büyük Oda Kethüdası sayıya dâhildir (Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.354).

[216] Eğri Seferi sırasından sarayda kalan Kapı oğlanları (Bimarhane ağaları ve hazine hizmetindeki Kapı oğlanları dâhil) yirmi bir kişidir. Sefere katılan Büyük Oda Kethüdası ile birlikte Kapı Oğlanı sayısı on sekiz, Kapı Oğlanı sayısı on yedidir (Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.941, 1015).

[217] Büyük Oda Kethüdası ve Bimarhane ağaları sayıya dâhil edilmiştir. Bk. Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.1042.

[218] Büyük Oda Kethüdası ve Bimarhane ağaları sayıya dâhil edilmiştir. Bk. Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.1092.

1632-1633[220]	27	5
1643[221]	33	2
1643-1644[222]	31	2
1644[223]	42	2
1648[224]	32	2
1652-1653[225]	38	-
1656-1657[226]	41	-
1660-1661[227]	37	-
1668-1669[228]	36	-
1672-1673[229]	41	5
1678-1679[230]	33	5
1683-1684[231]	33	4
1695-1696[232]	35	5
1696-1697[233]	38	5
1706-1707[234]	31	4
1712-1713[235]	39	5

1.2.3. Görevleri

Enderun'daki yönetici zümreyi oluşturan Ak hadım ağalar, iç oğlanların terbiyesi ve eğitimiyle ilgilenerek kendilerine saray adabını öğretirlerdi. [236] Çok sert ve acımasız bir tabiata sahip olduklarından iç oğlanlarını sıkı bir disiplin altında yetiştirirler, herhangi bir hata yaptıklarında şiddetle cezalandırırlardı. Bu ceza genellikle

[219] Maaş listesinde bulunan imam ve hâceler sayıya dâhil edilmemiştir. Arz ağalarından sadece Bâbüssaâde Ağası ve Saray Ağası vardır. Bk. BOA, D.SVM.d, 36080 (Z 1009-M 1010 / Haziran-Temmuz 1601)

[220] Arz ağaları arasında Dârüssaâde Ağası da bulunmaktadır. Sayıya dâhil edilmemiştir. Bk. BOA, TSMA.d, 10457/61.

[221] Tabip, cerrah ve hâceler sayıya dâhil edilmemiştir (BOA, MAD.d, 907, s.14).

[222] 1643 senesi Aralık ayı ile 1644 senesi Ocak-Şubat aylarındaki üç aylık mevacibe göre sayılarıdır. Tabip cerrah ve hâceler sayıya dâhil edilmemiştir (BOA, MAD.d, 907, s.16).

[223] Tabip, cerrah ve hâceler sayıya dâhil edilmemiştir (BOA, MAD.d, 907, s.24).

[224] Tabip, cerrah ve hâceler sayıya dâhil edilmemiştir (BOA, MAD.d, 907, s.56).

[225] Bimarhane ağaları ve Saray Kethüdası sayıya dâhildir (BOA, TSMA.d, 10457/39).

[226] Bimarhane ağaları ve Saray Kethüdası sayıya dâhildir (BOA, TSMA.d, 10457/43).

[227] Bimarhane ağaları ve Saray Kethüdası sayıya dâhildir (BOA, TSMA.d, 10457/44).

[228] Bimarhane ağaları ve Saray Kethüdası sayıya dâhildir (BOA, TSMA.d, 10457/40).

[229] Bu tarihte Galata Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı ve Edirne Sarayı ağaları Bâbüssaâde ağaları arasında yer almaktadır. Babüssaade neferlerinin sayısına dâhil edilmiştir. Bk. BOA, TSMA.d, 10457/19.

[230] Hazine hizmetindeki Kapı oğlanlarına verilen inam miktarına bakılırsa sayısı bu tarihte sayıları altı olmalıdır. Bk. BOA, TSMA.d, 2110/67, vr.3a-3b.

[231] Hazine hizmetindeki Kapı oğlanlarına verilen inam miktarına bakılırsa sayısı bu tarihte sayıları dört olmalıdır. Has Odabaşı arz ağaları içerisinde yer almamaktadır (BOA, TSMA.d, 2110/68, vr.3b-4a).

[232] Hazine hizmetindeki Kapı oğlanlarına verilen inam miktarına bakılırsa sayısı bu tarihte sayıları altı olmalıdır (BOA, TSMA.d, 2110/79, vr.5b-6a).

[233] Hazine hizmetindeki Kapı oğlanlarına verilen inam miktarına bakılırsa sayısı bu tarihte sayıları altı olmalıdır (BOA, TSMA.d, 2110/80, vr.4b-5a).

[234] Maaş listesinde bulunan imam ve hâceler sayıya dâhil edilmemiştir. Hicri 1118 senesi Reşen mevacibi için bk. BOA, TSMA.d, 1512/1.

[235] Hazine hizmetindeki Kapı oğlanlarına verilen inam miktarına bakılırsa sayısı bu tarihte sayıları beş olmalıdır (BOA, TSMA.d, 2090/1, vr.5a-5b).

[236] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, I, s.341

falaka cezası olarak uygulanırdı.[237] Odalarda iç oğlanlarının hareketlerini gözetlemekle görevli biri eski biri de yeni iki hadım ağa bulunurdu. Bunlar odanın içerisinde yerden biraz yüksekçe "kerevet" adı verilen yerde oturarak onlara nezaret ederlerdi. Sabaha kadar kandilleri yanık olup, iç oğlanlardan yanlış bir hareket veya davranışta bulunanları odanın ortasında falakaya yatırırlardı.[238] Mehmed Halife, *Tarih-i Gılmanî*'de Kösem Sultan'ın katlini anlatırken, çıkma zamanında kabahat işleyen iç oğlanların vaziyetinden dolayı Yenisaray'da kalanları Kapı ağaları ve zabitlerinin cezalandırmasını Büyük Valide'nin engellediğinden bahseder.[239]

İç oğlanları başka bir odaya terfi ettiklerinde bir hadım ağanın onları yeni odanın kapısına kadar götürmesi ve içeri girerken enselerine bir şaplak vurması, saraya girişlerinden Has Oda'ya gelene kadar bir gelenek olarak uygulanırdı. Padişahın ve iç oğlanların ibadet ettikleri caminin halı ve seccadelerinden mescitcibaşı sorumluydu. Onun emrinde de iki hadım ağa bulunurdu.[240] Ak ağaların bir görevi de iç oğlanların çamaşırlarının temizlik amacıyla Bâbüssaâde'den dışarıya çıkartılıp, sonrasında da içeri sokulmasını sağlamaktı. İç oğlanların koyu renkli çamaşırları köle kadınlar tarafından yıkanırdı. Çamaşırlar bir bohçaya konur ve kıyafetin türü, kaç parça olduğu ve kişinin ismi yazılı kâğıtlar iliştirilerek bakımevine taşınırdı. "Analar" adı verilen köle kadınların odaları Bâbüsselam ve Bâb-ı Hümâyun arasındaki avluda Bimarhane'nin yanındaydı. Temizlenen çamaşırlar sekiz gün sonra acemi oğlanlar tarafından Bâbüssaâde önüne getirilirdi. Yeni hadım ağalar çamaşırları odaların önüne taşır ve iç oğlanları da buradan bohçalarını alırlardı.[241]

Ak ağaların görevi sadece Bâbüssaâde girişini beklemek değildi. Dîvan toplantılarının olduğu günler Kapı ağaları, üst düzey görevliler ve neferler toplantı bitimine kadar toplam otuz kişi silahsız olarak nöbetleşe kapıda beklerdi. Elçi kabulünde Kapı ağaları kaftanlarının altında hançer saklar ve diğer görevlilerle birlikte onar kişi nöbetleşe olarak görüşme bitene kadar elleri göğüslerine birleştirilmiş şekilde

---

[237] Paul Rıcaut, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Hâlihazırının Tarihi, (XVII: Yüzyıl)*, s.40; Robert Withers, *Büyük Efendi'nin Sarayı*, s.64.

[238] Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.714; Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, s.35.

[239] Ertuğrul Oral, *Mehmed Halife Tarih-i Gılmanî*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2000, s.28.

[240] Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, s.18, 60

[241] Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, s.44,69.

ayakta dururlardı.[242] Sabah Namazı vaktinde Ayasofya Camii'nde ezan okunmaya başladığını duyan Orta Kapı'daki Haberci Kapıcı, kapının büyük halkasıyla kapıya vurarak nöbetçi Kapı ağalarına haber verir, onlar da yüksek sesle nöbetçi müezzine ezanı okumasını söylerdi.[243] Sarayda Kuran-ı Kerim tilavet etmek günün bazı vakitlerinde ve haftanın bazı günlerinde âdet haline gelmişti. Bâbüssaâde'de iki kapı arasında güzel sesli Kapı ağalarının her gece fetih suresini okuması ve diğer ağaların iki tarafta adap üzere durarak dinlemesi âdettendi.[244]

"Biniş-i hümâyun" olarak adlandırılan padişah gezintilerinde Ak ağaların padişaha eşlik etmesi âdettendi. Örneğin 1595 yılında III. Murad Frenk Limanı'na gittiğinde, kendisine eşlik eden altı Kapı oğlanına yirmi filori inamda bulunmuştu.[245] Bir başka örnekte ise Sultan İbrahim, kayığa binişinde kozbekçilerin de geldiğini görünce uyarıda bulunmuş ve âdet üzere kendisine Ak ağaların eşlik ettiğini, kozbekçilerin gelmesinin kanuna aykırı olduğunu bildirerek tembihte bulunulmasını istemişti.[246]

İngiliz elçilik heyetiyle birlikte 17. yüzyıl başlarında İstanbul'a gelen Robert Withers'e göre sarayda en güvenilir görevliler hadımlardı. Bu nedenle Kapı Ağası, padişaha armağan edilen değerli eşyaların saklandığı dolapların muhafazasını görevlendirdiği hadımlara emanet ederdi. Bu dolaplarda Kahire'den gelen tiryak, panzehir,[247] pelesenk gibi şifalı yiyecekler ile Mora Paşası'ndan gelen amber ve kristalden, sim taştan veya turkuazdan yapılmış kupalar ve benzeri eşyalar saklanırdı.[248] Robert Withers'in anlattığı yer, Kilercibaşı'nın sorumluluğundaki Kiler Odası olmalıdır. Nitekim IV. Murad döneminde İstanbul'a gelen seyyah Sör Clausier du Loir,

---

[242] "1 numara Bâb-ı Humayun yani hünkâr sarayının dış kapısıdır. Kapı ağası, emrindeki hadım ağalar ve başka görevlilerle birlikte bu kapının önünde oturur. Diğer hadım ağalar ise iç oğlanlarına nezaret etmek üzere odalarda kalırlar. Padişahın danışma ve yargılama kurulu olan Divan- Hümayun'un toplandığı günler (ki bu toplantı haftada dört kez, Cumartesi, Pazar, Pazartesi ve Salı günleri sabahın erken saatlerinde başlayıp öğleden önce saat dokuza kadar sürer), tüm hadım ağalar, üst görevliler ve neferler toplantının bitimine kadar silahsız olarak kapıda beklerler. Eğer padişah 42 ve 43 numaralı odalarda bir yabancı ülkenin elçisini huzura kabul edecek olursa, hadım ağaların her biri kaftanının altına bir hançer kuşanır. Böyle zamanlarda hadım ağalardan başka zülüflüler ve baltacılar da oraya gelirler ve sabahın erken saatlerinden akşama kadar onar kişi nöbetleşe elleri göğüslerinde kavuşturulmuş olarak orada ayakta bekler Divan toplantıları sırasında ise nöbetleşe 30 kişi anlattığım biçimde orada durur. Bu kapıdan geçerek erkeklerin kaldığı odaların bulunduğu binaya gidilir" (Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam,* s.22).

[243] Tayyar-zâde Atâ, *Tarih-i Enderun,* I, s.242.

[244] Tayyar-zâde Atâ, *Târih-i Enderûn*, I, s.189.

[245] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.143.

[246] "…Bir biniş olduğu vakit ben bilürüm. Ak ağaları gelür. Ammâ kayığa bindiğim kozbekçileri gelmezler. Âdet değildir. Dün ben kayıklara gitdim-senle gelmişler. Gördüm. Âdet değildir. Bir biniş olduğu zaman gelürler. Âdet budur. Kime istersen sor. Tembih idesin…" (BOA, TSMA.e, 799/37, lef.32, (18 B 1058 / 8 Ağustos 1648).

[247] Tiryak ile aynı anlamda olan panzehir, zehri ortadan kaldıran maddedir. Bk. Necdet Okumuş, "Panzehir", *DİA,* XXXIV, (2007), s.159.

[248] Robert Withers, *Büyük Efendi'nin Sarayı*, s.90.

Kilercibaşı'nın mührüyle reçeller, droglar, panzehirler, tiryaklar, Licorne Boynuzu, Bezouar gibi her türden şuruplar ile porselenler, altın, gümüş ve değerli metallerden kapların korunduğunu yazmıştır.[249]

Kullanılmayan eşyalar ve idam edildikten sonra malları müsadere edilen paşaların malları haziran, temmuz ve ağustos aylarında satışa çıkarılırdı. Hazinede görevli iç oğlanlarından oluşan altı tellal, hazine yazıcısının emriyle bu eşyaları odadan odaya dolaştırır, aralarında en yüksek fiyatı verene satarlardı. Bu satışlar en çok Ak ağaların işine yarardı. Öyle ki Bedesten'deki tüccarlarla iyi ilişkiler kuran hadım ağalar bu eşyaları iki katına belki de daha fazlasına satmaktaydı. Taahhüt ettikleri parayı *Bâb-ı Hümayun Hazinesi*'ne[250] öderler ve geri kalan meblağı da kendilerine ayırarak iyi bir kâr elde ederlerdi.[251]

Saray görevlileri padişahın yakın hizmetkârı olma ayrıcalığına sahipti. Bu durum onlar için akrabalarına kazanç sağlamak konusunda da avantaj oluşturmaktaydı. Birçok saray görevlisi gibi Kapı oğlanları / ağaları da bu imtiyazlı durumdan faydalanmaya çalışırdı. Zaman zaman arzuhaller sunarak akrabalarına sarayda ve saray dışında görev ricasında bulunurlardı. Örneğin 1553 senesinde Kapı oğlanlarından Ali Ağa'nın kardeşleri Yusuf ve Mehmed'e gönüllü gediği verilmişti.[252] Yine Kapı Oğlanı Osman Ağa'nın arzuhali üzerine babasına kapıcılık ihsan edilmiş, annesine ise Sultan Süleyman Zaviyesi'nden sekiz akçe tayin edilmişti.[253] Annesine ulufe tayin edilen ağalardan biri de Abaza Mustafa Ağa idi. Ayasofya Zaviyesi'nden on iki akçe alan Müezzin Hüseyin'in ölümüyle ulufesi Mustafa Ağa'nın validesi Servinaz'a verilmişti.[254] Kapı ağalarından Süleyman Ağa ise babası gayrimüslim Hamala'nın Müslüman olarak Mehmed ismini aldığını bildirerek günlük beş akçe yevmiye ile Cebeci Ocağına alınmasını rica etmişti.[255]

Kapı oğlanlarından sayıları 12 ila 13 arasında değişen eskilerine yılda 10.200 esvap akçesi verilirdi Bunların altındaki bir nefer 9.340 akçe diğerleri ise 8.170 akçe

---

[249] *IV. Murad Döneminde Bir Fransız Seyyahın Maceraları (Du Loir Seayahatnamesi)*, çev. Mustafa Daş, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016, s.76-77.

[250] Bâb-ı Hümayun Hazinesi veya Muhallefât Hazinesi saray mensuplarından ölenlerin mallarının muhafaza edildiği hazinedir. Bk. Mehmet İpşirli, "Bâb-ı Hümâyun", *DİA*, IV, (1991), s.362.

[251] Giysi, silah, koşum takımı, halı gibi birçok eşya bu şekilde satılırdı. Bilgi için bk. Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, s.53,54.

[252] BOA, KK.d, 210, s.267 (12 M 961 / 18 Aralık 1553).

[253] BOA, A.RSK.d, 1474, s.170-171 (19-21 S 1005 / 12-14 Ekim 1596).

[254] BOA, A.RSK.d, 1474, s.230 (18 N 1005 / 5 Mayıs 1597).

[255] BOA, A.RSK.d, 1484, s.27 (19 Ş 1021 / 15 Ekim 1612).

alırdı. Her birine bayram için 16. yüzyılda 30 altın, 17. yüzyılda 45 kuruş inam dağıtılırdı. Destar akçeleri ise 650 akçeydi.[256] 16. yüzyılda Kapı oğlanlarının yevmi onar akçeden ulûfeleri ve beşer dülbend ve akmişeden yıllıkları vardı.[257] En kıdemlileri *Başkapı Gulâmı* ya da *Başkapı Oğlanı* olarak adlandırılan görevliydi. Başkapı Oğlanı Bâbüssaâde'de Kum Kapısı denilen yerde otururdu.[258] 17. yüzyılda yevmiyesi on yedi akçe olup, ardından gelen İkinci Kapı Gulâmı on dört akçe alırdı. Üçüncü ve Dördüncü Kapı gulâmlarıyla diğer Kapı oğlanlarının ise günlük on iki akçe yevmiyesi vardı.[259]

Harem, Enderun ve Bimarhane'de bulunan hamamların kapı keçeleri her sene kış mevsiminin başlangıcından sonra değiştirilirdi. Keçelerin yenilenmesi ve gerekli malzemenin tedarikiyle ilgili hususlar Başkapı Oğlanı tarafından arz edilirdi. Hamamların kapıları için gerekli *Kızıl Mardin puşidesi* olarak da adlandırılan keçelerin yaptırılması Şehremini'nden talep edilirdi.[260]

1.2.4. Kıyafetleri

Bâbüssaâde ağaları kıymetli kumaşlardan kıyafetler giyerdi. İç oğlanlarına dağıtılan kaftanlar evvela Has Odalılara verilir ve ardından Kapı oğlanlarına taksim edilirdi.[261] Sarayda aşağı sınıflar dolama, üst sınıflar kaftan giyerdi. Her ne kadar Kapı oğlanları kaftanlı sınıfından olsalar da erken dönemde dolama da giyiyorlardı. İç oğlanlarından saray seferlisine dağıtılan kıyafetler arasında olan dolamalar yeniçerilerinkine benzer olmalıdır.[262] 16. yüzyılda dağıtılan kıyafetlere bakıldığında çoğunlukla "saray seferlisine" tabiriyle dolama ve kaftan verildiği görülmektedir. Diğer Enderunlulara olduğu gibi Kapı oğlanlarına da dolamalar "nöbetlik" ibaresiyle verilmiştir. Bu dönemdeki başlıklar arasında takke ön plandadır. Kapı Ağası, Hazinedarbaşı, Kilercibaşı, Has Odabaşı'ya altışar, Saray Ağası'na üç takke ve Kapı

---

[256] 16. yüzyıl bayram inamı için bk. Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.354,467,558. 17. yüzyıl esvap akçeleri, sarık bahaları ve bayram inamı için bk. BOA, TSMA.d, 10457/43 (1067 / 1656-1657); d.2110/67, vr.3b (1089 / 1678-1679).

[257] Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.714.

[258] Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, s.35.

[259] BOA, TSMA.d, 2110/66, vr.4b,5a (1085 / 1674-1675); BOA, İE.SM, 17/1774 (1093 / 1682); BOA, Ali Emiri Tasnifi Sultan III. Ahmed Belgeleri (AE.SAMD.III), 190/18396 (1131 / 1718-1719).

[260] Bütün hamam kapılarındaki keçelerin yenilemesi için on yedi bin yirmi akçelik tezkire verilmiştir. Bk. BOA, İE.SM, 3/175 (29 Z 1094 / 13 Aralık 1683).

[261] BOA, TSMA.e, 967/106 (21 S 974).

[262] Dolama, cübbeye benzer bir elbisenin adıdır. Müslüman kadın ve erkeklerin giydiği dolama çuhadan yapılırdı. Yeniçerilerin dolamaları üst kısmı bele kadar düğmeli alt kısmı genişti. Kolları kıvrımlı alta doğru geniş ve bilek yeri mintan gibi dardı. Bellerine çizgili kuşak bağlarlardı. Dolamaları uzun olduğu için de yürürken mani olmaması amacıyla bellerinden içeri sokarlardı (Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s.470-471).

oğlanlarının her birine birer takke verilirdi. Senede iki defa takke dağıtıldığından Saray Ağası toplamda altı, diğer büyük ağalar on iki takke alırlardı. Belli bir rengi yoktu. Kırmızı/sürh veya rengâmiz gibi çeşitli renklerden olabilirdi.[263] Takkeler eskilere nöbetlik olarak, acemilere de acemilik ihsanı olarak verilirdi.[264]

16. yüzyılda kıyafet dağıtımı senede dört kez yapılırdı. Kapı oğlanlarına senede iki kere takke, dolama ve kaftan, yılda bir kere de kuşak dağıtılırdı. Dolamaları kemha,[265] kadife rişte, kadife münakkaş ve diğer çeşitlerden; kaftanları ise çatma[266] olup benek ve münakkaş türündeydi.[267] Dolamaların zemini sarı ve kırmızı renkte olabilirdi.[268] Bu yüzyılda Kapı oğlanlarına donluk olarak çatma, çuha[269] ve kadife münakkaş kumaşlar verilirdi. Özellikle donluklarda münakkaş çeşitlerinden "a'lâ münakkaş" ve "devetabanı" modelleri öne çıkardı. Hiyerarşiye göre kıdemlilere en kalitelisinden başlayarak dağıtıldığı anlaşılmaktadır.[270] Kuşakları da çeşitlilik göstermekte olup genellikle a'lâ ve evsat Bursa kuşaklar[271] nadiren zerbaft-ı Bursa,[272] pay-ı güvezi, Tokat ve altınlı[273] kuşaklar verilirdi. Bazen de kuşak çatma ve diğer kıyafetlerin değerinde akçe dağıtılırdı.[274]

17. yüzyılda kıyafet vermek yerine daha çok elbise bedellerinin nakit olarak ödendiği ve ödemelerin senelik olarak yapıldığı görülmektedir. Başlarına taktıkları takkenin yerini sarık, destar veya dülbend denilen başlık almıştır. Bâbüssaâde ağalarının

---

[263] Kaftan, dolama, Kapı Ağası ve diğerlerine verilen takke çeşitleri için bk. BOA, TSMA.d, 1059, vr.98a (20 Ş 960 / 1 Ağustos 1553); d.1079, vr.2a-2b. (27 N-4 Z 976 / 15 Mart-20 Mayıs 1569). Takkeler Rebîyülevvel ve Ramazan ayında dağıtılmıştır. Bk. BOA, TSMA.d, 2164/1, vr.2a-3b (1 M-29 Z 969 / Eylül 1561-Ağustos 1562).

[264] BOA, TSMA.d, 1079, vr.8b (1 B 979 / 19 Kasım 1571).

[265] Kemha: bir nevi ipekli kumaş ve havsız kadife adıdır (Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s.241).

[266] Çatma: bir tür Türk kumaşıdır. Sade, kılapdanlı ve başka çeşitleri vardır (Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s.332).

[267] BOA, TSMA.d, 1059, vr.2b (18 M-17 Z 908 / 25 Temmuz 1502-13 Haziran 1503); vr.7b (15 C-30 N 916 / 19 Eylül-31 Aralık 1510); vr.25b-26a (935 / 1528-1529); d.2034, vr.5b (C 987 / Temmuz-Ağustos 1579).

[268] BOA, TSMA.d, 1059, vr.78a (958 / 1551). Çatma çeşitleri şöyledir; a'lâ çatma, evsat çatma, a'lâ benek, evsat benek, edna benek, hacı-ali. Münakkaş çeşitleri ise şöyledir; a'lâ münakkaş, devetabanı ve rengamiz. Bk. BOA, TSMA.d, 10036, vr.3b (Tarihsiz).

[269] Çuka-Çuha: Çünden yapılan kumaş türüdür. Çuka yazılır, çuha okunurdu. (Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s.384).

[270] Sırasıyla çatmalar a'lâ 10, sürh a'lâ 3, evsat 15 adet, burmalı çuha 1, sürh 2 (seksen çileden), mor 15 (seksen çileden) ve sebz/yeşil 10 adet çuha kumaşlar verildi. Bk. BOA, TSMA.d, 1079, vr.10b-12a (N 980-N 981 / 1573). Ala münakkaş ve devetabanı donluklar için bk. BOA, TSMA.d, 1025, s.1b (29 C 975 / 31 Aralık 1567); BOA, TSMA.d, 1079, vr.10b (1 B 980 / 7 Kasım 1572).

[271] A'lâ kuşak 13, evsat kuşak 8 adet verilmiştir. Bk. BOA, TSMA.d, 1059, vr.102b (13 S 965 / 5 Aralık 1557). Kanuna göre, Kapı oğlanlarının sayısının artması veya eksilmesi durumunda aynı oranda evsat kuşak artar ve eksilir. Bk. BOA, TSMA.d, 10036, vr.2b (Tarihsiz).

[272] BOA, TSMA.d, 10114 (13 C 1008 / 31 Aralık 1599).

[273] BOA, TSMA.d, 1059, vr.2b (19 M 908 / 25 Temmuz 1502); vr.21b (M 928 / 10 Kasım-9 Aralık 1523).

[274] Kuşak akçesi için bk. BOA, TSMA.d, 1059, vr.38b (974 / 1566-1567). Dağıtılan çatma akçesi için bk. BOA, TSMA.d, 2164/1, vr.6b-7a (973 / 1565-1566).

taktığı sarığa "destâr-ı ferhadâni"[275] denmekteydi. Her birine senelik iki adet verilmekte olup 17. yüzyılda daha çok akçe üzerinden değeri ödenmiştir.[276] "Kaftan akçesi" namıyla kıdemlerine göre verilen akçe bazen "esvap akçesi" namıyla ödeniyordu.[277] Esvap akçesinin içerisinde sarık akçesi hariç kuşak bedeli gibi senelik dağıtılan bütün elbise bedelleri bulunmaktaydı.[278]

Donluk olarak verilen kumaşlar da aynı şekilde bazen akçe bazen de kumaş olarak verilirdi. Donluk kumaşlarda bir değişim söz konusuydu. 17. ve 18. yüzyıllarda da çuha[279] donluklar verilmeye devam etmiştir. Çuha türünde ıskarlat, kırmızı sâye, mahud, hatayî çeşitleri ön plandadır.[280] Diğer yüzyıldan farklı olarak ipek türünden donluk olarak atlas donluk verilmiştir.[281] 18. yüzyılda Galata Sarayı tekrar açıldıktan sonra Galata ağaları da donluklarını Kapı oğlanlarıyla birlikte almaya başlamıştır.[282] Saray Kethüdası ve Küçük Oda Kethüdası, bu verilen kıyafetlere ek olarak Has Odalılar ve diğer kethüdalarla birlikte bayramda hil'at akçesi[283] ve her Rebî'ülevvel ayında verilmesi kanun olan destimâl akçesi[284] alırdı.

Bâbüssaâde Ağası'na donluk olarak nevzuhur diba, sade hatayî, telli hatayî, sürh sâye, mahud çuka, atlas filortin, münakkaş kadife; Saray Ağası'na sade hatayî ve çuka kumaşlardan verilirdi.[285] Bâbüssaâde Ağası, nezareti altındaki vakıflardan kalan zevâyid akçesini Ceyb-i hümayun için padişaha taktim ettiğinde padişah tarafından kendisine bir erkân kürk hediye edilirdi. Kürk, Silahtar Ağa tarafından padişahın huzurunda giydirilirdi.[286] 18. yüzyıl itibariyle Bâbüssaâde'ye çerağ olanlara, ocağa ilk girişlerinde

---

[275] BOA, TSMA.d, 2353/426, vr.1b (1126 / 1714-1715).

[276] Bâbüssaâde ağalarına ve neferâtına yani Saray Kethüdası, Küçük Oda Kethüdası ve Kapı oğlanlarına verilen sarık bahası, destar ve dülbend akçesi isimleriyle de kaydedilmekteydi. Verilen dülbend adedi için bk. TSMA.e, 912/29, lef.1 (1041-1042 / 1631-1633). Ödenen akçe için bk. BOA, TSMA.d, 9588/1, vr.2a (Tarihsiz); d.10457/18 (1082 / 1671-1672); d.2110/73, vr.4a-4b (1101 / 1689-1690).

[277] BOA, TSMA.d, 2402/2 (1070 / 1659-1660); d.2110/68, vr.3b-4a (1095 / 1683-1684); d.2110/77, vr.4b (1105 / 1693-1694).

[278] Kuşak bedeli için kıdemlilere bin altı yüz akçe, diğerlerine dört yüz otuz akçe verilirdi. Bk. BOA, TSMA.e, 448/13 (9 B 1111 / 31 Aralık 1699)

[279] BOA, TSMA.e, 815/50 (Ş 1076 / Şubat-Mart 1666); e.404/1 (1095 / 1683-1684).

[280] BOA, TSMA.e, 114/6, lef.2 (1097 / 1685-1686); e.404/25 (1125/ 1713-1714); e.404/28 (1126 / 1714-1715); e.404/31 (1128 / 1715-1716).

[281] İnce ipekten ve daha ziyade kırmızı renkte dokunmuş kumaş türüdür. Bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s.111; BOA, TSMA.e, 404/11 (1111 / 1699-1700).

[282] BOA, TSMA.e, 114/3 (1133 / 1720-1721); TSMA.d, 2358/39, vr.1b (1135 / 1722-1723).

[283] BOA, TSMA.e, 404/7 (1107 / 1695-1696).

[284] BOA, TSMA.e, 32/3, lef.4 (18 Ca 1096 / 22 Nisan 1685)

[285] BOA, TSMA.e, 28/3 (10 Ş 1111 / 31 Ocak 1700); e.404/28 (1126 / 1714-1715).

[286] Bâbüssaâde Ağası'na bir adet çuha kaplı erkân samur kürk padişahın huzurunda Silahdar Ağa tarafından giydirilmiştir. Bk. BOA, TSMA.d, 2351/1 (M 1121 / Mart-Nisan 1709); d.2358/5, vr.1b (Ca 1127 / Mayıs-Haziran

acemilik namıyla hazineden destar ve donluk verilirdi. Kumaşların cinsi değişiklik gösterse de miktarının aynı olduğu, dört adet kaba veya ferhadânî destar, iki adet elvan hare veya atlas ve iki adet çuha donluk verildiği görülmektedir.[287]

Bâbüssaâde Ağası'na verilen kıyafetlerden, giyiminin bir saray görevlisine yakışır şekilde ihtişamlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda minyatür ve resimler, kıyafetlerin tarzı ve nasıl göründükleri konusunda oldukça önemli bilgiler sunmaktadır. 1657-58 tarihlerinde İsveç Kralı Carl X Gustaf'ın elçisi olarak İstanbul'a gelen Claes Ralamb'ın Osmanlı kıyafetlerini resmettiği albümünde saraylılar ve halktan insanlar yer almaktadır. Burada Kapı Ağası bir at üzerinde tasvir edilmektedir. At üzerinde olması bir alay geçişi sırasında Kapı Ağası'nın görülerek resmedildiğini göstermektedir.

Kapı Ağası'nın üzerinde dış giysi olarak kaftan bulunur. Kaftanın dışı düz dokuma kolsuz "O" yaka modeldir. Astarı, kolu ve takma kol ağızları kürkten yapılmıştır. Kaftanın boyu ayak bileklerine kadar uzun, bel kısmından eteklerine kadar genişleyen bir modeldir. İç kaftanı da aynı şekilde belden eteğe doğru genişlemektedir. Desenli serâser bir kumaştan yapılmıştır. Önü bele kadar düğmeli, altın renkli metal iplerle süslenmiştir. Altına giydiği kıyafet, paçalarındaki bolluğa bakılırsa şalvar olmalıdır. Belinde kırmızı kuşak bulunur. Başına beyaz dokumadan *Selîmî* kavuk takmıştır. Yüksek bir başlık olup başa giyilen kısmı silindirik formda, tepe kısmına doğru hafifçe genişleyen, yan tarafı körüklü, çatal görünümlü bir modeldir. Ayağında sivri burunlu, topuksuz çizme vardır.[288]

Resim 1.1. Kapı Ağası

Kaynak: Library of Congress. https://www.loc.gov/resource/gdcwdl.wdl_17190/?st=gallery

1715). Çuhaya kaplı bir top samur post için bk. BOA, İbnülemin Tasnifi Hil'at Belgeleri (İE.HLT), 4/373 (13 Za 1133 / 5 Eylül 1721).

[287] BOA, TSMA.e, 216/11 (1125 / 1713-1714); BOA, TSMA.d, 2353/425, vr.2b (1125 / 1713-1714).

[288] Ö. Hakan Çetin, *Osmanlı İmparatorluk Dönemi Resim Sanatında Türk Giyim-Kuşamı (1600-1700)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, s.67,384-386.

1.3. Bâbüssaâde Arz Ağaları

Arşiv vesikalarında "Arz ağaları" ve "Bâbüssaâde ağavâtı / neferâtı" tabirleriyle kaydedilen Bâbüssaâde ağaları; neferler ve arz ağaları olarak iki sınıf halinde hiyerarşik bir sınıflamaya tâbiydi. Bâbüssaâde neferleri olarak adlandırılan "Ağayân-ı Bâbüssaâde" cemaatine bakıldığında, Bâbüssaâde Arz ağaları ile Enderun'a iç oğlanı yetiştiren Galata, İbrahim Paşa ve Edirne Sarayı ağalarının bu grup içerisinde yer almadıkları görülür. Bunun nedeni, Bâbüssaâde Ağası dışındaki arz ağalarının ve Enderun'a iç oğlanı yetiştiren saray ağalarının Kapı ağaları dışından da atanabilmesidir.[289] Örneğin, sâbıka İbrahim Paşa Sarayı Ağası olan İsmail Ağa ve zevcesi Hadice Hatun arasında 1637 senesinde gerçekleşen mülk satışı İsmail Ağa'nın hadım olmadığına işaret eder. Yine, sâbık Has Odabaşı Elhac Halil Ağa'nın zevcesi Emine Hatun Vakfına 3 Eylül 1742 tarihinde yapılan bir mülk satışı da bu duruma örnek olarak gösterilebilir.[290]

Bâbüssaâde Arz ağaları Enderun yönetiminden de sorumlu olduklarından Enderun ağaları olarak da anılırdı. Nitekim Avusturyalı tarihçi Joseph von Hammer (ö.1856), 19. yüzyılda yazdığı *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* adlı eserinde Bâbüssaâde Ağası ile diğer Arz ağalarını Enderun ağaları olarak zikretmektedir.[291] Bâbüssaâde Arz ağaları ayrıca sarayda, bahçede ve deniz kenarında atla dolaşabilme ayrıcalığına sahipti. Bu nedenle saray bahçesinde yalnızca kendilerinin kullandığı bir ahır da mevcuttu.[292] Arz ağalarından Kapı Ağası, Hazinedarbaşı, Kilercibaşı ve Saray Ağası'nın kendine mahsus odaları ve Enderun odalarından hususi hizmetkârları bulunurdu.[293] Sarayda görevli oda mensuplarının ve Arz ağalarının hamam günleri farklıydı. Ak hadımlar Salı günü hamama giderlerdi.[294] Ayrıca, sarayda at binmeye izni olan hadımlar ile padişahın ve önemli yöneticilerin atları Has Ahır'da yani Istabl-ı âmirede hazır tutulurdu.[295]

---

[289] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.342. Nitekim H.1099 (M.1687-88) senesine ait Bâbüssaâde ağaları esami listesinde Arz ağalarından sadece Bâbüssaâde Ağası'nın adı geçmektedir. Aynı listede Kapı ağaları yirmi dört nefer; Bimarhane ağaları ise beş neferdir. Hazinede görevli Bâbüssaâde ağaları ise listede yer almamıştır (BOA, TSMA.d, 833, vr.5b).

[290] BOA, TSMA.e, 771/36.

[291] Joseph V. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, II, haz. Mümin Çevik, Erol Kılıç, c.3, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1989, s.192.

[292] Bâbüssaâde Ağası, Hazinedarbaşı, Kilercibaşı ve Saray Ağası bu ayrıcalığa sahipti (Robert Withers, *Büyük Efendi'nin Sarayı*, s.87).

[293] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, I, s.341

[294] Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, s.52

[295] Salomon Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*, s.168.

Arz ağalarına, göreve yeni atandıklarında *acemilik* ihsanı verilirdi. Kapı Ağası'na acemilik akçesi olarak bin hasene / bin beş yüz kuruş verilirken, bir samur kaplı serâser kaftan ve bir sade serâser kaftan ihsan edilirdi. Hazinedarbaşı'ya yüz hasene (150 kuruş) acemilik akçesi verilir ve samur kaplı serâser kaftan giydirilirdi. H.1048 (M.1638-39) senesinde ise Hazinedarbaşı'ya padişahın emriyle sade serâser kaftan giydirilmesi uygun görülmüştü. Kilercibaşı ve Saray Ağası'na birer sade serâser kaftan ve her birine yüz hasene (150 kuruş) acemilik inamı verilirdi.[296] 16 Şubat 1694 tarihinde II. Ahmed'in hatt-ı hümayunuyla Arz ağalarına verilen acemilik akçesi kaldırılmış,[297] Has Odabaşı ise bundan muaf tutulmuştu. Has Odabaşılara 18. yüzyıl ortalarına kadar 11.600 çürük akçe verilmesine kanun üzere devam edilmişti. Bunun yanı sıra göreve geldiklerinde Arz ağalarına padişahın ihsanına göre at bisâtı, samur kürk ve mücevherli hançer de verilebiliyordu.[298]

Padişahlar sefer çıktığı vakit Bâbüssaâde Arz ağalarından Bâbüssaâde Ağası, Hazinedarbaşı ve Kilercibaşı sefere katılır, Saray Ağası ise sarayın işlerini yürütmek ve muhafazasını sağlamak amacıyla sarayda kalırdı.[299] Bâbüssaâde Ağası'nın maiyetinde olan Kapı oğlanlarından sefere memur olanlar da Bâbüssaâde Ağası'yla birlikte sefere giderdi.[300] II. Osman'ın Leh seferine katılacaklar arasında Harem-i Hümâyun ağalarından sefere memur olanları Topçular Kâtibi Abdulkadir Efendi şöyle kaydetmişti:

> Ve Harem-i hümâyûn ağalarından Bâb-ı sa´âdet Ağası ve Hazînedâr-başı ve Kilârcı-başı ve Oda-başı ve kethudâlar ve kapu oğlanı ağalar ve Dârü's-sa´âde Süleymân Ağa ve sâyir ağalar ve Silâhdâr Ağa ve Çukadâr Ağa ve Rikâbdâr Ağa ve Has-odalı ağalardan ve Doğancı-başı olan Murtezâ Ağa ve kethudâları ve sâyir seferlü olanlar, eğer hâdım ağalardan, eğer baltacılardan ve eğer Harem-i hâs'dan iç halkı, kânunları üzere me'mûr idiler.[301]

Sefere çıkılmadan evvel Bâbüssaâde Ağası, Enderun ağaları ve Hazinedarbaşı tarafından ehl-i hiref cemaatlerinden sefer katılacakların isimleri deftere kaydedilirdi.

---

[296] Bin hasene için bk. BOA, TSMA.d, 2013, vr.16a. Bin beş yüz kuruş için bk. BOA, TSMA.d, 2352/491 (29 N 1076 / 4 Nisan 1666). Hasene ve kuruş miktarlarının ayrı yazıldığı acemiliklerin yer aldığı defterin tam tarihi tespit edilememektedir. Ancak Ra 1041 / Eylül-Ekim 1631 tarihinde IV. Murad'ın fermanıyla ilgili ve IV. Mehmed'in H.1058 / 1648-1649 tarihinde verdiği inamla ilgili yazılan notlardan dolayı 17. yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir. Bk. BOA, TSMA.d, 9590/1, vr.2b (Tarihsiz).

[297] Derkenar olarak not düşülen hatt-ı hümayun için bk. BOA, TSMA.d, 2013, vr.16a.

[298] Sevgi Ağca Diker, *Osmanlı Saray Teşkilatında Has Oda*, s.192-193.

[299] Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, I, s.39.

[300] Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*, II, s.612; *Mustafa Sâfî'nin Zübdetü't-tevârîh'i*, II, s.189-190.

[301] *Topçular Kâtibi Abdulkadir (Kadri) Efendi Tarihi*, II, s.711.

Ayrıca, Enderun ve Bîrun hazinelerinden seferde gerekli olacak mühimmatlar Ser-Hazine-i Bîrun ve Seferli hazinedarları defterlerine göre sandıklar ve yükler halinde hazırlanırdı. Sefere büyük bir alayla çıkılırdı. Bâbüssaâde Ağası padişahın hemen arkasında alayda yer alırdı.[302] IV. Mehmed'in Edirne'den sefere çıkışını izleyip yazan Antoine Galland padişah alayını anlatırken; padişahın arkasında beş solakla beraber silahdar, çukadar ve onları takip eden ibrikdar ile padişahın sarıklarını taşıyan üç tülbentçinin geldiğini ve içi samur yeşil hırka giymiş iki beyaz harem ağasının yan yana yürüdüğünü kaydetmiştir. Bunlardan birini Ak harem ağalarının reisi Kapı Ağası, diğerini Saray Kâhyası demek olan Saray Ağası olarak yazmıştır.[303] Saray Ağası, sefere iştirak etmediğinden bu kişi Has Odabaşı olmalıdır. Çünkü bu tarihte Hazinedarbaşı Hasan Ağa'ya Has Odabaşılık hizmeti ilave görev olarak verilmişti.[304]

Sefer için konaklanan menzillerde halvethane ve dîvanhane yedi direkli çerge ve birkaç bölükten oluşan oba adı verilen çadırlarla, Has Oda ve hazineler büyük çadırlarla; Hazine, Kiler, Büyük ve Küçük odalar, Bâbüssaâde ağaları, doğancılar ve ağayan çadırları ise uzun obalarla kurulurdu.[305]

1.3.1. Bâbüssaâde Ağası

1.3.1.1. Tayin ve Terfileri

Bâbüssaâde Ağası ya da *Kapı Ağası* unvanı, Bâbüssaâde Arz ağaları arasından yapılan bir tayinle verilirdi. Yavuz Sultan Selim döneminden itibaren Bâbüssaâde Arz ağaları makam derecelerine göre yukarıdan aşağıya doğru; Bâbüssaâde Ağası, Has Odabaşı, Hazinedarbaşı, Kilercibaşı ve Saray Ağası idi.[306] Bâbüssaâde Ağası tayinleri ekseriyetle Has Odabaşı ve Hazinedarbaşı makamlarından yapılırdı. Has Oda'nın zabiti olan Has Odabaşı'nın Ak hadımlardan olması hâlinde bu göreve Hazinedarbaşı değil Has Odabaşı tayin edilirdi.[307] Ancak hiyerarşiye uyulmadığı zamanlar da söz konusuydu. Bunun sebeplerinden biri, terfi önceliğinin Arz ağalarından hizmet süresi en fazla olana verilmesiydi. Örneğin, Zigetvar Seferi sırasında Kilercibaşı Yusuf Ağa'nın Hazinedarbaşılığa yükseltilmesiyle, İstanbul'da bulunan Saray Ağası Mahmud Ağa Kilercibaşılığa terfi etmiş ve sefere gitmesi emredilmişti. Bu sırada hasta bulunan

---

[302] *Topçular Kâtibi Abdulkadir (Kadri) Efendi Tarihi*, II, s.718,996,1067.

[303] Antoine Galland, *İstanbul'a Ait Günlük Hâtıralar (1672-1673)*, I, s.127-128.

[304] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.591.

[305] *Topçular Kâtibi Abdulkadir (Kadri) Efendi Tarihi*, II, s.1069.

[306] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.354; J.B. Tavernier, *Topkapı Sarayında Yaşam*, s.25.

[307] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, II, s.310.

Bâbüssaâde Ağası Yakub Ağa ise vefat etmişti. Hiyerarşi gereği Hazinedarbaşı Yusuf Ağa'nın Bâbüssaâde Ağası olması beklenirken, sadrazamın İstanbul'dan gelecek Mahmud Ağa'nın daha kıdemli olduğunu belirtmesiyle bu göreve Mahmud Ağa tayin edilmişti.[308] Hizmet süresinin yanı sıra Bâbüssaâde Ağası tayinlerinde Has Odabaşı ya da Hazinedarbaşı tercihlerindeki sebeplerden biri de atamalarda her zaman hadım olma şartının aranmamasıydı.[309] Kapı Ağası ile Hazinedarbaşı veya Has Odabaşı'nın aynı anda görevden ayrılması da terfi sırasını etkilemekteydi. Örneğin 20 Ağostos 1652 tarihinde Kapı Ağası ve Hazinedarbaşı aynı anda emekli edilmiş ve Has Odabaşı Kapı Ağası tayin edilmişti.[310]

Grafik 1.2.

Bâbüssaâde Ağalığına Yapılan Tayinler

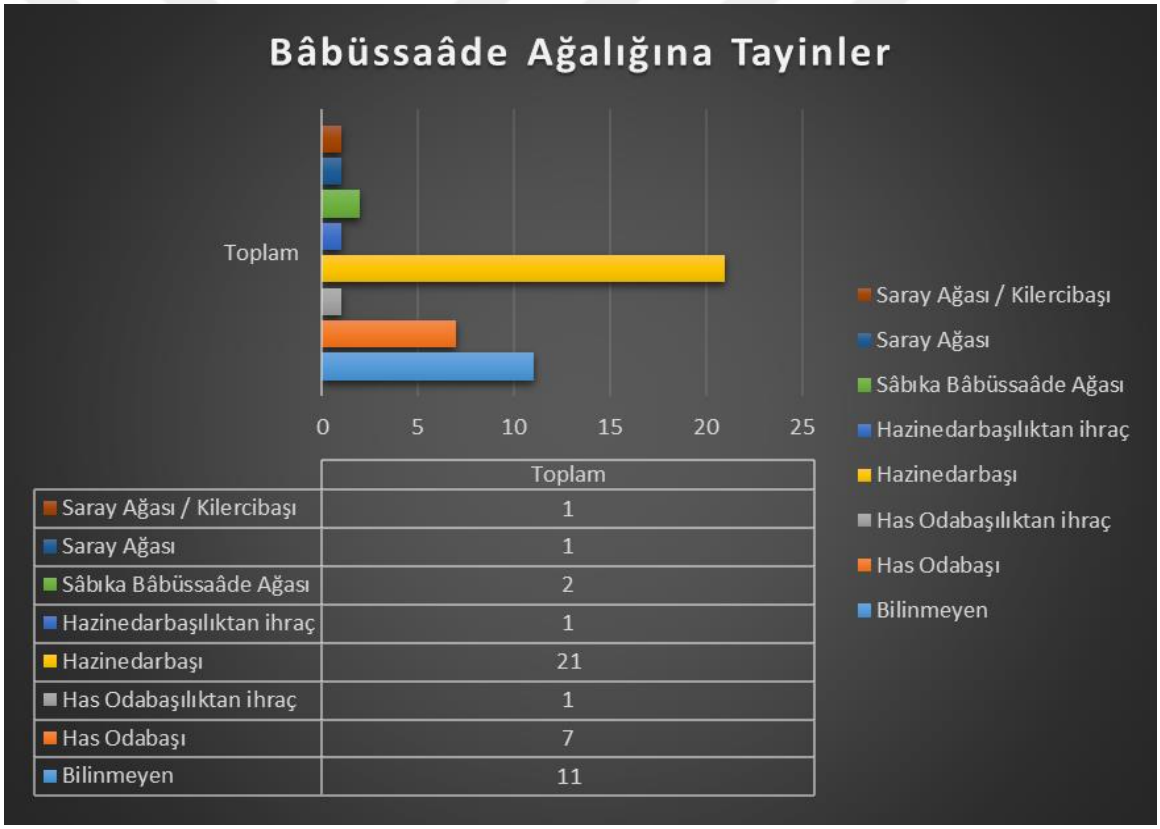

	Toplam
Saray Ağası / Kilercibaşı	1
Saray Ağası	1
Sâbıka Bâbüssaâde Ağası	2
Hazinedarbaşılıktan ihraç	1
Hazinedarbaşı	21
Has Odabaşılıktan ihraç	1
Has Odabaşı	7
Bilinmeyen	11

Bâbüssaâde Ağası haricinde diğer Arz ağaları için yapılan atamalara bakıldığında da hiyerarşiye her zaman uyulmadığını görmek mümkündür. Örneğin 19 Haziran 1662 tarihinde Has Odabaşı Zülfikar Ağa Bâbüssaâde Ağası olmuş, Has

[308] Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/ 1563-1595)*, I, s.39.

[309] Has Odabaşı için Mustafa Âli, "Gâh olur ki tavâşî kısmından dahi olur. Ammâ ekseri iç oğlanlarından ol metebeye vusûl bulur" demiştir (Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.715).

[310] Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s.47-48.

Odabaşılık da Saray Ağası Mustafa Ağa'ya verilmişti.[311] 25 Kasım 1703 tarihinde Has Odabaşı Abdullah Ağa Bâbüssaâde Ağası olmuş, yerine Saray Ağası Arnavud Osman Ağa getirilmişti.[312] 24 Ekim 1651 tarihinde Bâbüssaâde Ağası Bosnevî Hasan Ağa'nın vefatıyla yerine Hazinedarbaşı Rum Mehmed Ağa, onun yerine Kilercibaşı Rus Hasan Ağa ve onun yerine de Saray Ağası Bosnevî Ahmed Ağa tayin edilmişti. Yine Saray Ağalığının Has Oda Miftah Gulâmı olan Üsküplü Hadım Ali Ağa'ya ihsan buyurulmasıyla, Saray Kethüdası Osman Ağa hiyerarşiye uyulmadığı gerekçesiyle yol davasında bulunmuş ve neticesinde Saray-ı âmireden çıkartılmıştı.[313]

İslam devletlerinde çeşitli görevlilere ve dinî zümre mensuplarına yazılacak yazılarda kullanılan ünvan veya sıfatlar elkab olarak adlandırılmaktaydı. Osmanlılarda da bu gelenek devam etmişti. Osmanlı diplomatiğinde, gerek devlet erkânı gerekse yabancı hükümdar veya devlet adamları için ayrı ayrı elkablar belirlenmişti.[314] Yönetici zümreden olan Bâbüssaâde Ağası için kullanılan elkablar arasında, " *İftihârü'l-havass ve'l-mukarrebîn, mu'temedü'l-mülûk ve's-selâtîn muhtârü'l-izzi ve't-temkîn bi'l-fi'il Bâbü's-sa'âdetim Ağası ... Ağa*"[315] ve "*Kıdvetü'l-havass ve'l-mukarrebîn umdet-i ashâbü'l-izzi ve't-temkîn mutemedü'l-mülûk ve's-selâtîn Bâbü's-sa'âde Ağası / Kapu Ağası*"[316] tabirleri yaygın olarak geçmekle birlikte 16. ve 17. yüzyıllarda çeşitlilik göstermekteydi.[317] Bazen elkablar kısaltılarak, "*İftiharü'l-havvass ve'l-mukarrebîn mu'temedü'l-mülûk ve's-selâtin*" ya da "*İftiharü'l-havass ve'l-mukarrebîn*" şeklinde de yazılmaktaydı.[318]

Bâbüssaâde Ağası'na göreve tayinlerinde verilen acemilik ihsanlarından biri at bisâtıydı. 1679 senesinde Bâbüssaâde Ağalığına tayin edilen Yakub Ağa, mutat üzere

---

311 Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.255.

312 *Târîh-i Râşid ve Zeyli (1115-1134/1703-1722)*, II, s.712.

313 Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s.41-42.

314 Mübahat S. Kütükoğlu, "Elkāb", *DİA*, XI, (1995), s.51.

315 Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1998, s.104.

316 BOA, TSMA.e, 1120/68 (1-10 Ra 993 / 3-12 Mart 1585); e.394/8, lef.2 (Za 1001 / Temmuz-Ağustos 1593); e.875/21 (15 Za 1005 / 30 Haziran 1597).

317 "…*İftihârü'l-havass ve'l-mukarrebîn ahyâr-ı erbâbü'l-izzi ve't-temkîn el-mutahhassun bî-mezid-i inâyeti'l-mülkü'l-mu'in südde-i sa'âdetimde Kapu Ağası…*" için bk. BOA, TSMA.e, 895/26 (1 C 966 / 11 Mart 1559). *"… Bi'l-fi'il Bâbü's-sa'adeti's-seniyye ağası olan râfî-i haze'l-kitâb umdetü'l-havass ve'l-mukarrebîn mu'temedü'l-mülûk ve's-selâtîn iftihârü'l-izzi ve't-temkîn Yakub Ağa…*" için bk. BOA, TSMA.e, 1256/27 (21 Za 1090 / 24 Aralık 1679). "*… İftihârü'l-havass ve'l-mukarrebîn mu'temedü'l-mülûk ve's-selâtîn enisü'l-hazretü'l-aliyye es-sultâniye celisü'd-devleti's-seniyye el-hâkāniyye hazret-i Yakub Ağa ağa-yı Bâbü's-sa'âde …*" için bk. BOA, TSMA.e, 394/55, lef.2 (1 M 1089 / 23 Şubat 1678).

318 BOA, TSMA.e, 1280/23 (evahir-i M 1009 / 2-11 Ağustos 1600); Yasemin Tataroğlu, *4 Numaralı Atik Şikâyet Defteri 1665-1670 (H. 1075-1081) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2015, s.452,472,545.

bu makama tayin edilenlere acemilik olarak hazineden dîvan rahtı[319] ile at bisâtı[320] verildiğini beyan ederek kendisi için de rica etmişti. Açıklamada, selefi olan Bâbüssaâde Ağası Davud Ağa'ya acemilik olarak bir sim dîvan rahtı, bir sim eğer, bir sim topuz, bir sim zencir, bir çift sim rikâb[321], bir sim bîlân[322], bir sim enselik ve bir raht abayî[323] verildiği belirtilmişti.[324] Bu arzdan on beş gün sonra, padişahın emriyle Yusuf Paşa muhallefatından Yakub Ağa'ya bir sim kebir raht, bir çift sim üzengi[325], bir sim topuz[326], bir sim eğer ve bir sim bîlân Hazineden üzerinden Ahır Hazinesine teslim edilmişti.[327]

Acemilik ihsanlarından biri de kıymetli taşlarla bezenmiş hançerdi. 1716 senesinde Bâbüssaâde Ağası Hasan Ağa'ya zümrüt, yakut ve elmas kırıntılarıyla bezenmiş, kını kabzası yeşil ve simli bir hançer ve gümüş at takımı verilmişti. Ayrıca hançerin bir yerinin kırık ve bazı taşlarının da eksik olduğu kayda geçmişti.[328] 18. yüzyılda bu âdetin devam ettiği görülmektedir. 1730 yılında Bâbüssaâde Ağası'na acemilik ihsanı olarak verilen hançer şöyle tarif edilmiştir: "*Zemini çökertme kalem kırmızı ve zümrüdi ve siyah ve laciverdli minakari tepesinde bir damla zümrüd kabza ve kını vasat ve vasatça ve sağir zümrüde yüz yigirmi yedi elmasla zerrin taşhaneleri müşebbek dökmesi bir zümrüdlü selimî kabza altun hançer bir. Yalnız birdir. Bâbüssaâde Ağası kullarına ihsan.*"[329]

Bâbüssaâde Ağası olanlar, hizmetlerinin ardından terfi yoluyla saraydan çıkabilir, kendilerine Mısır Beylerbeyliği ya da ona eşdeğer bir vezirlik payesi

---

[319] Dîvan rahtı; eskiden erkân tarafından dîvâna giderken ve merasim sırasında kullanılan gümüşlü eyer takımına verilen isimdir. Bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, s.467.

[320] Bisat, Halı, kilim, keçe, minder gibi yere yayılan şey, yaygı manalarına gelir. Bk. Kubbealtı Lugatı, "Bisat", https://lugatim.com/s/bisat (Erişim Tarihi: 29.05.2025).

[321] Özengi / Üzengi demektir. Bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s.44.

[322] Bîlân; atın çene altından geçirilerek burnunu ve alnını kaplayan zırh şeklinde levhalarla bağlantılı gem takımına denilmektedir. Bk. Ebru Sönmez, *1129/1717 Tarihli Deftere Göre Raht Hazinesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisnas Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001, s.21.

[323] Kalın yünden dokuma, at çulu. Bk. Kubbealtı Lugatı, "Abayi", https://lugatim.com/s/abayi (Erişim Tarihi: 29.05.2025).

[324] BOA, TSMA.e, 782/32, lef.11 (12 B 1090 / 19 Ağustos 1679).

[325] Ata binildiği vakit ayakları koymak üzere eğerin iki tarafına birer kayışla asılan altı düz madenî halkanın ismidir. Bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, s.562.

[326] Eskiden savaşlarda kullanılan sapı ağaçtan baş tarafı yuvarlak olup bakır ve demirden yapılan alettir. Bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, s.520.

[327] BOA, TSMA.e, 815/34 (27 B 1090 / 3 Eylül 1679).

[328] BOA, TSMA.d, 2359/4, vr.6a (R 1128 / 25 Mart-22 Nisan 1716).

[329] BOA, TSMA.d, 2374/5, vr.6b (Ca 1143 / 12 Kasım-11 Aralık 1730).

verilebilirdi.[330] Örneğin II. Bayezid'in sadrazamı Atik Ali Paşa, Bâbüssaâde Ağalığı yaptıktan sonra sancakbeyliği ile saraydan çıkmış ve ardından Karaman Beylerbeyi olmuştu.[331] 16. yüzyıl başlarında görev yapan Bâbüssaâde ağalarından Hüseyin Ağa da Tırhala Sancakbeyi olmuş,[332] halefi İskender Bey ise Hamid Sancakbeyi olarak saraydan çıkmıştı.[333] Keza Kanuni Sultan Süleyman döneminde görev yapan Bâbüssaâde Ağası Hadım Haydar Ağa da vezirlik ile *çerağ* olmuştu. Kendisi, üçüncü vezir iken Şehzade Mustafa yandaşlığı ithamıyla şehzadenin ortadan kaldırılışından sonra görevden el çektirilmiş ve sancak geliriyle emekli edilmişti. Evliya Çelebi, Haydar Paşa'ya Hersek sancağının tevcih edildiğini söylemektedir.[334] Haydar Paşa'nın sancakbeyliği sırasında yanına aldığı ve ölümünden sonra sarayda hizmet ederek çıkan Hadım Hafız Ahmed Paşa'ya intisap eden Edirneli Mehmed b. Mehmed er-Rûmî ise kendisinin Ohri Sancakbeyi olarak tayin edildiğini belirtmektedir.[335] Fiili olarak vezirlik görevini yerine getirmese de padişahın ihsanına mazhar olan Cafer Ağa da 21 Mayıs 1622 tarihinde vezirlik payesi verilerek saraydan emekli edilmiştir.[336]

Tavernier, IV. Murad döneminde görevli Bâbüssaâde Ağası'nın bazı akılsızca davranışlarda bulunması üzerine Sultan Murad'ın gelecekteki Kapı ağalarının vezir olma ayrıcalığını ellerinden aldığını nakletmektedir.[337] Fakat doğruluğunu teyit edemediğimiz bu bilginin aksine, Sultan İbrahim'in tahttan indirilmesi sonrası 1649 yılında Bâbüssaâde Ağası Abdurrahman Ağa'nın Kubbealtı Vezirliğine tayin edildiği,[338] sonrasında da Mısır Beylerbeyliği görevinde bulunduğu görülmektedir.[339] Bu tarihten sonra ise vezirliğe yükselmiş bir Bâbüssaâde Ağası'na rastlanmamaktadır.

---

[330] Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.714.

[331] Mehmet İpşirli, "Atik Ali Paşa", *DİA*, IV, (1991), s.64.

[332] İlhan Gök, *İn'âmât Defteri*, s.294.

[333] İlhan Gök, *İn'âmât Defteri*, s.756.

[334] *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, haz. Orhan Şaik Gökyay, YKY, 1. Kitap, İstanbul 1996, s.69.

[335] Hafız Ahmed Paşa'ya yirmi yıl hizmet etmiş olan Mehmed er-Rûmî verdiği bilgileri paşadan öğrenerek yazmış olmalıdır. Bk. Abdurrahman Sağırlı, *Mehmed b. Mehmed er-Rûmî (Edirneli)'nin Nuhbetü't-Tevârih Ve'l-Ahbâr'ı ve Târîh-i Âl-i Osman'ı (Metinleri, Tahlilleri)*, s.67.

[336] BOA, KK.d, 257, s.88.

[337] J.B. Tavernier, *Topkapı Sarayında Yaşam*, s. 26-27.

[338] Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-Ebrâr Zeyli (Tahlil ve Metin) 1732*, haz. Nevzat Kaya, TTK, Ankara 2003, s.34; Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s.23.

[339] Na'îmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fî Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)*, V, haz. Mehmet İpşirli, TTK, Ankara 2014, s.1391.

Tablo 1.2.

Bâbüssaâde Ağalığı Makamında Bulunanlar (1730'a kadar)

	Adı	Eski Görevi	Tayin Tarihi	Ayrılış Tarihi	Ayrılma Nedeni
1	Atik Ali Paşa[340]	-	-	-	Sancakbeyi oldu ve 1482'de Karaman Beylerbeyi oldu.
2	Uzun Süleyman Ağa[341]	-	-	-	1506'da vefat etti
3	Hüseyin Ağa[342] (Mir-alem-i sâbık)	-	1 Z 888 / 31 Aralık 1483 (Görevde)	24 B 910 / 31 Aralık 1504	Tırhala Sancakbeyi oldu.
4	İskender Bey[343]	Hazinedarbaşı	1 Za 910 / 5 Nisan 1505 (Görevde)	30 Za 913 / 1 Nisan 1508	Hamid Sancakbeyi oldu.
5	Ayas Bey[344]	Hazinedarbaşı	1 S 915 / 21 Mayıs 1509 (Görevde)	6 C 917 / 31 Ağustos 1511 (Görevde)	-
6	Karabaş Mustafa Ağa[345]	-	-	-	937 (1530-1531)'de vefat etti.
7	İbrahim Ağa[346]	-	942 / 1535-1536 (Görevde)	10 R 947 / 14 Ağustos 1540 (Görevde)	-
8	Haydar Ağa (Paşa)[347]	Has Odabaşı	23 Ca 950 / 24 Ağustos 1543 (Görevde)	28 Ş 954 / 13 Ekim 1547 (Görevde)	Vezir oldu.
9	Cafer Ağa[348]	Hazinedarbaşı	Z 954 / Ocak-Şubat 1548	20 B 964 / 19 Mayıs 1557 (Merhum)	Vefat
10	Yakub Ağa[349]	Hazinedarbaşı	Evahir-i L 965 / 6-14 Ağustos 1558 (Görevde)	S-Ra 974 / Eylül 1566	Vefat

[340] Mehmet İpşirli, "Atik Ali Paşa", s.64-65.

[341] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, V, s.1528.

[342] BOA, TSMA.e, 638/9; İlhan Gök, *İn'âmât Defteri*, s.294. Vakfiyenin ilk sayfasında merhum Hüseyin ağa-i Bâbüssaâde ve mir-alem-i sabık yazmaktadır. BOA, TSMA.d, 6936 (29 Z 904 / 7 Ağustos 1499).

[343] İlhan Gök, *İn'âmât Defteri*, s.179,343,756.

[344] BOA, AE.SBZT.II, 1/29, İlhan Gök, *İn'âmât Defteri*, s.705,1322.

[345] Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, IV, s.1140.

[346] BOA, TSMA.d, 6983; BOA, TSMA.e, 1255/42.

[347] BOA, TSMA.d, 1992/1, vr.17b,50a,54a. Eski görevi için bk. BOA, TSMA.d, 10023 (942 / 1535-1536).

[348] BOA, MAD.d, 162, vr.22a; Görevde tespit edildiği son tarih (25 S 964 / 28 Aralık 1556) için bk. Fatih Karabulut, *1556-1557 (H.963-964) Tarihli Divan-ı Hümâyûn Ruûs Defteri (126-243) Metin-Değerlendirme-Dizin*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2015, s.209. Merhum olarak geçtiği ilk tarih 20 Recep 964 / 19 Mayıs 1557'dir. Bk. BOA, TSMA.d, 5288. Eski görevi için bk. BOA, TSMA.e, 1077/4 (10 R 953/1O Haziran 1546).

[349] BOA, TSMA.d, 6993, vr.28b. Tarih-i Selânikî'de Sultan Süleyman'ın ölüm haberine çok üzülen Kapı ağası Yakub Ağa'nın da o esnada vefat ettiği yazılıdır. Ancak Rebiyülevvel ayında Yakub Ağa'nın hasta olduğu da bir önceki sayfada geçmektedir. Kanuni Sultan Süleyman hicri 22 Safer 974 tarihinde vefat etmiştir. Tahminen padişahın ölümü sonrası hastalanmış ve kısa bir süre sonra vefat etmiştir. Bk. Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, I, s.38-39. Eski görevi için bk. BOA, TSMA.d, 9882 (N 964 / Haziran-Temmuz 1557).

11	Mahmud Ağa[350]	Saray Ağası Kilercibaşı	Ra 974 / Eylül-Ekim 1566	19 B. 989 / 19 Ağustos 1581	Vefat
12	Gazanfer Ağa[351]	Has Odabaşı	19 B 989 / 19 Ağustos 1581	23 B 1011 / 6 Ocak 1603	Katledildi.
13	Kayış Mustafa Ağa[352]	Hazinedarbaşı	29 Z 1011 / 9 Haziran 1603 (Görevde)	4 Ra 1019 / 27 Mayıs 1610 (Görevde)	-
14	Osman Ağa[353]	Hazinedarbaşı	3 N 1021 / 28 Ekim 1612 (Görevde)	3 Ca 1024 / 31 Mayıs 1615 (Görevde)	-
15	Çerkes Mehmed Ağa[354]	-	24 N 1026 / 25 Eylül 1617 (Görevde)	11 Z 1030 / 27 Ekim 1621 (Emekli)	Emeklilik
16	Cafer Ağa[355]	-	-	10 B. 1031 / 21 Mayıs 1622	Vezirlik payesiyle emekli edildi.
17	Mehmed Ağa[356]	-	24 B 1031 / 4 Haziran 1622 (Görevde)	-	-
18	Halil Ağa[357]	-	16 M 1032 / 20 Kasım 1622 (Görevde)	8 B 1032 / 7 Haziran 1623 (Görevde)	-
19	Malatyalı İsmail Ağa[358]	Dârüssaâde Ağası	16 S 1033 / 9 Aralık 1623 (Görevde)	Evahir-i C 1041 / 14-22 Ocak 1632 (Görevde)	Şeyhülharem tayin edildi.
20	Cündi Mehmed Ağa[359]	Hazinedarbaşı	Evahir-i Ca 1042 / 4-13 Aralık 1632	1 L 1048 / 5 Şubat 1639	Vefat
21	Gazanfer Ağa[360]	-	Evail-i Ca 1049 / 30 Ağustos-8 Eylül 1639 (Görevde)	11 M 1054 / 20 Mart 1644	Emeklilik
22	Ahmed Ağa[361]	Hazinedarbaşı	M 1054 / Mart-Nisan 1644 (Görevde)	16 R 1054 / 22 Haziran 1644	Emeklilik
23	Abdurrahman Ağa (Paşa)[362]	Hazinedarbaşı	R 1054 / Haziran-Temmuz	14 B 1059 / 24 Temmuz 1649	Vezir oldu

[350] H.974 senesinin Rebiyülevvel ayında Kilercibaşı olarak tayin edilmiş ve seferdeki orduya katılması için çağırılmıştır. Ancak Yakub Ağa'nın ölümü üzerine Kapı Ağası olarak tayin edilmiştir. Bk. Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, I, s.38-39; Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.344.

[351] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.344; Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde*, III, s.691-692; Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, II, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Mersin 1992, s.239-240.

[352] BOA, TSMA.d, 5872; BOA, A.DVNS.MHM.d, 79, s.160, h.397. Eski görevi için bk. BOA, TSMA.d, 8649 (1007 / 1598-1599).

[353] BOA, A.RSK.d, 1484, s.29; BOA, A.DVNS.MHM.d, 81/1, s.36, h.89. Eski görevi için bk. BOA, A.DVNS.MHM.d. 78, s.632, h.1631.

[354] Hacı Osman YILDIRIM vd., *82 Numaralı Mühimme Defteri (1026-1027 / 1617-1618) <Özet-Transkripsiyon-İndeks ve Tıpkıbasım>*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 47 Divân-ı Hümâyûn Siciller Dizisi: VI, Ankara 2000, s.71-72. Emekli olmuş ve tayinatı için arzuhal yazmıştır. Bk. BOA, KK.d, 257, s.55 (11 Z 1030 / 27 Ekim 1621).

[355] BOA, KK.d, 257, s.85,88.

[356] BOA, KK.d, 257, s.90.

[357] BOA, TSMA.d, 3526/5, s.2.

[358] BOA, TSMA.d, 3526/5, s.2; BOA, A.RSK.d, 1501, s.14. Eski görevi için bk. BOA, TSMA.d, 1069, vr.1a (Za-Z 1032 / Eylül-Ekim 1623). Eski mezar taşında şeyhülharem olduğu yazılıdır. Bk. John Robert Barnes, "Murad Reis Tekkesi (Rodos)", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, ed. Ahmet Yaşar Ocak, TTK, Ankara 2014, s.520.

[359] BOA, A.RSK.d, 1501, s.79; Na'îmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fî Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn),* III, haz. Mehmet İpşirli, TTK, Ankara 2014, s.898. Eski görevi için bk. BOA, TSMA.e, 1276/22 (9 S 1042 / 26 Ağustos 1032).

[360] BOA, TSMA.e, 1239/55. Emeklilik tayinatı için bk. BOA, KK.d, 258, s.2.

[361] BOA, MAD.d, 907, s.19; BOA, KK.d, 258, s.23,35,39. Eski görevi için bk. BOA, MAD.d, 907, s.7.

[362] BOA, MAD.d, 907, s.24; Vezirliğe terfi ettiği tarih için bk. Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi´-nâme*, s.23. Eski görevi için bk. BOA, MAD.d, 907, s.20.

			1644 (Görevde)		
24	Bosnevi Hasan Ağa[363]	Hazinedarbaşı	14 B 1059 / 24 Temmuz 1649	9 Za 1061 / 24 Ekim 1651	Vefat
25	Rum Mehmed Ağa[364]	Hazinedarbaşı	9 Za 1061 / 24 Ekim 1651	15 N 1062 / 20 Ağustos 1652	Emeklilik
26	Bosnevi Çalık Ahmed Ağa[365]	Has Odabaşı	15 N 1062 / 20 Ağustos 1652	8 Ca 1066 / 4 Mart 1656	Katledildi
27	Ali Ağa (Üsküplü)[366]	Hazinedarbaşı	8 Ca 1066 / 4 Mart 1656	3 Ş 1068 / 6 Mayıs 1658	Emeklilik
28	Frenk Mehmed Ağa[367]	Hazinedarbaşı	3 Ş 1068 / 6 Mayıs 1658	12 Za 1072 / 9 Haziran 1662	İhraç
29	Zülfikar Ağa[368]	Has Odabaşı	2 Za 1072 / 19 Haziran 1662	23 Z 1075 / 7 Temmuz 1665	Azil-Emeklilik
30	Hacı Davud Ağa[369]	Hazinedarbaşılıktan ihraç	23 Z 1075 / 7 Temmuz 1665	6 C 1090 / 15 Temmuz 1679	Emeklilik
31	Yakub Ağa[370]	Saray Ağası	6 C 1090 / 15 Temmuz 1679	19 L 1091 / 12 Kasım 1680	Vefat
32	Hacı İbrahim Ağa[371]	Hazinedarbaşı	19 L 1091 / 12 Kasım 1680	10 M 1099 / 16 Kasım 1687	Emeklilik
33	Edirnevî Mehmed Ağa[372]	Has Odabaşılıktan çıkma	10 M 1099 / 16 Kasım 1687	10 Ca 1099 / 13 Mart 1688	Emeklilik
34	Koyun Mehmed Ağa[373]	Hazinedarbaşı	10 Ca 1099 / 13 Mart 1688	18 N 1099 / 17 Temmuz 1688	Vefat
35	Abdurrahman Ağa[374]	Hazinedarbaşı	18 N 1099 / 17 Temmuz 1688	19 L 1102 / 16 Temmuz 1691	Azledildi
36	Hacı Mustafa Ağa[375]	Has Odabaşı	19 L 1102 / 16 Temmuz 1691	19 C 1107 / 25 Ocak 1696	Azledildi
37	Gürcü Cafer Ağa[376]	Hazinedarbaşı	19 C 1107 / 25 Ocak 1696	6 S 1113 / 13 Temmuz 1701	Vefat
38	Gürcü Mahmud Ağa[377]	Hazinedarbaşı	6 S 1113 / 13 Temmuz 1701	16 B 1115 / 25 Kasım 1703	Emeklilik
39	Koca Abdullah Ağa[378]	Has Odabaşı	16 B 1115 / 25 Kasım 1703	10 C 1116 / 10 Ekim 1704	Emeklilik

[363] Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi´-nâme*, s.23,41.

[364] Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi´-nâme*, s.41,47.

[365] Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi´-nâme*, s.47-48,86; Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-Ebrâr Zeyli*, s.117.

[366] Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi´-nâme*, s.87,118.

[367] Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi´-nâme*, s.118,155; *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, I, s.21.

[368] Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi´-nâme*, s.155,196; *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, I, s.21; BOA, TSMA.d, 1995/1, vr.100a.

[369] Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi´-nâme*, s.196,472.

[370] Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi´-nâme*, s.472; *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, I, s.210; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, haz. Abdulkadir Özcan, TTK, Ankara 1995, s.108; Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.761

[371] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.761,1099.

[372] Sehven kol ağalığı yazılmıştır. Aslında Kapı Ağalığı verilmiştir. Bk. Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1099,1145. Sicill-i Osmani'ye göre Vodinalıdır. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, III, s.938-939.

[373] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1145,1161.

[374] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1161,1369; Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı´ât-ı Rûz-merre*, II, s.310-311.

[375] Abdurrahman Ağa'nın yerine ismi verilmeyen Has Odabaşı'nın Kapı Ağalığına getirildiği yazılıdır. Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı´ât-ı Rûz-merre*, II, s.310-311. Zeyl-i Fezleke'de Has Odabaşı Hacı Mustafa Ağa'nın Kapı Ağalığına getirildiği belirtilmektedir. Bk. Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1369. Emeklilik için bk. Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa, *Nusretnâme*, s.220.

[376] Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa, *Nusretnâme*, s. 220,631.

[377] Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa, *Nusretnâme* s. 631,802; *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, II, s.712.

[378] Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa, *Nusretnâme*, s. 802,819.

	Hacı Mustafa Ağa[379] (Tekrar)	Sâbıka Bâbüssaâde Ağası	10 C 1116 / 10 Ekim 1704	22 Ş 1117 / 9 Aralık 1705	Rodos'a sürgün
	Koca Abdullah Ağa[380] (Tekrar)	Sâbıka Bâbüssaâde Ağası	22 Ş 1117 / 9 Aralık 1705	4 Za 1124 / 3 Aralık 1712	Emeklilik
40	Süleyman Ağa[381]	Hazinedarbaşı	4 Za 1124 / 3 Aralık 1712	24 L 1125 / 13 Kasım 1713 (Görevde)	-
41	Osman Ağa[382]	Has Odabaşı	29 L 1125 / 18 Kasım 1713 (Görevde)	11 Za 1127 / 8 Kasım 1715 (Görevde)	Emeklilik
42	Hasan Ağa[383]	Hazinedarbaşı	Z 1127 / Kasım-Aralık 1715 (Görevde)	20 S 1131 / 12 Ocak 1719 (sâbık Bâbüssaâde Ağası)	Emeklilik
43	Hasan Ağa[384]	Hazinedarbaşı	20 S 1131 / 12 Ocak 1719 (Görevde)	24 C 1143 / 4 Ocak 1731 (Emekli)	Emeklilik

1.3.1.2. Emeklilik ve Azilleri

Bâbüssaâde Ağası, terfi haricinde saraydan emeklilik yoluyla ayrılabilirdi. Örneğin 1621 yılında emekli olarak saraydan ayrılan Çerkes Mehmed Ağa'ya Selanik sancağındaki Langaza ve ona bağlı haslar tevcih edilmişti. Kendisi, tasarrufundaki toplam yüz iki bin dokuz yüz on akçelik has geliri için 5 Kasım 1621 tarihinde bir arzuhal sunmuş ve hatt-ı hümâyunlu bir belge almaya muvaffak olmuştu.[385] Çerkes Mehmed Ağa, emeklilik tayinatı için de 27 Ekim 1621 tarihinde bir arzuhal kaleme alarak; günlük bir koyun, iki çift has etmek (ekmek) ve ayrıca yirmi çift harcı etmek, yarım kile[386] pirinç, bir vukıyye[387] yağ, bir balmumu, on yem ve senede dört yüz çeki[388]

---

[379] Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa, *Nusretnâme*, s. 819,835; *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, II, s.734,755.

[380] Silâhdâr Fındıklılı Mehmet Ağa, *Nusretnâme*, s.835. Son görev tarihi için bk. BOA, Bâb-ı Âsafî Dîvân-ı Hümâyun Sicilleri Ruus Kalemi Defterleri (A.DVNS.RSK.d), 13, s.270. Emeklilik tayinatının verildiği tarih 25 Zilkade 1124 / 24 Aralık 1712'dir. Bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 13, s.298.

[381] BOA, A.DVNS.RSK.d, 13, s.269; Daha önce Hazinedarbaşı olarak ismi geçmektedir (BOA, MAD.d, 507, s.227). 1721'de vefat etmiştir (*Sicill-i Osmanî,* V, s.1526); BOA, A.DVNS.RSK.d, 15, s.75.

[382] BOA, A.DVNS.RSK.d, 15, s.85. Son görev tarihi için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 20, s.162. Eski görevi için bk. BOA, MAD.d, 570, s.234. Emekliyken vefat etmiş ve muhallefâtı hazineye alınmıştır. Bk. BOA, TSMA.d, 2360/4, vr.2a (R 1129 / 17 Mart-12 Nisan 1717).

[383] İlk görev tarihi ve lezez mevacibi için bk. BOA, MAD.d, 570, s.208. Eski görevi için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 14, s.494. Bâbüssaâde-i sabık olarak geçtiği tarih için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 27, s.155.

[384] Bir önceki Bâbüssaâde ağası Hasan Ağa sabık olarak geçiyor. Bu tarihte Hazinedarbaşı Bâbüssaâde Ağalığına terfi etmiş olmalıdır. Bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 27, s.155. Hazinedarbaşı'nın ismi 23 S 1131 / 15 Ocak 1719 tarihinde Hasan Ağa idi (BOA, A.DVNS.RSK.d, 27, s.159). 24 S 1131 / 16 Ocak 1719 tarihinde Hazinedarbaşı Süleyman Ağa olarak gözükmektedir (BOA, A.DVNS.RSK.d, 27, s.165). Bâbüssaâde Ağası'nın ismi Hasan Ağa olarak devam etmiştir. Dolayısıyla Hazinedarbaşı Hasan Ağa, Bâbüssaâde Ağalığına geçmiştir. Emeklilik tayinatı için bk. BOA, MAD.d, 7398, s.17 (24-28 C 1143 / 4-8 Ocak 1731).

[385] BOA, TSMA.e, 734/53 (20 Z 1030 / 5 Kasım 1621).

[386] (standart)=20 okka=25.659 kg. (İstanbul, 1500)=18 okka, 350 dirhem=24.215 kg. Bk. Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600),* s.251.

[387] Vukıyye=kıyye=Okka (standart)=4 ratl rûmi=400 dirhem=1.2822945 kg. Bk. Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600),* s.253.

[388] 1 çeki (odun için) 195 okka=250 kg. Bk. Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600),* s.253.

odun verilmesi ricasında bulunmuştu.[389] Kendisinden yaklaşık sekiz ay sonra emekli olan Cafer Ağa'ya ise günlük iki çift has etmek ve yirmi beş çift harcı etmek, bir buçuk koyun, bir kile pirinç, bir vukıyye yağ, bir vukıyye bal, bir mum, on yem ve yılda dört yüz çeki odun tayin edilmişti.[390] Ayrıca, Cafer Ağa vezaret payesiyle emekli edilerek Langaza Hasları 26 Mayıs 1622 tarihinde kendisine tevcih edilmişti.[391] Kapı Ağası'na emekliliğinde has tevcih edilmesi kanun olmakla[392] birlikte bu tarihten sonra has tayin edilen bir Bâbüssaâde Ağası görülmemektedir. Bunun yerine maaş tayin edilmeye başlanmıştır.

20 Mart 1644'te emekli olan Bâbüssaâde Ağası Gazanfer Ağa'ya günlük iki yüz elli akçe emeklilik maaşı tayin edilmiş, tayinat olarak da günlük altı kıyye et ve yirmi adet ekmek, aylık otuz kıyye sadeyağ, on beş kıyye balmumu verilmişti.[393] 22 Haziran 1644 tarihinde Bâbüssaâde Ağası Ahmed Ağa'ya ise emeklilik maaşı için günlük iki yüz kırk akçe verilmiş, daha sonra bu rakam yüz elli akçeye düşürülmüştü.[394] 16 Temmuz 1679'da emekli olan Davud Ağa'ya da günlük iki yüz elli akçe maaş tayin edilmişti.[395] Bâbüssaâde Ağası'na verilen emeklilik yevmiyesi genelde iki yüz elli akçe idi.[396]

Emeklilikleri Mısır'dan tevcih edilirse ödeme şekli değişmekteydi. 1688 senesinde emekli olan Edirnevî Mehmed Ağa, kendi talebi üzerine emekliliğinde Medine-i Münevvere yakınında yaşamak istemiştir. Kendisine Mısır'dan yevmi üç yüz para/pâre ulufe ile tayinat ihsan edilerek bir samur erkân kürk giydirilmiştir.[397]

18. yüzyılda Bâbüssaâde Ağası'nın emeklilik tayinatında azalma olduğu görülmektedir. Örneğin 10 Aralık 1705 tarihinde emekli olan Mustafa Ağa'ya günlük bir çift has etmek, sekiz çift fodula, beş kıyye et; aylık sekiz kile pirinç, 15 kıyye sadeyağ, 10 kıyye bal ve otuz kıyye balmumu verilmiştir. Ayrıca Istabl-ı âmireden bir

---

[389] BOA, KK.d, 257, s.55

[390] BOA, KK.d, 257, s.85 (10 B 1031 / 21 Mayıs 1622).

[391] BOA, KK.d, 257, s.87 (15 B 1031 / 26 Mayıs 1622).

[392] "Sâbıka olan Kapu Ağası'na kanun üzere hâs tayin oluna deyu buyuruldı." Bk. BOA, KK.d, 257, s.64 (6 R 1031 / 18 Şubat 1622).

[393] BOA, KK.d, 258, s.2 (11 M sene 1054 / 20 Mart 1644).

[394] BOA, KK.d, 258, s.35 (16 R 1054 / 22 Haziran 1644); BOA, A.RSK.d, 1516/B, s.23 (16 R 1054 / 22 Haziran 1644).

[395] BOA, İE.SM, 6/576 (7 C 1090 / 16 Temmuz 1679); Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.777.

[396] Bâbüssaâde Ağası Abdullah Ağa'ya günlük iki yüz elli akçe verilmiştir. Bk. BOA, İE.SM, 25/2663 (25 Za 1124 / 24 Aralık 1712).

[397] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1145.

bargir (at) ve İstanbul Ağası tarafından günlük yarım çeki odun verilmiştir.[398] Tayin edilen gıda malzemeleri Matbah-ı âmire tarafından karşılanmakta, tayinat miktarı da Matbah defterlerinde yer alan bilgilere göre belirlenmekteydi. Buna göre günlük bir çift has etmek, sekiz çift fodula, beş kıyye et; aylık sekiz kile pirinç, on beş vukıyye sadeyağ, on vukıyye bal ve üç vukıyye balmumu tayin edilmekteydi.[399]

Bâbüssaâde Ağası'nın terfi veya emeklilik haricinde görevden azledilerek saraydan uzaklaştırıldığı durumlar da vaki idi. Örneğin Bâbüssaâde Ağası Frenk Mehmed Ağa ağzı sıkı birisi değildi. Devletin noksan ve eksikliklerini dillendirdiği işitildiğinden 19 Haziran 1662 tarihinde görevinden azledilmiş ve maaşsız olarak saraydan uzaklaştırılmıştı.[400]

Bâbüssaâde Ağası'nın en önemli görevi sarayın muhafazası olup güvenlik zafiyeti göstermesi hâlinde görevden uzaklaştırılırdı. Örneğin 1665 senesinde Bâbüssaâde Ağası Zülfikar Ağa'nın görevden alınmasına neden olan güreş müsabakası, padişahın Dimetoka'da bulunduğu sırada gerçekleşmişti. Saraya giren Tokatlı Halil isimli pehlivan, kanuna aykırı olarak Hamza isimli bostancı ile İç oğlanı Meydanı'nda güreşmişti. Padişah ise saraya döndüğünde bir güreş müsabakası düzenlenmesini istedi. Tokatlı Halil ile Hamza'nın daha önce güreştiklerini bilen dilsizlerden biri olayı işaretle padişaha anlattı. Padişah çok sinirlenerek Harem'e çekildi ve Bostancıbaşı'yı çağırdı. Ertesi gün ikisi de saray kapısı önünde hazır bulunan darağacında sallandırıldı. Bu olay sonucunda güreş müsabakaları yasaklanmış ve Hamza pehlivanı içeriye alan nöbetçilere beş yüzer değnek vurulmuştu. Bâbüssaâde'ye girip çıkan herkesi teftiş etmekle sorumlu olan Bâbüssaâde Ağası Zülfikar Ağa bu olay sonucunda kusurlu bulunmuş ve emekli edilerek saraydan uzaklaştırılmıştı.[401]

Bâbüssaâde Ağası, sarayın güvenliğini tehdit edecek en ufak bir ihmalde cezalandırılırdı. Örneğin 1691 yılında Kapı Ağası Abdurrahman Ağa, Harem'e girdiği iddia edilen bir bostancı yüzünden azledilmişti. Bu olayda, bir süredir Harem'deki cariyeler ile Arap hadım ağaların "âşık ile mâşuk" gibi bazı davranışlarda bulundukları

---

[398] BOA, A.DVNS.RSK.d, 2, s.308 (23 Ş 1117 / 10 Aralık 1705); BOA, A.DVNS.RSK.d, 24, s.170 (14 S 1129 / 28 Ocak 1717).

[399] BOA, A.DVNS.RSK.d, 14, s.293 (15 R 1125 / 11 Mayıs 1713).

[400] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.255; Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s.155.

[401] Olayın gerçekleştiği yıl 1639 olarak geçmektedir. Ancak bu tarih yanlıştır (J.B. Tavernier, *Topkapı Sarayında Yaşam*, s.153-155). Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa tarafından anlatımı için bk. Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.404-405.

iddia ediliyordu. Padişah bu söylentiler karşısında Harem ağalarının görevli olanlar hariç Harem'e girmesini ve gece nöbetçi olarak kalmalarını yasaklamıştı. Bu durumdan rahatsız olan cariyeler ile Arap hadım ağaların ise bir anlaşma yaptıkları söylenmektedir. Plana göre cariyeler bazı geceler Harem'de "koca gördük" yani "adam gördük" diye feryat figan edeceklerdi. Nitekim bu gecelerden birinde bostancılardan biri bahçede bir ağaçtan meyve yerken yakalandı. Dârüssaâde Ağası ve diğer görevlilerin yaptığı teftişte ağaç ile Harem duvarının çok uzak olduğu anlaşılmışsa da bostancının başı vuruldu. Sarayın muhafazası Bâbüssaâde Ağası'na ait olduğundan, kusurlu bulunan Abdurrahman Ağa 16 Temmuz 1691'de görevden alındı.[402] Bir diğer örnekte ise iki defa Bâbüssaâde Ağası olan Mustafa Ağa aynı akıbete uğramıştı. İkinci Bâbüssaâde Ağalığı sırasında müneccimliğe merak salması ve müneccimlerden medet umması nedeniyle padişahın gazabına uğradı. 9 Kasım 1705'te görevinden azledildikten sonra malları müsadere edildi. Hakkında verilen sürgün ve kalebentlik cezasını çekmek üzere Rodos'a gönderildi.[403]

1.3.2. Has Odabaşı

Has Odabaşı, padişaha kıyafetlerini giydirir ve çıkarırdı. Bu nedenle sultana herkesten daha yakındı. 16. yüzyıldaki nizama göre bazen *tavâşî* kısmından; ama çoğunlukla iç oğlanlarından tayin edilirdi. Rütbesi padişaha olan yakınlığından dolayı Kapı Ağası rütbesiyle eş değerdi; ancak gerçekte ondan sonra gelirdi.[404] Padişahın dört mühründen birini taşıma ayrıcalığına sahip Has Odabaşı'nın en önemli vazifesi daima padişahın yanında bulunmaktı. Sadece padişaha hizmet etmez, aynı zamanda can güvenliğini de sağlardı. Padişah tıraş olurken Berberbaşı ve maiyetinin padişaha karşı olası bir suikast girişimini engellemek amacıyla Has Odabaşı sağ elinde ağzı altın ve gümüş bıçaklı bir asayla beklerdi.[405]

16. yüzyıl sonlarında Gelibolulu Mustafa Âli tarafından yazılan *Künhü'l-ahbâr*'da, Has Odabaşı Ak ağalar içerisinde gösterilmemektedir. Gelibolulu Mustafa Âli'nin yaşadığı dönemde Bâbüssaâde Ağası olan Gazanfer Ağa bu makama Has Odabaşılıktan terfi etmişti. Âli ile Gazanfer Ağa'nın sıkı bir münasebette bulunduğu,

---

[402] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1368-1369.

[403] *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, II, s.755; BOA, C.SM, 71/3555 (1 N 1117 / 17 Aralık 1705).

[404] "Gâh olur ki tavâşî kısmından dahi olur. Ammâ ekseri iç oğlanlarından ol metebeye vusûl bulur. Pâyesi küli himmete mukârin olıcak kapu ağası pâyesidir. Ammâ zâhirde yine kapu ağasının zîr-desti gibidir" (Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.715).

[405] Sevgi Ağca Diker, *Osmanlı Saray Teşkilatında Has Oda*, s.193-196.

hatta hâmisi Gazanfer Ağa aracılığıyla Âli'nin III. Murad'a *Nusretname* adlı eserini sunduğu bilinmektedir.[406] Bu durum, kendisinin sarayla sıkı bir ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, 16. yüzyılda Has Odabaşılıktan Bâbüssaâde Ağası olarak tayin edilen ilk kişi Hadım Haydar Ağa (Paşa) olup Kanuni Sultan Süleyman döneminde bu görevi yürütmüştü.[407] 17. yüzyıl sonlarında Üsküdarî Abdullah Efendi tarafından kaleme alınan *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*'de de Has Odabaşı Bâbüssaâde ağaları arasında yer almamaktadır. Üsküdarî Abdullah Efendi de H.1062 (M.1651-1652) senesinde Küçük Oda'ya girerek beş yıl Enderun'da bulunmuş, Enderun kaidelerini bilen birisidir. Has Odabaşı'dan bahsederken "ağayan-ı tavaşîden" olduğunu belirtmekte ve Has Oda'nın zabiti olduğundan bahsetmektedir.[408] Yine Ak Ağalar Koğuşu'nun Enderun'a bakan kapısı üzerindeki 1817 tarihli kitabede de Has Odabaşı Bâbüssaâde ağaları içerisinde verilmemektedir.[409] Her ne kadar Has Odabaşı Bâbüssaâde ağaları içerisinde gösterilmemiş olsa da tayin ve terfiler bu durumun aksini göstermektedir.[410]

Has Odabaşı'nın yevmiyesi 16. yüzyılda altmış akçeydi. 17. yüzyılda yevmiyesi artmış ve Sultan İbrahim zamanında yetmiş beş akçeye çıkmıştı.[411] Emeklilik yevmiyesi ise iki yüz elli akçe olup,[412] tayinat olarak kendisine günlük iki çift has etmek, yirmi çift fodula ve on kıyye et, aylık on beş kile pirinç, otuz kıyye sadeyağ, on beş kıyye balmumu ve on beş kıyye bal verilmekteydi.[413]

Has Odabaşılık 1681 senesinde lağvedilmiş ve II. Süleyman'ın cülusuyla tekrar ihya edilmişse de 18. yüzyıl başlarında Çorlulu Ali Paşa'nın düzenlemeleriyle derecesi düşürülmüştür. Has Oda'nın işleri Tülbent Gulâmı'na verilerek Has Odabaşı Enderun

---

406 Esma Şahin, "Hamilik Faaliyetleri Çerçevesinde Gazanfer Ağa (ö. 1603)'ya Yazılan Manzumeler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:12, Sayı:63, (2019), s.170.

407 Haydar Ağa, idam edilen Pargalı İbrahim Paşa'nın mücevherat ve sair eşyalarını Has Odabaşı iken tespit etmiştir. Bk. BOA, TSMA.d, 10023 (942 / 1535-1536). Kapı Ağalığı için bk. *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanuni ve Pargalı İbrahim Paşa*, s.145; BOA, TSMA.d, 1992/1, vr.17b,50a.

408 Esere göre; 17. yüzyılda Ak ağaların birincisi Bâbüssaâde Ağası, ikincisi Hazinedarbaşı, üçüncüsü Kilercibaşı, dördüncüsü Saray Ağası, beşincisi Saray Kethüdası, altıncısı Başkapı Oğlanıdır. Diğerleri ise "acemi" unvanıyla anılmaktadır. Ak ağalar için Bâb-ı Hümâyun hizmetinde olduğunu nakleder. Bâbüssaâde yerine Bâb-ı Hümâyun ismini kullanmasının nedeni padişahın bu sırada Edirne Sarayı'nda ikamet etmesidir. Bâbüssaâde'nin Edirne Sarayı'ndaki karşılığı Bâb-ı Hümâyun'dur. Bk. Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, I, s.339-341.

409 Necdet Sakaoğlu, *Tarihi, Mekânları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hûmayun: Topkapı Sarayı*, s.148.

410 Örneğin, 1652 senesinde Has Odabaşılıktan Bâbüssaâde Ağalığına terfi eden Bosnevî Ahmed Ağa için bk. Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s.38.

411 Yetmiş akçe olduğunu nakleder. Ayrıca, Has Odabaşı'nın yıllık elbise paraları ve diğer gelirleri hakkında geniş bilgi için bk. Sevgi Ağca Diker, *Osmanlı Saray Teşkilatında Has Oda*, s.211. Yetmiş beş akçe için bk. BOA, MAD.d, 907, s.25 (1 R-29 C 1054 / 7 Haziran-2 Eylül 1644).

412 Mütekaid zümresinden Has Odabaşı Hasan Ağa'nın yevmiyesi için bk. BOA, TSMA.e, 216/9, lef.2 (25 C 1102 / 26 Mart 1691).

413 BOA, A.RSK.d, 1527, s.95 (25 Z 1064 / 6 Kasım 1654).

teşrifatçısı olarak Sadrazam, Şeyhülislam, Dârüssaâde Ağası, Bâbüssaâde Ağası ve Silahdar Ağa'ya padişah huzurunda giydirilecek kürkleri giydirmek gibi işleri yerine getirmeye başlamıştır.[414]

1.3.3. Hazinedarbaşı

Hazinedarbaşı, Hazine Odası'nın reisiydi. Hazinenin muhafazası ve hazineli gulâmların idaresi ona aitti. 16. yüzyılda rütbesi Ak ağalar arasında ikinci sırada yer almakta ve Kapı Ağası'ndan sonra gelmekteydi. Terfisi hâlinde genellikle Bâbüssaâde Ağalığına tayin edilirdi. Padişah Cuma Namazı'na çıkacağı vakit önceden gidip seccadesini serer ve yüzünü sürerek padişaha zarar verebilecek bir şey olup olmadığını kontrol ederdi. "Ehl-i hiref" denilen saray sanatkârlarından sorumluydu.[415] Hazinedarbaşı'nın yevmiyesi 17. yüzyıl ortalarında seksen iki akçe iken yüzyıl sonlarında seksen beş akçeye çıkmıştı.[416]

Hazinedarbaşı ve hazine oğlanları padişahın özel hazinesini muhafaza ederdi. Bu hazinede önceki sultanlardan kalanlarla birlikte kıymetli taşlar, altın ve gümüşten yapılmış mücevher ve yüzük gibi değerli eşyalar bulunurdu. Ayrıca Mısır eyaletinden gelen yıllık vergiler de hazinenin gelirlerindendi. IV. Murad döneminde hazine oğlanlarının Hazinedarbaşı'dan şikâyetçi olması üzerine padişah, onun yetkilerini Hazine Kethüdası'na devretmişti. Hazinedarbaşı saraydan beylerbeylik ile çıkardı.[417]

Ramazan ayının başında Hazinedarbaşı ve hazine görevlileri hazinenin düzenlenmesine başlardı. Padişah her sene Ramazan bayramında Hazinedarbaşı, Hazine Kethüdası ve diğer hazine oğlanlarıyla birlikte hazineyi teftiş ederdi. Bu ziyaret bir merasim şeklinde gerçekleşirdi. Hazinedarbaşı çeşit çeşit helvalar ve renk renk şerbetler hazırlar, padişah hazineyi seyretmek için teşrif ettiğinde ona ikram ederdi. Bu hizmetlerine karşılık Hazine oğlanlarına inam, Hazinedarbaşı'ya göz alıcı bir samur kürk ve altın, Hazine Kethüdası'na da bir postin[418] ve altın ihsan edilirdi.[419] Cülus sonrası

---

[414] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.327-328.

[415] "*İkincisi, hazinedâr başıdur ki anın rütbesi kapu ağasından aşagadur ve bâb-ı saâdet agalıgı ana virile gelmişdür.*" (Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.713; İsmail H. Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi*, I, s.21-22).

[416] Masar mevacibi için bk. BOA, MAD.d, 907, s.7 (1 M-30 Ra 1053 / 22 Mart-18 Haziran 1643); BOA, İE.SM, 17/1774 (1 L-30 Z / 3 Ekim-30 Aralık 1682).

[417] Salomon Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*, s.167; J.B. Tavernier, *Topkapı Sarayında Yaşam*, s.26-27; Robert Withers, *Büyük Efendi'nin Sarayı*, s.84-85.

[418] Yekpâre kıymetli posttan yapılmış üstlük. Bk. Kubbealtı Lugatı, "Postin", https://lugatim.com/s/postin (Erişim Tarihi 29.05.2025).

[419] *Mustafa Sâfî'nin Zübdetü't-tevârîh'i*, II, s.254-257.

padişah hazineyi teftiş etmek isterse hazine görevlileri eşlik eder ve padişahın yakından görmek istediği eşyalar olursa da getirip gösterirlerdi. Bu sırada Hazine Odası'nın kapısında hazır bulunan Dârüssaâde Ağası, Bâbüssaâde Ağası ve Enderun'un üst düzey görevlilerinden odabaşılar, kethüdalar, musahip ağalar, müezzinbaşı ve kahvecibaşı gibi bazı görevliler padişah çıktıktan sonra eğer izni olursa hazineyi seyretmek için makam derecelerine göre içeriye alınırlardı.[420] IV. Murad döneminde İstanbul'a gelen bir Fransız seyyahın naklettiğine göre hazinenin bulunduğu odaya hiç kimse cepli bir elbiseyle giremezdi.[421]

Ehl-i hiref taifesi kendisine bağlı bulunduğundan sefere gidecekleri deftere kaydetme görevi Hazinedarbaşı'ya aitti.[422] Padişaha kıyafet lazım olduğunda kürkçü ve terziye ısmarlanırdı.[423] Ayrıca Hazinedarbaşı, iç oğlanlarına dağıtılacak kaftanlardan da sorumluydu. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Kapı oğlanlarının Hazinedarbaşı hakkında yaptıkları şikâyetten anlaşıldığına göre kaftanlar, dağıtılmadan önce padişaha gösterilirdi. Şikâyette, eski Hazinedarbaşı Cafer Ağa'nın kaftanları önce Has Oda'ya daha sonra Kapı oğlanlarına verdiği belirtilerek, şimdiki Hazinedarbaşı'nın ise öncelikle istediği ve beğendiği kaftanları kendi hizmetkârlarına, artanları Kapı oğlanlarına verdiği nakledilmiştir. Buna ilaveten "*Ve dahî Sultan'ıma gösterdüği kaftanlarını kapu oğlanı kullarınıza virmedi*" şeklindeki ifadelerinden, dağıtılan kaftanların padişaha gösterilerek onayının alındığı anlaşılmaktadır.[424] Ayrıca, âdete göre İslam ile şereflenmiş olan kişilere elbise Hazinedarbaşı tarafından verilirdi. Bu kişiler için dîvandan tezkire yazılıp Hazinedarbaşı'ya gönderilirdi.[425]

Mekke'de Harem-i Şerif'in ve Medine'de Ravza-i Mutahhara'nın süpürülmesi büyük bir şeref olarak görülürdü. Sembolik olarak hanedan mensupları ve ileri gelen bazı kişiler, "feraşet-i şerife" olarak adlandırılan bu vazifeden belirli bir pay (nısf, rub´ hisse) alırlar ve bu görevi manevi bir huzur ve hayır vesilesi sayarlardı.[426] Hazinedarbaşı

---

[420] Tayyar-zâde Atâ, *Târih-i Enderûn*, I, s.355-356

[421] *IV. Murad Döneminde Bir Fransız Seyyahın Maceraları (Du Loir Seayahatnamesi)*, s.77.

[422] *Topçular Kâtibi Abdulkadir (Kadri) Efendi Tarihi*, II, s.1067.

[423] *Koçi Bey Risalesi*, s.82.

[424] "Devletlu Sultanuma şöyle malum olaki, kapu oğlanı kullarınuz hallerine nazar idün zira çıkan Cafer Ağa kulunuz kaftanı evvel oda oğlanı kullarınuza virürdi ve andan sonra kapu oğlanı kullarınuza viririrdi. Amma şimdi hazinedarbaşı kulunuz kendü hidmetkarlarına istedüği ve beğendüği kaftanı virür ve anlardan sonra artanı kapu oğlanı kullarınuza virür ve dâhî Sultanıma gösterdüği kaftanlarını kapu oğlanı kullarınıza virmedi ve dâhî bir hazinedarbaşı kapu oğlanlarına böyle zulm teaddi itmiş değildir. Baki ferman devletlu Hünkarundur. Cemi kapu oğlanı kullarınuz." Bk. BOA, TSMA.e, 967/106 (21 S 974 / 7 Eylül 1566)

[425] BOA, AE.SMMD.IV, 6/626 (17 Ca 1084 / 30 Ağustos 1673); 86/10277 (7 L 1097 / 27 Ağustos 1686).

[426] Tahsin Yazıcı, Mehmet İpşirli, "Ferrâş", *DİA*, XII, (1995), s.409.

olanlar da bu önemli görevden hisse alırlardı. Örneğin 1580 yılında Eski Hazinedarbaşı olup ferraş olan Hasan Ağa Mısır Beylerbeyi tayin edilince ferraşlık görevi Hazinedarbaşı Mehmed Ağa'ya tevcih edilmişti.[427]

1.3.4. Kilercibaşı

Kilercibaşı, Kiler Odası'nın amiri olup *Kilâr-ı Âmire* oğlanlarının tayin ve azilleri onun sorumluluğundaydı. Padişahın yemeklerinin pişirilmesine nezaret eder, yemek sofrasını bizzat kendi kurardı. Hatta padişah yemek yerken kemikten iliği ayırmak gibi yakın hizmetleri de görürdü. Zehirlenme ihtimaline karşı kendisi önceden yemekleri tadardı. Bunun dışında tatlı yiyeceklerin tedariki de ona aitti. Hizmetlerinde kusur olursa da azledilirdi.[428] Padişahın sofrasındaki altın sırma işlemeli örtüler, som altın ve diğer değerli madenlerden yapılmış sofra takımlarının muhafazası Kilercibaşı'nın sorumluluğundaydı.[429]

Kilercibaşı'nın yevmiyesi 16. yüzyılda elli akçe, 17. yüzyılda altmış iki akçeydi. 18. yüzyıl başlarında da yevmiyesi değişmemişti.[430] Emeklilik yevmiyesi ise yüz elli akçeydi.[431] Kilercibaşı, silsile-i merâtip gereği Hazinedarbaşılığa terfi ederdi. Has Odabaşı tayin edildiği de vaki idi.[432] Saraydan beylerbeyi veya sancakbeyi olarak çıkabilirdi.[433] Nadir de olsa diğer hadım ağalar gibi müteferrikalık ile Enderun'dan ayrılıp Bîrun hizmetlileri arasına katılırlardı.[434] Kilercibaşı bir üst makama çıkmadan azledilebilir veya emekli olarak saraydan ayrılabilirdi. Örneğin III. Mehmed tahta geçtiğinde Kilercibaşı Hüsrev Ağa azledilmiş ve yerine Manisa sancağından gelen Kapı Ağası atanmıştı.[435] Bazen de Kilercibaşı'nın kusuru ve idaresi altındakilerin hoşnutsuzlukları azillerinde etkiliydi. Örneğin IV. Mehmed'in cülus bahşişi olarak Saray-ı hümâyun ve dış sarayların hizmetlilerine ve külahlı ocaklarına dağıtılması için

---

[427] BOA, KK.d, 238, s.58 (16 B 988 / 27 Ağustos 1580).

[428] Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.713-714; İsmail H. Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi*, I, 1953, s.23; Joseph V. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, II (üçüncü cilt), s.192.

[429] Robert Withers, *Büyük Efendi'nin Sarayı*, s.104; J.B. Tavernier, *Topkapı Sarayında Yaşam*, s.28.

[430] BOA, A.DVNS.MHM.d, 25, s.71, h.765 (6 Za 991 / 21 Kasım 1583); Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.713; Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhisü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân*, s.63; BOA, MAD.d, 907, s.25 (1 R-29 C 1054 / 7 Haziran-2 Eylül 1644); BOA, TSMA.d, 2352/543 (1116 / 1704-1705).

[431] BOA, A.DVNS.RSK.d, 13, s.298 (25 Za 1124 / 24 Aralık 1712).

[432] Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s.43,48.

[433] "Livâ-i Göle Kilercibaşı Cafer Ağa hazretlerine verildi. İcmali mucebince Göle dâhi müşarün-ileyhe dört yüz kere ile dahi kırk bin ile buyruldu." Bk. BOA, A.DVNS.MHM.d, 25, s.69, h.742 (5 Za 981 / 26 Şubat 1574). Kilercibaşının Şam beylerbeyliğine tayini hakkında bk. BOA, AE.SAMD.I, 4/365 (23 Ş 1014 / 3 Ocak 1606).

[434] Eski Kilercibaşı Cafer Ağa otuz akçeyle müteferrikalar arasına katılmıştır. Bk. BOA, TSMA.d, 8300, vr.3b (21-02-974 / 7 Eylül 1566).

[435] Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*, II, s.437.

verdiği cülus bahşişinden memnun olmayan Matbah-ı âmire hizmetlileri Kilercibaşı İsmail Ağa'ya çıkışmış ve üzerine yürüyerek edepsiz hareketlerde bulunmuşlardı. Veziriazam olayı arz edince padişah İsmail Ağa'yı emekli ederek saray dışına göndermişti. 1680 yılında ise Kilercibaşı Ali Ağa, kusurlu hareketlerinden dolayı önce azledilip *Kapı-arası*na hapsedilmiş, daha sonra da Rodos Ceziresi'ne sürgün edilmişti.[436]

1.3.5. Saray Ağası

Saray Ağası, Bâbüssaâde Arz ağalarının sonuncusu olup derece olarak Kilercibaşı'nın altında yer alırdı. Başlıca görevleri; sarayın temiz ve düzenli olmasını sağlamak, sarayda tamire ihtiyacı olan yerler varsa buraların tamirini yaptırmaktı. Padişah, yeni bir yapı inşa ettirmek istese veya bir yapının tamirini emretse Saray Ağası'na söylerdi. Saray Ağası da Şehremini'ne padişahın emrettiği yapım ve tamir işlerini iletir, Mimarbaşı ve Sadrazam ile görüşerek ilgili işleri yerine getirmesini sağlardı. Şehremini, Saray Ağası'na bağlı olarak çalışır ve onun bir eri gibi işleri yürütürdü. Saray Ağası'nın sefere memuriyeti yoktu. Sefer zamanında sarayın gözetimi ona aitti.[437] Ayrıca, saraydaki *Hasırcıyân-ı hâssa* ve *Kurşuncıyân-ı hâssa* ocakları Saray Ağası'nın nezaretindeydi.[438] Her iki ocakla birlikte Hasırhane Mescidi'nin görevli atamalarını da Saray Ağası arz ederdi.[439]

16. yüzyılda Saray Ağası'nın yevmiyesi değişiklik göstermekteydi. 1556 senesinde Kapı oğlanlarından Mahmud Ağa otuz üç akçe ile Saray Ağası tayin edilmiş ve hemen aynı gün yevmiyesine beş akçe terakki verilmişti.[440] 1583 yılında Saray Ağalığına terfi eden Hasan Ağa'ya ise otuz beş akçe yevmiye tevcih edilmişti.[441] 1600 senesinde yevmiye altmış akçeye çıkmıştı.[442] Emekliliklerinde yüz yirmi akçe yevmiye alırlardı. Örneğin, 1690 senesindeki maaş kaydına göre Saray-ı Cedid Ağalığından emekli olan İsmail Ağa'nın yevmiyesi yüz yirmi akçeydi.[443] Saray Ağası vefat ettiğinde

---

[436] Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s.11,475,480.

[437] Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.714; *Koçi Bey Risalesi*, s.116; *IV. Murad Döneminde Bir Fransız Seyyahın Maceraları (Du Loir Seayahatnamesi)*, s.77.

[438] BOA, A.DVNS.RSK.d, 13, s.238 (27 L 1124 / 27 Kasım 1712); s.300 (8 Za 1124 / 7 Aralık 1712).

[439] Hasırhane Mescidine imam tayini için bk. BOA, A.RSK.d, 1534/A, s.43 (22 L 1072 / 10 Haziran 1662).

[440] BOA, A.DVNS.MHM.d, 2, s.105, h.1070-1071 (22 Ş 963 / 1 Temmuz 1556).

[441] BOA, A.DVNS.MHM.d, 25, s.71, h.766 (6 Za 991 / 21 Kasım 1583).

[442] BOA, D.SVM.d, 36080, s.2 (1009 / 1600-1601); Masar mevacibi için bk. BOA, C.SM, 36/1834, lef.2 (1 M-30 Ra 1074 / 5 Ağustos-1 Kasım 1663); *Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi*, s.22.

[443] Emeklilik maaşı; Lezez mevâcibi için bk. BOA, MAD.d, 18502, s.16 (1 L-30 Z 1101 / 8 Temmuz 1690-4 Ekim 1690); BOA, A.DVNS.RSK.d, 33, s.61 (27 M 1135 / 7 Kasım 1722).

şahsına ait köleleri saraya alınabilirdi.[444] Mal varlığı da satılarak hazineye geçerdi. Örneğin Saray Ağası iken vefat eden Sinan Ağa'nın Edirne'deki evinin mezada çıkarılarak satılması emredilmişti.[445]

Şehzade sancağında görev yapmış saray ağaları daha sonra müteferrikalık gibi mühim vazifelere atanabilirdi. III. Murad tahta çıktığında, beraberinde getirdiği maiyetiyle alakalı defterde müteferrikalar arasında yer alan sâbık Saray Ağası Hızır Ağa müteferrika olarak kaydedilmişti. Defterdeki müteferrikalar arasında en yüksek yevmiye yirmi sekiz, en düşük yevmiye yedi akçe olmakla birlikte Hızır Ağa'nın yevmiyesi on akçeydi.[446]

1.4. Bâbüssaâde Ağalarından Büyük Oda (Saray) ve Küçük Oda Kethüdası

Osmanlı saray teşkilatında *Bâbüssaâde ağavâtı / neferâtı* olarak adlandırılan görevliler aynı zamanda *Kapı oğlanları* olarak isimlendirilirdi. Nitekim 16. yüzyıl müverrihlerinden Gelibolulu Mustafa Âli, Enderun'daki Kapı oğlanları sayısının otuz olduğunu ve zaman zaman bu sayının eksilip arttığını nakletmektedir. Ayrıca, sarayda geçirdikleri zamana göre en eskisi hangisiyse onların başına kethüda olduğundan bahsetmektedir. Kanımızca Âli'nin zikrettiği kethüda Büyük Oda Kethüdası olmalıdır.[447] Bu tabir 17. yüzyıl başlarında yerini Saray Kethüdası'na bırakmıştır. Kapı oğlanları arasında en kıdemli görevli Saray Kethüdası olup onun altında Küçük Oda Kethüdası ve diğer Kapı oğlanları bulunmaktadır.

Bâbüssaâde neferâtı olarak zikredilen Kapı ağalarından ilki Büyük Oda Kethüdası / Saray Kethüdası olup[448] inam ve filori kayıtlarında Kapı oğlanlarından önce ismi yazmaktadır.[449] 16. yüzyıl belgelerinde karşımıza çıkan Büyük Oda Kethüdası'na 17. yüzyıl kayıtlarında rastlanmamakta, onun yerine "Saray Kethüdası" ismi karşımıza çıkmaktadır. 16. yüzyıldaki Bâbüssaâde ağalarının terfi sırlamasına baktığımızda ise Büyük Oda Kethüdası'nın Saray Ağalığına terfi ettiği görülmektedir. Örneğin Kilercibaşı Ahmed Ağa'nın Kıbrıs Beylerbeyi olarak saraydan çıkmasının ardından

---

[444] Vefat eden Saray Ağası Davud Ağa'nın kullarından dört kişi Helvahane'ye, üç kişi ise Matbah-ı âmireye alınmıştır. Bk. BOA, A.DVNS.MHM.d, 2, s.106, h.1084-1086 (27 Ş 963 / 6 Temmuz 1556).

[445] BOA, Bâb-ı Âsafî Dîvân-ı Hümâyun Sicilleri Mühimme Zeyli Defterleri (A.DVNS.MHM.ZYL.d), 2, s.246, h.640 (C 983 / Eylül-Ekim 1575).

[446] BOA, MAD.d, 1324, s.46 (N 982 / Aralık-Ocak 1574).

[447] Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.714-715.

[448] BOA, TSMA.d, 10457/39 (1063 / 1652-1653). Saray Kethüdası genellikle Saray Ağalığına terfi ederdi. 2 Mart 1697 tarihinde Saray Ağası Şişman Hüseyin Ağa'nın emekli edilmesiyle yerine Saray Kethüdası Küçük Ahmed Ağa tayin edilmiştir. Bk. Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, s.360.

[449] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.266, 313.

silsile-i merâtib gereği görevliler değişmişti. 23 Mayıs 1589 tarihinde gerçekleşen bu değişimde Saray Ağası Kilercibaşılığa, Büyük Oda Kethüdası Saray Ağalığına, Rumelili Mehmed Ağa da Saray Kethüdalığına terfi etmişti. Burada dikkati çeken husus, Büyük Oda Kethüdalığına kimsenin atanmamasıydı. Saray Kethüdası olan Rumelili Mehmed Ağa'nın bir sonraki görevi Saray Ağalığı olmuş, 4 Şubat 1597'de de emekli olan Kilercibaşı'nın yerine terfi etmişti. Boşalan Saray Ağalığı makamına da Büyük Oda Kethüdası atanmıştı.[450] Bu atamada da Saray Kethüdası isminin geçmemesi, Büyük Oda Kethüdası ile Saray Kethüdası'nın aynı görevliler olabileceğine delil oluşturmaktadır. Nitekim 16. yüzyıl sonlarındaki atamalar incelendiğinde, aslında iki makamın da aynı olduğu ve farklı isimlerle zikredildiği görülmektedir. Örneğin 5 Nisan 1582'de Saray Ağalığı makamında İbrahim Ağa, Büyük Oda Kethüdalığında Ahmed Ağa bulunmaktaydı. 18 Haziran 1582'de vefat eden Saray Ağası İbrahim Ağa'nın yerine Ahmed Ağa tayin edilmiş, onun yerine Saray Kethüdalığına da Hüsrev Ağa atanmıştı. Bu atamalar, Büyük Oda Kethüdası ile Saray Kethüdası'nın aynı görevli olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.[451] Öyle anlaşılıyor ki en geç 17. yüzyıl başlarından itibaren bu görevli sadece Saray Kethüdası olarak isimlendirilmiştir. Gelibolulu Mustafa Âli'nin bahsettiği Kapı oğlanlarının başındaki kethüda da Büyük Oda Kethüdası veya diğer adıyla Saray Kethüdası'dır. Ulufesinin ise yevmî kırk akçe olduğu belirtilmektedir.[452]

16. yüzyılda bir Saray Kethüdası Saray Ağalığına terfi ettiğinde yüz altın ve bir kaftan hediye edilirdi. Saray Kethüdalığına terfilerde ise elli altın ve bir kaftan inam olunurdu.[453] Sonraları altın yerine kuruş verilmeye başlanmıştı. Saray Kethüdası'nın acemilik ihsanı bir sade kaftan ve yüz hasene[454] veya yüz elli kuruş olarak ödenirdi.[455] Saray Kethüdalığı makamı boşaldığında yerine Küçük Oda Kethüdası atanırdı.[456] Saray Kethüdası, Saray Ağalığının yanı sıra Galata Sarayı Ağalığına da terfi edebilirdi.[457] Ayrıca nadir de olsa dış görevlere atanabilirdi. Örneğin 1 Mayıs 1574'te Büyük Oda

[450] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.616, 1022.

[451] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.369, 378.

[452] Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.714-715.

[453] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.616, 770, 939.

[454] BOA, TSMA.d, 2013 vr.16a (Tarihsiz).

[455] BOA, TSMA.d, 2352/493 (22 Za 1124 / 21 Aralık 1712).

[456] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.755; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, s.631.

[457] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.291.

Kethüdası Uzun Mustafa Ağa'ya Süveyş Kaptanlığı verilmiş ve inam olarak yüz altın ile bir kaftan ihsan edilmişti.[458]

Sefer zamanlarında bazı saray erkânı padişahla birlikte gider, bazıları da görevli olarak sarayda kalırdı. Örneğin 24 Haziran 1596'da Saray Kethüdası'nın kaymakamı bir arzuhal sunmuş, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Saray Kethüdalığı göreviyle sarayda kalan kişiye iki akçe terakki verildiğini belirterek terakki ricasında bulunmuştu. Kanuna göre de bu isteği kabul edilmişti.[459] Arzuhal sahibi Saray Kethüdası kaymakamı olduğuna göre, Saray Kethüdası bu sıralarda devam eden Avusturya Savaşı'na katılmış olmalıydı.

Saray Kethüdası'nın görevi, tüm saray çalışanlarının ulufelerini dağıtmak[460] ve Büyük Oda ile Seferli Odası'nın zabitliğini yapmaktı. Teşrifatta Bâbüssaâde neferâtının en ön sırasında yer alırdı. Bayram sabahı padişah, namazdan döndükten sonra Has Oda kapısı önünde kurulan tahta oturur ve ikinci sıradaki Enderun halkının tebriklerini kabul ederdi. Bu kabulde önce Saray Kethüdası ve ardından Kapı oğlanları sırasıyla gelip etek öperlerdi.[461]

Edirne, Galata ve İbrahim Paşa saraylarından seçilen acemiler Büyük Oda ve Küçük Oda'da eğitim görürlerdi. Küçük Oda'nın zabiti Oda Kethüdası isimli görevliydi.[462] Yevmiyesi 16. yüzyılda on altı akçeydi.[463] "Kethüdâ-i Hâne-i Sağir" olarak da adlandırılan Küçük Oda Kethüdası, Bâbüssaâde neferâtı olarak zikredilen ağalardan ikincisiydi. Küçük Oda Kethüdası'nın ismine Küçük Odalıların padişaha düzenledikleri şenlikler sonrasında verilen inam nedeniyle rastlanmaktadır. Şenlik sonrası Saray Ağası'na iki yüz altın ve bir kaftan, Küçük Oda Kethüdası'na da yüz altın ve bir kaftan hediye ihsan edilirdi. 16. yüzyılda Büyük Oda Kethüdası senede bir defa kanun üzere verilen inamı alırdı. Başlarda yirmi beş altın verilirken daha sonra terakkiyle bu rakam elli altına yükseltilmişti. Ayrıca bayramda da otuz beş altın inam almaktaydı.[464]

---

[458] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.115.

[459] BOA, A.RSK.d, 1474, s.135 (27 L 1004 / 24 Haziran 1596).

[460] *Koçi Bey Risalesi*, s.82.

[461] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.199,298.

[462] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.298.

[463] Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.717.

[464] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.87, 168, 198, 560, 830.

17. yüzyılda Saray Kethüdası yılda on dört bin altı yüz, Küçük Oda Kethüdası ise on bin iki yüz kaftan akçesi / esvap akçesi alıyordu.[465] Her birine altı yüz elli akçe destar bahâsı veya ikişer adet "Destar-ı Ferhadânî" verilirdi.[466] Diğer Bâbüssaâde ağalarından farklı gelire sahip olan Saray Kethüdası ve Küçük Oda Kethüdası, Has Odalılar ve diğer kethüdalarla birlikte bayramda hil'at akçesi alırdı. Hil'at akçesi her birine on bin beş yüz akçe veya seksen yedi buçuk kuruş olarak ödenirdi.[467] Destimal akçeleri ise Saray Kethüdası'na yüz altmış, Küçük Oda Kethüdası'na seksen kuruş olarak verilirdi.[468]

17. yüzyıl sonlarında Saray Kethüdası'nın yevmiyesi otuz iki akçe, Küçük Oda Kethüdası'nın yirmi akçe idi. 18. yüzyıl başlarında Küçük Oda Kethüdası'nın yevmiyesi yirmi akçe olarak devam etmiş, Saray Kethüdası'nın ise artarak otuz yedi akçeye çıkmıştı.[469] Saray Kethüdası bir üst makama terfi etmeden saraydan çıkmışsa emeklilik yevmiyesi olarak seksen akçe alırdı.[470]

1.5. Hazine Odası'nda Görevli Bâbüssaâde Ağaları

Hazine Odası Fatih Sultan Mehmed zamanında kurulmuş olup derece itibarıyla Kiler Odası'nın üstünde Has Oda'nın ise altındaydı. En büyük amirleri Hazinedarbaşı ve ondan sonra gelen Hazine Kethüdası idi. Hazine Odası'ndaki iç oğlanlarının sayısı altmıştan az olmamakla birlikte 1772 senesinde yüz elli yediye kadar çıkmıştı.[471] Hazine Odası mevcudu arasında pek zikredilmeyen; ancak hazine hizmetinde vazifeli bulunan saray çalışanları arasında Kapı ağaları da bulunmaktaydı.

Hazinede görevli Kapı ağalarının görevlerinden biri paraların getir götür işini yapmaktı. Padişahın ihsanda bulunduğu kişilere paraların ulaştırılmasında Kapı oğlanı / gulâmı olarak da adlandırılan Bâbüssaâde ağaları görevlendirilirdi. Örneğin 1570 yılında, III. Murad'ın şehzadeliğinde yanında bulunan kapıcılara ihsan buyurulan kırk altın, Kapı oğlanı olan görevliler tarafından teslim alınmıştı. Kapı oğlanlarına bu

---

[465] BOA, TSMA.d, 2110/66, vr.5a (1085 / 1674-1675); d.2110/82, s.4 (1110 / 1698-1699). (1600/4600 / 440/ 3300 / 360=10200) şeklinde yapılan taksimata bakılırsa kaftan veya esvap akçesi olarak verilen akçenin içerisinde astar ve sencef akçesi de olmalıdır. Saray Kethüdası ve Küçük Oda Kethüdası'na yılda dörder bin münakkaş astar akçesi verilmekteydi. Bk. BOA, TSMA.d, 10457/38, vr.2b (C 1042 / Ocak 1633).

[466] BOA, TSMA.d, 10492/1 (N 1028 / 12 Ağustos-10 Eylül 1619); d.2353/425, vr.2a (1125 / 1713-1714).

[467] Hil'at akçesinin akçe cinsinden verilişi için bk. BOA, TSMA.d, 2110/8 (1082 / 1671-1672). Hil'at akçesinin kuruş cinsinden verilişi için bk. BOA, TSMA.d, 2110/10 (1105 / 1693-1694); d.2110/12 (1114 / 1702-1703).

[468] BOA, TSMA.d, 2110/56, vr.1b (Tarihsiz); BOA, TSMA.e, 32/3, lef.4 (18 Ca 1096 / 22 Nisan 1685).

[469] BOA, TSMA.d, 10457/136 (1097/1685-1686); d.2158/1, vr.3a (1117 / 1705-1706).

[470] BOA, TSMA.d, 6146/1, vr.13b (1027 / 1617-1618); Lezez mevâcibi için bk. BOA, MAD.d, 18502, s.16 (1 L-30 Z 1101 / 8 Temmuz 1690-4 Ekim 1690).

[471] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.304.

hizmetlerine karşılık âdet üzere padişah tarafından filori ihsanında bulunulurdu. Örneğin 15 Kasım 1570 tarihinde hazine hizmetinde olan Kapı oğlanlarından Kayış Mustafa Ağa'ya yirmi beş, İbrahim Ağa'ya yirmi altın ihsan edilmişti. Bu tarihten beş sene sonra verilen inamda altın miktarının arttığı görülmektedir. Nitekim Kapı oğlanlarından İbrahim Ağa'ya otuz beş, Müezzin Ahmed Ağa'ya yirmi beş altın verilmiş, 17 Haziran 1596'da ise hazineye hizmet eden üç Kapı Oğlanı'ndan birinciye kırk, ikinciye otuz beş ve üçüncüye yirmi beş altın ihsan edilmişti.[472]

Bâbüssaâde ağalarının Hazineyle ilgili bir diğer görevi de iç oğlanların paralarını muhafaza etmekti. Ali Ufkî Bey'in anlatımına göre, Enderun'da iç oğlanların paraları Hazine Odası'na konur ve orada saklanırdı. Maaş günü geldiğinde, görevli Ak hadım ağa Hazine Odası'nda her birinin para keselerini açar ve maaşlarının tamamını veya istedikleri miktarı bu keselere koyarak kapatırdı. Ardından da keseleri mühürleyerek hazinedeki yerine yerleştirirdi. Keselerin üzerinde iç oğlanının ismi yazılır ve böylece güvenli bir şekilde paraları saklanırdı. Enderun'dan çıktığında eşyalarıyla birlikte parası da kendisine teslim edilirdi.[473] Hazinede görevli Kapı ağalarının sayısı 16. yüzyılda ikiden üçe çıkmış, 17. ve 18. yüzyıllarda ise altı ila yedi arasında değişmiştir.[474]

Hazine Odası'nda görevli Kapı ağaları ve onlarla birlikte görev yapan Teberdarlar Bölükbaşısı'nın bayram harçlıkları toplu olarak yazılırdı. Görevlilerin sayılarına göre aldıkları miktar da değişirdi. Odadaki Kapı ağaları yedi kişi oldukları dönemde Teberdarlar Bölükbaşısı'yla birlikte en az üç yüz en fazla üç yüz otuz dokuz kuruş bayram harçlığı alırdı.[475] Sayıları altıya düştüğünde aldıkları toplam para iki yüz yirmi beş, iki yüz otuz ve iki yüz elli kuruş arasında değişirdi.[476]

19. yüzyıla gelindiğinde ise Bâbüssaâde ağalarından altı ağa Hazinede görev yapmaktaydı. Örneğin, 1822 senesinde kaftan taksim edilirken ilk iki ağaya altmışar,

---

[472] 14 Kasım 1570 tarihinde Gulâm-ı Der Kayış Mustafa Ağa'ya teslim edilmiştir. 9 Mart 1571 tarihinde Gulâm-ı Der Osman Ağa gelip almıştır. 24 Ağustos 1571'de Kapı Oğlanı Haydar Ağa'ya kırk sikke teslim olunmuştur. Örnekleri çoğaltmak mümkündür (Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.58, 64, 68, 172, 320, 941).

[473] Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, s.35.

[474] 15 Ocak 1574'te iki kişi, 22 Ocak 1583'te üç kişilerdir (Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.110, 405). Sekiz kişi için bk. BOA, TSMA.d, 1457/46 (1073 / 1662-1663). Yedi kişi için bk. BOA, TSMA.d, 10457/19 (1083 / 1672-1673). Bayram için ihsan edilen para üç yüz on kuruştan iki yüz yirmi beş kuruşa düşmüştür. Bu tarihte sayıları altı olmalıdır. Bk. BOA, TSMA.d, 2110/68, vr.4a (1095 / 1683-1684). 18. yüzyıl sonunda sayıları altıdır. Bk. BOA, TSMA.d, 2110/19 (B 1209 / Ocak-Şubat 1795).

[475] Üç yüz kuruş için bk. BOA, TSMA.d, 2090/1, s.5 (1124 / 1712-1713). Üç yüz on kuruş için bk. BOA, TSMA.d, 2110/66, vr.5a (1085/1674-1675); d.2110/76, vr.5a (1104 / 1692-1693). Üç yüz otuz dokuz kuruş için bk. TSMA.d, 10457/18 (1083 / 1672-1673).

[476] İki yüz yirmi beş kuruş için bk. BOA, TSMA.d, 2110/68, vr.4a (1095 / 1683-1684); d.2110/74, s.2 (1101 / 1689-1690). İki yüz otuz kuruş için bk. BOA, TSMA.d, 2110/73, vr.4b (1101 / 1689-1690). İki yüz elli kuruş için bk. BOA, TSMA.d, 2110/87, vr.4b (1113 / 1701-1702).

onların altındaki ağaya elli, sonraki iki ağaya yirmi beşer ve en alttaki ağaya on kuruş verilmişti. Bu taksim onların da diğer ağalar gibi kıdemlerine göre gelir elde ettiklerini göstermekteydi.[477]

1.6. Bimarhane'de Görevli Bâbüssaâde Ağaları

Enderun halkı için yapılan hastane, Bimarhane veya Hastalar Odası olarak da adlandırılırdı. Bâb-ı Hümâyun'dan girince sağ tarafta Çizme Kapısı denilen yerde bulunuyordu. Bimarhane, Enderun odalarının küçük birer şubesi gibi teşkilatlandırılmıştı. Has Oda, Hazine, Kiler, Seferli, Doğancı, Büyük ve Küçük odaların hastalar dairesi ayrı ayrıydı ve her odanın orta büyüklükte bir de hamamı mevcuttu. Her daire için Enderun halkından bir odabaşı, parsçı, aşçı, hademe, hasta bakıcı ve kapıcılar görevlendirilirdi. Bimarhane'nin birinci kapısını aynı zamanda hastanenin de zabiti bulunan Bâbüssaâde ağaları muhafaza etmekteydi.[478]

Bimarhane'deki Kapı ağalarının birincisi Enderun Hastanesinin yönetiminden sorumlu olan ve *tımarhaneci* de denilen Bimarhane Ağası'ydı.[479] Bu göreve Bâbüssaâde ağalarının kıdemlilerinden atanırdı.[480] Onun emrinde Bimarhane'de görevli olanlar Bâbüssaâde neferâtının derece olarak en alt kademesindeki Kapı oğlanlarından seçilirdi.[481] 16. yüzyılda Bimarhane'de vazifeli *Baş Ağa* haricinde zaman zaman *Arap* ve *Zenci* ifadelerinin kullanıldığı da görülmektedir. Dârüssaâde ile Bâbüssaâde ayrımının henüz kesinleşmediği zamanlarda Kara hadımlara mensup Kapı oğlanlarının da Bimarhane'de görev yaptığı anlaşılmaktadır.[482] Sultan III. Murad döneminde yapılan düzenlemeler neticesinde Kara hadımlar ile Ak hadımların sorumluluk alanları birbirinden ayrılmıştır. 17. yüzyıl itibariyle de Bimarhane ağaları sadece Kapı ağalarından tayin edilmiştir. 16. ve 17. yüzyıllarda sayıları en az iki en fazla sekiz olarak kayıtlara geçmiştir.

---

[477] BOA, TSMA.d, 2110/19 (B 1209 / Ocak-Şubat 1795); d.2110/27, vr.2a (27 B 1237 / 19 Nisan 1822).

[478] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, II, s.346; İsmail Baykal, "Yeni Sarayda "Enderun Hastanesi", *Türk Tıp Tarihi Arşivi*, V, (1940), s.33-34.

[479] Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, s.31.

[480] Kapı oğlanlarından Ali Ağa Bimarhane Ağası olmuştur. Bk. BOA, TSMA.d, 2110/66, vr.4b,5a (1085 / 1674-1675). II. Mustafa, Edirne'deki Başkapı Oğlanı'nı İstanbul'da Hastalar Ağası tayin etmiştir. Bk. BOA, Hatt-ı Hümayun Tasnifi (HAT), 1654/32 (22.06.1106 / 7 Şubat 1695).

[481] Bimarhane'de görevli Kapı oğlanları elbise/kaftan akçesi taksimatında en az parayı alan Kapı oğlanları arasındadır. Bk. TSMA.d, 10457/39 (1063 / 1652-1653); d.10457/18 (1082 / 1671-1672); d.2110/68, vr.3b,-4a (1095 / 1683-1684).

[482] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.247, 676

Tablo 1.3.

Bimarhane'de Görevli Bâbüssaâde Ağalarının Sayısı

Sene	Sayı
1579[483]	2
1584[484]	3
1590[485]	4
1652-1653[486]	6
1654-1655[487]	6
1656-1657[488]	7
1660-1661[489]	6
1661-1662[490]	8
1662-1663[491]	8
1668-1669[492]	5
1669-1670[493]	5
1678-1679[494]	4
1683-1684[495]	3
1689-1690[496]	5
1690-1691[497]	8

Hastanenin baş yöneticisi kaynaklarda zaman zaman Bimarhane Ağası, Tımarhane Ağası, Darüşşifa Ağası veya Hastalar Ağası olarak adlandırılırdı.[498] Bimarhane'de kendisine mahsus bir odası vardı.[499] On dört akçe yevmiyesi olan Bimarhane Ağası'nın emeklilik yevmiyesi ise altmış ve seksen akçe arasında değişmekteydi.[500] Burada görevli diğer Kapı ağalarının ise on iki akçe yevmiyesi vardı.[501] Bimarhane Ağası'na senelik on bin iki yüz akçe, onun altındaki ağalara sekiz

[483] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.276.

[484] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.467.

[485] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.676

[486] BOA, TSMA.d, 10457/39, (1063).

[487] BOA, TSMA.e, 216/8, s.6 (1065).

[488] BOA, TSMA.d, 10457/43 (1067).

[489] BOA, TSMA.d, 10457/44 (1071).

[490] BOA, TSMA.d, 10457/45 (1072).

[491] BOA, TSMA.d, 10457/46 (1073).

[492] BOA, TSMA.d, 10457/40 (1079).

[493] BOA, TSMA.d, 10457/41 (1080).

[494] BOA, TSMA.d, 2110/67, vr.3b (1089).

[495] BOA, TSMA.d, 2110/68, vr.4a (1095).

[496] BOA, TSMA.d, 2110/73, vr.4b (1101).

[497] BOA, TSMA.d, 2110/75, vr.4a (1102).

[498] Bimarhane Ağası ve Tımarhane Ağası tabirleri için bk. BOA, TSMA.d, 2110/68, vr.3b,4a (1095 / 1683-1684). Hastalar Ağası tabiri için bk. BOA, TSMA.d, 833, vr.5b (1099 / 1687-1688); d.2110/79, vr.6a (1107 / 1695-1696).

[499] Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam,* s.69.

[500] Masar mevacibi için bk. BOA, C.SM, 36/1834, lef.1 (1 M-30 Ra 1074 / 5 Ağustos-1 Kasım 1663); Lezez mevâcibi için bk. BOA, MAD.d, 18502, s.16 (1 L-30 Z 1101 / 8 Temmuz 1690-4 Ekim 1690). 18. Yüzyıl başlarında da 80 akçe olarak devam etmiştir. Bk. BOA, D.KRZ.d, 33141, s.10 (25 Ra 1122 / 24 Mayıs 1710).

[501] BOA, TSMA.e, 216/9, lef.1 (1102 / 1690-1691); BOA, AE.SAMD.III, 190/18396 (1131 / 1718-1719).

bin yüz yetmiş akçe *esvap akçesi* ödenirdi. Bimarhane Ağası'na elli iki buçuk kuruş bayram inamı verilirdi.[502]

Enderun halkından biri hastalandığında, mensup bulunduğu oda zabiti durumu Bâbüssaâde Ağası'na bildirilir ve hasta onun izniyle Bimarhane'ye sevk edilirdi. Bâbüssaâde Ağası'ndan izni alan oda zabiti, zülüflü baltacıdan araba talep ederdi. Zülüflü baltacı, Bâbüssaâde önündeki mermer sütunların önünden Orta Kapı'daki kapıcılara "araba" diye seslenirdi. Sesi işiten nöbetçi kapıcılardan birisi, hastalar arabasının bulunduğu odun ambarına giderek burada görevli Acemi oğlanları bölükbaşısına araba istenildiğini bildirirdi. Hastalara özel bu araba iki tekerlekli ve üstü kırmızı çuha kaplıydı. Bölükbaşı'nın emriyle bu sırada nöbetçi olan acemi oğlanlardan iki kişi arabayı çekerek Bâbüssaâde önündeki mermer sütunların altına getirirdi. Arabanın geldiği, hasta iç oğlanın mensup olduğu odaya bildirilir ve hasta arabaya bindirilerek Bimarhane'ye götürülürdü.[503]

İç oğlanların sıhhatine büyük önem verilirdi. Birinde hafif bir hastalık belirtisi görülse ya da birisi "başım ağrıyor" dese derhal Bâbüssaâde Ağası'ndan izin alınarak hastaneye gönderilirdi. Padişah hizmetindeki tabip ve cerrahlar Bimarhane'de hastayı muayene ve tedavi ederlerdi. Hastanın iyileştiği yine bağlı bulunduğu oda zabiti vasıtasıyla Bâbüssaâde Ağası'na bildirilir ve onun onayıyla arabaya bindirilerek odasına dönerdi. Eğer hasta vefat ederse Odun Ambarı İmamı tarafından gasledilip cenaze merasimi yapılır ve dış kapıdan çıkarılarak Kasımpaşa veya Üsküdar Karaca Ahmed'de Enderunlulara mahsus mezarlığa defnedilirdi. Enderun'da birisi gündüz vakti ansızın vefat ederse, odasındaki "Şirvan" tabir olunan yere taşınırdı. Şirvan, dilsizlerin istirahat ettikleri yerdi ve koğuşun üst katıydı. Cenaze akşama kadar burada bekletilir ve akşam olunca Bâbüssaâde Ağası izniyle bir kilime sarılıp odasından yedi-sekiz kişi tarafından kilimin dört köşesinden tutularak Bimarhane'ye götürülürdü. Sabah olduğunda cenaze Bimarhane'de vefat eden hasta gibi aynı merasimle dış kapıdan çıkarılırdı. Mevtanın saraydan çıkarılması için sabahın beklenmesi, saray kapılarından akşam vakti cenaze çıkarılmasının kanunen yasak olmasından kaynaklıydı. Ölen kişinin varisi bulunuyorsa odasında olan eşyası Enderun'dakilere satılıp nakit olarak Bâbüssaâde Ağası tarafından

[502] BOA, TSMA.e, 216/8, lef.6 (1065 / 1654-1655); BOA, TSMA.d, 2110/66, vr.5a (1085 / 1674-1675); d.2110/73 vr.4b (1101 / 1689-1690).

[503] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, II, s.346; İsmail Baykal, "Yeni Sarayda "Enderun Hastanesi", s.34-36.

varisine teslim edilirdi. Çünkü kanunen eşyanın ayni olarak teslim edilmesi uygun değildi. Eğer varisi yoksa eşyası oda zabitine kalırdı.[504]

Bimarhane aynı zamanda iç oğlanların aile fertleriyle görüştükleri bir mekândı. Kaideye göre akrabalardan biriyle iç oğlanı görüşmek istediğinde, bir gün öncesinde odasının zabiti aracılığıyla Bâbüssaâde Ağası'ndan izin alırdı. Akrabasına bir mektup yazar ve ertesi gün kapı önünde hazır olmasını söylerdi. Görüşecekleri gün geldiğinde iç oğlanı izinli olarak hasta gibi arabaya binip Bâbüssaâde'den çıktığında, akrabası arabayı çeken acemi oğlanlarına durumu anlatıp bahşiş verirdi. Onlar da arabayı yavaş yavaş çeker ve Bimarhane Kapısı'na kadar muhabbet etmelerine müsaade ederlerdi. Kapıya vardıklarında akrabası Orta Kapı'dan dışarı çıkardı. İç oğlanı akrabasıyla hasta odasında görüşmek isterse Hastalar Ağası'na eşya veya para olarak hediye vermek zorundaydı. Hediye verdikten sonra acemi oğlanlarının zabiti Nöbetçibaşı tarafından akrabası Hastalar Ağası Odası'na götürülür, ardından iç oğlanına haber verilerek aynı şekilde Hastalar Ağası Odası'na gelirdi. Bu görüşme sırasında âdet üzere hastalar ağaları hizmetkârları tarafından kendilerine kahve, şerbet ve buhur ikram edilirdi. Yanlarında Hastalar Ağası da bulunurdu. İki-üç saat görüştükten sonra vedalaşıp ayrılırlardı. İç oğlanı mensup olduğu hasta odasına gider ve kaç gün izin aldıysa Bimarhane'de kalır ve sonra arabaya binip Enderun'daki odasına dönerdi. Bu görüşmeler eski âdetlerden olup oda zabitleri ve Bâbüssaâde Ağası'nın bilgisi dâhilinde yapılırdı.[505]

1.7. Şehzade, Hanım Sultan ve Vezir Kapı Ağalıkları

Kapı Ağalığı hizmeti padişah sarayı dışında da mevcuttu. Geleceğin padişah adayı şehzadeler, devlet işleyişini öğrenmek ve tecrübe kazanmak için saraydaki eğitimlerini tamamladıktan sonra sancağa çıkarlardı. Saraydan ayrılırken de kendilerine personel verilirdi.[506] Sancaktaki şehzade sarayında Kapı Ağalığı hizmetinde bulunanlar, şehzade tahta çıktığında İstanbul'a getirtilip sarayda görevlendirilebilirdi. Örneğin Sultan III. Mehmed tahta çıktığında, şehzadeliğinde yanında bulunan Kapı Ağası'nı Manisa'dan getirtmiş ve azlettiği Kilercibaşı'nın yerine atamıştı.[507]

Şehzadelerin sancaktaki hayatı sıkı bir şekilde takip edilirdi. Yanındakilerin görevlerini kötüye kullanıp kullanmadığı denetlenir, ehil kişiler olmasına özen

[504] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, II, s.346-347; İsmail Baykal, "Yeni Sarayda "Enderun Hastanesi", s.36-37.

[505] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, II, s.348.

[506] Haldun Eroğlu, "Şehzade", *DİA*, XXXVIII, (2010), s.481.

[507] Arif Bilgin, *Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650)*, s.42.

gösterilirdi. Örneğin Şehzade Cem'in Kapı Ağası Hamza Ağa hakkında görevini iyi yapmadığına dair haberlerin Fatih Sultan Mehmed'e ulaşması üzerine, şehzadenin yanında bulunan İsa Fakih bir mektup kaleme alarak Hamza Ağa hakkındaki haberlerin asılsız olduğunu belirtmişti. Hamza Ağa'nın her daim şehzadenin yanında bulunup görevini iyi bir şekilde yaptığını bildirmiş ve sancaktaki diğer durumlar hakkında bilgi vermişti.[508] Şehzadelerin hizmetindeki Kapı Ağası'nın bir görevi de padişaha gönderilecek hediyeleri götürüp takdim etmekti. Sultan II. Bayezid'in şehzadelerinden Ahmed, kendisinin Kapı Ağası Cafer Ağa ile hediye olarak babasına dört bin akçe ve bir Bursa çatması göndermişti. Padişah, oğlundan gelen hediyelere karşılık Şehzade Ahmed'in kızının çeyizi için yirmi beş bin akçe tahsis etmiş ve hediyeleri getiren Kapı Ağası Cafer Ağa'ya bunlar teslim edilerek şehzadeye gönderilmişti.[509]

Şehzadelerin hizmetindeki Kapı ağalarından hayır eserleri inşa edenler de vardı. Örneğin şehzadelik yıllarını Trabzon'da geçiren Yavuz Sultan Selim'in Kapı Ağası bir hamam inşa ettirmek için izin istemiş ve kendisine müsaade edilmişti.[510] Yavuz Sultan Selim'in şehzadeliği sırasında, maiyetindeki personel ücretine bakıldığında Kapı Ağası'nın günlük ücreti kırk akçe idi. Kışlık ve yazlık ihtiyaçları için üç bin beş yüz akçe, Kapı Ağası dışındaki tavâşî sınıfından Kapı oğlanlarının her birine dört yüz akçe verilirdi. Kapı Ağası'nın sabah ve akşam dört bakraç yemek, on çift ekmek ve iki kilo meyve tayinatı vardı. Ayrıca, üç bin akçelik timar tasarruf ederdi.[511]

Şehzadeler gibi Hanım Sultan ve paşaların da Kapı Ağası vardı.[512] Terfi aldıklarında genellikle Dergâh-ı âli müteferrikaları zümresine alınırlardı. Müteferrikalık hizmetine soylu ve seçkin görevlilerin çocukları seçilirdi. Daha sonraları bazı saray görevlileri, şehzade ve padişah kızlarının çocukları, devlet görevlilerinin adamları da bu zümreye dâhil olmuştu. Bâbüssaâde dışındaki Kapı ağalarının buraya dâhil edilmesi, onların bulundukları makama verilen önemden kaynaklanıyordu. Müteferrikalık timarlı ve ulufeli olarak iki sınıftan oluşmaktaydı.[513]

---

[508] BOA, TSMA.e, 753/51 (4 Ra 886 / 3 Mayıs 1481)

[509] Hediyeler 28 R 911 / 28 Eylül 1505 tarihinde teslim edilmiştir. Çeyiz için ihsan edilen para 20 Ca 911 / 19 Ekim 1505 tarihinde gönderilmiştir (İlhan Gök, *İn'âmât Defteri*, s.401, 407).

[510] BOA, KK.d, 208, s.10 (26 M 953 / 23 Mart 1546).

[511] BOA, TSMA.d, 10184 (7 S 918)

[512] III. Murad ve Safiye Sultanın kızları Fatma Sultan'ın Kapı Ağası Mercan Ağa vefatında Halil Paşa'nın yanına defnedilmek için izin istemiştir. Bk. BOA, KK.d, 256, s.40 (1 Za 1014 / 10 Mart 1606). Şehzade hazretlerinin lalası Mustafa Paşa'nın Kapı Ağası Osman için bk. BOA, KK.d, 246, s.142 (13 S 994 / 3 Şubat 1586).

[513] Erhan Afyoncu, "Müteferrika", *DİA*, XXXII, (2006), s.183-184.

Sultan II. Selim'in kızlarından İsmihan Sultan'ın Kapı Ağası Halil Ağa ve Gevherhan Sultan'ın Kapı Ağası Piyale Ağa timarlı müteferrikalar arasına tayin edilmişlerdi.[514] Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadelerinden Bayezid'in Kapı Ağası Kasım Ağa, günlük kırk akçe ile müteferrika zümresine alınmış ve şehzadenin lalasına Kasım Ağa'yı İstanbul'a göndermesi için emir ulaştırılmıştı. II. Selim'in şehzadeliğinde yanında bulunan Kapı Ağası Murad Ağa ise günlük kırk beş akçeyle ulufeli müteferrikalar arasına dâhil olmuştu.[515] Sultan I. Ahmed döneminde veziriazam olan Nasuh Paşa'nın Kapı Ağası Yusuf Ağa'nın ise bu görevini müteferrikalık unvanıyla birlikte yürüttüğü görülmektedir. Niğbolu sancağında yirmi bin akçelik zeamet tasarruf eden Yusuf Ağa, muhtemelen timarlı müteferrikalar arasında yer almaktaydı.[516] Hanedan kadınlarından Fatma Sultan'ın Kapı Ağası Fazıl Ağa ise diğerlerinden farklı olarak Dergâh-ı âli çavuşları zümresine katılmıştı.[517]

[514] BOA, KK.d, 246, s.20 (22 Ş 993 / 19 Ağustos 1585); BOA, A.RSK.d, 1484, s.137 (18 Ca 1024 / 15 Haziran 1615).

[515] BOA, KK.d, 210, s.280 (18 S 961 / 23 Ocak 1554).

[516] BOA, A.DVNS.MHM.d, 80, s.103, h.266 (13 Za 1022 / 25 Aralık 1613).

[517] Bu dönemde hanedan içerisinde Fatma Sultan isimli iki sultan bulunmaktaydı. Sultan İbrahim'in kızı Fatma Sultan küçük yaşta bulunduğundan bahsi geçen kişi I. Ahmed'in kızı olmalıdır. Bk. BOA, A.RSK.d, 1524, s.102 (13 Z 1061 / 27 Kasım 1651).

İKİNCİ BÖLÜM

BÂBÜSSAÂDE AĞASI'NIN GÖREVLERİ

Tarihî kayıtlarda *Bâbüssaâde Ağası, Kapu Ağası, Ağa-yı Der* unvanlarıyla anılan bu görevli, Osmanlı saray teşkilatında 18. yüzyıl başlarına kadar Enderun'un en yetkili kişisiydi.[518] 17. yüzyıl başlarında yazıldığı tahmin edilen *Kitâb-ı Müstetâb*'da padişahın "sol veziri" ve "saraydaki vekil-i mutlakı" olarak tarif edilen Bâbüssaâde Ağası, Enderun'un tüm yönetiminden sorumluydu.[519] O yüzden Hammer, eserinde bu görevliyi "Enderun ağalarının reisi" olarak tanımlamaktadır.[520] Onun salahiyeti ile ilgili en güzel tanımlardan biri ise Fatih devrinde esir alındıktan sonra sarayda iç oğlanı olarak bulunmuş J. M. Angiolello tarafından yapılmıştır. Kendisi, Bâbüssaâde Ağası için sarayda "Sultandan maada herkesin âmiridir" demiştir.[521] Enderun'daki terfiler, çıkmalar ve bütün işler Kapı Ağası'nın sorumluluğu altında ve kontrolünde yapılırdı. Uzunçarşılı'ya göre saraydaki tüm iç halkından mesuldü. "Sarayın başnazırı ve zabıtçısı ve Bâbüssaâde'nin âmiri" olarak görev yapan Bâbüssaâde Ağası'nın Harem'deki yetkileri 16. yüzyıl sonlarında Dârüssaâde Ağası'na devredilmiş, 18. yüzyıl başlarında ise Enderun zabitliği vazifesi Silahdar Ağa'ya bırakılarak makam derecesi düşürülmüştü.[522]

2.1. Harem'deki Yetkisi ve Bu Yetkinin Dârüssaâde Ağası'na Devri

Harem kelimesinin aslı Akkadca "örtmek, gizlemek, başkalarından esirgemek; ayırmak, tecrit etmek" anlamlarındaki *haramu(m)* sözcüğünden gelmektedir. Arapça'da "korunan, mukaddes ve muhterem olan şey veya yer" manalarına gelen Harem, yaşadıkları mekânda kadınların yabancı erkeklerle karşılaşmadan rahatça günlük hayatlarını sürdürdükleri bölümdür. Harem; ev, konak ve saraylarda genellikle iç avluya

---

[518] "Ağa-yı Der" tabiri için bk. Ömer Lütfi Barkan, *Osmanlı Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Osmanlı Devlet Arşivleri Üzerinde Tetkikler-Makaleler II*, haz. Hüseyin Özdeğer, İstanbul Üniversitesi Rektörlük Yayın No: 4214, İstanbul 2000, s.929. "Kapu Ağası" tabiri için bk. Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, I, s.38.

[519] *Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler I. Kitâb-ı Müstetâb*, s.26.

[520] Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, II (üçüncü cilt), s.192.

[521] Halil İnalcık, *Devlet-i ʿAliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 33. Baskı, İstanbul 2009, s.209.

[522] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.354-355; Gülru Necipoğlu, *15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimarî, Tören ve İktidar*, s.210.

bakacak şekilde planlanmıştır.[523] Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren sarayda harem hayatı mevcut olmakla birlikte bir nizama kavuşması Fatih Sultan Mehmed devrinde gerçekleşmişti. Sultan Mehmed'in merkeziyetçi devlet anlayışına uygun olarak teşkilatlandırdığı Harem, sarayda cariyelerin eğitim görüp yetiştirildiği bir kurum hüviyetine kavuşmuş ve Enderun gibi devşirme sistemiyle geliştirilmişti. Harem'de yetişen cariyeler Enderun'daki terfi sistemine benzer şekilde üst makamlara geçebilir ve en üst mertebe olan Hasekilik ve Valide Sultanlığa erişebilirdi.[524]

Harem, müstakil olarak *Dârüssaâde Ağası / Kızlar Ağası / Harem Ağası* olarak adlandırılan görevlinin idaresine verilene kadar Bâbüssaâde Ağası'nın yetki alanı içerisindeydi. Diğer saray birimlerinde olduğu gibi Harem'deki çıkmalar da Bâbüssaâde Ağası'nın bilgisi dâhilinde yapılırdı. 16. yüzyılda Harem'de yetişen cariyelerden biri saraydan ayrıldığında kendisine dört bin akçe ve dört parça kumaş verilmesi âdetti. Cariye çeyizi denilen bu âdete göre verilen kumaşlar *kadîfe-i müzehheb-i Bursa* cinsinden bir çatma, bir benek, bir rişte kadife, bir alaca kadife olmak üzere dört çeşitten ibaretti. Cariyeye çeyizi Bâbüssaâde Ağası aracılığıyla verilirdi.[525] Çeyiz miktarı sabit olsa da ihsanlarla âdet olandan fazla verildiği de olurdu. Örneğin Kanuni Sultan Süleyman zamanında saraydan birlikte çıkan beş cariyeye bir ayrıcalık tanınmış, âdet üzere verilen dört bin akçe ve dört parça kumaşa ek olarak biner akçe ve birer seraser kumaş fazladan verilmişti.[526]

Cariyeler genellikle devlet görevlisi kişilerle evlendirilerek saraydan çıkarılırdı. Örneğin 1550 yılında, saraydan kız aldıkları belirtilen Mehmet ve Üveys isimli kişilerin maaşlarına, evlendikleri cariyelerin beşer akçelik yevmiyelerinin dörder akçesi eklenmişti.[527] Bâbüssaâde Ağası'nın Ruus Kalemine kaydedilmesi için Kapıcılar Kethüdası vasıtasıyla bildirdiği bu işlem, onun 16. yüzyıl ortalarında Harem'deki yetkisini gösteren bir işaretti.

Osmanlı sarayında kadınların bulunduğu Harem kısmında görev yapan Harem ağaları ise bir rivayete göre Sultan Çelebi Mehmed zamanında sarayda istihdam edilmeye başlanmıştı.[528] Harem'de çalışan hadımların en kıdemlisi Dârüssaâde Ağası

---

[523] Abdülkerim Özaydın, Nebi Bozkurt, "Harem", *DİA*, XVI, (1997), s.132.

[524] Mehmet İpşirli, "Harem", *DİA*, XVI, (1997), s.135.

[525] İlhan Gök, *İn'âmât Defteri*, s. 588.

[526] BOA, KK.d, 209, s.72 (15 C 957 / 1 Temmuz 1550).

[527] BOA, KK.d, 209, s.97 (3 N 957 / 15 Eylül 1550); s.104 (14 N 957 / 26 Eylül 1550).

[528] Ülkü Altındağ, "Dârüssaâde", s.1.

olup, Harem'in Eski Saray'da bulunduğu zamanlarda *Ağa-yı Der-i Dârüssaâde* (Dârüssaâde Kapı Ağası) veya *Ağa-yı Dârüssaâde* (Dârüssaâde Ağası) olarak adlandırılırdı. II. Bayezid döneminde bu makama tayin edilen kişi Dârüssaâde'de görev yapan hadımlar arasından seçilirdi.[529]

Harem'in Yeni Saray'a taşınmasıyla birlikte Dârüssaâde Ağası'nın nüfuzu arttı. Sultan III. Murad'ın saltanatının başlarında vefat eden Dârüssaâde Ağası Yakut Ağa'nın Manisa'da hayır eserleri yaptırması, nüfuzun yanı sıra gelirin de arttığının bir göstergesiydi.[530] Bununla birlikte, karakteriyle ve zekâsıyla Dârüssaâde Ağalığını vezirlik rütbesinde bir makam haline getiren kişi Habeşî Mehmed Ağa idi. Habeşistan'a ticaret için giden Frenkler tarafından satın alınıp Avrupa'ya doğru yola çıkmışken Türk denizcilerinin eline geçen Habeşî Mehmed Ağa, beraberindeki iki esirle birlikte Mısır Beylerbeyi tarafından Manisa Sancağındaki Şehzade Selim'e hediye olarak gönderilmişti. Manisa'ya geldiklerinde onları ilk gören ve inceleyen, şehzadenin Kapı Ağası olan "Türk" lakaplı Hüseyin Ağa idi. Hüseyin Ağa, Habeşî Mehmed Ağa'nın zekâsından etkilenerek onu kendi hizmetine ayırdı ve yanına aldı. Fakat yaptığı yolsuzluklar nedeniyle idam ettirilmesinin ardından malları müsadere edildi ve Habeşî Mehmed Ağa da bu şekilde şehzadenin haremine girdi.[531] Hüseyin Ağa'nın 1557 Kasım'ında "merhum" olarak kayıtlarda yer alması, Mehmed Ağa'nın bu tarihten önce şehzade haremine girdiğini göstermektedir.[532] Şehzade Selim'in tahta çıkışı, Habeşî Mehmed Ağa'nın saray haremindeki yükselişini hızlandırmıştır.

Habeşî Mehmed Ağa'nın Dârüssaâde Ağalığına tayin tarihi hakkındaki bilgiler ihtilaflıdır. Bunlardan biri 1574 yılını diğeri ise 1582 yılını işaret etmektedir.[533] Ancak konu üzerinde yaptığımız araştırmalar her iki tarihin de doğru olmadığı yönündedir. Dârüssaâde Ağalığı makamına geçenlerin kısa biyografilerini içeren *Hamiletü'l-Küberâ*'da Habeşî Mehmed Ağa'nın Dârüssaâde Ağası tayin edildiği tarih "dokuz yüz seksen iki hududunda" olarak belirtilmiştir. Bu ifadeden hareketle H.982 senesinin Zilhicce ayı göz önüne alındığında Mart-Nisan 1575 tarihi karşımıza çıkmaktadır. Aynı

---

[529] "Yakut an tavâşiyân-ı Dârü's-sa'âde ki ağa-yı der-i Dârü's-sa'âde-i mezkûr şud" (İlhan Gök, *İn'âmât Defteri*, s.487,1110).

[530] BOA, A.DVNS.MHM.d, 33, s.319 h.666 (17 Z 985 / 25 Şubat 1578).

[531] Ali bin Abdurraûf el-Habeşi, *Râfi'u'l-Ğabûş fi Fezâ'ili'l-Hubûş*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 4360, vr.9b.

[532] Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrak Tasnifi (TSMA.E), 637/11 (13 M 965 / 5 Kasım 1557).

[533] Zeynep Aycibin, "Ahmed Resmi Efendi'nin Hamîletü'l-küberâ'sı ve Müstakimzâde Zeyli", *Belgeler*, Cilt:22, Sayı:26, (Ankara 2001), s.198. Dârüssaâde Ağası tayin edilişini 1574 olarak verir (Ülkü Altındağ, "Dârüssaâde", s.1). Atâ, 990 (1582) olarak verir. Mehmed Ağa'nın bu görevi dokuz sene sürdürdüğünden bahseder (Tayyar-zâde Atâ, *Târih-i Enderûn*, I, s.259).

yılın Şubat ayında, Yakut Ağa'nın hamamı için bulduğu suyla ilgili bir Mühimme kaydında, "Hâlâ Dârüssaâdetim Ağası olan Yakut Ağa" tabirinin kullanılması da Habeşî Mehmed Ağa'nın Dârüssaâde Ağalığına tayininin 1575 yılının Mart-Nisan ayları olma ihtimalini güçlendirmektedir.[534] Ayrıca, Dârüssaâde Ağası Yakut Ağa'nın Manisa'da yaptırmaya başladığı hamamı bitirmeye ömrünün vefa etmemesi üzerine Kızlar Ağası Habeşî Mehmed Ağa tarafından 12 Eylül 1575 tarihinde gönderilen parayla inşaatın tamamlanması da Yakut Ağa'nın bu tarihten önce vefat ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla tüm bu veriler, Habeşî Mehmed Ağa'nın göreve atanma tarihinin 1575 yılı olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.[535] Lakin Dârüssaâde Ağası'nın Harem'i müstakil olarak idaresi altına aldığı tarih daha sonradır.

Mehmed Ağa'nın yükselişiyle beraber Dârüssaâde Ağalığının vezirlik derecesinde bir makam haline gelişinin ilk adımları 1577 senesinde gerçekleşmiştir. Bunlardan birincisi vakıf nazırlığı diğeri de Arz Ağalığı görevidir. Mehmed Ağa'nın 1577 Eylül'ünde Dâye Hatun kızı Fatma'nın Galata ve Üsküdar'daki vakfına nazır olduğu görülmektedir.[536] İlerleyen tarihlerde Dârüssaâde Ağası'na bağlı vakıfların sayısı artmıştır.[537] Yine 1577 yılı Eylül ayının sonlarında pastırma getiren Ustrumca avcılarına verilecek bahşişle ilgili olarak o sırada Eski Saray'da bulunan padişahın emrini Kızlar Ağası Mehmed Ağa bildirmiştir.[538] 1577 yılı sonlarında ise Dulkadir Beylerbeyi olarak tayin edilen Ahmed Paşa'nın hüküm müsveddesinin padişaha iletilmek Dârüssaâde Ağası Mehmed Ağa'ya teslim edilmesi[539] de makamın bu tarihlerde Bâbüssaâde Ağası'nın vesayetinden çıkmış olduğunu göstermektedir.

Dârüssaâde Ağası'nın müstakil olarak Harem'i idare ettiği tarihle ilgili ilk bulgular 1587 yılına aittir. Eski padişahın hareminin taşındığı, kadınlara ait Eski Saray'ın idaresi Dârüssaâde Ağası'nın görev alanı dâhilindeydi. Bu bakımdan Mehmed Ağa'nın 1587 yılında Saray-ı Atîk görevlilerinin tayin ve terfileri hakkında öneri sunması, aynı zamanda onun Harem'i müstakil olarak idare etmeye başladığının bir deliliydi.[540] Nüfuzu giderek artan Mehmed Ağa sadece Harem'deki tayinlerle

---

[534] BOA, A.DVNS.MHM.ZYL.d, 2, s.128, h.368 (9 Za 982 / 20 Şubat 1575).

[535] BOA, TSMA.e, 1045/72 (6 C 983 / 12 Eylül 1575).

[536] BOA, A.DVNS.MHM.d, 31, s.261, h.576 (4 B 985 / 17 Eylül 1577).

[537] Şah Sultan Vakfı için bk. BOA, A.DVNS.MHM.d, 43, s.254, h.474 (2 Za 990 / 28 Kasım 1582). Mevlana Celaleddin Rumi Vakfı için bk. BOA, A.DVNS.MHM.d, 64, s.157, h.407 (14 Z 996 / 4 Kasım 1588).

[538] 29 Eylül 1577 tarihinde verilmiştir (Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.206).

[539] BOA, A.RSK.d, 1461, s.177 (N 985 / Kasım 1577).

[540] Dârüssaâde Ağası, Saray-ı Atîk tellalcılarından Hüseyin'in sipahiliğe geçmesiyle boşalan yerinin Saray-ı Atîk teberdarlarından Hasan'a verilmesini istemiştir. Bk. BOA, KK.d, 249, s.143 (13 N 995 / 17 Ağustos 1587).

ilgilenmedi; uygun gördüğü kişilerin devlet kademelerinde görevlendirilmesi için iltimasta da bulundu. Örneğin 1587 senesinde, nezareti altındaki Valide (Nurbanu) Sultan Vakfında hizmet eden Mahmud'un Dergâh-ı âli çavuşları zümresine katılmasını arz etmişti.[541]

Dârüssaâde Ağalığı makamının yükselişi yönündeki en önemli adım, Mehmed Ağa'nın Haremeyn Evkafına nazır olarak tayin edilmesidir. *Enderun Mektebi Tarihi*'nde Haremeyn Evkafı nezaretinin Mehmed Ağa'ya 1586'da tevcih edildiği bilgisi doğru değildir.[542] Haremeyn Evkafının sorumluluğu 28 Mayıs 1588'de yazılmış bir hükümle Mehmed Ağa'ya verilmiştir. Hükmün suretlerinin tüm eyaletlere gönderilmesi de tevcihin bu tarihte gerçekleştiğini göstermektedir.[543] Bu tayinle birlikte Dârüssaâde Ağası son derece güçlü bir konuma ulaşmıştır. Dârüssaâde Ağalığını vezirlik derecesinde bir makama dönüştüren Habeşî Mehmed Ağa 25 Ocak 1591 tarihinde mide rahatsızlığından vefat etmiştir. Sultan III. Murad'ın kendisine büyük değer verdiği ve muhabbet beslediği anlaşılmaktadır. Öyle ki cenaze töreni nedeniyle ertesi gün dîvan toplantısı dahi yapılmamıştır. Habeşî Mehmed Ağa, Fatih Çarşamba'da yaptırdığı camiye defnedilmiştir.[544]

Habeşî Mehmed Ağa'nın bu yükselişindeki en önemli unsur, III. Murad'ın Has Oda yerine Harem'de yaşamaya başlamasıydı. III. Murad, saltanatının ilk yıllarından itibaren Harem'in genişletilmesi için yeni yapılar inşa ettirdi. Validesi Nurbanu Sultan ve hasekisi Safiye Sultan için de geniş daireler yaptırdı.[545] Bu şekilde kendi yatak odasını Harem'e taşıdı ve kubbeli bir kasır yaptırarak buraya yerleşti. Gündüzleri vakit geçirmek için de Hünkâr Sofası ile yanına bir Hünkâr Hamamı yaptırdı. Tüm bu yapıların inşası 1585 senesinde sona erdi.[546]

---

[541] BOA, KK.d, 249, s.196 (7 Za 995 / 9 Ekim 1587)

[542] İsmail H. Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi*, I, s.21.

[543] Abbas Gök, *62 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (s.135-271)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2021, s.244-246.

[544] Dârüssaâde Ağası'nın vefatı nedeniyle dîvan yapılmadığı Ruus defterine kaydedilmiştir. Kaydın tarihi Selh-i Ra 999 / 26 Ocak 1591'dir (BOA, A.RSK.d, 1472, s.33). Selâniki'ye göre vefatından bir gün sonra cenazesi kaldırılmış ve o gün divan yapılmamıştır. Bu durumda Mehmed Ağa'nın ölüm tarihi 25 Ocak 1591'dir (Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/ 1563-1595)*, I, s.229-230).

[545] Jane Hathaway, *Darüssaade Ağası Osmanlı Sarayında Afrikalı Bir Güç Odağı*, s.77; Gülru Necipoğlu, *15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimarî, Tören ve İktidar*, s.213.

[546] Jane Hathaway, *Darüssaade Ağası Osmanlı Sarayında Afrikalı Bir Güç Odağı*, s.77; Gülru Necipoğlu, *15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimarî, Tören ve İktidar*, s.217-221.

Sultan III. Murad, tüm bu inşaat faaliyetleri sürerken Eski Saray, Üsküdar Yazlık Sarayı ve validesinin Yenikapı'daki sarayında kaldı.[547] Keza Harem'in de bu sırada geçici olarak Eski Saray'a taşındığı düşünülmektedir. Bâbüssaâde Ağası'nın, sorumlusu olduğu Enderun'da kaldığı düşünüldüğünde bu süreç padişah ile Habeşî Mehmed Ağa'nın münasebetini daha da artırmış ve güçlendirmiş olmalıdır. III. Murad, 1585 yılına kadar dağıttığı birçok yardımı zikredilen saraylardan emretmiştir. Bu inamlar Hazineden çıkartılarak çoğunlukla Kızlar Ağası Mehmed Ağa'ya ulaştırılmıştır.[548] İnşa faaliyetlerin bitişiyle yaşam alanı olarak Harem'i tercih eden padişahın en yakınındaki kişi de doğal olarak Dârüssaâde Ağası olmuş ve Mehmed Ağa'nın elde ettiği ayrıcalıklar istisna olmaktan çıkarak kurumsal bir hüviyete bürünmüştür.

Mehmed Ağa'nın vefatı sonrası yerine Eski Saray Ağası Server Ağa atanmıştır. Kendisinin göreve başladıktan sonra Dârüssaâde Kapı oğlanlarının dışarıyla münasebetine izin vermemesi hoşnutsuzluk yaratmıştır. Kara ağaların kendisine cephe almasıyla Ağustos 1592'de emekli edilmiş ve üç nefer Kapı Oğlanı ile birlikte Mısır'a gönderilmiştir. Harem'deki hoşnutsuzluk ve görevlilerin takındığı tavır sadece Server Ağa'yı yerinden etmemiş, Harem Ağalığına da Bâbüssaâde ağalarından Saray Ağası Hacı Mustafa Ağa'nın getirilmesi sonucunu doğurmuştur.[549]

Hacı Mustafa Ağa'nın Dârüssaâde Ağası olmasıyla birlikte Harem idaresine yeniden bir Ak Ağa geçmiştir. Hacı Mustafa Ağa, Gelibolulu Mustafa Âli'nin tabiriyle dışarıdan beyaz yüzlü, ruhen kişiyi tarafına çekmekte hünerli ama içten kötü huylu, suratsız, edepsiz ve mağrur bir cahildi. Onun yanına arz için giden kişilerden bedduasız dönen olmamıştı. Özellikle Haremeyn Evkafına nezaret ederken, vakıflarda evladiyet şartıyla görev alan kişilerin vazifelerine son verip buraları kendi kapıcılarına zapt ettirmişti.[550] Hacı Mustafa Ağa, vakıflarda hizmet eden bazı görevlilerin de Bâb-ı Hümâyun Kapıcılığı ve Cebecilik zümrelerine alınmasını sağladı.[551] Muhtemelen görevi süresince çizdiği olumsuz imaj, Kara ağalardan birinin yeniden Harem'de Dârüssaâde Ağası tayin edilmesine neden oldu ve Şubat 1596'da emekli edildi. Yerine Kara

[547] Gülru Necipoğlu, *15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimarî, Tören ve İktidar*, s.214.

[548] 1581 ve 1585 tarihleri arasında Eski Saray, Üsküdar Sarayı ve Valide Sarayı'ndan padişahın filori emirleri için bk. Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.236,298,344.

[549] Server Ağa'nın görevden ayrılış tarihi 1000 senesi Şevval ayı olarak geçer (Zeynep Aycibin, "Ahmed Resmi Efendi'nin Hamîletü'l-küberâ'sı ve Müstakimzâde Zeyli", s.198-199). Server Ağa'nın azlinin Şevval ayı sonlarında olduğunu nakleder (Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, I, s.281).

[550] Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.719-721.

[551] BOA, KK.d, 253, s.68 (14 C 1001 / 18 Mart 1593); d.253, s.118 (2 Ş 1001 / 4 Mayıs 1593).

ağalardan Valide Sultan Ağası Osman Ağa Dârüssaâde Ağası oldu. Böylece Harem'in idaresi yeniden Kara ağalara geçti[552] ve bu tarihten itibaren yirmi beş yıl boyunca Dârüssaâde Ağası olanlar Kara ağalardan seçildi.

Ak ağalardan Dârüssaâde Ağası olan son kişi 1622 senesinde göreve gelen İsmail Ağa'dır. 1596 senesinde emekli edilen Hacı Mustafa Ağa ile İsmail Ağa'nın Dârüssaâde Ağalığı arasında geçen sürede Kara ağaların Harem'de yerleşmiş bir düzeni vardı. Güçlü konumlarının iyice hissedildiği bu dönemde Harem halkı ve padişah üzerindeki etkilerinin devlet meselelerine sirayet ettiği kanısı yönetimden hoşnut olmayan zümreler arasında hâkim bir düşünceydi. Nitekim isyancılar tarafından katledilen ilk padişah olan II. Osman'ın bir ayaklanma sonucu tahtan indirilmesi sırasında talep edilen isimlerden biri de Dârüssaâde Ağası Süleyman Ağa idi. Kendisi padişahtan bir gün önce 19 Mayıs 1622 tarihinde katledilmişti. Bunun bir sonucu olarak, I. Mustafa'nın tahta cülusuyla Harem'in idaresine çeyrek asır sonra Ak ağalardan Saray Ağası İsmail Ağa tayin edilmişti.[553]

Süleyman Ağa'nın öldürülmesinden sonra Dârüssaâde Ağalığının Harem'deki Kara ağalardan birine verilmemesinde, kendilerine duyulan güvensizlikle birlikte Sultan I. Mustafa'nın cülusuyla gerçekleşen "çıkma"da Harem'deki görevlilerden birçoğunun emekli edilmesi de önemli bir etkendi.[554] Kara ağalara olan güvensizliğin en büyük sebebi, I. Mustafa'nın ilk cülusunda Dârüssaâde Ağası olan Hacı Mustafa Ağa'nın padişahın garip hallerini aşikâr etmesiydi. Aslında ulemadan bazıları cülustan sonra onun görevden uzaklaştırılması için Valide Sultan'ı uyarmış; fakat ikna edememişlerdi.[555] Yaşanan trajik olayların ardından yeni bir düzen tesis edilmeye çalışılmış, hanedan mensuplarıyla olan yakın ilişkileri dolayısıyla Dârüssaâde Ağalığına bu kez Kara ağalardan değil Ak ağalardan biri tercih edilmiştir.

Ülkü Altındağ ve Jane Hathaway, İsmail Ağa'nın Dârüssaâde ile Bâbüssaâde Ağalığını bir arada yürüttüğünü iddia etseler de gerçekte durum böyle değildir. Sultan II. Osman'ın katlinden bir gün sonra 21 Mayıs 1622'de Bâbüssaâde Ağası Cafer Ağa

---

[552] Zeynep Aycibin, "Ahmed Resmi Efendi'nin Hamîletü'l-küberâ'sı ve Müstakimzâde Zeyli", s.199.

[553] 1620-1622 arası Süleyman Ağa görevdedir (Zeynep Aycibin, "Ahmed Resmi Efendi'nin Hamîletü'l-küberâ'sı ve Müstakimzâde Zeyli", s.200). Süleyman Ağa'nın katli için bk. Na'îmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fî Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)*, II, haz. Mehmet İpşirli, TTK, Ankara 2014, s.483. İsmail Ağa 20 Ra 1031 / 2 Şubat 1622'de Saray Ağası'dır (BOA, KK.d, 257, s.62).

[554] Emekli edilen harem ağaları için bk. BOA, KK.d, 257, s.89 (1 Ş 1031 / 11 Haziran 1622).

[555] Na'îmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s.440.

emekli edilip yerine Mehmed Ağa atanmıştır.[556] İsmail Ağa'nın eski görevi olan Saray Ağalığında 23 Mayıs tarihi itibariyle ismi geçen kişi ise Süleyman Ağa'dır.[557] Dolayısıyla İsmail Ağa'nın, Dârüssaâde Ağalığı görevinde iken aynı zamanda Bâbüssaâde Ağalığı yapması mümkün değildir.

Sultan IV. Murad'ın saltanatında Abaza Seferi'ne memur olan Kemankeş Ali Paşa, sarayda tecrübeli ve güvenilir kişilerin eksikliğini görerek eski Dârüssaâde Ağası Hacı Mustafa Ağa'yı Mısır'dan getirtmiş ve ikinci defa Dârüssaâde Ağalığı makamına oturtmuştur. Hacı Mustafa Ağa'nın ilk Dârüssaâde Ağalığı I. Ahmed döneminde yani Kösem Sultan'ın hasekiliği zamanında başlamıştı.[558] IV. Murad'ın naipliğini yürüten Valide Kösem Sultan ile eskiye dayanan hukukları vardı. Paşa'nın kendisinden tekrar Harem'e dönmesini bu yüzden istemiş olması kuvvetle muhtemeldi. Mısır'dan yola çıkan Mustafa Ağa 1623 yılı sonlarında saraya geldi.[559] Onun gelişiyle birlikte İsmail Ağa'nın on sekiz ay süren Harem Ağalığı görevi sona erdi ve bu tarihten itibaren Dârüssaâde Ağalığına tayinler kesintisiz olarak Kara ağalar arasından yapıldı.

2.2. Enderun'daki Vazifeleri

İç oğlanların ileride devlet kademelerinde görev almaları amacıyla eğitildikleri Enderun'un baş idarecisi olan Bâbüssaâde Ağası, Enderun'a girecek iç oğlanların seçiminde de yetkili kişilerden biriydi. İç oğlanı istihdamının en önemli kaynağı devşirme sistemiydi. Devşirme sistemiyle gelen kul taifesi eğitimleri tamamlandıktan sonra ordu ve devlet kademelerinde istihdam edilirdi. Devşirme işleminin ne zaman yapılacağı ihtiyaca göre belirlendiğinden belli bir zamanı yoktu. Genellikle üç, beş ya da yedi yılda bir yapılırdı. Devşirilen oğlanların sarayda istihdamının ne zaman başladığı hususunda farklı yaklaşımlar bulunsa da kaynaklar, iç oğlanı teriminin ilk geçtiği dönem olan Çandarlı Ali Paşa (ö. 809/1406) zamanını işaret etmektedir. Ancak başlangıçta sistemli ve kurumsal bir yapıdan söz etmek mümkün değildir. Sistemli bir şekilde iç oğlanı istihdamı I. Murad veya Yıldırım Bayezid zamanında başlamıştır.

---

[556] Ülkü Altındağ İsmail Ağa'nın göreve gelişini 1621 senesi olarak verir (Ülkü Altındağ, "Dârüssaâde", s.1). Jane Hathaway, Dârüssaâde ve Bâbüssaâde Ağalığının birleştirilerek Kapı ağalarından Malatyalı devşirme İsmail Ağa'nın göreve getirildiğinden bahseder (J. Hathaway, *Darüssaade Ağası Osmanlı Sarayında Afrikalı Bir Güç Odağı*, s.129). Cafer Ağa'nın emeklilik tayini için bk. BOA, KK.d, 257, s.85,88 (10 B 1031 / 21 Mayıs 1622). Cafer Ağa'nın emekliliğinden on dört gün sonra Bâbüssaâde Ağası olarak Mehmed Ağa'nın görevde bulunduğu kayıtlarda tespit edilmiştir. Bk. BOA, KK.d, 257, s.90 (24 B 1031 / 4 Haziran 1622).

[557] BOA, KK.d, 257, s.85 (12 B 1031 / 23 Mayıs 1622).

[558] Zeynep Aycibin, "Ahmed Resmi Efendi'nin Hamîletü'l-küberâ'sı ve Müstakimzâde Zeyli", s.200-201.

[559] Rebiyülevvel ayı başlarında Mısır'dan gelen Dârüssaâde Ağası Mustafa Ağa'nın odasındaki kaliçe, keçe, yastık ve minderlerin yenilendiği belirtilmektedir. Bk. BOA, TSMA.d, 1069, vr.1a (Evail-i Ra 1033 / 23 Aralık 1623-1 Ocak 1624).

Teşkilatlanması ise Fatih Sultan Mehmed devrinde gerçekleşmiştir. Devşirme sistemiyle getirilen oğlanların bazıları padişah sarayına alınırdı. Bâbüssaâde Ağası ve Saray Hocası saraya alınacak oğlanların seçiminde etkiliydi.[560]

Rumeli'den devşirilen oğlanlar kızıl abalarla kafileler halinde getirilirdi. Her vilayetin kafilesi ayrı olup bir kafile ortalama iki-üç yüz kadardı. Kızıl abalarla Dîvân-ı hümâyuna getirildikten sonra Arz Odası'nda tek tek padişahın huzuruna çıkarılırlardı. Bu sırada Bâbüssaâde Ağası hepsini gözden geçirip içlerinden en iyilerini iç oğlanı olmaları için ayırırdı. Seçilenler Edirne, Galata ve İbrahim Paşa saraylarına eğitim için gönderilirdi. Geri kalanlar Yeniçeri Ağası'nın sorumluluğuna verilirdi.[561] Saraya iç oğlanı olarak alınan çocukların genel kaideye göre Hristiyan ailelerden gelmesi gerekiyordu. Ancak nadir de olsa ileride büyük işler başarabileceği öngörülen bazı Türk çocukları da Bâbüssaâde Ağası tarafından padişahın izniyle saraya alınabilirdi.[562] Devşirme yoluyla tedarikin yanı sıra gönüllülük, hediye, terekeler, akrabalık bağları ve iltimas da saraya iç oğlanı olarak girmenin yöntemleri arasındadır; ancak bunların sayısı fazla değildir.[563] Padişahın izin verdiği sayıda iç oğlanı Enderun ağalarının yanına çerağ olarak alınırdı. Çerağların Enderun'a alınma işlemleri Bâbüssaâde Ağası tarafından yapılmaktaydı.[564] Örneğin IV. Mehmed'in çerağlıkla ilgili bir hatt-ı hümâyununda Silahdar Ağa'ya on, Bâbüssaâde Ağası'na beş çerağ ile Has Odabaşı, Çukadar, Rikabdar, Doğancıbaşı ve Tülbend Gulamı'na birer çerağ verilmişti.[565]

2.2.1. İç Oğlanların Enderun'a Giriş ve Terfilerinde

Bâbüssaâde Ağası, iki yılda bir Enderun'a hazırlık saraylarında yoklama yaptırırdı. Yoklama sonucunda, on sekiz yaş civarındaki iç oğlanları tespit edilip on-on iki akçe yevmiye ile Kapıkulu ocaklarının çeşitli bölüklerine yollanırdı. Dış saraylarda eğitimlerini tamamlayıp Enderun'da istihdam edilmeye uygun olan kabiliyetli gençler

---

[560] I. Murad devrinde başladığı sonucuna varmıştır. Bk. Batuhan İsmail Kıran, *Osmanlı Saray Teşkilatında İç Oğlanlığı Müessesesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2018, s.13-15; Abdülkadir Özcan, "Devşirme", *DİA*, IX, (1994), s.254; Ahmet Şimşirgil, "İç Oğlanı", *DİA*, XXI, (2000), s.449.

[561] *Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler I. Kitâb-ı Müstetâb*, s.6.

[562] Robert Withers, *Büyük Efendi'nin Sarayı*, s.63-64.

[563] Ayrıntılı bilgi için bk. B. İsmail Kıran, *Osmanlı Saray Teşkilatında İç Oğlanlığı Müessesesi*, s.17-25.

[564] Dârüssaâde Ağası Ahmed Ağa'ya verilen on çerağ için bk. BOA, Bab-ı Âsafî Amedi Kalemi Belgeleri (A.AMD), 1/18 (29 Z 1102 / 23 Eylül 1691). Dârüssaâde Ağası'na verilen on çerağ için bk. BOA, A.AMD, 1/23 (28 Z 1102 / 22 Eylül 1691).Dârüssaâde Ağası İsmail Ağa'ya verilen on çerağ için bk. BOA, A.AMD, 1/21 (13 C 1103 / 2 Mart 1692). Dârüssaâde Ağası Nezir Ağa'ya iki çerağ, Harem Başkapı Oğlanı Ali Ağa ile Çukadar Ağa, Peşkir Ağası ve Saray Kethüdası'na verieln birer çerağlık hakkı için bk. BOA, A.AMD, 1/22 (11 Z 1103 / 24 Ağustos 1692).

[565] BOA, TSMA.e, 528/18 (2 M 1099 / 8 Kasım 1687).

ise saraya alınırdı.[566] Yeni Saray'da nereye kaydedileceklerini Bâbüssaâde Ağası belirlerdi. Ali Ufkî Bey, Edirne Sarayı'ndan geldikten sonra Bâbüssaâde Ağası'nın onu iç oğlanlarından en güçlülerin yer aldığı Baltacılar zümresine kaydedilmesini emrettiğini; ancak ne kadar güçlü olduğu sınandığı sırada yeterli direnci göstermemesi nedeniyle Büyük Oda'ya gönderildiğini belirtmektedir.[567]

Muhallefat ve müsadere yoluyla da devlet görevlilerinin adamları saraya alınabilirdi. Bu yolla sadece Enderun'a değil Bîrun'daki hizmet bölüklerine alınacakların işlemleriyle de Bâbüssaâde Ağası ilgilenirdi. Örneğin 1553 senesinde vefat eden Edirne Sarayı Ağası'nın iki adamı Yeni Saray'ın Bîrun birimlerinden Helvahane'ye alınmıştı.[568]

Enderun'da Büyük Oda veya Küçük Oda'ya yeni bir çırak alındığında Bâbüssaâde Ağası emriyle bir Ak Ağa onu getirip Odabaşı'ya teslim ederdi. Odada ona bir yer verilir ve geldiği kıyafetle orada üç gün bekletilirdi. Enderunluların tabiriyle yeni bir çırağın geçirdiği bu üç günlük süreye *pars* denirdi. Bu süre zarfında kimse onunla konuşmazdı. Yalnızca namaz kılmak için yerinden ayrılır ve namaz bitiminde yerine geri dönerdi. Yemek vakitlerinde ise kendisine bir tabak yemek götürülürdü. Üçüncü günün sonunda Odabaşı huzuruna getirilir ve Odabaşı kendisine şu soruyu sorardı: "Bu saraya hangi kapıdan girdin?" Eğer "Büyük kapıdan girdim" der ise "Niçin küçük kapıdan girmedin?" diye tekrar bir soru yöneltirdi. Eğer "Küçük kapıdan girdim" der ise "Niçin büyük kapıdan girmedin?" diye sorardı. Bu soru-cevabın akabinde, "Senin aklın yok. Girdiğin kapıyı bilmiyorsun" diyerek epeyce azarlardı. Kendisine, "Girdiğin erkân kapısıdır, unutma" diye tembih ettikten sonra iç oğlanı elbisesi giydirilerek *pars*tan çıkarılırdı.[569]

17. yüzyıl müverrihlerinden Göriceli Koçi Bey, yazdığı *Risalesi*'nde padişahın Enderun nizamı hakkında bilgi sahibi olması için önemli açıklamalar yapmıştır. *Risale*'de yer alan bilgilere göre; Has Oda'nın mevcudu kırktır ve odada yer boşalınca yerlerine Hazine, Kiler ve Seferli odaları zabitlerinin yani odabaşılarının alınması gerekmektedir. Büyük Oda ve Küçük Oda oğlanlarından Hazine, Kiler ve Seferli

---

[566] Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1574-1623)*, III, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s.151.

[567] Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, s.67

[568] BOA, KK.d, 210, s.259 (19 N 960 / 29 Ağustos 1553).

[569] Pars tabirinin diğer manası saraydaki mermerlerin limon suyu ile silinerek temizlenmesidir (Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, I, s.345-346).

odalarına alımlar ise Bâbüssaâde Ağası'nın arzıyla yapılmalıdır. Hazırlık saraylarında eğitim görmeden doğrudan Yeni Saray'a almak uygun değildir. İç oğlanı hususunda Bâbüssaâde Ağası'ndan başkasının arzı caiz değildir.

> Kapu ağasına tembih-i şerif buyurasınız ki:
> İç oğlanın zaptı ile muhkem tekayyüd eyle; mâtekaddemden kanun ne ise kanundan taşra bir iş olduğuna rızâ-yı hümâyûnum yokdur. Eyülüklerin ve kemliklerin senden bilirim; yolları ne ise anı riâyet eyle, senden gayrı kimse karışmasın; her ne olursa sen arzeyle, senden bilirim.[570]

Öyle anlaşılıyor ki Bâbüssaâde Ağası, Enderun'da herkesin zabiti olarak iç oğlanların muamelelerini görmek ve arz etmek hususunda tek yetkili kişiydi. Tüm bu muameleleri Enderun teşkilatının genel kaidelerine göre yapardı. Enderun'da tesis edilen nizama göre hangi görevlilerin nereye terfi edebileceği belliydi; ancak bu hususta Bâbüssaâde Ağası'nın arzı büyük önem taşımaktaydı.

Ulufe günü Dîvân-ı hümâyundan "Ağayân-ı Enderûn-ı hümâyûn mevâcibi" adıyla çıkarılan maaşlar Bâbüssaâde Ağası'na teslim edilir ve akçeler odalara göre paylaştırıldıktan sonra her odanın "Defterci" denilen kâtibi marifetiyle dağıtılırdı.[571] Dağıtılan maaşlar Bâbüssaâde Ağası tarafından sıkı bir şekilde takip edilirdi. Örneğin 1699 yılı sonunda dağıtılan ulufede fazlalık tespit eden Bâbüssaâde Ağası, oda defterdarlerini çağırıp bunun nedeninin detaylı olarak araştırılmasını istemişti.[572]

2.2.2. Enderun'dan Yapılan Çıkmalarda

Enderun'da Büyük Oda, Küçük Oda, Hazine, Kiler ve Seferli odalarından yapılan çıkmalar Bâbüssaâde Ağası'nın defterine göre kayda geçirilirdi. *Zinkeisen*'in aktardığına göre, Bâbüssaâde Ağası her iki yılda bir yoklama yaparak kimlerin terfi kimlerin çerağ edileceğini belirlerdi. İç oğlanları en geç yirmi-yirmi beş yaşlarına kadar sarayda kalabiliyordu. Yoklama, Padişahın katılımıyla büyük bir törenle gerçekleşirdi.

---

[570] "Yolları ve kanunları has odalı kırk olur, artık ve eksik caiz değildir. Birisi mahlûl oldukda hazine odasından güğüm başı almak kanundur. Anın hizmeti, hazineden olan oğlanları zabteder ve hünkârım saadetle sefere çıktıkda güğüm ile su ısıdır. Anın için güğümbaşı derler. Güğüm başının altında olan oğlana Anahtar Oğlanı derler. Yatsı oldukda güğümbaşı yatsıya gider. Anahtar oğlanı sarayda kalup hazine ve oğlanları zabteder. Onın dahi yolu has odaya mahlûl oldukda alınmakdır. Ve Kilarda pişkir başı zabteder kilarda olan oğlanları. Anın dahi yolu has odaya alınmakdır. Ve Seferli kullarınızı çamaşırbaşı zabteder. Hünkârımın câmeşûyudur. Anın dahi yolu has odaya alınmakdır. Ve sair büyük odalı ve küçük odalı anların odabaşıları vardır. Hazine ve kilarda ve seferlide mahlûl oldukda odabaşıları alınmak kanundur. Yahud halifeleri rikâb-ı hümayun Kapu Ağası arzeyledikde, eğer büyük odalı ve küçük odalı ise hazineye yahud kilara veyahud seferliye alırsız; eğer Galata'dan veyahud Paşa sarayından veyahud Edirne sarayından ise büyük odaya veyahud küçük odaya emredersiz; eğer taşra halkından ise Galata sarayına veyahud Paşa sarayına emredersiz. Doğru Yeni Saray'a alınmak kanun değildir. İç oğlanı hususunda Kapu Ağası'ndan gayrı kimsenin arzı caiz değildir." (*Koçi Bey Risalesi*, s.80-81).

[571] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, I, s.344.

[572] BOA, TSMA.e, 450/33 (9 B 1111 / 31 Aralık 1699).

Evvela, Küçük Oda ve Büyük Oda oğlanlarından diğer üç odaya terfiler yapılır ve çerağ edilenlerle birlikte Enderun Meydanı'nda toplanılırdı. Burada serilen bir halı üzerine taht konurdu. Kapı Ağası, padişaha kullarının çıkma zamanının geldiğini haber vermesiyle padişah da gelip tahta otururdu. Gençler teker teker padişahın huzuruna gelir, minnettarlıklarını ve saygılarını bildirip kaftanını ve ayağını öperdi. Padişah da onlara, görevlerini sadık bir şekilde yerine getirmeleri ve güzel davranışlar sergilemeleri konusunda öğüt verirdi. Sarayda kaldıkları süre boyunca karşılaştıkları olağandışı şeyleri dillendirmemeleri konusunda uyardıktan sonra da tören sona ererdi. Bu sırada gençler padişaha dualarda bulunur; kendilerine bir kaftan, bir at ve değerli hediyeler ile bin akçelik bir kese armağan edilirdi. Küçük ve Büyük odalarından doğruca Kapıkulu ocaklarına gönderilenler on sekiz-yirmi akçe yevmiye alırdı. Onların üstündeki iki odadan çıkanlar yirmi-yirmi sekiz akçe yevmiye ile çerağ edilirdi. Sarayın bîrun hizmetinde kalarak müteferrika ve çaşnigir olanlara da kırk akçeye kadar maaş bağlanırdı.[573]

1648 senesinde yapılan çıkmada Büyük Oda'dan yüz dört, Küçük Oda'dan doksan üç kişi Bâbüssaâde Ağası'nın defterine göre bölüklere ilhak edilmişti. Hazine Odası ve Kiler Odası'ndan yirmi sekizer kişi çıkmış ve bu kişilerden biri Hazine Odası'ndan, biri de Kiler Odası'ndan olmak üzere iki kişiye çaşnigirlik verilmişti. Diğerleri sipahi, kapıcı, müteferrika gibi zümrelere gönderilmişti.[574] Yine Bâbüssaâde Ağası'nın arzuhali veya tezkiresiyle bazı kişiler hastalık veya uzun süreli hizmetleri sonrası bölüğe tayin edilmişti.[575] Münferit çıkmalar da Kapı Ağası aracılığıyla gerçekleşmekteydi. Bir iç oğlanı saraydan çıkmak istediğinde arzuhalini Kapı Ağası'na sunar, o da bunu padişaha götürerek işlemlerini yapardı.[576] Çıkmalarda padişahın hattı veya fermanı âdet üzere Bâbüssaâde Ağası'na verilirdi.[577] Bu durum, çıkacak kişileri Bâbüssaâde Ağası'nın padişaha arz ettiğini ve onun onayıyla bunların çerağ edildiğini göstermektedir.

Enderun odaları dışında, saraydaki diğer görevlilerin çıkmaları, bölüğe geçişleri veya bölük değiştirmeleri gibi hususlar da Bâbüssaâde Ağası'nın iltimasıyla Ruus'a kaydedilebilirdi. Örneğin 1554 senesinde Divâne Kurd Maksud silahdar bölüğüne,

[573] Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1574-1623)*, III, s.152.

[574] BOA, KK.d, 260, s.238-241,251 (L 1058 / Ekim-Kasım 1648).

[575] BOA, KK.d, 257, s.148 (29 Ra 1032 / 31 Ocak 1623); BOA, A.RSK.d, 1502, s.11 (2 Za 1041 / 21 Mayıs 1632); d.1524, s.50 (1 Za 1061 / 16 Ekim 1651).

[576] J.B. Tavernier, *Topkapı Sarayı'nda Yaşam*, s.74.

[577] BOA, A.RSK.d, 1477, s.25 (26 R 1013 / 21 Eylül 1604); s.27 (1 Ca 1013 / 25 Eylül 1604).

babası sipahi olan Ali bin Hasan ile babası emekli hoca olan Ali bin Hamza ise sağ ulufecilere ilhak edilmişti.[578] 1555 senesinde kapıcılardan Abdullah oğlu Cafer'e önce İstanbul muhzırbaşılığı verilmiş, daha sonra muhzırbaşının görevde kalmasına karar verilerek Cafer timarlı çavuşlar zümresine dâhil edilmişti.[579] Yine 1648 senesinde sarayda görevli acemi oğlanlardan Mustafa bin Ali Bâbüssaâde Ağası'ndan gelen mektupla Dergâh-ı âli müteferrikaları zümresine katılmıştı.[580]

2.2.3. Enderun Çamaşırcılarının Tayin ve Terfilerinde

Sarayda çamaşırların temizlenmesi işiyle görevli iki ayrı sınıf vardı. Bunlardan biri Enderun halkının çamaşırlarının temizliğinden mesuldü. Diğeri Enderun'da mevcut iç oğlanlarından oluşmaktaydı ve padişahın çamaşırlarından sorumluydular. Bu grup, daha sonra IV. Murad döneminde kurulan Seferli Koğuşu'na dâhil edilmişti. Zabitleri aynı zamanla Seferli Odası'nın da zabiti olan *Câmeşûybaşı* isimli görevliydi.[581] Enderundaki çıkmalardan sorumlu Bâbüssaâde Ağası, câmeşûyların işlemleriyle de ilgilenirdi. Örneğin 1606 senesinde Câmeşûybaşı olan Ahmed ve İkinci Dellak Hasan'ın taşraya çıkma istekleri kabul edilmiş ve hatt-ı şerîf iç oğlanlardan sorumlu birinci kişi olan Bâbüssaâde Ağası'na verilmişti.[582] 1648 senesinde ise kapı ulufesi ile Bâbüssaâde'den emekli edilen Câmeşûybaşı Ali Ağa günlük kırk akçe ile Dergâh-ı âlî müteferrikaları zümresinde katılmıştı.[583]

Çamaşırcıların saraydaki farklı hizmet yapılarına göre sınıflara ayrıldığı da görülmektedir. Belgelerde geçen *Câmeşûyân-ı Hâssa tâbi-i Bölükhâ-i Ağa-i İstanbul*[584] ve *Enderun'a tâbi Câmeşûyân-ı Hâssa*[585] tabirleri bu izlenimi vermektedir. Bâbüssaâde Ağası'nın atamaları Enderun'a tâbi çamaşırcılarla ilgilidir ki bunlar Enderun halkının çamaşırlarının temizliğinden sorumludur. 1604 senesine ait bir ruus kaydına göre yirmi üç akçe yevmiyeli Câmeşûylar Kethüdalığı hizmeti boşaldığında kilerdeki Baş-usta

---

[578] BOA, KK.d, 210, s.305 (16 Ra 961 / 19 Şubat 1554).

[579] BOA, KK.d, 213, s.64 (27 R 962 / 21 Mart 1555). Tımarlı çavuşlar için bk. Murat Uluskan, *Divân-ı Hümâyun Çavuşları*, s.8-16.

[580] BOA, KK.d, 260, s.114 (17 Z 1057 / 13 Ocak 1648).

[581] Seferli odasındaki çamaşırcılar için ayrıca bk. Nermin Genç, *Enderun Teşkilatından Seferli Odası ve Tarihi Gelişimi*, s.212vd.

[582] Câmeşûybaşı Ahmed Ağa'ya otuz üç, ikinci tellak Hasan'a yirmi yedi akçe yevmiye uygun görülmüştür. Bk. BOA, KK.d, 256, s.38 (24 L 1014 / 4 Mart 1606).

[583] BOA, KK.d, 260, s.203 (29 B 1058 / 19 Ağustos 1648).

[584] Cameşûyân-ı Hassa'dan Ser-bölük Receb bin Abdullah'ın istidası için bk. BOA, İbnülemin Tasnifi Hatt-ı Hümayun Belgeleri (İE.HAT), 1/35 (16 Ra 1093 / 25 Mart 1682). Cameşûyân-ı Hassa'dan Ali bin Abdullah'a sipahilik tevcihi için bk. BOA, AE.SMMD.IV, 19/2153 (17 B 1093 / 19 Temmuz 1682).

[585] BOA, AE.SMST.II, 36/3522 (12 B 1110 / 14 Ocak 1699); BOA, İE.SM, 20/2114 (18 Ca 1112 / 31 Ekim 1700).

kethüda olur, onun yeri Küçük Odabaşı'na ve onun yeri de Dellaklar Ustası'na verilip silsile üzere terfi ederlerdi. Bu tarihte vefat eden Câmeşûylar Kethüdası Hamza'nın boş kalan ulufe ve kadrosuna Bâbüssaâde Ağası Mustafa Ağa arzıyla Kiler Baş-ustası Ali atanmıştı.[586] 1683 senesinde Çamaşır Kethüdası Hasan'ın arzından anlaşıldığına göre, sefer zamanında kullanılmak üzere kendilerine mühimmat verilmekteydi.[587] Câmeşûyân-ı Hâssa Cemaati'nin Enderun'a tâbi olan bölümü ile ilgili atamaları 17. yüzyıl ortalarından itibaren Hazinedarbaşı'nın yaptığı görülmektedir.[588]

Çamaşırcılar arasından Bîrun'daki farklı hizmetli sınıflarına geçilebilmekteydi. 1589 senesinde çamaşırcılardan biri serrac diğeri kapıcı olmuştu. Bâbüssaâde Ağası'nın tezkiresiyle bunların gediği ve vefat etmiş diğer altı çamaşırcının boş kalan gediklerine iki akçe yevmiyeli yeni kişiler atanmıştı.[589] Yine Kapı Ağası tezkiresiyle 1596 senesinde on dokuz kişinin ölümüyle boşalan çamaşırcılık kadrolarına şakirdlerden yirmi kişi alınmıştı.[590] Bâbüssaâde Ağası uygun gördüğü kişileri arz ederek çeşitli hizmet sınıflarında istihdam edebilmekteydi. Örneğin 1623 senesinde Mahmud bin Mustafa isimli kişi Bâbüssaâde Ağası arzıyla Câmeşûyân-ı Hâssa acemileri arasına kaydedilmişti.[591] İç oğlanların düzgün ve temiz giyinmesi için koyu renk kıyafetleri Bâbüssaâde Ağası tarafından görevlendirilen yaşlı köle kadınlar tarafından yıkanırdı. "Analar" adı verilen bu kadınların Bâbüsselam ile Bâb-ı Hümâyun arasındaki avluda kendilerine mahsus odaları vardı.[592]

Sarayın Bîrun halkından olan ve Ehl-i hiref defterlerinde yer alan Câmeşûyan-ı Hâssa Cemaati ise ayrı bir sınıftı. Buradaki çamaşırcılar arasında kadro boşaldığında çamaşır şakirtlerinin kıdemlisi çamaşırcı olurdu. Devşirme sistemiyle gelen acemilerden bazıları buraya alınırdı.[593] Bunların en kıdemlisi bölükbaşı denilen görevli olup, ikinci sırada kethüda gelmekteydi. Onların altında ustalar ve en altta şakirtler yer alırdı.[594] 17. yüzyıl başlarında en az on dört kişi olan çamaşırcıların sayısı yıllara göre değişiklik

---

[586] BOA, A.RSK.d, 1477, s.18 (4 R. 1013 / 30 Ağustos 1604).

[587] BOA, İE.SM, 3/176 (22 Ra 1094 / 21 Mart 1683).

[588] BOA, İE.HAT, 2/127 (14 Za 1086 / 30 Ocak 1676); BOA, İE.SM, 21/2207 (9 B 1112 / 20 Aralık 1700).

[589] BOA, KK.d, 252, s.145 (13 M 998 / 22 Kasım 1589).

[590] BOA, A.RSK.d, 1474, s.48 (9 C 1004 / 9 Şubat 1596).

[591] BOA, KK.d, 257, s.147 (26 Ra 1032 / 28 Ocak 1623).

[592] Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, 44,69.

[593] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.443-444.

[594] Masar mevacibi için bk. BOA, TSMA.d, 2924, vr.11a (1010 / 1601). Lezez mevacibi için bk. BOA, TSMA.d, 2993, vr.8b (1033 / 1624). İ. Hakkı Uzunçarşılı ise Câmeşûyân-ı Hassa Cemaati'nin başında on iki akçe yevmiyeli Câmeşûybaşı isimli görevlinin bulunduğunu yazmıştır. (İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.443).

göstermekle beraber 1647 senesinde elli beş olmuştu. Daha sonraki süreçte sayılarında azalma olsa da mevcutları en az kırk kişidir.[595]

2.2.4. Saray Müezzinlerinin Tayin ve Terfilerinde

Bâbüssaâde Ağası'nın sorumluluğu altındaki Müezzinân-ı Hâssa güzel sesli musikişinas müezzinlerden oluşuyordu. 16. yüzyıl sonlarında odalardaki müezzinlerin sayısı on dokuz ila otuz altı arasında değişmekteydi. 17. yüzyılda sayıları on beş iken 18. yüzyılda otuz kadardı.[596] Kapı oğlanları arasında da müezzin olanlar vardı. Örneğin Saray Ağası iken vefat eden İbrahim Ağa'nın yerine 18 Haziran 1582 tarihinde Kapı Oğlanı Müezzin Ahmed Ağa Saray Ağalığına terfi etmişti.[597]

Ocaktaki en kıdemli müezzine *Müezzinbaşı* denirdi.[598] Kıdem olarak Müezzinbaşı'nın altında yer alan Baş müezzin *ser-mahfil*lik hizmetini de üstlenirdi. Ser-mahfilin görevi koğuş ağalarından sesi güzel olanları ihtiyaç halinde müezzinlere mülazım olarak seçmek ve eğitmekti. Başarılı olanları Müezzinbaşı'na iletirdi. Müezzinbaşı da Bâbüssaâde Ağası'na bildirir ve onun arzıyla kaydı yapılırdı. Müezzinler arasında kadro boşalırsa mülazımlar gediğe geçirilirdi.[599]

Müezzinlerin terfi, terakki ve tayin işleriyle Bâbüssaâde Ağası ilgilenirdi.[600] Müezzinlik gediği günlük sekiz akçeydi. Görevde kaldıkları sürece verilen terakkilerle yevmiyeleri artardı.[601] Müezzinlerden biri vefat ettiğinde ya da emekli olduğunda ocağa alınan yeni müezzine genellikle çıkan kişinin yevmiyesinden sekiz akçelik gediği verilirdi. Çıkan kişinin yevmiyesi terakkilerle artmışsa sekiz akçeden kalan kısmı

---

595 Sakine Akcan Ekici, *17. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Ehl-i Hiref-i Hâssa Teşkilatı Birimleri ve Yapısal Özellikleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, s.130-131.

596 Müezzinlerin sayıları 9 Kasım 1580'de on dokuz kişidir. 30 Ekim 1582'de yirmi kişidir. 5 Ekim 1584'de yirmi dört kişidir. 24 Ağustos 1588'de otuz altı kişidir (Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.312,429,467,590); BOA, MAD.d, 1770 s.8 (19 Z 1031 / 4 Kasım 1622). 17. ve 18. yüzyıllar için bk. BOA, TSMA.d, 771/1, vr.36b (29 Ş 1062 / 5 Ağustos 1652); İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.360.

597 Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.88,378.

598 BOA, KK.d, 261, s.62 (23 Ra 1069 / 25 Aralık 1658); s.130 (30 Ca 1071 / 31 Ocak 1661).

599 Emekli olan bir müezzinin boş kalan gediği için Elhac Ahmed Âhi isimli bir kişi imtihandan geçirilerek başarılı bulunmuş ve müezzinbaşı tarafından Bâbüssaâde Ağası'na bildirilmiştir. Bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 31, s.416 (19 M 1134 / 9 Kasım 1721). Mülazım tayini için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 33, s.231 (1 Ca 1135 / 7 Şubat 1723); d.43, s.364 (25 Ra 1143 / 8 Ekim 1730). Terfi işleriyle 19. yüzyılda Enderun zabiti olan Silahdar Ağa ilgilenmekteydi. Müezzinlerin 19. yüzyıldaki durumuyla erken dönemdeki yapılarında önemli bir değişiklik olmadığı söylenebilir. Bk. Tayyâr-zâde Atâ, *Târîh-i Enderûn*, I, s. 269-270.

600 BOA, KK.d, 258, s.49 (10 C 1054 / 14 Ağustos 1644); d.261, s.124 (8 S 1071 / 13 Ekim 1660); BOA, A.DVNS.RSK.d, 31, s.416 (19 M 1134 / 9 Kasım 1721).

601 BOA, A.RSK.d, 1506, s.17 (14 R 1044 / 7 Ekim 1634); d.1527, s.26 (13 S 1064 / 13 Ocak 1653); BOA, KK.d, 261, s.137 (14 C 1071 / 14 Şubat 1661); BOA, A.DVNS.RSK.d, 31, s.416 (19 M 1134 / 9 Kasım 1721).

ocaktaki diğer müezzinlere terakki olarak dağıtılır ve artan meblağ hazineye kalırdı.[602] Bazen Müezzinân-ı Hâssa Ocağına ilk girişlerinde terakkiye nail olurlar ve sekiz akçenin üzerinde yevmiye tayin edilirdi.[603] Müezzinliğe yeni atanıp vazifesini icra edemediği tespit edilen kişiler de ocaktan ihraç edilir ve yerlerine başkaları atanırdı.[604] Yaşlandıkları için vazifelerini yerine getiremeyen müezzinler, ulufelerinden bir miktarı kendilerine bırakılarak görevden alınırdı.[605] Terakkiler neticesinde artan ulufeleri nedeniyle müezzinlerin ve Müezzinbaşı'nın sabit bir yevmiyesi yoktu; ancak Müezzinbaşılığa tayin edilen kişiye âdet olarak beş akçe terakki verilirdi.[606]

Müezzinbaşı sefere katılan saray halkı arasında yer alırdı. 1634 senesinde Müezzinbaşı olan Bilalzade'nin sefere katılacak kudreti olmadığı gerekçesiyle yerine Bâbüssaâde Ağası Mehmed Ağa arzıyla Hassa müezzinlerden Abdi bin İbrahim yevmiyesine üç akçe terakki verilerek kaimmakam tayin edilmişti. Bilalzade vefat ettiğinde ise Müezzinbaşılık hizmetinin Abdi'ye verileceği kaydedilmişti.[607]

18. yüzyıl başlarında Müezzinân-ı Hâssa mensuplarına vakıf tevliyeti verildiği görülmektedir. Vakıf tevliyeti verilen müezzinin ulufesi kısmen veya tamamen hazineye devredilerek karşılığında mütevelli olduğu vakıftan yevmiye tayin edilirdi. Örneğin 1707 senesinde Hassa müezzinlerden günlük yirmi beş akçe ulufesi olan Mehmed sekiz akçe gediği haricinde kalan on yedi akçe terakkisi hazineye kalmak şartıyla Zağra-i Atîk'deki Mustafa Bey Vakfı'na mütevelli olarak atanmıştı.[608] Yine 1711 senesinde Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa'nın Kadıköy'deki camisine Hassa müezzinlerden Abdullah ulufesi karşılığında mütevelli tayin edilmişti.[609]

---

[602] BOA, A.RSK.d, 1502, s.30 (26 R 1042 / 10 Kasım 1632); d.1527, s.26 (13 S 1064 / 13 Ocak 1653); BOA, A.DVNS.RSK.d, 5, s.305 (25 Ra 1119 / 26 Haziran 1707).

[603] BOA, A.RSK.d, 1506, s.16 (3 R 1044 / 26 Eylül 1634); BOA, KK.d, 261/2, s.2 (18 S 1124 / 27 Mart 1712).

[604] Yevmiyeleri sekiz akçe olduğuna göre göreve yeni atanmış olmalılardır. Bk. BOA, KK.d, 261, s.126 (14-15 R 1071 / 17-18 Aralık 1660).

[605] On dört akçe yevmiyeli Mehmed bin Muharrem ve Hafız Mustafa'ya yevmiyelerinden altışar akçe bırakılmıştır. Bk. BOA, KK.d, 261, s.51 (23 Ra 1069 / 25 Aralık 1658). On dokuz akçe yevmiyeli müezzin Veli ile yirmi dört akçe yevmiyeli Müezzinbaşı İbrahim'e yevmiyelerinden on birer akçe bırakılmıştır. Bk. BOA, KK.d, 261, s.62 (23 Ra 1069 / 25 Aralık 1658).

[606] Müezzinbaşı'nın yevmiyesi kırk akçe için bk. BOA, A.RSK.d, 1529, s.192 (5 Ca 1066 / 1 Mart 1656). Yirmi dört akçe için ve beş akçe terakki için bk. BOA, KK.d, 261, s.62 (23 Ra 1069 / 25 Aralık 1658); s.130 (30 Ca 1071 / 31 Ocak 1661). Kırk iki akçe için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 40, s.275 (28 L 1140 / 7 Haziran 1728).

[607] BOA, A.RSK.d, 1506, s.5 (M 1044 / Haziran-Temmuz 1634).

[608] BOA, A.DVNS.RSK.d, 5, s.305 (25 Ra 1119 / 26 Haziran 1707). Mehmed sekiz akçelik gediği ve iki akçelik vakıf tevliyeti ücreti ile günlük on akçe yevmiye almaktaydı. Bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 11, s.44 (23 R 1123 / 10 Haziran 1711).

[609] BOA, A.DVNS.RSK.d, 19, s.17 (15 Ca 1127 / 19 Mayıs 1715).

2.3. Enderun İle Bîrun Arasında Muhaberatı Sağlama

Enderun ile Bîrun'u ayıran Bâbüssaâde'yi korumak ve buradan geçişleri kontrol etmek Kapı Ağası'nın asli vazifelerindendi. Padişahın yaşam alanının başladığı yer, Bâbüssaâde'nin iç tarafındaki üçüncü avludan başlamaktaydı. Burayı sarayın diğer mekânlarından ayıran kapı, onun maiyetindeki Ak ağalar tarafından korunurdu.[610] Bâbüssaâde Ağası, Enderun ile Bîrun arasındaki haberleşmeyi sağlayan görevlilerin başında geliyordu[611] Örneğin padişah haremiyle birlikte Has Bahçe'ye çıkmak istediğinde Bâbüssaâde Ağası, Bostancıbaşı'dan gerekli hazırlıkları yapmasını isterdi.[612]

Bâbüssaâde ile Bâbüsselam arasındaki ikinci avluda bulunan *Kubbe Altı* denilen yerde Dîvân-ı Hümâyun toplantıları yapılırdı.[613] Toplantı günleri Veziriazam, Kubbealtı'na girmeden önce padişaha hürmeten Bâbüssaâde önündeki Kapı Ağası'nı selamlar ve içeri öyle girerdi.[614] Toplantı bitene kadar da Bâbüssaâde Ağası ile diğer Kapı ağaları silahsız olarak hazır beklerdi.[615]

Fatih Sultan Mehmed'in Dîvân-ı Hümâyun toplantılarına padişahın başkanlık etmeyi bırakmasıyla dîvâna veziriazam başkanlık etmeye başlamıştı. Fatih'in getirdiği yeniliklerden biri de Arz Odası yapılmasıydı. Toplantıları pes-i perdede yani Dîvân-ı hümâyuna açılan bir pencere arkasında takip eden padişah, dîvan toplantılarından sonra Arz Odası'nda dîvan üyelerinden sâhib-i arz olanları kabul eder ve önemli meseleler hakkında görüşürdü. Fatih Sultan Mehmed'in tedvin ettirdiği *Teşkilat Kanunnamesi*'nde Enderun'da sahib-i arz olanların en büyüğü olarak Kapı Ağası kaydedilmişti. Kanunnamede geçen, "*Ve ba'z-ı mesâlih içün benden taşraya haberi Kapu Ağası Kapucular Kethüdası'na söylesün. Ve ol dahi vüzerama ve kadı'askerlerüme ve defterdârlarıuma söylesünler.*"[616] ifadesi Kapı Ağası'nın sadece meseleleri arz etmek

---

[610] Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1451-1538)*, II, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005, s.370.

[611] Kurban Bayramında teberdarlara, iç mehterlere, kapıcılara, dış kapıcılar kethüdasına, iki farklı gurup dış kapıcılara, ve meşaledar olan kapıcılara, dış müezzinbaşına ve taşrada olan hünkâr müezzinlerine bayram inamı Bâbüssaâde Ağası tarafından dağıtılırdı. İlgili defter içerisinde bulunan birkaç farklı tarihten anlaşıldığına göre 17. yüzyıla ait olmalıdır (BOA, TSMA.d, 2013, vr.10a,12b).

[612] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, III, s.228.

[613] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.22.

[614] *Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi*, s.28; Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhisü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân*, s.75.

[615] Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, s.22.

[616] "Ve bizzât rikâb-ı humâyûnuma sâhib-i arz olanlar vüzerâm ve kadı'askerüm ve defterdârumdur. Ve iç halkından kapuağası ve odabaşı ve hazinedârbaşı ve kilarcıbaşı ve Sarây-ı âmiremün ağası sâhib-i arzdur. Ammâ kapu ağası olan ihtiyar başdur. Ekseriya odabaşı ve kapu ağası arz itmek gerekdür. Ve nâme ile arz itmek götürü beğlerbeğilerün ve ümerânun ve kuzâtun yollarıdur. Bizzat arz itmek mertebesi âlîdür." (Fatih Sultan Mehmed, *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.7,15).

konusunda değil, aynı zamanda padişahın emirlerini dışarıya yani Bîrun'a iletmek hususunda da Enderun'daki tek yetkili kişi olduğunu göstermektedir.

Dîvân-ı Hümâyun'a Kapı Ağası tarafından iletilen padişah emirleri Ruus defterlerinde, "*Kapucılar Kethüdâsı Ali Bey Kapu Ağası'ndan nakl itmeğin, buyuruldu*"[617] veya "*Kapu Ağası'nın ağzından Kapucılar Kethüdâsı haber getürdi*"[618] şeklinde kayda geçirilirdi. 16. yüzyıl ortaları itibariyle Kapı Ağası'nın padişah ile Kapıcılar Kethüdası arasındaki iletişimi sağlaması işi sona ermiş, padişah bazı işler için gerekirse doğrudan Kapıcılar Kethüdası'nı çağırtıp emirlerini kendi ağzıyla iletmeye başlamıştı.[619] Bu durum Kapı Ağası'nın iletişim sorumlusu olma işini sona erdirmemiştir. 16. yüzyıl sonlarına kadar nadir de olsa bazı devlet meseleleriyle alakalı kaleme alınan hükümlerin bir kopyası Kapı Ağası'na teslim edilmeye devam etmiştir.[620]

Dîvân-ı Hümâyun'da alınan kararlar Reisülküttap ve ona bağlı kâtipler aracılığıyla defterlere kaydedilirdi. 17. yüzyıl ortalarında "Paşakapısı" adıyla anılan Bâbıâli'nin resmî bir müessese haline gelmesinden sonra Reisülküttap ve ona bağlı bürokrasi buraya taşındı. Ancak bu görevliler öncesinde de sadrazam konaklarında hizmet ediyorlardı.[621] Bu bakımdan, saraydan uzakta olan dîvan bürokrasisiyle iletişimi sağlayan Bâbüssaâde Ağası'na bağlı görevliler bulunmaktaydı. Padişahın emirleri dışında Bâbüssaâde Ağası nezaretinde bulunan vakıflarla ilgili verilen hükümler de dîvandan Kapı Ağası'na gönderilirdi. Bâbüssaâde Ağası'nın mektup, tezkire ve arzları sonrasında dîvanda verilen kararlar Dîvân-ı Hümâyun kâtiplerinin deftere kaydetmelerinin ardından bir sureti Kapı Ağası'na teslim edilmek üzere kendisine hizmet eden görevlilere verilirdi. Bu irtibatı Kapı Ağası'na tâbi çavuş ve kapıcılar sağlardı.[622] 17. yüzyıldaki merkezileşme ile birlikte kayıtlarda hükümlerin kimler

---

[617] BOA, A.RSK.d, 1452/A, s.9 (24 Ca 947 / 28 Eylül 1540).

[618] BOA, KK.d, 208, s.73 (17 Ra 953 / 18 Mayıs 1546).

[619] Ruus defterlerinde Kapıcılar Kethüdası'nın Kapı Ağası ağzından haber getirmesi ile ilgili görülen son kayıt için bk. BOA, KK.d, 214, s.45 (23 S 963 / 7 Ocak 1556). Ayrıca bk. Furkan Saydık, *Dîvân-ı Hümâyûn Kapıcılar Kethüdalığı (XVI. ve XVII. Yüzyıllar)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2024, s.55.

[620] 13 Nisan 1582'de esirleri kaybeden Sofya kazasındaki zimminin teftiş edilmesi hakkındaki hüküm Kapı Ağası'na tâbi Şaban'a verilip gönderildi. Bk. Ebru Yılmaz, *47 Numaralı Mühimme Defteri (H.990/M. 1582) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (S. 1-133)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, Ağustos 2019, s.117. Niğbolu sancağında celep tahririne memur olan dergâh-ı muallâm çavuşlarından Mehmed Çavuş'un fukaraya zulmettiği gerekçesiyle teftişi hakkında 26 Mayıs 1591 tarihli hüküm Kapı Ağası'na gönderilmiştir. Bk. Harun Bingül, *Mühimme Zeyli Kataloğu'ndaki 5 Numaralı Defterin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2002, s.172].

[621] Recep Ahıshalı, *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Reisülküttâblık*, s.74-75.

[622] Kapı Ağası'nın mektup, tezkire, arzları ve kendisine bağlı çavuş ve kapıcı için bk. Gülay Kahveci, *29 Numaralı Mühimme Defteri (984/1576) (Tahlil-Özet-Transkripsiyon)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul

aracılığıyla gönderildiğinin defterlere kaydedilmediği görülmekle birlikte, Kapı Ağası'na tâbi hizmetlilerle bu işin yürütülmeye devam ettiği düşünülmektedir.

Bâbüssaâde Ağası'nın iletişimle alakalı bir diğer görevi, olağanüstü durumlarda padişah ile isyancı grup arasındaki haberleşmeyi sağlamaktı. Padişaha ve devlet adamlarına karşı hoşnutsuzluk olduğu durumlarda asker veya ulema yahut her iki grubun isteklerini padişaha iletirdi. Ayaklanan ve değişim isteyen grubun haberci olarak seçtiği kişi Bâbüssaâde'ye gelerek ya Dârüssaâde Ağası'na ya da Bâbüssaâde Ağası'na isteklerini söyler ve padişaha iletmelerini isterdi. Padişahın cevabı da aynı görevliyle Bâbüssaâde'de bekleyen haberciye iletilirdi. Örneğin 10 Nisan 1690'da, Dârüssaâde Ağası Hacı Mustafa Ağa'nın görevini kötüye kullandığını ve sürgün edilmesi gerektiğini düşünen ocak ağaları ve zabitleri Kaimmakam Hazinedar Ali Paşa'nın sarayında toplanıp yapılan müşavereden sonra yazılan telhisi Kapı Ağası vasıtasıyla padişaha iletmişlerdi.[623] Bazen Dârüssaâde Ağası ve Bâbüssaâde Ağası birlikte bu aracılık görevini yerine getirirdi.[624]

Seferde veya kale muhafazasında olan vezirlerin padişaha iletmek amacıyla Bâbüssaâde Ağası'na arzlar yazdığı da olurdu. Örneğin Sultan III. Mehmed döneminde Kaimmakam Hafız Ahmed Paşa'nın görevden alınmasına neden olan başarısız savaş sonuçları Sadrazam Damat İbrahim Paşa tarafından hem Valide Sultan'a hem de Bâbüssaâde Ağası'na yazılan arzlarla bildirilmişti.[625]

Bâbüssaâde Ağası sefer sırasında, nazırı olduğu iç oğlanlarını denetlemenin yanı sıra zafere katkı sağlayacak önemli işler de yapardı. Örneğin 16. yüzyılda en güçlü devlet adamlarından biri olan Bâbüssaâde Ağası Gazanfer Ağa, Eğri Seferi sırasında esir alınan kişileri sadrazam ile beraber sorguya çekip düşmanın durumu hakkında bilgi edinmişti.[626] Seferde işler iyi gitmediğinde Bâbüssaâde Arz ağaları ile Dârüssaâde Ağası padişaha fikirlerini sunup felaketin önüne geçmeye çalışırlardı. Örneğin 17. yüzyıl sonlarında devam eden Osmanlı-Avusturya savaşlarından 24 Eylül 1689'da meydana gelen Niş Muharebesi'nde Osmanlı askeri bozguna uğramıştı. Bu sırada Sofya'da

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998, s.190; BOA, A.DVNS.MHM.d, 62, s.92, h.303 (12 M 996 / 13 Aralık 1587); d.78, s.503, h.1290 (3 M 1018 / 8 Nisan 1609).

[623] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, I, s.270. Dârüssaâde Ağası İsmail Ağa'nın isyancıların isteklerini I. Mustafa'ya iletmesi hakkında bk. Solak-zâde Mehmed Hemdemi Çelebi, *Solak-zâde Tarihi*, haz. Vahit Çabuk, 2. Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989 s.496-497.

[624] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1132.

[625] Na'îmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, I, s.175-176.

[626] Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, II, s.184.

konaklayan padişahın yanında bulunan Dârüssaâde Ağası, Kapı Ağası, Has Odabaşı ve Silahdar Ağa ittifakla burada ikamet etmenin büyük bir hata olduğunu ve düşmanla aralarında otuz saatlik mesafe kaldığını, Osmanlı askerinin dağıldığını, Filibe'ye dönmenin daha uygun olduğunu beyan etmişlerdi. Bunun üzerine vüzerâ, ulemâ ve ocak ağalarını baş çadırına davet ederek müşavere olunması isteyen padişahın hatt-ı hümayununu Kapı Ağası sadrazama iletmişti. Sonuçta, yapılan meşveret neticesinde Padişahın Filibe'ye geçirilmesi kararlaştırılmıştı.[627]

Bâbüssaâde Ağası seferde ve camiye çıkışlarda her daim padişahın yanında bulunur; yalnız ava gidişlerde ve deniz yoluyla uzak bir yere gidecekse padişahın yanında olmaz, saray muhafazasında kalırdı.[628] Her ne kadar padişahın ava gidişlerinde Kapı Ağası'nın yanında yer almadığı düşünülse de bu durumun aksini gösterecek bilgiler *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyinâmesi*'nde mevcuttur. Abdi Paşa, av sırasında onlarla beraber bulunmadığını; ama oradaki olayları padişah fermanıyla Dülbend Gulâmı Sarıkçı Hasan Ağa'nın kaydettiğini nakleder. Sarıkçı Hasan Ağa, av tutkunu olan ve sık sık avlanmaya giden IV. Mehmed'in Filibe'ye ava gidişinde konakladığı menzilleri ve burada yaşananları kayda geçirmiştir. 28 Ekim 1667 tarihinde Orhanlı isimli menzile gelindiğini ve burada "*her gice otak-ı hümâyûn kapusınun taşra tarafında başka bir hayme-i sagîr ve ikişer kapı oğlanı beklemek içün kapu-ağasına fermân ve tenbîh olundu*" şeklinde yer alan ifade Bâbüssaâde Ağası'nın padişahın yanında olduğunu düşündürür. Nitekim bu tarihten üç gün önce padişahın sürgün avına çıktığı ve ertesi gün Aydos'a varıldığı, burada tekrar avlandığı ve ertesi gün otak canibine geldiği kaydedilmiştir. 29 Ekim'de ise Bahşâyîş menzilinde konaklandığı ve burada da ava çıkıldığı yazılıdır. Filibe'den dönüşte ise padişah fermanıyla Kapı Ağası Davud Ağa ve orada bulunan cümle iç oğlanının önden gitmeleri emredilerek padişahın Has Oda ağalarıyla geriden geleceği bildirilmiştir. Netice itibariyle bu anlatımlar Bâbüssaâde Ağası'nın av kafilesi içerisinde bulunduğuna; ancak avlanma esnasında padişahın yanında bulunmadığına işaret etmektedir. Sarayda padişahın evini yani sarayı korumakla nasıl mükellefse aynı şekilde padişahın otağını korumakla ve saraydaki gibi iç oğlanlarını zapt etmekle de görevlidir. Padişah Edirne'den 12 Ekim'de hareket etmiş, yol boyunca çeşitli menzillerde konaklayarak ve avlanarak Filibe'ye 25 Kasım tarihinde

[627] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1266-1267.

[628] Joseph V. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, II (üçüncü cilt), s.192.

ulaşmıştır. Bu durum, Bâbüssaâde Ağası'nın av kafilesine katılmasının uzun süreli ava gidişler için geçerli olduğunu gösterir.[629]

Kapı Ağası, padişahın akıl danıştığı ve güvendiği görevlilerden biriydi. Örneğin Kanuni Sultan Süleyman Rumeli seferine giderken yol üzerindeki bir köyde bir evin bahçesindeki meyve ağacı dallarının bahçe duvarından yola sarktığını fark etmiş, önünde giden askerleri gözüyle takip etmiş ve hiçbirinin meyve koparmadığını görmüştü. Ancak arkasından gelen askerlerin ağaçlardan meyve koparmış olabileceği şüphesi içine doğmuştu. Köy konaklayacakları menzile yakındı. Menzil yerine geldiklerinde Sultan Süleyman Kapı Ağası'na emir vererek, kapıcıları gönderip ağaca bakmasını ve askerlerden birinin meyve koparıp koparmadığını bildirmelerini istedi. Kapı Ağası birkaç kapıcı gönderip kontrol ettirdi. Ağacın meyveleri dalında duruyordu; hiçbir asker meyve koparmamıştı.[630] Benzer şekilde Sultan II. Mustafa da Avusturya seferine giderken yolda bir yeniçerinin rahatsızlandığını fark ederek, bakılması için hekimler tayin etmiş, iyileşene kadar Kapı Ağası Konağı'nda kalmasını ve ilgilenilmesini istemişti. Bu durum, o yeniçeri için padişah tarafından kendisine karşı yapılmış bir ihsandı ve emanet edildiği kişi de Kapı Ağası idi.[631]

Bâbüssaâde Ağası'nın yabancı devletlerin hanedan mensuplarına hediye gönderebilme yetkisine veya ayrıcalığına sahip olması da onun konumunun ne denli güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin Gazanfer Ağa, İran Şahı Abbas'ın kızkardeşine hediye olarak amber kokulu fitillerden yapılmış kâfûrî mum gönderdiğini son ederece edebî bir dille yazdığı mektupla iletmiştir.[632]

2.4. Bîrun'da Sorumlu Olduğu Hizmet Grupları

Bâbüssaâde Ağası, Enderun zabiti olmakla birlikte sarayın Bîrun kısmında yer alan bazı hizmet bölüklerinden de sorumluydu. Bunların tayin ve terfi işlemleri Bâbüssaâde Ağası'nın arzıyla gerçekleşirdi. "Ocak" adı verilen bu hizmet gruplarının kendi içlerinde bir terfi sistemi bulunmaktaydı. Ocak zabitlerinin bildirmesi üzerine Bâbüssaâde Ağası tarafından uygun görülen kişiler arz edilerek ocağa alınırdı. Emeklilikleri de yine Bâbüssaâde Ağası'nın arzıyla tevcih edilirdi. İkinci ve üçüncü

[629] Abdi Paşa bu av sırasında sarayda kaldığını ama oradaki olayları padişah fermanıyla Dülbend gulamı Sarıkçı Hasan Ağa'nın kaydettiğini nakleder (Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s.268-274,278).

[630] *Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler I. Kitâb-ı Müstetâb*, s.25.

[631] Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, s.120.

[632] Mektubun sonlarında Hüseyin Bey'in payitahta gelerek huzura kabulünden ve daha sonra kervan ve kafileyle birlikte yola çıktığı bilgisine de yer verilmektedir. Bk. Ganîzâde Nâdirî, *Münşe'ât-ı Nâdirî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2704-2, vr.49a-50b.

avluda hizmet eden ocaklardan Sim Sakalar, Şatırân-ı Hâssa, Peykân-ı Hâssa, Mehterân-ı Hayme ve Anbarcıyân-ı Hîme ocakları ile Zülüflü teberdârlardan Enderun hizmetinde olanlar Bâbüssaâde Ağası'nın sorumluluğu altındaydı.

2.4.1. Sakayân-ı Dîvân-ı Hümâyun / Sim Sakalar

Sakayân-ı dîvân-ı âlî de denilen *Sim Sakalar Ocağı*, Dîvân-ı Hümâyun'da hizmet ederdi. Sim Sakalar Ocağı'nın tayin, terfi, terakki ve emeklilik işlemlerini Babüssaade Ağası yürütürdü. Ocağın başında *Ser-saka* yani *Sakabaşı* bulunurdu. Sakabaşılık hizmeti boşaldığında, ocak hiyerarşisinde onun altındaki "kethüda" unvanı verilen kişi sakabaşılığa terfi ederdi. Sakabaşılığa terfi eden kişiye beş akçe ve kethüdalığa geçen kişiye üç akçe terakki verilmesi âdetti.[633] Sakayân-ı dîvân-ı âlî cemaatinin sayıları 16. yüzyıl sonlarında yirmi beş, 17 yüzyılda otuz altı kişiydi.[634] Vefat, emeklilik, bölüğe geçme veya ihraç gibi durumlarla ocaktan çıkma olursa çıkan kişinin gediği başkasına verilirdi. Eğer kişi ocakta Sakabaşı veya Kethüda gibi üst düzey görevlerde bulunuyorsa ocakta silsile olur ve Baş Mülazım ocağa alınırdı.[635]

Sim Sakalar kadroya atandıklarında ilk yevmiyeleri genellikle iki akçe olarak tayin edilirdi.[636] Ocakta bulundukları süre boyunca aldıkları terakkilerle yevmiyeleri artardı. Ocaktan kaydı düşenlerin yani kadrosu boşalanların aldığı yevmiyelerin bir kısmı terakki olarak Sim Sakalara dağıtılırken bir kısmı da Hazineye kalırdı.[637] Sim Sakalar ocaktan ayrılarak sipahi ve sağ ulufeciler gibi altı bölük halkı arasına katılabilirdi.[638] Ayrıca Teberdârân-ı Hâssa Ocağı'na ve Dergâh-ı âlî müteferrikalığına yükselenler de olurdu. Örneğin 1721 senesinde Sim Sakalardan *Rikâb-ı Hümâyûn*

---

633 Otuz akçe yevmiyeli sakabaşı Hasan'ın vefatıyla ocakta kethüda olan Ali'ye üç akçe terakki ile Sakabaşılık verildi. Bk. BOA, A.RSK.d, 1484, s.70 (15 B 1022 / 31 Ağustos 1613). Sakabaşılık ve Kethüda tayinleri için ayrıca bk. A.RSK.d, 1506, s.15 (27 Ra 1044 / 20 Eylül 1634). Kırk dokuz akçe yevmiyeli Sakabaşı Ömer bin Rüstem'in vefatıyla ocak kethüdası Sakabaşı olmuştur. Bk. BOA, A.RSK.d, 1526, s.282 (13 C 1064 / 1 Mayıs 1654).

634 Recec mevacibi için bk. BOA, Yabancı Arşivler Bulgaristan Arşivi Defterleri (YB.04.d), 32, s.126 (1008 / 1599-1600). 17. yüzyıl için bk. Ayn Ali Efendi, *Osmanlı Kanunları ve Teşkilâtı*, s.80.

635 BOA, KK.d, 7517, s.10 (25 Za 1084 / 3 Mart 1674); BOA, A.DVNS.RSK.d, 9, s.9 (22 M 1122 / 23 Mart 1710); d.43, s.205 (28 Z 1142 / 14 Temmuz 1730).

636 İki akçe yevmiye tayin edilen sakalar için bk. BOA, KK.d, 210, s.259 (N 960 / Ağustos-Eylül 1553); BOA, KK.d, 261, s.49 (15 B 1068 / 18 Nisan 1658); BOA, A.DVNS.RSK.d, 1, s.340 (3 B 1116 / 31 Ekim 1704). Üç akçe için bk. BOA, KK.d, 261, s.86 (14 S 1070 / 31 Ekim 1659). Beş akçe için bk. BOA, A.RSK.d, 1527, s.29 (10 Ra 1063 / 8 Şubat 1653).

637 BOA, A.RSK.d, 1527, s.29 (10 Ra 1063 / 8 Şubat 1653); BOA, KK.d, 7517, s.10 (25 Za 1084 / 3 Mart 1674); BOA, A.DVNS.RSK.d, 1, s.340 (3 B 1116 / 31 Ekim 1704).

638 Sipahilik için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 3, s.199 (20 Z 1117 / 4 Nisan 1706); d.33, s.429 (7 Ş 1135 / 13 Mayıs 1723). Bölük adı verilmeden "aher dirlik" şeklinde yapılan çıkmalar için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 14, s.278 (6 R 1125 / 2 Mayıs 1713); d.24, s.278 (7 R 1129 / 21 Mart 1717); d.36, s.271 (21 B 1137 / 5 Nisan 1725). Ulûfeciyân-ı yemîn ocağına geçen saka için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d , 33, s.394 (10 B 1135 / 16 Nisan 1723).

Karakulağı hizmetinde olan İsmail on akçe yevmiye ile müteferrika tayin edilmişti.[639] Karakulak hizmetindeki kişiye özel ve resmî bilgileri götüren bir haberci olması dolayısıyla *emir çavuşu* da denirdi. Veziriazam ve vezirler başta olmak üzere Yeniçeri Ağası, Defterdar ve Bostancıbaşı maiyetlerinde karakulak bulunurdu.[640]

Dîvan sakalarından hasta ve çalışamayacak kadar yaşlı olanlar emekli edilirdi. Emeklilikte diğer bir kıstas da ocaktaki arkadaşlarıyla kurduğu ilişkiydi. Nitekim 1720 senesinde Mustafa bin Ahmed isimli bir ocak mensubu bu üç özelliğin hepsine sahip bulunduğundan emekli edilerek ocaktan ayrılmıştı. Dîvan sakalarına emekliliklerinde kanun üzere yedi ila on akçe arasında yevmiye verilirdi.[641] Boşalan kadrolardan tayin edilen yevmiyelerini çeşitli gümrüklerden alırlardı.[642]

2.4.2. Peykân-ı Hâssa

Sarayın Bîrun hizmetlilerinden olan peykler olağanüstü hızla koşabilen yaya bir postacı sınıfıydı.[643] Bâbüssaâde Ağası nezaretindeki Peykân-ı Hâssa Ocağı'nın başında *Peykbaşı* veya *Ser-peykân-ı hâssa* olarak adlandırılan bir görevli bulunurdu.[644] Ocak silsilesine göre Peykbaşı'dan sonra *Peykler Kethüdası, Ser-bölük, Ser-oda,* onun ardından *Başeski* ve diğerleri gelirdi.[645] 18. yüzyılda ise ocak silsilesinde değişimler yaşandı. Peykbaşılık makamına Müjdecibaşı'nın geçtiği ve Peykler Kethüdası'nın da Müjdecibaşılığa terfi ettiği görülmektedir.[646] 1705 senesinde peykbaşı tarafından ocağa bir hâce lazım olduğunun bildirilmesi üzerine Bâbüssaâde Ağası arzıyla Salih isimli

---

[639] Teberdar ocağına çerağ olanlar için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 7, s.169 (18 Ra 1121 / 28 Mayıs 1709); d.28, s.403 (26 Z 1131 / 9 Kasım 1719); d.42, s.303 (7 Ş 1142 / 25 Şubat 1730). Müteferrikalık için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 31, s.153 (15 Ş 1133 / 11 Haziran 1721); s.283 (4 Za 1133 / 27 Ağustos 1721).

[640] Abdülkadir Özcan, "Karakulak", *DİA*, EK-II, (2019), s.23.

[641] BOA, A.DVNS.RSK.d, 30, s.249 (23 M 1133 / 24 Kasım 1720); BOA, AE.SAMD.III, 195/18863 (11 M 1138 / 19 Eylül 1725).

[642] İstanbul gümrüğünden tayin edilen yevmiye için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 33, s.195 (9 R 1135 / 17 Ocak 1723) d.39, s.451 (14 Ca 1140 / 28 Aralık 1727). İstanbul ihtisap malı için bk. A.DVNS.RSK.d, 35, s.451 (24 S 1137 / 12 Kasım 1724). Sinop gümrüğü için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 42, s.220 (7 B 1142 / 26 Ocak 1730).

[643] Peyk, Farsça bir kelime olup haber getirici, hademe, maiyyet ve etrafta yürüyen ve dolaşan demektir (İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.421).

[644] BOA, KK.d, 261, s.38 (29 Ra 1068 / 4 Ocak 1658); BOA, A.RSK.d, 1563, s.171 (5 Za 1116 / 1 Mart 1705).

[645] "Fevtinden Mehmed Mustafa ser-bölük ve anın yerine başeski, ser-oda olup kanun üzere silsile olup…" [BOA, A.RSK.d 1527, s.49 (9 N 1063 / 3 Ağustos 1653)]. "Yevmî on beş akçe ile Peyk-başı olan İbrâhîm İlyâs fevtinden on iki akçesi hazineye kalmak üzere üç akçe ile peyk gedügi Ahmed İbrâhîm ve zümre-i mezbûre kethüdâsı Arslan Sefer kendi ulûfesiyle kanûn üzere Peyk-başı olup ve bölük-başıları Osmân Abdullâh kethüdâ olup Yûsuf Abdullâh ser-bölük olup ve Mustafa Abdullâh ser-oda olmak üzere Bâbü's-sa'âde Ağası Mehmed Ağa arz ile virilmek buyruldu, fî 7 N sene 1070 (17 Mayıs 1660)" [Hakan Savun, *Kamil Kepeci 217 Numaralı Ruûs Defteri (Metin-Değerlendirme, s. 1-100)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik 2019, s.157].

[646] BOA, A.DVNS.RSK.d, 9, s.284 (13 C 1122 / 9 Ağustos 1710); d.29, s.124 (30 Ra 1132 / 10 Şubat 1720).

kişinin tayin edilmesi, ocakta görevli bir hâcenin varlığını göstermektedir. Bu görevliler dışında Peykân-ı Hâssa Ocağı'nda *tabbah* da bulunmaktadır.[647]

Peykân-ı Hâssa cemaatinin mevcudu 16. yüzyılda yirmi dört, 17. yüzyılda altmış kadardı.[648] Peykler arasında ölüm, ihraç, bölüğe geçme veya emeklilik dolayısıyla kadro boşaldığında, ocakta Baş Mülazım veya mülazımlardan biri kadroya geçirilirdi.[649] Peykler bu göreve üç akçe yevmiye ile tayin edilmekle birlikte, kadroya ilk geçişlerinde terakki verilerek yevmiyesi üç akçenin üzerinde tayin edilenler de vardı.[650] Peyklerin yevmiyeleri ocakta kaldıkları süre boyunca verilen terakkilerle artardı. Terakkiler, genelde ocaktan çıkan kişilerin ulufesinin üç akçelik gediği başkasına tevcih edildikten sonra, arta kalan yevmiyelerinden verilirdi. Ocaktan çıkan kişinin yevmiyesinden peyklere verilen terakkiden sonra bâkîsi hazineye kalırdı.[651]

Peykler terfi aldıklarında kanunlarına göre sipahi bölüğüne çıkarlardı.[652] Fakat zaman zaman farklı şekillerde çerağ edilenler de vaki idi. Örneğin peykler arasından timar ve zeamet tevcihiyle çerağ edilenler olurdu. 1716 senesinde Mülazım Mustafa bin Mehmed zeametle, 1722 senesinde ise Hasan bin Hüseyin isimli peyk timar verilerek çerağ edilmişti.[653] Nadir bir uygulama olarak 1716 senesinde Ömer bin Şaban isimli peyk ise Enderun'a çerağ olmuştu.[654]

Ocağın emeklileri *an-cemâ'at-i peykân-ı hassa el-mütekâ'idin* olarak adlandırılırdı. Ocakta iş göremez derecede hasta ve yaşlı olanlar emekli edilerek bu zümreye dâhil edilirdi. Mütekaidin zümresinden vefat edenlerin yerine de Peykân-ı

---

[647] Tabbah için bk. BOA, KK.d, 260, s.52 (27 Ca 1057 / 30 Haziran 1647); BOA, A.RSK.d, 1537, vr.1a (5 Z 1079 / 6 Mayıs 1669); d.1563, s.381 (3 S 1117 / 27 Mayıs 1705). Ocak hâcesi için bk. BOA, A.RSK.d, 1563, s.171 (5 Za 1116 / 1 Mart 1705); BOA, A.DVNS.RSK.d, 15, s.16 (28 Ş 1125 / 19 Eylül 1713).

[648] Yirmi dört kişi için bk. BOA, KK.d, 211, s.67 (12 Ra 961 / 17 Mart 1554). Altmış bir kişi için bk. BOA, TSMA.d, 771/1, vr.37a-38a. (29 Ş 1062 / 5 Ağustos 1652). Altmış kişi için bk. BOA, MAD.d, 1442, s.103-105 (1065 / 1654-1655); İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.424.

[649] BOA, A.RSK.d, 1519, s.143 (19 Z 1060 / 13 Aralık 1650); BOA, KK.d, 270, s.101 (29 M 1068 / 6 Kasım 1657) d.7516, s.21 (18 Ş 1073 / 28 Mart 1663); BOA, A.DVNS.RSK.d, 10, s.30 (14 B 1122 / 8 Eylül 1710)

[650] BOA, KK.d, 259, s.64 (4 B 1056 / 16 Ağustos 1646); d.261, s.171 (27 B 1072 / 18 Mart 1662); BOA, AE.SMMD.IV, 87/10422 (29 S 1089 / 22 Nisan 1678); BOA, A.DVNS.RSK.d, 1, s.356 (8 C 1116 / 8 Ekim 1704). Hüseyin bin Şahin'e gediğe alınırken üç akçe gediği ve yedi akçe terakkisi ile birlikte on akçe yevmiye tayin edildi. Bk. BOA, KK.d, 261/2, s.38 (1 Ra 1124 / 8 Nisan 1712)

[651] BOA, EV.HMH.d, 39, vr.7a (27 L 1006 /2 Haziran 1598); BOA, A.RSK.d, 1524, s.221 (21 Ra 1062 / 2 Mart 1652); d.1563, s.186 (13 Za 1116 / 9 Mart 1705).

[652] BOA, A.RSK.d, 1563, s.169 (6 Za 1116 / 2 Mart 1705); BOA, A.DVNS.RSK.d, 14, s.93 (5 S 1125 / 3 Mart 1713); d.37, s.396 (14 C 1138 / 17 Şubat 1726).

[653] BOA, A.DVNS.RSK.d, 21, s.44b (25 Ca 1128 / 17 Mayıs 1716); d.32, s.100 (24 R 1134 / 11 Şubat 1722).

[654] BOA, A.DVNS.RSK.d, 22, s.73 (29 L 1128 / 16 Ekim 1716).

Hâssa'da emeklilik isteyen kişiler geçerdi.[655] Ocakta huzursuzluk çıkaran kişilerden bazıları ihraç edilirken bazıları da emekli edilirdi. Örneğin Mülazım olan Mustafa veled-i İbrahim yalancılığı yüzünden, İsmail bin Hasan ise hem yalancılığı hem de ahalinin mallarını aşırması yani hırsızlık nedeniyle 27 Mart 1719 tarihinde ocaktan çıkarılmışlardı.[656] 1722 senesinde Mustafa bin Hüseyin'in kanuna aykırı hareketleri nedeniyle birkaç kez uyarıldığı halde hareketlerine devam ettiği tespit edildiğinden ocaktan çıkarılarak gediği başkasına verilmişti.[657] 1730 senesinde de Mehmed bin Ahmed isimli peyk, ocaktaki kişileri birbirine düşürüp huzursuzluk çıkarmasının yanı sıra zabitine de itaat etmediği belirtilerek emekli edilmişti.[658] Ocaktaki hizmetini terk ederek görevini yerine getirmeyenler de Peykbaşı tarafından belirlenerek Bâbüssaâde Ağası'na bildirilir ve onun arzıyla gediği başkasına verilirdi.[659]

Müjdecilik

Peykler arasında hac kafilesinin dönüşünü ve ulaştıkları mevkileri haber veren görevlilere *Müjdeci* denirdi.[660] Bunlar Kâbe'den İstanbul'a giden güzergâhta görev yaparlardı. Bursa, Halep ve Şam gibi farklı şehirlerde de müjdeciler vardı.[661] Bu grubun başında *Müjdecibaşı* bulunurdu. Onun ardından *İkinci Müjdeci* de denilen *Müjdeci Şakirdi* gelirdi.[662] Müjdecibaşı maiyetindeki müjdeciler Şam'da kalarak hac kafilesinin gelişini seyrederlerdi. Müjdecibaşı ise hacılarla birlikte Mekke'ye gider ve hac dönüşü Mekke Şerifi'nin mektubunu alıp dönerdi. Müjdecibaşı'nın görevi, surre-i hümayun ve hac kafilesinin Mekke'ye ulaştığı bildirmek ve konuyla ilgili Şam kadısının ilamıyla Mekke Şerifi ve Şam valisinin mektuplarını sadrazama ve onun aracılığıyla padişaha iletmekti.[663]

Peykân-ı Hassâ Ocağı'na mensup müjdecilerin tayin ve terfi işlemlerini Babüssaade Ağası yürütürdü. Müjdecibaşılık kadrosu boşaldığında yerine genellikle Müjdeci Şakirdi atanırdı. Bazen Peykân-ı Hâssa Ocağı'nda Kethüda ve Baş Mülazım

---

[655] BOA, KK.d, 261, s.74 (24 N 1069 / 15 Haziran 1659); BOA, A.RSK.d, 1540, vr.1b (19 M 1081 / 8 Haziran 1670); BOA, A.DVNS.RSK.d, 1, s.346 (5 B 1116 / 3 Kasım 1704); d.43, s.14 (6 L 1142 / 24 Nisan 1730).

[656] BOA, A.DVNS.RSK.d, 27, s.354 (6 Ca 1131 / 27 Mart 1719).

[657] BOA, A.DVNS.RSK.d, 33, s.81 (6 S 1135 / 16 Kasım 1722).

[658] BOA, A.DVNS.RSK.d, 43, s.327 (26 S 1143 / 10 Eylül 1730).

[659] BOA, KK.d, 7516, s.4 (1 M 1073 / 16 Ağustos 1662); BOA, A.DVNS.RSK.d, 1, s.120 (17 Ra 1116 / 20 Temmuz 1704); d.31, s.416 (20 M 1134 / 10 Kasım 1721).

[660] Zeynep Tarım Ertuğ, "Peyk", *DİA*, XXIV, (2007), s.263.

[661] Bursa müjdeciliği için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 24, s.290 (5 R 1129 / 19 Mart 1717). Halep ve Şam müjdeciliği için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 27, s.177 (29 S 1131 / 21 Ocak 1719); d.43, s.374 (27 Ra 1143 / 10 Ekim 1730).

[662] BOA, A.DVNS.RSK.d, 1, s.387 (21 B 1116 / 19 Kasım 1704); s.390 (23 B 1116 / 21 Kasım 1704).

[663] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.425.

gibi münasip görülen görevlilerin de Müjdecibaşı tayin edildiği olurdu. Müjdeci Şakirdliğine de Şam'da görev yapan müjdeciler ile Peykân-ı Hâssa'dan Peykbaşı'nın önerdiği kişilerden biri getirilirdi.[664]

Sâîbaşı

Sâî, mektup ve emanet getirip götüren kişiler için kullanılan bir tabirdi.[665] *Sâîbaşı* peykler arasından seçilirdi ve Kâbe'de görev yapardı. Bu ünvanın Kâbe'de görev yapan müjdeci peyk için kullanılan bir tabir olduğu düşünülmektedir. Nitekim 1648 senesinde Kâbe'de görevli müjdeci Hacı İbrahim, Mekke Şerifi'nin mektubuyla payitahta gelerek hac kafilesinin ibadetlerini eda ettiklerini bildirmiştir. 1652 senesinde hassa peyklerden olup vefat eden Sâîbaşı'nın ismi de Hacı İbrahim'dir. Bâbüssaâde Ağası'nın arzıyla gediği başkasına tevcih edilmiştir. Aradaki dört yıllık zaman farkı iki görevlinin de aynı kişi olabileceğini düşündürmektedir.[666] Kaynaklarda Sâî veya Sâîbaşı tabirlerine az rastlanması kesin bir çıkarım yapmayı güçleştirmektedir.

2.4.3. Şatırân-ı Hâssa

Süratle koşan yaya sınıfından olan şatırlar, peyklerle benzer vazifelere sahipti ve 17. yüzyılda ortalarında kaldırılmıştı. Şatırân-ı Hâssa Ocağı'nın lağvedilişinden önce yapılan atamalara bakıldığında, ocağın kapanışının 1646 tarihinden sonra gerçekleştiği anlaşılmaktadır.[667] Şatır Ocağı 16 Temmuz 1666'da tekrar faaliyete geçmiş, Enderun gulamlarından yirmi kişi seçilerek şatır tayin edilmişti. Bu yirmi kişi içerisinde Şatırbaşı ve Şatır Kethüdası ile iki nefer Has Oda'dan, diğerleri de Hazine, Kiler ve Seferli odalarından seçilmişti. Bu ilk tayinlerden sonra tanzim edilen yeni kanunlarına istinaden peykler arasından seçilen kişiler Şatır Ocağı'na alınmıştı. Ocağın başında Şatırbaşı ve onun altında Kethüda adı verilen görevli bulunmaktaydı.[668]

Şatırlar, ava gidişlerde padişahın yanında bulunurdu. Padişah, avladığı hayvanlardan devlet ricaline hediye etmek isterse şatırları görevlendirilirdi. Örneğin 7 Ocak 1668'de avda olan IV. Mehmed, avladığı karacalardan vezirlere birer karaca

---

[664] Müjdecibaşı tayinleri için bk. BOA, A.RSK.d, 1537/A, s.9 (7 Ca 1080 / 3 Ekim 1669); BOA, A.DVNS.RSK.d, 1, s.390 (23 B 1116 / 21 Kasım 1704) d.7, s.256 (20 Ca 1121 / 28 Temmuz 1709). Müjdeci Şakirdi tayinleri için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 2, s.462 (18 Ra 1117 / 10 Temmuz 1705); d.11, s.116 (18 N 1123 / 30 Ekim 1711); d.43, s.321 (24 S 1143 / 8 Eylül 1730).

[665] Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, s.95.

[666] BOA, TSMA.e, 796/18. Hacı İbrahim'in vefatıyla yerine mülazımlardan Mehmed bin İbrahim sâibaşı tayin edildi. Bk. BOA, A.RSK.d, 1524, s.254 (21 R 1062 / 1 Nisan 1652).

[667] BOA, KK.d, 259, s.83 (13 N 1056 / 23 Ekim 1646).

[668] Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s.241; İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.427.

gönderilmesini istemiş ve hediyelerin ulaştırılması için de Hâne-i Hâssa Şatırlarını görevlendirmişti.[669]

Şatırân-ı Hâssa Ocağı'nın muamelelerini Bâbüssaâde Ağası yürütürdü. Vefat veya ocaktan çıkma durumlarında boş bulunan gediğe mülazımlardan ve emektarlardan birisi atanırdı.[670] Şatırlık gediği üç akçeydi. Şatırlığın yeniden ihyası sonrası yapılan düzenlemelerle, peykler arasından seçilerek ilk defa şatır gediği verilen kişiye kanunlarına göre üç akçe gediğinin yanı sıra on dört akçe terakki verilir ve şatırlık gediği on yedi akçe yevmiye ile tevcih edilirdi.[671]

2.4.4. Mehterân-ı Hayme

Kışlası Sultanahmet'te İbrahim Paşa Sarayı yakınında bulunan ocağın mensuplarına *Otağ-ı Hümâyun Mehterleri*[672], *an-cemâ'at-i Mehterân-ı Hayme-i Hâssa*[673] ve *Hayme (çadır) Mehterleri*[674] de denirdi. Ocağın başında *Mehterbaşı* olarak adlandırılan görevli bulunurdu.[675] Padişahın çadırlarını muhafaza eden Hayme mehterleri, seferde veya göçlerde ve lüzumu halinde çadır kurarlardı. Oda tabir edilen (oda-i evvel, oda-i sâni, oda-i sâlis, oda-i râbi) dört bölükten oluşan efradın yanı sıra Otak-gerân-ı Hâssa denilen otakçı, nakşdûzan, haymedûzan ve perdeciler vardı. Bunlardan başka ocak şakirdleri ve müteferrika denilen sınıflar mevcuttu. Çadır mehterlerinden bir grup, cellat vazifesini görürdü.[676] Ayrıca, Mehterân-ı Hayme arasında tartıcı veya kantarcı olarak görev yapan "vezzan" adı verilen bir görevli bulunurdu.[677] Ocakta bir veznedar ve kâtip de görev yapardı.[678]

Mehterân-ı Hayme Ocağı, Bâbüssaâde Ağası'nın nezareti altındaydı.[679] Ocaktaki tayin, terfi ve terakki işlemleri onun tarafından yapılırdı. Mehterler genellikle iki akçe ile kadroya atanırlardı. Örneğin 1614 senesinde Mehterhane'de ulufesiz hizmet eden elli

---

669 Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s.280.

670 Mülazım için bk. BOA, A.RSK.d, 1510, s.60 (19 Za 1050 / 2 Mart 1641). Emektar olarak ifade edilenler için bk. BOA, A.RSK.d, 1515, s.13 (23 B 1054 / 25 Eylül 1644); BOA, KK.d, 259, s.83 (13 N 1056 / 23 Ekim 1646).

671 "…yerine şatır olan zümre-i peykândan yevmi üç akçe ulufesi olan Mustafa Ahmed'e yine ibtidâdan kanunları üzere on dört akçe terakki virilmek recâsına Bâbüssaâde Ağası Davud Ağa arz…" Bk. BOA, A.RSK.d, 1541, vr.1b (15 Z 1085 / 12 Mart 1675).

672 BOA, KK.d, 218, s.36 (17 C 971 / 1 Şubat 1564).

673 BOA, A.RSK.d, 1485, s.10 (23 M 1021 / 26 Mart 1612); BOA, KK.d, 261, s.3 (19 Z 1066 / 8 Ekim 1656).

674 BOA, KK.d, 252, s.123 (23 Z 997 / 2 Kasım 1589).

675 BOA, A.RSK.d, 1485, s.6 (5 Z 1020 / 8 Şubat 1612) BOA, KK.d, 261, s.45-47 (8 C 1068 / 13 Mart 1658).

676 BOA, MAD.d, 16341 (1016 / 1607-1608); İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.435.

677 BOA, A.RSK.d, 1506/B, s.4 (23 Za 1043 / 21 Mayıs 1634).

678 BOA, A.RSK.d, 1522, s.229 (17 Ra 1062 / 27 Şubat 1652); BOA, KK.d, 270, s.41 (17 L 1067 / 29 Temmuz 1657).

679 BOA, KK.d, 270, s.41 (17 L 1067 / 29 Temmuz 1657).

üç kişi başlangıç olarak iki akçe yevmiyeyle gediğe geçirilmişti.[680] Bazen başlangıç yevmiyesinin iki akçenin üzerinde verildiği de olurdu.[681] Babası Çadır mehterlerinde görev yapan ve vefat eden kişiler babasının gediğine geçirilebilirdi.[682] Ocağa alınacak kişilerde yeni Müslüman kuloğulları da tercih edilirdi.[683] Mehterân-ı Hayme bölüklerinin başında birer bölükbaşı ve odabaşı bulunurdu.[684] Bölükbaşılardan biri Baş bölükbaşı ünvanını taşırdı ve terfi ettiğinde kethüda olurdu. Kethüda ise terfi aldığında mehterbaşı tayin edilirdi.[685] Odaların bölükbaşıları sefere katılan mehterlerle birlikte giderlerdi. Sefere gitmeye sağlığı elvermeyen bölükbaşı görevden alınırdı. Örneğin, 1634 senesinde Oda-i Râbî'de bölükbaşı olan Mustafa, sefere gidemeyecek kadar yaşlı olduğu belirtilerek görevden alınmış ve yerine aynı odada odabaşı olan Mehmed bin Eyüb atanmıştı.[686] Aynı şekilde Çadır mehterlerinden sefere gitmeyenlerin gediği de başkasına verilirdi. 1634 senesinde Bâbüssaâde Ağası Mehmed Ağa'nın arzıyla vefat edenlerle birlikte sefer gelmeyenlenlerin gediği başkasına tevcih edilmiştir.[687] Bâbüssaâde Ağası'nın nezaretindeki ocağın işlemleri 1657 senesi itibariyle Mehterbaşı tarafından da arz edilmeye başlanmış[688] ve 1658 senesinden sonra Babüssaade Ağası'nın ocakla ilgili arzları sona ermiştir.[689] Bu tarihten sonra Çadır mehterlerinin işlemleri Mehterbaşı tarafından yapılmıştır.[690]

2.4.5. Teberdârân-ı Hâssa

19. yüzyılda Tayyar-zâde Atâ tarafından yazılmış *Enderun Tarihi*'ne göre II. Murad, Rumeli seferlerine giderken dağ, tepe ve ormanların temizlenmesi için Anadolu'dan güçlü kuvvetli kişileri teberdar yani baltacı olarak kullanmıştı. Ak ağaların da Harem-i Hümâyun'da istihdamına o vakitlerde başlandığını ve hizmetlerinden memnun kalınan bu baltacıların seferlerde çadır kurmak, yol açmak ve yük kaldırıp

---

680 BOA, A.RSK.d, 1484, s.106 (11 Ş 1023 / 16 Eylül 1614).

681 Müteferrika ve nakş-dûran gedik tevcihleri için bk. BOA, EV.HMH.d, 88, vr.23a (13 N 1044 / 2 Mart 1635). Diğer gedik tevcihleri için bk. BOA, A.RSK.d, 1485, s.12 (S 1021 / Nisan-Mayıs 1612); d.1523, s.36 (17 S 1061 / 9 Şubat 1651); BOA, KK.d, 261, s.16 (1 R 1067 / 17 Ocak 1657).

682 BOA, KK.d, 261, s.15 (27 Ra 1067 / 13 Ocak 1657); BOA, KK.d, 270, s.55 (1 Za 1067 / 11 Ağustos 1657).

683 BOA, A.RSK.d, 1506, s.2 (14 Z 1043 / 11 Haziran 1634); BOA, KK.d, 261, s.40 (14 R 1068 / 19 Ocak 1658).

684 BOA, A.RSK.d, 1522, s.229 (17 Ra 1062 / 27 Şubat 1652).

685 Üçüncü odada Baş-bölükbaşı olan kişi Kethüda tayin edilmiştir. Odabaşı, Mehterbaşı ve Kethüda tayinleri için Bk. BOA, EV.HMH.d, 88, vr.24b (22 N 1044 / 11 Mart 1635); vr.25a (20 N 1044 / 9 Mart 1635).

686 BOA, EV.HMH.d, 88, vr.22b (8 B 1044 / 28 Aralık 1634).

687 BOA, A.RSK.d, 1506, s.2 (14 Z 1043 / 11 Haziran 1634).

688 BOA, KK.d, 261, s.30 (2 Ş 1067 / 16 Mayıs 1657); s.31 (2 N 1067 / 14 Haziran 1657).

689 BOA, KK.d, 261, s.40 (9 R 1068 / 14 Ocak 1658); s.50 (21 B 1068 / 24 Nisan 1658).

690 BOA, KK.d, 261, s.169 (28 C 1072 / 18 Şubat 1662); BOA, İbnülemin Tasnifi Tevcihat Belgeleri (İE.TCT), 4/440 (3 Ş 1079 / 6 Ocak 1669).

indirmek gibi vazifelerle saray hizmetine alındığını nakletmişti Baltacılar, İstanbul'un fethinden sonra da Yeni ve Eski saraylarda istihdam edilmişlerdir.[691]

Saray hizmetinde görev yapan baltacılar iki sınıftı. Biri, Yeni Saray'da Harem için çalışan ve Eski Saray'da da görev yapan *Teberdârân-ı Saray-ı Atîk* olarak adlandırılan sınıftı. Bunlar, şehzadelerin ve saray dışına çıktıklarında sultanların muhafazalarına ve hizmetlerine tâbi olup Dârüssaâde Ağası'na bağlıydılar. Eski Saray baltacılarının kışlaları Eski Saray'ın Mercan Kapısı tarafındaydı. Diğeri, Bâbüssaâde Ağası'na bağlı *Teberdârân-ı zülüflü* veya *Zülüflü baltacılar* denilen sınıftı. Koğuşları Yeni Saray'da Kızlar Kapısı yakınındaydı. Sayıları yüz yirmi ila iki yüze yakın bir miktar arasında değişmekteydi. Üsküdarî Abdullah Efendi, Yeni Saray'daki Zülüflü baltacıların sayısını yüz yirmi olarak verir ve bu teberdarlar arasında *kuşçubaşı* isimli görevliyle onun emri altında bulunan yirmi nefer kuşçunun ve *dîvanhâneci* isimli görevlinin Dârüssaâde Ağası'na bağlı olduklarını nakletmektedir.[692]

Zülüflü baltacıların tayin ve terfi işlemleri 16. ve 17. yüzyıllarda Bâbüssaâde Ağası tarafından yapılırken 18. yüzyılda Silahdar Ağa'ya tâbi olmuşlardır. Dîvanhâne'nin temizliği ve açılıp kapanması baltacıların görevleri arasındaydı.[693] Harem-i Hümâyun'da yangın çıktığı vakit söndürme işi de Zülüflü baltacılara aitti. Örneğin Bâbüssaâde Ağası Cafer Ağa'nın 1697 senesinde sunduğu arza göre; Harem'de iki defa yangın çıktığı ve yangın söndürmeye memur zülüflü baltacıların yangınları söndürmek için gerekli teçhizatlarının bulunmadığını belirterek kendilerine kanca, kurdele ve balta temin edilmesini istemişti.[694]

Baltacılar arasından emekli olanlar *an-cemâ'at-i müteka'idîn-i teberdârân-ı hâssa* zümresine dâhil olurdu. Bu zümreye kayıtlı olup ulufesini *Harc-ı hâssa* malından almak şartıyla Saray-ı Cedîd'de bulunan Teberdârân-ı Hâssa Ocağı'nda *İmâm-ı Meydân, Meydân İmâmı* ve *Hâce-i Küttâb* olarak adlandırılan bir hâcelik görevi vardı. Hâcenin yevmiyesi on iki akçeydi. Görev tayini Bâbüssaâde Ağası tarafından yapılırdı. Hâce-i Küttâb olan kişi kendi rızasıyla görevini oğluna devredebilirdi.[695] Teberdarlardan vakıf mütevellisi olarak tayin edilenler de vardı. Mütevelli olanların ulufesi hazineye

---

[691] Tayyâr-zâde Atâ, *Târîh-i Enderûn*, I, s.407-408.

[692] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, I, s.345; İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.415-418.

[693] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.417-418; BOA, A.RSK.d, 1477, s.16 (27 Ra 1013 / 23 Ağustos 1604); BOA, KK.d, 246, s.64 (14 L 993 / 9 Ekim 1585); d.256, s.2 (10 M 1014 / 28 Mayıs 1605).

[694] BOA, C.SM, 115/5779 (15 B 1108 / 7 Şubat 1697).

[695] BOA, İE.TCT, 24/2593, lef.1 (5 M 1108 / 4 Ağustos 1696); lef.2 (21 R 1120 / 10 Temmuz 1708); BOA, A.DVNS.RSK.d, 6, s.203-204 (21 R 1120 / 10 Temmuz 1708); d.27, s.238 (25 Ra 1131 / 15 Şubat 1719).

kalır ve karşılığında vakıftan para alarak görev yaparlardı.[696] Bâbüssaâde Ağası Cedid Gazanfer Ağa da 1671 yılında Galata Sarayı gulamları için kurduğu vakfın tevliyetini Galata Sarayı Teberdarlar Kethüdası olanlara vermişti.[697]

Zülüflü baltacıların zabiti *Kethüda* isimli görevliydi. Ardından bölükbaşı ve ondan sonra odabaşı gelirdi.[698] Mısır Hazinesi geldiğinde Zülüflü baltacılara beşer yüz kuruş ihsanda bulunulması kanundu.[699] Kurban Bayramı'nda kurban kesimi için Teberdarlar Kethüdası'na yüz kuruş diğer teberdarlara toplamda beş yüz kuruş inam verilirdi.[700] Hazine hizmetinde çalışan Teberdarlar bölükbaşısı ile Bâbüssaâde ağalarının bayram inamları birlikte verilirdi.[701] Çıkmalarda Zülüflü baltacıların acemileri sipahi ve silahdar bölüklerine verilirdi. Kıdemlileri ise müteferrikalık ve çaşnigirlik ile çıkarlardı.[702] 18. yüzyılda *Dîvân-ı Hümâyun Çavuşu* olarak çıkanlar da vardı.[703]

Edirne, Galata ve İbrahim Paşa saraylarına gidecek teberdarların tayinleri de zaman zaman Bâbüssaâde Ağası tarafından yapılırdı. 1604 senesinde Bâbüssaâde Ağası Mustafa Ağa tezkiresiyle teberdar olarak görev yapmak üzere yirmi kişi Galata ve İbrahim Paşa saraylarına, altı kişi ise Edirne Sarayı'na alınmıştı.[704] Padişahların çoğunlukla İstanbul yerine Edirne'de ikamet etmeyi tercih ettikleri zamanlarda İstanbul'daki saray efradının önemli bir kısmının padişahla birlikte Edirne'ye gittiği görülmektedir. IV. Mehmed zamanında 1676 senesinde teberdarlara verilen inamlar İstanbul ve Edirne olarak iki ayrı kısımda dağıtılmıştır. Edirne Sarayı'nda seksen yedi teberdar bulunurken Yeni Saray'da elli beş teberdar görev yapmaktadır. 1677 senesinde ise Edirne Sarayı'ndaki teberdar sayısı otuza düşmüştür.[705] Edirne Sarayı kapıcıları arasında kadro boşaldığında, yerlerine Edirne Sarayı teberdarlarının geçmesi kanundu.[706]

---

[696] Gazi Sinan Paşa Vakfı mütevellisi için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 21, vr.6b (19 R 1128 / 12 Nisan 1716); Baba Mahmud Efendi Vakfı mütevellisi için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 22, s.12 (11 C 1128 / 2 Haziran 1716).

[697] BOA, KK.d, 275, s.31 (8 L 1081 / 18 Şubat 1671).

[698] BOA, TSMA.d, 2352/485 (5 S 1076 / 17 Ağustos 1665); d.4192/1, vr.5a (Tarihsiz)

[699] BOA, TSMA.d, 2344/183 (R 1077 / 1-30 Eylül 1666).

[700] BOA, TSMA.e, 810/48 (10 Z 1104 / 12 Ağustos 1693).

[701] BOA, TSMA.d, 10457/18 (1083/1672-1673); d.2110/74, vr.2b (1101 / 1689-1690).

[702] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.418.

[703] Murat Uluskan, *Divân-ı Hümâyun Çavuşları*, s.80.

[704] Galata ve İbrahim Paşa saraylarına teberdar olarak tayin edilenler; Osman Bosna / Ali Çerkes / Hüseyin Bosna / Ali Arnavud / Mustafa Arnavud / Ahmed Rum Ali Abaza / Ali Rum / Hüseyin Abaza / Osman Bosna / Mustafa Rum / Hüseyin Bosna / Davud Gürcü / Musa Bosna / Hüseyin Hırvat/ Mehmed Ermeni / Hüseyin Bosna / Mahmud Bosna / Mahmud Ürgüp / Ömer Arnavud / Cafer Abaza. Bk. BOA, A.RSK.d, 1477, s.26 (29 R 1013 / 24 Eylül 1604). Edirne sarayına tayin edilenler için bk. BOA, A.RSK.d, 1477, s.31 (23 Ca 1013 / 15 Ekim 1604).

[705] BOA, TSMA.d, 1118, vr.16b (11 M 1087 / 26 Mart 1676), vr.18a (9 S 1087 / 23 Nisan 1676), vr.37a.

[706] BOA, A.RSK.d 1510, s.27 (20 L 1049 / 13 Şubat 1640); d.1516, s.78 (13 S 1056 / 31 Mart 1646); d.1532/B, vr.1b (18 C 1067 / 3 Nisan 1657).

2.4.6. Ambarcıyân-ı Hîme

Bîrun'da hizmetli acemi oğlanlarından bir sınıf olan ambarcılar kaynaklarda genellikle *Gılmân-ı Acemiyân-ı Anbârcıyân-ı Hîme* olarak zikredilmektedir. Bu grubun emeklilik ve bölüğe tayin edilme işlemlerini 18. yüzyıl başlarından itibaren Bâbüssaâde Ağası yapmaktaydı. Ambarcıyân-ı Hîme mensuplarının emeklilik yevmiyeleri mukataa, gümrük, ipek kapanı ve kahve vergisi gibi gelir kalemlerinden tevcih edilmekteydi.[707] Emeklilikte yevmiye miktarı genellikle on akçe olmakla birlikte kanunları üzere yedi akçeyle on akçe arasında bir miktar verilirdi.[708] Ambarcıyân-ı Hîme Ocağı'nda bölükbaşı ve kethüda olanlar ise on akçe ile yirmi beş akçe arasında emeklilik yevmiyesi alırdı.[709]

Ambârcıyân-ı Hîme Cemaati mensupları sipahilik ile çıkabilirdi. Bâbüssaâde Ağası arzıyla yapılan atamalarda, ambarcılar arasından çıkarak sipahi bölüğüne katılanlara kanun üzere on akçe yevmiye verilirdi.[710] Ocaktan ayrılanların bölüğe tayin edilmesi haricinde vakıf tevliyeti verildiği de görülmektedir. Örneğin 1727 senesinde ocaktan ayrılmak isteyen Osman bin Mustafa'ya Bâbüssaâde Ağası'nın nezareti altındaki vakıflardan Saraybosna'daki Firuz Bey Vakfı'nın tevliyeti tevcih edilmişti.[711] Ambarcıların emeklilik veya sipahilik isteklerindeki beyanlarına göre ocaktaki hizmet süreleri en az yirmi yıldı.[712] Ortalama hizmet süreleri ise otuz-kırk sene aralığındaydı.[713]

2.5. Diğer Saraylardaki Vazifeleri

Enderun'a hazırlık saraylarında iç oğlanları ilk eğitimlerini tamamladıktan sonra içlerinden uygun görülenler Yeni Saray'a gönderilirdi. Bu saraylar Edirne Sarayı, Galata Sarayı, At Meydanı namı diğer İbrahim Paşa Sarayı ve İskender Çelebi Sarayı

---

[707] BOA, A.DVNS.RSK.d, 2, s.314 (22 Ş 1117 / 9 Aralık 1705); d.10, s.31 (12 B 1122 / 6 Eylül 1710); d.16, s.142 (2 B 1126 / 14 Temmuz 1714).

[708] BOA, A.DVNS.RSK.d, 15, s.193 (14 M 1126 / 30 Ocak 1714).

[709] On üç akçe için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 8, s.343 (14 Za 1121 / 15 Ocak 1710). Yirmi akçe için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 29, s.408 (25 B 1132 / 2 Haziran 1720).

[710] BOA, A.DVNS.RSK.d, 7, s.33 (14 Z 1120 / 24 Şubat 1709); d.26, s.38 (8 Ca 1129 / 20 Nisan 1717); d.29, s.387 (25 B 1132 / 2 Haziran 1720).

[711] BOA, KK.d, 278, vr.94b (10 Ş 1139 / 2 Nisan 1727).

[712] Yirmi sene için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 2, s.314 (22 Ş 1117 / 9 Aralık 1705); d.7, s.33 (14 Z 1120 / 24 Şubat 1709). Yirmi beş sene için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 16, s.243 (21 N 1126 / 30 Eylül 1714); d.38, s.223 (18 L 1138 / 19 Haziran 1726).

[713] Otuz sene için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 10, s.31 (12 B 1122 / 6 Eylül 1710). Otuz-kırk sene için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 29, s.391 (25 B 1132 / 2 Haziran 1720). Otuz yedi sene için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 36, s.37 (1 R 1137 / 18 Aralık 1724).

idi. Bünyelerindeki iç oğlanların nezaretinden bulundukları sarayın ağası mesuldü[714] Saray Ağası, bağlı bulunduğu sarayın ismiyle yani Galata Sarayı Ağası, Paşa Sarayı Ağası, Edirne Sarayı Ağası olarak anılırdı.[715]

İç oğlanları, bulundukları sarayda yedi veya dokuz yıl süren acemilik eğitimini tamamladıktan sonra eğer sarayda bırakılmaya uygun değiller ise sipahi olarak mezun edilirlerdi. "Büyük çıkma" adı verilen mezuniyetle saraylardan çıkarılırlardı ki padişah cüluslarında da bu işlem uygulanırdı. Sultan İbrahim'in boğdurulmasından sonra yapılan çıkmada, yeni mezun sipahiler ile eski sipahiler anlaşarak yeniçerilerden efendilerinin öcünü almaya karar vermişlerdi. İki gurup arasında büyük çatışmalar yaşanmış ve bu olaydan sonra Enderun'dan "büyük çıkma" adıyla toplu çıkmalar yasaklanmıştı. Bunun yerine, bir paşa veya beylerbeyi atandığında hizmetine verilmek üzere padişahın belirlediği sayıda iç oğlanı Bâbüssaâde Ağası tarafından gönderilmeye başlandı. Bu şekilde boşalan yerler için odadan odaya terfiler yapılırdı. Büyük ve Küçük odalara dış saraylardan iç oğlanı getirilir, dış saraylara da yeni acemiler alınırdı.[716]

2.5.1. Edirne Sarayı

Edirne'de biri eski diğeri yeni olmak üzere iki saray bulunurdu. III. Mehmed tahta çıktıktan sonra Edirne'deki sarayların ağalarına birer kaftan ve ellişer filori inam verilmesi, her iki sarayda da ayrı ayrı Saray Ağası olduğunu göstermektedir.[717] Yeni Saray'da padişahlar ikamet ederdi. Devşirmeyle gelen iç oğlanların bir kısmı Eski Saray'a yerleştirilirdi. İstanbul payitaht yapıldıktan sonra Edirne Eski Saray teşkilatı yerinde bırakılmış ve iç oğlanları bu saraya da gönderilmişti. Edirne Sarayı Ağası nezaretindeki iç oğlanların eğitimiyle saray hocaları ilgilenir, içlerinde kabiliyetli olanlara binicilik ve silah talimi yaptırılırdı. Edirne Sarayı'ndaki bu eğitim 1675 senesinde kaldırılarak buradaki iç oğlanlarından uygun olanlar Topkapı Sarayı'na, diğerleri de kapıkulu süvari bölüklerine gönderildi. Edirne Sarayı'ndaki çıkmalarda ağaları durumu Bâbüssaâde Ağası'na iletir, o da padişaha arz ederek çıkma için gereken hatt-ı şerifi alırdı.[718] Nüfuzlu ağalara tanınan çerağlık hakkıyla alınan iç oğlanları genellikle Yeni Saray'a alınmadan hazırlık saraylarına gönderilirdi. Nitekim IV.

[714] Edirne Sarayı Ağası Şaban Ağa ve Galata Sarayı Ağası Firuz Ağa için bk. BOA, A.DVNS.MHM.d, 2, s.105, h.1073 (22 Ş 963 / 1 Temmuz 1556). İbrahim Paşa Sarayı Ağası Mustafa Ağa için bk. BOA, A.DVNS.MHM.d, 78, s.839, h.2187 (27 M 1018 / 2 Mayıs 1609).

[715] BOA, TSMA.d, 10457/18 (1082/1671-72).

[716] Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, s.26

[717] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.864-865.

[718] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.290-291.

Mehmed'in Bâbüssaâde Ağası'na verdiği beş çerağ hakkına istinaden seçilen çerağlar Edirne sarayına gönderilmişti.[719]

Edirne Sarayı'ndaki bostancılardan bazıları kapıcılığa terfi etmiş olmalarına rağmen bostancı olarak hizmet etmeye devam edebilirdi.[720] Bu kişiler ruuslarda *an-cemâat-i dergâh-ı âli* başlığı altında yer alan isimlerinden sonra "Bağçe-i Edirne" veya "Bağçe-i gılmân-ı Edirne" unvanıyla kayıtlara geçmiştir. Örneğin 1653 senesinde Dergâh-ı âli kapıcıları cemaatinden Edirne Eski Sarayı'nda bostancı olan Yusuf Abdullah'ın vefatıyla, Bâbüssaâde Ağası'nın arzı üzerine yerine Mustafa bin Hüseyin tayin edilmişti.[721]

Bâbüssaâde Ağası'nın arzıyla Edirne Yeni Saray'daki saraydarlık hizmetine yapılan tayinler de kapıcı zümresinden yapılmaktaydı. Örneğin 1649 senesinde Mehmed bin Şaban'ın ölümüyle yerine Bâb-ı Hümâyun kapıcılarından Rıdvan bin Abdullah tayin edilmişti.[722] 1665 senesinde vefat eden Saraydar Mustafa'nın yerine de Bâbüssaâde Ağası'nın arzıyla Dergâh-ı âli kapıcıları cemaatine mensup Edirne bahçe gulamlarından Ahmed bin Hasan getirilmişti. Edirne Sarayı'nda saraydarın günlük bir buçuk kıyye et ve üç ekmek tayinatı bulunmaktaydı. Nitekim 2 Şubat 1665'te yeni saraydar olan Ahmed bin Hasan'a da aynı miktarda tayinat verilmişti.[723]

Edirne Saraydârı padişaha meyve getirdiğinde kendisiyle birlikte gelen bölükbaşına ve bir nefere akçe ihsanında bulunulurdu.[724] Saraydarın tam olarak görevinin ne olduğu tespit edilememişse de bahçelerde görev yapan üst düzey bir görevli olduğu anlaşılmaktadır. Bostancı Ocağı'nın yönetici kadrosunda olmayıp ocakla ilgili önemli işleri yerine getiren görevlilerden, ocak ekâbiri arasında kadrosuna rastlanan saraydar yüksek maaşlı görevlilerden biriydi.[725] Bostancılıktan kapıcılığa terfi

---

[719] BOA, TSMA.e, 528/18 (2 M 1099 / 8 Kasım 1687).

[720] "Kapıcılığa terfi eden bir bostancının hem bostancı ocağında görev yapması hem de kapıcılık gediği tasarruf etmesi ve bunlardan gelen yevmiyeleri alması mümkündü." (Murat Yıldız, *Bahçıvanlıktan Saray Muhafızlığına Bostancı Ocağı*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2011, s.60).

[721] BOA, A.RSK.d, 1527, s.38 (11 C 1063 / 9 Mayıs 1653); BOA, A.RSK.d, 1535/D, s.12 (16 B 1075 / 2 Şubat 1665).

[722] Rıdvan bin Abdullah'a günlük on dokuz akçe yevmiye verilmiştir. BOA, TSMA.e, 723/4 (9 Ş 1059 / 18 Ağustos 1649). Saraydar ile ilgili Bâbüssaâde Ağası'nın başka bir arzı için bk. Hakan Savun, *Kamil Kepeci 217 Numaralı Ruûs Defteri (Metin-Değerlendirme, s. 1-100),* s.175.

[723] BOA, A.RSK.d, 1535/D, s.12 (16 B 1075 / 2 Şubat 1665).

[724] 1587 senesinde meyve getiren Edirne Saraydârı'na yirmi filori ve iki nefere beşer filori inam verildi. 1596 senesinde meyve gönderen saraydara kanun üzere verilen filori yirmi, çavuşbaşıya on, bölükbaşıya sekiz ve bir nefere beş hasenedir (Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.564,1017). "Edirne Saraydâr'ı Rikâb-ı Hüdâvendigâra meyve getürdükde ihsânları bu üslûb üzere virilür. Saraydâr'a 2400, Bölükbaşı'ya 960, bir nefere 600 (akçe)." Bk. BOA, TSMA.d, 9588/1, vr.9b (Tarihsiz).

[725] Murat Yıldız, *Bostancı Ocağı,* s.230.

eden kişiler arasından seçilen saraydarın tekrar Bostancı Ocağına tayini tenzil-i rütbe anlamına gelirdi ki teşkilat hiyerarşisinde buna pek rastlanmazdı. O yüzden saraydarın bahçelerden sorumlu bir zabit olduğu düşünülmektedir. Nitekim Filibe'deki sarayda bulunan saraydarın mîrî çayırları korumakla vazifeli olması da bu düşünceyi destekler niteliktedir.[726]

Edirne Saray Ağalığına tayinler genellikle Kapı oğlanları arasından yapılırdı. Örneğin Edirne Saray Ağası Mehmed'in vefatı sonrası ağalık 15 Ekim 1572 tarihinde Üçüncü Kapı Oğlanı Mustafa Ağa'ya verilmişti. Kendisine ihsan edilen yüz altın ve bir kaftan Bâbüssaâde Ağası Mahmud Ağa'ya teslim edilmişti. 1662 senesinde de Edirne Eski Saray Ağası Halil Ağa, saray ahalisine zulmettiği ve zahirelerine el koyduğu gerekçesiyle azlolunup muhasebesi görüldükten sonra sürgün ve kalebent cezasıyla ömür boyu hapiste kalması uygun görülmüştü. Azledilen Halil Ağa'nın yerine de Bâbüssaâde ağalarından Küçük Oda Kethüdası Küçük Ahmed Ağa Saray Ağası tayin edilmişti.[727] Kapı oğlanları dışında Edirne Sarayı Ağası tayin edilenler de vardı. III. Murad tahta geçtikten sonra sancaktan gelen (Has) oda oğlanlarından Hüsrev Ağa Edirne Ağası tayin edilerek kendisine daha öncekilere verildiği gibi yüz altın ve bir kaftan ihsan edilmişti.[728] Emekli olan Edirne Saray Ağası'na verilecek tayinatı Bâbüssaâde Ağası arz ederdi. 1652 senesinde Edirne Ağalığından mazul Ahmed Ağa'ya Bâbüssaâde Ağası'nın arzıyla günlük sekiz çift fodula, üç buçuk kıyye et; aylık dört kile pirinç, on beş kıyye sadeyağ ve dört kıyye bal verilmişti.[729]

IV. Mehmed'in çoğunlukla Edirne Sarayı'nda ikamet etmesi üzerine Bâbüssaâde ağalarından bir kısmı burada istihdam edilmişti. Bunlar Bâbüssaâde-i Atîk ağaları olarak adlandırılıyordu. Örneğin Edirne Bâbüssaâde-i Atîk ağalarından İbrahim Ağa emekli edilerek saraydan ayrılmış ve Şeyhülharem tayin edilmişti. Bu tayinle emeklilik yevmiyesi olarak seksen akçe ve bir miktar tayinat verilmişti.[730]

Bimarhaneler Bâbüssaâde ağalarının sorumluluğu altında bulunduğundan Edirne Sarayı'ndaki Bimarhane'de de Bâbüssaâde ağaları görev yapmaktaydı. Bâbüssaâde ağalarının en yüksek rütbeli görevlisi olan Bâbüssaâde Ağası'nın izni olmadan hiçbir

[726] BOA, DVNS.MHM.d, 5, s.188, h.460 (9 R 973 / 3 Kasım 1565).

[727] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.376.

[728] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.87,173.

[729] BOA, A.RSK.d, 1524, s.213 (14 Ra 1062 / 24 Şubat 1652).

[730] "Beher yevm ulufe yevm 80, Beher yevm nân çift 6, beher yevm lahm kıyye 1,5, beher şehr pirinç kile 4, beher şehr revgan-ı sade kıyye 15, beher şehr asel kıyye." BOA, A.RSK.d, 1527, s.37 (22 Ca 1063 / 20 Nisan 1653).

işlem yapılamazdı. Örneğin Edirne'de tahta çıkan II. Ahmed döneminde Defterdar-ı Şıkk-ı Evvel Cânibdâr Ahmed Efendi'nin kışı geçirmek için konaklayacak bir mekâna ihtiyacı olmuş, kışlak olarak da merhum Bostancıbaşı Sinan Paşa'nın sarayı düşünülmüştü. Söz konusu saray daha önceden Has Odalılar için Bimarhane tayin edilmişti. Burada hasta olan dört-beş nefer Has Oda oğlanı bulunmaktaydı. Hastaların Tunca Nehri'nin batısındaki Saray-ı Atîk teberdarlarından maktul Sarı Yazıcı hanesine nakledilip Sinan Paşa Sarayı'nın Cânibdâr Ahmed Efendi'ye kışlak tayin edilmesi hususunda Bâbüssaâde Ağası'na başvuruda bulunulmuştu. Ancak Bâbüssaâde Ağası bu teklifi kabul etmemiş ve bu nedenle başka kışlak arayışına başlanmıştı.[731]

2.5.2. Galata Sarayı

Galata Sarayı, Gülbaba isimli bir velînin işareti ve tavsiyesiyle II. Bayezid tarafından tesis edilmiş bir cami ve üç koğuştan oluşan bir yapıydı. Bu koğuşların her birinde hamam, zabit dairesi ve matbah bulunuyordu. Her bir koğuş iki yüz kişiyi barındıracak kapasitedeydi. Galata Sarayı diğer hazırlık sarayları gibi 1675 senesinde lağvedilerek buradaki iç oğlanlarından uygun görülenler Yeni Saray'a alınıp diğerleri kapıkulu süvari ocaklarına gönderilmişti. Sarayın medreseye dönüştürülmesiyle Musıla-ı Sahn Müderrisliği payesinde bir müderris tayin edildi ve maaşı da Galata Sarayı Evkafından karşılandı. Sultan III. Ahmed döneminde tekrar açılan Galata Sarayı, iç oğlanların yetiştirileceği bir mektep olarak yeniden düzenlendi. Yeni Saray'da Büyük ve Küçük odalar artık mevcut olmadığından, burada yetişenler doğrudan Seferli, Kiler ve Hazine koğuşlarına alındı.[732]

Galata Sarayı Ağalığına Yeni Saray Kethüdası ve beş nefer köşebaşı içerisinden uygun görülen biri getirilirdi. Saray Ağalığı makamı boşaldığında yerine genellikle Galata Sarayı Ağası tayin edilirdi. Galata Sarayı medreseye dönüştürülmeden önce Galata Sarayı Ağası baltacı, yedekçi ve sair hizmetlilerle birlikte kırk-elli kişiyi yanına alarak ikindi vaktinden sonra Galata ve Beyoğlu'nu teftişe çıkardı. Bir nevi kolluk kuvveti gibi asayişin yolunda olup olmadığını kontrol eder ve ahalinin huzur ve güvenliğini sağlardı.[733]

---

[731] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, IV, s.105.

[732] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.291-294.

[733] Tayyâr-zâde Atâ, *Târih-i Enderûn*, I, s.265,287.

16. yüzyılda Galata Sarayı Ağası tayin edilen kişiye padişah tarafından bir kaftan ve yüz altın ihsan edilirdi.[734] Genel olarak inam miktarı bu olsa da padişahın isteğine göre miktar değişebilirdi. Örneğin 1597 senesinde Galata Saray Ağası tayin edilen Uzun Yusuf Ağa'ya iki yüz sikke ihsan edilmişti. Yüz sikkenin kanun olduğu ve padişah tarafından ihsan edildiği belirtilmişti. Diğer atamalarda gördüğümüz bir adet kaftan ise verilmemişti. Galata Sarayı Ağası, vezirlik derecesinde bir makam olan Şeyhülharem vazifesine atanan saray ağaları arasında yer alırdı. Örneğin 1597 senesinde Hüseyin Ağa Şeyhülharem tayin edilerek saraydan ayrılmıştı. 1613 senesinde ise Medine Şeyhülharemliği verilen Galata Sarayı Ağası İsmail Ağa kayıtlarda "Galata Sarayı Kapı Ağası" unvanıyla yer almaktaydı.[735] Burada Kapı Ağası olarak zikredilmesi Bâbüssaâde ağalarından tayin edildiğini gösteriyordu. Galata Sarayı Ağası'na 16. yüzyılda bayram için elli hasene (altın) inam verilirdi.[736] 17. yüzyılda bayramda yetmiş beş kuruş îdiyye ve yılda altı bin akçe elbise bedeli alırdı.[737] Gelirleri arasında padişahların sefer zamanlarında dağıttıkları inamlar da bulunurdu. Örneğin III. Mehmed Eğri seferine giderken bazı ağalarla birlikte Galata Sarayı Ağası'na da inamda bulunmuş, bir kaftan ve elli altın vermişti.[738] Emeklilik yevmiyesi 17. yüzyıl sonlarında ve 18. yüzyıl başlarında yüz akçeydi.[739] Emekli olan Galata Sarayı Ağası'na 18. yüzyıl başlarında tayinat olarak günlük altı çift fodula ve iki kıyye et aylık dört kile pirinç, sekiz kıyye sadeyağ, dört kıyye bal verilmekteydi.[740]

Saray görevlilerinden bazıları hac vazifesini yerine getirmek arzusuyla padişahtan icazet ister ve bunlar da Bâbüssaâde Ağası'nın arzıyla bildirilirdi. Örneğin Galata Sarayı kapıcılarından Mustafa'ya icazet verildiği Bâbüssaâde Ağası'ndan gelen mektupla kayda geçmişti.[741] 1604 senesinde de Galata Sarayı hocalarından Mevlana Mehmed hacca gitmek için izin istemiş ve Bâbüssaâde ağası Mustafa Ağa'nın tezkiresiyle hacca gitmesi için kendisine icazet verilmişti.[742]

---

[734] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.122,178,264.

[735] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.1071; BOA, A.RSK.d, 1484, s.64 (Ca 1022 / Haziran-Temmuz 1613).

[736] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.558.

[737] BOA, TSMA.d, 10457/43 (1067 / 1656-1657); d.10457/18 (1083 / 1672-1673).

[738] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.940.

[739] BOA, TSMA.e, 216/9, lef.2 (1102/1690/1691); BOA, D.KRZ.d, 33141, s.8 (25 Ra 1122 / 24 Mayıs 1710).

[740] BOA, A.DVNS.RSK.d, 14, s.355 (21 Ca 1125 / 15 Haziran 1713).

[741] BOA, A.DVNS.MHM.d, 4, s.196, h.2024 (27 C 968 / 15 Mart 1561).

[742] BOA, A.RSK.d, 1477, s.26 (29 R 1013 / 24 Eylül 1604).

Bâbüssaâde Ağası padişahın emriyle Enderun'a hazırlık saraylarına eğitilmek üzere iç oğlanı gönderirdi. Devşirmeyle gelenler dışında münferit olarak gönderilen gulâmlar da bulunurdu. IV. Mehmed döneminde saray ağalarına tanınan çerağlıkla, padişahın Bâbüssaâde Ağası'na emriyle Galata Sarayı'na beşi Silahdar Ağa çerağı olmak üzere toplam sekiz çerağ gönderilmişti.[743] Galata Sarayı duâgûyu Ahmed'in yazdığı mektupta, padişah fermanıyla 2 Ocak 1663 tarihinde elinde Bâbüssaâde Ağası'nın tezkiresiyle gelen bir gulâmı Enderun gulâmları arasına dâhil ettiğini bildirmektedir. Aynı mektupta belirttiği hususlardan biri de Haseki Ağa'ya ait saatin durumuyla ilgilidir. Bâbüssaâde Ağası muhtemelen daha önce bu saatin durumu hakkında bilgi verilmesini istemiştir. Saatle ilgili derkenarda yer alan bilgilerden o dönemde Galata'da birçok saatçinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Saatin hangi dükkânda olduğunu bilmediklerini belirterek, kendilerine bildirilmesi halinde ilgilenecekleri yazılmıştır.[744] Bu durum, Bâbüssaâde ağalarının Enderun mensuplarının saray dışındaki işleriyle de ilgilendiklerini göstermektedir.

Galata Sarayı'ndaki çıkmalar da Bâbüssaâde Ağası'nın gözetiminde yapılırdı. 1550 senesinde yapılan çıkmada yedi kişi silahdar, on bir kişi sağ ulufeci ve on kişi sol ulufeci bölüklerine ilhak edilmişti. 1648 yılındaki büyük çıkmada ise üç yüz doksan yedi kişi çeşitli bölüklere tayin edilmişti. Çıkmalar Enderun'da olduğu gibi Bâbüssaâde Ağası'nın arz ettiği deftere göre padişahın emriyle gerçekleşirdi.[745]

Galata Sarayı 1675'te lağvedilip yerine medreseler ikame edildikten sonra 1715 senesinde iç oğlanı istihdamına yeniden açıldı. Topkapı Sarayı'ndaki Bimarhane Ağası Ahmed Ağa, yevmi otuz akçe ile Galata Sarayı Ağası tayin edildi. Eskiden olduğu gibi üç oda halinde düzenlenen Galata Sarayı'nda bir Saray Kethüdası ve ayrıca Oda kethüdaları bulunmaktaydı. Ayrıca baltacı, kapıcı, aşçı, şerbetçi, çamaşırcı, ekmekçi gibi hizmetliler de Galata Sarayı'nda istihdam edilmişti.[746] 1719 senesinde de Hazine Odası'na ocak olmasına karar verildi. Saraydaki medreseler tamamen kaldırılmamış, yeniden tahrir yapılarak Haremeyn Muhasebesine ve Bâbüssaâde Ağası'na bağlanmıştı. Vakfın her türlü muhasebe işlerinin Haremeyn Müfettişi ve Bâbüssaâde ağaları tarafından görülmesi için daha önce Haremeyn Muhasebesinde görevli ve bu işte

[743] Özette 2 M 1099 (8 Kasım 1687) tarihi yazılmışsa da belgede tarih yoktur. 1675 senesinde Galata Sarayı lağvedildiğine göre bu tarihten önce kaleme alınmış olmalıdır (BOA, TSMA.e, 528/18).

[744] BOA, TSMA.e, 450/31 (22 Ca 1073 / 2 Ocak 1663).

[745] BOA, KK.d, 209, s.63 (28 Ca 957 / 14 Haziran 1550); d.260, s.245,246 (L 1058 / Ekim-Kasım 1648).

[746] Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, s.1009-1010.

tecrübeli olan Mesud Halife, vakıf nazırı Bâbüssaâde Ağası'nın arzıyla Muhasebe Kâtibi tayin edilerek Küçük Evkafa kaydedilmişti.[747] Galata Sarayı tekrar faaliyete geçtikten sonra iç oğlanların eğitimi için Bâbüssaâde ağalarından Galata Sarayı'na tayinler yapıldı. Yine iç oğlanları gibi eğitim almaları için Bâbüssaâde ağalarına çerağ olduktan sonra Galata Sarayı'na gönderilen acemi Kapı ağaları da vardı.[748] Galata Sarayı'nda görev yapan Kapı ağaları Galata Ağaları olarak anılmakta ve terfi alarak Yeni Saray'daki Bâbüssaâde ağaları arasına tayin edilmekteydi.[749]

2.5.3. İbrahim Paşa (At Meydanı) Sarayı

Kanuni Sultan Süleyman'ın Veziriazamı Pargalı İbrahim Paşa tarafından yaptırılan saray, bulunduğu mevki itibariyle At Meydanı Sarayı olarak da anılmaktaydı. İbrahim Paşa'nın idamından sonra sarayın bir bölümü iç oğlanlarına ayrılmış, diğer bölümü ise kullanımda olduğu süre boyunca devlet ileri gelenlerine tahsis edilmişti.[750] İbrahim Paşa Sarayı, Galata Sarayı gibi üç koğuştan mürekkepti.[751] Buradaki iç oğlanlarından Yeni Saray hizmetine uygun olanlar Enderun'a, diğerleri süvari bölüklerine gönderilirdi. İbrahim Paşa Sarayı da 1675 senesinde kapatılmış ve Galata Sarayı gibi medreseye dönüştürülmüştü.[752] İbrahim Paşa Sarayı'nda *ûlâ-yı Sarây-ı İbrahim Paşa*, *sâniye-i Sarây-ı İbrahim Paşa* ve *aşere-i Sarây-ı İbrahim Paşa* gibi birden ona kadar sayılarla isimlendirilen on adet medrese ikame edildi.[753]

İbrahim Paşa Sarayı Ağası çoğunlukla Bâbüssaâde ağalarından tayin edilirdi. Örneğin 1586 senesinde emekli olan İbrahim Paşa Sarayı Ağası yerine Kapı oğlanlarından İsmail Ağa atanmış ve kendisine kanun üzere bir kaftan ile yüz altın verilmişti.[754] İbrahim Paşa Sarayı Ağası'nın gelirleri arasında padişah inamları da yer alırdı. Örneğin İbrahim Paşa Sarayı Ağası Mehmed Ağa padişaha hediye takdim ettiğinde kendisine bir kaftan ve iki yüz filori verilmişti. Sultan III. Mehmed, Eğri

---

[747] BOA, A.DVNS.RSK.d, 27, s.309 (12 S 1131 / 4 Ocak 1719).

[748] Galata Sarayı'na çerağ olan iki nefer Kapı ağalarına Silahdar Ağa marifetiyle verilen acemilik için bk. TSMA.d, 2359/4, vr.5b (R 1128 / 25 Mart-22 Nisan 1716). Babüssaade'ye çerağ olup Galata Sarayı'na gönderilen Süleyman Ağa için bk. BOA, TSMA.d, 2371/2, vr.2a (S 1140 / 18 Eylül-16 Ekim 1727).

[749] BOA, TSMA.d, 2359/2, vr.2b (L 1128 / 18 Eylül-16 Ekim 1716).

[750] Senavi Eyice, "İbrâhim Paşa Sarayı", *DİA*, XXI, (2000), s.345-346.

[751] BOA, İE.HAT, 1/45 (21 S 1082 / 29 Haziran 1671).

[752] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.295-296.

[753] İbrahim Paşa Sarayı'nda tahsis edilen on medrese için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 1, s.214 (20 R 1116 / 22 Ağustos 1704); d.4, s.31 (23 Ra 1118 / 5 Temmuz 1706); d.5, s.297 (22 Ra 1119 / 23 Haziran 1707); d.6, s.135 (15 S 1120 / 6 Mayıs 1708); d.6, s.138 (15 S 1120 / 6 Mayıs 1708); s.142 (4 Ra 1120 / 24 Mayıs 1708); d.31, s.395 (15 Z 1133 / 7 Ekim 1721).

[754] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.525,916.

Seferi'ne giderken İbrahim Paşa Sarayı Ağası'na elli altın ve bir kaftan ihsan etmişti.[755] İbrahim Paşa Sarayı Ağası'na 16. yüzyılda bayramda elli hasene (altın), 17. yüzyılda ise yetmiş beş kuruş verilmekteydi.[756] Emeklilik yevmiyesi günlük seksen akçeydi.[757]

İbrahim Paşa Sarayı Ağası'nın emeklilik işlemlerini Bâbüssaâde Ağası yürütürdü.[758] 1657 senesinde emekli olan Şaban Ağa'ya tayinat olarak günlük iki çift etmek aylık on iki kıyye et, dört kile pirinç, on beş kıyye revgân-ı sâde ve dört kıyye bal verilmişti.[759] Daha sonra Bâbüssaâde Ağası Ali Ağa arzıyla tayinatın tamamının İbrahim Paşa Sarayı kilerinden karşılanamayacağı belirtilerek et ve ekmeğin İbrahim Paşa Sarayı'ndan pirinç, bal ve yağın Yeni Saray kilerinden verilmesi uygun görülmüştü.[760] Bu durum, İbrahim Paşa Sarayı Ağası'nın emekli olduğunda tayinatının öncelikli olarak İbrahim Paşa Sarayı kilerinden karşılandığını göstermektedir. Saraydan ayrılan görevliler gibi bazı büyük saray ağalarının taşrada olan hizmetkârlarına tayinat verildiği görülmektedir. Örneğin 1652 senesinde Bâbüssaâde Ağası Mehmed Ağa'nın taşrada olan hizmetkârlarına İbrahim Paşa Sarayı'ndan günlük üç vukıyye et ve beş çift fodula verilmesi emredilmişti.[761]

Diğer saraylarda olduğu gibi İbrahim Paşa Sarayı'nda da çıkmalar Bâbüssaâde Ağası'nın defterine göre yapılırdı. 1648 senesinde yapılan büyük çıkmada İbrahim Paşa Sarayı'ndan iki yüz elli sekiz kişi çıkarak bölüklere gönderilmişti.[762] Büyük çıkmalar dışında hasta ve iş yapamaz durumdaki kişileri Bâbüssaâde Ağası arz ederdi.[763] Kendisinin İbrahim Paşa ve Galata saraylarıyla ilgili önemli konuları takip ettiği ve bazı münferit tayinlerin onun arzıyla gerçekleştiği görülmektedir. İç oğlanı yetiştiren sarayların tamiri ve bakımı Hassa meremmatçı denilen görevli tarafından yapılırdı. Örneğin 1647 yılında İbrahim Paşa ve Galata saraylarının Hassa meremmatçısı olmadığı için harap durumda olduğu belirtilerek, Saray-ı Cedid'de meremmatçıbaşı olan Hasan her saraydan beşer akçe almak üzere meremmatçı tayin edilmişti. Bâbüssaâde

[755] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.314,377,940.

[756] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.398,524; BOA, TSMA.d, 10457/18 (1082 / 1671-1672).

[757] BOA, A.RSK.d, 1527, s.93 (3 Z 1064 / 15 Ekim 1654); BOA, KK.d, 261, s.26 (11 B 1067 / 25 Nisan 1657); BOA, TSMA.e, 216-9, lef.2 (1102 / 1690-1691).

[758] Atmeydanı Sarayı Ağası'nın yaşlı olması sebebiyle emekliliği için Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa'nın gönderdiği mektuba göre ruusa kaydedilmiştir. Bk. BOA, A.RSK.d, 1484, s.125 (8 Ra 1024 / 7 Nisan 1615).

[759] BOA, KK.d, 261, s.27 (14 B 1067 / 28 Nisan 1657).

[760] BOA, KK.d, 261, s.28 (1 Ş 1067 / 15 Mayıs 1657).

[761] BOA, A.RSK.d, 1524, s.209 (10 Ra 1062 / 20 Şubat 1652)

[762] BOA, KK.d, 260, s.244,245 (L 1058 / Ekim-Kasım 1648).

[763] BOA, KK.d, 256, s.4 (2 S 1014 / 19 Haziran 1605).

Ağası'nın arzıyla gerçekleşen bu atamada meremmatçının ulufesini şehremininden alacağı belirtilmişti.[764] Yine Galata ve İbrahim Paşa saraylarının Hassa camcısı Hasan'ın vefatından sonra Bâbüssaâde Ağası Zülfikar Ağa arzıyla yerine Seyyid Ali Hassa camcı tayin edilmişti.[765] Bâbüssaâde Ağası'nın arzıyla yapılan bir başka atama ise İbrahim Paşa Sarayı'nın gelir gider kâtipliğidir. 18 Temmuz 1652 tarihinde câbilik görevine gittiği söylenen kâtibin yerine atama yapılmıştır. İki ay sonra durumun öyle olmadığı anlaşılınca Bâbüssaâde Ağası'nın arzıyla eski kâtip görevine iade edilmiştir.[766] Galata ve Edirne saraylarında olduğu gibi İbrahim Paşa Sarayı'na da çerağlar gönderilmekteydi. IV. Mehmed'in Bâbüssaâde Ağası'na emriyle İbrahim Paşa Sarayı'na sekiz çerağ gönderilmişti.[767]

2.5.4. İskender Çelebi Sarayı

İskender Çelebi Sarayı kısa bir süre iç oğlanı eğitiminde kullanıldığından dolayı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Kanuni Sultan Süleyman zamanında görev yapan Defterdar İskender Çelebi tarafından Küçükçekmece'de yaptırılmıştır. İskender Paşa'nın idamından (1536) sonra Kanuni Sultan Süleyman tarafından iç oğlanlarına tahsis edilmişse de çok uzun ömürlü olmamıştır.[768] 1550 senesinde yapılan büyük çıkmada diğer saraylarla birlikte İskender Çelebi Sarayı'ndan da çıkma yapılmıştır. Bâbüssaâde Ağası'nın tezkiresiyle İskender Çelebi Sarayı'ndan çıkanlardan dokuz kişi sağ ulufeci, altı kişi silahdar olmak üzere bölüklere gönderilmiştir.[769] Bu tarihten sonra yapılan çıkmalarda İskender Çelebi Sarayı'ndan çıkan kişilere rastlanmamaktadır.

2.6. Bâbüssaâde Ağası ve Kapı Ağalarının Teşrifattaki Yeri ve Görevleri

2.6.1. Cuma ve Bayram Namazı Alayları

Padişahlar vakit namazlarını genellikle Enderun'daki Ağalar Camii'nde eda ederdi. Sarayda beş vakit nöbetleşe kalan hünkâr imamları padişaha imamlık yapardı.[770] Büyük Oda haricindeki diğer oda oğlanları ve Ak ağalar bu mescitte ibadet ederdi. Camiye giderken başları öne eğik ve elleri göğüslerinin üstünde birleştirilmiş şekilde

---

[764] BOA, A.RSK.d, 1517/B, s.4 (24 B 1057 / 25 Ağustos 1647)

[765] BOA, İE.TCT, 5/608 (2 Ş 1073 / 12 Mart 1663).

[766] BOA, A.RSK.d, 1526, s.23 (11 Ş 1062 / 18 Temmuz 1652); s.62 (18 L 1062 / 22 Eylül 1652).

[767] Özette 2 M 1099 (8 Kasım 1687) tarihi yazılmışsa da belgede tarih yoktur. 1675 senesinde İbrahim Paşa Sarayı lağvedildiğine göre bu tarihten önce kaleme alınmış olmalıdır (BOA, TSMA.e, 528/18).

[768] Ülker Akkutay, *Enderun Mektebi,* s.85-86.

[769] BOA, KK.d, 209, s.60 (22 Ca 957 / 8 Haziran 1550).

[770] Ülker Akkutay, *Enderun Mektebi*, s.242. Hünkar imamları hakkında detaylı bilgi için bk. Murat Akgündüz, "Osmanlı Padişahlarının Özel İmamları: İmâmı Sultânîler", s.70-71.

yürürlerdi. Saray Ağası ve Silahdar Ağa ise mescide bitişik pencereleri bulunduğundan kendi odalarında namaz kılardı. *İmâm-ı Şehriyârî* de denilen Hünkâr İmamı mescitte bulunursa Bâbüssaâde ağalarından biri padişaha arz ederdi. Padişah, kendisine mahsus olan ve mescide bitişik büyük bir pencere ve tellerle çevrili ibadethanesinde namazını kılardı. Bu mescidin iki imamı vardı. Birisi Küçük Oda gulamlarından, diğeri İmam-ı Şehriyârî denilen taşradan gelen imamdı. İmam-ı Şehriyârî mescitte mevcut değilse padişah ibadetini başka yerde yapardı. Çünkü kaideye göre Enderun'dan olan imama uyması münasip değildi.[771]

Padişah, bayram namazlarını ve bazen de cuma namazlarını saray dışında bulunan camilerden birinde kılardı. Bâbüssaâde Ağası ve diğer Kapı ağaları bu vakitlerde padişahla birlikte camiye giden saray ahalisi arasında yer alırdı. *Cuma Selamlığı* için padişah namaz kılacağı camiye gitmeden önce Has Oda ağaları ve Dülbend Ağası elinde *destar-ı padişâhî* (sarık) ile camiye gelirdi. Daha sonra padişah alayla camiye doğru yola çıkardı. Alayda padişahın etrafında peykler ve solaklar, onların arkasında silahdar ve rikabdar gelirdi. Ardından Dârüssaâde Ağası ve Bâbüssaâde Ağası, onları takiben nedimler ve Enderun gılmanları camiye doğru hareket ederdi.[772] Padişah ve sadrazam alaylarında yolu açmakla görevli, çavuşbaşıya bağlı eski bir görevli olan Kılavuz Çavuşu bulunurdu. Ancak özellikle Cuma Selamlığı'nda Kılavuz Çavuşu temsilen yardımcısı Kılavuz Yamağı alayın yolunu açardı.[773] Bâbüssaâde Ağası alaya Orta Kapı'da dâhil olurdu. Padişahın namaz kılacağı yeri hazırlamak ve seccadesini sermek Hazinedarbaşı'nın görevi olduğundan, kendisi daha önceden camiye giderdi.[774]

Padişahlar 17. yüzyılda Cuma namazlarını genellikle Edirne'de bulunan Selimiye Camii ile İstanbul'da Ayasofya, Sultan Ahmed, Eyüp Sultan, Süleymaniye ve Bayezid camilerinde kılmışlardır. Selatin camileri veya Cuma namazı kılınan diğer büyük camiler haricinde sefer zamanı karargâhların bulunduğu şehirlerde de Cuma

---

[771] Üsküdarî Abdullah Efendi Enderun yerleşiminden bahsederken Has Oda yanında Doğancılar Koğuşu ve ona bitişik Mescid-i Oda-i Küçük ve onun yanında Küçük Oda'nın bulunduğunu belirtmiş ve Büyük Oda oğlanları haricinde diğer odalardaki iç oğlanların ve Ak ağaların bu mescitte ibadet ettiklerini beyan etmiştir. Küçük Oda Mescidi diye bahsedilen yer Ağalar Camii olmalıdır (Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, I, s.342-343; Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, s.24).

[772] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, IV, s.26,346.

[773] Murat Uluskan, *Divân-ı Hümâyûn Çavuşbaşılığı*, s.27.

[774] *Mustafa Sâfî'nin Zübdetü't-tevârîh'i*, II, s.252.

Selamlığı yapılırdı.[775] Örneğin Sultan II. Süleyman, Avusturya Savaşı sırasında konakladığı Sofya sahrasında Cuma namazını Siyavuş Paşa Camii'nde kılmıştı.[776]

Bir Fransız elçisinin özel kâtibi olarak İstanbul'a gelen Antoine Galland, 1672-1673 senelerini ihtiva eden seyahat notlarında 27 Haziran 1673'te padişah IV. Mehmed'in bayram namazı için camiye gidiş-geliş alayını şöyle anlatmıştır:

> 27 Haziran Salı
>
> Bayram münasebetiyle padişahın camiye gideceği hakkında beslenilen kanaat, B. Büyükelçinin maiyetine mensup birçok kimseleri kendisini görmek üzere Edirne'ye gitmeye sevk etti, bunda da aldanmadılar. Ben de Son Ekselansın rahibi ile M. Morel'in refakatlerinde olduğum halde kendisini görmeye gitmişlerden biri bulunduğum için, Padişahın nasıl bir alayla geçmiş olduğunu burada kısaca hikâye ediyorum.
>
> Başlarında büyük sorguçları bulunan sekiz on solak yaya yürüyor ve Padişahın beygirini kütle halinde sarıyordu. Silahtar ile çuhadar, her ikisi de at üstünde bulundukları halde padişahı takip ediyorlardı; fakat büyük bir merasim yapılmadığı için makamlarına ait hiç bir alamet taşımamaktaydılar. Lakin çiçekli kırmızı ipekler giymişlerdi, kendilerine mahsus olan serpuşları aynı renkte kırmızı kadifedendi ve eskiden fark etmemiş olduğum bir saç örgüsü her ikisinin de enselerine inmekteydi. Şunu da kaydetmek lâzımdır ki, padişahın önünden yürüyen bir adam, kendisinin üzerinde namaz kılacağı bir seccade taşımaktaydı. Birçok siyah ve beyaz ağalar ve atlara binmiş daha başka kimseler bundan sonra intizamsız ve karışık bir halde ilerlemekte idiler, içlerinden biri de padişahın sarığını değiştirmek isteyeceği ihtimaliyle bir başka sarığını taşıyordu.
>
> Sadrazamın da bulunduğu camide padişah iki saat kadar kaldı, bundan sonra da, geldiği nizam dâhilinde sarayına döndü. Önünde çift sıra halinde yaya giden otuz kırk baltacı ile dönen kapı ağasını, ayrıca da fevkalade çirkin ve eğri büğrü, buna rağmen pek müzeyyen atlara binmiş ve tekellüflü giyinmiş bir kaç siyahi hadım gördük.[777]

Padişahlar Mevlid-i Şerif dolaysıyla da camiye giderlerdi. Cuma ve Bayram namazlarında olduğu gibi camiye giden alayda da Bâbüssaâde Ağası ve diğer Kapı ağaları hazır bulunurdu.[778]

2.6.2. Saray Dışı Ziyaret ve Ziyafetler

Padişah, devlet erkânı tarafından yapılan ziyafet davetlerine gittiğinde yanında bulunanlardan biri de Kapı Ağası idi. Boğaz gezileri ve ardından verilen ziyafetlerde

---

[775] Dündar Alikılıç, *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler: İmparatorluk Seremonisi*, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul 2004, s.103.

[776] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, I, s.168.

[777] Antoine Galland, *İstanbul'a Ait Günlük Hâtıralar (1672-1673)*, II, s.73-75.

[778] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, IV, s.100.

padişahın yanından ayrılmazdı. Özellikle 16. yüzyılda Kapı Ağası'nın güçlü konumu dikkate alındığında, padişahın sol veziri olarak daima yanında bulunduğunu görmekteyiz. Boğaz gezilerini padişahlar *baştarde* denilen bir kadırga türüyle yaparlardı. Kanuni Sultan Süleyman, Sarayburnu'nda Has Bahçe'de bir tersane yaptırıp orada kendisi için yeşil renkli bir *baştarde-i hümâyûn* inşa ettirmişti. II. Selim, onun oğlu III. Murad ve torunu III. Mehmed de Has Bahçe Tersanesi'nde kendileri için baştarde yaptırmışlardı. Örneğin III. Mehmed'in *hünkâr baştardesi* 2 Temmuz 1599'da tamamlandığında Kaptanıderya Cığalazade Sinan Paşa tarafından üç fener taktırılıp deniz kenarındaki kasra yanaşmıştı. Padişah burada baştardeye binmiş, ümera ve kaptanlar yanlarında olduğu halde Donanma-yı hümâyun ile boğaza açılarak İstinye Limanı'na yanaşmışlardı. Burada daha evvelden padişah hazretleri için yemekler hazırlatılmıştı. Bu iş için orada kanun-i kadim üzere Kapı Ağası Gazanfer Ağa sorumlu ve hazır bulunmuştu. Kilercibaşı yemekleri getirmiş, sonrasında da hediyeler verilmişti. Padişah gezilerinde kanun üzere baştarde dümenini Tersane Kethüdası tutardı ve Kaptan Paşa ak elbise ile elinde asasıyla hizmette bulunurdu.[779]

Şenliklere Kapı Ağası da padişahla birlikte katılırdı. 5 Mayıs 1693'te *şekik eyyamları* sadrazam tarafından düzenlenmiş ve padişah ziyafete davet edilmişti. Sadrazam II. Ahmed'i layıkıyla ağırlamak için Mihail Köprüsü'nün sonunda ve Batı tarafında müstahkem bir mevki olan Veziriazam Maktul Sarı Süleyman Paşa'nın Meriç Nehri kenarındaki geniş bahçesi seçilmişti. II. Ahmed, "davete icabet" sözü gereğince musahip ve nedimleriyle birlikte ziyafet yerine gitmek için *koçu* denilen arabasına binmiş, *Silahdâr-ı Şehriyârî* de aynı arabaya binip padişahın karşısına oturmuştu. Dârüssaâde Ağası ile Bâbüssaâde Ağası ve diğer hizmetliler ise arabayı arkasından takip etmişti. Padişah ziyafet yerine gelince önce pehlivanları izlemiş ve ardından yaya olmalarına rağmen Enderun iç oğlanlarına cirit oynamaları ferman olunup onların gösterisini seyretmişti. Sonrasında ziyafet sofraları getirilmiş ve yemekler yenmişti. II. Ahmed, biniş yerinde hazır bekleyen, kendisi için süslenip mükemmel donatılan ata binerek saraya dönmüştü.[780]

---

[779] Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*, II, s.813-814. Padişah baştardeleri yeşil renklidir. Bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1984, s.464.

[780] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, IV, s.331-332.

2.6.3. Bayram Törenleri

Bayram merasimleri Arife günü başlardı. Alay Meydanı da denilen ikinci avluda bulunan Adil Köşkü önünde Öğle namazından sonra Çavuşbaşı ve Dîvân-ı Hümâyun Çavuşları ellerinde asalarla tertipli bir şekilde saf tutarlardı. İkindi ezanından sonra bir fatiha ile tören başlardı. Mehterhane çalarken çavuşlar alkış yapardı. Bir süre sonra Duacı Çavuş duada bulunur ve diğer çavuşlar "âmin" derler ve yine bir Fatiha ile tören sona ererdi. Bu sırada Enderun'da Arife Dîvânı yapılır ve padişah Bîrun halkının tebriklerini kabul ederdi.[781]

Bayram gecesi ay göründüğünde Sarayburnu'nda denize bakan burçlardan üç pare top atışı yapılırdı. Bunun üzerine Kapı Ağası'nın odasına giden avlu yani Bâbüssaâde halı ve döşemelerle süslenirdi. Gün doğmadan dört saat önce devlet ricali buraya gelip beklerdi.[782] Bayram sabahı Hazine Kethüdası marifetiyle cülus ve bayramlara özel altın işlemeli taht İç Hazine'den çıkarılıp gılman ve hazine eskilerine yükletilerek Bâbüssaâde'de iki kapı arasına getirilirdi. Burada süslemeleri yapıldıktan sonra Zülüflü baltacılar tahtı oradan kaldırıp Bâbüssaâde'nin sağ tarafında dehliz etrafındaki birinci ve ikinci mermer sütunların arasına koyarlardı. Padişah Sabah namazını kıldıktan sonra Has Oda'ya gider ve burada Dârüssaâde Ağası ve Silahdar Ağa başta olmak üzere musahip Has Oda ağaları kendisini tebrik ederdi. Bu tebrike *muâyede-i havas* denirdi. Bâbüssaâde önünde kurulan tahtta gerçekleşecek *muâyede-i umum* için Kapı Ağası tarafından haber verilince padişah buradan Bâbüssaâde'ye gitmek için hareket ederdi.[783] Has Oda kapısından dışarı bir-iki adım attıktan sonra saf tutmuş halde karşı tarafta bekleyen Bâbüssaâde Ağası, Hazinedarbaşı, Kilercibaşı ve Saray Ağası padişahın eteğini öperdi. Onların arkasında saf tutan Kapı oğlanları ile oda kethüdaları ise padişahı selamlardı.[784] Padişah, Bâbüssaâde'ye doğru yürürken meydan ortasında geçişini seyreden imama ve hekimbaşına selam verir ve onlar da padişahın eteğini öperdi. İmam kısa bir dua ile Fatiha okur ve Bâbüssaâde'ye doğru yürünürdü. Bu sırada çavuşlar alkış yaparak padişahın geldiğini haber verirdi. Padişah tahta oturunca merasim başlardı.[785]

---

[781] Ayrıca, Duacı Çavuş'a Kurban ve Ramazan bayramlarında okuduğu dua vesilesiyle her yıl hazineden 3000 çürük akçe inam verilirdi (Murat Uluskan, *Dîvân-ı Hümâyun Çavuşları*, s.105,161); İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.191-192).

[782] Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, s.41.

[783] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.193.

[784] *Mustafa Sâfî'nin Zübdetü't-tevârîh'i*, II, s.249.

[785] Bazı tarihlerde ilk olarak padişah hocasının el öptüğü yazmaktadır (İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.193-194).

Ali Ufkî Bey, bayram merasiminde Kapı Ağası hakkında önemli bilgiler vermektedir. Padişahın sol tarafında ayakta duran Kapı Ağası, Kırım Hanı'nın oğullarına işaret ederdi. Padişah bunlara doğru üç adım gider, onlar da yere kadar eğilerek padişahın elini öper ve *eyyam-ı şerif* yani "mutlu günler" dileğinde bulunurlardı. Padişah parmaklarıyla bunlara dokunur ve onlar da geri yerlerine dönerlerdi. Sonrasında Kapı Ağası, Veziriazam'a işaret ederdi. Veziriazam gelip el öptükten sonra Kapı Ağası geri çekilir ve Veziriazam onun yerine geçerdi. Daha sonra devlet ricali sırasıyla gelerek el öperdi. Tebrik merasimi bittikten sonra alayla bayram namazına gidilirdi.[786]

Padişah bayram namazındayken hazineliler Has Oda kapısının sağ tarafında bulunan sofa üzerine bir taht-ı şerif kurardı. Bayram namazı dönüşü padişah o tahta oturur ve ilk olarak Bâbüssaâde Ağası, Hazinedarbaşı, Kilercibaşı ve Saray Ağası el öperdi. Bâbüssaâde Ağası el öptükten sonra sofa direğinin iç tarafında tahta yakın yerde dururdu. Hazinedarbaşı, Kilercibaşı ve Saray Ağası ise direğin dışında yan yana dizilirlerdi. Onlardan başka Dârüssaâde Ağası, Has Odabaşı, Silahdar Ağa, Çukadar Ağa, Rikabdar Ağa, Doğancıbaşı ve Dülbend Ağası ve diğer Has odalılar mertebelerine göre el öpüp ayakta dururdu.[787] Daha sonra Enderun odalarındaki iç oğlanlar (sırasıyla Hazine, Kiler, Doğancı, Seferli) ve Ak ağalardan Bâbüssaâde neferatı yani Kapı oğlanları sırasıyla el öperdi. Odalardaki dilsiz ve cüceler de el öptükten sonra padişah Harem-i Hümâyun'a giderdi.[788]

2.6.4. Cülus ve Cenaze Merasimleri

"Cülus" oturmak anlamında Arapça kökenli bir kelime olup Osmanlı hükümdarının tahta çıkışını ifade etmek amacıyla kullanılan bir terimdi. Cülus törenleri de bayram törenlerine benzer bir usulde yapılırdı. Yeni padişah Bâbüssaâde önüne kurulan tahta cülus ederdi. Tahtın ve tören için gelen kişilerin hazır olduğunu bildirmek Kapı Ağası'nın göreviydi. 16 yüzyıldaki bazı cülus törenlerinde Kapı Ağası'nın ismi pek zikredilmemektedir. Bunun nedenlerinden biri cülusun saray dışında gerçekleşmiş olmasıdır. Örneğin II. Bayezid'in tahttan çekilmesiyle oğlu I. Selim, otağını kurduğu

---

[786] Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, s.41. 17. yüzyıl bayram törenleri hakkında bilgi için ayrıca bk. Dündar Alikılıç, *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler: İmparatorluk Seremonisi*, s.114vd.

[787] Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhisü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân*, s.80.

[788] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, I, s.344.

Yenibahçe'de tahta cülus etmiştir.[789] Diğer neden ise bazı padişahların payitahttan uzakta veya sefer sırasında vefat etmiş olmasıdır. Bâbüssaâde Ağası da padişahla birlikte sefere giden görevliler arasında olduğundan sefer zamanı padişahın yanında bulunurdu.[790] I. Selim'in Çorlu'da vefat etmesi üzerine Manisa'dan gelen I. Süleyman'ın sarayda yapılan cülus töreninde Bâbüssaâde Ağası'nın yer aldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır.[791] Bunun nedeni, genelde padişahın yanından ayrılmayan Kapı Ağası'nın I. Selim'in vefatı sırasında yanında bulunmasından kaynaklanmış olmalıdır. II. Selim'in saraydaki cülusunda da Bâbüssaâde Ağası yer almamıştır. O dönemde Bâbüssaâde Ağası bulunan Yakub Ağa, Kanuni Sultan Süleyman ile birlikte Zigetvar Seferi'nde bulunmaktadır. Yakub Ağa, sefer sırasında hastalanmış ve Kanuni Sultan Süleyman'ın vefatından hemen sonra da vefat etmiştir. Sultan Süleyman'ın vefatı üzerine Manisa sancağında bulunan oğlu II. Selim tahta davet edilmiş, Bostancıbaşı Davud Ağa'ya da bir mektup gönderilmiştir. Mektupta, "*Sarây-ı Âmire ağasiyle mütenebbih olup, öte canibe göz ve kulak tutasın, Sarây-ı Âmire'yi pâk ü pâkize idüp ve ol gün bostancıları imece tarikiyle taşra bağçelere çıkarup, tahliye eyleyüp ve basiret ü intibâh üzre olup, hidmetinde kusûr itmeyüp sâhibi geldükde teslim eyleyesüz*" denilmiştir. Nitekim II. Selim Üsküdar'dan karşıya geçip iskeleye vardıktan sonra bir müddet atla ilerlemiş ve atından ineceği yere vardıklarında orada hazır bulunan Saray Ağası onu karşılamıştır. Saray Ağası sefere gitmeyen saray ahalisi arasındaydı ve sarayın işlerini yürütmek üzere sarayda kalırdı. Cülus hazırlıklarını Bâbüssaâde Ağası'nın yerine Saray Ağası yürütmüş olmalıdır. Bu sırada Saray Ağası bulunan kişi Mahmud Ağa'dır. Yakub Ağa'nın vefatıyla kendisi önce Kilercibaşı tayin edilmiş ve sefere katılması istenmiştir. Ancak Hazinedarbaşı Yusuf Ağa'dan daha emektar ve iş bilir olduğuna kanaat getirilerek Kapı Ağalığı Yusuf Ağa yerine Mahmud Ağa'ya verilmiştir.[792]

III. Mehmed'in cülus davetinde Bâbüssaâde Ağası önemli bir rol üstlenmişti. Devrin Bâbüssaâde Ağası Gazanfer Ağa sarayda güçlü bir konumdaydı. III. Murad'ın vefatını vezirlerden gizleyerek cülus haberini şehzadeye kendisi göndermişti. Bostancıbaşı Ferhad Ağa'yı su getirtmek bahanesiyle çağırtarak padişahın vefat ettiğini

---

[789] Zeynep Tarım Ertuğ, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülûs ve Cenaze Törenleri*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1999, s.34-35,44.

[790] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.340.

[791] Zeynep Tarım Ertuğ, *Cülus ve Cenaze Törenleri*, s.49.

[792] Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/ 1563-1595)*, I, s.38-43.

gizlice söylemiş ve onu Manisa'da bulunan Şehzade Mehmed'e davetname ulaştırması için görevlendirmişti.[793]

I. Ahmed'in cülusu sırasında ise Bâbüssaâde Ağası olarak Kayış Mustafa Ağa görev yapmaktaydı. Hasan Beyzâde'nin naklettiğine göre; o gün Dîvan toplantısına henüz şikâyetçiler gelmeden ve ortalık sakinken Bâbüssaâde Ağası, Kapıcılar Kethüdası Hüseyin Ağa'yı acilen Bâbüssaâde'ye çağırtarak kendisine destimal içine sarılmış bir kâğıt vermişti. Bâbüssaâde Ağası kâğıdı verirken, "Bu hatt-ı hümâyunu Sadaret kaymakamına götürüp teslim et" demişi. Hüseyin Ağa getirip Sadaret Kaymakamı Kasım Paşa'ya teslim ettiğinde Paşa kâğıdı açıp bakmış ve "Bu ne kâğıdıdır?" diye sormuştu. Hüseyin Ağa da "Bana [Kapu Ağası] hatt-ı hümayun diye verdiler, gayrısını bilmiyorum." diye cevaplamıştı. Kasım Paşa, bu hattın padişahın (III. Mehmed) hattı olmadığını anlamış ve kâğıtta yazanlardan sadece "Babam" kelimesini okuyabilmişti. Hattı okuması için Hasan Bey-zâde'yi yanına çağırmış, o da paşanın kulağına yaklaşarak hatt-ı hümayunu okumuştu. Kâğıtta şöyle yazıyordu: "*Sen ki Kasım Paşa'sın, babam Allâh emri ile gitdi ve ben tahta cülûs eyledim. Şehr-i önât gözleyesin. Bir fesâd olursa, senün başını keserüm.*" Kasım Paşa bu durum karşısında hayrete düşmüş, haberin doğruluğundan emin olmak için Dârüssaâde Ağası'na bir tezkire yazmıştı. Daha sonra onu Arz Odası'na çağırmışlar ve orada Sultan I. Ahmed'i tahta oturmuş şekilde görmüştü.[794]

1687 senesinde II. Süleyman'ın cülus töreni, bayram törenindeki teşrifat düzeniyle nerdeyse aynıydı. Dârüssaâde Ağası, Şehzade Süleyman'ı şimşirlikten çıkarıp bir koltuğuna girerek Has Oda'da Sofa Köşkü'nde bulunan tahta oturtmuş ve burada Has odalılar kendisine biat etmişti. Daha sonra Has Oda kapısının dışında kendisini karşılayan Kapı Ağası ve arkasında sıralanan Kapı oğlanları padişahı selamlamış, sol koltuğuna Kapı Ağası girerek Arz Odası'na götürmüşlerdi. Burada iken âdet üzere İç Hazine'de saklanan *Hazret-i Yûsuf aleyhi's-selâmın imâme-i şerîflerin* (serpuş) getirmişler ve üzerine üç kıta mücevherlerle süslenmiş sorguç takılmıştı. II. Süleyman bunu başına yerleştirerek Bâbüssaâde önündeki tahta cülus etmişti. Devlet erkânı

[793] Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Târîhi Metin ve İndeks (1003-1045/1595-1635)*, III, haz. Şevki Nezihi Aykut, TTK, Ankara 2004, s.426; Na'îmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, I, s.78.

[794] Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Târîhi Metin ve İndeks (1003-1045/1595-1635)*, III, s.797-801.

kendisine biatlerini bildirdikten sonra önce Arz Odası'na sonra da Has Oda'da bulunan tahtına oturmuştu. Burada da Enderun halkı gelip biat etmişti.[795]

17. yüzyıl sonlarında, II. Süleyman'ın vefatından sora tahta geçen kardeşi II. Ahmed'in cülus töreninde Bâbüssaâde Ağası ve saray erkânı hakkında daha detaylı bilgilere ulaşılmaktadır. O dönem Sultan II. Süleyman'ın iki yıldır hastalıkla mücadele ettiği ve ilaçların artık tesir etmediği biliniyordu. Kendisi Edirne'ye geldiğinden beri hastaydı. 26 Haziran 1691'de vefat haberi Dârüssaâde Ağası Ahmed Ağa tarafından Kaimmakam Paşa'ya bildirildi. Sultan Ahmed Han hapis olduğu yerden çıkarıldı ve evvela Has Oda'da tahta cülus etti. Burada Has odalılar kendisine biat etti ve daha sonra Arz Odası'na gidildi. Bu sırada Sultan Ahmed'in Edirne Sarayı'nda gerçekleşen cülusu için Kaimmakam Ali Paşa, Nişancı Vezir Elmas Mehmed Paşa, Nakibüleşraf, Şeyhülislam, Kadıaskerler, Edirne Kadısı Laizade gibi devlet erkânı Saray meydanında toplanmışlardı. Harem-i Hümâyun'dan Dârüssaâde Ağası'na, Arz ağalarından Bâbüssaâde Ağası'na ve Has Odabaşı'na, Enderun'da Has Oda ağalarından Silahdar ve Çukadar ağalara ve sair oda zabitlerine cülus için geldiklerini haber verdiler. Onlar da cülus hazırlıklarına başladı ve *kânûn-i kadîm-i Âl-i Osmâni ve kâ'ide-i tarz-ı şehinşâhî* üzere Bâbüssaâde'nin sağ tarafına taht konuldu. Kapı Ağası Abdurrahman Ağa cülus töreni için her şeyin hazır olduğunu padişaha bildirdi; ancak kanun üzere cülus töreninde giyilmesi gereken *Hazret-i Yûsuf aleyhi's-selâmın imâme-i şerîfleri* İstanbul'da kalmıştı. Sultan Ahmed'in başına giymesi için küçük destar üzerine iki büyük yumru şeklinde zümrüt sorguç takıldı ve içeride turuncu erkân kürkünü de giyip geldi. Kapı dâhilinde padişah imamı Ali Efendi duada bulundu. Daha sonra sağ tarafında Bâbüssaâde Ağası ve sol tarafında Has Odabaşı bulunduğu halde ayanı selamlayarak Bâbüssaâde önünde kurulan tahta, çavuşların alkışı eşliğinde cülus etti. Sonra Nakibüleşraf, Kaimmakam Paşa, Nişancı Paşa, Rumeli ve Anadolu kadıaskerleri, Şeyhülislam ve diğer devlet erkânı sırasıyla gelip biat ettiler. Bâbüssaâde önündeki tören bittikten sonra padişah Hırka-i Şerîf Dairesi'ni ziyaret edip Has Oda Köşkü'ne geldi. Burada da Kapı oğlanları ve iç oğlanları biat ettiler.[796] Görüldüğü üzere cülus

[795] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1093-1094.

[796] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, II, s.274; Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1360-1362. Padişahın tahta cülusu sırasında koltuğuna girenler bazı yüzyıllarda değişiklik göstermektedir. Uzunçarşılı, cülus esnasında padişahın bir koltuğunda Dârüssaâde Ağası ve diğer koltuğunda da bir zamanlar Bâbüssaâde Ağası daha sonraları Silahdar Ağa olduğu halde tahta oturduğunu nakleder (İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.176).

merasimlerinde Bâbüssaâde'ye kurulacak tahtın hazırlanması ve padişaha tahtın hazır olduğu bilgisin verilmesi Bâbüssaâde Ağası'nın göreviydi.

Tahta geçen padişah cülus bahşişi dağıtırdı. İki çeşit cülus bahşişi vardı. Birincisi *cülus terakkisi* adı verilen bahşişti ki bunda yeniçeri ve devlet görevlilerinin maaşlarına zam yapılırdı. İkincisi ise cülus inamı da denilen bir defaya mahsus padişahın hediye olarak askere ve devlet erkânına verdiği paraydı.[797] Hazinede para olmadığı zamanlarda bahşiş bekleyen ordu mensupları yağma ve tehdide başvurabiliyordu. Örneğin II. Süleyman'ın cülusundan sonra ödenmeyen maaşlar ve dağıtılmayan cülus bahşişinden dolayı yağma girişiminde bulunulmuş ve At Meydanı'nda toplanılmıştı. Enderun ve Bîrun hazinelerinde para olmadığı için saraydaki gümüş ve altın eşya Darphaneye gönderilerek sikke bastırılmış; ancak bu da kâfi gelmeyerek varlıklı kişilerden hazineye yardım talep edilmişti. Bu şekilde servete göre bir miktar belirlenerek, kendi isteklerine bakılmaksızın gerekirse zorla almak kaydıyla *imdâdiyye* adıyla para toplanmıştı. Cülustan birkaç gün sonra emekli olan Kapı Ağası Hacı İbrahim Ağa da bu kişiler arasındaydı.[798]

Padişah sarayda vefat etmişse cülus töreninin ardından cenaze töreni düzenlenirdi. Örneğin Sultan II. Selim Topkapı Sarayı'nda vefat eden ilk padişahtı. Oğlu III. Murad'ın cülusundan sonra II. Selim'in cenazesi hazırlanarak müezzinlere haber verilmişti. Vezirler Bâbüssaâde önünde bekliyordu. Cenaze merasimlerinde koyu renkli kıyafetler giyilirdi. Yeni padişah da *mor butraki kadife nimtene* kıyafetiyle gelmiş ve ardından padişahın tabutu İç ağaları ile Kapı Ağası, Hazinedarbaşı, Kilercibaşı ve Saray Ağası tarafından çıkarılmıştı. Ardından cenaze namazı kılınarak alayla defnedileceği yere götürülmüştü.[799]

Tahttan indirildikten sonra 6 Ocak 1693 tarihinde vefat eden IV. Mehmed'in cenaze töreni Edirne Sarayı'nda yapılmıştı. Vefatı II. Ahmed'in padişahlığı dönemine denk gelmiş, cenaze için vezirler, şeyhülislam, kadıaskerler ve diğer devlet erkânı sarayda toplanmıştı. Harem ağaları, Enderun ağaları, Saray-ı Atîk teberdarları, Zülüflü teberdarlar, Dârüssaâde Ağası, Bâbüssaâde Ağası, Hazinedarbaşı, Kilercibaşı, Saray Ağası ve diğer saray hizmetlileri de cenaze namazı için hazırlanmışlardı. Merhum padişahın cenazesi Harem'den çıkarılırken II. Ahmed de yanında Silahdar, Çukadar,

[797] Zeynep Tarım Ertuğ, *Cülus ve Cenaze Törenleri*, s.81.

[798] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1100-1103.

[799] Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*, II, s.435; Zeynep Tarım Ertuğ, *Cülus ve Cenaze Törenleri*, s.134.

Has Odabaşı ve Edirne Bostancıbaşısı ve birkaç Has Odalı ile kardeşinin naaşının bulunduğu tabutu takip etmişlerdi Cenaze, Dârüssaâde Ağası Odası ile Bâbüssaâde arasındaki meydanda gasledildikten sonra Kasr-ı Sûr yakınına yerleştirilen musallaya konulmuştu. Cenaze namazından sonra naaşı İstanbul'da validesi Turhan Sultan'ın yanına defnedilmek üzere yola çıkarılmış ve Yeni Cami'de bulunan türbeye defnedilmişti.[800]

Dârüssaâde Ağalığı kurulmadan önce padişah hasekileri ve valide sultanların mezar ve türbe işleri de Bâbüssaâde Ağası tarafından takip edilirdi. Örneğin 1558 yılında vefat eden Hürrem Sultan'ın mezarının üzeri için siyah Mekke örtüsü ve nefti yazılı Mekke örtüsü; etekleri için gerekli soflar Bâbüssaâde Ağası Yakub Ağa'ya teslim edilmişti.[801]

2.6.5. Hırka-i Saâdet'in Yıkanması ve Ziyareti

I. Selim'in Mısır'ı fethinden sonra İstanbul'a getirilen kutsal emanetler önce Harem'de muhafaza edilip daha sonra Arz Odası yakınında hususi bir daireye nakledilmişti. Kutsal emanetler içerisinde en fazla dikkat çekenin hırka olmasından dolayı buraya *Hırka-i Saâdet Dairesi* adı verilmişti. Bu dairenin temizliğinden Has Odalılar mesuldü. Hırka-i Saâdet, Osmanlı Sarayı'na intikal ettikten sonra padişahlar tarafından mübarek gün ve gecelerde sık sık ziyaret edilirdi. Ramazan ayında ise devlet erkânı ve meşâyih de davet edilerek uygun görülen bir günde resmî ziyaret gerçekleşirdi. Geç dönem kaynaklarında eski bir âdet olduğu ve Ramazan ayının on beşinde yapıldığı belirtilen bu törenin 16. ve 17. yüzyıllarda muayyen zamanlarda yapıldığı anlaşılmaktadır. Ziyaretlerin düzenli olarak Ramazanın on beşinde bir devlet töreni şeklinde icra edilmesi muhtemelen 18. asrın ilk yarısından itibaren âdet haline gelmiştir.

Topkapı Sarayı haricinde Edirne Sarayı ve Otağ-ı Hümâyun'da birer Hırka-i Saâdet Dairesi mevcuttu. Padişah sefer veya göç dolayısıyla saray dışına çıktığı zamanlarda bazen Hırka-i Saâdet *koçi* denilen Hırka-i Saâdet arabasına yüklenir ve Has Odalılar tarafından götürülürdü.[802] Örneğin Sultan III. Mehmed Eğri Seferi'ne çıkarken Hırka-i Saâdet'i de yanında götürmüştü. Haçova Meydan Muharebesi'nde düşman

---

[800] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, IV, s.150-152.

[801] 1558 senesinde vefat eden Hürrem Sultan olduğundan defterde "merhume Sultân" olarak bahsedilen kişi o olmalıdır. Bk. BOA, TSMA.d, 1059, vr.1b (7 Z 1065 / 20 Eylül 1558).

[802] Zeynep Tarım Ertuğ, "Osmanlı Devlet Teşrifâtında Hırka-i Şerîf Ziyareti", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı:16, (İstanbul 1998), s.38-40.

askerlerinin kuvvetle saldırdığı bir sırada hazineden Hırka-i Saâdet'i çıkartarak yüzüne sürmüş ve zafer için dua etmişti.[803] II. Süleyman da Avusturya Seferi'ne çıkarken Hırka-i Saâdet'i yanına almıştı. Kış mevsimi için Edirne Sahrası'nda konakladığı sırada 10 Kasım 1689 sabahı Veziriazam Köprülüzade Mustafa Paşa, Kaimmakam Ali Paşa ve diğer devlet erkânı Otağ-ı Hümâyun'a gelerek Hırka-i Saâdet'i ziyaret etmişti. Daha sonra da Hırka-i Saâdet saraya nakledilip Bâbüssaâde Ağası'na teslim edilmişti.[804]

Ramazanın on beşinde yapılan ziyaret Tayyâr-zâde Atâ tarafından şöyle anlatılır: Öğle namazı kılındıktan sonra İmam-ı evvel ve sâni, Has Oda İmamı ve sesi güzel müezzin ve çavuşların Kuran okumalarıyla birlikte ilk önce padişah Hırka-i Saâdet Dairesi'ne girerdi. Onun ardından Dârüssaâde Ağası, Silahdar Ağa, Çukadar, Rikabdar, Hazinedar ve Hazine Vekili, Dülbend Ağası, Anahdar Ağası, Baş Peşkir Ağası, köşebaşılar, Başkapı gulamları, mabeynciler ve Darüssaade'den olan Müsahip ağalar ile Bâbüssaâde Ağası, Has odabaşı Hazinedarbaşı, Kilercibaşı, Saray Ağası, Saray Kethüdası ve Has Oda ağaları ziyaret ederlerdi. Bu esnada ziyaret için gelen devlet erkânı Orta Kapı önünde atlarından iner ve kapıdan geçerlerdi. Burada sadrazamın bir koluna Bostancıbaşı diğerine Mirahur-ı evvel, Şeyhülislam'ın bir koluna Kapıcılar Kethüdası diğer koluna Mirahur-ı sâni girerdi. Bâbüssaâde'ye giden meydanın ortasına vardıklarında refakatleri sona ererdi. Bâbüssaâde'ye kadar sadrazamın refakatçileri Bâbüssaâde Ağası ve Hazinedarbaşı, Şeyhülislam'ın refakatçileri ise Kilercibaşı ve Saray Ağası olurdu. Bâbüssaâde'ye vardıktan sonra bu görevi Has Oda ağaları devralır ve Hırka-i Saâdet Dairesi'ne giderlerdi. Bu teşrifat sırasında Bâbüssaâde Ağası ve Hazinedarbaşı serasere dikilmiş dört yenli samur kürkler ve başlarına selîmî giyerdi. Kilercibaşı ve Saray Ağası ise başlarına mücevveze, üstlerine ferace giyerdi. Devlet erkânı ziyarete geldiğinde onları istikbal edip kollarına girenler, ziyaret bittikten sonra aynı şekilde kollarına girerek dışarıya kadar refakat ederdi. Onlar çıktıktan sonra Bâbüssaâde ağaları ve Enderunlular Hırka-i Şerîf ziyaretine gelirdi.[805]

Ramazan'ın on dördünde, ziyaret tarihinde bir gün önce Hırka-i Saadet sandıktan çıkarılıp yıkanırdı. Fransız seyyah *Tavenier*'in naklettiğine göre padişah o gün Silahdar Ağa'yla birlikte Kutsal Emanetler Dairesi'ne gelirdi. Önce Hz.

---

[803] Nida Akdoğan Millik, *Dâ'i-i Fakir: Tarih-i Engürüs ve Feth-i Eğri (Tahkikli Neşir)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2005, s.50.

[804] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, I, s.187.

[805] Tayyâr-zâde Atâ, *Târih-i Enderûn*, I, s.317-319.

Muhammed'in mührü olduğu rivayet edilen "Mühr-i Saâdet"i[806] eline alır ve mürekkebe batırarak elli küçük kâğıt parçasına bu mührü basardı. Daha sonra da Hırka-i Saadet'i sandıktan çıkartır ve odaya çağırttığı Bâbüssaâde Ağası'na teslim ederdi. Altın bir kap içerisine beş-altı parmak seviyesinde su doldurulduktan sonra Ağa, Hırka-i Saadet'i bu suyun içine batırıp yıkardı. Ardından da kabın içerisindeki suyu küçük şişelere doldurur ve padişahın mührüyle bu şişeler kapatılırdı. Ertesi gün şişeler ile birlikte "Mühr-i Saâdet"'in basılı olduğu kâğıtlar bazı Sultan kadınlara, önemli devlet adamlarına ve bazı paşalara Padişah tarafından dağıtılırdı. Bu hediyelerin gönderildiği kişiler de karşılığında padişaha değerli armağanlar gönderirdi. Hediyeleri getiren kişiler eli boş gönderilmezdi ve ayrıca bu kişilerin aldıkları hediyelerde Bâbüssaâde Ağası'nın hakkı da bulunurdu.[807] Hırka-i Saadet'in yıkanması ve suyunun hediye edilmesi Sultan I. Ahmed'in başlattığı bir gelenekti. Daha sonraları hırkaya zarar verdiği gerekçesiyle bohçanın bir kenarı suya batırılarak bu âdet yerine getirilmeye başlandı ve en sonunda Sultan II. Mahmud döneminde yıkama işi kaldırıldı. Üzerinde Hırka-i Saadet hakkında şiir yazılmış tülbentlerin hırkaya sürülmesi ve bunların hediye edilmesi yeni âdet haline geldi.[808]

2.6.6. Sancak-ı Şerîf'in Muhafazası

Sancak-ı Şerîf, Hazret-i Peygambere ait olduğu rivayet edilen siyah renkli sancak olup *Livâ-i Saâdet* olarak da adlandırılırdı. Sancak-ı Şerif sarayda Hırka-i Saâdet Dairesi'nde muhafaza edilirdi. İsmi *Ukab* olan Sancak-ı Şerîf siyah renkli olup Mısır Beylerbeyi Hayır Bey tarafından Yavuz Sultan Selim'e gönderilmişti. Zamanla parçalanan sancaktan ayrılan parçalara aslına uygun olarak ekletilen kumaşlarla üç adet sancak elde edildi ve bunlar Hırka-i Saâdet Dairesi'nde muhafaza edildi. Padişah sefere veya Edirne'ye gittiğinde bu sancaklardan birisini Hırka-i Şerîf ile birlikte götürürdü. Sadrazam sefere çıktığında kalan iki sancaktan birisi ona teslim edilir ve üçüncü sancak Hazinede kalırdı.[809] Örneğin Eylül 1680'de IV. Mehmed Moskof Seferi için saraydan Edirne'ye doğru hareket ettiğinde Hırka-i Saâdet ile birlikte Sancak-ı Şerîf'i de yanına almıştı. Padişah 30 Ekim'de Harem-i Hümâyun, gılman-ı Enderun, Musâhib Paşa ve yol kaimmakamı tayin edilen Beşinci Vezir Kara İbrahim Paşa ile Ordu-yı hümâyundan

---

[806] Mustafa Sabri Küçükaşçı, "İstanbul'daki Kutsal Emanetler", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, V, (2015), s.409.

[807] J.B. Tavernier, *Topkapı Sarayında Yaşam*, s.134-136.

[808] Nurhan Atasoy, "Hırka-i Saâdet", *DİA*, XVII, (1998), s.376.

[809] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.804; İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.239,241.

ayrılmıştı. Avlanmak üzere bazı menzillerde ikamet ederek Çatalca yolundan Edirne'ye doğru hareketini sürdürmüş, bu avlanma sırasında âdet olduğu üzere Sancak-ı Şerîf ve Hırka-i Şerîf ile birlikte Tülbend Gulamı ve Kapı Ağası bir miktar iç ağasıyla beraber Otağ-ı Hümayun'da kalmıştı.[810] Bu durum, Sancak-ı Şerîf ve Hırka-i Saâdet muhafazasının Bâbüssaâde Ağası'na ve Has Oda'dan Tülbent Gulâmı'na ait olduğunu göstermektedir.

Kanuna göre sefere çıkılmadan kırk gün evvel Sancak-ı Şerîf sandukadan çıkarılarak mızrağına takılırdı. Sadrazam ve Serdâr-ı ekrem sefere çıkacağı zaman Sancak-ı Şerîf teslimi için bir tören düzenlenirdi. Padişah, Serdâr-ı ekreme Sancak-ı Şerîf'i bizzat teslim eder ve sefer dönüşü yine bizzat teslim alırdı.[811] Örneğin IV. Mehmed döneminde Kutsal İttifak ile Osmanlı Devleti arasındaki savaş bir süredir devam ediyordu. Kışın gelmesiyle veziriazam bizzat sefere çıkmamıştı. Meşveret toplantısında alınan karara göre Engürüs tarafına Veziriazam Süleyman Paşa bizzat Serdâr-ı ekrem olarak gitmeye gönüllü oldu. 19 Nisan 1686 Cuma günü namazdan sonra Sancak-ı Şerîf teslim töreni yapıldı. Yeniçeri, sipahi ve silahdar, müteferrika, çavuş ve sair Dîvan erbabı toplandılar. Süleyman Paşa namaz dönüşü saraya geldi ve ardından Şeyhülislam Ali Efendi ve Kaimmakam Receb Paşa da geldi ve Kapı Ağası Dairesi'nde bir süre beklediler. Ardından Kapı Ağası ve Silahdar Ağa gelip "Buyurun. Sizi Padişah ister" deyip koltuğuna girdiler. Has Oda Köşkü misafirhanesine getirilip kahve, şerbet ve buhur ikramından sonra padişahın hediyesi giysiler takdim ettiler. Serâsere ve dûhte samur nim-tene kürk üzerine sade hil'at, kırmızı kadife şalvar ve Çerkesi füları giydi. Murassa şimşir ve tirkeş kuşanıp padişahın huzuruna çıktı. Şeyhülislam ve Kaimmakam Paşa'ya ve sefere memur Şeyh Abdulbaki Efendi'ye kürk giydirildi. Âdet olmamasına rağmen o gün Hırka-i Saâdet açtırılarak ziyaret yapıldı. Evvela padişah daha sonra diğerleri yüz sürüp dua edildi. Padişah hazretleri Livâ-i Şerîf'i eline alıp "Seni ve Sancağ-ı Şerîf ile cümle kullarımı Allâhu te'âlâ hazretlerine emânet eyledim, koruyucun ve yardımcın olsun, yolun açık ve işin kolay ola" diyerek Serdâr-ı ekreme teslim etti. O da sağ omzuna alıp "Büyük zaferlerle Rikâb-ı hümayunlarına yüz sürmek nasip olsun" diyerek selamladı. Feth-i şerif okunarak ordu yola çıktı.[812] Sarayda her şey bir nizama göre yapılırdı. Sancak-ı Şerîf teslim töreninde sadrazamın Kapı Ağası Dairesi'nde beklemesi ve hazırlıkların tamamlanmasının

[810] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.761.

[811] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.241-242.

[812] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1032-1036.

ardından Has Oda Köşkü misafirhanesine davet edilmesi de bu nizam çerçevesinde yapılmıştır.

Olağanüstü durumlarda da Sancak-ı Şerîf çıkarılarak zorbaların tedibi için Müslümanların sancak altında toplanması istenirdi. Örneğin II. Süleyman'ın tahta çıkışından sonra verilmeyen cülus bahşişi ve birikmiş maaşlar dolayısıyla asker yağma girişiminde bulunmuştu. Toplanıp dağıtılan paralardan bir türlü memnun olmamaları ve sürekli bir karışıklık çıkarmaları şehir halkını da canından bezdirmişti. Sancak-ı Şerîf'in çıkarılması için saraya akın eden yaklaşık on bin kişinin isteği uygun görüldü. Hazineden çıkarılan Sancak-ı Şerîf Orta Kapı'da iki kule arasına dikildi. Sancak-ı Şerîf'in muhafazasında Ak ağalar yani Bâb-ı Saâdet ağaları da yer alıyordu. Zorbalar ve ahalinin karşı karşıya kalmasını engellemek ve çözüm bulmak için padişahın huzurunda toplanan vüzera, ulema ve meşâyih görüşmek için Seyyid Osman Efendi'yi istediler. Sancak-ı Şerîf muhafazasında olan Ak ağalardan Küçük Süleyman Ağa meclise gelip durumu haber verdi.[813] Bu durum, Sancak-ı Şerîf'in muhafazasında Kapı oğlanlarının görevlendirildiğini gösterir.

2.6.7. Saraydaki Elçi Kabul Törenleri

Yabancı elçiler, İstanbul'a geldikten sonra kendilerine tahsis edilen hanelerine yerleşirdi. Burada onlara kılavuzluk etmek, sarayla irtibatlarını sağlamak, işlerini görmek üzere bir Dîvan çavuşu maiyetinde birkaç yeniçeri tayin edilirdi. Elçiler genellikle birkaç gün sonra sadrazam tarafından kabul edilirdi. Daha sonraki günlerde uygun bir vakitte padişahın huzuruna çıkmak için saraya gelirlerdi. Elçi kabulü için genellikle arz ve dîvan günleri tercih edilirdi. Özellikle "galebe dîvânı" da denilen ulufe dîvânına denk getirilirdi.[814]

Elçilerin saraya gelirken padişaha hediye getirmesi âdettendi. Salomon Schweigger 17 Ocak 1578'de saraya davet edilen elçilerin huzura kabulünü anlatırken, arabalara yerleştirilmiş para ve armağanların kapıya geldiklerinde sultanın hizmetkârları tarafından teslim alındığını kaydeder. İkinci kapıya geldiklerinde elçilerin atlarından indiğini belirtir. Onlara elinde bir Mısır kamışı bulunan kapıcıbaşının padişahın dairesine kadar eşlik ettiğini söyler. Aslında bu kişi Kapıcılar Kethüdası olmalıdır. Padişah dairesinin önünde soylu ailelere mensup dört çavuşun nöbetçi olarak

[813] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1122-1136.
[814] Mehmet İpşirli, "Elçi", *DİA*, XI, (1995), s.10; Murat Uluskan, *Divân-ı Hümâyun Çavuşları*, s.150.

beklediğini ve bunların daha sonra ikişer olarak onları koltuk altlarından tutarak padişahın huzuruna götürdüğünü, sert ve haşin bir tarzda yere bırakıp diz çökmeye zorladıklarını kaydeder. Burada çavuş olarak bahsettiği kişiler kapıcıbaşı olmalıdır. Padişahın önünde diz çöken elçilere Kapı Ağası'nın padişahın eteğini uzatıp tek tek öptürdüğünden bahseder.[815] Daha sonraki tarihlerde Kapı Ağası'nın elçi kabul töreninde Arz Odası'nda bulunduğuna dair bir bilgi bulmak güçtür.

17. yüzyıldaki yabancı elçi ve seyyahlar elçi kabulü hakkında önemli bilgiler verir. Robert Withers, Dîvan günü çavuşbaşı maiyetinde birçok çavuşun at üstünde elçiye eşlik etmek üzere gönderildiğini belirtir. Saraya vardıklarında sadrazamla yüz yüze gelen elçi, dîvanda kendileri için ayrılmış yere oturur ve ardından yemek dağıtımı başlar. Yemek bittikten sonra Arz Odası'na girmek için bir süre bekler. Daha sonra tören amiri (teşrifatçı olmalı) çağırılır ve onun tarafından Kapı Ağası ve maiyetindeki hadımların (Kapı ağaları / Ak ağalar) koruduğu kapıya yani Bâbüssaâde'ye getirilirdi. Burada Kapı Ağası kendisini kapıcıbaşının bulunduğu odanın (Arz Odası) kapısına getirir. Kapıcıbaşılardan biri bir koluna diğeri öteki koluna girerek padişahın elini öpmeye götürür. Elçi orada, iki kapıcıbaşı aynı şekilde huzura çıkan adamlarını el öpmeğe getirip götürene kadar bekler ve sonrasında tercüman elçinin görevini açıklar.[816] J. B. Tavernier de Kapı Ağası'nın elçileri Arz Odası'na götürdüğünden bahseder.[817] Paul Ricaut ise elçilerin altın ve ipek kumaştan elbiselerle Ak ağaların bulunduğu kapıya geldiğini ve kabul odası önünde beklerken muhafız olarak yalnız bir Ak Ağa'nın onlarla birlikte beklediğini söyler. Muhafız olarak bahsettiği kişi Kapı Ağası olmalıdır.[818] Bu veriler Kapı Ağası'nın elçi kabulünde Arz Odası önünde beklediğini gösterir.

Elçilerin padişahın huzuruna silahsız olarak girmesi âdetti. Örneğin 1700 senesinde İstanbul'a gelen Fransız elçilik heyetinin sarayda kabulü sırasında yaşananlar Kapı Ağası hakkında önemli bilgiler verir. Silahdar Mehmed Ağa'nın *Nusretnâme*'sinde, Joseph de Tournefort'un ise seyahat notlarında anlattığına göre, M. De Ferriol isimli Büyükelçi ve maiyetindekiler saraya gelip padişahın huzuruna çıkacaktı. Padişahın hediyesi olarak verilen kaftanları giyip huzura kabul edilmeyi bekliyorlardı. Bu sırada Çavuşbaşı, büyükelçinin üzerindeki kılıcı fark etti ve tercümana kılıcı çıkarması gerektiğini söyledi. Büyükelçi, kılıcının Fransız giyiminin bir parçası

[815] Salomon Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*, s.62.

[816] Robert Withers, *Büyük Efendi'nin Sarayı*, s.28-29.

[817] J.B. Tavernier, *Topkapı Sarayında Yaşam*, s.25.

[818] Paul Rıcaut, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Hâlihazırının Tarihi*, s.130-131.

olduğunu ve asla çıkarmayacağı cevabını verdi. Çavuşbaşı durumu veziriazama bildirdi. Veziriazam da büyükelçiye kaide gereği silahlı olarak padişahı asla göremeyeceğini belirterek kılıcını çıkarması gerektiğini bildirdi. Bu tartışma bir saat sürse de büyükelçi ikna olmadı. Bu sırada Arz Odası'nda bulunan padişah Kapı Ağası'na vezirlerin neden gelmediğini sordu. Kapı Ağası durumu anlattı. Padişah şimdilik veziriazamın gelmesini emretti. Veziriazama elçilerin kapıya kadar silahla geldikten sonra kapıcıbaşıların cebren silahlarını almasını ve inat ederlerse geri gönderilmeleri talimatını verdi. Ak Ağalar Kapısı'ndan içeri girdikleri anda bu plan uygulandı. Arz Odası'nın protokol gereği önünde iki kapıcıbaşı kollarına girdi ve dev gövdeli bir kapıcı da büyükelçinin kılıcını almaya çalıştı ama başarılı olamadı. Büyükelçi çok sinirlendi. İki kapıcıbaşının ellerinden kurtularak kılıcını yarı yarıya çekti. Bu sırada Arz Odası'nın kapısının önünde duran Bâbüssaâde Ağası, eliyle büyükelçiye karşı hiçbir şiddet hareketinde bulunulmaması konusunda bir işaret yaptı. Büyükelçi'ye yaklaşarak kılıçsız olarak girecekse hoş geldiğini ama kılıcını çıkarmamakta kararlıysa sarayına geri dönebileceğini söyledi. M. de Ferriol kılıcını çıkarmak istemediğini belirtti ve geri dönerken kaftanını bıraktı. Adamlarına da kaftanlarını bırakmalarını söyledi ve saraydan ayrıldılar.[819]

Padişahlar yalnızca İstanbul'daki sarayda değil zaman zaman Edirne ve Has Bahçe'de de elçi kabul ederdi. Burada yapılan törenlerde de Bâbüssaâde Ağası yer alırdı. Padişah elçi kabul edeceği otağa gelip tahtına otururdu. Bu törenlerde Bâbüssaâde Ağası ve Kapı oğlanlarının sağ tarafta saf tuttukları kaydedilmiştir.[820] Kapı ağalarının protokol gereği kapıda bekledikleri anlaşılmaktadır. Bâbüssaâde Ağası ise padişahın huzuruna girecek elçileri Arz Odası önüne götürürdü. Bu sırada huzura kabul edileceklerin son kontrolünü yaptığı ve kurallara uyulmadığını tespit ettiğinde geçiş izni vermediği anlaşılmaktadır.

Bâbüssaâde ağalarının sarayda yapılan tüm merasimlere katıldığı görülmektedir.. Bunlardan biri, şehzadelerin hocaya verilmesi yani mektebe başlaması esnasında yapılan törendi. Bâbüssaâde ağaları başlarında selîmî sarıklarla bu törene katılırlardı.[821]

---

[819] Joseph de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi*, II, çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2005, s.52-57; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, s.562.

[820] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.800,1421,1432.

[821] *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/ 1688-1704)*, haz. Abdulkadir Özcan, TTK, Ankara 2000, s.147.

Diğer tören, surre alayları gönderilirken yapılan merasimdi. Bu törende de Bâbüssaâde ağaları erkân kürkleri ve başlarında selîmî sarıklarıyla alaydaki yerlerini alırlardı.[822]

2.6.8. Sadaret Mührünü Teslim Alma ve Takdim Merasimi

Veziriazam değişikliklerinde bazen mühür Kapı Ağası aracılığıyla azledilen sadrazamdan alınabilir ve yine onun aracılığıyla yeni sadrazama teslim edilebilirdi. Padişah huzurunda mühür teslim edilip hilat giydirildikten sonra yeni veziriazamın bir koluna Kapı Ağası diğer koluna Hazinedarbaşı girerek huzurdan çıkartılırdı. Sultan İbrahim'in tahttan indirilmesiyle sonuçlanan ayaklanmada öncelikle Veziriazam Ahmed Paşa'dan mührü teslim etmesi istenmişti. Ahmed Paşa bulunamadığından Has Odabaşı'nda bulunan mühür Mehmed Paşa'ya verilip yeni veziriazam tayin edilmişti. Kendisi, mühür teslim edilip hilat giydirildikten sonra bir koluna Kapı Ağası Abdurrahman Ağa diğer koluna Hazinedarbaşı Hasan Ağa girerek padişah huzurundan çıkarılmıştı.[823] Sultan II. Mustafa döneminde veziriazam olan Dalbatan Mustafa Paşa'nın azledilişinde mührü alma ve paşayı Kapı-arasına hapsetme görevi padişah tarafından Kapı Ağası Mahmud Ağa'ya verilmişti.[824] Dalbatan Mustafa Paşa dîvan toplantısındayken Baltacılar Kethüdası gelip padişahın huzuruna çağrıldığını bildirmişti. Has Oda kapısından girdikten sonra, huzura çıkmadan evvel Dârüssaâde Ağası ile otururken Kapı Ağası padişahtan aldığı emirle gelerek "Hünkârımız mührü ister" demişti. Mustafa Paşa, mührü çıkarıp teslim ettikten sonra Kapı-arasına hapsedilmişti.[825]

III. Ahmed'in saltanatının başlarında kısa bir süre sadrazamlık görevinde bulunan Kalaylıkoz Ahmed Paşa, vazifesinden azledildiğinde mührü almak ve paşayı Kapı-arasına hapsetmek üzere Kapı Ağası Hacı Mustafa Ağa görevlendirmişti. Sofa Köşkü'ne davet edilen Ahmed Paşa'dan mühür Kapı Ağası Hacı Mustafa Ağa vasıtasıyla alınmış ve yeni Sadrazam Kaptanıderya Mehmed Paşa'ya iletilmişti.[826] Bu mühür teslim etme görevinin süreklilik arz etmediği görülüyorsa da padişahlar tarafından bu önemli görev için zaman zaman Kapı Ağası vazifelendirilmiştir.

---

[822] *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, II, s.1206-1208.

[823] Na'îmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fî Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)*, IV, haz. Mehmet İpşirli, TTK, Ankara 2014, s.1151; Ertuğrul Oral, *Mehmed Halife Tarih-i Gılmanî*, s.20.

[824] Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, s.698.

[825] *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, s.195.

[826] Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, s.823; *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, II, s.745.

2.7. Silahdarlığın Yükselişi ve Bâbüssaâde Ağası'nın Enderun Zabitliğini Kaybedişi

Silahdar Ağa, padişahın kılıcını omuzunda taşır ve ona ait bütün silah ve zırhlıların muhafazasını sağlardı. Has Oda mensuplarından olup Has Odabaşı'ndan sonra odanın ikinci büyük idarecisiydi. Sultan III. Murad dönemiyle birlikte padişahın sofrasında da hizmet etmeye başlamıştı. Avda ve gezintide daima padişahın yanında bulunurdu. Silahdar, Has Oda arz ağalarından olduğundan padişahla birebir iletişim kurabilme imtiyazına sahipti.[827] Hükümdara olan yakınlığı dolayısıyla da zamanla önemli bir nüfuza erişmişti.

Silahdarın güç kazanmasında taşraya vezaretle çıkmalarının rolü büyüktü. Örneğin IV. Murad'ın saltanatının başlarında veziriazam olan Çerkes Mehmed Ağa I. Ahmed'in silahdarıydı. Silahdar, IV. Murad'ın saltanatıyla beraber büyük güç elde etmeye başladı. Bu dönemde silahdarlıktan çıkıp beylerbeyi ve vezir olan pek çok kişi mevcuttu. Örneğin silahdarlıktan taşraya çıkan Musa Ağa Mısır Beylerbeyi, Celep Ahmed Ağa Halep Beylerbeyi tayin edilmişti. Aynı şekilde Hüseyin Ağa vezaretle Budin'e gönderilmiş, Melek Ahmed Ağa da Bağdat Seferi'nden sonra Diyarbekir Beylerbeyi tayin edilerek saraydan çıkmıştı. Sultan IV. Murad'ın silahdarlarından Hüsrev Ağa ve Bıyıklı Mustafa Ağa da Yeniçeri Ağası tayin edilmişlerdi.[828]

Silahdarın saraydaki ve siyasetteki nüfuzunu arttıran isim ise Silahdar Bezirganzâde Mustafa Paşa'ydı.[829] IV. Murad onu Revan Seferi sırasında Şam Beylerbeyiliği ile taşraya çıkarmış; ancak o padişahın has nedimi olarak daima onun yakınında kalmayı tercih etmişti. Bağdat Seferi'nde ikinci kez Şam Beylerbeyi olarak atandı. Bağdat muhasarasında sadrazamın vefatı üzerine Kaptan-ı Derya Kemankeş Mustafa Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesiyle Silahdar Mustafa Paşa da Kaptan-ı Derya tayin edildi. Adamlarını devlet kademelerine yerleştiren Silahdar Mustafa Paşa zamanla büyük nüfuz elde etti. Sadrazamın İran ile barış görüşmeleri sırasında bölgede bırakılması üzerine kaymakamlığını yürüttü. Revan Seferi'nden başlayarak Sadrazam Kemankeş Mustafa Paşa'nın Kasr-ı Şirin Antlaşması'nı imzalayarak payitahta

---

[827] Geniş bilgi için bk. Şerafettin Turan, "Silâhdar", *DİA*, XXXVII, (2009), s.191-193; Sevgi Ağca Diker, *Osmanlı Saray Teşkilatında Has Oda*, s.229-232.

[828] Doğukan Bozkurt, "IV. Murad ve Silahdar Paşaları: Silahdar Mustafa Paşa Örneği", *Tarih Tetkikleri Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, (Ankara 2023), s.20-21.

[829] Bezirganzâde Mustafa Paşa'nın hayatı için ayrıca bk. Uğur Demir, "Silâhdar Mustafa Paşa [ö. 1642] ve Üsküdar", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildiriler Cilt III (15-16-17 Ekim 2021)*, ed. Coşkun Yılmaz, Üsküdar Belediyesi, İstanbul 2023, s.30-87.

dönmesine kadar geçen sürede, sadrazamla birlikte eyaletlerdeki birçok devlet görevlisi padişaha ve Mustafa Paşa'ya durumlarını bildiren mektuplar ve arzlar yazmıştı.[830] Ancak bu durum payitahta dönen Kemankeş Mustafa Paşa'yı rahatsız etti. Artık kendisi Silahdar Mustafa Paşa'ya herhangi bir durum bildirmiyordu. IV. Murad bunun nedenini Kemankeş Mustafa Paşa'ya sorduğunda sadrazam şu cevabı verdi: "*Şevketlü padişahım! Evvela bu kuluna bildir ki, Silahdar kulunun, senin saltanatında ortaklığı var mıdır, yok mudur? Eğer varsa emir padişahımın. Her işi ona da yazmak lazım gelir. Yok ise, padişahım, ben yalnız seni padişahım bilirim, ancak sana yazarım. Ve layık olun budur ki, benim ile padişahımın arasında vaki olan mektuplaşma ve muamelat makulesi sırlara katiyen Silahdar ve başkaları vakıf olmaya!*" Kemankeş Mustafa Paşa'nın bu çıkışını haklı bulan padişah, Silahdar Mustafa Paşa'ya yazmamasını kabul etti.[831] Sadrazam tarafından bile devlet işlerinin bildirilmesi her ne kadar Silahdar Mustafa Paşa'ya has bir durummuş gibi görünse de aslında Silahdar'ın hem sarayda padişah nezdindeki güvenini hem de taşraya çıktığında padişahın ona tanıdığı ayrıcalığı da göstermektedir. IV. Murad'ın Silahdar paşalara duyduğu güven onlara nüfuzlarını güçlendirme imkânı tanımıştır.

Sultan İbrahim de kardeşinin yolunu takip etmiş ve silahdarlarını devletin yüksek rütbelerine getirerek taşraya çıkartmıştı. Bunlar arasında Silahdar Bosnalı Yusuf Paşa, Silahdar Damat Fazlı Paşa ve Bâbüssaâde Ağası Malatyalı İsmail Ağa'nın akrabasından Süleyman Paşa da bulunuyordu. IV. Mehmed döneminde Köprülü Mehmed Paşa'nın sadaretiyle silahdarın saray dışındaki nüfuzu kırıldı. Mehmed Paşa, silahdarlıktan çıkan vezirleri sırayla bertaraf ederek sadrazamlığın nüfuzunu yeniden tesis etti.[832] Ancak aynı durumun sarayda padişahın yanında bulunan silahdar için geçerli olmadığı anlaşılmaktadır.

Saraydaki nüfuzu artmaya devam eden Silahdar Ağa, bilinenin aksine Enderun zabitliğine ilk olarak Çorlulu Ali Paşa'nın silahdarlığında değil IV. Mehmed dönemi sonlarında getirilmiştir. Bu konudaki verilerden biri, Kapı Ağası Hacı (Küçük) İbrahim Ağa'nın hacca giderken vekâleten bıraktığı görevler arasında Enderun zabitliğinin yer almamasıdır. 9 Mayıs 1686 tarihinde Kapı Ağası İbrahim Ağa'ya hac izni verilmişti.

---

[830] Doğukan Bozkurt, "IV. Murad ve Silahdar Paşaları: Silahdar Mustafa Paşa Örneği", s.22-26.

[831] Sevgi Ağca Diker, *Osmanlı Saray Teşkilatında Has Oda*, s.233.

[832] Ayrıntılı bilgi için bk. Doğukan Bozkurt, "XVII. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Bir Güç Odağı: Silahdar Ağalar ve Köprülü İktidarının Kuruluş Sürecinde Politik Mücadele", *Tarih Tetkikleri Dergisi*, Cilt:2, Sayı:4, (Ankara 2024), s.93-109.

Silahdar Mehmed Ağa *Zeyl-i Fezleke*'sinde "*Kapu Ağası Küçük İbrâhîm Ağa hacca me'zûn olup, Evkâf nezâreti ve oğulluğı Silihdâr Moralı Hasan Ağa'ya vekâleten sipâriş eyledi*" diye aktarır. Kapı Ağası Hacı İbrahim Ağa on ay sonra 19 Mart 1687 tarihinde hacdan döndüğünde emaneten bıraktığı evkaf nezareti görevini Silahdar Moralı Hasan Ağa'dan devraldı.[833] İç oğlanlarının zaptıyla ilgili bir şey yazılmaması bu görevin daha önceden silahdara verildiği görüşünü destekler niteliktedir. Ayrıca, IV. Mehmed'in tahttan indirilmesi ve II. Süleyman'ın tahta çıkarılmasını kararlaştıran umum tarafından görevlendirilen Çavuşbaşı Haseki Mustafa Ağa ile Kapı Ağası Hacı İbrahim Ağa'nın konuşmaları da Enderun zabitliğinin silahdarda olduğunun en büyük kanıtıdır. Çavuşbaşı Haseki Mustafa Ağa aracılığıyla Kapı Ağası Hacı İbrahim Ağa'dan iç oğlanların zapt edilmesi ve tahtın hazır edilmesi istenmişti. Kapı Ağası Hacı İbrahim Ağa da "*Birkaç senedir saray ve iç oğlan zaptı bizden ref' olup, silihdârlara sipâriş olunmuşdur*" diyerek durumu açıklamıştı. Hacı İbrahim Ağa'nın bu sözlerine karşılık Çavuşbaşı, "*Cumhûr sizi ihtiyâr ve taraflarından vekîl nasb idüp, bu emirde ancak siz me'mûrsuz ve bu hizmetin itmâmı sizin yediniz ile olmalıdır*" demesi üzerine Kapı Ağası Hacı İbrahim Ağa "*Buyursunlar*" diyerek Çavuşbaşı'nın teklifini kabul etmişti.[834]

Kapı Ağası'nın IV. Mehmed'in tahttan indirilişi sırasında vazifelendirilmesiyle, II. Süleyman'ın tahta geçişinden sonra tekrar Enderun zabitliğine getirilmiş olduğu düşünülmektedir. Ancak bu durum çok uzun sürmemiştir. Nitekim II. Ahmed'in saltanatından II. Mustafa'nın saltanatının ilk yılına kadar yani 1691-1696 seneleri arasında Bâbüssaâde Ağalığı makamında bulunan (Hacı) Mustafa Ağa'ya hitaben Sultan II. Ahmed'in bir hatt-ı hümayununda kendisine Bâbüssaâde'nin muhafazası, iç oğlanların eğitimi ve zaptıyla ilgilenmesini tembihlemişti.[835]

Sultan II. Mustafa da saltanatının ilk yılında kaleme aldığı bir hatt-ı hümayununda iç oğlanı zaptı için Kapı gulâmı Mustafa Ağa'ya hitaben, zabitlik işini silahdarı Osman ile birlikte yapmasını tembih etmiştir.[836] Bu emir, II. Ahmed'in saltanatından beri görev yapan Kapı Ağası (Hacı) Mustafa Ağa'ya değil de Kapı gulâmına hitaben yazıldığına göre Kapı Ağası saray dışında olmalıdır. Mustafa Ağa'nın II. Ahmed döneminde 1692 senesinde Medine-i Münevvere ferraşlığı hissesi

[833] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1037,1061.
[834] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1092-1093.
[835] Özette II. Ahmed yazılıdır. BOA, HAT, 1654/34 (22-06-1106 / 7 Şubat 1695).
[836] BOA, HAT, 1654/40 (29-12-1106 / 10 Ağustos 1695).

tevcihinde,[837] 1693 senesindeki vakıf nezaretiyle ilgili verilen bir hükümde[838] ve II. Ahmed'in bir hatt-ı hümayununda "Hacı" ünvanıyla zikredilmemesi, onun daha sonra hacca gittiğini göstermektedir. Dolayısıyla II. Mustafa'nın iç oğlanı zaptıyla Kapı gulâmı ve Silahdar Osman Ağa'yı[839] görevlendirmesi, Mustafa Ağa'nın bu sıralarda hacda olmasından kaynaklanabilir. Hacı İbrahim Ağa zamanında olduğu gibi Hacı Mustafa Ağa da hacca gittiğinde üzerindeki vazifeleri silahdara devretmiş olmalıdır.

Bu kısa süreli görev devirlerinin ardından, Sultan II. Mustafa döneminde Çorlulu Ali Paşa'nın çukadarlıktan silahdarlığa getirilmesiyle birlikte sarayda yeni bir düzen tesis edildiği görülmektedir. 19. yüzyıl müverrihlerinden Tayyar-zâde Atâ'nın aktardığına göre; Çorlulu Ali Ağa, Çukadar-ı Şehriyâri iken Silahdar Gürcü İbrahim Ağa'nın hastalığını fırsat bilerek veziriazamdan kendisini silahdar yapması için ricada bulunmuştur. Veziriazam, Yalı Köşkü'nde padişaha durumu arz edince Gürcü İbrahim Ağa kapı-ortası ulufesiyle emekli edilmiştir. Çorlulu Ali Ağa, silahdar tayin edildiği sırada, görevi kabul ederken arzu ettiği düzenlemeleri arz ederek Bâbüssaâde ağaları aracılığıyla sadrazam ile padişah arasında yapılan haberleşmenin ve padişaha sunulacak arzların silahdarlık makamı vasıtasıyla yapılmasının daha doğru olacağını söylemiştir. Bunun üzerine sadrazamlık ve silahdarlık makamlarına iki ayrı hatt-ı hümayun gönderildiğini ve Bâbüssaâde ve Enderun'a ait tüm işlerin silahdara verildiğini nakletmiştir. Çorlulu Ali Paşa'nın bu isteğinin arkasında, Seferli Odası'nda iken sofra adabına uymadığı gerekçesiyle sofra eskisi olan Ak Ağa'nın onu cezalandırmasından dolayı duyduğu öfkenin yer aldığını aktaran Tayyar-zâde Atâ, bu değişikliğin tarihini H.1110 (M. 1698) olarak verse de bu tarih yanlıştır. Değişikliğin Çorlulu Ali Paşa'nın silahdar tayin edildiği sırada yapıldığını belirttiğine göre bu tarih, tayinin gerçekleştiği 15 Ekim 1700 olmalıdır.[840]

Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Çorlulu Ali Ali Ağa silahdarlığa tayin edildiği sırada Has Oda'da bulunmakta ve padişahın emriyle *Nusretnâme* adlı eserini yazmaktaydı. Çorlulu Ali Ağa'nın silahdar tayin edildiğini anlatırken, Tayyar-zâde Atâ'nın naklettiği *teâtî-i telhîsât* görevinin kendisine verilmesini istediğinden bahsetmemektedir. Ancak *Nusretnâme*'de anlatılan olaylar Enderun sorumluluğunun bu

[837] BOA, İbnülemin Tasnifi Vakıf Belgeleri (İE.EV), 25/2920 (17 L 1103 / 2 Temmuz 1692).

[838] BOA, A.DVNS.MHM.d, 104, s.135, h.601 (Evasıt-ı Ca 1104 / 18-27 Ocak 1693).

[839] II. Mustafa'nın cülusu münasebetiyle 14 Şubat 1695'te Silahdar Osman Ağa, Kapı Ağası vs. görevlilere kürk giydirilmiştir (Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, s.70-71).

[840] Çorlulu Ali Paşa'nın eline kaşıkla vurarak darp etmiştir. Bk. Tayyar-zâde Atâ, *Târih-i Enderûn*, I, s.260-261. Silahdar tayin edildiği tarih için bk. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, s.578.

tarihten sonra silahdarlık makamına geçtiğini doğrular niteliktedir. Buna göre, padişah 22 Temmuz 1701 tarihinde Alay Köşkü'nde Dârüssaâde ağaları, Enderun ağaları ve sadrazamın kapı halkının cirit oynamalarını emretmiş ve onun sabah erkenden Silahdar Ali Ağa'ya emrettiği üzere Kilercibaşı ve Helvacıbaşı şerbet kaynatmak üzere gelmişlerdir.[841] Silahdara verilen emirle Kilercibaşı ve Helvacıbaşı'nın görevlendirilmesi, sarayın baş sorumlusunun değiştiğine işaret etmektedir. Çorlulu Ali Ağa'nın vezaretle taşraya çıkarılmasından sonra göreve gelen İbşir Hüseyin Ağa'nın padişaha arz edilecekleri kendisine ve padişahın hatt-ı hümayununu da sözlü olarak ilgililere iletmesi, Bâbüssaâde Ağası'nın yaptığı işlerin artık silahdar tarafından yerine getirildiğini göstermektedir.[842]

Uzunçarşılı ise saray teşkilatına dair yazdığı eserde Bâbüssaâde Ağası'ndan saray amirliğinin Sultan III. Ahmed döneminde yaşanan bir olay neticesinde alındığını yazar. *D'ohsson*[843]'dan nakille, III. Ahmed'in Sadabad'a gittiği bir gün o dönem henüz silahdar olan Şehid Ali Paşa ve Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa arasında vuku bulan hadiseden bahseder. Rivayete göre, Silahdar Ali Ağa'nın padişahla yakınlığını kıskanan Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa, padişahın arabasına binmemesi için onu ölümle tehdit etmiştir. III. Ahmed arabasına bindikten sonra Silahdar Ali Ağa arabaya binmemek için özür dilediğinde padişah ısrarla neden arabaya binmediğini sormuş, Silahdar Ali Ağa da durumu anlatmıştır. Bunun üzerine III. Ahmed saray amirliğini Bâbüssaâde Ağası'ndan alarak Silahdar'a vermiştir.[844] Esasında Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa 1713 senesinde göreve başlamıştır.[845] Şehid Ali Paşa ise 1709 yılında ikinci vezir tayin edilip Fatma Sultan ile evlenerek saraydan ayrılmıştır. Şehid Ali Paşa'dan sonra silahdarlığa Gürcü Bicu Yusuf Ağa getirilmiştir.[846] Onun vefatının ardından 1715 senesinde silahdar olan isim ise Hüseyin Ağa'dır.[847] Dolayısıyla Silahdar Şehid Ali Paşa ve Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa'nın görev zamanları farklıdır. Böyle bir olayın yaşanmışlığıyla ilgili başka bir kaynakta da bilgi yoktur. Esasen Çorlulu Ali Paşa'nın silahdarlığında

---

[841] Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, s.631.

[842] Topçu ve cebecilerden bir kısım eşkıyanın hareketlerine karşılık yapılan divanda, padişahın hatt-ı hümayununu İbşir Hüseyin Ağa okudu. Sefer sırasında otağa doğru gelenlerin ellerindeki kâğıdı almak için padişah Silahdar İbşir Hüseyin Ağa'ya emir vererek ne istediklerini sormasını da tembih etti (Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme,* s.737,755,779).

[843] D'ohsson 1740-1807 tarihleri arasında yaşamıştır. Bk. Kemal Beydilli, "D'ohsson, Ignatius Mouradgea", *DİA*, IX, (1994), s.496-497.

[844] İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.340-341.

[845] 29 L 1125 / 18 Kasım 1713 görevde olduğu tespit edilen ilk tarihtir (BOA, A.DVNS.RSK.d, 15, s.85).

[846] Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, s.877-878,898.

[847] BOA, TSMA.d, 2358/10, vr.2a (L 1127 / Eylül-Ekim 1715).

Bâbüssaâde'nin de silahdarlık makamının nezaretine girmesi, Bâbüssaâde Ağası'nın saray amirliğini o sırada kaybettiğini göstermektedir.

Çorlulu Ali Ağa'nın düzenlemelerinden sonra Enderun zabitliğini kaybeden Bâbüssaâde Ağası'nın ve diğer Kapı ağalarının durumlarında pek bir değişiklik olmamıştır. Eskiden olduğu gibi *serâsere dûhte sırt semmûr kürk* hilat giymeye, başlarına *selimî* takmaya ve *vezîrî* denilen pusatlı ata binmeye devam etmişlerdir. Ayrıca saray halkından kendi hizmetleri için istihdam ettikleri baltacı, heybeci, yedekçi ve anahtar şakirdi gibi görevlileri yine istihdam edebilmişlerdir.[848] Enderun zabitliğinin kaybıyla birlikte makam derecesi düşen Bâbüssaâde Ağası, Enderun ve Birun'daki diğer görevlerini sürdürmeye devam etmiştir. Özellikle Padişah ile olan haberleşmedeki öncelik yetkisinin Silahdar Ağa'ya geçmesi nüfuzunu azaltmıştır. Örneğin 19. yüzyılda yazılan *Enderun Tarihi*'ne göre; Padişah yazlık saraya gittiğinde Bâbüssaâde Ağası Yeni Saray'da kalır, Saray Ağası ve Kilercibaşı onun işlerini vekâleten yürütürdü. Ancak önemli bir konu olursa onlar karar vermez, Peşkir Ağası aracılığıyla konuyu Silahdar Ağa'ya iletirlerdi.[849] Bu durum, 18. yüzyıl başlarında saray amirliğini kaybeden Bâbüssaâde Ağası'nın göçlerde de artık padişahın yanında bulunmadığına işaret etmektedir.

2.8. Vakıf Nazırı Olarak Bâbüssaâde Ağası

İhtiyaç sahiplerine yardım etmek amacıyla kurulan vakıflar, toplumda sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı güçlendiren kuruluşlardır. Bâbüssaâde ağaları hem kendi kurdukları hem de nezaretleri altındaki vakıfların adil ve düzenli işletilmesiyle sosyal hayata önemli katkılarda bulunmuşlardır.

İbnülemin'e göre, Hürrem Sultan'ın vakıflarının nezaretini Kapı Ağası'na teslim etmesiyle başlayan süreçte 952/1545 yılından itibaren Bâbüssaâde Ağası'nın vakıf nazırlığı görevi ortaya çıkmıştır. İbnülemin, Kapı Ağası'nın ismini de Mehmed Ağa olarak verir; ancak bir kaynak göstermez. Hürrem Sultan Vakfı'nın 1551 ve 1557 tarihli vakfiyelerinde nazırın Bâbüssaâde Ağası yani Kapı Ağası olduğu belirtilmekle birlikte isim verilmemiştir. İbnülemin, 1557 senesine ait vakfiyede bulunan *şuhudülhâl* içerisinde ismi geçen Bâbüssaâde Ağası Kethüdası Mehmed Ağa'yı Kapı Ağası ile karıştırmış olmalıdır. Her iki vakfiyede ismi geçen ve elkabında sultanın yakınlarından

[848] Tayyar-zâde Atâ, *Târih-i Enderûn*, I, s.263.
[849] Tayyar-zâde Atâ, *Târih-i Enderûn*, I, s.307.

diye belirtilen Cafer Ağa, Hürrem Sultan'ın vekili olarak vakfiyesini tescil ettirmişti.[850] Bu kişi, bahsi geçen tarihlerde Kapı Ağası olarak görev yapan Cafer Ağa olmalıdır.[851] Dolayısıyla Bâbüssaâde Ağası'nın vakıf sorumluluğu resmî olarak 1551 tarihinde ortaya çıkmıştır.

Kapı Ağası'nın vakıf nezareti daha sonra padişah, şehzade ve Harem'deki kadınların kurduğu vakıflardan bazılarının da dâhil edilmesiyle genişlemiştir. Bu durum, söz konusu vakıfların yönetim ve denetiminde Bâbüssaâde Ağası'nın rolünü güçlendirmiş ve 18. yüzyıl başlarında nezareti altındaki vakıfların sayısı yüz seksen altıya ulaşmıştır. Bâbüssaâde Ağası, vakıfların her türlü işlemleri için haftada iki gün Saray-ı Cedid'de Bâbüsselâm'ın sağında yer alan Kapı Ağası Kasrı'nda toplantı yapmıştır.[852]

2.8.1. Bâbüssaâde Ağası'nın Sorumluluğundaki Vakıflar

Bâbüssaâde Ağası olanların birçoğu kendi kurdukları vakıfların nazırlığını haleflerine bırakmıştır. Ancak vakıf nazırlıkları sadece kendi vakıflarıyla sınırlı değildir. Hanedan mensupları ile devlet ricalinin kurduğu vakıfların bir kısmı ve halkın içinden bazı kişilerin vakıflarına da nezaret etmişlerdir.

Bâbüssaâde Ağası'na kurucusu olmadığı vakıfların nezaretinin verilmesi Haseki Hürrem Sultan ile başlamıştır. Hürrem Sultan, İstanbul'da sıbyan mektebi, medrese, cami, darüşşifa, çeşme ve imarethaneden müteşekkil bir külliye inşa ettirmiştir.[853] Sultan'ın İstanbul'un yanı sıra Mekke, Medine[854], Kudüs[855], Mısır,[856] Trablusşam,[857] Cisr-

---

[850] İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Hüseyin Hüsameddin Evkaf-ı Hümâyûn Nezaretinin Tarihçe-i Teşkilatı ve Nüzzârın Terâcim-i Ahvali*, Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul 1335, s.13-14. 958/1551 ve 964/1557 senesinde yazılan vakfiyede nazırlığın Bâbüssaâde Ağası'na verildiği yazılıdır. *Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfiyesi*, trc. Osman Keskioğlu, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2017; Nurhan Atasoy, *Haseki Hürrem Sultan ve Vakıfların Altın Çağı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür A.Ş. yayınları, İstanbul 2018, Ekler: s.51-54.

[851] Ömer Lütfi Barkan, *Osmanlı Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Osmanlı Devlet Arşivleri Üzerinde Tetkikler-Makaleler II*, s.929. Görevde tespit edildiği son tarih 25 S 964 / 28 Aralık 1556'dır. Bk. Fatih Karabulut, *1556-1557 (H. 963-964) Tarihli Divan-ı Hümâyûn Ruûs Defteri (126-243) Metin-Değerlendirme-Dizin*, s.209. Merhum olarak geçtiği ilk tarih 20 B 964 / 19 Mayıs 1557'dir (BOA, TSMA.d, 5288).

[852] Tayyar-zâde Atâ, *Târih-i Enderûn*, I, s.154-155,260.

[853] İmarethane için bk. BOA, KK.d, 270, s.85 (13 Z 1067 / 22 Eylül 1657). Cami ve darüşşifa için bk. Anıl Kır, *Kamil Kepeci 217 Numaralı Ruûs Defteri (Metin-Değerlendirme, s. 101-202)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik 2019, s.97. Cami, medrese ve imaret için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 5, s.295 (21 Ra 1119 / 22 Haziran 1707). Külliye hakkında bilgi için ayrıca bk. Sema Doğan, "Haseki Külliyesi", *DİA*, XVI, (1997), s.370-372.

[854] BOA, A.RSK.d, 1529, s.132 (3 M 1066 / 2 Kasım 1655).

[855] BOA, KK.d, 265, s.13 (Evail-i Z 1036 / 13-22 Ağustos 1627); d.270, s.81 (6 Z 1067 / 15 Eylül 1657).

[856] BOA, A.RSK.d, 1479, s.11 (22 R 1014 / 6 Eylül 1605); BOA, KK.d, 273, s.16 (Evahir-i M 1074 / 24 Ağustos-3 Eylül 1663).

[857] BOA, A.RSK.d, 1513, s.11 (Evasıt-ı Ş 1051 / 15-24 Kasım 1641).

i Mustafa Paşa[858] ve Ankara'da[859] da hayratı bulunmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman Han da eşi Hürrem Sultan gibi Kudüs'te vakıf tesis edip[860] (Kudüs'teki vakfıyla birlikte) Rodos,[861] Cebel-i Bakras,[862] İstanköy,[863] Yanbolu[864] ve Saray[865] kasabalarında hayır eserleri meydana getirmiştir. Veziriazamı Pargalı İbrahim Paşa'nın Rodos'ta yaptırdığı cami[866] ise Sultan Süleyman'ın Rodos Vakfı'na bağlı olarak Bâbüssaâde Ağası nezaretindeydi. İbrahim Paşa Camii'nde bir de sıbyan mektebi bulunmaktaydı.[867]

Hanedan üyelerinin vakıf tesis ettiği yerler ağırlıklı olarak devlete başkentlik yapmış şehirler ve şehzade sancakları olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin şehzade sancaklarından Manisa'da II. Bayezid'in hanımı ve şehzade Şehinşah'ın validesi Hüsnişah Hatun, Hatuniye adıyla anılan bir külliye yaptırmıştır.[868] Şehzadeliğini burada geçiren Sultan III. Murad ile Kanuni Sultan Süleyman'ın validesi Hafsa Sultan da Manisa'da vakıf kuran hanedan üyelerindendir.[869] Bu vakıflarla birlikte Hafsa Sultan'ın Saraybosna ve Yanbolu vakıfları da Bâbüssaâde Ağası'nın nezaretindeydi.[870]

Yine Osmanlı Devleti'nin ilk payitahtı olan Bursa'da da birçok hanedan üyesinin vakıf türbeleri bulunmaktadır. Bunlardan Fatih Sultan Mehmed'in validesi Hatuniye Vakfı,[871] eşlerinden Gülşah Hatun Vakfı,[872] Yıldırım Bayezid'in validesi Gülçiçek Hatun Vakfı,[873] Şehzade Alemşah ve validesi Gülruh Hatun Vakfı,[874] Şehzade Mustafa'nın validesi Mahidevran Hatun Vakfı[875] ile şehzadelerden Mustafa, Abdullah, Murad,[876] Mehmed, Ahmed, Mahmud[877] ve Cem[878] türbeleri Bâbüssaâde Ağası'nın

---

[858] Cisr-i Mustafa Paşa, bugün Bulgaristan sınırları içinde yer alan bir kasabadır. Bk. Yusuf Halaçoğlu, "Cisr-i Mustafa Paşa", *DİA*, VIII, (1993), s.33-34; BOA, A.DVNS.RSK.d, 2, s.298 (20 Ş 1117 / 7 Aralık 1705).

[859] BOA, A.DVNS.RSK.d, 7, s.95 (25 M 1121 / 6 Nisan 1709).

[860] BOA, A.RSK.d, 1526, s.227 (15 Z 1063 / 6 Kasım 1653).

[861] BOA, KK.d, 258, s.22 (23 S 1054 / 1 Mayıs 1644).

[862] BOA, A.RSK.d, 1534/A, s.32 (12 N 1072 / 1 Mayıs 1662).

[863] BOA, A.RSK.d, 1541, vr.2a (2 Za 1085 / 28 Ocak 1675).

[864] BOA, A.RSK.d, 1532/B, s.4 (15 C 1067 / 31 Mart 1657).

[865] Anıl Kır, *Kamil Kepeci 217 Numaralı Ruûs Defteri (Metin-Değerlendirme, s. 101-202)*, s.87.

[866] BOA, A.DVNS.RSK.d, 3, s.45 (3 Za 1117 / 16 Şubat 1706).

[867] Belgelerde İbrahim Paşa cami mektebi şeklinde geçmektedir. Bk. BOA, KK.d, 261/2 s.51 (21 S 1124 / 30 Mart 1712).

[868] BOA, A.RSK.d, 1526, s.373, 375.(16 S 1065 / 26 Aralık 1654).

[869] BOA, A.DVNS.RSK.d, 4, s.57 (13 R 1118 / 25 Temmuz 1706).

[870] BOA, A.DVNS.RSK.d, 15, s.176 (7 M 1126 / 23 Ocak 1714).

[871] BOA, A.RSK.d, 1526, s.259 (27 Ra 1064 / 15 Şubat 1654).

[872] BOA, A.DVNS.RSK.d, 7, s.161 (11 Ra 1121 / 21 Mayıs 1709)

[873] BOA, A.DVNS.RSK.d, 7, s.233 (29 R 1121 / 8 Temmuz 1709).

[874] BOA, A.DVNS.RSK.d, 9, s.295 (3 C 1122 / 30 Temmuz 1710).

[875] BOA, A.DVNS.RSK.d, 30, s.384 (12 R 1123 / 30 Mayıs 1711).

[876] BOA, A.DVNS.RSK.d, 11, s.104 (24 Ş 1123 / 7 Ekim 1711).

nezaretindeydi. Bursa, İznik ve Yenişehir'de vakıf tesis eden Aydınoğlu İsa Bey'in kızı olup Yıldırım Bayezid'in eşi olan Hafsa Hatun[879] ile Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in babası Ertuğrul Gazi'nin Bursa ve Söğüt'teki vakıfları da Bâbüssaâde Ağası'nın sorumluluğundaydı.[880]

Bâbüssaâde Ağası'nın nezaretindeki vakıflar arasında II. Bayezid'in kızı Ayşe Sultan'ın Şeyh Vefa yakınlarındaki türbesi ve Gelibolu'da yaptırdığı mescidi de yer almaktaydı.[881] İstanbul'daki hanedan vakıflarından biri de Fatih Sultan Mehmed'in eşlerinden Gülbahar Hatun'un türbesi için kurulan vakıftı.[882] Fatih'in diğer eşi, Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı Sitti Sultan da Edirne'de bir cami yaptırmıştı.[883] Sultan İbrahim'in hasekisi Şivekâr Sultan ise diğer sultanlardan farklı olarak İstanbul'da bir para vakfı kurmuştu.[884] Yıldırım Bayezid Edirne, Bursa ve Niğbolu'da vakıflar tesis etmişti.[885] Bu vakıflar da Bâbüssaâde Ağası nezareti altındaki hanedan vakıfları arasında yer alıyordu.

Bâbüssaâde Ağası nezaretindeki vakıflar arasında Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinde önemli rol oynamış ailelerin vakıfları önemli bir yer tutmaktaydı. İlk Osmanlı vezirlerinden Timurtaş Bey'in oğullarından Ali Bey, Umur Bey ve Oruç Bey Bursa, Geyve, Kütahya, Bergama ve Biga;[886] Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı'ya katılan Hamza Bey Bursa ve Kirmasti,[887] kardeşi Bayezid Paşa da Amasya'da[888] vakıf kurmuştu. Hamza Bey ve Bayezid Paşa'nın aile fertlerinden birçok kişinin vakfı da Bâbüssaâde

[877] BOA, A.RSK.d, 1516/B, s.31 (17 R 1054 / 23 Haziran 1644); BOA, A.DVNS.RSK.d, 7, s.233 (29 R 1121 / 8 Temmuz 1709); d.19, s.6 (27 R 1127 / 2 Mayıs 1715).

[878] BOA, A.DVNS.RSK.d, 35, s.266 (21 Za 1136 / 11 Ağustos 1724);

[879] BOA, A.RSK.d, 1501, s.79 (Ca 1042 / 4-13 Aralık 1632); BOA, A.DVNS.RSK.d, 1, s.435 (10 Ş 1116 / 8 Aralık 1704)

[880] BOA, MAD.d, 1905, s.5 (20 M 1100 / 14 Kasım 1688).

[881] BOA, A.DVNS.RSK.d, 24, s.151 (26 M 1129 / 10 Ocak 1717); d.42, s.105 (28 C 1142 / 19 Aralık 1729).

[882] BOA, A.DVNS.RSK.d, 14, s.279 (4 R 1125 / 30 Nisan 1713).

[883] BOA, A.RSK.d, 1529, s.155 (22 S 1066 / 21 Aralık 1655); BOA, A.DVNS.RSK.d, 15, s.75 (24 L 1125 / 13 Kasım 1713).

[884] Anıl Kır, *Kamil Kepeci 217 Numaralı Ruûs Defteri (Metin-Değerlendirme, s. 101-202)*, s.247; BOA, A.DVNS.RSK.d, 14, s.352 (21 S 1125 / 19 Mart 1713)

[885] BOA, A.DVNS.RSK.d, 2, s.190 (10 B 1117 / 28 Ekim 1705); d.3, s.277 (1 S 1118 / 15 Mayıs 1706); d.12, s.1 (10 R 1124 / 17 Mayıs 1712))

[886] Oruç Bey Vakfı Bursa için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 39, s.236 (7 S 1140 / 24 Eylül 1727). Gevye ve Kütahya için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 40, s.280 (1 Za 1140 / 9 Haziran 1728). Umur Bey Vakfı Bursa, Geyve, Bergama ve Biga için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 42, s.171 (22 Ca 1142 / 12 Ocak 1730). Ali Bey Vakfı Bursa için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 43, s.92 (7 Za 1142 / 24 Mayıs 1730).

[887] BOA, A.RSK.d, 1526, s.19 (14 Ca 1065 / 21 Nisan 1655); s.225 (3 Z 1063 / 25 Ekim 1653).

[888] BOA, A.RSK.d, 1534/A, s.8 (10 R 1072 / 3 Aralık 1661).

Ağası nezaretindeydi.[889] Balkanlarda önemli vazifeler üstlenen İshakoğlu Gazi İsa Bey ve oğlu Ahmed Bey Üsküp, Bosna ve Yenipazar'da vakıf tesis etmişlerdi.[890] Balkanlarda yapılan fütuhatlarda mühim vazifeler üstlenen Malkoçoğulları[891] ve Mihaloğulları ailelerinin vakıfları da Bâbüssaâde Ağası'nın sorumlulundaydı.[892] Ayrıca Bâbüssaâde Ağası Rumeli'de,[893] payitaht şehirleri Bursa, Edirne ve İstanbul[894] ile Anadolu[895] coğrafyasında birçok vakfa nezaret etmekteydi.

Tablo 2.1.

Bâbüssaâde Ağası Nezaretindeki Vakıflar (1730'a kadar)

	Vakfın Adı	Yeri
1	Abdüsselam Bey[896]	İznik
2	Acem Ağa[897]	İstanbul, Tophane
3	Ağa Abdurrahman Paşa (Bâbüssaâde Ağası)[898]	Eyüp, Narda
4	Ahizade Hüseyin Efendi (Şeyhülislam)[899]	İstanbul
5	Ali Bey[900]	Manisa
6	Ali Bey[901]	Silivri
7	Ali veled-i Veli[902]	İstanbul

[889] Hundi Hatun, Hatice Hatun, Şah Huban Hatun, Bursa'daki vakıfları için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 38, s.216 (15 L 1138 / 16 Haziran 1726). Hundi Hatun, Hüseyin Bey, Gazi İsa Bey ve Yahşi Bey'in Pınarhisar'daki vakıfları için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 11, s.58 (25 Ca 1123 / 11 Temmuz 1711); BOA, A.DVNS.RSK.d, 26, s.364 (6 S 1130 / 9 Ocak 1718).

[890] BOA, A.RSK.d, 1529, s.42 (19 B 1065 / 25 Mayıs 1655); BOA, A.DVNS.RSK.d, 5, s.38 (24 L 1118 / 29 Ocak 1707).

[891] Gazi Bali Bey Vakfı için bk. BOA, A.RSK.d, 1526, s.65 (26 L 1062 / 30 Eylül 1652). Kara Bali Bey Vakfı için bk. BOA, A.RSK.d, 1526, s.247 (15 S 1064 / 5 Ocak 1654).

[892] Gazi Mihal Bey Vakfı Edirne için bk. Hakan Savun, *Kamil Kepeci 217 Numaralı Ruûs Defteri (Metin-Değerlendirme, s. 1-100),* s.278. Mihal Bey'in torunu Mahmud Bey Sofya kazasına bağlı İhtiman'da bir vakıf tesis etmiştir. Bk. BOA, KK.d, 270, s.48 (28 L 1067 / 9 Ağustos 1657). Mihaloğullarından Mehmed Bey'in kızı Hatice Sultan ise Plevne'de bir cami yaptırmıştır. Bk. BOA, A.RSK.d, 1526, s.272 (11 Ca 1064 / 30 Mart 1654).

[893] Gazi Ali Paşa Vakfı Bosna ve İstanbul için bk. BOA, KK.d, 250, s.27 (4 S 997 / 23 Aralık 1588); d.270, s.92 (22 Z 1067 / 1 Ekim 1657). Gazi Sinan Paşa Vakfı İlbasan için bk. BOA, A.RSK.d, 1563, s.339 (9 M 1117 / 3 Mayıs 1705). Mustafa Paşa Vakfı Üsküp, Budin ve Çaniçe için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 2, s.155 (28 C 1117 / 17 Ekim 1705). Gazi Mehmed Bey Vakfı Karaferye için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 8, s.82 (15 B 1121 / 20 Eylül 1709). Gazi Hüsrev Bey Vakfı Saraybosna için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 12, s.385 (2 Ş 1124 / 4 Eylül 1712). Firuz Bey Vakfı Saraybosna ve Tırnova için bk. BOA, İE.EV, 67/7253 (15 Ş sene 1139 / 7 Nisan 1727); BOA, A.DVNS.RSK.d, 10, s.23 (15 B 1122 / 9 Eylül 1710). Ağa Sinan Paşa Vakfı Silistre için bk. BOA, KK.d, 261/5 s.67 (3 Ca 1141 / 5 Aralık 1728).

[894] Firuz Paşa Vakfı Edirne için bk. BOA, A.RSK.d, 1534/A, s.3 (14 Ra 1072 / 7 Kasım 1661). Evliya Sinan Paşa Vakfı Gelibolu ve Edirne için bk. BOA, A.RSK.d, 1534/A, s.3 (2 Ra 1072 / 26 Ekim 1661); BOA, KK.d, 7517, s.31 (15 M 1085 / 21 Nisan 1674). Gazi Davud Paşa Vakfı İstanbul için bk. BOA, KK.d, 275, s.82 (16 S 1082 / 24 Haziran 1671). Atik Murad Paşa Vakfı İstanbul için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 1, s.40 (12 S 1116 / 16 Haziran 1704).

[895] Habib-i Neccar Cami-i Kebir Antakya için bk. BOA, A.RSK.d, 1529, s.18 (5 C 1065 / 12 Nisan 1655). Destari Davud Paşa Vakfı Ladik için bk. BOA, A.RSK.d, 1534/A, s.57 (21 Za 1072 / 8 Temmuz 1662). Hızırlık ve Baba Hünkar Vakfı Ankara için bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 11, s.105 (28 Ş 1123 / 11 Ekim 1711). Şeyh Şems Vakfı Kocaeli için bk. BOA, A.RSK.d, 1567 s.4 (29 M 1124 / 8 Mart 1712).

[896] BOA, A.RSK.d, 1529, s.276 (14 N 1066 / 6 Temmuz 1656).

[897] BOA, KK.d, 7517, s.25 (30 Z 1084 / 6 Nisan 1674).

[898] BOA, A.RSK.d, 1529, s.175 (2 R 1066 / 29 Ocak 1656); BOA, A.DVNS.RSK.d, 16, s.101 (4 C 1126 / 17 Haziran 1714)

[899] BOA, Cevdet Tasnifi Evkaf Belgeleri (C.EV), 384/19500 (10 B 1140 / 21 Şubat 1728).

[900] BOA, A.RSK.d, 1516/B, s.54 (18 B 1054 / 20 Eylül 1644).

[901] BOA, A.DVNS.RSK.d, 42, s.375 (3 N 1142 / 22 Mart 1730).

8	Arap Bey[903]	Bursa
9	Argun Kamil[904]	Halep
10	Atik Ali Paşa (Bâbüssaâde Ağası)[905]	İstanbul, Edirne, Amasya, Çatalca, Kala-Semendire
11	Atik Dâye Hatun (Dâye-i Sultan Mehmed Han)[906]	İstanbul
12	Ayas Bey ve Sinan Bey[907]	Mihaliç
13	Ayşe Sultan[908]	İstanbul, Gelibolu
14	Baba Mahmud Efendi[909]	İstanbul
15	Başçı İbrahim Ağa[910]	Bursa
16	Bayezid Paşa[911]	Amasya
17	Behram Kethüda[912]	Galata, İstanbul
18	Bî-zeban Çapa Ağa[913]	İstanbul
19	Bî-zeban Gırgır Ağa[914]	İstanbul
20	Bî-zeban Tavşan İbrahim Ağa[915]	İstanbul
21	Bosnavî Çalık Ahmed Ağa (Bâbüssaâde Ağası)[916]	İstanbul, Bosna, Üsküdar
22	Bostanzade ve Bayburdlu Ahi[917]	Bursa
23	Cafer Ağa (Bâbüssaâde Ağası)[918]	İstanbul, Antakya, Remle, Çorum, Bursa, Edirne
24	Cafer Ağa biradereş Gazanfer Ağa[919]	İstanbul
25	Cafer Çavuş[920]	Sofya
26	Cami-i Kebir (Habib-i Neccar)[921]	Antakya
27	Cami-i Kebir Emevi[922]	Halep
28	Cedid Yakub Ağa (Bâbüssaâde Ağası)[923]	Taraklıborlu, Üsküdar
29	Cündi Muharrem Bey[924]	İstanbul
30	Çaşnigirbaşı Sinan Ağa[925]	İstanbul

[902] BOA, MAD.d, 1905, s.7 (29 L 1100 / 16 Ağustos 1689).

[903] BOA, A.DVNS.RSK.d, 4, s.172 (2 B 1118 / 10 Ekim 1706).

[904] BOA, A.DVNS.RSK.d, 7, s.199 (7 R 1121 / 16 Haziran 1709).

[905] BOA, A.RSK.d, 1474, s.46 (9 C 1004 / 9 Şubat 1596); BOA, KK.d, 270, s.158 (18 Ra 1068 / 24 Aralık 1657); BOA, A.DVNS.RSK.d, 5, s.300 (14 Ra 1119 / 15 Haziran 1707); d.7, s.236 (4 Ca 1121 / 12 Temmuz 1709).

[906] BOA, C.EV, 554/27965 (26 B 1117 / 13 Kasım 1705).

[907] BOA, C.EV, 488/24657 (25 R 1124 / 1 Haziran 1712).

[908] BOA, MAD.d, 1905, s.6 (29 L 1100 / 16 Ağustos 1689).

[909] BOA, A.DVNS.RSK.d, 22, s.12 (11 C 1128 / 2 Haziran 1716).

[910] BOA, A.RSK.d, 1563, s.316 (3 M 1117 / 27 Nisan 1705).

[911] BOA, A.RSK.d, 1534/A, s.8 (10 R 1072 / 3 Aralık 1661).

[912] BOA, A.DVNS.RSK.d, 2, s.73 (18 Ca 1117 / 7 Eylül 1705).

[913] BOA, A.RSK.d, 1577, s.110 (26 C 1141 / 27 Ocak 1729).

[914] BOA, A.RSK.d, 1577, s.110 (26 C 1141 / 27 Ocak 1729).

[915] BOA, KK.d, 261/2, s.46 (18 S 1124 / 27 Mart 1712).

[916] Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defter Tasnifi (TSMA.D), 7044 (Evail-i R 1064 / 22 Kasım-1 Aralık 1653); BOA, KK.d, 270, s.142 (13 Ra 1068 / 19 Aralık 1657); d.275, s.52 (29 L 1081 / 11 Mart 1671).

[917] BOA, A.DVNS.RSK.d, 6, s.220 (7 Ca 1120 / 25 Temmuz 1708).

[918] Cafer Ağa'nın hem Bâbüssaâde Ağası nezaretinde olan vakıf eserleri hem de şehir kadıları nezaretinde olan vakıf eserleri vardır. Bk. BOA, TSMA.e, 767/13 (Evahir-i C 970 / 15-23 Şubat 1563); BOA, A.DVNS.MHM.d, 5, s.427, h.1136 (14 Ş 973 / 6 Mart 1566); s.368, h.971 (19 B 973 / 9 Şubat 1566); BOA, TSMA.d, 5288 /1 (20 B 974 / 31 Ocak 1567); BOA, A.RSK.d, 1511/B, s.31 (Evasıt-ı N 1050 / 4-13 Ocak 1641).

[919] BOA, MAD.d, 1905, s.5 (29 L 1100 / 16 Ağustos 1689).

[920] BOA, A.RSK.d, 1522, s.264 (17 C 1062 / 26 Mayıs 1652).

[921] BOA, A.DVNS.RSK.d, 5, s.167 (5 M 1119 / 8 Nisan 1707).

[922] BOA, A.RSK.d, 1563, s.151 (28 L 1116 / 23 Şubat 1705).

[923] BOA, A.RSK.d, 1563, s.402 (14 S 1117 / 7 Haziran 1705); BOA, A.DVNS.RSK.d, 4, s.129 (28 Ca 1118 / 7 Eylül 1706).

[924] BOA, A.RSK.d, 1534/A, s.76 (22 Z 1072 / 8 Ağustos 1662).

31	Çavuşbaşı Ali Ağa[926]	İstanbul
32	Çerkes Mehmed Ağa (Bâbüssaâde Ağası)[927]	İstanbul, Kocaderesi
33	Dârüssaâde Ağası Mesud Ağa[928]	İstanbul
34	Davud Ağa (Bâbüssaâde Ağası)[929]	İstanbul, İzmit
35	Davud Ağa (Galata Sarayı Ağası)[930]	Galata
36	Dâye Hatun[931]	Kâğıthane
37	Defterdar Mahmud Efendi[932]	Manisa
38	Destarî Davud Paşa[933]	Lâdik
39	Destur Han[934]	Bursa
40	Emin-i Ganem Mustafa Çavuş[935]	İstanbul
41	Emir Aşık Zaviyesi[936]	Manisa
42	Ertuğrul Gazi[937]	Söğüd ve Bursa
43	Evliya Kasım Paşa[938]	Edirne, Hayrabolu, Bozöyük, Niğbolu
44	Evliya Sinan Paşa[939]	Edirne, Gelibolu, Niğbolu
45	Ezrak Hatun (Dilsiz)[940]	İstanbul
46	Fatma Hatun[941]	Yenişehir
47	Firuz Ağa (Hazinedarbaşı)[942]	İstanbul, Amasya
48	Firuz Bey[943]	Tırnova, Saraybosna
49	Firuz Paşa[944]	Edirne
50	Gazanfer Ağa (Bâbüssaâde Ağası)[945]	İstanbul, Gediz
51	Gazazoğlu[946]	Bursa
52	Gazi (Ağa) Sinan Paşa[947]	Silistre
53	Gazi Ali Bey[948]	Bergos
54	Gazi Ali Paşa[949]	Çatalca, İstanbul, Bosna
55	Gazi Bali Bey[950]	Semendire

[925] BOA, KK.d, 258, s.63 (17 Ş 1054 / 19 Ekim 1644).

[926] BOA, A.RSK.d, 1526, s.372 (10 S 1065 / 20 Aralık 1654).

[927] BOA, A.DVNS.RSK.d, 4, s.172 (5 B 1118 / 13 Ekim 1706); d.9, s.153 (5 R 1122 / 3 Haziran 1710).

[928] BOA, MAD.d, 1905, s.6 (29 L 1100 / 16 Ağustos 1689).

[929] BOA, A.DVNS.RSK.d, 22, s.59 (11 L 1128 / 28 Eylül 1716).

[930] BOA, Ali Emiri Tasnifi Sultan III. Mustafa Belgeleri (AE.SMST.III), 202/15846 (28 R 1181 / 23 Eylül 1767).

[931] BOA, A.RSK.d, 1506, s.14 (13 Ra 1044 / 6 Eylül 1634).

[932] BOA, A.DVNS.RSK.d, 35, s.255 (8 Za 1136 / 29 Temmuz 1724).

[933] BOA, A.RSK.d, 1534/A, s.57 (21 Za 1072 / 8 Temmuz 1662).

[934] BOA, A.DVNS.RSK.d, 12, s.171 (28 Ca 1124 / 3 Temmuz 1712).

[935] BOA, A.RSK.d, 1563, s.55 (9 N 1116 / 5 Ocak 1705).

[936] BOA, A.DVNS.RSK.d, 34, s.28 (11 L 1135 / 15 Temmuz 1723).

[937] BOA, KK.d, 7517, s.3 (26 N 1084 / 4 Ocak 1674).

[938] BOA, KK.d, 270, s.9 (10 Ra 1067 / 28 Haziran 1657); BOA, A.DVNS.RSK.d, 31, s.85 (5 B 1133 / 2 Mayıs 1721); d.32, s.224 (24 C 1134 / 11 Nisan 1722).

[939] BOA, KK.d, 7517, s.31 (15 M 1085 / 21 Nisan 1674); BOA, A.RSK.d, 1534/A, s.3 (2 Ra 1072 / 26 Ekim 1661); BOA, A.DVNS.RSK.d, 22, s.59 (8 L 1128 / 25 Eylül 1716).

[940] BOA, A.RSK.d, 1529, s.155 (24 S 1066 / 23 Aralık 1655).

[941] BOA, A.DVNS.RSK.d, 31, s.281 (1 Za 1133 / 24 Ağustos 1721).

[942] BOA, A.RSK.d, 1513, s.27 (19 Z 1052 / 10 Mart 1643); BOA, KK.d, 275, s.136 (1 B 1082 / 3 Kasım 1671).

[943] BOA, A.DVNS.RSK.d, 10, s.23 (15 B 1122 / 9 Eylül 1710); BOA, İE.EV, 67/7253 (15 Ş 1139 / 7 Nisan 1727).

[944] BOA, A.RSK.d, 1534/A, s.19 (19 B.7 1072 / 10 Mart 1662).

[945] BOA, A.RSK.d, 1477, s.7 (4 S 1013 / 2 Temmuz 1604); d.1526, s.105 (10 M 1063 / 11 Aralık 1652).

[946] BOA, A.DVNS.RSK.d, 13, s.179 (17 L 1124 / 17 Kasım 1712).

[947] BOA, A.DVNS.RSK.d, 14, s.149 (25 S 1125 / 23 Mart 1713).

[948] BOA, A.DVNS.RSK.d, 40, s.198 (14 N 1140 / 24 Nisan 1728).

[949] BOA, KK.d, 250, s.27 (4 S 997 / 23 Aralık 1588); BOA, A.RSK.d, 1474, s.35 (27 Ca 1004 / 28 Ocak 1596); BOA, KK.d, 270, s.92 (22 Z 1067 / 1 Ekim 1657).

[950] BOA, A.RSK.d, 1526, s.123 (28 S 1063 / 28 Ocak 1653).

56	Gazi Davud Paşa[951]	İstanbul
57	Gazi Hüsrev Bey[952]	Saraybosna
58	Gazi İsa Bey[953]	Üsküp, Saraybosna, Yenipazar
59	Gazi İsa Bey veledeş Ahmed Bey[954]	Üsküp, Saraybosna
60	Gazi İshak Bey[955]	Üsküp
61	Gazi İshak Paşa[956]	Selanik
62	Gazi Mehmed Bey[957]	Karaferye
63	Gazi Muzafereddin[958]	Taşköprü
64	Gazi Sinan Paşa[959]	İstanbul, İlbasan,
65	Gazi Süleyman Paşa[960]	Akyazı
66	Gazi Yahya Paşa[961]	Üsküp
67	Gülbahar Hatun[962]	İstanbul
68	Gülçiçek Hatun[963]	Bursa
69	Gülruh Hatun[964]	Bursa, Saruhan
70	Gülşah Hatun[965]	Bursa, Edirne
71	Gürcü Cafer Ağa (Bâbüssaâde Ağası)[966]	Edirne, İstanbul
72	Hace Rüstem[967]	Edirne
73	Hace Üveys Paşa[968]	İstanbul
74	Hacı Ali bin Çalık Mehmed Ağa[969]	Kilis
75	Hacı Hasan[970]	İstanbul
76	Hacı Hızır Bey[971]	Yanbolu
77	Hacı Ivaz Paşa[972]	Bursa
78	Hacı İbrahim Ağa (Bâbüssaâde Ağası)[973]	Edirne, Zağra Yenicesi
79	Hadım İbrahim Paşa[974]	İstanbul
80	Hafız Ahmed Paşa[975]	İstanbul, Mısır

[951] BOA, KK.d, 275, s.82 (16 S 1082 / 24 Haziran 1671).

[952] BOA, A.DVNS.RSK.d, 12, s.385 (2 Ş 1124 / 4 Eylül 1712). Vakıfla ilgili Bâbüssaâde Ağası Süleyman Ağa'nın arzı için bk. Fatih Karabiber, *Dirnişîzâde Abdullah Efendi Mecmuası (Saraybosna Sicili TTK Nr. Y/0514)(Değerlendirme-Transkripsiyon)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2025, s.322.

[953] BOA, A.RSK.d, 1529, s.42 (19 B 1065 / 25 Mayıs 1655).

[954] BOA, A.DVNS.RSK.d, 5, s.38 (24 L 1118 / 29 Ocak 1707).

[955] BOA, A.RSK.d, 1539, vr.1a (11 Za 1080 / 2 Nisan 1670).

[956] BOA, KK.d, 278, vr.133a (20 Ş 1141 / 21 Mart 1729).

[957] BOA, A.DVNS.RSK.d, 8, s.82 (15 B 1121 / 20 Eylül 1709).

[958] BOA, A.DVNS.RSK.d, 2, s.151 (17 C 1117 / 6 Ekim 1705).

[959] BOA, A.DVNS.RSK.d, 21, vr.6b (19 R 1128 / 12 Nisan 1716).

[960] BOA, A.DVNS.RSK.d, 11, s.5 (23 S 1123 / 12 Nisan 1711).

[961] BOA, A.DVNS.RSK.d, 31, s.100 (10 B 1133 / 7 Mayıs 1721).

[962] BOA, A.DVNS.RSK.d, 14, s.279 (4 R 1125 / 30 Nisan 1713).

[963] BOA, A.DVNS.RSK.d, 7, s.233 (29 R 1121 / 8 Temmuz 1709).

[964] BOA, A.DVNS.RSK.d, 8, s.352 (18 Za 1121 / 19 Ocak 1710); d.9, s.295 (3 C 1122 / 30 Temmuz 1710).

[965] BOA, A.RSK.d, 1529, s.221 (13 C 1066 / 8 Nisan 1656); A.DVNS.RSK.d, 11, s.26 (24 Ra 1123 / 12 Mayıs 1711).

[966] BOA, TSMA.d, 6959 (7 M 1113 / 14 Haziran 1701); BOA, A.DVNS.RSK.d, 4, s.309 (2 N 1118 / 8 Aralık 1706).

[967] BOA, MAD.d, 1905, s.8 (29 L 1100 / 16 Ağustos 1689).

[968] BOA, KK.d, 270, s.88 (15 Z 1067 / 24 Eylül 1657).

[969] BOA, A.DVNS.RSK.d, 12, s.52 (24 R 1124 / 31 Mayıs 1712).

[970] BOA, A.DVNS.RSK.d, 1, s.99 (1 S 1116 / 5 Haziran 1704).

[971] BOA, A.DVNS.RSK.d, 1, s.31 (1 S 1116 / 5 Haziran 1704).

[972] BOA, A.RSK.d, 1563, s.40 (7 N 1116 / 3 Ocak 1705).

[973] BOA, TSMA.d, 7058 (22 Ş 1084 / 2 Aralık 1673); BOA, A.DVNS.MHM.d, 108, s.190, h.802 (Evail-i N 1107 / 14-23 Nisan 1696).

[974] BOA, KK.d, 238, s.204 (26 Z 988 / 2 Ocak 1581).

[975] BOA, A.RSK.d, 1529, s.250 (3 Ş 1066 / 27 Mayıs 1656).

81	Hafsa Hatun (Yıldırım Bayezid'in eşi)[976]	Bursa, İznik, Aydın Yenişehir
82	Halil Ağa (Bâbüssaâde Ağası)[977]	İstanbul, Kadıköy
83	Halil Paşa (Atîk)[978]	İznik
84	Hamza Bey[979]	Bursa, Kirmasti
85	Han Arslan Ağa[980]	Seydişehir
86	Hani Hatun (Yahya Paşa kızı)[981]	Plevne, Üsküp
87	Has Biga be-nam-ı Sarrachane mescidi[982]	Sofya
88	Haseki Elhac Mustafa Ağa[983]	Misivri
89	Haseki Sultan[984]	İstanbul, Kudüs, Mısır
90	Haseki Şivekar Sultan[985]	İstanbul
91	Hasodabaşı Behruz Ağa[986]	İstanbul
92	Hatice Sultan bint-i Mehmed Bey an-evlad-ı Mihal Bey[987]	Plevne
93	Haydar Bey[988]	Zeytun Amasya
94	Haydar Paşa (Bâbüssaâde Ağası)[989]	İstanbul
95	Hızır Ağa[990]	Antakya
96	Hızır Bey[991]	Kırkkilise
97	Hızır Çavuş[992]	Sofya
98	Hızırlık ve Hünkâr Baba[993]	Ankara
99	Hundi Hatun, Hatice Hatun, Şah Huban Hatun[994]	Bursa
100	Hürrem Ağa[995]	İstanbul
101	Hürrem Bey[996]	İstanbul
102	Hüseyin Ağa (Bâbüssaâde Ağası)[997]	İstanbul, Amasya, Filibe, Samakov
103	İbrahim Ağa (Bâbüssaâde Ağası)[998]	İstanbul, Üsküdar, Karamürsel
104	İdris Bey[999]	İstanbul
105	İsa Bey[1000]	Edirne

[976] BOA, KK.d, 261/2, s.37 (19 S 1124 / 28 Mart 1712); BOA, A.DVNS.RSK.d, 10, s.213 (15 L 1122 / 7 Aralık 1710).

[977] BOA, A.DVNS.RSK.d, 2, s.93 (19 Ca 1117 / 8 Eylül 1705).

[978] BOA, A.RSK.d, 1526, s.36 (3 N 1062 / 8 Ağustos 1652).

[979] BOA, A.RSK.d, 1526, s.225 (3 Z 1063 / 25 Ekim 1653); d.1529, s.19 (14 C 1065 / 21 Nisan 1655).

[980] BOA, A.DVNS.RSK.d, 27, s.344 (12 Ca 1131 / 12 Nisan 1719).

[981] BOA, A.DVNS.RSK.d, 30, s.229 (4 M 1133 / 5 Kasım 1720).

[982] BOA, A.RSK.d, 1526, s.207 (12 L 1063 / 5 Eylül 1653).

[983] BOA, A.DVNS.RSK.d, 32, s.314 (17 Ş 1134 / 2 Haziran 1722).

[984] BOA, A.RSK.d, 1479, s.11 (22 R 1014 / 6 Eylül 1605); d.1516/B, s.28 (26 R 1054 / 2 Temmuz 1644); d.1520, s.6 (14 Ca 1060 / 15 Mayıs 1650).

[985] BOA, A.DVNS.RSK.d, 14, s.352 (21 S 1125 / 19 Mart 1713).

[986] BOA, KK.d, 7517, s.31 (15 M 1085 / 21 Nisan 1674).

[987] BOA, A.RSK.d, 1526, s.272 (11 Ca 1064 / 30 Mart 1654).

[988] BOA, A.DVNS.RSK.d, 35, s.356 (11 M 1137 / 30 Eylül 1724).

[989] BOA, KK.d, 258, s.8 (27 M 1054 / 5 Nisan 1644).

[990] BOA, A.DVNS.RSK.d, 1, s.190 (12 R 1116 / 14 Ağustos 1704).

[991] BOA, A.DVNS.RSK.d, 34, s.138 (18 Z 1135 / 19 Eylül 1723).

[992] BOA, A.DVNS.RSK.d, 14, s.204 (12 Ra 1125 / 8 Nisan 1713).

[993] BOA, A.DVNS.RSK.d, 11, s.105 (28 Ş 1123 / 11 Ekim 1711).

[994] BOA, A.DVNS.RSK.d, 38, s.216 (15 L 1138 / 16 Haziran 1726).

[995] BOA, MAD.d, 1905, s.7 (29 L 1100 / 16 Ağustos 1689).

[996] BOA, KK.d, 270, s.84 (15 Z 1067 / 24 Eylül 1657).

[997] BOA, A.RSK.d, 1526, s.123 (29 S 1063 / 29 Ocak 1653); d.1524, s.30 (8 L 1061 / 24 Eylül 1651); s.60 (12 Za 1061 / 27 Ekim 1651); BOA, AE.SMST.II, 137/15142 (25 Ş 1112 / 4 Şubat 1701); BOA, A.DVNS.RSK.d, 9, s.155 (2 R 1122 / 31 Mayıs 1710).

[998] BOA, A.RSK.d, 1464/A, s.83 (10 C 991 / 1 Temmuz 1583); BOA, İE.EV, 40/4579 (1 Ca 1132 / 11 Mart 1720).

[999] BOA, MAD.d, 1905, s.7 (29 L 1100 / 16 Ağustos 1689).

106	İskender Paşa[1001]	İstanbul
107	İsmail Ağa (Hasodabaşı)[1002]	Edirne
108	İsmail Bey[1003]	Kastamonu
109	İsmihan Hatun ve Rabia Hatun[1004]	Küçük Ayasofya İstanbul
110	Kadı İvaz[1005]	Niğbolu
111	Kanuni Sultan Süleyman Han[1006]	Rodos, Kudüs, Cebel-i Bakras, İstanköy, Yanbolu, Saray
112	Kapganzade[1007]	Bursa
113	Kapıcıbaşı Ahmed Ağa[1008]	Galata
114	Kara Bali Bey[1009]	İstanbul, Karamürsel
115	Kara Mustafa Paşa[1010]	Çaniçe, Bursa
116	Kara İne Bey[1011]	Bursa, Balıkesir
117	Kavak Baba[1012]	Tırnova
118	Kayış Mustafa Ağa (Bâbüssaâde Ağası)[1013]	Eyüp, Lubin, Üsküdar
119	Kebiri Mehmed Çelebi[1014]	Bosna, Kalkandelen
120	Keresteci Ali Bey[1015]	İstanbul
121	Kerime Hatun an-mülhakat-ı Bâbüssaâde-i sâbık Ahmed Ağa[1016]	Üsküdar
122	Ketenci Ömer Paşa[1017]	Tophane
123	Keyvan Kethüda[1018]	Mostar
124	Kilisecik Zaviyesi[1019]	Cebel-i Bakras
125	Koca Abdullah Ağa (Bâbüssaâde Ağası)[1020]	İstanbul
126	Lala Hüseyin Paşa[1021]	Kütahya
127	Mahidevran Hatun[1022]	Bursa
128	Mahmud Ağa (Bâbüssaâde Ağası)[1023]	İstanbul
129	Mahmud Bey[1024]	Edirne

[1000] BOA, MAD.d, 1905, s.8 (29 L 1100 / 16 Ağustos 1689).

[1001] BOA, KK.d, 275, s.314 (12 Ş 1084 / 22 Kasım 1673).

[1002] BOA, A.DVNS.RSK.d, 14, s.137 (19 S 1125 / 17 Mart 1713)

[1003] BOA, A.DVNS.RSK.d, 33, s.406 (28 B 1135 / 4 Mayıs 1723).

[1004] BOA, A.DVNS.RSK.d, 24, s.71 (19 M 1129 / 3 Ocak 1717).

[1005] BOA, A.DVNS.RSK.d, 3, s.200 (26 Z 1117 / 10 Nisan 1706).

[1006] BOA, KK.d, 7517, s.34 (28 M 1085 / 4 Mayıs 1674); BOA, A.RSK.d, 1526, s.32 (28 Ş 1062 / 4 Ağustos 1652); d.1529, s.14 (25 Ca 1065 / 2 Nisan 1655); d.1532/B, s.4 (15 C 1067 / 31 Mart 1657); Anıl KIR, *Kamil Kepeci 217 Numaralı Ruûs Defteri (Metin-Değerlendirme, s. 101-202)*, s.87,209.

[1007] BOA, A.DVNS.RSK.d, 8, s.214 (23 N 1121 / 26 Kasım 1709).

[1008] BOA, A.DVNS.RSK.d, 28, s.51 (28 B 1131 / 16 Haziran 1719).

[1009] BOA, KK.d, 275, s.51 (10 Za 1081 / 21 Mart 1671); BOA, A.DVNS.RSK.d, 28, s.359 (29 Za 1131 / 13 Ekim 1719).

[1010] BOA, KK.d, 270, s.82 (13 Z 1067 / 22 Eylül 1657); BOA, A.RSK.d, 1577 s.88 (11 C 1141 / 12 Ocak 1729).

[1011] BOA, A.DVNS.RSK.d, 3, s.94 (17 Za 1117 / 2 Mart 1706); d.39, s.82 (10 Za 1139 / 29 Haziran 1727).

[1012] BOA, A.RSK.d, 1529, s.157 (28 S 1066 / 27 Aralık 1655).

[1013] BOA, A.RSK.d, 1563, s.52 (26 Ş 1116 / 24 Aralık 1704); BOA, TSMA.d, 6952 (Evahir-i Z 1018 / 17-25 Mart 1610).

[1014] BOA, A.RSK.d, 1577 s.72 (9 C 1141 / 10 Ocak 1729).

[1015] BOA, A.RSK.d, 1517, s.84 (20 Ra 1056 / 6 Mayıs 1646).

[1016] BOA, A.DVNS.RSK.d, 16, s.286 (25 L 1126 / 3 Kasım 1714).

[1017] BOA, A.DVNS.RSK.d, 2, s.426 (10 L 1117 / 25 Ocak 1706).

[1018] BOA, A.RSK.d, 1529, s.167 (16 Ra 1066 / 19 Ocak 1656).

[1019] BOA, A.DVNS.RSK.d, 6, s.49 (5 M 1120 / 27 Mart 1708).

[1020] BOA, A.DVNS.RSK.d, 26, s.346 (19 M 1130 / 23 Aralık 1717).

[1021] BOA, A.DVNS.RSK.d, 3, s.303 (18 S 1118 / 1 Haziran 1706).

[1022] BOA, A.RSK.d, 1526, s.268 (26 R 1064 / 16 Mart 1654).

[1023] BOA, A.RSK.d, 1464/A, s.137 (17 B 991 / 6 Ağustos 1583).

[1024] BOA, A.RSK.d, 1529, s.127 (23 Z 1065 / 26 Ekim 1655).

130	Mahmud Bey veled-i Gazi Mihal Bey[1025]	Ahtman tabi-i Sofya
131	Mehmed Bey[1026]	İstanbul, İznikmid
132	Melik Arslan[1027]	Kayseri
133	Minnetzade Mehmed Bey[1028]	Filibe
134	Mir Süleyman[1029]	Bursa
135	Muhyiddin Kocavi[1030]	İznikmid
136	Murad Ağa[1031]	Edirne
137	Murad Paşa-yı atîk[1032]	İstanbul
138	Mustafa Bey[1033]	Zağra-i Atik
139	Mustafa Bey veled-i İskender Paşa[1034]	Saraybosna
140	Mustafa Paşa[1035]	Üsküp, Budun, Çaniçe
141	Müemmin Baba[1036]	Zağra-i Eskihisar
142	Nasuh Çavuş[1037]	Küre
143	Nureddin Defteri[1038]	Biga, Çeser-i Ergene
144	Nureddin Şehid[1039]	Halep
145	Obranzade Mehmed Bey[1040]	İpek
146	Odabaşı Yusuf Ağa[1041]	İstanbul
147	Odabaşı Behruz Ağa[1042]	İstanbul
148	Oruç Bey veled-i Timurtaş Bey[1043]	Bursa
149	Osman Ağa (Bâbüssaâde Ağası)[1044]	İpsala, Kadıköy
150	Osman Şah Bey[1045]	Tırhala
151	Ömer Paşa[1046]	Elmalı
152	Pars Bey[1047]	Bursa
153	Pervanezade[1048]	Cebel-i Bakras
154	Sekban Ali Ağa ve Güçzade Süleyman Bey[1049]	Kayseri
155	Ser-bölük-i Yeniçeriyan Mehmed Ağa[1050]	İstanbul

[1025] BOA, KK.d, 270, s.48 (28 L 1067 / 9 Ağustos 1657).

[1026] BOA, MAD.d, 1905, s.7 (29 L 1100 / 16 Ağustos 1689).

[1027] BOA, A.DVNS.RSK.d, 12, s.267 (29 C 1124 / 3 Ağustos 1712).

[1028] BOA, A.DVNS.RSK.d, 3, s.203 (28 Z 1117 / 12 Nisan 1706).

[1029] BOA, A.RSK.d, 1563, s.6 (3 Ş 1116 / 1 Aralık 1704).

[1030] BOA, A.RSK.d, 1522, s.236 (8 R 1062 / 19 Mart 1652).

[1031] BOA, MAD.d, 1905, s.8 (29 L 1100 / 16 Ağustos 1689).

[1032] BOA, A.DVNS.RSK.d, 1, s.40 (12 S 1116 / 16 Haziran 1704).

[1033] BOA, A.DVNS.RSK.d, 2, s.224 (18 B 1117 / 5 Kasım 1705).

[1034] BOA, A.DVNS.RSK.d, 29, s.433 (15 Ş 1132 / 22 Haziran 1720).

[1035] BOA, A.RSK.d, 1522, s.190 (26 Z 1061 / 10 Aralık 1651); BOA, KK.d, 258, s.23 (28 S 1054 / 6 Mayıs 1644); d.261/5, s.17 (5 Ş 1141 / 6 Mart 1729).

[1036] BOA, A.DVNS.RSK.d, 12, s.265 (29 C 1124 / 3 Ağustos 1712).

[1037] BOA, A.DVNS.RSK.d, 9, s.160 (11 R 1122 / 9 Haziran 1710).

[1038] BOA, A.DVNS.RSK.d, 7, s.45 (22 Z 1120 / 4 Mart 1709).

[1039] BOA, KK.d, 7516, s.60 (11 S 1076 / 23 Ağustos 1665).

[1040] BOA, A.RSK.d, 1529, s.207 (28 Ca 1066 / 24 Mart 1656).

[1041] BOA, A.DVNS.RSK.d, 22, s.59 (11 L 1128 / 28 Eylül 1716).

[1042] BOA, A.RSK.d, 1464/A, s.163 (17 Ş 991 / 5 Eylül 1583).

[1043] BOA, A.DVNS.RSK.d, 39, s.236 (7 S 1140 / 24 Eylül 1727).

[1044] BOA, TSMA.d, 10548 (Evasıt-ı Ra 1002 / 5-14 Aralık 1593); BOA, A.RSK.d, 1534/A, s.56 (23 Za 1072 / 10 Temmuz 1662).

[1045] BOA, A.RSK.d, 1537, vr.2b (12 Za 1079 / 17 Nisan 1669).

[1046] BOA, A.RSK.d, 1534/A, s.42 (27 L 1072 / 15 Haziran 1662).

[1047] BOA, A.RSK.d, 1526, s.126 (5 Ra 1063 / 3 Şubat 1653).

[1048] BOA, A.RSK.d, 1563, s.173 (6 Za 1116 / 2 Mart 1705).

[1049] BOA, A.DVNS.RSK.d, 33, s.377 (8 B 1135 / 14 Nisan 1723).

[1050] BOA, A.DVNS.RSK.d, 24, s.285 (3 Ra 1129 / 15 Şubat 1717).

156	Sinan Ağa[1051]	İstanbul
157	Sinan Ağa (Ser-zevvakin)[1052]	İstanbul
158	Sinan Bey[1053]	Kastamonu
159	Sitti Sultan[1054]	Edirne
160	Sultan Kayıtbay[1055]	Kudüs, Gazze
161	Sultan Mehmed Han (IV. Mehmed)[1056]	Lâdik
162	Sultan Murad Han (III. Murad)[1057]	Manisa
163	Sultan Murad Han (II. Murad)[1058]	İştip, Üsküp
164	Sultan Yıldırım Bayezid Han[1059]	Edirne, Niğbolu, Tırnova, Bursa
165	Şah Melek Paşa[1060]	Edirne, Niğbolu
166	Şamlı Emin[1061]	İstanbul
167	Şehid Mustafa Ağa[1062]	Yanbolu
168	Şehzadegan (Mustafa, Alemşah, Abdullah, Murad, Ahmed, Cem, Osman, Mahmud)[1063]	Bursa
169	Şerefeddin Paşa[1064]	Bursa
170	Şeyh Halil[1065]	Kayseri
171	Şeyh Şehabeddin ve Şeyh Şerefeddin[1066]	Karaman
172	Şeyh Şems[1067]	Kocaeli
173	Şirenk Ağa[1068]	İstanbul
174	Tavaşi Ali Ağa[1069]	Eyüp
175	Tavaşi Sinan Ağa[1070]	İstanbul
176	Tezkireci Ahmed Efendi[1071]	İstanbul
177	Timurtaş Bey[1072]	Bursa
178	Tuzcu Sinan Bey[1073]	Karaferye
179	Umur Bey veled-i Timurtaş Bey[1074]	Bursa, Geyve, Bergama, Biga
180	Valide-i Sultan Mehmed Han (Hatuniye)[1075]	Bursa

[1051] BOA, A.DVNS.RSK.d, 1, s.331 (25 C 1116 / 25 Ekim 1704).

[1052] BOA, A.DVNS.RSK.d, 8, s.445 (7 M 1122 / 8 Mart 1710).

[1053] BOA, A.DVNS.RSK.d, 10, s.40 (22 B 1122 / 16 Eylül 1710)

[1054] BOA, A.RSK.d, 1529, s.155 (22 S 1066 / 21 Aralık 1655).

[1055] BOA, A.RSK.d, 1543/A, s.2 (2 Z 1087 / 5 Şubat 1677).

[1056] BOA, A.DVNS.RSK.d, 11, s.58 (25 Ca 1123 / 11 Temmuz 1711).

[1057] BOA, A.RSK.d, 1563, s.31 (3 N 1116 / 30 Aralık 1704).

[1058] BOA, A.DVNS.RSK.d, 9, s.139 (28 Ra 1122 / 27 Mayıs 1710).

[1059] BOA, KK.d, 270, s.66 (15 Za 1067 / 25 Ağustos 1657); BOA, A.RSK.d, 1534/A, s.17 (22 B 1072 / 13 Mart 1662); BOA, A.DVNS.RSK.d, 3, s.156 (6 Z 1117 / 21 Mart 1706); d.31, s.85 (6 B 1133 / 3 Mayıs 1721).

[1060] BOA, A.RSK.d, 1526, s.180 (18 B 1063 / 14 Haziran 1653); BOA, A.DVNS.RSK.d, 1, s.201 (25 R 1116 / 27 Ağustos 1704).

[1061] BOA, MAD.d, 1905, s.7 (29 L 1100 / 16 Ağustos 1689).

[1062] BOA, KK.d, 261/5, s.66 (3 Ca 1141 / 5 Aralık 1728).

[1063] BOA, A.RSK.d, 1526, s.224 (19 Za 1063 / 11 Ekim 1653); BOA, A.DVNS.RSK.d, 4, s.80 (29 R 1118 / 10 Ağustos 1706); d.11, s.104 (24 Ş 1123 / 7 Ekim 1711).

[1064] BOA, A.DVNS.RSK.d, 7, s.64 (14 Z 1120 / 24 Şubat 1709).

[1065] BOA, A.RSK.d, 1577, s.19 (20 R 1141 / 23 Kasım 1728).

[1066] BOA, A.RSK.d, 1529, s.19 (10 C 1065 / 17 Nisan 1655).

[1067] BOA, A.RSK.d, 1567, s.4 (29 M 1124 / 8 Mart 1712).

[1068] BOA, KK.d, 258, s.79 (14 Z 1054 / 11 Şubat 1645).

[1069] BOA, A.DVNS.RSK.d, 8, s.409 (24 Z 1121 / 24 Şubat 1710).

[1070] BOA, MAD.d, 1905, s.6 (29 L 1100 / 16 Ağustos 1689).

[1071] BOA, A.DVNS.RSK.d, 2, s.89 (29 Ca 1117 / 18 Eylül 1705).

[1072] BOA, A.DVNS.RSK.d, 43, s.90 (7 Za 1142 / 24 Mayıs 1730).

[1073] BOA, A.DVNS.RSK.d, 13, s.85 (21 N 1124 / 22 Ekim 1712).

[1074] BOA, A.DVNS.RSK.d, 42, s.171 (22 C 1142 / 12 Ocak 1730).

[1075] BOA, A.RSK.d, 1526, s.259 (27 Ra 1064 / 15 Şubat 1654).

181	Valide-i Sultan Süleyman Han Hafsa Hatun[1076]	Yanbolu. Manisa, Lapseki
182	Valide-i Şehzade Şehinşah (Hatuniye)[1077]	Manisa
183	Vezan Sinan Ağa[1078]	İstanbul
184	Hundi Hatun, Gazi İsa Bey, Hüseyin Bey[1079]	Pınarhisar
185	Yakub Ağa (Bâbüssaâde Ağası)[1080]	Kastamonu, İstanbul, Galata, Kadıköy, Mujake, Gaferyad, Ayaş, Trakatya
186	Yegan Bey ve Tur Hasan Bey[1081]	Ankara

2.8.2. Rikâbiye Akçesi

Bâbüssaâde Ağası, sorumluluğu altındaki vakıflardan gelen gelirlerin bir kısmını her yıl padişaha takdim ederdi. *Rikâbiye* akçesi, *avayid* ve *zevayid* akçesi gibi terimlerle zikredilen bu meblağ her yıl Mart ayında teslim edilirdi.[1082] Takdim edilen akçe belgelerde, "*kapu ağalarının beher Mart mutad üzere Rikâb-ı hümâyûna, nezâretinde olan evkaflardan ve Cezire-i Kesendire'den tahsil olınan avayid ve zevayid akçesi*" şeklinde geçmektedir.[1083] Nitekim Bâbüssaâde Ağası Gazanfer Ağa'ya temlik edilen Kesendire adasının mülkname şartlarına göre, her yıl altı yük akçeyi ceyb-i hümayun olarak Hazine-i âmireye teslim etmesi gerekiyordu. İlerleyen yıllarda bu meblağın altı yük akçeden beş yük akçeye düştüğü görülmektedir.[1084]

Rikâbiye akçesi, esedî kuruş cinsinden hesaplanarak altın, kuruş ve akçe olarak ödenir, zaman zaman mamul altın, has ayar altın, Mısır zincirlisi, tuğralı altın ve zolata kuruş da ödemelerde kullanılırdı.[1085] 17. yüzyıl başlarında bir esedî kuruş ayarı tam yetmiş akçeye, 1703-1730 seneleri arasında basılan bir Osmanlı kuruşu yüz yirmi akçeye karşılık gelmekteydi.[1086] *Koçi Bey Risalesi*'nde, vakıflardan gelen zevayid

[1076] BOA, KK.d, 258, s.27 (15 Ra 1054 / 22 Mayıs 1644); d.7517, s.29 (10 M 1085 / 16 Nisan 1674); BOA, A.DVNS.RSK.d, 15, s.176 (7 M 1126 / 23 Ocak 1714)

[1077] BOA, A.RSK.d, 1516/B, s.31 (1 Ca 1054 / 6 Temmuz 1644).

[1078] BOA, A.RSK.d, 1529, s.24 (27 C 1065 / 4 Mayıs 1655).

[1079] BOA, A.DVNS.RSK.d, 11, s.58 (25 Ca 1123 / 11 Temmuz 1711).

[1080] BOA, TSMA.e, 859/32 (Evail-i C 969 / 7-16 Ocak 1562); e.745/65 (Evasıt-ı B 969 / 17-26 Mart 1562); BOA, TSMA.d, 3529/2 (29 S 970 / 28 Ekim 1562); BOA, A.DVNS.MHM.d, 6, s.444, h.954 (1 Ramazan 972 / 2 Nisan 1565); BOA, KK.d, 218, s.154 (17 N 971 / 29 Nisan 1564); d.222, s.258 (21 Za 978 / 16 Nisan 1571); d.270, s.119 (10 M 1068 / 18 Ekim 1657); BOA, A.DVNS.RSK.d, 14, s.176 (29 S 1125 / 27 Mart 1713).

[1081] BOA, A.RSK.d, 1526, s.269 (28 R 1064 / 18 Mart 1654).

[1082] BOA, TSMA.d, 29/1, vr.6a (28 S 1092 / 19 Mart 1681); d.2352 (23 Z 1119 / 16 Mart 1708).

[1083] BOA, TSMA.d, 29/1, vr.42a (25 R 1097 / 21 Mart 1686).

[1084] BOA, TSMA.d, 1580, vr.6b (20 M 1016 / 17 Mayıs 1607). Daha önce teslim edilen iki yük akçe haricinde geriye kalan dört yük akçenin teslim edildiği belirtilmektedir. Bk. BOA, TSMA.e, 530/13, lef.9 (1038 / 1628-1629). Kesendire mukataasından verilecek beş yüz akçenin Kudüs'teki Haseki Sultan Vakfının ihtiyacına harcanması için Bâbüssaâde Ağası Mustafa Ağa'nın arzuhali üzerine yazılan hatt-ı hümayun için bk. BOA, HAT, 1654/21 (29 Z 1103 / 11 Eylül 1692). 1 yük akçe 100.000 akçe etmektedir. Ömer İşbilir, "Yük", *DİA*, XLIV, (2013), s.48.

[1085] BOA, TSMA.d, 29/1, vr.13b (8 R 1093 / 16 Nisan 1682); d.29/1, vr.6a (S 1092 / Şubat-Mart 1681); d.2363/3, vr.1b (Ra 1132 / Ocak-Şubat 1720).

[1086] Osmanlı akçesi 1640 senesinden 1690-1691 yıllarına kadar tedavülde pek görülmemiş yalnız hesap birimi olarak kullanılmıştır. Esedi ve riyal kuruşun akçe karşılığı için bk. Şevket Pamuk, "Kuruş", *DİA*, XXVI, (2002), s.459-459.

akçesinin on üç yük yani bir milyon üç yüz bin akçe tutarında olduğu nakledilmiştir.[1087] Rikâbiye akçesi, her kesesi beş yüz kuruş hesabıyla kese adedi belirtilerek hazineye kaydedilirdi. 17. yüzyıl sonlarında otuz beş kese[1088] olarak ödenen meblağ daha sonra yirmi beş keseye düşmüştür.[1089] Bu durum 18. yüzyılda da değişmemiş, miktar önce on dokuz keseye,[1090] ardından on beş keseye düşmüştür. Bu arada, 1709 ve 1710 senelerinde on beş kese, 1711 senesinde tekrar on dokuz kese olarak takdim edilen akçenin yanında bir adet sırma işlemeli kırmızı çuka kesme verildiği de görülmektedir.[1091] Rikâbiye akçesi daha sonra yirmi keseye çıkmıştır.[1092] Saray Ağası da nezareti altındaki vakıflardan her yıl bin kuruş zevayid akçesini Rikâb-ı hümâyûna teslim ederdi. 18. yüzyılda Bâbüssaâde Ağası ve Saray Ağası'nın Rikâbiye akçesi takdimini aynı zamanda yaptığı görülmektedir.[1093] Bu takdim sırasında Bâbüssaâde Ağası'na samur bir kürk hediye edilmekteydi.[1094]

Tablo 2.2.

Vakıf Gelirlerinden Padişaha Takdim Edilen "Rikâbiye Akçesi"

Tarih	Kese	Miktar
28 S 1092 /19 Mart 1681[1095]	35	19 kese 5950 adet mamul altın ve 16 kese 8000 esedi kuruş
8 R 1093 / 16 Nisan 1682[1096]	35	18 kese 4000 adet mamul altın ve 17 kese 8500 adet esedi kuruş
17 Ra 1094 / 16 Mart 1683[1097]	35	17500 esedi kuruş
16 Ca 1096 / 20 Nisan 1685[1098]	35	17500 esedi kuruş
25 M 1097 / 22 Aralık 1685[1099]	35	17500 esedi kuruş
5 Ra 1098 / 19 0cak 1687[1100]	32	16333 esedi kuruş
14 R 1104 / 23 Aralık 1692[1101]	25	12500 kuruş
29 Z 1115 / 16 Mayıs 1704[1102]	19	9500 kuruş

[1087] *Koçi Bey Risalesi*, s.81-82; İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s.342.

[1088] Her kesesi beş yüz kuruş olarak hesaplanmaktadır. Otuz beş kese olarak teslim edilen toplam kuruş on yedi bin beş yüz. Bk. BOA, TSMA.d, 29/1, vr.20b (17 Ra 1094 / 16 Mart 1683).

[1089] BOA, HAT, 1654/22 (14 R 1104 / 23 Aralık 1692).

[1090] BOA, TSMA.e, 802/8, lef.3 (17 Z 1117 / 1 Nisan 1706); lef.14 (10 Ra 1126 / 26 Mart 1714).

[1091] BOA, TSMA.d, 2352/201, vr.2b (4 M 1121 / 16 Mart 1709); d.2353/88 (6 S 1122 / 6 Nisan 1710); d.2353/106 (20 S 1123 / 9 Nisan 1711).

[1092] BOA, TSMA.d, 2361 (Ra 1130 / Mart 1718).

[1093] BOA, TSMA.d, 2352 (16 Z 1118 / 21 Mart 1707); d.2359, vr.3a (R 1128 / Mart 1716).

[1094] Kürk fiyatı 500-600 kuruş arasında değişmekteydi. Bk. BOA, TSMA.d, 2344 (1072 / 1661-1662); d.2353/560 (9 Za 1125 / 27 Kasım 1713); BOA, İE.HLT, 4/373 (13 Za 1133 / 5 Eylül 1721).

[1095] BOA, TSMA.d, 29/1, vr.6a.

[1096] BOA, TSMA.d, 29/1, vr.13b.

[1097] BOA, TSMAd, 29/1, vr.20b.

[1098] H.1096 senesine ait rikâb-ı hümayun akçesinden dört buçuk kesesi H.1095 senesinde bazı harcamalar için kullanılmıştır (BOA, TSMA.d, 29/1, vr.35a).

[1099] BOA, TSMA.d, 29/1, vr.42a.

[1100] BOA, TSMA.d, 29/1, vr.48a.

[1101] On yedi kesesi hazineye teslim edilmiştir. Sekiz kesesi Kudüs'teki imaretin masrafları için ayrılmıştır (BOA, HAT, 1654/22).

23 Z 1119 / 16 Mart 1708[1103]	19	9500 kuruş ve sırma işlemeli 1 aded çuka kesme
4 M 1121 / 16 Mart 1709[1104]	15	7500 kuruş ve sırma işlemeli 1 adet kırmızı çuka kesme
6 S 1122 / 6 Nisan 1710[1105]	15	7500 kuruş ve sırma işlemeli 1 adet kırmızı çuka kesme
20 S 1123 / 9 Nisan 1711[1106]	19	9500 kuruş ve sırma işlemeli 1 adet kırmızı çuka kesme
10 Ra 1126 / 26 Mart 1714[1107]	19	9500 kuruş
R 1128 / Mart-Nisan 1716[1108]	20	10000 esedi kuruş
Ra 1130 / Şubat-Mart 1718[1109]	20	10000 esedi kuruş
Ra 1134 / Ocak-Şubat 1720[1110]	20	10000 zolata kuruş
Ca 1138 / Şubat-Mart 1726[1111]	20	10000 zolata kuruş
B 1141 / Ocak-Mart 1720[1112]	20	10000 zolata ve cedit kuruş

[1102] BOA, TSMA.d, 2352/194.

[1103] BOA, TSMA.d, 2352/200.

[1104] BOA, TSMA.d, 2352/201, vr.2b.

[1105] BOA, TSMA.d, 2353/88.

[1106] BOA, TSMA.d, 2353/106.

[1107] BOA, TSMA.e, 802/8, lef.14.

[1108] BOA, TSMA.d, 2359/4, vr.3a.

[1109] BOA, TSMA.d, 2361/3.

[1110] BOA, TSMA.d, 2365/3, vr.1b.

[1111] BOA, TSMA.d, 2369/6, vr.1b.

[1112] BOA, TSMA.d, 2372/7, vr.1b.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÂBÜSSAÂDE AĞASI'NIN SARAY HAYATI, NÜFUZU VE SERVETİ

3.1. Saray Hayatı

Bir Ak hadım olarak çocuk yaşta saraya giren ve terfi basamaklarını teker teker çıkarak Kapı Ağalığına terfi eden Bâbüssaâde Ağası, uzun yıllar padişahın hizmetinde bulunma şansına sahipti. Örneğin 1713 senesinde emekli olduktan sonra 1717'de bir vesileyle maaş ve tayinatı hakkında bir arzuhal kaleme alan Bâbüssaâde Ağası Süleyman Ağa, altmış yıl önce saraya girdiğinden bahsetmekteydi. Bu da kendisinin 1657 senesinde saraya girdiğini ve elli altı yıl sarayda kaldığını ortaya koymaktadır.[1113] Yine Kösem Sultan'ın katli sırasında sarayda bulunan Kapı Ağası'nın doksanlık bir ihtiyar olarak tarif edilmesi de sağlığı elverdiği sürece hizmete devam eden Bâbüssaâde Ağası'nın saraya ilk girişinden itibaren hayatının en az elli yılını sarayda geçirdiğini göstermektedir.[1114]

Kapı Ağası, Bâbüssaâde'de kendisine mahsus bir dairede ikamet ederdi. Üçüncü avlu kapısının altında sol tarafta, küçük bir koridora ulaşan geçitten Kapı Ağası Dairesi'ne gidilirdi. 17. yüzyıl sonlarında odanın yeri kapının solundan sağına geçmiştir. Ağa, özel ikamet yeri olan bu odada uyur, dinlenir ve yemeklerini yerdi.[1115] Padişah ile görüşmeye gelenler bazen huzura çıkmadan önce Kapı Ağası'nın odasında dinlenir ve kendilerine bir şeyler ikram edilirdi. Padişahın huzurunda giydirilecek hil'atler öncesinde de yöneticiler Bâbüssaâde'de Kapı Ağası'nın yanında dinlendirilir ve şerbet ikramı yapılırdı. Örneğin Şeyhülislam Zekeriya Efendi, *hil'at-i bahariye* giymek için çavuşlar eşliğinde saraya gelip Kapı Ağası'nın odasında dinlenmişti. Kapı Ağası Gazanfer Ağa, Şeyhülislam Zekeriya Efendi, Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa ve Kapıcılar Kethüdası Ahmed Ağa sohbet ederlerken şerbet ikram edilmiş, bu sırada Zekeriya

---

[1113] BOA, A.DVNS.RSK.d, 24, s.170 (14 S 1129 / 28 Ocak 1717).

[1114] Paul Rıcaut, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Hâlihazırının Tarihi*, s.27

[1115] J.B. Tavernier, *Topkapı Sarayında Yaşam*, s.76. "…ve bâbu's-sa'âdenin iki kapu arasında ve cânib-i yesârında elli altmış nefer ak ağayı isti'âb ider ma'a-şadurvan cesimce bir koğuş ile âbdest çeşmelerini ve sâ'ir levâzımı müştemil encümen-i ülfet ü ârâm olan çeşme havlısını ve hammâm ve kapu ağası ve hâs otabaşı ve kilârcı başı ve hazînedâr başı ve sarây ağası ve sarây kethudâsı otalarını…" (Tayyar-zâde Atâ, *Târih-i Enderûn*, I, s.155).

Efendi vefat etmişti.[1116] Sefere çıkmadan önce Sancak-ı Şerif'in teslim töreninde sadrazam, sancak gelene kadar Bâbüssaâde Ağası'nın odasında beklerdi.[1117]

Bâbüssaâde Ağası'nın bir odası da Bâbüsselâm'ın sağında yer alan Kapı Ağası Kasrı olarak bilinen daireydi. Ağa, nezaretindeki vakıflarla ilgili muhasebe ve dava işlerini burada düzenlediği toplantılarda görüşürdü. Kapı Ağası Kasrı, Dolap Ocağı civarında olduğu için su dolabı hizmetiyle görevli bostancılar kasrın temizliğinden sorumlu olup aynı zamanda bekçiliğini de yapmaktaydılar.[1118] Diğer saraylarda da Bâbüssaâde Ağası'nın kendine ait odası bulunuyordu. İstavroz Bahçesi Sarayı da denilen Beylerbeyi Sarayı yazlık saray olarak kullanılmaktaydı. I. Ahmed zamanında İstavroz Sarayı'nda iç oğlanlarının ve Kapı oğlanlarının kalacakları yerler inşa edildi. Yeni eklenen yapılar arasında Kapı Ağası Dairesi de vardı. Kadim sarayın civarında geniş bir sahada dört duvar inşa edilerek bu duvarlara bitişik olarak hizmetkârlar için odalar yapıldı. "Dervâze" denilen büyük kapının sol tarafına yapılan dairelerden biri bazdârâna, diğeri de kapıya birleşik olan kısım olup Kapı ağalarına tahsis edildi. Bâbüssaâde Ağası için de kapının üstünde denize bakan yüksekçe bir oda inşa edildi.[1119]

Kapı ağalarına geceleri kullanımı gerekli olan fener ve kandil için aydınlatma malzemeleri de verilirdi. Aydınlatmada kullanılmak üzere Bâbüssaâde Ağası'na *şem-i asel-i zerd* bir âdet, ağayan-ı Bâbüssaâde'ye kapı ortası için şem-i asel-i zerd iki âdet verilirdi. Darüşşifada bulunan gılmanlara kandil yağı için yarımşar kıyye *revgan-ı şir*, Bâbüssaâde ağalarına da yarım kıyye revgan-ı şir tahsis edilirdi. "Dik" denilen bir çeşit fenerden Bâbüssaâde Ağası'na bir adet, Kapı ağalarına bir adet ve Bâbüssaâde mutfağına da ayrıca bir adet verilirdi.[1120]

Bâbüssaâde Ağası sarayda ikamet ediyor olsa da dışarıda hane edinme hakkına sahipti. Gelibolulu Mustafa Âli'ye göre Kanuni Sultan Süleyman yalnızca Kapı Ağası'na saray dışında hane edinme hakkı vermişti. Kanuni döneminde Bâbüssaâde Ağası olan Cafer Ağa da bu haktan yaralanıp saray dışında hane sahibi olmuştu. Öyle ki saray dışında hanesi olduğunu tespit edebildiğimiz ilk Bâbüssaâde Ağası Cafer Ağa idi.

[1116] Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/ 1563-1595)*, I, s.322-323.

[1117] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1035; Sema Ok, *Harem Dünyası Harem Ağaları*, s.114.

[1118] Elif Sağdıç, *Topkapı Sarayı'nın İkinci Avlusunun Dönüşümü ve Kayıp Mekanları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2018, s.162-163; Tayyar-zâde Atâ, *Târih-i Enderûn*, I, s.154-155,401-402.

[1119] *Mustafa Sâfî'nin Zübdetü't-tevârîh'i*, II, s.231-232.

[1120] 21 Ekim 1703 tarihli kayıtlarda Bâbüssaâde mutfağına buçuk dik fener verilmiştir (BOA, MAD.d, 1827, s.20,25,47 (15 C 1115 / 26 Ekim 1703); d.7398, s.27,40 (Za 1120 / Ocak-Şubat 1709).

11 Haziran 1550 tarihinde Kanuni Sultan Süleyman tarafından sâbık Mısır Beylerbeyi Davud Paşa'nın Ayasofya Mahallesi'nde bulunan mülk-evi Cafer Ağa'ya temlik edilmişti.[1121]

Bâbüssaâde Ağası'nın işletmek, para kazanmak vakıf akarı haline getirmek gibi gayelerle edindiği mülklerin yanı sıra kendisinin kullandığı eve saray veya hane deniyordu. Örneğin 1590 senesinde Gazanfer Ağa'nın annesi İstanbul'a geldiğinde Gazanfer Ağa'nın sarayına yerleşmişti.[1122] Yine I. Mustafa'nın tahta geçişinden sonra saray ağalarına yapılan ihsanlar arasında katledilen Kızlar Ağası Süleyman Ağa'nın sarayı mülk olarak Bâbüssaâde Ağası Mehmed Ağa'ya verilmişti.[1123] Bâbüssaâde Ağası Bosnevî Çalık Ahmed Ağa da vakfiyesinde Alay Köşkü altındaki evinde annesi Kerime Hatun ile birlikte ikamet edeceklerini belirterek, vefatlarının ardından evin satılıp vakfa alınmasını istemişti.[1124] Bu durum, Bâbüssaâde Ağası'nın zaman zaman saray dışında kendisine ait evde konakladığına işaret etmektedir.

3.1.1. Mutfağı

Sarayda kendisine has mutfağı olan nüfuzlu ağalardan biri de Bâbüssaâde Ağası idi. Kapı Ağası mutfağı kaynaklarda 17. yüzyıl itibariyle geçmektedir. 16. yüzyıl başında saraydaki mutfak sayısı ikiydi. Mutfaklardan birinde padişaha, diğerinde tüm saray halkına yemek pişirilirdi. Kanuni döneminin başlarında (1527-1528) saraydaki mutfak sayısı dörttü. Has mutfak, Ağalar mutfağı, İç oğlanları mutfağı ve Müteferrika mutfağı. 1554 yılında bunların yanı sıra Saray Ağası, Divan ve Hastalar mutfakları da kayıtlarda geçmektedir. 16. yüzyılda kaynakların yetersizliği nedeniyle saraydaki mutfak sayıları tam tespit edilememektedir. Ancak Ağalar mutfağının varlığı saraydaki nüfuzlu ağalara ayrı bir mutfak açıldığını göstermektedir. Ağalar mutfağından yararlananlara bakıldığında da bu durum açıkça görülmektedir. İç Kapı Ağası ve diğer Kapı Ağaları, İç Hazinedarbaşı, Kilercibaşı, Saray Ağası ağalar mutfağından yararlanan Bâbüssaâde ağalarıdır.[1125]

[1121] BOA, KK.d, 209, s.62 ((25 Ca 957 / 11 Haziran 1550).

[1122] Levent Kaya Ocakaçan, *Geç 16. ve Erken 17. yy'da Osmanlı Devleti'ndeki Patronaj İlişkilerinin Gazanfer Ağa Örneği Üzerinden Venedik Belgelerine Göre İncelenmesi*, s.74.

[1123] Defterde emektarlardan Mehmed Ağa'ya diye belirtilmiştir. Aynı tarihte Bâbüssaâde Ağası Cafer Ağa emekli olmuştur. Bk. BOA, KK.d, 257, s.87-88 (10 B 1031 / 21 Mayıs 1622). Mehmed Ağa'nın Babüssaade Ağası olarak geçtiği ilk tarih için bk. BOA, KK.d, 257, s.90 (24 B 1031 / 4 Haziran 1622).

[1124] TSMA.D, 7044 (Evail-i R 1064 / 22 Kasım-1 Aralık 1653).

[1125] Bâbüssaâde ağalarının yanı sıra ağalar mutfağından Padişah hocaları, çaşnigirbaşı ve çaşnigirler, kapıcılar kethüdası, Matbah-ı Amire emin ve kâtibi, Helvacıbaşı ve Helvacılar halifesi, Aşçıbaşı, Bostancıbaşı, Kilâr-i

17. yüzyıl itibariyle Kapı Ağası mutfağından bahsedilmektedir. Robert Withers, saraydaki mutfak sayılarının dokuz olduğunu belirterek, padişaha özel olan en büyük mutfaktan başlayarak yaptığı sıralamada Kapı Ağası mutfağını dördüncü sırada verir. Altıncı mutfağın ağalara ait olduğunu belirtmesi Kapı Ağası mutfağının 17. yüzyıl başlarında Ağalar mutfağından ayrıldığını göstermektedir. 17. yüzyılın ikinci yarısında saraydaki mutfak sayısı dokuzdan yediye düşmüştür. J. B. Tavernier, Has mutfak, Valide Sultan mutfağı, Kızlar Ağası mutfağı, Kapı Ağası mutfağı, Hazinedarbaşı mutfağı, Kilercibaşı mutfağı ve Saray Ağası mutfağı olarak yedi mutfağın varlığından bahseder.[1126] Görülüyor ki Kızlar Ağası da dâhil olmak üzere saraydaki büyük arz ağalarının mutfakları ayrılmıştır.

17. yüzyıl itibariyle ortaya çıkan Kapı Ağası mutfağından Bâbüssaâde Ağası ve maiyetindeki Kapı ağalarının yanı sıra başka hizmetliler de yararlanmaktaydı. Dîvana hizmet eden kâtipler, tercümanlar ve teşrifatçı gibi büro personellerine ve dîvanın güvenliğinden sorumlu çavuşlara ve kapıcılara Kapı Ağası mutfağından servis yapılırdı. 1642 senesinde Kapı Ağası mutfağında yevmiyeleri iki ila on akçe arasında değişen on yedi aşçı personel bulunurdu. 1648 senesindeki büyük çıkmada Kapı Ağası mutfağından sekiz kişi sipahi bölüğüne, dört kişi ise kapıcı bölüğüne çıkmıştı.[1127]

Kapı Ağası mutfağı personeli "An-cemâ´at-i Tabbâhîn-i Ağa-yı Der" olarak zikredilirdi. Mutfak personellerinin atamalarıyla Kilercibaşı ilgilenir, başka bir bölüğe geçme, vefat veya emeklilik Kilercibaşı arzıyla bildirilirdi. Boşalan kadroya kimin alınacağını yine Kilercibaşı arz ederdi. Kapı Ağası mutfağı personelinin yedi akçe olan emeklilik yevmiyeleri ise mukataalardan tayin edilirdi.[1128]

Bâbüssaâde mutfağına yemek pişirmek için günlük odun verilirdi. Örneğin Sultan II. Ahmed döneminde Edirne'de Bâbüssaâde mutfağına günlük dört çeki odun tevzi edildiği görülmektedir.[1129] Göçlerde de Bâbüssaâde Ağası ile Hazinedarbaşı ve Kilercibaşı mutfaklarına İstanbul Ağası tarafından günlük üçer çeki odun verilmesi âdetti.[1130] Sefer sırasında da Kapı Ağası'nın mutfağına iki çeki odun verilirdi.[1131] Ayrıca,

---

Âmire hizmetlilerinin bir kısmı, hasta iç oğlanları ağası ve nihayet Has mutfak ve ağalar mutfağında çalışan nöbetçi aşçı ustaları yararlanmaktaydı. Bk. Arif Bilgin, *Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650),* s.56-58.

[1126] Robert Withers, *Büyük Efendi'nin Sarayı*, s.8-9; J.B. Tavernier, *Topkapı Sarayında Yaşam*, s.57.

[1127] Arif Bilgin, *Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650),* s.52,60,269.

[1128] BOA, A.RSK.d, 1537/A, s.4 (5 L 1079 / 8 Mart 1669); BOA, A.DVNS.RSK.d, 31, s.268 (18 L 1133 / 12 Ağustos 1721); d.32, s.393 (12 Ş 1134 / 28 Mayıs 1722).

[1129] BOA, Ali Emiri Tasnifi Sultan II. Ahmed Belgeleri (AE.SAMD.II), 8/856 (1 M 1102 / 5 Ekim 1690).

[1130] BOA, C.SM, 157/7866 (18 L 1137 / 30 Haziran 1725).

saraya ve Bîrun ocaklarına dağıtılan hasırlardan mutfaklara da verildiği görülmektedir. Örneğin H.1101 (M.1689-1690) senesinde saraya dağıtılan hasırlardan Kapı Ağası mutfağına bir top hasır verilmiştir. Kıdemli ağaların mutfaklarına dağıtılan hasırlara bakıldığında Hazinedarbaşı, Kilercibaşı ve Saray Ağası mutfaklarına birer top hasır verilirken, Dârüssaâde Ağası mutfağına üç top hasır teslim edilirdi. Mutfak haricinde Bâbüssaâde Ağası, Hazinedarbaşı, Kilercibaşı ve Saray Ağası'na ayrıca ikişer top hasır daha dağıtılırdı. Bâbüssaâde ağalarından olan Hastalar Ağası'na da bir top hasır verilirken bu hasırların ne için verildiği hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. Ancak diğer cemaatlere dağıtılan hasırın "odasına" ifadesiyle kaydedilmiş olması, Bâbüssaâde ağalarına da odaları için verilmiş olduğuna işaret etmektedir.[1132]

Mutfak Tayinatları

Bâbüssaâde Ağası mutfağında hazırlanmak üzere verilen yemek malzemeleri şöyledi: Günlük verilenler; Pirinç (1,5 keyl), revgan-ı sade (altı kıyye), et (18 kıyye), tavuk (altı adet), nişasta (1,5 kıyye), bahar (5 dirhem), yumurta (5 adet), süt (3 kıyye), soğan (15 kıyye), nohut (3 kıyye), buğday (3 kıyye), kızıl ve siyah üzüm (3 kıyye), tuz harcı (2 kıyye), has un (3 kıyye), sirke (2 kıyye), mercimek (2 kıyye), asma yaprağı (6 kıyye), maydanoz (50 adet), sebzevat (25 kıyye). Haftalık verilenler; şeker (700 dirhem), revgan-ı sade (1 kıyye), revgan-ı zeyt (1 kıyye), asel (3 kıyye), zafran (2 dirhem), revgan-ı şir (7 kıyye). Aylık verilenler; bahar (0,5 kıyye/200 dirhem), ab-ı limon (20 kıyye), kalay (1,5 kıyye), … (0,5 kıyye). Bâbüssaâde Ağası'na her gün iki çift nan-ı has, altı çift fodula ve bir tas yoğurt verilmekteydi. Kapı ağalarına da günlük sayılarına göre değişiklik göstermekle birlikte otuz iki ve otuz beş çift fodula ile günlük (1,5 keyl) çörek harcı tayin edilmişti.[1133] Ayrıca, rûz-ı hızırdan sonraki elli gün içerisinde Bâbüssaâde Ağası'na iki adet kuzu verilirdi.[1134] Bâbüssaâde Ağası mutfağına Edirne Sarayı'nda verilen erzak miktarı daha düşüktür.[1135] Bunun nedeni Bâbüssaâde Ağası mutfağından yararlanan Kapı ağalarının bir kısmının İstanbul'daki sarayda kalmasıdır.

[1131] Bab-ı Defteri Baş Muhasebe Kalemi Defterleri (D.BŞM.d), 290, s.13 (23 R 1084 / 7 Ağustos 1673).

[1132] Dârüssaâde Ağası'na ise ayrıca hasır verilmemiştir (BOA, TSMA.d, 5902/1, vr.1b-2a). Saraydaki hasırlar her sene yenilenirdi. Bk. BOA, C.SM, 175/8778 (12 M 1190 / 3 Mart 1776).

[1133] Günlük verilen fodula için ayrıca bk. BOA, D.BŞM.d, 189, s.6 (Za 1061 / 16 Ekim-14 Kasım 1651). Et için bk. BOA, MAD.d, 4776, s.3 (1 N 1091 / 25 Eylül 1680). Hazinedarbaşı, Kilercibaşı ve Saray Ağası mutfaklarına ayrıca malzeme verilmekteydi. Bâbüssaâde Ağası mutfağına verilen günlük yiyecek çeşitleri ve miktarları için bk. BOA, D.BŞM.d, 302, s.2 (C 1086 / 23 Ağustos-20 Eylül 1675); BOA, MAD,d, 18000, s.9 (26 B 1103 / 13 Nisan 1692); d.7398, s.7,15,27 (10 C 1115 / 21 Ekim 1703); d.1827, s.9,21 (15 C 1115 / 26 Ekim 1703).

[1134] BOA, MAD.d, 7398, s.39.

[1135] Edirne Sarayı'ndaki Bâbüssaâde Mutfağı harcı için bk. BOA, İE.SM, 23/2422 (22 L 1108 / 14 Mayıs 1697).

Bâbüssaâde ağalarından hasta olup Bimarhane'ye giden olduğunda, diğer hastalara tayin edilen yiyeceklerin yanı sıra Kilercibaşı tarafından her birine ikişer adet tavuk verilirdi. Bu hak daha sonra padişah fermanıyla iptal edilmişti. Hastalar Ağası'nın günlük fodula (10 çift), et (3 kıyye); aylık pirinç (4 keyl), revgan-ı sade (12 kıyye) tayinat hakkı vardı. Bimarhane ağalarına günlük et (3 kıyye) verilirdi.[1136]

Bütün saray halkına olduğu gibi Bâbüssaâde ağalarına da Ramazan ayında üzüm, incir, zerdali, armut ve şeker hoşaflık malzemeler ile bayramda çörek verilmesi âdetti.[1137] IV. Mehmed döneminde Bâbüssaâde ağaları seferde ve av sırasında eğer padişaha eşlik ediyorlarsa aylık şeker (120 kıyye), pirinç (14,5 keyl), revgan-ı sade (58 kıyye), lahm-ı ganem (232 kıyye) gibi temel gıda çeşitlerinden tayinatları vardı.[1138] Bâbüssaâde Ağası ve Kilercibaşı avda veya göçte padişahla birlikte gittiğinde Edirne Sarayı'nda kalan Bâbüssaâde ağalarına günlük sekiz kıyye et, sofra harcı olarak verilirdi.[1139]

3.1.2. Atları

Bâbüssaâde Ağası, sarayda atla gezebilme ayrıcalığına sahipti. Görevinin kendisine sağladığı bu ayrıcalıktan ötürü her yere atla giderdi.[1140] Atlarıyla kendi maiyetinde bulunan Has Ahır'da görevli yedekçi ilgilenirdi. Saraydaki hadımların atları Istabl-ı Âmire'de bulunurdu.[1141] Enderûn-ı Hümayûn, Dârüssaâde ve Bâbüssaâde ağalarının atlarına Istabl-ı Âmire'ye bağlı Ahırkapı'daki Şadırvan Ahırı'nda bakılırdı.[1142] Burada Bâbüssaâde ağalarının tıpkı Dârüssaâde ağaları gibi kendilerine özel ahırı vardı. Ahur-ı Bâbüssaâde'ye günlük bir çeki odun verilirdi.[1143]

Bâbüssaâde Ağası için satın alınan atlar oldukça çeşitliydi. Bunlar gök, kula, boz, doru, siyah, al gibi çeşitli renklerden oluşurdu.[1144] Atların beslenmesi için mîrî

[1136] BOA, MAD,d, 18000, s.14; d.1827, s.24-25. Bimarhane'ye giden Bâbüssaâde ağalarına verilen iki adet tavuğun iptali için bk. BOA, MAD.d, 7398, s.16.

[1137] BOA, MAD.d, 7398, s.36; d.1827, s.42.

[1138] BOA, MAD.d, 4898, s.33 (30 N 1089 / 15 Kasım 1678). Pirinç ve lahm-ı ganem Davud Paşa sahrasında verilmiştir (BOA, MAD.d, 4898, s.36,38,47 (Za 1089 / Aralık 1678).

[1139] BOA, MAD.d, 4776, s.8 (1 N 1091 / 25 Eylül 1680)

[1140] J.B. Tavernier, *Topkapı Sarayında Yaşam*, s.26.

[1141] Salomon Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581, s.168;* Tayyar-zâde Atâ, *Târih-i Enderûn*, I, s.263.

[1142] Ayşe Karahan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Istabl-ı Âmire Teşkilâtı (XV-XVI. Yüzyıllar)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2024, s.11.

[1143] BOA, AE.SAMD.II, 8/856 (1 M 1102 / 5 Ekim 1690).

[1144] "Bârgîr gök 1 kıymet 360, Bârgîr kula 1 kıymet 360, Bârgîr boz 1 kıymet 350, Bârgîr boz 1 kıymet 360, Bârgîr doru 1 kıymet 300, Diğer Bârgîr doru 1 kıymet 350, Bârgîr siyah 1 kıymet 350, Bârgîr al 1 kıymet 350, Yekûn 2780". Bk. BOA, TSMA.d, 10614/1 (Tarihsiz). Tay ve yund (at) için ayrıca bk. BOA, TSMA.d, 7623/1 (evail-i Z 970 / 22-31 Temmuz 1563).

otlaktan otluk ve Matbâh-ı âmîreden yem verilirdi.[1145] Bâbüssaâde Ağası'na atları için verilen yem miktarının her padişah döneminde farklı olduğu görülmektedir. Örneğin, Kanuni Sultan Süleyman devrinin sonlarında Kapı Ağası'na 5 kile yem verilmekteydi.[1146] IV. Mehmed döneminde kadimi zira hesabıyla otuz üç iken[1147] daha sonraları on bir zira yem verilmiştir. II. Mustafa döneminde Bâbüssaâde Ağası olan Cafer Ağa, sefer zamanı sıkıntı çekmek istemediğini belirterek yem miktarının arttırılması için arzuhal yazmış, bunun üzerine padişah tarafından yem miktarı yirmiye çıkarılmıştır.[1148]

Sefere giderken de Bâbüssaâde Ağası, Hazinedarbaşı ve Kilercibaşı'ya atlar verilirdi. Örneğin Kanuni Sultan Süleyman zamanında Belgrad Seferi'nde 18 Nisan 1521 tarihinde dağıtılan atlardan Enderun gulâmlarına 106, Kapı Ağası'na 20, Hazinedarbaşı'ya 18 ve Kilercibaşı'ya 10 adet at verilmiştir. Yine Rodos Seferi'nde de 16 Haziran 1522 tarihinde Kapı Ağası'na 20, Hazinedarbaşı'ya 16, Kilercibaşı'ya 10 adet at tevzi edilmişti.[1149] Bâbüssaâde Ağası saraydan başka bir yere seyahat ettiğinde ise gerekli durumlarda kendisine araba tahsis edilirdi. Bu araba için ücret Hazine-i âmireden karşılanırdı.[1150]

3.1.3. Hizmetkârları

Enderun'un amiri olan Bâbüssaâde Ağası, padişaha hizmet eden iç halkından sorumlu olarak onların yetişmesini ve görevlerini iyi yapmasını sağlamakla yükümlüydü. Büyük nüfuz sahibiydi ve herkes onun emri altında bulunurdu. Önemli bir makamda bulunan Bâbüssaâde Ağası'nın sadece kendisine hizmetle yükümlü olan görevliler de mevcuttu. Özel hizmetiyle ilgilenen görevliler Büyük Oda'da bulunuyordu. Bunlardan birincisi Miftah gulamı/şakirdi diye bilinen Anahtar oğlanı ki sonraki yüzyıllarda Kapı Ağası Kullukçusu ve Kapı Ağası Haftancısı olarak da adlandırılmıştı.[1151] Diğerleri İbrik gulamı, Peşkir gulamı ve Şerbet gulamıydı. Bunlar da Büyük Oda'dan olup Kapı Ağası'na hizmet eden oğlanlardı.[1152] 16. yüzyıl sonlarına

[1145] Yem için bk. BOA, MAD.d, 418, s.1,6,7 (1010 / 1601-1602). Otluk için bk. BOA, Ali Emiri Tasnifi Sultan II. Süleyman Belgeleri (AE.SSÜL.II), 6/560 (12 Z 1100 / 27 Eylül 1689).

[1146] Ayşe Karahan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Istabl-ı Âmire Teşkilâtı (XV-XVI. Yüzyıllar)*, s.57.

[1147] BOA, D.BŞM.d, 342, s.5 (S 1079 / 11 Temmuz-8 Ağustos 1668).

[1148] BOA, HAT, 1654/41 (13 Z 1107 / 14 Temmuz 1696).

[1149] BOA, TSMA.d, 5639/1, vr.1b-2b.

[1150] Bâbüssaâde Ağası'nın Çatalca'ya seyahatinde kullandığı sirem arabası ücreti olarak verilen 213 akçe için bk. BOA, AE.SMST.II, 31/3039 (2 R 1111 / 24 Aralık 1699).

[1151] Tayyar-Zâde Atâ, *Târih-i Enderûn*, I, s.269,285.

[1152] Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.713.

kadar Kapı Ağası hizmetkârı olarak iki görevli bulunmaktaydı. Bunlar Anahtar oğlanı ve Peşkir gulamıydı. Bu iki görevliye yılda bir defa *şalvar akçesi* olarak on yedişer filori verilirdi.[1153] Yüzyılın sonlarında Kapı Ağası hizmetkârlarının sayısı artmıştır. Büyük Oda'da bulunan Kapı Ağası hizmetkârlarından iki nefere on yedişer filori, dört nefere on beşer filori Şalvar akçesi verildiği görülmektedir. Bu durumda, İbrik gulamı ve Şerbet gulamı yüzyıl sonlarında Bâbüssaâde Ağası'nın maiyetine girmiştir. Ancak Ağa hizmetkârları hakkında ne iş yaptıklarına dair bir bilgi verilmemesi diğer iki kişinin vazifesi hakkında bir çıkarım yapmayı güçleştirmektedir. 16. yüzyıl sonlarında Kapı Ağası Gazanfer Ağa'nın görevde bulunması bu iki görevlinin döneminde son derece güçlü ve nüfuz sahibi olan Gazanfer Ağa'ya özel olarak verilmiş olabileceğini de akla getirmektedir.[1154]

Büyük Oda ve Küçük Oda 1675'te kapatıldıktan sonra Kapı Ağası'na hizmet eden görevlilerin Seferli Odası mensubu iç oğlanlardan seçilmiş olduğu düşünülmektedir. Enderun hiyerarşisinde Büyük ve Küçük odalardan sonra gelen üçüncü oda Seferli Odası'ydı. Bu konuda Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın *Zeyl-i Fezleke*'de yer alan beyanı önemlidir. Silahdar Mehmed Ağa, padişah IV. Mehmed'in tahttan indirilişi sırasında yaşanan olayları anlatırken kendisinin Enderun'un Seferli zümresinden Kapı Ağası'nın Miftah şakirdi olduğunu ve bu nedenle olayların içyüzünü bildiğini yazmıştır.[1155] Silahdar Mehmed Ağa, Zülüflü baltacılar ocağında iken 24 Nisan 1679'da Seferli Odası'na geçmişti.[1156] Büyük Oda'nın kapatılışından dört yıl sonra Seferli Odası'na geçmesi ve Kapı Ağası'nın Miftah şakirdi olması 1675'ten sonra Kapı Ağası hizmetlilerinin Seferli Odası'ndan tayin edildiği konusunda şüphe bırakmaz. Bu dört görevlinin yanı sıra Bâbüssaâde Ağası'nın hizmetinde Zülüflü teberdarlardan baltacı, Sofa ocağından sofalı, Has ahırdan yedekçi ve Heybeci Ocağı'ndan heybeci istihdam edilebiliyordu.[1157]

Bâbüssaâde Ağası'nın işlerini yürütmek üzere sarayın Bîrun halkından emrinde çalışan kapıcılar ve çavuşlar mevcuttu. Dîvan ile haberleşmeyi sağlayan kapıcılar ve çavuşlar Kapı Ağası'nın isteklerini iletir ve cevapları kendisine götürürdü. Bu

---

[1153] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.554,587,668.

[1154] 13 B 1004 / 13 Mart 1596 tarihinde ve sonraki yıllarda sayıları altıdır. Her sene Recep ayında şalvar akçesi verilmesi kanundu (Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.923,1027,1084).

[1155] "*Ve muharrer-i hakīr gılmân-ı Enderûn Seferlü zümresinden, Kapu Ağası hizmetinde miftâh şâkirdi olup, her vak'anun künhüne vâkıf idim*" (Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1093).

[1156] Abdulkadir Özcan, "Silâhdar Mehmed Ağa", *DİA*, XXXVII, (2009), s.194.

[1157] Tayyar-zâde Atâ, *Târih-i Enderûn*, I, s.263

haberleşme Kapı Ağası'nın vakıf işleri veya nezaretindeki saray halkı ile ilgili yapılan atamalarla alakalı olabileceği gibi Kapı Ağası'nın görev alanı içine girmeyen hususlarla ilgili de olabilirdi. Özellikle 16. yüzyılda dîvandan padişaha iletilecek konular en büyük Arz Ağası olan Bâbüssaâde Ağası'na iletilirdi. Bu aracılık görevini de ona bağlı kapıcılar ve çavuşlar yürütürdü.[1158] Örneğin 1585 senesinde Tire'nin Murtaza Mahallesi'ndeki mescit yakınında gayrimüslimlerin içki satışı yaptığı bilgisi üzerine satışa müsaade edilmemesi hakkındaki hüküm, dîvandan Kapı Ağası'na tâbi Ömer Çavuş'a verilmişti. Kapı Ağası veya onun görev alanıyla ilgili olmayan bu hüküm padişahın görmesi için gönderilmiş olmalıdır. Bazı hükümlerin başında yer alan "Kapu Ağası'na gönderilmiştir" ibaresi de bunu doğrulamaktadır.[1159] Bahsi geçen Ömer Çavuş, Kapı Ağası Gazanfer Ağa'nın çıraklarındandı. Daha sonra Matbah-ı âmire emini tayin edilmiştir.[1160]

Bâbüssaâde Ağası'nın yardımcılarından biri olan Kapı Ağası Kethüdası hakkında pek fazla bilgi bulunmamakla birlikte, Bâbüssaâde Ağası Mustafa Ağa'nın kethüdası olan Dergâh-ı âli kapıcılarından Hamza Bey'in oğluna kapıcılık tevcihine dair 8 Eylül 1604 tarihli ruus kaydı, Kapı Ağası Kethüdası'nın kapıcılar zümresinden olduğu bilgisini verir.[1161] Yine 1609 senesinde Şam Muhzırbaşılığına tayin edilen Kapıcı Ömer'in Kapı Ağası Kethüdası'na tâbi olması Kapı Ağası Kethüdası'nın sarayda görev yapan kapıcılardan olduğu konusunda şüphe bırakmaz.[1162] Ayrıca, Hürrem Sultan'ın 1557 tarihli vakfiyesinde şuhûdü'l-hâl içerisinde yer alan Kapı Ağası Kethüdası, kendisinin Bâbüssaâde Ağası'nın dışarıdaki işleriyle de ilgilendiğini göstermektedir.[1163]

Kapı Ağası hizmetlilerinden birçok kişi önemli görevlere gelebiliyordu. Bunlar arasında vezirliğe kadar yükselenler de vardı. Örneğin 17. yüzyıl başlarında Kapı Ağası olan Hacı Mustafa Ağa'nın hademelerinden "Cündî" lakaplı ikinci Mirahur Halil Ağa,

---

[1158] Kapı Ağası'na hizmet eden kapıcı için bk. Hacı Osman Yıldırım vd., *6 Numaralı Mühimme Defteri (972 / 1564–1565) < Özet-Transkripsiyon Ve İndeks > I*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 28 Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi: III, Ankara 1995, s.140; Gülay Kahveci, *29 Numaralı Mühimme Defteri (984/1576) (Tahlil-Özet-Transkripsiyon)*, s.190. Çavuş için bk. Sümeyra Tatar, *48 Numaralı Mühimme Defteri'nin (H.990-991\M.1582-1583) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (s.254-380),* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2019, s.136

[1159] Musa Günay, *55 Numaralı Mühimme Defteri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1996, s.218. Kapı Ağası'na gönderilen hüküm için bk. BOA, A.DVNS.MHM.d, 62, s.52, h.119 (1 R 995 / 11 Mart 1587).

[1160] Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595),* I, s.387.

[1161] BOA, A.RSK.d, 1477, s.21.

[1162] BOA, A.RSK.d, 1482, s.19 (Evail-i L 1017 / 8-17 Ocak 1609).

[1163] *Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfiyesi*, trc. Osman Keskioğlu, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2017.

IV. Murad'a binicilik dersleri vermiştir. Daha sonra yükselerek önce birinci mirahur ardından vezir olmuştur. Cündî Halil Paşa 1649 senesinde padişah emriyle katledilmiştir.[1164]

3.1.4. Köleleri

Bâbüssaâde Ağası, her ne kadar sarayda yaşıyor olsa da saray dışında da bir meşguliyeti bulunmaktaydı. Saray dışındaki işleri için kendi adamlarını ve kölelerini görevlendirirdi. Bendegân olarak zikredilen köleler, Bâbüssaâde Ağası'nın savaş ganimeti ve sahip olduğu makamın nüfuzu sayesinde kendisine hediye olarak gönderilenler ile köle olarak satın alınanlardı.[1165] Bâbüssaâde Ağası'nın köleleri hakkındaki bilgilere Kanuni Sultan Süleyman döneminde rastlıyoruz. Köleleri hakkında bilgi sahibi olduğumuz ilk Kapı Ağası Haydar Ağa olup, kendisi daha sonra terfi ederek vezirliğe kadar yükselmiştir.[1166] Haydar Ağa'nın görevde[1167] olduğu 1546 senesi Eylülünden 1547 senesi Mayısına kadar olan tarih aralığında tutulan bir defterde, sayıları 15-20 arasında değişen kölelere yapılan ödemeler bulunmaktadır. Kölelere hazineden ödeme yapılması bir ihsan olabileceği gibi bunların saray hizmetinde istihdam edildiği de düşünülebilir. İçlerinde "hayyat" denilen terzi, aşçı, kâtip ve hafız gibi meslekleriyle kaydedilenler olduğu gibi küçük ve acemi sıfatıyla kaydedilenler de vardı. Küçük olanların henüz okumakta yani eğitimlerini tamamlamakta oldukları, acemilerin ise eğitimlerini tamamlayıp meslek öğrenmeye başladıkları düşünülmektedir.[1168] Bu bağlamda, Haydar Ağa'dan sonra Bâbüssaâde Ağası olan Cafer Ağa'nın vefatıyla kayda geçirilen köleleri arasında da küçük olarak tanımlanan ve "Bu otuz dokuz nefer küçük oğlanlardır, okumakda idi" diye belirtilen köleleri vardı ki bu görüşü doğrulamaktadır.[1169] Haydar Ağa'nın bir de gemisi vardı. 7 Ağustos 1547 tarihli bir kayda göre İznikmid'de Kapı Ağası Haydar Ağa'nın gemisinin reisi, neferlerin konaklaması için bir kervansaray yaptırmış; ancak konaklama için burası uygun

---

[1164] Na'îmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, IV, s.1205; Hager Mohammed Ahmed Elsayed Bekhit, *Mustafa Ağa el-Müteferrika'nın Fevâ'id-i Gazâ Adlı Eseri (İnceleme - Transkripsiyonlu Metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2022, s.15-16.

[1165] Kölelerin ne şekilde geldiği konusunda Bâbüssaâde Ağası Yakub Ağa'nın köleleri için bk. BOA, TSMA.d, 10087 (24 C 969 / 1 Mart 1562).

[1166] *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanuni ve Pargalı İbrahim Paşa*, s.145.

[1167] Haydar Paşa 23 Ca 950 / 24 Ağustos 1543 ile 28 Ş 954/13 Ekim 1547 tarihleri arasında Kapı Ağası'dır. 3 Z 954 / 16 Ocak 1548'de Haydar Paşa'ya dört bin filori inam verilmesi bu tarihe yakın bir zamanda vezir olduğunu gösterir. Bk. BOA, TSMA.d, 1992/1, vr.17b,50a,54a.

[1168] BOA, TSMA.d, 10008.

[1169] İbrahim Metin Kunt, "Kulların Kulları", s.32.

görülmemiştir.[1170] Bu durum Haydar Ağa'nın bir gemisi olduğunu ve burada işlerini yürütecek birilerini görevlendirdiğini göstermektedir.

Haydar Ağa'dan sonra Kapı Ağası olan Cafer Ağa 1557 senesinde vefat etmiş ve tespit edilen köleleri 156 nefer olarak kayda geçmiştir. Bunlardan otuz dokuzu küçük oğlan olup saraya yani Enderun'a alınmıştır. Cafer Ağa hayattayken kölelerinden helvacı ve aşçı olarak sarayda çalışanlar vardı ki sanat ehli arasında zikredilen terzi, ütücü, hallaç, okçu, paşmakçı, çizmeci, abacı gibi diğer kölelerle birlikte çoğunluğu da mesleklerine Bîrun'da devam etmiştir. Sunâî, nakkareî, tabbal ve nefîrî olanları da alem mehterlerinde istihdam edilmiştir. Diğerleri kapıkulu süvari bölüklerine gönderilirken, kölelerinden on altısının mevcut olmadığı kaydedilmiştir.[1171]

Kanuni Sultan Süleyman döneminin son Bâbüssaâde Ağası Yakub Ağa'nın[1172] kayda geçirilen kölelerinin künyeleri incelendiğinde, çoğunun saray ve devlet görevlilerinden hayattayken veya ölümlerinden sonra metrukâtlarından satın alındığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra tüccarlardan satın alınanlar ve pişkeş yani hediye yoluyla gelenler de bulunmaktaydı.[1173] Bâbüssaâde Ağası Yakub Ağa'nın köleleri arasında da sarıkçı, kürkçü, hayyat, berber, mehter, kapıcı, kâtip, saka, neccar, tabbah, sarıkçı, gazzâz, sırmaî, abâyi, müteferrika, odunî (oduncu), mûzedûz (çizmeci) gibi sarayın Bîrun hizmetlerini yerine getirenlerle aynı meslekleri icra edenler vardır. Bunların haricinde doğancı, değirmenci bulunmaktadır. Bunlara destar ve pabuç verilmesi sarayda istihdam edilmiş olabileceklerini akla getirse de[1174] Bâbüssaâde Ağası Cafer Ağa ve Yakub Ağa'nın görevde olduğu tarihlerde köleleriyle ilgili tutulmuş iki defterde, sahip oldukları gemilerinden gelen paranın kölelerin giyim masrafları ve maaşları için harcandığı kaydı sarayla alakaları olmadığını göstermektedir.[1175]

[1170] "İznikmid'de Kapu Ağası'nın gemisi reisi…" diye yazılan ruus kaydında isim belirtilmese de bu tarihte Kapı Ağası Haydar Ağa'dır. Kervansaray için bk. BOA, KK.d, 208, s.187 (20 C 954 / 7 Ağustos 1547).

[1171] İbrahim Metin Kunt, "Kulların Kulları", s.31-34.

[1172] İbrahim Metin Kunt, ilgili defterlerde ismi geçmeyen Bâbüssaâde Ağası'nın Sicill-i Osmani'ye dayanarak Hasan Ağa olduğunu belirtmiştir. Ancak yanlıştır (İbrahim Metin Kunt, "Kulların Kulları", s.27-28). Osmanlı arşivindeki kayıtlar incelenerek bahsi geçen tarihlerde Bâbüssaâde Ağası olan kişinin Hasan Ağa değil Yakub Ağa olduğu anlaşılmıştır. Görevde tespit edildiği ilk tarih için bk. BOA, TSMA.d, 6993, vr.28b (Evahir-i L 965 / 6-14 Ağustos 1558). Tarih-i Selânikî'de Sultan Süleyman'ın ölüm haberine çok üzülen Kapı ağası Yakub Ağa'nın da o esnada vefat ettiği yazılıdır (Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, I, s.39).

[1173] BOA, TSMA.d, 10087 (24 C 969 / 1 Mart 1562).

[1174] BOA, TSMA.d, 6389 (C 969 / 6 Şubat-6 Mart 1562); d.2936/1 (22 B 972 / 3 Şubat 1565). Pabuç için bk. BOA, TSMA.d, 3479/1 (29 Z 972 / 28 Temmuz 1565).

[1175] Babüssaade Ağası Cafer Ağa'nın görevde görüldüğü tarih 28 Aralık 1556'dır. Bk. Fatih Karabulut, *1556-1557 (H. 963-964) Tarihli Divan-ı Hümâyûn Ruûs Defteri (126-243) Metin-Değerlendirme-Dizin*, s.209. Merhum olarak geçtiği ilk tarih ise 19 Mayıs 1557'dir. Bu nedenle defterin Cafer Ağa'ya ait olduğu düşünülmektedir. Bk. BOA, TSMA.d, 5288. Gemilerden gelen mahsulat ve kölelerin recec pabuç masrafı için bk. BOA, TSMA.d,

Kapı Ağası Yakub Ağa, Zigetvar Seferi'nde iken yanında kölelerinin bir kısmı vardı. Bu da Bâbüssaâde Ağası'nın kendi kapı halkıyla sefere katılabildiğini göstermektedir. Yakub Ağa'nın vefatından önce 145 nefer kulu ve iki cariyesi bulunuyordu.[1176] Bunlar arasında Frenk esirler olması, seferlere katılan Bâbüssaâde Ağası'nın ganimet alma hakkına sahip olduğunu da doğrulamaktadır. Yakub Ağa'nın vefatından sonra köleleri tespit edilerek esami defteri oluşturulmuştur. 145 neferden kırk beşi "seferde" olarak yazılmıştır. Bir kölesi Kastamonu'daydı ki Yakub Ağa'nın burada vakfı olduğuna göre vakıf işleriyle alakadar olmaktaydı. İki kölesi Edirne'de, beş kölesi gemilerinde, diğerleri ise İstanbul'dadır. Defterde kaydedilen bilgilere göre kölelerinden yirmi dokuzu Frenk esirlerdendi ve aralarından üç neferi azat edilmişti. Azat edildiklerine dair ellerinde Yakub Ağa'nın mühürlü tezkiresi bulunmaktaydı.[1177] Bâbüssaâde Ağası, kölelerini ve hizmetinde bulunan adamlarını sahip olduğu mülklerde ikamet ettiriyor ve onlar vasıtasıyla özel işlerini yürütüyordu. Yakub Ağa'nın vefatından sonra Pervane ve Hasan isimli iki kölesi Zigetvar Kalesi'nde yaptıkları hizmetten dolayı Dergâh-ı âli kapıcıları zümresine alınmışlardı.[1178]

Yakub Ağa'nın ardından Kapı Ağası olan Mahmud Ağa'nın 1581 senesinde vefat etmesinin ardından kölelerinden on kişi kapıcı, altı kişi baltacı olarak sarayda istihdam edilmişti. Yine kölelerinden on kişi için saraya girmek istedikleri belirtilmişti. Mahmud Ağa'nın toplamda 26 kölesi olduğu anlaşılmaktadır.[1179] Kölelerinin ağanın vefatından sonra saraya girmeleri, hayattayken selefleri gibi kölelerinden bazılarını sarayda istihdam ettiremediğini göstermektedir. Daha sonraları Bâbüssaâde Ağalığı makamında bulunanların hayatta iken kölelerinin sarayda çalıştığıyla ilgili bir bilgiye ulaşılamaması, bu durumun Kanuni Sultan Süleyman dönemine mahsus olduğunu ortaya koymaktadır. Bu dönemde Bâbüssaâde Ağası çok sayıda köle edinebilmiş ve bunların meslek öğrenmesini sağlayarak içlerinden bazılarını hayattayken sarayda istihdam ettirebilmişti.

8633/1 (1 R-30 C 964 / 1 Şubat-29 Nisan 1557). Belgede hicri 974 (1566-1567) senesi yazılıdır. Yakub Ağa Eylül 1566'da vefat ettiğine göre bu tarihten öncesinde tutulmuştur. Bk. BOA, TSMA.d, 8087/1.

[1176] BOA, TSMA.d, 5104/1, vr.1b (4 R 974 / 19 Ekim 1566).

[1177] BOA, TSMA.d, 9319/1 (Tarihsiz). Yakub Ağa hayattayken Frenk esirlerin kışlık masrafı için bk. BOA, TSMA.d, 7313/1 (18 S 972 / 25 Eylül 1564).

[1178] BOA, KK.d, 220, s.140 (7 Ra 974 / 22 Eylül 1566).

[1179] BOA, KK.d, 239, s.141 (23 B 989/ 23 Ağustos 1581).

3.2. Atamalardaki Nüfuzu

16. yüzyılda sarayda son derece güçlü bir konumda olan Kapı Ağası'nın nüfuzunu güçlendiren en önemli unsur bir maiyetinin olmasıydı. Her ne kadar saraydan sorumlu olsa da aslında padişahın en yakınlarından birisiydi. Devlet meselelerinde sözüne itibar edilirdi. Meselelere hâkim olmak için sadece sarayda değil saray dışında da kendisine bağlı kişiler bulunmalıydı. Böylece kurduğu *patronaj* ağıyla devletin her yerinde ve her kademesinde olup biten meselelere vâkıf olabiliyordu. Bu durum, gerektiğinde işleri kendi lehine çevirecek adımlar atmasını sağlardı.

Patronaj, iktisadi, sosyal ve siyasi çıkarlara dayalı ilişki biçimidir.[1180] Diğer bir deyişle güçlünün çıkarları için güçsüzü himaye etmesi ve güçsüzün de kendi çıkarı için güçlünün yanında yer alması olarak tanımlanabilir. Üç temel boyutu olan patronaj ilişkisinin temel özelliklerinden biri eşitsiz olmasıdır. İki taraf arasında sosyal statü farkı bulunmalıdır. Güçlü olan taraf himaye edendir ve haminin sosyal statüsü yüksektir. Hamisinin adamı ve etbaı ise mahmidir ki sosyal statüsü hamisinden düşüktür. Hami-mahmi ilişkisi karşılıklı bir çıkar ilişkisine dayandığından mahmi hukuki olarak hür olmak zorundadır. Dolayısıyla Bâbüssaâde Ağası'nın mahmileri köleleri değildir. Patronaj ilişkisinde ikinci boyut ödül ve hizmet unsurudur. Hami, tabiiyetinde bulunana ödül ve koruma sağlarken, mahminin bunun karşılığında hamisine hizmet sunması elzemdir. Üçüncü boyut ise gönüllülük ve sadakat esasına dayalı bir ilişki olması gerekliliğidir.[1181]

Bâbüssaâde Ağası'nın özellikle 16. yüzyılda sahip olduğu büyük güçle patronaj ilişkisi kurduğu görülmektedir. Bâbüssaâde Ağası, patronaj ilişkisinde hami olarak tâbiiyet esasıyla adamlarını ve iltimas ricasıyla ilişki kurduklarını devlet kademelerine yerleştirmiştir. Ayrıca, akrabalarına da timar ve vazife tayin ettirmesi *nepotizm*[1182] yani akraba kayırmacılığı yaptığını da göstermektedir. Bâbüssaâde Ağası'nın nepotizm ve patronaj ilişkileri sayesinde özellikle 16. yüzyılda maddi ve siyasi birçok kazanç elde ettiği açıktır. Kapı Ağası'nın nüfuzunu artırmasında yer alan patronaj ve nepotizm

---

[1180] Uğur Tatlısumak, "Türk Siyasal ve Toplumsal İlişkilerin Güç Merkezi: Patronaj ve Depatronaj Kavramları", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:33, (2016), s.626.

[1181] Aysel Yıldız, *Kenar Adamları ve Bendeleri;Tirsinikli İsmail Ağa ve Alemdar Mustafa Paşa'nın Adamları: Manuk Mirzayan ve Köse Ahmed Efendi*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2018, s.20.

[1182] Fransızca népotisme kelimesinden gelmektedir. Türkçe'de akraba ve yakın arkadaş kayırmacılığı olarak tanımlanır. Bk. Genel Türkçe Sözlük, "Nepotizm", TDK, https://sozluk.gov.tr/?ara=nepotizm (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

faktörlerinin Osmanlı Arşiv kayıtlarındaki ifadelerle ayrı başlıklar altında incelenmesi daha uygun olacaktır.

3.2.1. Akraba Tayinleri

Bâbüssaâde Ağası olanlar akrabalarına ulufeli bir vazife tayini veya timar tasarrufu sağlayabiliyordu. 1559 senesinde Kapı Ağası Yakub'un akrabalarından Hüseyin, Derviş ve Kasım timar talebinde bulunmuşlardı. Kapı Ağası'nın akrabası oldukları kendi beyanları üzerine kayıtlara geçmişti. Bunun üzerine Hüseyin'e yedi bin, Derviş ve Kasım'a da altışar bin akçelik başlangıç timarı tevcih edilmişti.[1183] 1564 senesinde de Yakub Ağa'nın akrabasından olan Cafer'e altı bin akçelik timar verilmişti.[1184]

Bâbüssaâde Ağası Mahmud Ağa'nın görevde kaldığı on beş sene boyunca akrabalarından on kişiye timar tevcihi yapılmıştı. Bunlar da kendilerine ilk defa timar tevcih edilen kişilerdi.[1185] Aralarından bazıları İslam dinini seçmelerinden dolayı timara layık görülmüştü. Saray görevlilerinin akrabalarıyla irtibat kurabilir ve saraya gelen akrabalarıyla izin alarak görüşebilirlerdi. İslam dinini seçenler bu ziyaretleri sırasında Dîvan-ı Hümâyun'da kelime-i şehadet getirirdi.[1186] Mahmud Ağa'nın Ba´l isimli bir akrabası bu şekilde Matbah-ı âmire aşçıları arasına alınmıştı.[1187]

Yaşadığı dönemde birçok adamını devlet kademelerine yerleştiren Bâbüssaâde Ağası Gazanfer Ağa'nın kardeşi Cafer de şehzade Selim'in hizmetine girmişti. II. Selim tahta geçince Gazanfer ve Cafer İstanbul'a getirildiler ve hadım edilerek saraya alındılar. Gazanfer Ağa gibi kardeşi Cafer Ağa da Has Oda'da görev yapmaktaydı. Gazanfer Ağa'nın hayatı ve Has Oda ile alakalı yapılan araştırmalarda Cafer Ağa'nın

---

[1183] BOA, KK.d, 216, s.51 (28 Ra 966 / 8 Ocak 1559).

[1184] BOA, KK.d, 218, s.36 (12 C 971 / 27 Ocak 1564).

[1185] Kapı Ağası akrabasından Aliye verilen beş bin akçe tımar için bk. BOA, KK.d, 225, s.330 (23 Ca 981 / 20 Eylül 1573). Mehmed'e verilen beş bin akçe tımar için bk. BOA, A.RSK.d, 1461, s.177 (21 N 985 / 2 Aralık 1577). Pir Ali'ye verilen beş bin akçe tımar için bk. BOA, A.RSK.d, 1461, s.254 (6 M 986 / 15 Mart 1578). Vidin'de Mehmed'e verilen beş bin akçe tımar için bk. BOA, A.RSK.d, 1461, s.288 (7 S 986 / 15 Nisan 1578). Hasan'a verilen altı bin akçe tımar için bk. BOA, KK.d, 236, s.118 (6 Ş 987 / 28 Eylül 1579). Mahmud'a verilen beş bin akçe tımar için bk. BOA, KK.d, 236, s.158 (10 N 987 / 31 Ekim 1579). Hasan'a verilen üç bin akçe tımar için bk. BOA, KK.d, 236, s.275 (13 S 988 / 30 Mart 1580). Hüseyin'e verilen üç bin akçe tımar için bk. BOA, KK.d, 238, s.109 (28 Ş 988 / 8 Ekim 1580).

[1186] Dîvân-ı Hümâyun'da İslam dinini seçen ve Mehmed ismini alan akrabasına verilen beş bin akçe tımar için bk. BOA, A.RSK.d, 1461, s.33 (16 S 985 / 5 Mayıs 1577). Müslüman olan ve Hasan ismini alan akrabasına verilen beş bin akçe tımar için bk. BOA, KK.d, 233, s.194 (15 Za 986 / 13 Ocak 1579).

[1187] BOA, KK.d, 239, s.21 (22 R 989 / 26 Mayıs 1581).

Has Odabaşılık yaptığı ve hatta Kapı Ağalığına kadar yükseldiği belirtilmekteyse de[1188] Osmanlı belgeleri her iki görevi de yapmadığını göstermektedir. Cafer Ağa'nın Has Odabaşı olduğu yönündeki yanlış, Gazanfer Ağa'dan önceki Has Odabaşı'nın isminin de Cafer olmasından kaynaklanmaktadır. Gazanfer Ağa'nın Has Odabaşılığa ne zaman terfi ettiği tam olarak bilinmiyorsa da kaynaklarda bu unvanla 15 Şubat 1577 tarihinde rastlanmaktadır.[1189] Kardeşi Cafer Ağa ise iki yıl sonra saraydan çıkmıştır. Dolayısıyla Gazanfer Ağa'nın kardeşi Cafer Ağa'nın Has Odabaşı olma ihtimali yoktur. Has Oda'da tam olarak hangi vazifede olduğu tespit edilemese de 1 Mart 1579 tarihli emeklilik kaydında yer alan bilgilere göre Has Oda'dan çıktığı kesindir. Kayıtta yer alan "Has Oda'dan çıkan Oda-başı karındaşı Cafer Ağa'ya" ibaresi, kendisinin Gazanfer Ağa'nın kardeşi olduğu konusunda şüphe bırakmaz.[1190] Ayrıca emeklilik tarihinden bir gün önce yani 28 Şubat 1579 tarihli bir filori kaydında; oturağa çıkan Gazanfer Ağa'nın kardeşi Cafer Ağa'ya dört yüz filori, merhum Ali Paşa metrukâtından samur kaplı yeşil çuka mintan verildiği kaydedilmiştir.[1191] Bu nedenle Gazanfer Ağa'nın kardeşi Cafer Ağa'nın Has Oda ağalarından olduğu; ancak hiçbir zaman Has Odabaşılık yapmadığı ortaya çıkmaktadır ve dolayısıyla saraydan çıkış tarihiyle ilgili de bir şüphe bulunmamaktadır. Cafer Ağa, saraydan çıktıktan iki yıl sonra vefat etmiştir. 14 Mayıs 1581 senesinde ulufesinin mahlulünden kardeşi Has Odabaşı Gazanfer Ağa'nın ulufesine on akçe terakki tayin edildiğine göre bu tarihe yakın bir zamanda ahirete intikal emiştir.[1192] Dolayısıyla Cafer Ağa, kardeşinin Kapı Ağalığına terfi ettiğini de görememiştir.

Gazanfer Ağa, Kapı Ağası olduktan sonra 1582 senesinden itibaren annesi ve akrabalarıyla irtibat kurmuş; hatta annesi birkaç defa İstanbul'a gelmiştir. Ancak İslam dinine girmeyi kabul etmemiştir. Kız kardeşi ise İstanbul'a geldikten kısa bir süre sonra İslam dinini seçerek Fatma adını almış ve Gazanfer Ağa kendisine ulufe tayin ettirmiştir. Saray Ağalığından Kızlar Ağalığına geçen Mustafa Ağa'nın yüz akçelik emeklilik yevmiyesi ve tayinatı, ağanın vefatı üzerine Fatma Hatun'a verilmiştir.[1193] Daha sonra Gazanfer Ağa, kız kardeşinin Venedik'te bulunan oğullarından birini

---

[1188] Levent Kaya Ocakaçan, *Geç 16. ve Erken 17. yy'da Osmanlı Devleti'ndeki Patronaj İlişkilerinin Gazanfer Ağa Örneği Üzerinden Venedik Belgelerine Göre İncelenmesi*, s.66; Bilal Erbil, *Gazanfer Ağa, Hayatı ve Yaptırdığı Eserler*, s.10-11; Sevgi Ağca Diker, *Osmanlı Saray Teşkilatında Has Oda*, s.216.

[1189] BOA, TSMA.d, 34, vr.32b (27 Za 984 / 15 Şubat 1577).

[1190] Cafer Ağa'ya, sancakta Kapı Ağası iken emekli olan ve daha sonra vefat eden Ahmed Ağa'nın günlük elli akçe ulufesi ve tayinatı verildi. Bk. BOA, KK.d, 233, s.210 (2 M 987/ 1 Mart 1579).

[1191] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.256.

[1192] BOA, KK.d, 239, s.8 (10 R 989 / 14 Mayıs 1581).

[1193] BOA, EV.HMH.d, 39, s.4b (22 L 1006 / 28 Mayıs 1598)

kaçırarak İstanbul'a getirtmiş ve o da İslam dinini seçerek Mehmed adını almıştır. Gazanfer Ağa, nüfuzunu artırmak için kız kardeşini Çerkez bir sipahi olan Ali ile evlendirmiştir.[1194] Bu evlilik bağıyla kariyer basamaklarını bir bir tırmanan Ali, önce Kapıcıbaşı olmuştur. Şubat 1597'de Gazanfer Ağa, Ali Ağa'yı Kapıcılar Kethüdası tayin ettirmiştir.[1195] Her iki görevi birlikte yürüten Ali Ağa, önce kapıcıbaşılıktan mirahurluğa daha sonra Yeniçeri Ağalığına kadar yükselmiştir.[1196] Yeğeni Mehmed'i de Enderun'a almıştır. Gazanfer Ağa vefat ettiğinde yeğeni Mehmed Has Oda'da bulunmaktaydı.[1197]

17. yüzyılda Bâbüssaâde Ağası olanlar da akrabalarına vazife tayin ettirmeye devam etmiştir. Örneğin Abdurrahman Ağa (Paşa), 1647 senesinde Kapı ağalarından çıkma Mustafa Ağa'nın vefatıyla boşta kalan kırk akçelik emeklilik yevmiyesinin kardeşinin oğlu Mehmed'e verilmesini sağlamıştı.[1198] Bâbüssaâde Ağası Davud Ağa da 20 Eylül 1668 tarihinde Dergâh-ı âli müteferrikalarından olan kardeşi Yusuf'u, nezaretindeki vakıflardan merhum Bâbüssaâde Ağası Yakub Ağa Vakfı'na mütevelli tayin ettirmişti.[1199] Belli ki Davud Ağa kardeşini daha önceden müteferrika yapmıştı. Bâbüssaâde Ağası olanlar akrabalarına her zaman devlet kademesinde vazife tayin ettirmemişti. Bazıları kurdukları vakıflardaki tevliyet hakkını akrabalarına vererek iaşelerini sağlama imkânı sundular.[1200]

Bâbüssaâde Ağası akrabalarından veziriazamlığa ve paşalığa kadar yükselenler vardı. Örneğin I. Mustafa'nın ikinci saltanatında Ak ağalardan Dârüssaâde Ağası olan son kişi olup bu görevden sonra IV. Murad döneminde Bâbüssaâde Ağası tayin edilen Malatyalı İsmail Ağa'nın iki akrabası yüksek mevkilere gelmişlerdi. İsmail Ağa'nın kardeşi İbrahim Paşa, Karadeniz donanmasında görevliydi. Kırım Hanı Mehmed Giray'ın isyanı üzerine kardeşi Canibek Giray'ın Kırım tahtına oturması için vazifelendirilenler arasında yer aldı ve bu vazifesi sırasında hayatını kaybetti.[1201] Yine

---

[1194] Levent Kaya Ocakaçan, *Geç 16. ve Erken 17. yy'da Osmanlı Devleti'ndeki Patronaj İlişkilerinin Gazanfer Ağa Örneği Üzerinden Venedik Belgelerine Göre İncelenmesi*, s.71-80.

[1195] Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*, II, s.672.

[1196] Ayrıca Bk. Bilal Erbil, *Gazanfer Ağa, Hayatı ve Yaptırdığı Eserler*, s.17-19.

[1197] Gazanfer Ağa'nın mallarından Kadıköy'deki iki bağını, Haslar kadısına bağlı Şamlar Çiftliği'ni ve İshak Paşa mahallesindeki evini yeğeni Mehmed arzuhal sunarak talep etmiş ve söz konusu yerler kendisine verilmiştir. Bk. BOA, TSMA.e, 887/33 (5 Ş 1011 / 18 Ocak 1603).

[1198] BOA, A.RSK.d, 1517/B, s.2 (19 B 1057 / 20 Ağustos 1647).

[1199] BOA, İbnülemin Tasnifi Ensab Belgeleri (İE.ENB), 3/290 (13 R 1079 / 20 Eylül 1668).

[1200] Örneğin, Bâbüssaâde Ağası İsmail Ağa, vakfının tevliyetini akrabalarına bırakmıştır. Bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 5, s.202 (8 L 1081 / 18 Şubat 1671).

[1201] Na'îmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, II, s.560-563.

Malatyalı İsmail Ağa'nın akrabasından Süleyman Paşa da Enderun'da yetişerek önce Kubbe veziri ardından veziriazam tayin edilmiş ve 29 0cak 1687'de vefat etmişti.[1202]

3.2.2. Adamlarını ve Tâbiiyetini Devlette İstihdam

Kapı Ağası'nın kendisine bağlı adamları zaman zaman devletin çeşitli hizmet birimlerinde de görevlendirilmiştir. Bu da Kapı Ağası'nın devlet kademelerindeki nüfuzunu arttırmıştır. Adamlarını Bîrun hizmet gruplarına tayin ettirerek kendisine sadakatle hizmet edecek bir maiyet oluşturmuştur. Örneğin Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatında Kapı Ağası olup ardından vezirliğe terfi eden Haydar Paşa'nın Bâbüssaâde Ağası bulunduğu sırada, 1546 yılında adamlarından Hasan'a çavuşluk verilmişti.[1203] Yine Kanuni Sultan Süleyman'ın Bâbüssaâde Ağası olan Cafer Ağa'nın adamlarından Mustafa'ya da 16 Nisan 1553 tarihinde Yoros'ta yedi yüz akçelik timar tevcih edilmişti.[1204]

Bâbüssaâde Ağası Gazanfer Ağa da kendi döneminde birçok adamını Bîrun hizmetlileri arasına yerleştirmişti. 16. yüzyıl sonlarındaki kayıtlarda çavuşluk talebinde bulunan adamları arasında *zaim* sıfatıyla yer alan kişilerin olması bunlara daha önce timar verildiğini göstermektedir.[1205] 1597 senesinde Gazanfer Ağa'nın çavuşluk talep eden adamlarından biri de sipahi oğlanları zümresine mensup Ahmed isimli kişiydi.[1206] Gazanfer Ağa, 1593 senesinde de adamlarından birini kapıcılığa birini de Defter-i Hakani kâtipliği şakirdliğine aldırmıştı.[1207] Bâbüssaâde Ağalığı döneminde büyük nüfuz sahibi olan Gazanfer Ağa'nın elde ettiği bu güçte şüphesiz devlet kademelerine yerleştirdiği adamlarının da payı vardı. 1593 senesinden itibaren devam eden Osmanlı-Avusturya savaşlarında Gazanfer Ağa'nın bizzat seferde bulunmadığı sıralarda da yetiştirdiği adamlarını devlet hizmetine verdiği görülmektedir. 1598 senesine gelindiğinde, Sultan III. Mehmed'in Silistre muhafazasında olan Ahmed Paşa'ya hitaben gönderdiği fermanla Gazanfer Ağa'nın yüz tüfenk-endâz adamı tuz yalıları muhafazasında görevlendirilmiştir.[1208]

[1202] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1089.

[1203] BOA, KK.d, 208, s.26 (11 S 953 / 13 Nisan 1546).

[1204] Kayıtta Bâbüssaâde Ağası'nın ismi geçmemektedir. Ancak bu tarihte Bâbüssaâde Ağası Cafer Ağa'dır (BOA, KK.d, 210, s.154).

[1205] BOA, KK.d, 253, s.218-219 (28 L 1001 / 28 Temmuz 1593).

[1206] "*Kapu Ağası hazretlerinin emekdârlarından olub sipahi oğlanları zümresinden olan Ahmed…*" BOA, KK.d, 249, s.100 (19 N 995 / 23 Ağustos 1587).

[1207] BOA, KK.d, 242, s.393 (22 M 992 / 4 Şubat 1584); d.253, s.40 (23 R 1001 / 27 Ocak 1593).

[1208] BOA, Bâb-ı Âsafî Ruus Kalemi Belgeleri (A.RSK), 2/106 (Evahir-i Ra 1007 / 22-31 Ekim 1598).

Bîrun hizmetlilerinden olan müteferrikalar arasında da Bâbüssaâde Ağası'nın adamları vardı. Örneğin Bâbüssaâde Ağası Abdurrahman Ağa 21 Ekim 1645 tarihinde tezkire gönderip adamlarından Müteferrika Hasan'ın yirmi akçelik ulufesinin az olduğunu belirterek terakki ricasında bulunmuş ve bu isteği kabul edilmişti.[1209] Abdurrahman Ağa 1647 senesinde de adamlarından Mustafa'yı kapıcılar arasına yerleştirmişti.[1210] Kendisinden önce Kapı Ağası olanlar gibi Rum Mehmed Ağa da adamlarından Kenan için 1 Ocak 1652 tarihinde arzda bulunarak kapıcı olmasını sağlamıştı.[1211] Kapıcılar, çavuşlar ve müteferrikalar Bîrun'da görev yapan önemli hizmet gruplarıydı. Haberleşmeyi ve özel görevleri yerine getiren bu zümreler, sarayın dışarısıyla olan irtibatının en güçlü unsurlarıydı. Dolayısıyla Kapı Ağası, kendisine sadakatle bağlı adamlarını bu hizmet grupları arasına yerleştirerek hem kendi makamını muhafazaya çalışıyor hem de devlet meseleleriyle ilgili istihbarat sağlıyordu.

Kapı Ağası'na bağlı olup "tâbi" sıfatıyla kayıtlarda yer alan kişilere ilk olarak Kanuni Sultan Süleyman devrinin sonlarında rastlanmaktadır. Bu dönemde Bâbüssaâde Ağalığı makamında Yakub Ağa bulunuyordu. Örneğin 1563 senesinde Kapı Ağası'na tâbi Sinan Kethüda'nın oğulları Ahmed ve Hasan'a boşalan kadrolardan birer gönüllü gediği ve 1564'te Yakub Ağa'ya bağlı Ali'ye de aynı şekilde bir hisar gediği verilmesi emredilmişti.[1212] Bâbüssaâde Ağası tabiiyetinde olanlarla ilgili en fazla atamanın Gazanfer Ağa döneminde yapıldığı görülmektedir. Örneğin göreve geldikten bir yıl sonra kendisine tâbi olan Mehmed bin Kasım, dîvana gelerek Diyarbakır Suyolu Emini Mehmed'in vefatıyla boşalan kadronun kendisine verilmesini talep etmiş ve bu isteği kabul edilmiştir.[1213]

Eyalet yöneticilerinin Bâbüssaâde Ağası'na tâbi kişiler için arzda bulundukları da görülmektedir. Örneğin 20 Ocak 1583'te Van Beylerbeyi Hüsrev Paşa, Aydın Sancağı'nda altmış dört bin akçe zeamet tasarruf eden Mehmed için terakki ricasında bulunmuştu. Kaydın sonunda "Tâbi-i Ağa-yı Bâb-ı Saâdet" ibaresinin yer alması, Mehmed'in Gazanfer Ağa'ya bağlı olduğunu göstermektedir.[1214] Genelde seferlerde ve kale muhafazalarında yararlılık gösteren kişiler için bu tür isteklerde bulunulurdu. Bu

[1209] BOA, KK.d, 259, s.24; BOA, A.RSK.d, 1516, s.48.
[1210] BOA, KK.d, 260, s.81 (21 Ş 1057 / 21 Eylül 1647).
[1211] BOA, A.RSK.d, 1524, s.147.
[1212] BOA, KK.d, 218, s.93 (25 R 971 / 12 Aralık 1563); s.34 (11 C 971 / 26 Ocak 1564).
[1213] BOA, KK.d, 241, s.151 (16 Za 990 / 12 Aralık 1582).
[1214] Bin akçe terakki verilmiştir. Bk. BOA, KK.d, 241, s.205 (25 Z 990 / 20 Ocak 1583).

kişilerin Bâbüssaâde Ağası'na tâbi olup bir görev dâhilinde bu yerlere gönderildiği ve başlarındaki devlet adamlarının onların hizmetinden memnun kaldıkları için timar ricasında bulundukları anlaşılmaktadır. Bu dönemde Gazanfer Ağa tevâbiinden birçok kişiye timar tevcih edilmiştir.[1215]

Kapı Ağası'na bağlı zeamet sahipleri bazen boşalan devlet kadrolarına da yerleştirilebiliyordu. Bunlar arasında özellikle Dergâh-ı âli çavuşları öne çıkmaktadır. Çavuşlar ulufeli veya timarlı olabiliyordu.[1216] Çavuşluk verilen timar sahipleri böylece tasarruf ettikleri timarı bırakmak zorunda kalmıyorlar, Kapı Ağası da kendisine bağlı adamlarını boşalan çavuş kadrolarına aldırabiliyordu.[1217] Kapı Ağası'na bağlı kişilerden timar sahibi olanların bazıları da müteferrikalar arasına katılıyordu. Aynı şekilde bunlar da tasarruflarındaki timarı kaybetmiyordu.[1218] Seferlerde yararlılık göstermeleri bu iki önemli zümreye atanmalarında önemli bir artıydı.[1219]

Kapı Ağasına tâbi olmak kişiler için bir ayrıcalık, kariyer basamaklarını hızlıca çıkmalarında önemli bir unsurdu. Öyle ki Kapı Ağası'nın isteğinin bazı devlet görevlilerinin isteğinden daha makbul görüldüğü durumlar da vaki idi. Örneğin 1605 senesinde payitahtta Yeniçeri Ağası olan Hüseyin Ağa, Mısır'ın eski Yeniçeri Ağası'nın görevde kalmasını isteyen bir arz göndermiş olmasına rağmen bu görevin Kapı Ağası'na tâbi Mehmed'e verilmesi kararını değiştirememişti.[1220] 1607 senesinde de Kapı Ağası tâbiyetindeki Dergâh-ı âli müteferrikalarından Mehmed, Mısır Gönüllüyân Ağalığına getirilmişti.[1221]

Kapı Ağası'na tâbi olarak paşaların kapı halkı arasında görev yapanlar da mevcuttu. Örneğin Yusuf Paşa'nın kapıcıbaşısı olup Kapı Ağası'na tâbi olan İbrahim 1605 senesinde Bağdat Yeniçeri Ağası tayin edilmişti.[1222] Eyaletlerdeki yeniçeri ve gönüllüyan ağalıklarının yanı sıra Kapı Ağası kendisine tâbi kişileri Süveyş

[1215] BOA, KK.d, 241, s.234 (13 M 991 / 6 Şubat 1583); s.272 (4 S 991 / 27 Şubat 1583); d.245, s.239 (8 Za 993 / 1 Kasım 1585); s.253 (21 Z 993 / 14 Aralık 1585); d.251, s.19 (16 Ra 997 / 2 Şubat 1589); BOA, A.RSK.d, 1466, s.80 (11 C 994 /30 Mayıs 1586).

[1216] Tımarlı ve ulufeli çavuşlar için bk. Murat Uluskan, *Divân-ı Hümâyun Çavuşları*, s.8-32.

[1217] Bâbüssaâde Ağası'na tâbi zeamet sahiplerine verilen çavuşluk için bk. BOA, KK.d, 249, s.242 (27 Z 995 / 28 Kasım 1587); d.251, s.19 (16 Ra 997 / 2 Şubat 1589); d.252, s.157 (26 M 998 / 5Aralık 1589).

[1218] BOA, KK.d, 250, s.12 (23 M 996 / 24 Aralık 1587).

[1219] Kapı Ağası'na tâbi olup seferde yararlılık gösteren zeamet sahipleri için bk. BOA, KK.d, 254, s.41 (1006 / 1597-1598).

[1220] BOA, A.RSK.d, 1479, s.3 (Evahir-i Za-Evasıt-ı Z 1013 / 10-30 Nisan 1605).

[1221] Aynı tarihte müteferrikalardan bir başka Mehmed ise Mısır Yeniçeri Ağalığına atandı. Bk. BOA, A.RSK.d, 1479, s.29 (Evasıt-ı N 1015 / 20-29 Ocak 1607).

[1222] BOA, A.RSK.d, 1479, s.5 (12 M 1014 / 30 Mayıs 1605).

kaptanlığı,[1223] Kıbrıs defter kethüdalığı,[1224] Halep Suyolculuğu[1225] ya da Muhzırbaşılık[1226] gibi önemli mevkilere de getirebiliyordu. Kapı Ağası bu sayede payitahta uzak yerlerde görev yapan paşaların faaliyetleriyle alakalı bilgi sahibi oluyordu. "Tâbi-i Ağa-yı Bâb-ı Saâdet" kaydıyla yapılan atamaların 17. yüzyıl ortalarında sona erdiği görülmektedir.

3.2.3. İltimas

İltimas kelimesi sözlükte, "birinden tutulmasını rica etme, tercih edilmesini isteme, arka çıkma, kayırma"[1227] gibi anlamlara gelmektedir. İltimas, arz ve rica kavramlarından biraz farklı olarak "ayrıcalık tanımak, kayırmak" olarak ifade edilebilir ki bu da Kapı Ağası'nın atamalardaki belirleyici rolünü ortaya koyar. Kapı Ağası'nın üstün konumu onu iltimas sahibi de yapar. Kendisinden ricada bulunan kişilerin isteklerini gerçekleştirmede padişahın tanımış olduğu iltimas yetkisini kullanarak ilişki ağını daha da güçlendirir. Ancak Kapı Ağası'na tanınan bu yetki, atamalarla ilgili kararı tek başına verdiği anlamına gelmez. Mutlak ve son karar her zaman padişaha aittir. Bâbüssaâde Ağası'nın iltimasıyla yapılan atamalar, onun etki alanının sarayla sınırlı kalmadığına da işaret etmektedir.

Padişah'ın Kapı Ağası'na tanıdığı iltimas yetkisi, onun devlet kademelerindeki nüfuzunu güçlendirmesinde önemli bir etkendi. Beylerbeyiler, özellikle seferde yararlılık gösteren ve görevini iyi yapan kişilere terakki, vazife ve timar tevcihiyle ilgili arz ve mektup göndererek talepte bulunurlardı. Bu isteklerinden bazılarının kabul görmesinde Kapı Ağası'nın iltiması da söz konusuydu. Örneğin 1550 senesinde Budun Beylerbeyi Kasım Paşa, serhatlerde birçok defa önemli işler yapan Mohaç Çeribaşısı Ali'ye terakki olarak üç bin akçe timar verilmesini istemişti. Bu talebin kabulü üzerine Kapıcılar Kethüdası vasıtasıyla Ruus Kalemine gönderilen yazıda Kapı Ağası'nın iltiması belirtilmişti.[1228] Bu atama gibi 1572 senesinde yine eyalet yöneticilerinin sunduğu arzla iletilen talep Kapı Ağası iltimasıyla yerine getirilmişti. Şam'da yirmi bin akçe zeamet tasarruf eden Şam timarları tezkirecisi Seyyid Ahmed için Şam Beylerbeyi Derviş Paşa ve Şam Defterdarı'nın mektubuyla rica edilen terakki üzerine kendisine iki

[1223] BOA, A.RSK.d, 1479, s.11 (22 R 1014 / 6 Eylül 1605).

[1224] BOA, A.RSK.d, 1479, s.1 (Evahir-i L 1013 / 12-20 Mart 1605).

[1225] BOA, A.RSK.d, 1479, s.7 (Evasıt-ı S 1014 / 28 Haziran-7 Temmuz 1605).

[1226] Kapı Ağası'na tâbi Ömer'e verilen Muhzırbaşılık-ı Trablusşam ve Hama ve Humus ve Hakkari ve Lazkiye ve Cebele için bk. BOA, A.RSK.d, 1482, s.176 (Evahir-i Z / 1-10 Haziran 1603). Kapıcı Ahmed'e verilen Edirne Muhzırbaşılığı için bk. BOA, A.RSK.d, 1501, s.199 (Evasıt-ı Ca 1045 / 23 Ekim-1 Kasım 1635).

[1227] Kubbealtı Lugatı, "İltimas", https://www.lugatim.com/s/iltimas (Erişim Tarihi: 13.03.2025).

[1228] BOA, KK.d, 209, s.86 (26 B 957 /10 Ağustos 1550).

bin akçelik timar verilmişti.[1229] Bu tevcihlerde görüldüğü üzere hem Kasım Paşa'nın hem de Derviş Paşa ve Şam Defterdarı'nın taleplerinin kabulünde Kapı Ağası'nın etkisi vardı. Aynı yer için birden fazla talep olduğunda ise referansı güçlü olanın talebi kabul görmekteydi. Zeamet veya terakki isteyenler isteklerine kavuşmak amacıyla diğer yöneticilerden ricacı oldukları gibi Kapı Ağası'ndan da ricacı olurlardı.[1230] Aynı şekilde sefere gönüllü olarak katılıp hizmet eden kişiler de kendilerine güçlü referanslar bularak vazife talep edebilirlerdi. Örneğin sefere gönüllü olarak katılan Mülazım Sinan, 1602 senesinde padişaha arzda bulunarak Molla ve Kapı Ağası'ndan terbiye-name aldığını belirtmiş ve divitdarlık rica etmişti.[1231]

İslam dinini seçen kişiler Osmanlı Devleti tarafından ödüllendirilmekteydi. Örneğin 1572 senesinde, sarayda hangi görevde olduğu belirtilmeyen Mustafa Ağa'nın gayrimüslim olan babası İslam dinini seçmiş ve Mehmed ismini almıştı. Kapı Ağası'nın iltimasıyla da kendisine beş bin akçe timar tevcih edilmişti.[1232] Timar tevcihlerinin dışında farklı devlet kademelerine yapılan tayinlerde de Kapı Ağası'nın iltiması olurdu. Örneğin 1585 senesinde Amasya Bahçesi ustalarından Ahmed sipahi oğlanları zümresine, sol ulufecilerden Hürrem bir akçe terakkiyle silahdar cemaatine ve Mehmed isimli biri de Bâbüssaâde Ağası Gazanfer Ağa'nın iltimasıyla Top arabacıları kâtipliğine verilmişti.[1233] Yine 1610 senesinde Şam muhzırbaşılığına, Kapı Ağası'nın iltimasıyla Kapıcılar Kâtibi Hüseyin Efendi'nin akrabası Kapıcı Bekir tekrar atanmıştı.[1234]

Kapı Ağası'nın kadro boşluğu olduğunda iltimas yetkisini kullanarak vazife tevcih ettirdiği cemaatlerden birisi de müteferrikalardı. Örneğin 1615 senesinde vefat eden bir müteferrikanın yerine Şakirt Ahmed'i iltimasta bulunarak müteferrika tayin ettiren Kapı Ağası, bir yıl sonra yine iltimasla Ahmed'in yevmiyesine beş akçe terakki verilmesini sağlamıştı.[1235] Bu durum Kapı Ağası'nın iltimasta bulunduğu kişilerle irtibat halinde olduğunu göstermektedir.

[1229] BOA, KK.d, 225, s.57 (16 Ra 980 / 27 Temmuz 1572).

[1230] Bâbüssaâde Ağası'nın iltimasıyla yapılan timar ve terakki tevcihler için bk. BOA, KK.d, 210, s.291 (22 S 961 / 27 Ocak 1554); d.213, s.50 (12 R 962 / 6 Mart 1555); d.225, s.65 (29 Ra 980 / 9 Ağustos 1572).

[1231] BOA, A.RSK, 6/101 (6 C 1011 / 21 Kasım 1602).

[1232] BOA, KK.d, 225, s.148 (10 Ş 980 / 16 Aralık 1572).

[1233] BOA, KK.d, 244, s.181 (22 Ra 993 / 23 Nisan 1585); s.192 (11 Ca 993 / 11 Mayıs 1585); s.199 (13 B 993 / 11 Temmuz 1585).

[1234] BOA, A.RSK.d, 1482, s.127 (Evail-i Ra 1019 / 24 Mayıs-2 Haziran 1610).

[1235] BOA, A.RSK.d, 1484, s.134 (10 Ca 1024 / 7 Haziran 1615); s.175 (1 C 1025/ 16 Haziran 1616).

Kapı Ağası'nın iltimasıyla yapılan atamalara dair ulaşabildiğimiz son kayıt, 1651 yılında Dergâh-ı âli kapıcılığına yapılan bir tayindir. Ancak bu tarihten sonra, iltimas tabiri geçmese de Kapı Ağası'nın görev alanı dışındaki bazı atamalar kendisinin arz ve ricası şeklinde kayda geçmeye başlamış[1236] ve zamanla bu tür atamalar da azalarak son bulmuştur.[1237] Sadaret kurumunun 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artan önemi ve gelişen teşkilatlanmasıyla birlikte, atamalarda "iltimas" yerine kurumsal düzenlemeler daha fazla dikkate alınmaya başlanmıştır. Nitekim Bâbüssaâde Ağası ve diğer Saray ağaları da 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren adamlarını ve tabiiyetindekileri, üst düzey görevlilere verilen çerağlık hakkıyla Enderun'a yerleştirmeye başlamışlardır.[1238]

Kapı Ağası, 17. yüzyıl ortalarına kadar akrabaları ve adamlarının yanı sıra başkaları için de arz ve ricada bulunarak bir nevi referans kaynağı olmuş, patronaj ilişkisini daha da güçlendirmiştir. Ayrıca, bu ilişkisi sayesinde kazanç da sağlamıştır. İdarecilerin zaman zaman memuriyet karşılığında kişilerden para aldığı bilinmektedir.[1239] Nitekim 1601 senesindeki sipahi isyanında Bâbüssaâde Ağası Gazanfer Ağa iltizam tevcihinden rüşvet alarak büyük bir servet kazanmakla itham edilmişti. Gazanfer Ağa ve Dârüssaâde Ağası Osman Ağa'nın katledilmelerinde, Celali eşkıyası üzerine liyakatsiz olduğu düşünülen Hadım Hüsrev Paşa'yı serdar tayin ettirmeleri neden olmuştu.[1240] Âli'nim *Künhü'l-ahbâr'ında,* III. Murad döneminde Şemsi Ahmed Paşa'nın padişaha telkiniyle, memuriyet tevcihlerinde Valide Sultan ve Kapı Ağası aracığıyla bir miktar para alınmasının yaygınlaştığı nakledilmektedir. Şemsi Ahmed Paşa, III. Murad tahta geçtikten sonra padişahın musahibi olmuştu. III. Murad'a Sadrazam Tavil Mehmed Paşa'nın memuriyetleri rüşvetle tevcih ettiğini söyleyip aslında bu paranın padişaha gelmesi gerektiğini telkin etmişti. Padişaha, bu işi validesinin ve Kapı Ağası'nın yapabileceğini ve onlar aracılığıyla gelen rüşveti padişahın aldığını kimsenin akıl etmeyeceğini, hatta dilerse kendisinin de bu iş için

---

[1236] BOA, KK.d, 220, s.87 (4 Za 973 / 23 Mayıs 1566); d.244, s.201 (13 B 993 / 11 Temmuz 1585); d.252, s.250 (4 Ca 998 / 11Mart 1590); BOA, A.RSK.d, 1524, s.88 (29 Za 1061 / 13 Kasım 1651).

[1237] Bâbüssaâde Ağası'nın nezaretinde olmayan Buhurciyan-ı Hassa ataması için bk. BOA, KK.d, 261, s.171 (2 B 1072 / 21 Şubat 1662). Yine nezaretinde olmayan Büyük Ayasofya Vakfı'ndan Bazaristan-ı Atîk bekçiliği ataması için bk. BOA, A.RSK.d, 1534/A, s.58 (7 Za 1072 / 24 Haziran 1662).

[1238] BOA, TSMA.e, 528/18 (2 M 1099 / 8 Kasım 1687); BOA, AE.SSÜL.II, 23/2307 (20 N 1101 / 27 Haziran 1690).

[1239] Hadım Hasan Paşa'nın veziriazam iken memuriyetleri parayla sattığı ve bu hareketine sebep olarak Valide Sultan'ın kendisinden her hafta para talep ettiğini söylemiştir (Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, II, s.196).

[1240] Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Târîhi Metin ve İndeks (1003-1045/1595-1635)*, III, s.690-692; Na'îmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, I, s.216-217; Levent Kaya Ocakaçan, *Geç 16. ve Erken 17. yy'da Osmanlı Devleti'ndeki Patronaj İlişkilerinin Gazanfer Ağa Örneği Üzerinden Venedik Belgelerine Göre İncelenmesi*, s.112.-115.

gönüllü olabileceğini söylemişti. Mustafa Âli'ye göre Şemsi Ahmed Paşa başarılı olmuş ve III. Murad validesini yed-i rüşvet yapmıştı.[1241] Paşa'nın rüşvet konusunda verdiği fikir III. Murad tarafından gerçekten kabul gördü mü bilinmez; ancak Gazanfer Ağa döneminde Kapı Ağası iltimasıyla atanan memuriyetlerde artış olduğu tartışılmaz. Ayrıca, sipahilerin 1600 senesindeki isyanında Yahudi Kira Kadın'ı, Gazanfer Ağa'yı ve Bostancıbaşı'yı memuriyetleri parayla kendi adamlarına satmakla suçlamalarına bakılırsa, rüşvet söylentilerinde gerçeklik payı olduğu düşünülebilir.[1242]

3.3. Yaşamla Ölüm Arasında Siyasete Tesiri

Osmanlı tarihinde en önemli siyasi olaylar şüphesiz tahttan indirme vakalarıdır. Kapı Ağası hem Enderun'un zabiti hem de sarayda padişahın yaşadığı mekânın girişi olan Bâbüssaâde'nin baş muhafızıydı. Bu nedenle tahttan indirme vakalarında öncelikle onun muhafazasında olan kapıdan geçilmesi gerekirdi. Aslında Harem'e ikinci avludan girilen bir başka kapı daha bulunuyordu. Dârüssaâde ağalarının kullandığı bu kapı, haremdeki kadınların dışarıya çıktıklarında arabaya bindikleri yerdi ve bu nedenle "Arabalar Kapısı / Kızlar Kapısı"[1243] olarak anılırdı.

Saray'daki nüfuzlu ağalardan olan Kapı Ağası 17. yüzyılda sadece iki padişahın tahttan indirilme vakasında önemli rol oynadı. Bunlardan biri Sultan İbrahim diğeri ise onun oğlu IV. Mehmed idi. Her iki padişahın saltanatını sona erdiren olaylarda Kapı Ağası'nın rolüyle ilgili dönem yazarları önemli bilgiler verir. Sultan İbrahim'in tahttan indirilmesinde olayların içinde olan ve dönem yazarları arasında yer alan Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, tahttan indirilen ve hapsedilen Sultan İbrahim'in katledileceğinden Valide Kösem Sultan, veziriazam ve müftünün haberdar olduğunu yazmıştır. Ayrıca, Kapı Ağası için "İhtimâldir ki Kapu Ağası Abdurrahman Ağa dahi haberdâr ola" diyerek onun da bu işin içinde olabileceğini söylemiştir.[1244] Naîmâ ise, hal' vakasının içinde Abdurrahman Ağa'nın da olduğunu kâtiplerden Reis-zâde Mehmed Efendi'den nakil ile anlatır. Buna göre; Kapı Ağası Abdurrahman Ağa, Sultan İbrahim'in tahttan indirilip odaya kapatıldıktan sonraki dördüncü gün, kendisine bağlı bir kapıcıyı Vezir Koca Mehmed Paşa'ya göndererek Sultan İbrahim'in hapisten kurtulduğunu, acele yetişmesi gerektiğini söyler ve Mehmed Paşa müftüyle beraber

---

[1241] Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, V, s.864-865.

[1242] Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*, II, s.854-856.

[1243] Jane Hathaway, *Darüssaade Ağası Osmanlı Sarayında Afrikalı Bir Güç Odağı*, s.90.

[1244] Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-Ebrâr Zeyli*, s.12.

saraya gittiğinde Sultan İbrahim'i boğmak için odada bulunan Cellat Kara Ali'nin işi yapmamak için feryat ettiğini görür. Bunun üzerine Kapı Ağası Abdurrahman Ağa, "İşini çabuk hallet" diyerek Kara Ali'nin ensesine bir şaplak vurur ve onu yere serer.[1245] Abdurrahman Ağa'nın bu hadiseden yaklaşık bir yıl sonra vezir olması hizmeti karşılığı kendisine verilmiş bir ödüldür.[1246] Öyle ki 17. yüzyılda vezir tayin edilen tek Bâbüssaâde Ağasıdır.[1247]

Sultan IV. Mehmed'in tahttan indirilme tasavvuru ilk olarak Büyük Valide Kösem Sultan tarafından planlanmıştı. Bu durum onun katledilmesiyle sonuçlandı. Osmanlı tarihinde katledilen tek Valide Sultan Kösem Sultan'dır. Oğlu IV. Murad'ın küçük yaşta tahta çıkmasıyla onun naibi olarak bir süre devleti yönetti. Ardından diğer oğlu Sultan İbrahim'in tahta geçişi ve onun tahttan indirilmesinden sonra torunu IV. Mehmed'in saltanatının başlamasına kadar devlet içindeki nüfuzu oldukça etkindi. IV. Mehmed'in validesi Turhan Sultan ile büyük valide Kösem Sultan'ın devlet işlerine karışması saray ağalarıyla ocak ağaları arasında bir hizip mücadelesine dönüştü. Kösem Sultan'ın IV. Mehmed'i tahttan indirip Turhan Sultan'ı ortadan kaldırma planı tersine döndü ve kendi ölümüne yol açtı.[1248]

Kösem Sultan'ın katledilişinde Dârüssaâde Ağası Uzun Süleyman Ağa'nın rolü büyüktü. Planının bir parçası da Kapı Ağası'nı ikna edip Enderunluları isyancılar arasına katmaktı. Kösem Sultan'ın planı öğrenilmiş ve tedbirler alınmaya başlanmıştı. İlk olarak Padişahtan Bostancıbaşı'nın gece bahçe kapılarını açık bıraktığı gerekçesiyle azledildiğine dair yazılı kâğıt alındı ve Bostancıbaşı değiştirildi. Sarayın bahçe kapıları ve duvarları beş yüz kadar bostancı yerleştirilerek emniyete alındı. İç oğlanlarını da harekete geçirmek gerekiyordu; ancak bu kargaşa çıkartmadan yapılmalıydı. Bu nedenle iç oğlanlardan sorumlu olan Bâbüssaâde Ağası'nın odasına gidildi. Penceresine vurulduğunda nöbetçi Kapı ağaları geldi. Bâbüssaâde Ağası'nı uyandırıp pencereye onlarla görüşmeye gelmesini istediler. Bâbüssaâde Ağası, gelenlerin kim olduğunu sordu. Nöbetçiler vezir ile Kızlar Ağası'nın onu çağırdığını söyledi. Ağa, rahatsız olduğu için kalkamayacağını ve ne istiyorlarsa pencereden söylemelerini iletti.

[1245] Na'îmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, V, s.1472-1473.

[1246] 14 B 1059 / 24 Temmuz 1649 tarihinde vezir tayin edildi (Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi΄-nâme*, s.23).

[1247] 17. yüzyılda, 10 B 1031 / 21 Mayıs 1622 tarihinde Bâbüssaâde Ağası Cafer Ağa vezirlik payesi verilerek emekli edilmiştir. Emeklilik kaydında yer alan "…vezaret ile tekaüd virilmek buyuruldu" ifadesinden anlaşıldığına göre bu görevi fiilen yürütmemiştir. Yine Cafer Ağa'ya verilen emeklilik tayinatı da fiilen vezirlik yapmadığını göstermektedir. Bu nedenle Abdurrahman Ağa bu konuda tek örnektir (BOA, KK.d, 257, s.85,88).

[1248] Kösem Sultan için bk. Mücteba İlgürel, "Kösem Sultan", *DİA*, XXVI, (2002), s.273-275.

Bâbüssaâde Ağası'na padişahın hayatının tehlikede olduğunu ve iç oğlanlarını kaldırmasını söylediler. Ancak Bâbüssaâde Ağası, padişahtan yazılı emir almadıkça hiçbir şey yapmayacağı cevabını verdi. Bunun üzerine vezir ile ağa onun da suikastçılar arasında olduğundan şüphelendi. Aslında Bâbüssaâde Ağası doksanlık bir ihtiyardı ve gerçekten hastaydı. Baş Lala Süleyman Ağa bu kez yüksek sesle tekrar iç oğlanlarını derhal kaldırmasını söyledi. Ancak Bâbüssaâde Ağası kararında sabit kaldı. Söylenenleri işiten Ağa'nın oda hizmetkârları emir beklemeden Büyük ve Küçük odaların kapılarına vurmaya gittiler.[1249] Naîmâ bu olayı anlatırken Kapı Ağası'nın odasına gidildiğinden bahsetmez. Olayları Baş Lala Süleyman Ağa'nın tertip ettiğini, Has Odalıları ve baltacıları ikna ederek yanlarına aldıklarını nakleder. Naîmâ'ya göre, toplanan ve Kösem Sultan'ı öldürmeyi hedefleyen grubun gürültüsünü duyan Kapı Ağası odasından çıkarak ne olduğunu sormuştur. Büyük Valide'yi istediklerini öğrenen Kapı Ağası, padişaha gidip durumu arz etmiştir. Arzdan dönen Kapı Ağası, toplanan gruba padişahın herkesin odasına dağılmasını emrettiğini söylemesine rağmen sözünü dinletememiş ve kalabalık Kösem Sultan'ın odasına doğru ilerlemiştir.[1250] Her iki anlatımda da Kapı Ağası'nın olaylarda bir rolü olmadığı anlaşılmaktadır. Bu olay esnasında Bâbüssaâde Ağası bulunan Hasan Ağa, Kösem Sultan'ın ölümünden elli beş gün sonra vefat etmiştir.[1251] Kapı Ağası hadise sırasında bahsedildiği gibi hasta ve yaşlı olmalıdır.

IV. Mehmed'in tahttan indirilip yerine kardeşi II. Süleyman'ın tahta çıkarılmasında da Kapı Ağası'nın rolü vardı. Padişahın tahttan indirilişi kararlaştırıldıktan sonra Kapı Ağası Hacı İbrahim Ağa'ya Çavuşbaşı Haseki Mustafa Ağa ile haber gönderildi. İç oğlanlarını zapt etmesi ve cülus için şehzadenin bulunduğu odadan çıkarılıp tahtın hazırlanması istendi. Müverrih Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa yazdığı tarihinde, kendisinin bu sırada Seferli zümresinde Kapı Ağası Hacı İbrahim Ağa'nın miftah şakirdi olduğunu belirterek naklettiğine göre; İbrahim Ağa içeri geldikten sonra kendisini gönderip oda zabitlerini çağırtmıştır. Zabitlere padişahın iç oğlanlara feth-i şerif okumalarını buyurduklarını söyleyerek herkesin odasına girip kapıların kapatılmasını tembih eden Kapı Ağası Hacı İbrahim Ağa'nın bu tedbiri sayesinde iç oğlanlarının taht değişikliğine karşı çıkmalarının ve bu uğurda canlarından

---

[1249] Paul Rıcaut, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Hâlihazırının Tarihi*, s.26-27.

[1250] Hatta Has odalıları durdurmak isteyen Has Odabaşı'yı da aralarına alıp parçalayarak katlettiler. Bk. Na'îmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, V, s.1326-1328.

[1251] Hasan Ağa, 24 Ekim 1651'de vefat etti (Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s.41).

olmalarının önüne geçilmiştir. Daha sonra Hacı İbrahim Ağa, Hazine Kethüdası Ahmed Ağa'ya Ayak Dîvânı olacağını ve tahtı hazırlamasını söylemiş, Ardından Dârüssaâde Ağası Ali Ağa'yı ve Silahdar Moralı Hasan Ağa'yı Arz Odası önüne çağırarak durumu anlatıp Şehzade Süleyman'ı bulunduğu yerden çıkarıp getirmelerini tembihlemiştir. Aslında her ikisi de durumdan önceden haberdardır. Dârüssaâde Ağası şehzadeyi bulunduğu yerden çıkardıktan sonra diğer cülus merasimlerinde uygulanan protokol kuralları uygulanarak Kapı Ağası ve Kapı oğlanları Has Oda önünde II. Süleyman'ı karşıladılar. Bâbüssaâde Ağası Hacı İbrahim Ağa sol koluna girdi ve yeni padişahı Arz Odası'na götürdüler. Arz Odası'nda elbiseleri giydirilip başına Yusûfî sarık takıldı ve Bâbüssaâde önünde kurulan tahta cülus ettirildi.[1252]

Kapı Ağası, bu gibi taht değişikliklerinde her zaman ön planda olmadı. Sultan IV. Mehmed ve II. Süleyman örneğinde görüldüğü üzere Kapı Ağası'nın buradaki esas vazifesi Enderunluları zapt etmek ve tahtı yeni padişahın cülus töreni için hazır etmekti. Bâbüssaâde'den sorumlu olarak kapı önünde yapılan bütün törenler de Kapı Ağası'nın bilgisi dâhilinde yapılmaktaydı. Her ne kadar kaynaklara yansımamış olsa da bu tip vakalarda yeni padişahın cülus edeceği ve bu konuda yapılması gerekenler hususunda kendisine önceden bilgi verilmiş olmalıdır.

Osmanlı Devleti'nde yönetim kademeleri zaman zaman birbirleriyle çekişme hâlinde olurdu. Hizipler arası bu mücadelede üstün gelen taraf kendisini garantiye alır ve çıkarları doğrultusunda hareket etme imkânı bulurdu. Bu mücadelede Bâbüssaâde Ağası makamında bulunan kişilerden bazıları da ön plana çıkardı. Özellikle 16. yüzyılda padişaha en yakın kişi Bâbüssaâde Ağası'ydı. Arz ağalarından en büyüğü olarak padişahla birebir konuşabilirdi ve bu durum bazen kıskançlıklara neden olurdu. Kanuni Sultan Süleyman zamanında Kapı Ağası olan Haydar Ağa, Rüstem Paşa'nın kıskançlığı nedeniyle vezirlikle taşraya çıkarılmıştı. Kapı Ağalığı zamanında Haydar Paşa ve Kanuni Sultan Süleyman sürekli satranç oynardı. Rüstem Paşa ikisinin bu derece yakın olmasından hem kıskançlık hem de kaygı duyarak Haydar Ağa'yı bir şekilde saraydan göndermek istemiş ve vezir tayin edilmesini sağlamıştı.[1253]

Siyasi güç bakımından en öne çıkan Bâbüssaâde Ağası Gazanfer Ağa, döneminde kazasker değişiminde rol oynayan bir güce sahipti. Kazasker tayinleri 16. yüzyıl sonlarına kadar sadece veziriazamın yetkisiyle padişaha arz edilerek yapılırdı.

[1252] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1092-1094.
[1253] *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanuni ve Pargalı İbrahim Paşa*, s.145.

17. yüzyıla kadar ulemanın başındaki şeyhülislamın kazasker tayini veya azli konusunda arz etme yetkisi yoktu.[1254] Dönemin şeyhülislamı Bostanzâde Mehmed Efendi ile Anadolu Kazaskeri Şâir Bâki Efendi arasında bir hadise meydana geldi. Şâir Bâki Efendi'nin iddiasına göre Şeyhülislam Bostanzâde bazı kadıları örgütleyip hakkında şikâyette bulunmalarını istemişti. Böylece Şâir Bâki Efendi azledilecek ve onun yerine Bostanzâde, kardeşi olan İstanbul Kadısı Mustafa Efendi'yi tayin ettirebilecekti. Sultan III. Murad bu hadiseye çok sinirlenerek Şeyhülislam Bostanzade Mehmed Efendi ve İstanbul kadısı olan kardeşi Mustafa Efendi'yi azletti.[1255] Bir süre sonra Bostanzâde geçim sıkıntısına düştü ve kürklerinden birini satması için Koyun Emaneti'nden ayrılan Ömer Çavuş'a verdi. Ömer Çavuş, Bezzazistan Kethüdası'nı da yanına alarak kürkü satın alması için Gazanfer Ağa'ya götürdü. Hasan Beyzâde'nin tarihinde Ömer Çavuş'un Gazanfer Ağa'yla olan ilişkisine yer verilmemiş olsa da Ömer Çavuş, Gazanfer Ağa'nın adamlarından biriydi. Bu nedenle kürkü direkt Gazanfer Ağa'ya götürmüştü. Gazanfer Ağa ısrarla kürkün sahibini sorduğunda, azledilen Şeyhülislam Bostanzâde'ye ait olduğunu öğrenince üzüntü duydu. Ayrıca, kürkü almayıp bir miktar filoriyle birlikte geri gönderdi. Şeyhülislamlıktan başka hangi makamı isterse tayin edelim diye sorulmasını istedi. Bostanzâde, Rumeli Kazaskerliğine razı olduğunu cevabını verdi. Bu sırada Rumeli Kazaskerliğinde Şâir Bâki Efendi'nin bulunmasının bu isteğinde rolü var mıdır, bilinmez. Ancak Gazanfer Ağa'nın arzıyla Şâir Bâki Efendi azledilerek yerine Bostanzâde Mehmed Efendi Rumeli Kazaskeri olmuştur.[1256] Daha sonra iki kez Şeyhülislam olan Bostanzâde Mehmed Efendi, III. Mehmed'in saltanatında şeyhülislamlık makamındayken 1 Nisan 1598'de vefat etmiştir.[1257]

Vezir ve Kapı Ağası arasındaki çekişmelerden biri de Bâbüssaâde Ağası Gazanfer Ağa ile Hadım Hasan Paşa arasında vuku bulmuştu. İbrahim Paşa'nın yerine veziriazam tayin edilen Hadım Hasan Paşa, bu görevi her hafta Valide Sultan'a (Safiye Sultan) para ve hediye göndermek şartıyla alabilmişti. O, arasının bozuk olduğu Gazanfer Ağa'yı ortadan kaldırma teşebbüsünde bulundu. Bir Cuma Namazı sırasında

---

[1254] 17. yüzyıl itibariyle kazasker ve mevali tayinleri veziriazamın muvafakatini almak şartıyla şeyhülislama bırakıldı. Bk. Mehmet İpşirli, "Kazasker", *DİA*, XXV, (2002), s.141.

[1255] Mehmet İpşirli, "Bostanzâde Mehmed Efendi", *DİA,* VI, (1992), s.311.

[1256] Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Târîhi Metin (926-1003/1520-1595)*, II, haz. Nezihi Aykut, TTK, Ankara 2004, s.374. Kapı Ağası'na tâbi Ömer Çavuş'a terakki tımar tevcihi için bk. BOA, KK.d, 251, s.19 (16 Ra 997 / 2 Şubat 1589). Ömer Çavuş'un Matbâh-ı âmire Emini tayini için bk. Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/ 1563-1595)*, I, s.387.

[1257] Mehmet İpşirli, "Bostanzâde Mehmed Efendi", s.311.

padişahın (III. Mehmed'in) yanına yaklaşarak onun hakkında müfsitlik isnadıyla ölüm emri almak istedi. Ancak padişah onun sözlerine itimat etmedi ve Hasan Paşa da bu fikirden vazgeçti. Saraya döndükten sonra padişah durumu validesine anlattı. Valide Sultan da Gazanfer Ağa'ya söyledi. Gazanfer Ağa, padişahın huzuruna çıkarak Hadım Hasan Paşa'nın bu şikâyetteki amacının eşkıyayı harekete geçirip askeri ayaklandırarak sizi bu gibi işlerle meşgul etmek ve işlerini istediği gibi rahatça yapabilmek olduğunu beyan etti. Ayrıca Hasan Paşa'nın rüşvetle memuriyetleri sattığını ve bu rüşveti de kendisini haraca bağlayan Valide Sultan için aldığını orta yerde dillendirdiğini söyledi. Buna Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'yı da şahit gösterdi. Valide Sultan konuyu iyice araştırdığında Hasan Paşa'nın memuriyetleri satarken Valide Sultan'ı zikrettiğini öğrendi. Bu arada Şeyhülislam Bostanzade'de vefat etmişti. Hasan Paşa, onun yerine Şâir Bâkî Efendi veya Kara Çelebi-zâde'nin getirilmesini arz etti. Padişah izin vermeyip Hoca Sadeddin Efendi'nin getirilmesini emretti. Ancak Hasan Paşa üç defa telhis yazarak Şâir Bâkî Efendi'nin şeyhülislam tayin edilmesini talep etti. Hatta Hoca Sadeddin Efendi hakkında fesatlıkları ve uygunsuz işleri olduğu yönünde fikirlerini yazarak arz etti. Hocası olan Sadeddin Efendi hakkında Hasan Paşa'nın yazdıkları padişahı öfkelendirdi. Sonunda padişahın fermanıyla Hoca Sadeddin Efendi şeyhülislam tayin edildi. Hasan Paşa ve Hoca Sadeddin Efendi'nin arası eskiden beri bozuktu. Bu olay üzerine Gazanfer Ağa, Hoca Sadeddin Efendi ve Yeniçeri Ağası Tırnakçı Hasan Ağa üçü birleşerek valide sultan ile ilgili sözlerini ve diğer uygunsuz işlerini ortaya çıkararak Hadım Hasan Paşa'nın önce Yedikule'de hapsedilmesini ardından katledilmesini sağladılar.[1258]

Cığalazâde Yusuf Sinan Paşa'nın veziriazam tayin edilmesinde de Gazanfer Ağa'nın etkisi vardı. Eğri Seferi'nde Haçova Muharebesi'nin kazanılmasında etkin rol oynayan Yusuf Sinan Paşa padişahın çadırına gelerek, "Bu yüz aklığına ben sebep oldum" diyerek müjdeyi verdiğinde Gazanfer Ağa, Yusuf Sinan Paşa'yı överek ne dilerse hakkı olduğunu söyledi. Şeyhülislam Hoca Sadeddin Efendi de Sinan Paşa'yı destekliyordu ve bu destekle padişah tarafından veziriazam tayin edildi. Ancak padişah veziriazam İbrahim Paşa'dan mührü aldırmadı ve azledildiğini söylemedi. Ertesi gün İbrahim Paşa, yanına Cerrah Mehmed Paşa ve Cafer Paşa'yı alarak düşmanın bıraktığı savaş teçhizatını tespit etmeye gittiler. Hal böyle iken Hoca Sadeddin Efendi Gazanfer

[1258] Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*, II, s.736; Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Târîhi Metin ve İndeks (1003-1045/1595-1635)*, III, s.566-572; Na'îmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, I, s.131-133.

Ağa'ya durumu anlattı. Mührün hâlâ İbrahim Paşa'da olduğunu ve padişahın aslında onu azletmek istemediğini, askere karşı böyle bir karar aldığını düşündüğünü belirtti. Gazanfer Ağa "Bilmezem" dedi. "Ben bunu padişaha söyleyemeye kadir değilim. Çünkü gönlünün İbrahim Paşa'dan yana olduğunu bilirim" diye ekledi. Bu kararsızlığın asker arasında fitne çıkaracağı düşünülüyordu. Bu sırada Mirahur Ahmed Ağa, Gazanfer Ağa'ya "Hocanın ağzından bu kelamı söylemenizde ne mahsur vardır? Söyleyin" dedi. Gazanfer Ağa, Yusuf Sinan Paşa'yla hemşeri olduğu için kendisini öne atmak istemiyordu. Ahmed Ağa'ya, padişah tabur seyretmeye gideceği için at seçerken sen kelamı söyle diye tembih etti. Ahmed Ağa padişaha nakletti. Hoca Efendi de içeri girerek asker arasında fitne çıkacağını söyledi. Bunun üzerine padişah, Kapıcılar Kethüdası'nın mührü İbrahim Paşa'dan alıp Cığalazâde Yusuf Paşa'ya getirmesini emretti.[1259] Gazanfer Ağa'nın bu olaydaki tutumu onun zekâsını da göstermektedir. Kendisini arka planda tutarak ve padişahın şüphesini çekmeden, aynı zamanda İbrahim Paşa'ya da karşı olmadığını göstermek adına bu konuda bizzat konuşmamayı tercih ettiği görülmektedir.

Veziriazam değişiklikleri bazen saray ağalarının görevden uzaklaştırılmasına neden olabiliyordu. Örneğin 20 Haziran 1652 tarihinde veziriazam tayin edilen Tarhuncu Ahmed Paşa, göreve geldikten bir ay sonra Kapı Ağası Mehmed Ağa'nın emekli edilmesini sağlayarak saraydan uzaklaştırmıştı.[1260] Osmanlı Devleti'nde sadrazam değişiklikleri kimi zaman başarısızlık kimi zaman siyasi çekişmeler sonucu gerçekleşirdi. Örneğin 27 Mart 1692 tarihinde azledilen Veziriazam Arabacı Ali Paşa, kendi siyasi hamlelerinin kurbanı olmuştu. Önce Dârüssaâde Ağası Uzun İsmail Ağa'yı sürgüne göndermek istemiş ve bunun için kayık ve araba da hazırlatmıştı. Aynı zamanda padişaha bir arzuhal yazarak saraydaki üst düzey görevlilerden Kapı Ağası, Has Odabaşı, Silahdar, Çukadar ve Harem ağalarından Başkapı Oğlanı'nın fesat ehli olduklarını, görevlerini de kötüye kullandıklarını bildirmişti. Bu kişilerle birlikte beş kişiyi daha saraydan göndermek istemiş ve sürgün için arabaları da hazırlatmıştı. Ancak, bahsi geçen kişiler veziriazamın telhisinden haberdar olunca hemen padişahın huzuruna çıkıp iddiaları reddettiler. Ali Paşa'nın amacının, bizi sizden uzaklaştırarak yerimize çıraklarını koyarak kendi yerini sağlamlaştırmak olduğunu beyan ettiler. Bunun üzerine padişah, Kapı Ağası'na Kaimmakam Silahdar Ali Paşa'yı, Haseki

[1259] Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Târîhi Metin ve İndeks (1003-1045/1595-1635)*, III, s.536-540; Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, II, s.239-240.

[1260] Ertuğrul Oral, *Mehmed Halife Tarih-i Gılmanî*, s.34.

Ağa'ya da veziriazamı getirmesini emretti. Veziriazam Ali Paşa, kendisinden mühür alınıp Kapı Ortası'na hapsedildi. Sonrasında, saraydakileri sürgüne göndermek için ayarladığı arabalardan birine bindirilerek Gelibolu'ya sürgün edildi.[1261]

Bâbüssaâde Ağası Gazanfer Ağa, yaşadığı dönemde siyasette oldukça etkin biriydi. Öyle ki akıbeti de bu etkinliğinin sonucunda idam edilmek oldu. Askerî zümre kendilerine karşı gelişen olumsuzlukların müsebbibi olarak onu gördü ve sipahiler 1600 senesinde isyan ettiler. Ulufelerinin züyuf akçeyle verilmesine ve gelirlerinden olan cizye vergilerinin ellerinden alınmasına sebep olduğunu düşündükleri Yahudi Kira Kadın, Gazanfer Ağa ve Bostancıbaşı Ferhad Ağa hedefe konulan kişilerdi. Bunlardan Kira Kadın, Şeyhülislam Sunullah Efendi'den fetva alan isyancılar tarafından oğullarından biriyle birlikte katledildi. Diğer oğlu Müslüman olduğunu söyleyerek kurtuldu. Bundan böyle işlerine karışmayacaklarını söyleyen Gazanfer Ağa ve Bostancıbaşı Ferhad Ağa hakkındaki isteklerinden sipahiler vazgeçti ve katledilmekten kurtuldular.[1262] Ancak bu durum fazla uzun sürmedi. 1600-1601 yılının kış mevsiminde Gazanfer Ağa'nın saraydan uzaklaştırılması istendi; fakat Veziriazam İbrahim Paşa buna mani oldu. Sipahilerin yanı sıra Gazanfer Ağa'nın eniştesi Yeniçeri Ağası Ali Ağa'nın ulufe dağıtımındaki dikkatsizliği de yeniçerilerin Gazanfer Ağa'ya karşı kin beslemelerine neden oldu. Ali Ağa, ulufeyi yeniçerilerin ileri gelenlerine teslim edip dağıtmalarını istemişti. Ancak yeniçerilerin ileri gelenleri paraların çoğunu kendi aralarında bölüşmüşler ve 15.000 yeniçeriye ödeme yapılması gerekiyorken sadece 5.000 yeniçeriye ödemeleri yapılmıştı. Bu olay Ali Ağa'nın itibarını zedelediği gibi Gazanfer Ağa'nın da yeniçeri tarafından suçlanmasıyla sonuçlandı. 1602 yılının Aralık ayında Macaristan Seferi dönüşü yeniçeri ve sipahilerin isyan ettiği ve bu isyanın sipahilerin ulufelerine beşer akçe zam yapılıp bir defaya mahsus 1000 akçelik para dağıtarak bertaraf edildiği Venedik kayıtlarında yer almaktadır. İsyanda yeniçerilere de ulufelerinin zamanında dağıtılacağı sözü verilmişti. Bu yüzden hazineden 9.000 zecchini (Venedik dukası) yani yaklaşık 1.080.000 akçe çıkarılarak yeniçerilere dağıtılmıştı.[1263]

[1261] Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, III, s.176-178.

[1262] Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)*, II, s.854-856.

[1263] 1587 senesinde 1 Venedik dukası 120 akçeye karşılık gelmekteydi. 1618'de 120-150 akçeye tekabül etmekteydi. Bk. Halil Sahillioğlu, "Akçe", *DİA*, II, (1989), s.224-227; Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Tarihi Metin ve İndeks (1003-1045/1595-1635)*, III, s.640-641; Bilal Erbil, *Gazanfer Ağa, Hayatı ve Yaptırdığı Eserler*, s.40; Levent Kaya Ocakaçan, *Geç 16. ve Erken 17. yy'da Osmanlı Devleti'ndeki Patronaj İlişkilerinin Gazanfer Ağa Örneği Üzerinden Venedik Belgelerine Göre İncelenmesi*, s.124-136.

Gazanfer Ağa'ya karşı oluşan bu hoşnutsuzluk Hadım Hüsrev Paşa'nın Gazanfer Ağa tarafından Celali eşkıyası üzerine serdar tayin edilmesiyle daha da arttı. Hadım Hüsrev Paşa'nın Celali isyanını bastırmakta başarılı olamaması üzerine sipahi ve yeniçeri taifesi isyan etti ve saraya gelerek Ayak Dîvânı talep etti. İsyancılar padişah seferdeyken Celali eşkıyasının durumunu bildirmeyen görevlilerin, durumun bu hale gelmesinden mesul olduklarını bildirerek kendilerine verilmesini istediler. O tarihte veziriazam olan Saatçi Hasan Paşa, hapis yattığı Yedikule Zindanından getirilerek savunmasını yaptı. Padişaha, Celali eşkıyasının durumu hakkında gönderdiği telhisleri göstererek canını kurtarabildi. Sipahiler, rüşvet aldıkları iddiasıyla Celali eşkıyası üzerine Hadım Hüsrev Paşa'yı serdar tayin ettiren Bâbüssaâde Ağası Gazanfer Ağa ile Dârüssaâde Ağası Osman Ağa'yı talep etmekten vazgeçmediler. Sonuçta tüm suç onların üzerine kaldı ve iki ağa boyunları vurulmak suretiyle 6 Ocak 1603 tarihinde katledildi.[1264]

Kapı Ağası, saraydaki en önemli görevlilerden biriydi. Hoşlarına gitmeyen bir durum oluştuğunda askerler tarafından katli talep edilen kişilerin başında gelirdi. Bosnevî Çalık Ahmed Ağa da böyle bir durumla karşı karşıya kalmış ve boğdurulmuştu. IV. Mehmed'in saltanatın başlarında züyuf akçe ve eksik ulufe nedeniyle ayaklanan asker taifesi tarihte Çınar Vakası olarak anılan hadiseyi gerçekleştirdi. Ayak Dîvânı yapılarak, padişaha sundukları listedeki isimler talep edildi. Bâbüssaâde Ağası Çalık Ahmed Ağa da bu liste içerisindeydi. Asilere bu kişilerin öldürülmemesi, sürgün edilip mallarına el konulması telifinde bulunuldu. Ancak asiler bu teklifi kabul etmedi ve Kaimmakam Zurnazen Mustafa Paşa'ya istedikleri yerine gelmezse "Seni dahî alırız" cevabını verdiler. Bunun üzerine Bostancıbaşı'ya hatt-ı şerîf verilerek Bâbüssaâde Ağası Çalık Ahmed Ağa ve Dârüssaâde Ağası Behram Ağa'nın boğdurulması emredildi. Cesetleri saray duvarının üzerinden asilere atıldı ve At Meydanı'ndaki Çınar ağacına asıldı.[1265]

Bâbüssaâde Ağası, vezirler arasındaki çekişmelerde bir nevi bilirkişi olarak görevlendirilebilirdi. Örneğin 1606 senesinde sefere çıkılmak üzere hazırlıklar yapılırken, bir süredir hasta olan Veziriazam Mehmed Paşa'ya İkindi Dîvânı sırasında

---

[1264] Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Târîhi Metin ve İndeks (1003-1045/1595-1635)*, III, s.690-691; Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, II, s.239-240; Na'îmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, I, s.216-217.

[1265] Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-Ebrâr Zeyli*, s.239-240; Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.33-38; Ertuğrul Oral, *Mehmed Halife Tarih-i Gılmanî*, s.45; Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-Ebrâr Zeyli*, s.239-240.

felç inmişti. Adamları onu hemen içeriye götürmüşler ve ilaç verilmeye başlanmıştı. Vezirlerden Derviş Paşa hastalığa inanmayarak padişaha Mehmed Paşa'nın durumu abartarak kendisini hasta gibi gösterdiğini iddia etmesi üzerine padişah, gerekirse tahtırevanla Üsküdar'da otağına gitmesini emretti. Mehmed Paşa, tezkire yazarak hâlinin kötü olduğunu güvendiği kullarından Kapı Ağası veya bir başkasını gönderip hastalığını tetkik etmesini istedi. Bunun üzerine Kapı Ağası Mehmed Paşa'nın yanına gönderildi. Ağa, paşanın halini gördükten sonra padişaha gelip vücudunun yarısının felçli olduğunu ve ölümünün yakın olduğunu iletti. Mehmed Paşa, Kapı Ağası'na bu devlete çok hizmet ettiğini; ancak kendisinin hastalığına inanılmadığını söyleyerek vasiyetini de iletmişti. Ölünce altı yetimi kalacağını ve onların el kapısına muhtaç olmaması için padişahtan ihsanda bulunmasını istemişti. Kapı Ağası, Mehmed Paşa'nın hâline çok üzülmüş olacak ki "Şöyle bir vezirin kadri bilinmedi, padişahım a'da sözüne niçin i'timad edersiz? Hala muntazırdır, belki bugün fevt olur" dedi. Padişah da "Ol giderse biri dahi yerine gelir" buyurdu. Üç gün sonra Mehmed Paşa vefat etti.[1266] Mehmed Paşa'nın hastalığında olduğu gibi padişahın en güvendiği kişiler arasında Kapı Ağası bulunuyordu.

Sarayda protokol kurallarını en iyi bilenlerden biri şüphesiz Kapı Ağası'ydı. Örneğin Şeyhülislam'ın dîvanda el öpüp öpmeyeceği hususunda yapılan bir tartışmada Kapı Ağası'nın da bilgisine başvurulmuştu. Müftü tayininde dîvanda el öpüp hilat hediye edilmesi kadim bir gelenekti. Ancak Şeyhülislam Yahya Efendi'den sonra dîvanda el öpme âdeti kaldırılarak müftü olanlara bahçede el öptürülmüştü. 1649 senesinde Rumeli Kazaskeri bulunan Karaçelebi-zâde Abdülaziz Efendi, vezire Şeyhülislam tayin edilen Bahayi Efendi'ye divanda ne zaman el öptüreceklerini sorduğunu ve vezirin "Vüzerâ ve Müftîler Divânda el öper mi?" diye karşılık verdiğini belirtir. Yahya Efendi'den sonra yaklaşık kırk yıldan fazla bir süre geçtiği için dîvan erbabından bu kadim âdeti bilen yoktu. Bu nedenle Defterdar İsmail Paşa ve Kapı Ağası'nın şehadetleriyle ispat edildi. Karaçelebi-zâde Abdülaziz Efendi, bir kürk bahasından kaçındıkları için kendisinden Şeyhülislam Bahayi Efendi'ye dîvanda el öptürülmediğini öne sürmüştü. Bu âdet-i kadimin tekrar uygulanması onun müftülük atamasıyla başladı. Karaçelebi-zâde, bu eski geleneğin tekrar uygulanmasının kendi nasibi olduğunu belirtir. Müftülük makamına tayin edildiğinde eskiden olduğu gibi

[1266] Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Târîhi Metin ve İndeks (1003-1045/1595-1635)*, III, s.840-843; Peçevi İbrahim Efendi, Peçevi Tarihi, II, s.302-303; Na'îmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, I, s.313.

dîvanda el öpüp resm-i kadim uygulanmasını talep etmiş ve bu isteği kabul görerek önce Kapı Ağası'nın odasına götürülerek orada bir saat kadar ağırlandıktan sonra Arz Odası'na davet edilmiştir. Kapı-Ortası'nda Hazinedarbaşı tarafından samur kürk giydirilerek padişahın huzuruna çıkan Karaçelebi-zâde âdet-i kadimi yerine getirerek el öpmüştür.[1267]

Bâbüssaâde Ağası ve Dârüssaâde Ağası meşveret meclislerinde padişaha fikir sunabilen önemli kişilerdi. Osmanlı Devleti'nin siyaseten en karışık dönemlerinden biri I. Ahmed sonrasıdır. Bu dönemde yaşanan kısa süreli taht değişiklikleri devlet yönetimindeki hizip mücadelesini de alevlendirmişti. I. Mustafa'nın ikinci saltanatında Veziriazam Mere Hüseyin Paşa'nın bir dîvan toplantısında "Seyyid" olduğu iddia edilen bir kadıyı falakaya yatırması ulema ile arasının açılmasına neden olmuştu. Başta İstanbul Kadısı olmak üzere ulema Fatih Camii'nde toplandılar. Şeyhülislam toplantıyı haber alır almaz Üsküdar Sarayı'nda bulunan padişahın yanına gitti. Burada Bâbüssaâde ve Dârüssaâde Ağaları ile birlikte ne yapacaklarını konuştular. Bu gibi durumlarda akıl danışılan kişiler arasında sarayın iki büyük yöneticisinin de fikrine başvurulduğu görülmektedir. Bu toplantıda Mere Hüseyin Paşa'nın azledilmesi gerektiği ve yerine Mehmed Paşa'nın veziriazam tayin edilmesi konuşulurken, Üsküdar Sarayı'nda toplantı yapıldığını Mere Hüseyin Paşa ve Yeniçeri Ağası haber almış ve harekete geçmişti. Yeniçeri ocağından kendisine tâbi birkaç nefer yeniçeriyi Üsküdar Sarayı'na gönderip bayrama kadar ikişer kıst ödenecek maaşlarını tahsil etmeye muktedir başka bir vezir varsa veziriazamı değiştirebileceklerini; ancak şu anda görevde olan Mere Hüseyin Paşa'nın işin ehli olduğunu söylediler. Bunun üzerine saraydaki toplantıdan Mere Hüseyin Paşa'ya isyanı bastırması yönünde emir çıktı.[1268]

3.4. Bâbüssaâde Ağası ve Kapı Ağalarının Gelirleri

3.4.1. Maaşları

Bâbüssaâde Ağası'nın yevmiyesi 16. yüzyıl sonlarında doksan akçeydi.[1269] 17. ve 18. yüzyıl başlarında yüz iki akçe yevmiyesi vardı.[1270] Bir istisna olarak Bâbüssaâde Ağası Gazanfer Ağa'nın 1601 senesindeki mevacip kaydına göre yevmiyesi yüz yetmiş

[1267] Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-Ebrâr Zeyli*, s.58-59.

[1268] *Topçular Kâtibi Abdulkadir (Kadri) Efendi Tarihi*, II, s.780.

[1269] Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.712; İ.H. Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.340.

[1270] IV. Mehmed döneminde yazılan kanunnamelerde yevmiyesi 102 akçedir. Bk. *Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi*, s.22; Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhisü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân*, s.59. Ayrıca bk. BOA, TSMA.d, 10457/136 (1 R-29 C / 25 Şubat-13 Mayıs 1686). 18. yüzyıl başları için bk. BOA, TSMA.d, 2158/1, vr.3a (1117 / 1705-1706).

akçeydi. Bunun nedeni, kendisinin Has Odabaşılık ile Bâbüssaâde Ağalığı görevlerini bir arada yürütmesiydi. Yine aynı tarihte Bâbüssaâde Ağası'nın yardımcısı olup yokluğunda sarayın işlerini yürüten Saray Ağası'nın altmış akçe, Saray Kethüdası'nın otuz beş akçe, Küçük Oda Kethüdası'nın yirmi akçe yevmiyesi vardı. Kapı oğlanlarından bir kişi 13, dört kişi 12, yirmi yedi kişi 10, üç kişi de 8 akçe yevmiye almaktaydı.[1271] 13 ve 12 akçe yevmiyeli kişiler Başkapı Oğlanı ve İkinci Başkapı Oğlanı olmalıdır. Diğer Kapı oğlanlarının kıdemlilerine 10 akçe, acemilerine ise başlangıç yevmiyesi olarak 8 akçe verilmiştir. 17. yüzyılın geri kalanında Saray Ağası'nın yevmiyesi altmış akçe olarak devam etmiştir. Saray Kethüdası'nın yevmiyesi ise otuz iki-otuz yedi akçe arasında değişmekteydi. 17. yüzyılda diğer Bâbüssaâde neferatından Küçük Oda Kethüdası yirmi akçe, Başkapı Oğlanı on yedi akçe, İkinci Başkapı Oğlanı ve Bimarhane Ağası on dört akçe, Üçüncü Başkapı Oğlanı ve diğer Kapı oğlanları da on iki akçe yevmiye almaktaydı.[1272] III. Ahmed döneminde Saray Ağası'nın yevmiyesi doksan akçeye çıkmıştır. Saray Kethüdası'nın yevmiyesi otuz yedi akçe olarak devam etmiş, Küçük Oda Kethüdası, Bimarhane Ağası ve Kapı oğlanlarının yevmiye miktarları ise değişmemiştir.[1273]

3.4.2. Ek Gelirleri

Cülus Bahşişi

Bâbüssaâde Ağası ve Kapı oğlanlarının yevmiye ve yıllık verilen elbise akçesi, bayram inamı gibi gelirlerin dışındaki ek gelirlerinden biri cülus bahşişiydi. III. Murad'ın cülusunda iç halkına dağıtılan cülus bahşişinde Kapı Ağası'na dört yüz elli hasene ve bir kaftan, Kapı oğlanlarının her biri kırkar hasene verilmişti. III. Murad'ın vefatıyla yerine geçen oğlu III. Mehmed'in cülusunda da Kapı oğlanlarına aynı miktarın verildiği görülmekle birlikte Kapı Ağası Gazanfer Ağa aynı zamanda Has Odabaşı olduğu için her iki makama verilen bahşişi almıştı. Gazanfer Ağa'ya verilen culüs bahşişi sekiz yüz elli hasene idi. III. Mehmed'in cülus bahşişinde hiçbir ağaya kaftan verilmemiştir.[1274]

[1271] 1601 senesi mevacip kaydı için bk. BOA, D.SVM.d, 36080, s.2 (Z 1009 / Haziran-1 Temmuz 1601).

[1272] Masar mevacibi için bk. BOA, MAD.d, 507, s.31 (1 M-30 Ra / 6 Mart-2 Haziran 1677). Lezez mevacibi için bk. BOA, İE.SM, 17/1774 (1 L-29 Z 1093 / 3 Ekim-29 Aralık 1682). Recec mevacibi için bk. BOA, TSMA.d, 10457/136 (1 R-29 C 1097 / 25 Şubat-13 Mayıs 1686); BOA, TSMA.e, 216/9, lef.1 (8 Ca 1102 / 7 Şubat 1691).

[1273] BOA, AE.SAMD.III, 190/18396 (1 R-29 C 1131 / 21 Şubat-19 Mayıs 1719).

[1274] III. Murad'ın cülusunda Hazinedarbaşı dört yüz otuz hasene, Has Odabaşı dört yüz hasene, Kilercibaşı iki yüz altmış hasene ve Saray Ağası yüz elli hasene almış ve her birine kaftan verilmiştir. III. Mehmed'in cülusunda Saray Ağası yüz otuz hasene almıştır (Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.128,853).

Topkapı Sarayı'na ait H.1058 (M.1648-1649) ve H.1063 (M.1652-1653) tarihli iki defterde cülûs-ı hümâyun için iç ve dış hazineden verilen inam miktarları kaydedilmiştir. Buna göre; İç hazineden Bâbüssaâde Ağası dört yüz elli, Hazinedarbaşı dört yüz otuz, Has Odabaşı ve Dârüssaâde Ağası dört yüzer hasene, Kilercibaşı ve Saray Ağası yüz ellişer hasene, Saray Kethüdası seksen hasene, Küçük Oda Kethüdası elli hasene ve Kapı oğlanlarının her biri kırkar filori almaktaydı. Ayrıca, terakkiye bedeli olarak Dış hazineden cülûs-ı hümâyun atiyyesi verilmekteydi. Sultan İbrahim'in cülusunda da Dış hazineden alınan atiyye miktarı şöyleydi: Bâbüssaâde Ağası, Hazinedarbaşı, Has Odabaşı ve Dârüssaâde Ağası iki yüz ellişer hasene, Kilercibaşı iki yüz yirmi beş, Saray Ağası yüz elli, Saray Kethüdası seksen, Küçük Oda Kethüdası elli hasene ve Kapı oğlanlarının her biri ikişer bin akçe alıyordu.[1275]

Vakıf Gelirleri

Bâbüssaâde Ağası'nın nezareti altındaki vakıflardan gelen günlük geliri vardı. 17. yüzyıl ortalarında sarayda yaşamış Ali Ufkî Bey, ağanın vakıf geliriyle ilgili olarak günlük yaklaşık yüz Venedik sikkesi kazandığını belirtmektedir. 1690'da 1 Venedik sikkesi üç yüz otuz akçeye karşılık gelmekteydi. Bu rakam göz önüne alındığında, Bâbüssaâde Ağası'nın nezareti altındaki vakıflardan yaklaşık olarak senelik yüz on yedi bin akçe geliri olduğu söylenebilir. III. Ahmed döneminde Osmanlı para sisteminde yapılan düzenlemelere göre yüz yirmi akçe bir kuruşa karşılık gelmekteydi. Bu durum dikkate aldığımızda 18. yüzyılda vakıf gelirleri senelik bin kuruş civarındaydı.[1276]

Bâbüssaâde Ağası ve Kapı Ağalarının Yılda Bir Kez Elde Ettikleri Gelirler

Bimarhane Ağası ve Kapı oğlanlarından sayıları on iki ila on üç arasında değişen eskilerine yılda 10.200 esvap akçesi ödenmekteydi. Bunların altındaki bir nefer 9.340 akçe, diğerleri ve Bimarhane'de görevli Kapı oğlanları 8.170 akçe almaktaydı. Kapı oğlanlarının her birine bayram için 16. yüzyılda 30 altın, 17. yüzyılda 45 kuruş inam verilirdi. Destar akçeleri ise 650 akçeydi.[1277] Bâbüssaâde Ağası'nın elbise bedeli olarak

---

[1275] Defterin tam tarihi bilinmemekle birlikte Ra 1041 / Eylül-Ekim 1631 tarihinde IV. Murad'ın fermanıyla ilgili ve IV. Mehmed'in H.1058 / 1648-1649 tarihinde verdiği inamla ilgili not düşülmüştür. Bk.BOA, TSMA.d, 9590/1, vr.2a (Tarihsiz). Defterin içerisinde düşülen notlarda verilen tarihlerden anlaşıldığına göre 17. yüzyılda yazılmıştır. Bk. BOA, TSMA.d, 2013, vr.1b-3a (Tarihsiz).

[1276] Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, s.19. Akçe hesabı için bk. Halil Sahillioğlu, "Akçe", s.227. Kuruş hesabı için bk. Şevket Pamuk, "Kuruş", s.458-459.

[1277] 16. yüzyıl bayram inamı için bk. Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.354,467,558. 17. yüzyıl esvap akçeleri, sarık bahaları ve bayram inamı için bk. BOA, TSMA.d, 10457/39 (1063 / 1652-1653); d.2110/67, vr.3b (1089 / 1678-1679).

kendisine ödenen on sekiz bin akçe nakit yıllığı vardı.[1278] Ayrıca her sene Nevruz'da diğer Arz ağalarıyla birlikte Has Ahır'dan raht (at takımı) alırdı.[1279] 16. yüzyılda Kapı Ağası'na Ramazan Bayramı'nda üç yüz altın verilirdi.[1280] 17. yüzyıl başında altın miktarı dört yüze çıkmıştı.[1281] Daha sonra bayram inamları kuruş cinsinden verilmeye başlandı. Kapı Ağası'na altın yerine altı yüz kuruş verildi. Yılda bir defa "sarık akçesi" namıyla H.1082 (M.1671-672) senesinde bin iki yüz yirmi beş kuruş verilirken iki yıl sonra bu miktar beş yüz almış üç kuruşa düşmüştür.[1282] Bayramda Kapı Ağası'na beş yüz elli[1283], altı yüz[1284] veya altı yüz elli kuruş[1285] değerinde seraser veya çuka kaplı samur kürk giydirilirdi.[1286] Bâbüssaâde ağalarına Hırka-i Şerif ziyaretinde sadrazam tarafından atiyye verilirdi. Kapı Ağası on beş altın ve Ak ağalar da toplamda on beş altın alırdı.[1287]

Surre-i hümayun nedeniyle dağıtılan inamlardan Bâbüssaâde Ağası'na ve Kapı ağalarına da ihsanda bulunulurdu. 11 Ekim 1720 tarihinde saray halkına dağıtılan surre-i hümayun inamında Bâbüssaâde Ağası'na beş zolata (2500 kuruş), Kapı ağalarına ise iki zolata (1000 kuruş) ihsan edilmişti.[1288]

Padişahın Bâbüssaâde Ağası ve Kapı Ağalarına İhsanları

Kapı ağaları, padişahın çeşitli vesilelerle yaptığı ihsanlarından da gelir elde ederdi.[1289] Kanun ve âdet üzere verilen paralardan hariç olarak kişiye özel verilen inamlar da mevcuttu. Bu inamlar belirli bir hizmet karşılığı padişahın memnuniyetini gösteren hediyelerdi. Örneğin 28 Temmuz 1581'de Büyük Oda oğlanlarının düzenlediği şenlik için Bâbüssaâde Ağası'na bir kaftan ile üç yüz filori, Büyük Oda Kethüdası'na

---

[1278] Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV, s.712-713; Kanun üzere Bâbüssaâde Ağası'na ve diğer Arz ağalarına senelik verilen elbise bedeli için bk. BOA, İE.SM, 18/1870 (19 C 1110 / 23 Aralık 1698).

[1279] BOA, DVNS.MHM.d, 58, s.13, h.42 (29 R 993 / 30 Nisan 1585).

[1280] Örneğin, 1 L 992 / 6 Ekim 1584, 1 L 994 / 15 Eylül 1586 tarihlerinde verilmiştir (Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.467,524).

[1281] BOA, TSMA.d, 10457/15, vr.1b (1009 / 1600-1601); TSMA.e, 712-14, lef.2 (8 Ra 1041 / 4 Ekim 1631).

[1282] BOA, TSMA.d, 10457/18 (1082 /1671-1672); d.10457/21 (1084 / 1673-1674).

[1283] BOA, TSMA.d, 2344/31 (Ş 1071 / 1-29 Nisan 1661).

[1284] BOA, TSMA.d, 2344/26 (M 1072 / 27 Ağustos-25 Eylül 1661).

[1285] BOA, TSMA.d, 2344/47 (Z 1075 / 15 Haziran-13 Temmuz 1665).

[1286] "İd-i kebirde kanun-ı kadim üzere rikab-ı kamyab ağalarına tevzi olınan kaftan suretidir. "…Bâbüssaâde ağası, seraser kaftan bir…" Bk. BOA, TSMA.d, 2013 (Tarihsiz).

[1287] Bu miktar 18. yüzyılda verilmekteydi. Ancak kanun olduğuna göre daha önceleri de veriliyor olmalıdır. Bu tarihte en fazla atiye elli altın olarak Teşrifatî Efendi'ye verilmiştir. Kamil Kepeci tasnifindeki teşrifat defterindeki sayfa numaraları sonradan değişmiştir. Son verilen sayfa numaralarını dikkate alırsak sayfa 45-48 arasında bu bilgi yer alır. Bk. BOA, KK.d, 696/M, vr.10a-11b (15 N 1180 / 14 Şubat 1767).

[1288] BOA, TSMA.d, 2363/12, vr.2b-3a (8 Z 1132 / 11 Ekim 1720).

[1289] Bâbüssaâde Ağası'na iki yüz kuruş, Hazinedarbaşı, Kilercibaşı ve Saray Ağası kullarına yüzer kuruş ihsan edildi. Bk. BOA, TSMA.d, 2352/555 (23 R 1121 / 2 Temmuz 1709).

ise bir kaftan ile yüz filori inam olunmuştu.[1290] Harem'de yaptırılan tasvirli fener şeklindeki döner dolap için de hizmette bulunanlara 29 Haziran 1590 tarihinde verilen inamlardan Kapı Ağası'na bir kaftan, Saray Ağası'na bir kaftan ve yüz elli hasene ihsan edilmişti.[1291] Yine Temmuz 1708 tarihinde Eyüp Sultan'da kılınan Cuma Namazı'na padişahla birlikte Dârüssaâde Ağası yerine teşriflerinden dolayı Bâbüssaâde Ağası'na yüz altın verilmişti.[1292]

Bazı ihsanların verilme sebebinin yazılmadığı da görülmektedir. Örneğin 1709 yılı sonlarında Kapı ağalarından İbrahim Ağa'ya Silahdar Ağa aracılığıyla kırk kuruş ihsan edilmişti.[1293] Yine 1724 senesi Ramazan ayında da padişah tarafından Bâbüssaâde Ağası Hacı Hasan Ağa'ya iki bin beş yüz kuruş ihsan edilmişti.[1294]

Olağanüstü durumlarda yapılan hizmet de padişah tarafından ödüllendirilirdi. Örneğin 25 Kasım 1730 tarihinde Kapı ağalarından yaralanan üç kişiye altın ve akçe ihsanında bulunulmuştu. Başkapı Gulamı İbrahim Ağa, Eski Ahmed Ağa ve Mustafa Ağa yaralandıklarından dolayı her birine on adet zer-mahbub ve iki yüz akçe verilmişti.[1295] Kayıtlarda bu üç ağanın nerede yaralandığı hakkında bir bilgi yer almamaktadır. İhsanın yapıldığı tarih ile Patrona Halil ve yandaşlarının sarayda yakalanarak öldürüldükleri tarih aynıdır. Patrona ve yandaşlarının akıbetlerinde yaşanan olaylara bakıldığında Kapı ağalarının yaralanma nedenleri anlaşılabilir. Sultan I. Mahmud ve devlet ileri gelenlerinin III. Ahmed'i tahttan indiren Patron Halil ve yandaşlarını ortadan kaldırma teşebbüsleri vardı. 25 Kasım'da sadrazam konağında asilerin ortadan kaldırılması için bütün tertibat yapılmış ve yeniçeriler hazır bulundurulmuştu. Ancak Patrona Halil'e Rumeli Beylerbeyliği tevcih edildiği sırada, sadrazam elinden değil padişah elinden kürk giymek istediğini belirtmesi üzerine asileri yakalayacak ekip saraya gönderildi. Patrona Halil, Muslı Ağa ve Yeniçeri Ağası da tören bahanesiyle geldikleri sarayda yakalanarak öldürüldüler. Bâbüssaâde önünde her şeyden habersiz bekleyen serdengeçti ağaları durumu içeriye girince fark ettiler. Padişahın affına mazhar olmalarına karşın savaşmayı seçtiler. Bu sırada çıkan arbedede

---

[1290] Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.340.

[1291] Dârüssaâde Ağası'na bir kaftan ve 200 hasene, Mimar Davud'a bir kaftan ve 130 hasene, Su Nazırı'na bir kaftan ve 80 hasene, Şehremini'ne, Nakkaşbaşı'na ve Kazancıbaşı'na birer kaftan ihsan edilmiştir (Osman Yiğit, *34 Numaralı Filori Defteri*, s.673).

[1292] BOA, TSMA.d, 2352/330, vr.1b (17 R 1120 / 6 Temmuz 1708).

[1293] BOA, TSMA.d, 2352/347, s.2a (9 L 1121 / 12 Aralık 1709).

[1294] BOA, TSMA.d, 2367/9, vr.2a (N 1136 / 24 Mayıs-22 Haziran 1724).

[1295] BOA, TSMA.d, 2374/5, vr.2b (14 Ca 1143 / 25 Kasım 1730).

birçoğu öldürüldü.[1296] Kapı ağalarından bahsi geçen üç ağanın da bu arbede sırasında yaralandıkları ve padişahın ihsanına nail oldukları düşünülmektedir.

Kapı ağalarının bir kısmı seferlere de iştirak ederdi. Sefer sırasında hastalanmaları durumunda padişah tarafından ihsanda bulunulurdu. II. Mustafa'nın Avusturya üzerine çıktığı ikinci seferinde Kapı ağalarından iki kişi hastalanarak Belgrad'da kalmış ve bir kuruş harçlıkları kalmadıkları belirtilerek padişahtan harçlık talebinde bulunulmuştu. Bunun üzerine padişah tarafından hastalanan iki kişiye otuzar kuruş harçlık ihsan edilmişti.[1297] Seferin yanı sıra sarayda hastalanıp Bimarhane'ye giden Kapı ağaları da harçlık alırlardı. Örneğin 12 Temmuz 1709'da Bâbüssaâde ağalarından timara giden Bekir Ağa'ya on kuruş verilmişti.[1298]

Çiftlik, Arpalık ve Has Tasarrufları

Bâbüssaâde Ağası'nın çiftlik tasarrufu süreklilik arz etmese de kişiye özel olarak padişahın ihsanıyla kendilerine bu hak verilebiliyordu. Bu konu hakkında tespit edebildiğimiz en erken tarihli kayıt II. Bayezid dönemine aittir. Küçük Ayasofya Vakfı'nın kurucusu Bâbüssaâde Ağası Hüseyin Ağa'ya 13 Mart 1486 tarihinde Vize Sancağı'na bağlı İnceğiz nahiyesinde üç çiftliğin tasarruf hakkı verilmişti.[1299] Bâbüssaâde Ağası Yakub Ağa ise Yoros'ta bulunan çayırı mukataa olarak altı yıl süreyle tasarruf etmişti.[1300] Bâbüssaâde Ağası Gazanfer Ağa'ya da hizmetleri karşılığında ek gelir olarak 1596 yılında iki yüz bin akçe değerinde arpalık tevcih edilmişti.[1301] Yine Bâbüssaâde Ağası Malatyalı İsmail Ağa'nın görevdeyken tasarrufunda bulunan Hüdavendigâr, Karesi, Saruhan ve Silistre'deki haslar, vazifesi bittikten sonra Dârüssaâde Ağası İdris Ağa'ya verilmişti.[1302] Görüldüğü üzere, Bâbüssaâde Ağası'nın görevdeyken ek gelir amacıyla tahsis edilen çiftlik, arpalık ve has tasarrufu kanun olmamakla birlikte münferit örneklere rastlamak mümkündür.

[1296] Abdulkasim Gül, "Patrona İsyanı ve Yeniçeriler: Dört Gözle Beklenen İhtilalin Osmanlı Tahtının Kâbusuna Dönüşmesi", *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, Cilt:27, Sayı:52 (İstanbul 2022/1), s.110-111.

[1297] BOA, TSMA.e, 64/9 (21 M 1121 / 20 Ağustos 1696).

[1298] BOA, TSMA.d, 2352/343, vr.1b.

[1299] BOA, TSMA.e, 757/75 (7 Ra 891).

[1300] H.967 senesinden H.973 senesinin Zilhicce ayının sonuna kadar tasarruf etmiştir. Bk. BOA, TSMA.e, 1206/83 (29 Z 973 / 17 Temmuz 1566).

[1301] BOA, A.RSK.d, 1474, s.160 (10 M 1005 / 3 Eylül 1596).

[1302] BOA, A.RSK.d, 1502, s.33 (Ra 1042 / Eylül-Ekim 1032).

3.5. Bâbüssaâde Ağası ve Kapı Ağalarının Muhallefatları

Sözlükte "geride kalan; geriye bırakılan" anlamındaki "muhallef"in çoğulu olan *muhallefat* kelimesi Osmanlı hukuk sisteminde ölen kişilerin geride bıraktıkları eşya ve mallar olarak kullanılan bir tabirdir. *Metrukât* ve *tereke* olarak da belgelerde geçmektedir.[1303] Muhallefat, mirasın taksim edilmesi için ölen kişilerin mallarının önceleri *kadı* tarafından daha sonraları ise *kassam* adı verilen kadıya bağlı görevli tarafından yapılan tespit işidir. *Müsadere* ise devlet adamının mallarının hazineye aktarılmasıdır. Fatih Sultan Mehmed, Bizans'tan rüşvet aldığı gerekçesiyle Çandarlı Halil Paşa'yı idam ettirip mallarını müsadere ettirmişti. Servetinin yalnızca küçük bir kısmı çocuklarına bırakılmıştı. Bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti'nde ulema haricindeki devlet adamlarının vefatlarından sonra mallarının devlet hazinesine alınması bir gelenek haline geldi. Ölen kişinin suçlu olup olmaması müsadere usulünde bir kıstas değildi. Osmanlı kaidelerine göre devlet görevlisinin kazandığı para şahsına değil makamına aitti ve bu nedenle ölümünden sonra malları müsadere edilirdi.[1304] Bu bakımdan Bâbüssaâde Ağası'nın sarayda kaldığı süre boyunca elde ettiği serveti de ölümünden sonra tespit edilmekte ve müsadere edilerek hazineye aktarılmaktaydı. Mal varlığı tespitinde, nakit paranın yanı sıra metrukâtından çıkan eşyalar da satılarak nakde çevrilirdi. Ayrıca, borç verdiği kişilerden alacağı meblağ da kayda geçirilirdi. Örneğin Kanuni Sultan Süleyman döneminde görevi başındayken vefat eden Bâbüssaâde Ağası Cafer Ağa'nın mevcut nakit parası haricinde, eşyalarından satılarak elde edilen para ve borç verdiği Hızır Paşa ve Kelami Bey-zâde zimmetlerindeki para tespit edilmiş ve muhallefat toplamı 966.870 akçe olarak kayda geçirilmiştir.[1305]

Zigetvar Seferi'nde vefat eden Bâbüssaâde Ağası Yakub Ağa, en fazla servete sahip Kapı ağalarından biriydi. Tespit edilen muhallefatında, ambarda bulunan kumaş listesinde seraser, diba, kemha, atlas, çuka ve kutni gibi türler çoğunluktaydı.[1306] Kıyafetleri içerisinde dolama da bulunuyordu. Bunun nedeni, 16. yüzyılda sarayda

[1303] Tahsin Özcan, "Muhallefât", *DİA*, XXX, (2020), s.405.

[1304] Tuncay Öğün, "Müsâdere", *DİA*, XXXII, (2006), s.67-68.

[1305] BOA, TSMA.d, 4909/1 (Tarihsiz). Belgenin içinde tarih yoktur. Ancak Cafer Ağa'nın merhum olarak geçtiği ilk tarih 20 Recep 964 / 19 Mayıs 1557 olduğuna göre 1557-1558 senelerinde yazılmış olduğu düşünülmektedir (BOA, TSMA.d, 5288). Cafer Ağa'nın Enderunlulara satılan eşyası için bk. BOA, TSMA.d, 5949/1 (10 C 965 / 30 Mart 1558).

[1306] Yakub Ağa Eylül 1566'da vefat ettiğine göre muhallefâtı bu tarihe yakın kayda geçirilmiş olmalıdır (Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, I, s.38-39). Muhallefatı için bk. BOA, TSMA.d, 2920/1, vr.5b-7a (Tarihsiz).

sefere memur olanlara dolama verilmesiydi. Ayrıca, farklı türde kürkleri de vardı.[1307] Eşyaları arasında şimşir (kılıç), topuz, kalkan gibi savaş aletleriyle yeşim taşlı pazubendler ve üsküfler ön plana çıkmaktadır.[1308] Muhallefatında Türkçe, Arapça ve Farsça kitaplar mevcuttu. Bu kitapların yeri ise Büyük Dolap'ta ve rafta olarak tarif edilmişti. Arapça 104, Farsça 153, Türkçe 105 kitap tespit edilmişti.[1309] Tabak, tas, sofra ve kapaklı-kapaksız sahanlar gibi mutfak eşyaları ile yastık, yorgan vb. oda eşyaları bulunuyordu.[1310] Yakub Ağa'nın servetiyle orantılı olarak muhallefat defterinde bu saydığımız türlerde pek çok eşyanın kayda geçirildiği görülmektedir.

Vefat eden kişilerin alacakları borçlu kişilerden toplandığı gibi borçları da ödenirdi. Örneğin Yakub Ağa, vefatından önce mülk satın almak maksadıyla nezaretindeki Haydar Paşa Vakfı'ndan iki yüz bin akçe borç almıştı. Kaleme alınan bir arzda borcun durumu hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre, Yakub Ağa'nın vefatı ardından yerine gelen Kapı Ağası Mahmud Ağa tarafından elli bin akçe ile sekiz yüz filori ve merhum Yakub Ağa'nın kethüdası Behram Kethüda tarafından iki yüz filori Haydar Paşa Vakfı'na ödenmişti. Ödenen para toplamda yüz on bin akçeye karşılık gelmekte ve merhum Yakub Ağa'nın vakfa doksan bin akçe borcu kaldığı belirtilmekteydi.[1311]

Yakub Ağa'nın mülkleri, vakıfları ve köleleriyle ilgili tutulan başka bir defter daha bulunmaktadır. Bu defterde kendisinin İstanbul'da, seferde ve gemilerinde toplam yüz kırk beş nefer kulu ve iki de cariyesi olduğu yazılıdır. İstanbul Sulu Manastır ve Kırkçeşme, Servi mahalleleri ile Kastamonu, Karaman ve İnceğiz'deki bazı mülkleriyle Akdeniz kenarındaki "yeni kanâdil" olarak tarif edilmiş olan Kadıköy'deki deniz feneri vakıf olarak kaydedilmiştir. Ayrıca, Trakatya'da (Yakuplu) mescidi vardı. Bu mülklerin yanı sıra vakıf olmayan mülkleri de mevcuttu. İstanbul'da Galata, Hasköy ve Tophane'de hamamı, dükkânları, odaları ve bahçeleri vardı. Rumeli'de Haramidere'de çiftliği, Küçükçekmece'de dükkânları, Edirne'de bahçe, dükkân ve evleri, Harman kazasında padişah tarafından ihsan edilmiş mülk köyleri ve İlbasan Sancağı'nda değirmenleri bulunuyordu. Anadolu'da ise Osmancık'ta değirmenleri ve Gelibolu'da dükkânları vardı. Yakub Ağa'nın hayvan besiciliği işiyle de meşgul olduğu

[1307] BOA, TSMA.d, 2920/1, vr.12a-13a.
[1308] BOA, TSMA.d, 2920/1, vr.7b,11a.
[1309] BOA, TSMA.d, 2920/1, vr.9a-10b.
[1310] BOA, TSMA.d, 2920/1, vr.13a-16a.
[1311] BOA, TSMA.e, 1301/45 (974 / 1566-1567).

anlaşılmaktadır. İlbasan'da 800 dişi koyun, Maltepe'de 250 ve İnceğiz'de 800 koyun ile bir miktar su sığırı (manda) ve su sığırı mandırası bulunuyordu Ayrıca Yakub Ağa, sefere gitmeden önce Edirne'de yedi at bırakmış, seferdeyken Belgrat'tan yirmi at daha Edirne'ye göndermişti. Yakub Ağa'nın ticaret yaptığı da görülmektedir. Karamürsel türü üç gemisi ve bazı gemilerde de hissesi vardı. Gelibolu'da bir reisin gemisinin çeyreği Yakub Ağa'nın olup bunun için yirmi bin akçe sermaye vermişti. Yine bir Arap reisin gemisine bin sekiz filori sermaye vermiş ve geminin çeyrek hissesini almıştı. Başka bir gemide de hissesi olduğunun duyulduğu; ancak geminin ahvali hakkında bir bilgiye henüz ulaşılamadığı bildirilmiştir.[1312]

Uzun süre görevde kalan ve yaşadığı dönemde oldukça etkin ve güçlü bir konumda bulunan Bâbüssaâde Ağası (Atîk) Gazanfer Ağa 1603 senesinde idam edildikten sonra mal varlığı hazineye alınmıştı. Muhallefatıyla ilgili müfredat defterlerinde atlas, diba, kutni, kadife, çuka, çatma kumaşlar ve bu kumaşlardan yapılan donluk, kaftan, dolama ve samur kürkler ile nimtane denilen kısa ceket tarzı giysiler bulunuyordu Gazanfer Ağa'nın Has Oda'dan çıkan eşyalarından kürk, nimtane ve dolama giysileri iki yüz civarıydı. Muhallefatında Farsça ve Türkçe 26 adet kitap tespit edilmişti. Gümüş at takımları ile gümüş ve mücevherli bıçak, ok, kılıç, topuz gibi savaş aletleri ve tüfekler kayda geçen savaş teçhizatlarıydı. Ayrıca yastık, yorgan, destimal, maşraba, ibrik, leğen, mum, yağlık, perde, döşeme gibi ev eşyaları kayıtlıydı. Muhallefat defterlerinde dikkati çeken bir husus da tabak, sahan, tas gibi mutfak eşyalarının kayda geçmemesiydi.[1313]

Bâbüssaâde Ağası'nın emekli olduktan sonra vefat etmesi, mal varlığının hazineye aktarılması kaidesini değiştirmezdi. Bu iş için padişahın vekili olarak gönderilen kapıcı ve kapıcıbaşı gibi görevliler Bâbüssaâde Ağası'nın vefat ettiği yere giderdi. Merhumun eğer varisleri varsa onların elindeki mallar ve eşyalar kadı tarafından tespit edilirdi. Cinsi, adedi ve kıymeti belirlenip padişahın vekili ve şahitler huzurunda kayda geçirildikten sonra tellala verilip satılırdı. Muhallefat genellikle para olarak hazineye gönderilirdi. H.1055 / M.1645-1646 senesinde vefat eden Bâbüssaâde Ağası Cedid Gazanfer Ağa'nın varislerinde bulunan muhallefatı padişahın vekili olarak

[1312] BOA, TSMA.d, 5104/1, vr.1b-3a (4 R 974 / 19 Ekim 1566).

[1313] Bilal Erbil, *Gazanfer Ağa, Hayatı ve Yaptırdığı Eserler*, s.146-155: BOA, TSMA.d, 2314/14 (Tarihsiz); d.2314/15 (26 N 1011 / 9 Mart 1603).

gönderilen Kapıcı Mustafa Ağa huzurunda Aydos kadısı tarafından tespit edilmişti. Muhallefatın toplam miktarı 10.470 akçe olarak kayda geçmişti.[1314]

Tablo 3.1.

Bâbüssaâde Ağası Cedid Gazanfer Ağa'nın Metrukâtı[1315]

Eşya veya Mal İsmi	Adet	Kıymet (Akçe)
Bir bab oda ahurıyla ve bir anbarıyla	1	2400
Defa bir çatma ev	1	800
Bir çift öküz, arabası ile	1	900
Tencere	1	100
Tepsi	1	80
Velençe	1	100
Defa velençe-i köhne	1	40
Sofra köhne	1	31
Perde köhne	1	5
İki kepçe köhne	2	200
Yorgan köhne	1	26
Defa yorgan köhne	1	40
Yasdık köhne	42	-
Bohça köhne	1	20
Makreme köhne	1	20
Kebap şiş	1	10
Çarşaf köhne	1	50
Kaftan köhne	1	240
Defa kaftan köhne	1	230
Defa kaftan köhne	1	181
İhram köhne	1	40
Defa yasdık	3	120
Garz köhne	2	50
Döşek köhne	1	60
Sepet köhne	1	55
Defa döşek köhne	1	34
Tüfenk-i sağir köhne	1	100
Buğday akçesi	Meblağ	3900

Bâbüssaâde Ağası, yüksek gelirli saray görevlilerinden biriydi. Kazançlarıyla mülk edinmek suretiyle servetlerini artırırken içlerinden bazıları da servetlerinin bir kısmını hayır işlerine harcardı. Ekonomik güçleri, maddi sıkıntı çeken devlet adamlarının borç almak için başvuruda bulunulan kişiler arasında yer almalarını sağlardı. Vakıfları haricindeki malları ve alacakları devletin kasasına geri dönecek hazine geliriydi. Örneğin Çınar Vakası'nda katledilen Kapı Ağası Bosnevî Ahmed

[1314] BOA, TSMA.e 223/30 (1055 / 1645-1646).

[1315] BOA, TSMA.e 223/30.

Ağa'nın malları miriye zapt edilirken, şahsi zimem defterindeki borçluları tespit edilip Kapıcıbaşı İbrahim Ağa alacakları tahsil için mübaşir tayin edilmişti. Defterde ismi geçen borçlar için Halep Beylerbeyi Murtaza Paşa'ya hüküm yazılmış, Halep Defterdarı Osman Paşa'da olan 2.568 akçenin tahsil edilip mübaşir vasıtasıyla payitahta gönderilmesi istenmişti.[1316] Yine 1680 senesinde görevi başında vefat eden Bâbüssaâde Ağası (Cedid) Yakub Ağa'nın alacakları da 9.082 kuruş olarak kayda geçmişti.[1317] Alacaklarının haricinde Yakub Ağa'nın muhallefat defterinde kayıtlı mevcut parası olan 470 adet şerîfi altın ile 14.000 akçe Enderun Hazinesi'ne,[1318] eşyaları arasında at teçhizatı olanlar Ahır Hazinesi'ne diğer eşyaları yine ayni olarak Enderun Hazinesi'ne teslim edilmişti.[1319]

Tablo 3.2.

Bâbüssaâde Ağası (Cedid) Yakub Ağa'nın Muhallefatı[1320]

Eşya	Adet	Cilt	Zira‘
Evsat kıta Kelâm-ı Şerif (Biri bâ-hatt-ı hümâyun Silahdar Ali Ağa'ya ihsan şud. Musâhib Habeşî Mustafa Ağa'ya ihsan şud).		2	
Sağir kıta Kelâm-ı Şerif		1	
Semmur nâfesi tahta kürk	3		
Semmur kafası tahta kürk	1		
Çuka kaplu semmur kürk (fi 5 şehr-i Zilhicce sene (10)91 bâ-hatt-ı hümâyun iki kadınlar hazretlerine birer kontoş yapdırılmıştır).	2		
Çuka kaplu semmur erkân	2		
Çuka kaplu semmur erkân (fi 14 şehr-i Muharrem sene 1092 Has Odalı Mahmud Ağa beylik ile ber-murâd oldukda bâ-hatt-ı hümâyun ihsan olunmuşdur).	1		
Atlas semmur üst	1		
Çuka kaplu semmur kuyruğu kontoş	1		
Üst cübbe kürk (fi 5 şehr-i Zilhicce sene (10)91 bâ-hatt-ı hümâyun kadınlardan birine kontoş yapdırılmışdır).	1		
Köhne Alaman saati (bî-ameldir)	2		
Kubbeli Nemçe işi köhne saat (bî-ameldir)	1		
Beher donluğu onar zira‘ olmak üzere elvan telli hatâyî donluk (biri sekiz zira‘dır).	20		
Sim tas maa tabak (sim 250) (bâ-hatt sikke şud sene (10)96)	1		
Beher donluğu onar zira‘ olmak üzere ensiz telli hâre (biri dokuz zira‘dır)	6		
Beher donluğu onar zira‘ olmak üzere sade hatâyî donluk	3		
Kırmızı Brusa kadifesi zira‘			8
Çiçekli elvan kadife zira‘			92
Bürüncek İstanbul çekmesi	1		
Telli çekme sandal donluk	3		
Elvan saye çuka zira‘			66

[1316] Ahmed Ağa 4 Mart 1656 tarihinde katledildiğine göre bu tarihten sonra yazılmış olmalıdır. Bk. BOA, TSMA.e, 697/10 (Tarihsiz).

[1317] BOA, TSMA.d, 7700/1 (Evahir-i L 1091 / 14-22 Kasım 1680).

[1318] BOA, TSMA.d, 29/1, vr.3b (16 Za 1091 / 8 Aralık 1680).

[1319] BOA, TSMA.d, 26/1, vr.2b-3b (15 Z 1091 / 6 Ocak 1681).

[1320] BOA, TSMA.d, 26/1, vr.2b-3b (15 Z 1091 / 6 Ocak 1681).

Londrine çuka donluk	1		
Elvan Londrine çuka zira‘			22
Siyah peştamal çift	4		
Beyaz yemek makremesi	3		
Sürh pirângûn çuka zira‘ (nısfı miktar çiçeklidir).			43
Ednâca Brusa yasduğı çift (Yüz yigirmidir).	120		
Beher donluk onar zira‘ olmak üzere elvan ketreli atlas donluk (dördü dokuzar buçukdur).	9		
Hezârî vücüdî ve ferhânânî destâr	77,5		
Elvan ketreli atlas zira			106
Beher donluk onar zira olmak üzere dibâ-yi Acem donluk (on birdir ve biri dokuz buçukdur).	11		
Ve beher donluğu onar zira‘ olmak üzere Şâmî dibâ donluk	4		
Enli hâre donluk zira‘	1		5
Frengî kemhâ donluk	1		
Telli kadife donluk zira‘	1		10
Enli hâre zira‘			23,5
Her bir Şam elcesi donluk	2		
Ednâca beyaz bogasi donluk 24 top aded	8		
Ednâca beyaz germesud	2		
Sincan bezi top	6		
Kabaca astar top	6		
Kırmızı Diyarbekir bezi top	16		
Beyaz kemha Hindî top	1		
Yeşim paftalı taşlıca sim divan raht (ahur hazinesine sene (10)92).	3		
Sim enselik (ahur hazinesine sene (10)92).	2		
Sim bilân (ahur hazinesine sene (10)92).	5		
Sim rahtlar (ahur hazinesine sene (10)92) (birisi tektir).	4		
Sim rikâb çift (bâ-hatt sikke şud sene (10)96).	5		
Sim çapkın rikâbı çift (bâ-hatt sikke şud sene (10)96).	1		
Müstamel abâyî (ahur hazinesine sene (10)96).	2		
Serâser kaftan (mevcûd)	4		
Ednâ müstamel sedirli köhne makad (mevcûd)	10		
Sağir kıta yakut hatem (biri Behzad kadına Receb sene (10)99. Sehven işaret olunmuşdur). Fi 9 Ş harem-i şerife teslim.	2		
Sağir kıta zümrüt bir K.	1		
Delikli La‘l taş kırat 13	1		
Kabza ve kını altun minakârî hançer (altın iktiza etmeğin bozulmuşdur. S sene 1118).	1		
Balık dişi kabzalı Çerkezî altun hançer (harem-i şerifde üç küçüklere ihsan şud. Ca sene 1123).	1		
Yemeni kabzalı altun bıçak (fi Cemaziyelevvel sene (10)99 Musahib Bilal Ağa’ya ihsan olunmuşdur).	1		
Sağir kıta hurde elmas ve yakutluca altun bıçak (Hazine Kethüdası Yusuf Ağa’ya ihsan şud. Fi 3 L sene 1103).	1		
Çerkezî sade altun bıçak bu dahi verilmiştir. (Biri hazine katibine ihsan lonumuşdur. Fi 27 Ramazan sene 1101).	2		
Balık dişi kabzalı Çerkezî altun bıçak (bu dahi verilmişdir).	1		
Sürme altun kuşak (3 N sene (10)93 hazine benli İbrahim’e çengel yapdırılup verilmişdir).	1		
Sade altun kuşak (fi 2 şehr-i Rebiyülahir sene (10)92 Kilarlı Siyavuş Mustafa bâ-hatt ihsan şud)	1		
Altun kaplı sim 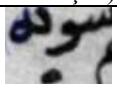 kuşak	1		
Anber miskal	18,5		
Elvan sof donluk	9		
Elvan sof top	2		
Beyaz sermi? dülbend	2		

Köhne kılabdanlı arka şalı	1		
Lekeli ve örselenmiş arka şalı	22		
Mardin yastığı çift	1		
Londruda? çuka niam petre	10		
Köhne müstamel Acem keçesi	4		
Çil hindî fincan	12		
Çil hindî tabak (üçü meksurdur).	8		
Meneviş çuka donluk	1		
Ketresiz atlas zira (yigirmi dokuzdur).			29

Bâbüssaâde Ağası muhallefatından Enderun Hazinesi'ne teslim edilen paralar saray halkına yapılan harcamalar için kaynak olarak kullanılabilirdi. Örneğin Kapı Ağası Zülfikar Ağa'nın muhallefatından Enderun Hazinesi'ne teslim edilen 2.400 kuruş ile Has Odalıların destimal akçeleri ödenmişti.[1321] Yine Bâbüssaâde Ağası (Cedid) Yakub Ağa'nın muhallefatında belirtilen alacaklarından gelen paralar padişah fermanıyla Valide Sultan'a (Hatice Turhan Sultan) verilecek paraya ve Silahdar Mustafa Paşa ile Mısır Beylerbeyi tayin edilen Has Odalı Mahmud Ağa'ya acemilik olarak verilen paralara eklenmişti.[1322] Emekli Bâbüssaâde Ağası Hacı Davud Ağa'nın evinden alınan altmış bir kese ile yüz doksan üç kuruştan Musahib ağalar ile Harem-i Hümâyun ağalarına ihsanda bulunulmuştu. İhsandan artan para 23.160 kuruş olduğuna göre ağalara 7.533 kuruş ödenmişti.[1323] Davud Ağa'nın vefatından yaklaşık iki sene sonra borçlularından tahsil edilen bin seken beş kuruş, Ayşe Sultan'ın çeyizi için yaptırılan mücevherler ile altın ve sim evânilerin masrafları için Kuyumcubaşı'ya ödenen paraya eklenmişti.[1324]

Osmanlı padişahlarının bazıları özellikle 17. yüzyılın ikinci yarısında çoğunlukla Edirne Sarayı'nda yaşamayı tercih etmişlerdi. Bu padişahlardan biri olan IV. Mehmed'in tahttan indirilişinin ardından 15 Kasım 1687'de emekli edilerek saraydan ayrılan Bâbüssaâde Ağası Hacı İbrahim Ağa,[1325] emekli olduktan sonra Edirne'de kalmak yerine İstanbul'da yaşamayı tercih etmişti. Hacı İbrahim Ağa yine Edirne'de tahta çıkan II. Ahmed'in saltanatında İstanbul'da vefat etmişti. Bu nedenle muhallefatı

[1321] BOA, TSMA.d, 2344/180, (M 1079 / 11 Haziran-10 Temmuz 1668).

[1322] Valide Sultan'a verilecek paralara eklenen diğer muhallefatlar, Hasan Kethüda ve Kaplan Mustafa Paşa'ya aittir. Acemiliklere eklenen diğer muhallefat Hasan Kethüda'ya aittir. Bk. BOA, TSMA.d, 29/1, vr.4b (6 M 1092 / 26 Ocak 1681).

[1323] Bir keseye beş yüz kuruş konulmaktadır. Altmış bir kese ile yüz doksan üç kuruş toplamda 30.693 kuruş eder. Fazla olarak belirtilen kuruş miktarı 23.160 olduğuna göre ağalara 7.533 kuruş ödenmiştir. Bk. BOA, TSMA.d, 29/1, vr.9a (14 N 1092 / 27 Eylül 1681).

[1324] BOA, TSMA.d, 29/1, vr.21b (16 Ca 1094 / 13 Mayıs 1683). Ayşe Sultan'ın IV. Mehmed'in kız kardeşi olduğu düşünülmektedir. Bk. BOA, TSMA.d, 20/1 (9 C 1094 / 5 Haziran 1683).

[1325] Emeklilik tarihi için bk. Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1099.

Edirne'de ikamet eden padişahın bulunduğu saraya gönderilmişti. 1693 senesi Ağustos ayı başlarında İstanbul'dan Edirne'ye kadar olan kazalardaki kadılara yol hükmü yazılarak muhallefatın sağ salim ulaştırılması istenmişti.[1326] Yol hükmünün yazıldığı tarihten yaklaşık bir ay sonra muhallefatın Edirne'ye ulaştığı anlaşılmaktadır. 3 Eylül 1693'te Bâbüssaâde Ağası Mustafa Ağa, merhum Hacı İbrahim Ağa'nın muhallefatını bizzat hazineye teslim etmişti. Bâbüssaâde Ağası Hacı İbrahim Ağa'nın muhallefatındaki eşyalar aynî olarak doğrudan hazineye alınmıştı.[1327]

Tablo 3.3.

Bâbüssaâde Ağası Hacı İbrahim Ağa'nın Muhallefatı[1328]

Eşya	Adet
Ecnâs-ı nukûd be-hesab-ı guruş (akçe defterine kayd olunmuşdur)	788
Abanoz zarflı pandol çekmece saati	1
Kule resimli Alman işi çekmece saati	1
Köhne sağir çekmece saati	1
Misafir fincanı (harem-i şerife teslim)	20
Çârgel fincan	2
Sağir fağfuri yekmerdi (biri meksur)	4
Deve tüyü yekmerdi maa tabak	7
Defa fağfuri yekmerdi	4
Fağfuri kase (ikisi harem-i şerife teslim) birisi sağirdir	4
Beyaz fağfuri tabak	2
Telli Burusa yasduğı çift	6
Yapılmamış Şâmî düdük? kesme ve pargir kesmesi	5
A'lâ destar	9
Mısır top	2
Mısır işi abdest peşkiri	5
Müstamel sakızî seccade	1
Elvan bogasi donluk	9
Beyaz havlı peşkir (ikisi Tire'dir)	4
Ûd ağacı dirhem	725
Arka şalı	7
Şal donluk	3
Kalemkâri yorgan yüzü	2
Buruca? elce donluk	3
Mubûsi? Top	8
Kaba destar	1
Hırkalık beyaz 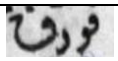	1
Kırmızı bogasi astarlı kenevir perde	1

[1326] Yol hükmü için bk. Ömer Semih Doğan, *Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri 103 Numaralı Mühimme Defteri (1103-1107/1692-1695),* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2019, s.185.

[1327] BOA, TSMA.d, 22, vr.35b-36b (2 M 1105 / 3 Eylül 1693).

[1328] BOA, TSMA.d, 22, vr.35b-36b; BOA, TSMA.e, 33/67 (2 M 1105 / 3 Eylül 1693).

Kıbrıs işi şatranci perde	1
Yapılmamış tavd? cibinlik	1
Kemikli aynası meksur çekmece (nefs-i hümayun içün harem-i şerîfe teslim şud)	1
Kemayar sim rikâb çift	3
Sim kemer raht (biri pişekâri? üçü mevcuttur müşahade olundu. Hasene 842 sene 1127)	8
İnce sim kemer raht	4
Sim minderi raht (biri Çerkesîdir)	2
Mercanlı sim çubuk raht	1
Sim çapkun raht	5
Sim kuskun (ifraz mevcuddur ve müşahade olundu M sene 1127)	2
Sim reşme	2
Altun kakma divan raht maa palan ve enselik ve zincir (Dârüssaâde Ağası Nezir Ağa'ya ihsan şud fi 15 Z sene 1114)	1
İnce dîvân raht tavdı? altun kakmalıca raht maa palan (mevcudlardır müşahade olundu. Hasene 507 / M sene 1123)	1
Meksur ve müstamel debbûs	5
Dımışkî debbus	1
Sim kılıç	3
Sim gaddâre	5
Dımışkî üzere küf kılıç	2
Üçü bir gılâfda sim hışt	1
Hıştlı sim gaddâre	1
Dımışkî gaddâre	2
Dürbün	3
Sim kabareli ve kemerli tirkeş	1
Müstamel zerrûzî tirkeş	5
Sim at hamâyili	8
Yakut ve elmas ve inci ile müzeyyen kapaksız müdevver ayna (Haseki Rabia Sultan'a ihsan olunmuşdur fi sene 1105)	1
Vüzeraya mahsus minâkârî elmaslı top sorguç (Vezir Hasan Paşa sefer-i hümâyun avdetinde rikâb-ı hümâyuna yüz sürdükde huzur-ı hümâyunda takılmışdır. Fi Ca sene 1110).	1
Elvan londrine çuka donluk	4
Müstamel boğaz kürk	1
Müstamel tilki nâfesi kürk	1
Boyalı sim kapaklı ibrik (Harem-i şerîfe teslim)	1
Bakır tencere maa kapak	7
Bakır tas	4
Bakır yemek tası	2
Bakır sahan	31
Bakır sahan kapağı	30
Bosna işi maldorlu? leğen maa ibrik (Harem-i şerîfe teslim)	5
Müstamel semmur kunduzi? kürk (Hazinedar Ağa'ya ihsan)	1
Müstamel semmur erkan kürk	4
Müstamel semmur peçesi kürk	1
Müstamel semmur serhadi ve kontoş kürk	2
Kakım köhne nimtan kürk	2
Müstamel kakım serhadi	1
Müstamel çuka kerrake	1
Sim eyer (biri Darüssaade Ağası'na ve biri Eski Saray Ağası'na)	2

Sim buhûrdân (biri Harem-i şerîfe teslim)	2
Sim gülebdan (Harem-i şerîfe teslim)	1
Fağfuri gülebdan (Harem-i şerîfe teslim)	1
Sim sağir kahve tepsisi	1
Abâyi (biri Darüssaade Ağası'na ve biri Eski Saray Ağası'na)	2
Sırmalı ağır suğra puşi (biri kadife ve biri şukkabend)	4
Köhne çuka bargir kesmesi	3
Hâli seccade	2
Boylu tüfenk	16
Küçük çakmaklı tüfenk	1
Kını ve kabzası bütün altun hançer (Musahip Halil Ağa'ya ihsan olunmuşdur. Fi sene 1115)	1
Ağırlığı ve kabza tepesi yakutlu boynuz kabzalı hançer (Harem'de Valide Sultan beslemesi Ahmed'e ihsan fi C sene 1109)	1
Kını ve kabzası balık dişi bükme? hançer (Musahib Cüce İsmail Ağa'ya ihsan şud. Ş sene 1117)	1
Balgami yarma kabzalı yakut ve elmaslıca hançer (sim kabzalı mevcuddur müşahade olundu fi sene 1127)	1
Anber dirhem	18
Kokonos kabzalı altun bıçak (Hazineli Küçük Ahmed'e ihsan şud fi sene 1116)	1
Zernişan dımışki zarflı usret koyun saat	1
Sağir yakut hatem (Alay Köşkü'nde şevketlü hünkarımıza teslim olunmuşdur. Muharrem sene 1114)	1
Yemeni altun mühür (mevcuddur. Müşahade olundu. M sene 1121)	1
Sağir sarı tabak	1

Emekli Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa da saraydan ayrıldıktan sonra İstanbul'da yaşamayı tercih etmiştir. Vefatının ardından İstanbul'da bulunan eşyaları tespit edilerek Enderun Hazinesi'ne alınmıştır. Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa'nın muhallefatı da satılmamış, ayni olarak hazineye gönderilmiştir. Muhallefatında dikkati çeken husus nakit parasının olmamasıdır.[1329]

Tablo 3.4.

Sâbıka Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa'nın Eşyaları[1330]

Eşya	Adet	Zira'
Sim dîvân rahtı maa palan ve zincir ve topuz birinin keseliği nakısdır.	2	
Müstamel abâyi	2	
Yeşil çukaya kaplu erkân semmur kürk	2	
Yeşil çukaya kaplu semmur kafası kontoş kürk	1	
Kırmızı atlas kaplu semmur üst kürkü	1	
Kaba köhne semmur erkan semmur kürk	1	
Kırmızı çukaya kaplu üşek kürk	1	
Sağiri? kabzalı altun kılıç	1	
Sim donanmalı Amel-i Elhac Mustafa şethane? üç dirhem çakmaklı tüfenk	1	

[1329] BOA, TSMA.d, 2360/4, vr.2a (R 1129 / 17 Mart-12 Nisan 1717).

[1330] BOA, TSMA.d, 2360/4, vr.2a-2b.

Elvan Fransız çukası donluk	9	40
Elvan telli çiçekli germesud donluk	6	
Çiçekli celeb germesudi	1	
Elvan atlas parça	4	41
Luka atlas parça	2	17,5
Hare donluk	1	5,5
Kırmızı kadife tırâr?	2	23
Beyaz kutni donluk	6	
Elce kutni donluk	5	
Telli ve tensuh? Destar	14	
Fitilli beyaz bez donluk	2	
Telli badile?	1	
Elvan elce donluk	4	
Sade germesud	1	
Elvan sade kutni donluk	3	
Sehreng donluk	1	
Elvan diba parça	5	49,5
Kılabdanlı zincirbab nefti şal donluk	1	
Güvezi şal donluk	1	
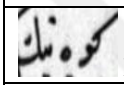 kemerbend şal kuşak	1	
Menevşe arka şalı	1	

Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa'nın muhallefatıyla ilgili bir başka defterde, Mekke Şerifi Şerif Sa'd hazretleri tarafına memur olarak gönderildiği ve seyahat sırasında yolda vefat ettiği belirtilmektedir. Muhallefatından mühürlü müfredat defterinde kayıtlı olan ve Enderun Hazinesi'ne aktarılan eşyalarından bir kısmı ödünç alınmak (ikrâz) suretiyle Edirne'ye gönderilmişti. Divan abâyisi ve divan rahtı ise has ahıra teslim edilmişti.[1331]

Tablo 3.5.

Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa'nın Edirne'ye Gönderilen Muhallefatı[1332]

Eşya	**Adet**	**Top**	**Zira'**
Elvan cedid çuka donluk	9		
Müstamel som dîvân abâyi	1		
Çiçekli germesud top	7		
Kırmızı ve sarı atlas ve hâre donluk	7		
Cedid kırmızı kadife (muhammenen?)		2	22

[1331] Belgede Bâbüssaâde ağalarından Osman Ağa olarak geçmesi Kapı Ağası olmayıp Bâbüssaâde neferâtından olabileceğini akla getirmekle birlikte muhallefatından çıkan eşyalara bakıldığında ve başka bir defterde muhallefatı bulunan sâbıka Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa'nın da aynı ayda (Rebiyülahir) vefat ettiği göz önüne alındığında iki muhallefatın aynı kişiye ait olduğu düşünülmektedir (BOA, TSMA.e, 115/42 (12 R 1129 / 26 Mart 1717).

[1332] BOA, TSMA.e, 115/42.

Beyaz alaca cedid kutni		11	
Cedid altun baş ve meksur destar	14		
Cedid beyaz bir top	2		
Cedid telli badili?	1		
Elvan alaca top	5		
Elvan kutni top	3		
Serheng tabir olunur yasdıklık		1	
Elvan diba donluk	5		
Kılabdanlı işleme zincirbab kutni şal	1		
Güvezi şal donluk	1		
Turuncu kemerbend şal	1		
Meneviş arka şalı	1		
Yeşil çukaya kaplu bol yenlü sırt semmur kürk	2		
Yeşil çukaya kaplu kürk	1		
Kırmızı atlasa kaplu sırt semmur kürk	1		
Bol yenlü kalite köhne semmur kürk	1		
Kırmızı çukaya kaplu vaşak kürk	1		
Sim bilezikli Hacı Mustafa-kârî boylu tüfenk	1		
Kürdi? Kabzalı altun kılıç	1		
Müstamel dîvân abâyisi (Has ahur)	1		
Sim dîvân rahtı maa sim bilezik ve sim topuz (Has	2		

17. yüzyıla ait Bâbüssaâde Ağası muhallefatlarındaki mal varlıklarının genel olarak 16. yüzyıla göre daha düşük olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedeni, Bâbüssaâde Ağalığına terfi eden bazı kişilerin kısa süreli olarak bu makamda bulunmalarıdır.[1333] Yine de birçoğu vakıf kurarak servetlerini hayır işlerinde harcamışlardır. Bu nedenlerle vefatlarında fazla mal bırakamadıkları düşünülmektedir.

Bâbüssaâde neferâtının muhallefat işlemleri diğer iç oğlanlarınkine benzemektedir. Enderun kaidesine göre bir iç oğlanı vefat ettiğinde odadaki eşyaları toplanıp satılır ve eğer dışarıda varisi varsa Bâbüssaâde Ağası tarafından teslim edilirdi. Varisi yoksa geride bıraktıkları bağlı bulunduğu odanın zabitine kalırdı. Bâbüssaâde neferatından biri vefat ettiğinde ise varisi yoksa muhallefatından gelen para Bâbüssaâde Ağası tarafından hazineye teslim edilirdi. Örneğin 1720 senesinde Bâbüssaâde ağalarından Mustafa Ağa bilâ-vâris vefat etmiş, muhallefatından gelen 242 kuruş 29 akçelik para Bâbüssaâde Ağası tarafından teslim edilmişti.[1334]

[1333] Örneğin; Osman Ağa, yaklaşık üç yıl görevde kalmıştır. Bk. BOA, A.RSK.d, 1484, s.29 (3 N 1021 / 28 Ekim 1612); BOA, A.DVNS.MHM.d, 81/1, s.36 (3 Ca 1024 / 31 Mayıs 1615). Ahmed Ağa, yaklaşık üç ay görevde kalmıştır. Bk. BOA, MAD.d, 907, s.19 (M 1054 / Mart-Nisan 1644); BOA, KK.d, 258, s.23,35,39 (16 R 1054 / 22 Haziran 1644). Edirnevî Mehmed Ağa, yaklaşık dokuz ay görevde kalmıştır. 9 M 1099 / 15 Kasım 1687 tarihinde Bâbüssaâde Ağası tayin edildi. Bk. Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1099. Görevde olduğu son tarih için bk. BOA, AE.SSÜL.II, 28/2796 (13 L 1099 / 11 Ağustos 1688).

[1334] BOA, TSMA.d, 2363/12, vr.1b (Z 1132 / 4 Ekim-1 Kasım 1720).

3.6. Bâbüssaâde Ağası'na Uygulanan Müsadere İşlemi

Devlet görevlilerinin mallarının hayattayken müsadere edilmesinde iki önemli etken vardı. Biri suç işlemesi diğeri de devletin mali sıkıntı çekmesiydi. 17. yüzyıldaki ekonomik sıkıntılar müsaderenin yaygınlaşmasına neden olmuştu. Hazinenin mali sıkıntı içerisinde olduğu dönemde mallarına el koyulan devlet adamları da mevcuttu. Bunlardan biri Bâbüssaâde Ağası Hacı İbrahim Ağa'ydı. II. Süleyman'ın cülusunda hazinede para olmadığı için saraydaki eşyalar darphaneye gönderilmişse de cülus bahşişi çıkarılamamıştı. Çare olarak emekli devlet görevlileri ile vazife başındaki bazı görevliler başta olmak üzere Müslüman-Gayrimüslim iki yüz kadar kişiden akçe talebinde bulunuldu. Bu iş için Sipahi Mülazımbaşı Ebu Seyf oğlu Ahmed Ağa ve Silahtar Mülazımbaşı Tekeli Ahmed Ağa mübaşir tayin edildi. Emekli Bâbüssaâde Ağası Hacı İbrahim Ağa'nın da içinde bulunduğu yaklaşık iki yüz kişi bölükbaşı gönderilip Fazlı Paşa Sarayı'na getirtildi ve hazineye yardım etmeleri için işkence edildi. Bazılarına "şu kadar akçe ver" deyip ellerine kâğıt verildi ve başlarına bölükbaşı tayin edilip gönderilerek para tahsilatı yapıldı. Bu esnada Bâbüssaâde Ağası Hacı İbrahim Ağa'nın da mallarının bir kısmı müsadere edildi.[1335]

Suç işleyerek ya da uygun görülmeyen davranışlar nedeniyle görevden azledilmek de müsadere cezasına neden olurdu. Bâbüssaâde Ağası Hacı Mustafa Ağa müneccimliğe merak saldığı gerekçesiyle görevinden 9 Aralık 1705 tarihinde azledilip Rodos'a sürgüne gönderilmişti. 17 Aralık 1705 tarihinde Rodos Dizdarı Mustafa'ya hitaben yazılan hükümde ise Bâbüssaâde Ağası Mustafa Ağa'nın kalebent cezasına çarptırıldığı bildirilmektedir.[1336] Dönem kaynaklarında mallarının müsadere edildiği[1337] belirtilmekle birlikte, kalebentlik hükmünün yazıldığı tarihten on dört gün sonra kayda geçirilen müfredat defterinde yapılan işlem muhallefat olarak yazılmıştır. 31 Aralık 1705 tarihli müfredat defterinin arka sayfasında yer alan "muhallefat" ibaresinin sehven yazıldığı düşünülmektedir.[1338] Çünkü Mustafa Ağa, Rodos'ta cezasını çektikten sonra 1709 senesinde padişah fermanıyla serbest bırakılmış ve kendi isteği üzerine Bursa'da ikametine müsaade edilmişti.[1339] Bu durum yapılan işlemin muhallefat değil müsadere olduğunu göstermektedir.

[1335] Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, s.1103

[1336] BOA, C.SM, 71/3555 (1 N 1117 / 17 Aralık 1705).

[1337] *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, II, s.755.

[1338] "Sâbıka Bâbüssaâde Ağası Mustafa Ağa'nın muhallefâtıdır" (BOA, TSMA.d, 2352/253, vr.1a).

[1339] BOA, A.DVNS.MHM.d, 106, s.127, h.524-525 (Evasıt-ı Ra 1121 / 21 Mayıs-9 Haziran 1709).

Tablo 3.6.

Bâbüssaâde Ağası Mustafa Ağa'nın Enderun Hazinesi'ne Aktarılan Malları[1340]

Eşya	Adet/kıt'a	Zira'
Ednâ hurde Yakutluca altun sağir kuşak	1	
Sağir altun kuşak	1	
Koyun saati	5	
Altun kotuk gaddâresi	1	
Sim kılıç	2	
Mükemmel sim dîvân rahtı	1	
Sim kemer raht	8	
Sim çapkun rahtı	1	
Sim kısrak rahtı (biri haydarî)	3	
Sim reşme (biri palan)	9	
Sim topuz	3	
Sim at gaddâresi	3	
Sim balta	1	
Sim rikâb	3 (çift)	
Sim buhûrdân maa gülebdân	1	
Sim gülebdân	9	
Sim kabareli tirkeş	1	
Müstamel semmur erkan kürk	4	
Üşek kürk dâne	6	
Telli zincir neft donluk	1	
Elvan kutni donluk	4	
Elvan sof donluk	2	
Sureti elce donluk	1	
Mütenevvia destar	14	
Diba zira	44	
Telli hitâyî zira		56
Sâde hitâyi zira		30
Atlas zira		45
Çiçekli sade kadife zira		11,5
Pirângûn çuka zira		12
Sâye çuka zira		10
Paşa çukası zira		15,5
Londura çuka zira		10
Kemerbend şal kuşak	2	
Kırmızı Mardin perdesi	1	
Elvan kadife Burusa yasdığı	20 (çift)	
Cedid Şam kesmesi	2	
Müstamel Şam kesmesi	3	
Müstamel Şam 	2	
Cevherdâr tüfenk	2	
Fağfuri kuşhan(a)	40	
Taşlıca kase maa tabak	1	

[1340] BOA, TSMA.d, 2352/253, vr.1b-2a.

Hoşab kasesi	2	
Sağir fağfuri kase (biri hitâyî)	6	
Kebir fağfuri tabak	4	
Sağir fağfuri tabak	8	
Fağfuri fonus?/fanus	3	
Müstamel Acem kaliçesi	5	
Ön kaşı bütün ve ardı üç yollu? sim eyer	2	
Beşer yüz hesabı kise	13	
Guruş	449,5	

Bâbüssaâde Ağası Hacı Mustafa Ağa'nın eşyalarından bir kısmı da Harem'e dâhil edilmiştir. Bunların çoğunun Enderun'a alınanlara göre daha gösterişli olup elmas ve yakut gibi mücevherlerle bezenmiş eşyalar oldukları görülmektedir.[1341]

Tablo 3.7.

Bâbüssaâde Ağası Mustafa Ağa'nın Harem'e Aktarılan Eşyaları[1342]

Eşya	Adet	Kıt'a
Vasat ve sağir ve hürde doksan beş elmaslı ve beyaz ve yeşil minâkârî hançer		1
Yakut hatem		1
On iki hürde elmaslı ve tahta yakut müzeyyen yarma yemeni altun hançer		1
Sağir habbe zümrüd abdest küpesi çift	1	
Yedi ayaklı gayet ednâ ve hürde ve incilü küpe çift	2	
Altun bilezik çift	1	
Sim (bilezik) bir sağir çift	2	
Hurde yakut		7
Bâdzehr	2	
Amber-i miskal	2	
Ûd dirhem yirmi üç		

3.7. Sâhibü'l-Hayrat Bâbüssaâde Ağaları

Kapı Ağası olan kişiler saray dışında yaptırdıkları hayır eserleriyle toplumda şöhret bulmuşlardı. Bu eserler sayesinde bazı mahallelere onların ismi ya da sahip oldukları makamın adı da verilmişti. *Kapu Ağası Mahallesi*,[1343] *Hüseyin Ağa Mahallesi*,[1344] *Kapı Ağası Mahmud Ağa Mahallesi*[1345] gibi. İncelediğimiz dönemde Kapı Ağalığından vezirliğe terfi eden paşalar da dâhil olmak üzere vakfı bulunan yirmi dokuz Bâbüssaâde Ağası mevcuttur. Bu vakıflar 15. yüzyıl sonlarından 18. yüzyıl başlarına

[1341] BOA, TSMA.d, 2352/253, vr.2a.

[1342] BOA, TSMA.d, 2352/253, vr.2a.

[1343] BOA, A.RSK.d, 1524, s.78 (23 Za 1061 / 7 Kasım 1651).

[1344] BOA, TSMA.e, 1243/27 (27 L 1138 / 28 Haziran 1726).

[1345] BOA, Sadaret Mektubî Kalemi Nezaret ve Devair Belgeleri (A.MKT.NZD), 406/81 (11 N 1268 / 12 Mart 1862).

kadar geçen süreçte Ak ağalar içinden yükselerek Bâbüssaâde Ağalığına getirilen kişiler tarafından kurulmuştur. Sahip oldukları büyük nüfuz ve kazandıkları devasa servet, onlara hayır yapma yolunda önemli imkânlar tanımıştır. Kurdukları vakıflar genellikle eğitim, dinî hizmetler ve sosyal yardım gibi farklı alanlarda faaliyet göstermiştir. Bu şekilde Osmanlı toplumunda hayırseverlik ve sosyal yardımlaşma kültürünün gelişmesine katkıda bulunmuşlardır.

Ali Ağa (Atik Ali Paşa)

Bâbüssaâde Ağalığı görevini yürüttükten sonra II. Bayezid döneminde sancakbeyi olarak atanan ve daha sonra veziriazamlığa kadar yükselen Atik Ali Paşa'nın çeşitli yerlerde bânisi olduğu birçok önemli eseri bulunmaktadır. İstanbul Çemberlitaş'ta bir külliye[1346] yaptıran Atik Ali Paşa, aynı zamanda Karagümrük'te "Cami-i Küçük" adıyla bilinen bir cami inşa ettirmiştir.[1347] Ayrıca, Kariye Manastırı'nı camiye çevirterek yakınında bir medrese yaptırmıştır.[1348] Payitaht şehirlerinden Edirne'de bir cami[1349] yaptıran Ali Paşa'nın Semendire Kalesi'nde de bir zaviyesi[1350] bulunmaktadır. Çatalca'da bir cami, Amasya'da bir mektep,[1351] Bursa'da bir imaret ve Mora'daki birkaç sıbyan mektebi de Ali Paşa'nın hayratı arasındadır.[1352]

Süleyman Ağa

II. Bayezid döneminde Bâbüssaâde Ağası olan ve "Uzun" lakabıyla anılan Süleyman Ağa İstanbul'da bir cami yaptırmıştır. Caminin kitabesinde yapılış tarihi 1506 olarak belirtilmiştir. Süleyman Ağa'nın kabri de bu cami içerisinde bulunmaktadır.[1353]

Hüseyin Ağa

Bâbüssaâde Ağası Hüseyin Ağa'nın İstanbul'un Türk-Müslüman kimliğinin güçlenmesindeki rolü ve vakıflarının önemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun dinî ve kültürel dokusunu anlamak için önemli bir örnektir. Fetihten sonra fethin sembolü

[1346] BOA, KK.d, 7517, s.29 (12 M 1085 / 18 Nisan 1674).

[1347] BOA, A.DVNS.RSK.d, 8, s.201 (12 N 1121 / 15 Kasım 1709).

[1348] BOA, A.RSK.d, 1526, s.389 (22 Ra 1065 / 30 Ocak 1655); BOA, A.DVNS.RSK.d, 15, s.190 (13 M 1126 / 29 Ocak 1714).

[1349] BOA, A.DVNS.RSK.d, 4, s.49 (3 R 1118 / 15 Temmuz 1706).

[1350] BOA, A.DVNS.RSK.d, 7, s.236 (4 Ca 1121 / 12 Temmuz 1709).

[1351] BOA, A.RSK.d, 1474, s.46 (9 Ca 1004 / 9 Şubat 1596); BOA, A.DVNS.RSK.d, 9, s.6 (27 Z 1122 / 16 Şubat 1711).

[1352] Mehmet İpşirli, "Atik Ali Paşa", *TDVİA*, IV, (1991), s.65.

[1353] Ayvansarâyî Hüseyin Efendi Alî Sâtı' Efendi Süleyman Besîm Efendi, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, haz. Ahmet Nezih Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul 2001, s.615.

olarak camiye tahvil edilen Ayasofya'nın yanı sıra ilerleyen zamanlarda başka kilise ve manastırların da camiye dönüştürüldüğünü görmekteyiz.[1354] Hüseyin Ağa da İstanbul'da Aya Sergios ve Bakhos adlı kiliseleri camiye dönüştürerek Küçük Ayasofya Vakfını kurmuştur. Külliye şeklinde teşkil edilen vakfın, 953 (1546) tarihli *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nde yer alan 913 (1507) tarihli vakfiye özetinde cami, mektep, tekke ve imaretten oluştuğu anlaşılmaktadır. Vakfın geliri İstanbul, Galata ve Edirne'de bulunan hanlar, dükkânlar, evler ve araziler ile İznik ve İstanbul yakınlarında kendisine temlik edilmiş bazı köylerden oluşmaktaydı. Gelirlerdeki en büyük pay senelik 42.500 akçe ile caminin yakınında yer alan çifte hamama aittir.[1355] Vakfiyesinde belirtilen şartlara göre nazırlık görevini Bâbüssaâde Ağası yürütecektir. Vakfın tevliyeti ise kendisinden sonra azat edilmiş kölelerden en uygun olana şart koşulmuştur.[1356]

Hüseyin Ağa'nın Küçük Ayasofya Vakfının yanı sıra İstanbul'da bir vakfı daha bulunmaktaydı. Arşiv vesikalarında vakfın yeri Tavuk Pazarı olarak geçmektedir.[1357] H.891 (M.1486) tarihli vakfiyesine göre, vakfettiği caminin yeri Eski At Pazarı'dır. Muhtemelen Eski At Pazarı denilen yer daha sonra Tavuk Pazarı olmuştur. II. Bayezid tarafından Hüseyin Ağa'ya temlik edilen Samakov, Filibe, Leskofça, Niş, Prakin, Ürgüp ve Alacahisar kasabalarında vakfın akarları bulunmaktaydı.[1358] Filibe'ye tabi Çaşnigir Köyü ve Samakov'da bulunan camileri Tavuk Pazarı'ndaki vakfına bağlıdır.[1359]

Hüseyin Ağa, bulunduğu makamın kendisine kazandırdığı serveti hayır kurumları kurarak harcamıştır. İstanbul'daki vakıflarından ayrı olarak Amasya'da da bir vakıf tesis etmiştir.[1360] Cami, mescit ve medreseden oluşan vakfın nazırlığı Bâbüssaâde

---

[1354] Semavi Eyice, "Koca Mustafa Paşa Camii ve Külliyesi", *DİA,* XXVI, (2002), s.133; Hayri Fehmi Yılmaz, "Zeyrek Kilise Camii", *DİA,* XLIV, (2013), s.377.

[1355] Ömer Lütfi Barkan, Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri 953 (1546) Târîhli*, Baha Matbaası, İstanbul 1970, s.16-17; Cami, tekke, zaviye, mektep ve akarları için ayrıca bk. BOA, TSMA.e, 592/8 (Evail-i M 909 / 26 Haziran-5 Temmuz 1503); TSMA.e, 191/22 (23 Ra 996 / 21 Şubat 1588); BOA, A.RSK.d, 1464/A, s.162 (16 Ş 991 / 4 Eylül 1583); d.1526, s.353 (26 Z 1064/7 Kasım 1654).

[1356] Barkan, Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri 953 (1546) Târîhli,* s.17.

[1357] BOA, A.RSK.d, 1524, s.30 (8 L 1061 / 24 Eylül 1651); Hakan Savun, *Kamil Kepeci 217 Numaralı Ruûs Defteri (Metin-Değerlendirme, s. 1-100)*, s.233; BOA, A.DVNS.RSK.d, 11, s.97 (10 Ş 1123 / 23 Eylül 1711). *Hadikatü'l-Cevâmî*'de Esir Pazarı yakınlarında olduğunu nakledilir ki Tavuk Pazarı ve Esir Pazarı bugünkü Çemberlitaş civarındadır (Ayvansarâyî vd., *Hadîkatü'l-cevâmi',* s.131).

[1358] Büyük Çarşı'nın (Kapalı Çarşı) doğusunda Fatih Cami Vakfı kurulmadan önce eski At Pazarı denilen bölgede dericiler toplanmıştır. Bk. Halil İnalcık, "İstanbul", *DİA*, XXIII, (2001), s.224. Caminin etrafında arazileri, Otluk Pazarı'nda arsaları, Samakov'da hamam ve dükkânları, Niş'de hamamı vardır (BOA, TSMA.d, 6996/1, vr.4b, 5b, 9b, 10a). Vakfın senelik gelirleri 41.546 akçedir (Barkan, Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri 953 (1546) Târîhli*, s.71).

[1359] BOA, A.DVNS.RSK.d, 9, s.155 (2 R 1122 / 31 Mayıs 1710); d.12, s.127 (17 Ca 1124 / 22 Haziran 1712). Masraf kayıtlarında Filibe ve Samakov'da müezzin ve hatib yevmiyeleri bulunmaktadır. Bk. Mehmet Canatar, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri 1009 (1600) Tarihli,* İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2004, s.115-116.

[1360] BOA, A.RSK.d, 1501, s.51 (8 S 1042 / 25 Ağustos 1632).

Ağası'na bırakılmıştır. 1633 senesine ait bir hesap defterinden anlaşıldığına göre, medresede müderrislik yapan kişi aynı zamanda mescitte ve camide de görev almaktaydı.[1361]

Ayas Ağa

Sultan II. Bayezid döneminde Kapı Ağası olan Ayas Ağa da Amasya'da vakıf yaptıran Bâbüssaâde ağalarındandır. Vakıf, küçük bir külliye şeklinde cami, medrese ve sıbyan mektebinden müteşekkildir.[1362] Hüseyin Ağa Medresesi; Büyük Ağa, Hüseyniye gibi isimlerle anılırken, Ayas Ağa Medresesi ise Küçük Ağa, İyas Ağa, İyasiye Şamlar Medresesi isimleriyle şöhret bulmuştur.[1363]

Karabaş Mustafa Ağa

Tophane semtinde bulunan Bâbüssaâde Ağası Karabaş Mustafa Ağa Vakfı şeyhülislamın nezaretindeydi.[1364] Başlangıçta mescit-tekke şeklinde kullanıldığı anlaşılan vakıf daha sonra Havec kızı Ayşe Hatun tarafından mescide minber konulmasıyla cami hüviyetine kavuşmuştur. Bir süre sonra minberin kullanılmaz hale gelmesi üzerine Mirzade Seyyid Abdullah tarafından masrafı kendi vakfından karşılanmak üzere minber konulmuştur.[1365] Tophane'de bulunan Topçu Ocağı'nda duacılık görevinde bulunan Hattat Demircikulu Yusuf Efendi'nin girişimiyle ocaktaki duacılık hizmeti Karabaş Mustafa Ağa Tekkesi şeyhlerine bağlanmıştır.[1366] Karabaş Mustafa Ağa Tekkesi ve Hüseyin Ağa'nın Küçük Ayasofya Vakfı dâhilindeki tekke 16. yüzyılda İstanbul'da kurulan Halveti tekkelerindendir.[1367]

İbrahim Ağa

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Bâbüssaâde Ağası olan İbrahim Ağa İstanbul, Selanik ve Üsküdar'da vakıf tesis etmiştir.[1368] İbrahim Ağa'nın vakfı mektep,

---

[1361] Müderris Mehmed Efendi medresede müderris olarak 50 akçe, mescitte imam vazifesiyle 3 akçe ve hafız-ı kütüb göreviyle iki akçe almaktadır. Sonisa kasabasındaki camide vazifesi müderris olarak yazılmıştır. Bu görevden de 20 akçe alarak toplamda günlük 75 akçe yevmiyesi vardır. (BOA, TSMA.d, 3853/1, vr.1b).

[1362] Yekta Demiralp*, İlk Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500),* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s.163.

[1363] Hüseyin Ağa'nın vakfı 894 / 1488-1499 tarihinde, Ayas Ağa'nın vakfı ise 900 / 1494-1495 tarihinde tanzim edilmiştir (Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Efendi [Yaşar], *Amasya Tarihi,* I, haz. Mesut Aydın, Güler Aydın, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2007, s.153,168).

[1364] BOA, C.EV, 258-13156/2 (Ra 1152 / Haziran-Temmuz 1739).

[1365] Ayvansarâyî vd., *Hadîkatü'l-cevâmi'*, s.461; BOA, C.EV, 73/3606 (9 Ra 1193 / 27 Mart 1779).

[1366] Muhittin Serin "Yûsuf Efendi, Demircikulu", *DİA,* Ek II, (2019), s.677.

[1367] Ayşenur Bölükbaşı, *XVI. Yüzyılda İstanbul'daki Halveti Tekkeleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2015, s.41-42.

[1368] BOA, A.RSK.d, 1464/A, s.83 (10 C 991 / 1 Temmuz 1583).

tekke-zaviye ve mescitten oluşmaktaydı. Üsküdar'da zaviyesinin yanı sıra yolcular için yapılmış bir kervansarayı vardı.[1369] İbrahim Ağa Zaviyesi Üsküdar'daki para vakıfları arasında yer almaktadır. Vakıftaki para işlemleri kefil gösterilmek suretiyle yapılırdı. İhtiyacı olanların vakıftan aldıkları para genellikle bir yıl vadeyle onu on bir hesabı üzerinden verilirdi.[1370] *Muamele-i şer'iyye* de denilen bu işlem vakıf parasını nemalandırmak yani vakfın kâr etmesi amacıyla yapılırdı. İbrahim Ağa Vakfı'nın şartnamesine göre onu on bir hesabı üzerinden verilen paranın geri ödemesiyle vakıf %10 kâr elde edecekti.[1371] Ağanın ayrıca İstanbul'da Ayasofya-i Kebir yakınlarında bir mektebi bulunmaktaydı.[1372] Bu mektebe bağlı olarak Karamürsel kazasında bir mektep daha yaptırmıştı.[1373]

Haydar Ağa

Bâbüssaâde Ağalığından vezirliğe terfi eden Haydar Paşa İstanbul'da mektep, medrese ve mescitten müteşekkil bir vakıf tesis etmişti. Haydar Paşa'nın vakfı Bâbüssaâde Ağası'nın nezaretindeydi.[1374]

Cafer Ağa

Kanuni Sultan Süleyman döneminde görev yapan Cafer Ağa, henüz Hazinedarbaşı iken Halep'te değirmen satın almıştı.[1375] Hem payitahtta hem de devletin farklı coğrafyalarında hayır eserleri kuran Cafer Ağa, Antakya'da cami, mektep ve Kurşunlu Han ismiyle maruf bir han ve Çorum'da çeşme yaptırmıştı.[1376] Antakya'daki vakfı 17. yüzyıl ortalarında harap hale gelmiştir. 1657 yılında vakfın tamir ve bakımını yapmak şartıyla Antakya sakinlerinden Ali mütevelli olarak atanmıştır. Tevliyetin

---

[1369] BOA, A.RSK.d, 1524, s.61 (12 Za 1061 / 27 Ekim 1651); d.1540, vr.1a (22 M 1081 / 11 Haziran 1670); BOA, TSMA.e, 890/3 (Evail-i Za 981 / 22 Şubat-3 Mart 1574).

[1370] Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği*, TTK, Ankara 2003, s.168.

[1371] İlzâm-ı ribih de denilen işlem için bk. İsmail Kurt, *Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1996, s.101-102.

[1372] BOA, A.DVNS.RSK.d, 8, s.277 (20 L 1121 / 23Aralık 1709); Anıl Kır, *Kamil Kepeci 217 Numaralı Ruûs Defteri (Metin-Değerlendirme, s. 101-202)*, s.80.

[1373] Mektepte muallim günlük 5 akçe halife ise günlük 3 akçe almaktadır. Bk. BOA, İE.EV, 40/4579 (1 Ca 1132 / 11 Mart 1720).

[1374] BOA, TSMA.d, 3373/2, vr.1bvd. (M 1011 / Haziran-Temmuz 1602); BOA, KK.d, 258, s.8 (27 M 1054 / 5 Nisan 1644).

[1375] Halep'teki değirmenleri ve Hazinedarbaşılığı için bk. BOA, TSMA.e, 1077/4 (10 R 953 / 1O Haziran 1546).

[1376] BOA, TSMA.e, 767/13 (Evahir-i C 970 / 15-23 Şubat 1563); BOA, A.RSK.d, 1526, s.65 (26 L 1062 / 30 Eylül 1652); BOA, KK.d, 270, s.45 (23 L 1067 / 4 Ağustos 1657); BOA, A.DVNS.RSK.d, 12, s.234 (20 C 1124 / 25 Temmuz 1712).

Antakya halkından birisine verilmesi, vakfın mütevelli tayinlerinde diğer ağaların vakıflarından farklı olarak azat edilmiş köle şartı aranmadığını göstermektedir.[1377]

Cafer Ağa'nın İstanbul'da Ayasofya-i Kebir Camii yakınında inşa ettirdiği bir de medresesi bulunmaktadır.[1378] Vakfın İstanbul'daki akarları 1608 yılındaki yangında tahrip olmuştur. Akarların yeniden inşası için yapılan teftiş sonucunda, belirlenen harcama tutarına vakıf gelirlerinin yetmediği ortaya çıkmıştır. Bâbüssaâde Ağası Mustafa Ağa'nın arzı üzerine İstanbul kadısına hitaben yazılan hükümle, inşa süreci bitene kadar vakıf görevlilerinin *rakabe*[1379] olmasına karar verilmiştir.[1380] İstanbul ve Antakya'nın yanı sıra Kudüs sancağına bağlı Remle kazasında cami ve mektep, Bursa'da bir cami ve muallimhane,[1381] Edirne'de ise musluk yapımı için iki bin elli akçe vakfetmiştir.[1382]

Yakub Ağa

Bâbüssaâde ağaları arasında serveti ile ilgili önemli bilgilere ulaşabildiğimiz kişilerden biri de Cafer Ağa'nın ardından göreve gelen Yakub Ağa'dır. Kilercibaşı bulunduğu sırada Gebze eski çarşıda birçok dükkân inşa ettirmiş;[1383] ancak bu mülklerini bir vakfa ilhak etmemiştir. Kastamonu'da cami, mektep ve medreseden oluşan bir külliye teşkil etmiştir.[1384] İstanbul Samatya'da hamamı ve başhanesi bulunan Yakub Ağa, daha sonra hamamın yanına bir de salhane yaptırmıştır.[1385] At Meydanı'ndaki Üçler Mescidi'ne sarf edilmek üzere bazı mülklerini vakfetmiştir. Gemileri olan Yakub Ağa,

---

[1377] Cami, han, suyolları ve Haremeyn'de olan değirmenleri tamir etmek şartıyla tayin edilmiştir. Bk. BOA, KK.d, 270, s.45 (23 L 1067 / 4 Ağustos 1657). 18. yüzyılda vakfın tevliyeti Kanuni Sultan Süleyman'ın Cebel-i Bakras'taki camisinin tevliyetine bağlanmıştır. BOA, A.DVNS.RSK.d, 11, s.83 (11 B 1123 / 25 Ağustos 1711).

[1378] İstanbul ve Antakya'daki vakfın akarları için bk. BOA, TSMA.d, 3544/9.

[1379] Rakabe vakıfların tamire ihtiyacı olduğu zamanlarda vakıf görevlilerinin maaşlarının verilmeyip toplanarak vakfın tamirine harcanmasıdır. Geniş bilgi için bk. Mefail Hızlı, "Osmanlı Vakıf Siteminde "rakabe", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:6, Sayı:6, (Bursa 1994), s.53-70.

[1380] Cafer Ağa vakfının akarlarından Elvanoğlu mahallesindeki kırk dört oda, on mutfak, dört fırın, on mahzen ve altı kenef yanmıştır. Yeniden inşa edilmesi gereken akarların masrafı dört yüz otuz üç bin beş yüz akçe tutarındadır. Vakfın bu meblağı karşılayacak gücü bulunmadığından görevlilerin inşa süreci bitene kadar rakabe olmasına karar verilmiştir. Bk. BOA, KK.d, 71, s.43 (16 N 1017 / 24 Aralık 1608).

[1381] BOA, A.DVNS.MHM.d, 5, s.427, h.1136 (14 Ş 973 / 6 Mart 1566); s.368, h.971 (19 B 973 / 9 Şubat 1566).

[1382] BOA, TSMA.d, 5288 (20 B 974 / 31 Ocak 1567).

[1383] Tabahhane iki yıllığına iki bin akçeye kiraya verilmiştir. Diğer dükkânların kira bedeli bin akçe olarak belirlenmiştir. Defterde binaların inşaatında çalışan kişiler ve geldikleri yerlerin isimleri yazılıdır. Bk. BOA, TSMA.d, 2919/2 (23 Ra 956 / 21 Nisan 1549).

[1384] Evahir-i L sene 965 / 6-14 Ağustos 1558 tarihli vakıfnamesine göre burada zikredilen cami ve mektep Halimi Çelebi'nin daha önce bina ettiği yapılardır (BOA, TSMA.d, 6993, vr.16a-16b). Halimi Çelebi'nin vakfı daha sonra harap hale gelmiş ve muhtemelen Yakub Ağa tarafından yenilenerek vakfiye tescil edilmiştir. Detaylı bilgi için ayrıca bk. Alaattin Dolu, "Bâbüssaâde Ağası Yakub Ağa ve Kastamonu'daki Külliyesi", *Vakıflar Dergisi,* Sayı:56, (Ankara 2021), s.35; BOA, KK.d, 222, s.258 (21 Za 978 / 16 Nisan 1571); d.270, s.25 (25 N 1067 / 7 Temmuz 1657).

[1385] BOA, TSMA.e, 859/34, lef.2 (Evahir-i B 972 / 22 Şubat-3 Mart 1565); lef.1 (Evasıt-ı Ş 972 / 14-23 Mart 1565).

Kadıköy'e bir de fener inşa ettirmiştir. Bugünkü Fenerbahçe ismi buradan gelmektedir.[1386] Galata'da bulunan dükkânlarının yanına küçük bir de hamam yaptırmıştır.[1387] Yakub Ağa'nın yaptırdığı hamamlardan biri Ayaş kazasına bağlı Yeregömü'de bulunmaktadır.[1388] Bu eserlerin yanı sıra Kırkçeşme'de bir su değirmeni yaptırmak isteyen Yakub Ağa, mahallede yaşayan Müslümanların razı olup olmadıklarını öğrenmek istemiştir. Bu hususta kendisine vekil tayin ettiği Kapıcı Kurd Bey ile birlikte mahalleye giden Mimarbaşı Sinan Ağa değirmen için yerin uygunluğunu tespit etmiştir. Mahalle sakinlerinin de değirmene razı olduklarını beyan etmesiyle burada bir değirmen inşa edilmiştir.[1389] O dönemde Küçükçekmece nahiyesine bağlı Trakatya Köyü'nde bir cami,[1390] köyün yakınlarındaki Harami Deresi'ne de köprü yaptırmıştır.[1391] Yakub Ağa'nın hayır eserleri sayesinde köyün ismi zamanla Yakuplu olarak değişmiştir. İlbasan sancağı İsbat nahiyesinde çiftlikleri olan Yakub Ağa Mujake kazasında bir köprü inşa ettirmiş,[1392] Gaferyad kazasında yaptırdığı çeşmeleri ve suyollarını da vakıf haline getirmiştir.[1393]

Mahmud Ağa

Yakub Ağa'nın vefatıyla Bâbüssaâde Ağalığı görevine atanan Mahmud Ağa İstanbul'da Toparabacılar Mahallesi ile Nahilbend Hasan Mahallesi arasında bir vakıf

---

[1386] Evahir-i Z 971 / 31 Temmuz-8 Ağustos 1564 tarihli vakfiyesinde belirtildiğine göre Silivri'de Karasu Nehri üzerinde padişahın kendisine temlik ettiği merhum İbrahim Paşa'nın harabe iki göz değirmeni, İstanbul'da Sultan Süleyman'ın imareti yakınında 6 bab oda ve ekmek fırını ve nalbant dükkânı, Servi mahallesinde altları ahırlı 25 bab oda ve Galata haricinde Kuloğlu Mahallesi'nde 1 hamam, 1 fırın, 8 bab dükkânı, İstanbul'da Sulu Manastır'da 1 hamam 15 bab dükkân ve De(v)rekani'de bir sazlığı vakfetmiştir. Bu mülklerin kiraya verilerek elde edilen ücretlerin Üçler Mescidi'ne ve Harman Kaya'da (Fenerbahçe) yaptırılan fanusun kandil yağına ve kandili yakıp söndüren kişiye verilmesi şartı koyulmuştur. (BOA, TSMA.d, 6993, vr.44a-47a); Gelmuç Burnu'ndaki fener kulesinin kandili ve yakan kişi için beşer akçe vakfetmiştir. Vakfın akarları için ayrıca bk. TSMA.d, 5588 (Tarihsiz). Fener yeri olarak hem Harman Kaya hem de Gelmiç Burnu isimleri geçmektedir. İki farklı fener olduğu düşünülebilir. Ancak Yakub Ağa'nın mülk alımlarından anlaşıldığına göre bu iki yerde Kadıköy civarındadır. Bk. BOA, TSMA.e, 745/65 (Evasıt-ı B 969 / 17-26 Mart 1562); e.859/34 (Evahir-i S 970 / 20-28 Ekim 1562); e.841/36 (Evahir-i Za 970 / 12-21 Temmuz 1563).

[1387] Galata'da olan hamam ve diğer akarları için bk. BOA, TSMA.d, 3529/2 (29 S 970 / 28 Ekim 1562).

[1388] Câmekân ve külhan bölümleri olan bir hamam inşa edilmesi için izin verilmiştir. Bk. BOA, TSMA.e, 859/32 (Evail-i C 969 / 6-15 Şubat 1562). Hamamın su ihtiyacı Veli isimli bir hayır sahibinin yaptırdığı ve Veli Pınarı diye anılan pınardan sağlanmıştır. Bk. BOA, TSMA.e, 1051/41 (11-20 C 969 / 16-25 Şubat 1562).

[1389] BOA, TSMA.e, 859/33 (1 S 970 / 30 Eylül 1562).

[1390] BOA, A.DVNS.RSK.d, 38, s.206 (16 L 1138 / 17 Haziran 1726).

[1391] BOA, TSMA.d, 6467 (29 S 973 / 25 Eylül 1565). Köprü bir Mimar Sinan eseridir. Bk. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, 6. Kitap, YKY, İstanbul 2002, s.73.

[1392] İlbasan beyine ve Mujeka kadısına hitaben yazılan bir hükümde Yakup Ağa'nın yaptırdığı köprünün alt tarafındaki değirmenlerin verdiği zararın giderilmesi istenmiştir. Sorunun çözümü mümkün değil ise değirmenlerin yıkılması emredilmiştir. Bk. BOA, A.DVNS.MHM.d, 6, s.444, h.954 (1 N 972 / 2 Nisan 1565). Çiftlikte çalışan çiftçiler için bk. BOA, TSMA.e, 434/27 (13 C 1008 / 31 Aralık 1599).

[1393] Gaferyad kazasında bulunan boyahane ile bac ve pazar mahsulü gelirleri çeşme ve suyollarının tamirine sarf edilmiştir. Muhasebe defterinde H.1017 senesinin sonuna kadar yapılan işlemler yer almaktadır. Bk. BOA, TSMA.e, 859/36 (29 Z 1017 / 5 Nisan 1609); BOA, A.DVNS.RSK.d, 14, s.175 (29 S 1125 / 27 Mart 1713).

tesis etmiştir.[1394] Mescit, mektep, medrese ve çeşmeden müteşekkil vakfın mescidi daha sonra ahalinin isteği üzerine II. Selim'in izniyle Cuma ve Bayram namazları eda edilecek şekilde camiye dönüştürülmüştür.[1395] Camide Müslümanların abdest alırken zorluk çekmesi üzerine yanında bulunan Sitti Hatun Vakfı'na ait ayda 45 akçe geliri olan ev, Mahmud Ağa'nın Kadırga Limanı'nda ayda 100 akçe gelire sahip eviyle değiştirilerek vakfa ilhak edilmiştir.[1396] Mahmud Ağa, vefatı halinde camisinin yakınında defnolunmak için arzuhal sunmuş ve bu isteği kabul edilmiştir.[1397] Sütlüce'de bulunan Çavuşbaşı veya Mahmud Ağa diye adlandırılan caminin 1307 (1889-1890) tarihli tamir kitabesinde, Kanuni Sultan Süleyman zamanında Kapı Ağası olan Mahmud Ağa tarafından yaptırıldığı yazılıdır.[1398] Ancak başka herhangi bir kaynakta bu caminin bânisi olan Mahmud Ağa'nın Bâbüssaâde Ağası olduğunu teyit edecek bir veriye rastlanmamaktadır. Aksine, Mimar Sinan hakkında yapılan araştırmalarda bu caminin bânisinin Çavuşbaşı Mahmud Ağa olduğu ortaya çıkmıştır.[1399]

Gazanfer Ağa

III. Murad ve III. Mehmed dönemlerinde Bâbüssaâde Ağalığı yapmış olan Gazanfer Ağa da önemli hayır eserleri meydana getiren isimlerden biridir. İstanbul Kırkçeşme'de bulunan vakfı medrese, çeşme ve türbeden oluşmaktadır. Eyüp Otakçılar'da harap halde bulunan Fethi Çelebi Camii'ni yeniden inşa ettirerek vakıf haline getirmiştir. Hayratından biri de Kadıköy'de bulunan Ayrılık Çeşmesi adıyla bilinen çeşmedir.[1400] Kadıköy'deki İbrahim Ağa Zaviyesi Vakfı'nın atıl vaziyetteki altı dönümlük arazisini kiralayarak bağ haline getiren Gazanfer Ağa daha sonra Müderris Mehmed Efendi'den yirmi beş dönümlük bağ arazisi satın alıp burada bir çeşme yaptırmıştır.[1401] Bağların gelirini de Kırkçeşme'deki medresesine vakfetmiştir. Gazanfer Ağa'nın vefatından sonra yapılan düzenleme ile bu bağların mukataa ile kiralanmasının

---

[1394] Akarları için bk. BOA, TSMA.e, 969/63 (Tarihsiz).

[1395] Ayvansarâyî vd., *Hadîkatü'l-cevâmi',* s.92; BOA, TSMA.e, 718/34 (8 Ca 982 / 26 Ağustos 1574).

[1396] BOA, TSMA.e, 833/10 (Evasıt-ı N 980 / 15-24 Ocak 1573).

[1397] BOA, TSMA.e, 722/7 (10 M 987 / 9 Mart 1579).

[1398] Hatice Aynur, "Kitabeler Arasında IV: Kubbeden namluya: bir kurşunlu caminin hikâyesi Sütlüce/Çavuşbaşı Mahmûd Ağa Camii ve Tamir Kitabesi", *Dergah Dergisi,* S.369, (2020) s.30-31.

[1399] Gülru Necipoğlu, *Sinan Çağı Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimarî Kültür,* çev. Gül Çağalı Güven, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013, s.645-646.

[1400] Bilal Erbil, *Gazanfer Ağa, Hayatı ve Yaptırdığı Eserler,* s.92-103.

[1401] İbrahim Ağa Vakfı'nın Kadıköy civarında iki parça halinde bulunan tahminen altı dönümlük olan ve mahsulü vakfa ait olmayan boş arazisidir. Gazanfer Ağa kira bedeli için on iki bin akçeyi peşin olarak vermiştir. Ayrıca her sene işin ehli kişiler tarafından kira bedelinin belirlenmesi uygun bulunarak küçük araziye altmış akçe, büyük araziye ise üç yüz mukataa değer biçilmiştir. Bk. BOA, TSMA.e, 876/47 (Evail-i N 998 / 4-13 Temmuz 1590). Gazanfer Ağa'nın bağlarına bitişik olan yirmi beş dönümlük arazi seksen bin akçeye satın alınmıştır. Bk. BOA, TSMA.e, 875/23 (Evail-i Ra 1006 / 12-21 Ekim 1597).

uygun olmadığı, her sene bağ mahsulünden öşür verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Vakıf mütevellisi Mustafa Ağa ile peşin kira bedeli ve öşür konusunda mutabakata varılarak bağların tasarrufu Gazanfer Ağa Vakfı'na bırakılmıştır.[1402] Gazanfer Ağa medrese yaptırmak için İstanbul'da iki sene uygun bir yer bulmayı beklemiştir. Bu bekleyişin ardından Kırkçeşme yakınında yer alan Müslüman mahallesindeki kilisenin lağvedilmesiyle boşalan araziye medrese ve türbe yaptırmasına izin verilmiştir.[1403] Gazanfer Ağa, akrabalarına vakıftan vazife de tayin etmiştir. Buna göre; kız kardeşinin evlatlarına ve onun soyundan gelenlere tevcih ettiği bu vazifeye gelen kişi erkek ise günlük 60 akçe kadın ise günlük 40 akçe ücret almaktaydı. Birden fazla kişi vazife aldığında ücret paylaştırılmaktaydı.[1404]

Vakfın önemli gelir kaynaklarından biri de Gazanfer Ağa'ya temlik edilen Kesendire adasıdır. Adanın ahalisi *avarız-ı divaniye* ve *tekâlif-i örfiye*den muaf tutulmuştur. Burayı mamur hale getiren Gazanfer Ağa her yıl elde edilen mahsulün dörtte birini Haremeyn fukarasına göndermeyi ve altı yük[1405] *zevaid* akçesini Hazine-i âmireye vermeyi şart kılmıştır. Gazanfer Ağa'nın vefatından sonra I. Ahmed'in tahta cülusu ile Rumeli'de yapılan vergi tespit çalışmalarında Başdefterdar Ahmed Paşa vakfiye şartlarını ve ahalinin vergi durumunu kontrol ederek bazı vergilerin tahsil edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Kesendire'deki vergi mükellefi bin altı yüz zimmiden yüzer akçelik içki bedeli ile sair vergilerin talep edilmesi üzerine ahali, her yıl ödenmesi gereken akçe karşılığında buğdayı vergi yerine Matbah-ı âmireye gemiyle teslim etmek istemiştir. H.1015 (M.1606/1607) senesi için vergi karşılığı olarak *İstanbulî* on iki bin kile buğday gönderilmesi uygun bulunmuş ve ayrıca bütün vergilerden muaf tutulmuşlardır.[1406] Kesendire halkının iki yıl sonra korsan saldırılarından dolayı on iki

[1402] BOA, TSMA.e, 875/26 (1 Z 1014 / 9 Nisan 1606).

[1403] BOA, KK.d, 253, s.179 (28 N 1001 / 28 Haziran 1593); BOA, TSMA.e, 892/37 (Evahir-i N 1001 / 21-30 Haziran 1593).

[1404] Vakfiyesinde günlük altmış akçe erkek akrabasına, günlük kırk akçe kadın akrabasına vazife tayin edildiği belirtilerek 7 Temmuz 1661 tarihinde Hatice Hatun'a günlük kırk akçe ile vazife verilmiştir. Bk. Anıl Kır, *Kamil Kepeci 217 Numaralı Ruûs Defteri (Metin-Değerlendirme, s. 101-202)*, s.228. Gazanfer Ağa Vakfı'nın vakfiyesinde belirtilen şartlara göre, hemşirezadesi evlatlarına günlük altmış akçe vazife tayin edildiği ve bu şarta göre günlük altmış akçe vazifeye mutasarrıf olan Ali bin Ahmed'in ölümüyle vazifesi oğulları Mehmed ve Mustafa ile kızı Afife Hatun'a günlük yirmişer akçe ile tevcih edilmiştir. Bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 8, s. 295 (27 L 112 / 30 Aralık 1709).

[1405] 1 yük akçe 100.000 akçe etmektedir. Bk. Ömer İşbilir, "Yük", s.48.

[1406] Arpa, odun, bal ve yağ vergisi, içki vergisi, oğullarının acemi oğlanı olarak alınması, hisar yapımı, kürekçilik gibi her türlü akçeli ve akçesiz vergiden muaf tutulmuşlardır. Bk. BOA, TSMA.d, 1580, vr.4b-5a (21 Ca 1014 / 4 Ekim 1605).

bin kile buğdayı ödeyememesi nedeniyle Bâbüssaâde Ağası Mustafa Ağa'nın arzıyla halkın ödediği miktarın dokuz bin kileye düşürülmesine karar verilmiştir.[1407]

Gazanfer Ağa, Osmanlı topraklarına geldiği ilk yıllarda hayatını geçirdiği Kütahya Gediz'de bir külliye inşa ettirmiştir. Buradaki vakfı; cami, dârülkurra, sıbyan mektebi, hamam, çeşme ve suyollarından oluşmaktaydı. Bunların yanı sıra vakfiyesinde yer alan bilgiye göre Medine'de de bir cami yaptırmıştır.[1408]

Kayış Mustafa Ağa

Gazanfer Ağa'dan sonra Bâbüssaâde Ağası olan Kayış Mustafa Ağa, Eyüp'ün Karaki Mahallesinde bir medrese inşa ettirerek vakıf haline getirmiştir.[1409] Buradaki vakfının yanı sıra Bosna'nın Lubin kasabasında cami ve mektepten müteşekkil bir vakfı daha vardı.[1410] 1618 senesinde tanzim ettirdiği vakfiyesinde, daha önceden Eyüp'te medrese yerine dârülhadis yaptırmak istediği; ancak daha sonra vazgeçip medreseye dönüştürdüğü yazılıdır. Lubin'deki cami ve muallimhane için işletilmek üzere iki bin akçe vakfetmiştir. Paranın işletimiyle ilgilenmesi için de bir görevli tayin etmiştir. Ayrıca Lubin'deki vakfın İstanbul'daki vakıfla ilişkilendirilmemesini istemiştir. İbrahim Paşa Sarayı'ndaki iç oğlanlarından on beş kişiye ve Yeni Saray'daki baltacılardan on beş kişiye birer cüz okumaları şartıyla vakıftan ücret tayin etmiştir. Medresesindeki çeşme ile İstanbul ve yakınlarındaki bazı kasabalarda bulunan çeşmelerin suyolcularına vakıftan ücret verilmesini şart kılmıştır. Üsküdar'da yaptırdığı köprü için de daha önce köprünün tamirine vakfettiği dükkânın gelirlerini vakfına ilhak ederek tamire ihtiyaç olduğunda bunun vakıftan karşılanmasını istemiştir.[1411]

Osman Ağa

Bâbüssaâde Ağalığına terfi etmeden önce henüz Hazine Kethüdası iken kazancını hayır işleri için harcayan Osman Ağa, kurmuş olduğu vakfın nazırlığını

[1407] BOA, TSMA.d, 1580, vr.6b (29 M 1016 / 26 Mayıs 1607).

[1408] Bilal Erbil, *Gazanfer Ağa, Hayatı ve Yaptırdığı Eserler*, s.106-112. Ayrıca bk. BOA, A.RSK.d, 1477, s.7 (4 S. 1013 / 2 Temmuz 1604); BOA, A.DVNS.RSK.d, 13, s.46 (9 N 1124 / 10 Ekim 1712).

[1409] "*Medrese-i sahn, Kapu Ağası Mustafa Ağa müderrisi Abdurrahman'a verilmek buyuruldı. Medrese-i Mustafa Ağa (boşluk) müderrisi olan Hüseyin'e verilmek buyuruldı.*" BOA, KK.d, 257, s.136 (15 Za 1031 / 21 Eylül 1622); "*Tevliyet-i vakf-ı medrese-i Bâbüssaâde-i sâbık müteveffâ Kayış Mustafa Ağa der-karye-i Karaki der-İstanbul ve Eyüb.*" BOA, A.RSK.d, 1563, s.52 (26 Ş 1116 / 24 Aralık 1704); Akarları için bk. BOA, TSMA.d, 7467 (Tarihsiz).

[1410] Elma Korić, "An Undated Defter Of Kapuagha Kayiş Mustafa Agha's Waqf For Madrasa (Dâru-l Hadîs) in Istanbul / Kapuağası Kayış Mustafa Ağa'nın İstanbul'da Medrese (Dâru-l Hadîs) Vakfına Ait Tarihsiz Bir Defter", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, Sayı:54, (Ankara 2023), s.95. Vakfın alacaklarıyla cami, muallimhane ve diğer masraflar için bk. BOA, TSMA.d, 3678/1 (1 C 1026 / 8 Nisan 1617).

[1411] BOA, TSMA.d, 6952 vr.6a-13b (Evahir-i Z 1018 / 17-25 Mart 1610).

Hazinedarbaşı'ya bırakmıştır.[1412] İpsala'da suyolları ve çeşmeler yaptırmıştır. Sultan Süleyman, Sultan Selim, Sultan Murad ve Gazanfer Ağa'ya Kuran okunması ve Medine-i Münevvere'de ihtiyacı olan insanlara para yardımı yapılması için vakıf akarlarının gelirlerinin bir kısmını vakfetmiştir.[1413] Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa Kadıköy'de bir cami ve mektep inşa ettirmiştir. Vakfın İstanbul, Galata ve Üsküdar'da akarları bulunmaktaydı.[1414] Has Ambar'daki acemi oğlanları için bir miktar para bağışlamış, vakfettiği bu paradan Karahisar Beyi Hüseyin Bey'e doksan bin akçe verilmiştir. Verilen paranın altmış sekiz bin akçesi alınmış, kalan otuz bin akçe için mübaşir gönderilmiştir. Vakıftan verilen doksan bin akçe karşılığında tahsil edilen para doksan sekiz bin akçedir. Bu durum diğer vakıflarda da sık sık gördüğümüz üzere, paranın işletildiğini göstermektedir.[1415] Ayrıca Galata Sarayı'ndaki iç oğlanları için elli iki adet ve İbrahim Paşa Sarayı'ndaki gulamlar için otuz dört adet sini vakfetmiştir.[1416] Mekke ve Medine'ye gönderilecek buhurlar için de kendisine temlik edilen Kerpeniş ve İznik kazalarının gelirlerini bağlamıştır.[1417]

Çerkes Mehmed Ağa

Bâbüssaâde Ağası Çerkes Mehmed Ağa I. Mustafa ve II. Osman dönemlerinde görev yapmıştır. Yalova Kocaderesi'nde bir cami yaptıran Mehmed Ağa, ahirete intikal etmeden önce kendi ruhu için vakıf kurmuştur. Mezarı At Meydanı yakınlarında bulunan Çerkes Mehmed Ağa'nın vakfı, vesikalarda *vakf-ı türbe-i Çerkes Mehmed Ağa* ibaresiyle yer almaktadır.[1418] Vakfın İstanbul, Kadıköy ve Kocaderesi'nde akarları bulunmaktadır.[1419]

[1412] BOA, A.RSK.d, 1534/A, s.56 (23 Za 1072 / 10 Temmuz 1662).

[1413] Suyolları, çeşmeler ve diğer hususlar için bk. BOA, TSMA.d, 3615/1 (29 R 1007 / 29 Kasım 1598); d.3615/3 (1013 / 1604-1605).

[1414] Kadıköy'deki camisi ve odaları için bk. BOA, TSMA.e, 1114/42, lef.2 (1031 / 1621-1622). Cami ve mektep masraflarıyla Galata, Aksaray ve Gedikpaşa'da bulunan akarları için bk. BOA, TSMA.d, 3615/4 (1 M 1032 / 5 Kasım 1622).

[1415] BOA, A.DVNS.MHM.d, 80, s.358, h.869 (8 M 1024 / 7 Şubat 1615).

[1416] Galata Sarayı'ndaki iç oğlanlarına vakfettiği siniler ve diğer hususlar için bk. BOA, TSMA.d, 6942 vr.63a-82b. Osman Ağa'nın vakıfları için ayrıca bk. Meral Bayrak Ferlibaş, *Enderun Hazine Kethüdası ve Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa'nın Evkafı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2021. İbrahim Paşa Sarayı'na vakfedilen sinilerin kalaylanması için bin üç yüz altmış akçe, tamiri için altı yüz akçe masraf vakıf tarafından karşılanmıştır. Bk. BOA, TSMA.e, 1130/42 (Ş 1020 / Ekim-Kasım 1611).

[1417] BOA, İE.EV, 24/2825 (22 Ca 1103 / 10 Şubat 1692).

[1418] BOA, A.DVNS.RSK.d, 9, s.153 (R 1122 / 3 Haziran 1710). Türbede mütevelli olan kişinin yevmiyesi on akçe idi. Bk. BOA, A.DVNS.RSK.d, 4, s.172 (5 B 1118 / 13 Ekim 1706).

[1419] "*Merhum el-hacı Kapu Ağası Çerkes Mehmed Ağa hazretleri kendüleri ruh-i şeriflerine vakf eylediği akaratı beyan eder sene 1043*." Ahırkapı yakınlarında yedi oda her biri günlük iki akçeden on dört akçe gelire sahiptir. Aylık dört yüz yirmi akçe geliri vardır. Saray yakınlarında yedi oda aylık dört yüz yirmi akçe geliri vardır. On dört oda aylık sekiz yüz kırk akçe geliri vardır. Şuhud Kapısı'nda fevkani odalar ve dükkânlar Yahudi Yasef tasarrufundadır. Senelik yirmi beş bin akçe gelire sahiptir. Türbe-i fevkani oda her sene bin akçe tasarruf eder ve

Halil Ağa

IV. Murad döneminde Bâbüssaâde Ağası olan Halil Ağa, emekli olduktan sonra İstanbul'da Hayreddin Mahallesi'nde ikamet etmiştir. Saraydan ayrıldıktan uzun süre sonra 1650 yılında vakfını tescil ettirmiştir.[1420] Üsküdar kazasına bağlı Kadıköy'de vakıf binasının bulunduğu arsa Sultan Süleyman Evkafı'ndan mukataa olarak alınmıştır.[1421] Burada dört büyük odası, üç sofası, kenefi, mutfağı, kileri, hamamı, su kuyusu, ahırı, samanlığı ve aşağısında on küçük odası bulunan bir mülkü bulunmaktaydı. Mülkün civarında bostanı ve yirmi beş dönüm bağı vardı. Bunların dışında Hadım İsmail Ağa'nın mülkünün bulunduğu arsanın da sahibiydi.[1422] Halil Ağa'nın İstanbul Yedikule yakınlarında Bucakbağı denilen yerde, içerisinde köşk bulunan bir bostanı ve Büyük Ayasofya yakınında Hayreddin Mahallesi'nde sekiz odalı ve altında dükkânı olan bir mülkü vardı. Bu mülklerini ve bir miktar parayı vakfetmişti.[1423] Şartnamesinden anlaşıldığına göre, nakit parası ve akarlarından gelen paralar ile onu on bir hesabı üzerinden işlem yapan bir para vakfıydı. Borç paranın verilmesi için şahsın kuvvetli bir teminat ile ödeme gücüne sahip bir kefil veyahut ikisinden birisini göstermesi şartı bulunmaktaydı. Vakfın tevliyet ve nezaretini kendisi hayatta bulunduğu için üzerine almıştı.[1424] Vefatının ardından Büyük Oda iç oğlanlarından otuz kişinin her gün bir yerde toplanıp İkindi namazından sonra birer cüz okuyarak hatim indirmelerini istemiş ve bunun karşılığında her birine vakıftan iki akçe tayin etmiştir. Vakfın nazırlığı Kapı Ağası'na bırakılmıştır.[1425] Sağlığında vakfın nezaret ve tevliyetini üzerine alan Halil

Sultan Ahmed Han vakfına verir. Kadıköy'de Karakaş zimmi tasarrufunda olan bir bağ tımardan gayrı beş bin akçe mahsul verir. Dört yüz elli akçe Sultan Selim Vakfına verilir. Çengelköy'de bahçe ustası altı bin akçe tımardan beş bağ tasarruf eder. Bin beş yüz akçesi Fazlullah Paşa Vakfına gider. Ve Samaki'de yedi bab vakıf değirmeni iptal yatar. Koca Deresi'nde fırın ve hamam ve dört dükkân ve üç değirmen ve üç bağçe ve bağ her sene Kapudan Paşa hazretleri on bin akçeyle tasarruf eder. Mezkûr merhum Elhac Mehmed Ağa hazretleri vakfettiği akarat bunlardan başka bir nesne yoktur. Bk. BOA, TSMA.d, 3816, s.2 (1043 / 1633-1634); BOA, A.DVNS.RSK.d, 4, s.172. (5 B 1118 / 13 Ekim 1706).

[1420] BOA, TSMA.d, 6928, vr.9a. (Evahir-i Ra 1060 / 24 Mart-2 Nisan 1650).

[1421] "Kadı köyünde vaki arsası merhum Sultan Süleyman Han aliye'r-rahmete ve'l-ğufran evkafından mukataalu vakf ve binası kendü mülki sarihi olan…" (BOA, TSMA.d, 6928, vr.12a-12b).

[1422] BOA, TSMA.d, 6928, vr.12b-14b).

[1423] Yedikule yakınlarında Bucakbağı'nda dolap, su kuyusu, kapı üstünde olan ocaklı bir odası, ahırı, havuz üstünde bir köşkü ve bostanı bulunmaktaydı. Ayasofya-i Kebir yakınlarında Hayreddin Mahallesi'nde üç kâşi (çinili) odası havuzlu mermerli bir odası ve sofası, kapı üstünde bir odası, ocaklı bir odası, hamam, ahır ve samanlık ile su kuyusu ve kenefi, bir kâşi billurlu (camlı) odası ve meyve ağaçları, iki kileri ve mutfağı ve altında dükkânı bulunan mülküyle bin adet riyali kuruşu vardı. (BOA, TSMA.d, 6928, vr.14b-15a).

[1424] BOA, TSMA.d, 6928, vr.17a-17b.

[1425] BOA, TSMA.d, 6928, vr.18a-20a.

Ağa'nın vakfını tescil ettirdikten sonraki birkaç sene içinde vefat ettiği anlaşılmaktadır. 1654 senesinde vakfa yapılan tayinlerde Bâbüssaâde Ağasının arzı bulunmaktadır.[1426]

Malatyalı İsmail Ağa

IV. Murad döneminde Bâbüssaâde Ağası olan kişilerden bir diğeri Malatyalı İsmail Ağa'dır. Üsküdar'da Hüseyin Ağa Mahallesi'nde bir cami yaptırmıştır.[1427] Memleketi Malatya'da Aspuzu Mahallesi'nde bir cami inşa ettirmiştir.[1428] İstanbul'da Ayasofya-i Kebir yakınlarında zaviyesi vardır.[1429] İsmail Ağa'nın Üsküdar, İstanbul ve Malatya'da tesis ettiği vakıfların nazırı Saray Ağası'dır. Tevliyetini ise akrabalarına bırakmıştır.[1430]

Cündi Mehmed Ağa

Hazine Kethüdası ve Hazinedarbaşı görevlerini ifa ettikten sonra Bâbüssaâde Ağalığına terfi eden Cündi Mehmed Ağa İstanbul'da bir vakıf tesis etmiştir. Amasya Sonisa'da bir mescit yaptırmıştır. Vakfı Hazinedarbaşı'nın nezareti altındadır.[1431] Üsküdar'da akarları bulunmaktadır.[1432]

Cedid Gazanfer Ağa

Emekli olduktan sonra İstanbul'da Üskübi Mahallesi'nde ikamet eden Bâbüssaâde Ağası (Cedid) Gazanfer Ağa, Galata Sarayı'ndaki iç oğlanları için vakıf kurmuştur. Vakfın tevliyeti günlük on altı akçe ile Galata Sarayı'ndaki Teberdarlar Kethüdası'na verilmiştir. Vakfın nazırlığını ise İstanbul Kadısı yapmaktaydı.[1433] 1673 yılında mahkemeye intikal eden bir miras davasından anlaşıldığına göre para vakfı olarak kurulmuştur. Vefat eden mütevellinin tevliyeti esnasında, vakıf için satın aldığı arsa ve üzerine yaptırdığı odalarda hak iddiasında bulunan kızının talebi üzerine mahkemede dava görülmüştür. Vakıftan bahsedilirken, Gazanfer Ağa'nın *nukûd-ı*

[1426] Bâbüssaâde Ağası'nın yaptığı atamalar için bk. BOA, A.RSK.d, 1526, s.319 (21 N 1064 / 5 Ağustos 1654); s.324 (8 L 1064 / 22 Ağustos 1654); d.1529, s.152 (14 S 1066 / 13 Aralık 1655).

[1427] BOA, KK.d, 270, s.156 (19 Ra 1068 / 25 Aralık 1657).

[1428] Aysun Yılmaz, *271 Numaralı Ruûs Defteri (1069-1071/1659-1660) (Metin ve Değerlendirme)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümüşhane 2020, s.92,113.

[1429] BOA, KK.d, 275, s.23 (12 N 1081 / 23 Ocak 1671).

[1430] BOA, A.DVNS.RSK.d, 5, s.202 (8 L 1081 / 18 Şubat 1671).

[1431] BOA, KK.d, 258, s.44 (11 Ca 1054 / 16 Temmuz 1644); BOA, A.RSK.d, 1516/B, s.35 (11 Ca 1054 / 16 Temmuz 1644); d.1517, s.59 (11 Za 1055 / 29 Aralık 1645); BOA, A.DVNS.RSK.d, 2, s.113 (11 C 1117 / 30 Eylül 1705).

[1432] BOA, TSMA.e, 1100/20 (1 S 1059 / 14 Şubat 1649).

[1433] BOA, KK.d, 275, s.31 (8 L 1081 / 18 Şubat 1671).

mevkûfe vakfı olarak zikredilmesi, vakfın bir para vakfı olduğunu göstermektedir.[1434] Vakfın 18. yüzyılda Galata Sarayı ve İbrahim Paşa Sarayı medreselerine ilhak edildiği ve görevli atamalarının Şeyhülislam tarafından yapıldığı görülmektedir.[1435]

Ağa Abdurrahman Paşa

Kendi türbesi için vakıf kuran Bâbüssaâde ağalarından biri de Ağa Abdurrahman Paşa'dır. Türbesi Eyüp'te bulunmaktadır. Türbenin yakınında bir de çeşmesi vardır.[1436] Vakfiyede yer alan bilgiye göre, üzeri kurşun örtülü türbe ve sebili Ağa Abdurrahman Paşa ile halefi Bosnevi Hasan Ağa vefatlarında defnolunmak üzere müşterek olarak mülk edinmişlerdir.[1437] Ağa Abdurrahman Paşa, Haremeyn'de ihtiyacı olanlara gönderilmek kaydıyla yüz kuruş; Mekke'deki sâlih kişiler ile Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan'ın türbelerine bakacak, sakalık hizmetini yerine getirecek ve sair hayır işleri ile ilgilenecek kişilere verilmek üzere de onu on bir hesabıyla işletilmek şartıyla üç yüz kuruş vakfetmiştir.[1438] 1648 yılında tanzim ettirdiği diğer vakfiyede, üç bin iki yüz elli riyal kuruşun işletilmesini ve kârından gelen paralarla Ayasofya vaizinin Pazartesi sarayın dış kilerinde, Cuma günleri ise Has Fırın'da vaaz vermesini istemiştir. Ayrıca, kendi ruhu için dua etmesi şartıyla Dolapçılar Mescidi imamına, Ambarcılar hocasına, Has Fırın imamına ve iç oğlanlarından Kuran tilavet edenlere vazifeleri karşılığında akçe vakfetmiştir.[1439] Aynı yıl yeni bir vakfiye düzenlemiştir. İşletilerek kullanılmak üzere vakfettiği iki bin kuruşun bin kuruşundan kazanılan yıllık sekiz bin akçenin Narda'da yaptırdığı han için sarf edilmesini istemiştir.[1440] 1650 senesinde tanzim ettirdiği vakfiyede ise Eyüp İskelesi civarında türbesi için satın aldığı yer ve suyolu hissesiyle vakfettiği emlaki yer almaktadır.[1441] Vakfın akarları, İstanbul ve Üsküdar'da

---

1434 *114 numaralı Galata Mahkemesi Sicil Defteri*, LIV, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür A.Ş Yayınları, İstanbul 2019, s.354, h.234 (10 C 1084 / 22 Eylül 1673).

1435 BOA, A.DVNS.RSK.d, 2, s.339 (7 N 1117 / 23 Aralık 1705); d.3, s.49 (4 Za 1117 / 17 Şubat 1706); BOA, İE.EV, 51/5649 (15 M 1124 / 23 Şubat 1712).

1436 BOA, A.RSK.d, 1534/A, s.31 (8 N 1072 / 27 Nisan 1662).

1437 BOA, TSMA.d, 6951, vr.45a-45b (1 R 1060 / 3 Nisan 1650).

1438 Medine'ye gönderilecek elli kuruşun on kuruşunu Şeyh Ahmed Zaviyesi fukarasına, on kuruşu Şeyh Abdulkadir Geylani Zaviyesi fukarasına, on kuruşu şehirdeki ağalara, on kuruşu hatiplere, on kuruşu müezzinlere verilmesini şart koşmuştur. Kâbe'ye gönderilecek elli kuruşun on kuruşu Kâbe'deki ağalara, on kuruşu hatiplere, on kuruşu müezzinlere, on kuruşu Kâbe-i Muazzama'da olan zaviye fukarasına, on kuruşu Kâbe'de olan Şeyh Geylani fukarasına vakfedilmiştir. Diğer şartlar için bk. BOA, TSMA.d, 6951, vr.5b-12a (1 C 1057 / 4 Temmuz 1647).

1439 Ayrıca her Ramazan-i Şerif'te Has Fırın'daki ekmekçilere akşam yemeği verilmesi ve nazır olarak iki akçeyle ekmekçibaşının tayin edilmesi istenmiştir. Meydan imamına dua etmeleri şartıyla vazife verilmiştir. Vakfa akar alınması lazım gelirse Kapı Ağası olanların marifetiyle alınması uygun görülmüştür. Vakfiye ile ilgili diğer şartlar için bk. BOA, TSMA.d, 6951, vr.16a-26a (20 S 1058 / 16 Mart 1648).

1440 BOA, TSMA.d, 6951, vr.32b-39b (5 Za 1058 / 21 Kasım 1648).

1441 BOA, TSMA.d, 6951, vr.45b-69b (1 R 1060 / 3 Nisan 1650).

bulunmaktaydı.[1442] Ayrıca, Enderun'daki iç oğlanlarının kurra şeyhliği Abdurrahman Paşa'nın Vakfı'na bağlıydı. 1652 senesinde vefat eden Şeyhülkurra Yusuf Efendi'nin yerine Ayasofya-i Kebir İmamı Mustafa Efendi atanmıştı.[1443]

Bosnevî Hasan Ağa

İstanbul Kumkapı'da Süleyman Ağa Mahallesi'nde bir muallimhane yaptıran Bosnevî Hasan Ağa, vakfın arsasını Süleyman Ağa Vakfı'ndan senelik iki yüz akçeye kiralamıştı. Henüz Hazinedarbaşı iken 1656 yılında tescil ettirdiği vakfiyesinde, İstanbul ve Galata'da bulunan akarlarını muallimhaneye vakfettiği yazılıdır.[1444] Bir yıl sonra tanzim ettirdiği başka bir vakfiyeye göre ise nakit parasını onu on bir hesabı üzere işleterek vakıf haline getirmiş ve bu paranın bir kısmını muallimhanede eğitim gören yirmi sıbyanın kıyafet ihtiyacı ve muallimhane görevlilerine yılda bir kıyafet verilmesi gibi şartlarla bağışlamıştır.[1445] Bâbüssaâde ağası olduktan sonra Bosna'nın Priyor kazasına bağlı Mekurce Köyü'nde inşa ettirdiği cami için iki bin riyal kuruşu onu on bir hesabı üzere işletilmek üzere vakfetmiştir. İşletilen paradan gelecek gelirle caminin yanına bir sıbyan mektebi yapılmasını istemiş ve camiyle mektep görevlilerinin alacakları yevmiyeleri de vakfiyesinde belirtmiştir.[1446] 1650 senesinde vakıf için Hasan Ağa'nın arzı üzerine yapılan atamalar mektebin inşa edilmiş olduğunu göstermektedir.[1447] Bosnevî Hasan Ağa'nın vefatının ardından Eyüp'teki türbesi de vakfa dâhil olmuştur.[1448] İstanbul'da Safiye Sultan'ın yaptırmaya başladığı ancak ömrünün vefa etmediği ve Hatice Turhan Sultan tarafından tamamlanan Yeni Cami'nin şeyhülkurralık cihetinin ücreti de Hasan Ağa vakfı tarafından karşılanmaktaydı. Bosnevi Hasan Ağa'nın vefatından on iki yıl sonra yapımı biten caminin şeyhülkurralık

[1442] İstanbul'da dükkânlar, odalar, evler; Üsküdar'da bağçeler ve hamam bulunuyordu. Bk. BOA, TSMA.d, 5330 (Tarihsiz).

[1443] "*Meşihat-i Dârülkurra-i Gılmân-i Enderun an-Evkaf-ı Vezir Abdurrahman Paşa*" [BOA, A.RSK.d, 1526, s.92 (14 Z 1062 / 16 Kasım 1652)].

[1444] Akarlarının bulunduğu yerler; İstanbul'da Hayreddin Mahallesi, Kumkapı'da Süleyman Ağa Mahallesi, Yedikule'de Bucakbağı Mahallesi, Galata'da İstinye. Akarlar evler, odalar, bağlar, bahçeler ile köşk, havuz ve sair emlaki ihtiva etmekteydi. Bk. BOA, TSMA.d, 6960, vr.7a-12a (29 R 1056 / 5 Haziran 1646).

[1445] Bin riyal kuruşu işleterek sekiz bin kuruş elde etmiş ve yarısını öğrencilerin ve hocaların kıyafeti için ayırmıştır. Diğer yarısını ise her ihtimale karşı vakıf için saklamıştır. Bk. BOA, TSMA.d, 6995 (20 Ra 1057 / 25 Nisan 1647); BOA, KK.d, 275, s.94 (17 Ra 1082 / 24 Temmuz 1671).

[1446] *Bosna-Hersek Vakfiyeleri*, II, ed. Mevlüt Çam-Rahman Ademi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2016, s.695-696.

[1447] BOA, A.RSK.d, 1519, s.147 (22 Z 1060 / 16 Aralık 1650).

[1448] BOA, KK.d, 275, s.267 (22 L 1083 / 10 Şubat 1673).

cihetinin vakfa sonradan dâhil edildiği anlaşılmaktadır. Hasan Ağa Vakfı, Saray Ağası nezaretindeydi.[1449]

Çalık Ahmed Ağa

Bosnalı Çalık Ahmed Ağa henüz Küçük Oda Kethüdası iken mülklerini vakfetmiştir. 15 Eylül 1647 tarihli ilk vakfiyesine göre, Üsküdar ve İstanbul'daki mülkleriyle Kuruçeşme'de yaptırdığı mektebi vakıf haline getirmiştir. Saray Kethüdası'nı vakfın nazırı olarak tayin edip vakfıyla ilgili ikinci düzenlemeyi de Saray Ağası bulunduğu sırada yapmıştır. 22 Kasım 1650 senesinde vakfiyesine eklemeler yapan Ahmed Ağa, minber koydurttuğu Emin Sinan Mescidi'nin vazifelilerine yevmiye tahsisinde bulunmuştur. Bu düzenlemede de vakfın nazırlığı Saray Kethüdası'na verilmiştir. 1653 senesi sonlarında vakfiyesini yeniden düzenlemiştir. Bu sırada Bâbüssaâde Ağası olan Ahmed Ağa, vakfının nazırlık şartını değiştirerek nezareti Bâbüssaâde Ağası olanlara tevdi etmiştir. İstanbul'da edindiği yeni mülkleriyle memleketi Bosna'da dershane haline getirdiği binayı vakfına ilhak ederek şartlarını belirlemiştir. Vakfiyesinden anlaşıldığına göre, sarayda henüz Küçük Oda Kethüdası bulunduğu sırada annesi Kerime Hatun Üsküdar'da ikamet etmekteydi. Daha sonra annesini kendi yanına İstanbul'a getirmiştir. Son düzenlediği vakfiyede, annesiyle birlikte ikamet ettikleri Alay Köşkü altındaki evin ölümlerinden sonra vakfa ilhak edilmesi açıkça belirtilmiştir.[1450]

Ahmed Ağa'nın isyancılar tarafından katledilmesinden iki sene sonra annesi Kerime Hatun da vakıf kurmuştur. Vakfiyesinde yer alan bilgiye göre, kendisine ait bazı mülkleriyle nakit parasını ve Üsküdar'a bağlı Çengelköy'de yaptırdığı camiyi vakfetmiştir. Oğlu Ahmed Ağa'nın mektebindeki vazifelilerin aynı zamanda kendi camisinde görev almasını istemiştir. Vakfın nazırlığını Bâbüssaâde Ağası'na bırakan Kerime Hatun, eşi Osman Ağa'yı mütevelli tayin etmiştir. Mütevelli cihetini Osman Ağa'dan sonra onun evlatlarına şart etmiş ve evlatlarından kimse kalmazsa kendi oğlu merhum Ahmed Ağa'nın vakfına mütevelli olanlara bağlanmasını istemiştir.[1451] Ahmed

---

[1449] BOA, A.DVNS.RSK.d, 18, s.41 (15 Za 1127 / 12 Kasım 1715).

[1450] Akarları Üsküdar Takyeci Mahallesi, İstinye Yeniköy, İstanbul Akbıyık Mahallesi ve Hayreddin Bey Mahallesi. Kefçe Mahallesi'nde sabık Kapı Ağası Ahmed Ağa'nın mülklerini, Hayreddin Bey Mahallesi'nde ise dördüncü Haseki Ayşe Sultan'ın mülklerini satın almıştır. Bosna Mostar'da Müftü Ali Efendi'nin yaptırdığı binayı satın alarak dershane haline getirmiş ve Ali Efendi'ye dershaneden vazife tayin etmiştir. Son düzenlediği vakfiye tarihi Evail-i R 1064 / 22 Kasım-1 Aralık 1653'tür. Bk. TSMA.D, 7044.

[1451] BOA, TSMA.d, 6964, vr.11a-11b. (5 M 1068 / 13 Ekim 1657).

Ağa Kartal'da bir de cami yaptırmıştır.[1452] Kartal'da bulunan cami ve mektebi vakfiyesinde yer almadığına göre, annesinin camisiyle birlikte inşa edilmeye başlandıkları düşünülebilir. En son tanzim ettirdiği vakfiyesinden yaklaşık iki yıl sonra vefat eden Ahmed Ağa'nın, inşa süreci bitmeden ya da vakfiyesini tanzim ettiremeden vefat etmiş olması muhtemeldir.

Üsküplü Ali Ağa

Bâbüssaâde Ağası Üsküplü Ali Ağa, Elvanzade Mescidi'ne minber koyarak cami haline getirip vakfına ilhak etmiştir. Vakfın nazırlığını Saray Ağası yapmaktaydı.[1453]

Zülfikar Ağa

İstanbul'da para vakfı kuran Bâbüssaâde ağalarından birisi de Zülfikar Ağa'dır. Hazinedarbaşı nezaretindeki vakfın Kasımpaşa, Davutpaşa İskelesi, Samatya, Kocamustafapaşa, Yedikule, Mirahur, Altımermer ve Korukmahmud mahallelerinde akarları mevcuttu.[1454]

Davud Ağa

IV. Mehmed döneminde on dört yıl Bâbüssaâde Ağalığı yapmış olan Davud Ağa, İstanbul ve İzmit'e bağlı Değirmenderesi köyünde bir cami ve mektep yaptırmıştır.[1455] Valide Turhan Sultan tarafından yapımı tamamlanan Yeni Cami'nin cüzhanlık vazifesi de Davud Ağa Vakfı tarafından karşılanmıştır.[1456]

(Cedid) Yakub Ağa

IV. Mehmed zamanında Bâbüssaâde Ağalığı görevinde bulunan (Cedid) Yakub Ağa henüz Saray Ağası iken bir mektep yaptırmak niyetiyle Taraklıborlu kazasındaki Seydiler köyüne bağlı Ören isimli merayı köylülerden satın almıştır.[1457] 1674 senesinde muallimhane için Beşiktaş'ta bulunan mülklerinin gelirini vakfetmesi, inşaatın yaklaşık

---

[1452] BOA, KK.d, 275, s.52 (29 L 1081 / 11 Mart 1671).

[1453] BOA, A.RSK.d, 1577, s.46 (20 S 1141 / 25 Eylül 1728); BOA, C.EV, 300/15298 (8 L 1248 / 28 Şubat 1833).

[1454] BOA, TSMA.e, 1249/62 (8 Ra 1056 / 24 Nisan 1646); e.221/50 (5 R 1078 / 24 Eylül 1667); e.221/49 (2 R 1078 / 21 Eylül 1667); e.221/54 (5 M 1080 / 5 Haziran 1669); e.859/49 (8 Ş 1121 / 13 Ekim 1709); BOA, A.DVNS.RSK.d, 12, s.26 (17 Ra 1124 / 24 Mayıs 1712).

[1455] BOA, A.DVNS.RSK.d, 1, s.388 (22 B 1116 / 20 Kasım 1704); BOA, A.RSK.d, 1563, s.230 (27 Za 1116 / 23 Mart 1705).

[1456] BOA, C.EV, 332/16883 (26 R 1140 / 11 Aralık 1727).

[1457] BOA, TSMA.e, 1042/31 (1 Ş 1083 / 22 Kasım 1672); BOA, A.RSK.d, 1563, s.402 (14 S 1117 / 7 Haziran 1705).

iki yılda tamamlandığını göstermektedir.[1458] Yakub Ağa, Üsküdar Takiyeci Mahallesi'nde sâbık Bâbüssaâde Ağası Ahmed Ağa'nın vakfına ait otuz bir adet odanın yanında on iki yeni oda inşa ettirmiştir. Bunların kanalizasyonunu da Ahmed Ağa'nın odalarının kanalizasyonuna dâhil ederek mukataa olarak kiralamıştır.[1459] Üsküdar'da mektep, çeşme ve suyolu yaptıran Yakub Ağa, Üsküdar kazasına bağlı Bornik köyünde bir mektep daha yaptırmıştır.[1460]

Hacı İbrahim Ağa

Bâbüssaâde Ağası Hacı İbrahim Ağa, Edirne'de çeşme ve sebil yaptırarak vakıf haline getirmiştir. Vakfın gelirlerini oluşturan dükkânlardan biri Küçük Arasta'da bulunan ekmek fırını,[1461] Yıldırım Bayezid Cami havlusunda bulunan şadırvandır.[1462] Edirne Mehmed Ağa Mahallesi'ndeki Mehmed Ağa Camii'ne minber ekleterek vakfına ilhak etmiş, ayrıca Zağra Yenicesi'nde bir cami yaptırmıştır. Edirne'deki vakfın tevliyetini Yıldırım Bayezid Han Vakfı mütevellilerine şart ederek nezaretini Bâbüssaâde Ağası olanlara bırakmıştır.[1463]

Edirnevî Mehmed Ağa

II. Süleyman döneminde Bâbüssaâde Ağalığı yapan Edirnevî Mehmed Ağa hayrat olarak çeşme yaptırmayı tercih etmiştir. Nitekim muhasebe defterinde vakfı için *evkaf-ı çeşme* tabiri kullanılmıştır.[1464] Ayasofya-i Kebir Camii'nde şeyhülkurra ve hatip vazifesiyle hizmet eden kişilerin ücretleri Mehmed Ağa vakfından karşılanmıştır.[1465] Saray Ağası'nın nezaretindeki vakfın İstanbul, Üsküdar ve Galata'da da akarları bulunmaktadır.[1466]

[1458] Akarları için bk. BOA, TSMA.e, 394/66 (7 Z 1084 / 15 Mart 1674).

[1459] Beş yüz akçe peşin ve senelik on akçe ile mukataa olarak tasarruf hakkını almıştır. Bk. BOA, TSMA.e, 394/55, lef.2 (1 M 1089 / 23 Şubat 1678).

[1460] BOA, A.DVNS.RSK.d, 9, s.133 (27 Ra 1122 / 26 Mayıs 1710); d.15, s.308 (1 Ra 1126 / 17 Mart 1714). Vakfın H.1177-1180 tarihleri arasında tutulan muhasebe defterinde iki ayrı mektebi olduğu açıkça yazılıdır. Ayrıca akarları için bk. BOA, TSMA.d, 9426 (29 Z 1180 / 28 Mayıs 1767).

[1461] BOA, TSMA.e, 1254/28 (10 S 1107 / 20 Eylül 1695).

[1462] BOA, İE.EV, 56/6186 (7 L 1132 / 12 Ağustos 1720).

[1463] TSMA.D, 7058 (22 Ş 1084 / 2 Aralık 1673); TSMA.E, 825/10 (5 Za 1099 / 1 Eylül 1688); BOA, A.DVNS.MHM.d, 108, s.190, h.802 (Evail-i N 1107 / 4-13 Nisan 1696); BOA, A.DVNS.RSK.d, 29, s.129 (20 Ra 1132 / 20 Ocak 1720).

[1464] BOA, A.DVNS.RSK.d, 1, s.439 (11 Ş 1116 / 9 Aralık 1704). Muhasebe defterinde "evkaf-ı çeşme" olarak geçmektedir. Bk. BOA, TSMA.d, 5811 (30 Za 1166 / 28 Eylül 1753).

[1465] BOA, A.DVNS.RSK.d, 30, s.284 (14 S 1133 / 15 Aralık 1720); d.39 s.237 (23 M 1140 / 10 Eylül 1727).

[1466] BOA, A.DVNS.RSK.d, 16, s.379 (6 M 1127 / 12 Ocak 1715).

Gürcü Cafer Ağa

II. Mustafa döneminde Bâbüssaâde Ağası olan Gürcü Cafer Ağa, Edirne Sarayı'nda Bostancılar Odası'nın yanında bir mektep yaptırmıştır. Vakıf şartlarında Bostancılar Kethüdası'nı mütevelli olarak atayan Cafer Ağa, vakıf için işletilmek üzere vakfettiği bin kuruştan bostancılara taâmiyye verilmesini ve karşılığında kendi ruhuna dua etmelerini istemiştir. Vakfın nazırlığını da Bâbüssaâde Ağası olanlara bırakmıştır.[1467] Cafer Ağa, İstanbul'da Sultan Bayezid Camii avlusunda bir mektep daha yaptırmıştır. Bu mektebin tevliyetini de kardeşi Abdurrahman'a ve onun evlatlarına bırakmıştır.[1468]

Koca Abdullah Ağa

İki defa Bâbüssaâde Ağalığı yapan Koca Abdullah Ağa vakıf kuran kişilerden biridir. İstanbul'da Silivri Kapı yakınlarında Arabacı Bayezid Mahallesi'nde bir muallimhane yaptırmıştır.[1469]

Tablo 3.8.

Bâbüssaâde Ağası'nın Kurucusu Olduğu Vakıflar (1730'a kadar)

	Vakfın Adı	Vakıf Eserlerin Yerleri	Kimin Nezaretinde Olduğu
1	Atik Ali Paşa[1470]	İstanbul, Edirne, Amasya, Çatalca, Kala-i Semendire	Bâbüssaâde Ağası
2	Süleyman Ağa[1471]	İstanbul	-
3	Hüseyin Ağa[1472]	İstanbul, Amasya, Filibe, Samakov	Bâbüssaâde Ağası
4	Ayas Ağa[1473]	Amasya	-
5	Karabaş Mustafa Ağa[1474]	Tophane	Şeyhülislam
6	İbrahim Ağa[1475]	İstanbul, Üsküdar, Karamürsel	Bâbüssaâde Ağası
7	Haydar Paşa[1476]	İstanbul	Bâbüssaâde Ağası
8	Cafer Ağa[1477]	İstanbul, Antakya, Remle, Çorum, Bursa, Edirne	Bâbüssaâde Ağası ve Şehir kadıları
9	Yakub Ağa[1478]	Kastamonu, İstanbul, Galata, Kadıköy,	Bâbüssaâde Ağası

[1467] BOA, TSMA.d, 6959 (7 M 1113 / 14 Haziran 1701).

[1468] BOA, AE.SAMD.III, 157/15362 (9 B 1126 / 21 Temmuz 1714). Mektep III. Mustafa döneminde mescit olarak kullanılmaya başlanmıştır (Ayvansarâyî vd., *Hadîkatü'l-cevâmi'*, s.261).

[1469] BOA, A.DVNS.RSK.d, 25, s.61 (13 C 1129 / 25 Mayıs 1717); d.26, s.346 (19 M 1130 / 23 Aralık 1717).

[1470] BOA, A.RSK.d, 1474, s.46 (9 C 1004 / 9 Şubat 1596); BOA, KK.d, 270, s.158 (18 Ra 1068 / 24 Aralık 1657); BOA, A.DVNS.RSK.d, 5, s.300 (14 Ra 1119 / 15 Haziran 1707); d.7, s.236 (4 Ca 1121 / 12 Temmuz 1709).

[1471] Ayvansarâyî vd., *Hadîkatü'l-cevâmi'*, s.615.

[1472] BOA, A.RSK.d, 1526, s.123 (29 S 1063 / 29 Ocak 1653); d.1524, s.30 (8 L 1061 / 24 Eylül 1651); s.60 (12 Za 1061 / 27 Ekim 1651); BOA, AE.SMST.II, 137/15142 (25 Ş 1112 / 4 Şubat 1701); BOA, A.DVNS.RSK.d, 9, s.155 (2 R 1122 / 31 Mayıs 1710).

[1473] Yekta Demiralp, *İlk Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500),* s.163

[1474] BOA, C.EV, 258-13156/2 (Ra 1152 / Haziran-Temmuz 1739).

[1475] BOA, A.RSK.d, 1464/A, s.83 (10 C 991 / 1 Temmuz 1583); BOA, İE.EV, 40/4579 (1 Ca 1132 / 11 Mart 1720).

[1476] BOA, KK.d, 258, s.8 (27 M 1054 / 5 Nisan 1644).

[1477] BOA, TSMA.e, 767/13 (Evahir-i C 970 / 15-23 Şubat 1563); BOA, A.DVNS.MHM.d, 5, s.427, h.1136 (14 Ş 973 / 6 Mart 1566); s.368, h.971 (19 B 973 / 9 Şubat 1566); BOA, TSMA.d, 5288 (20 B 974 / 31 Ocak 1567); BOA, A.RSK.d, 1511/B, s.31 (Evasıt-ı N 1050 / 4-13 Ocak 1641).

		Mujake, Gaferyad, Ayaş, Trakatya	
10	Mahmud Ağa[1479]	İstanbul	Bâbüssaâde Ağası
11	Gazanfer Ağa[1480]	İstanbul, Gediz	Bâbüssaâde Ağası
12	Kayış Mustafa Ağa[1481]	Eyüp, Lubin, Üsküdar	Bâbüssaâde Ağası
13	Osman Ağa[1482]	İpsala, Kadıköy	Bâbüssaâde Ağası
14	Çerkes Mehmed Ağa[1483]	İstanbul, Kocaderesi	Bâbüssaâde Ağası
15	Halil Ağa[1484]	İstanbul, Kadıköy	Bâbüssaâde Ağası
16	Malatyalı İsmail Ağa[1485]	İstanbul, Üsküdar, Malatya	Saray Ağası
17	Cündi Mehmed Ağa[1486]	İstanbul, Amasya	Hazinedarbaşı
18	(Cedid) Gazanfer Ağa[1487]	Galata	İstanbul Kadısı ve Şeyhülislam
19	Ağa Abdurrahman Paşa[1488]	Eyüp, Narda	Bâbüssaâde Ağası
20	Bosnevi Hasan Ağa[1489]	İstanbul, Eyüp, Bosna	Saray Ağası
21	Bosnevi Çalık Ahmed Ağa[1490]	İstanbul, Bosna, Üsküdar	Bâbüssaâde Ağası
22	Üsküplü Ali Ağa[1491]	İstanbul	Saray Ağası
23	Zülfikar Ağa[1492]	İstanbul	Hazinedarbaşı
24	Davud Ağa[1493]	İstanbul, İzmit	Bâbüssaâde Ağası
25	Cedid Yakub Ağa[1494]	Taraklıborlu, Üsküdar	Bâbüssaâde Ağası
26	Hacı İbrahim Ağa[1495]	Edirne, Zağra Yenicesi	Bâbüssaâde Ağası
27	Edirnevi Mehmed Ağa[1496]	İstanbul, Üsküdar, Galata	Saray Ağası
28	Gürcü Cafer Ağa[1497]	Edirne, İstanbul	Bâbüssaâde Ağası
29	Koca Abdullah Ağa[1498]	İstanbul	Bâbüssaâde Ağası

[1478] BOA, TSMA.e, 859/32, (Evail-i C 969 / 7-16 Ocak 1562); e.745/65 (Evasıt-ı B 969 / 17-26 Mart 1562); BOA, TSMA.d, 3529/2 (29 S 970 / 28 Ekim 1562); BOA, A.DVNS.MHM.d, 6, s.444, h.954 (1 Ramazan 972 / 2 Nisan 1565); BOA, KK.d, 218, s.154 (17 N 971 / 29 Nisan 1564); d.222, s.258 (21 Za 978 / 16 Nisan 1571); d.270, s.119 (10 M 1068 / 18 Ekim 1657); BOA, A.DVNS.RSK.d, 14, s.176 (29 S 1125 / 27 Mart 1713).

[1479] BOA, A.RSK.d, 1464/A, s.137 (17 B 991 / 6 Ağustos 1583).

[1480] BOA, A.RSK.d, 1477, s.7 (4 S 1013 / 2 Temmuz 1604); d.1526, s.105 (10 M 1063 / 11 Aralık 1652).

[1481] BOA, A.RSK.d, 1563, s.52 (26 Ş 1116 / 24 Aralık 1704); BOA, TSMA.d, 6952 (Evahir-i Z 1018 / 17-25 Mart 1610).

[1482] BOA, TSMA.d, 10548 (Evasıt-ı Ra 1002 / 5-14 Aralık 1593); BOA, A.RSK.d, 1534/A, s.56 (23 Za 1072 / 10 Temmuz 1662).

[1483] BOA, A.DVNS.RSK.d, 4, s.172 (5 B 1118 / 13 Ekim 1706); d.9, s.153 (5 R 1122 / 3 Haziran 1710).

[1484] BOA, A.DVNS.RSK.d, 2, s.93 (19 Ca 1117 / 8 Eylül 1705).

[1485] BOA, A.RSK.d, 1522, s.240 (16 R 1062 / 27 Mart 1652); BOA, A.DVNS.RSK.d, 1, s.393 (20 B 1116 / 18 Kasım 1704); BOA, KK.d, 261/3, s.6 (12 Ş 1129 / 22 Temmuz 1717).

[1486] BOA, A.RSK.d, 1517, s.59 (11 Za 1055 / 29 Aralık 1645); BOA, A.DVNS.RSK.d, 2, s.113 (11 C 1117 / 30 Eylül 1705).

[1487] BOA, KK.d, 275, s.31 (8 L 1081 / 18 Şubat 1671).

[1488] BOA, A.RSK.d, 1529, s.175 (2 R 1066 / 29 Ocak 1656); BOA, A.DVNS.RSK.d, 16, s.101 (4 C 1126 / 17 Haziran 1714)

[1489] BOA, A.RSK.d, 1519, s.147 (22 Z 1060 / 16 Aralık 1650); BOA, A.DVNS.RSK.d, 2, s.50 (9 Ca 1117 / 29 Ağustos 1705).

[1490] TSMA.D, 7044 (Evail-i R 1064 / 22 Kasım-1 Aralık 1653); BOA, KK.d, 270, s.142 (13 Ra 1068 / 19 Aralık 1657); d.275, s.52 (29 L 1081 / 11 Mart 1671).

[1491] BOA, A.RSK.d, 1577, s.46 (20 S 1141 / 25 Eylül 1728).

[1492] BOA, TSMA.e, 221/54 (5 M 1080 / 5 Haziran 1669).

[1493] BOA, A.DVNS.RSK.d, 22, s.59 (11 L 1128 / 28 Eylül 1716).

[1494] BOA, A.RSK.d, 1563, s.402 (14 S 1117 / 7 Haziran 1705); BOA, A.DVNS.RSK.d, 4, s.129 (28 Ca 1118 / 7 Eylül 1706).

[1495] TSMA.D, 7058 (22 Ş 1084 / 2 Aralık 1673); BOA, A.DVNS.MHM.d, 108, s.190, h.802 (Evail-i N 1107 / 14-23 Nisan 1696).

[1496] BOA, A.DVNS.RSK.d, 16, s.379 (6 M 1127 / 12 Ocak 1715).

[1497] BOA, TSMA.d, 6959 (7 M 1113 / 14 Haziran 1701); BOA, A.DVNS.RSK.d, 4, s.309 (2 N 1118 / 8 Aralık 1706).

[1498] BOA, A.DVNS.RSK.d, 26, s.346 (19 M 1130 / 23 Aralık 1717).

SONUÇ

Bâbüssaâde Ağalığı, Osmanlı Sarayı'nda Sultan II. Murad döneminde teşkilatlı bir yapıya kavuşmuştur. Kanuni Sultan Süleyman döneminde kendilerine tanınan ayrıcalıklar ise nüfuzlarının bu dönemde arttığını göstermektedir. Bâbüssaâde ağalarının Osmanlı Saray teşkilatında Enderun ile Bîrun arasındaki ayrımı belirleyen üçüncü kapıda görevli oldukları bilinmektedir. Bu bilgi, kendilerinin sadece Enderun'un muhafazasını sağlamakla vazifeli oldukları düşüncesini akla getirse de gerçekte durum oldukça farklıydı. Kapı ağaları; Bâbüssaâde'yi muhafaza etmenin yanı sıra Küçük Oda ve Büyük Oda oğlanları ile bazı Bîrun hizmet gruplarına nezaret etme, Bimarhâne'nin idaresinden sorumlu olma ve Hazine'ye hizmet ile de görevliydiler. Bâbüssaâde ağalarının mevcudu 16. yüzyılda ortalama otuz, 17. yüzyılda kırk, 18. yüzyılda ise Galata Sarayı'nın tekrar iç oğlanların eğitimine açılmasıyla birlikte ellinin üzerine çıkmıştı.

Bâbüssaâde Ağası makamının nüfuz olarak en en güçlü dönemi şüphesiz Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatıydı. Bu dönemde, saray dışında hane edinme hakkı verilen Bâbüssaâde Ağası kendi kapı halkını oluşturdu. Kölelerini şahsi işleri için görevlendirdiği gibi bazılarının da sarayın Bîrun hizmet sınıflarında istihdam edilmesini sağladı. Bu durum Kanuni sonrasında değişmesine rağmen, akrabaların ve kendisine tâbi adamların sarayda ve devletin çeşitli kademelerinde vazife aldıkları görüldü.

Bâbüssaâde ağalarının siyasi olaylarda ve entrikalarda pek rol almadıkları görülür. Bunun en önemli nedeni kariyerlerinin en güçlü dönemlerini 16. yüzyılda geçirmeleridir. Bu yüzyılda, padişahların gücüyle birlikte devletin ekonomisi, askerin itaati ve saray teşkilatındaki mevcut yapı gibi birçok faktör ön plana çıkmaktadır. Bu bakımdan 17. yüzyıla nazaran 16. yüzyılda padişah otoritesinin etkisi daha fazladır. Enderun'da padişahın vekil-i mutlakı olan Bâbüssaâde Ağası da makamının kendisine verdiği gücü entrikaya ihtiyaç duymadan elde etmiş görünmektedir. Devlet meselelerinde etkin rol oynamaya başladıklarında ise ya saraydan uzaklaştırılmışlar ya da isyancılar tarafından katledilmişlerdir. Bir istisna olarak Abdurrahman Ağa (Paşa) taht değişikliğinde rol oynamış ve bunun sonucunda kısa süre sonra vezirliğe getirilerek bir nevi ödüllendirilmiştir.

Haremin sorumluluğunu Habeşî Mehmed Ağa'nın Dârüssaâde Ağalığına getirilmesiyle kaybeden Bâbüssaâde Ağası, bu dönemden itibaren bir daha Harem'in idaresinden sorumlu tutulmamıştır. Esasında Bâbüssaâde ağalarından Dârüssaâde Ağalığına yapılan iki tayin bulunmaktadır. Bu kişiler Hacı Mustafa Ağa ve Malatyalı İsmail Ağa olup, farklı zamanlarda Dârüssaâde Ağalığına getirilmişlerdir. Bu makama tayin edildikten sonra da Bâbüssaâde teşkilatından ayrılmışlardır. Dolayısıyla bu kişiler, Dârüssaâde Ağası olduktan sonra Harem'in işlerini Bâbüssaâde Ağası'na bağlı olmaksızın yürütmüşlerdir. Dârüssaâde ile Bâbüssaâde ağaları arasındaki ilişkiye bakıldığında ise sanılanın aksine dönemin kaynaklarına yansıyan bir hizip mücadelesi görülmemektedir.

Bâbüssaâde ağalarının esas geliri maaşlarıydı. Buna ek olarak; elbise akçesi ve bayram inamlarıyla birlikte, yaptıkları hizmete karşılık padişahın yaptığı ihsanlar da bulunmaktaydı. Bir diğer para kaynağı ise nezaret ettiği vakıflardan elde ettiği gelirlerdi. Ayrıca, kişisel servetlerini mülk edinme ve ticaret yoluyla da artırmaya çalışırlardı.

Bâbüssaâde Ağası'nın vakıflardaki sorumluluğu Haseki Hürrem Sultan Evkafına nezaret etme göreviyle başladı. Ayrıca içlerinden önemli bir kısmı da servetlerini hayır eserleri yaptırmaya harcadı. Tespitlerimize göre, II. Bayezid döneminden 1730 yılına kadar görev yapan kırk üç Bâbüssaâde Ağası'ndan yirmi dokuzu vakıf kurmuştu. Toplamda nezaret ettikleri vakıf sayısı ise 1730'a kadar geçen süreçte 186'ya ulaşmıştı.

Bâbüssaâde Ağası'nın Enderun'daki zabitlik görevi ise Silahdar Ağa'nın 17. yüzyıldaki yükselişinin ardından sona erdi. 15 Ekim 1700 tarihinde Çorlulu Ali Paşa'nın Silahdar tayin edilmesinden itibaren Arz ağaları arasındaki öncelik sırasını, Enderun zabitliğini ve Enderun iç oğlanlarının işlemlerini yürütme yetkisini kaybetti; lâkin sorumluluğu altındaki Bîrun hizmet gruplarının ve vakıfların sayısı ise arttı. Sonuç olarak; Bâbüssaâde Ağası makamının en ihtişamlı döneminin 16. yüzyıl olduğu, 17. yüzyıl başlarında Gazanfer Ağa'dan sonra makamın güç kaybettiği ve 18. yüzyılda nüfuzunu önemli ölçüde yitirdiği görülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d), nr. 162, 418, 507, 903, 907, 1324, 1442, 1770, 1827, 1905, 4776, 4898, 7398, 16341, 18000, 18502

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defter Tasnifi (TSMA.d), nr. 22, 26/1, 29/1, 34, 771/1, 833, 835, 1025, 1059, 1069, 1079, 1118, 1512/1, 1580, 1992/1, 1995/1, 2013, 2034, 2090/1, 2110/8, 2110/10, 2110/12, 2110/19, 2110/27, 2110/56, 2110/66, 2110/67, 2110/68, 2110/73, 2110/74, 2110/75, 2110/76, 2110/79, 2110/80, 2110/82, 2110/87, 2158/1, 2164/1, 2314/14, 2314/15, 2344/26, 2344/31, 2344/36, 2344/47, 2344/180, 2344/183, 2351/1, 2352/194, 2352/198, 2352/200, 2352/201, 2352/253, 2352/330, 2352/343, 2352/347, 2352/485, 2352/491, 2352/493, 2352/542, 2352/543, 2352/555, 2353/60, 2353/88, 2353/106, 2353/425, 2353/426, 2353/560, 2358/5, 2358/10, 2358/39, 2359/2, 2359/4, 2360/4, 2361/3, 2361/6, 2363/3, 2363/12, 2365/3, 2367/9, 2369/6, 2371/2, 2372/7, 2374/5, 2402/2, 2919/2, 2920/1, 2924, 2936/1, 2993, 3373/2, 3479/1, 3526/5, 3529/2, 3544/9, 3615/1, 3615/3, 3615/4, 3678/1, 3816, 3853/1, 4192/1, 4637/1, 4738/1, 4909/1, 5104/1, 5288, 5330, 5639/1, 5811, 5872, 5902/1, 5949/1, 6146/1, 6389, 6467, 6928, 6936, 6942, 6951, 6952, 6959, 6960, 6983, 6993, 6964, 6995, 6996/1, 7058, 7313/1, 7398, 7467, 7623/1, 7700/1, 7863/1, 8087/1, 8300, 8633/1, 8649, 9319/1, 9426, 9588/1, 9590/1, 9882, 10008, 10023, 10036, 10048, 10087, 10114, 10184, 10457/15, 10457/18, 10457/19, 10457/21, 10457/38, 10457/39, 10457/40, 10457/41, 10457/43, 10457/44, 10457/45, 1457/46, 10457/61, 10457/136, 10457/146, 10492/1, 10548, 10614/1

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrak Tasnifi (TSMA.e), nr. 28/3, 32/3, 33/67, 64/9, 114/3, 114/6, 115/42, 191/22, 216/8, 216/9, 216/11, 221/49, 221/50, 221/54, 223/30, 394/8, 394/55, 394/66, 404/1, 404/7, 404/11, 404/25, 404/28, 404/31, 434/27, 448/13, 450/31, 450/33, 528/18, 530/13, 592/8, 638/9, 697/10, 712/14, 718/34, 722/7, 723/4, 734/53, 745/65, 753/51, 757/75, 767/13, 771/36, 782/32, 796/18, 799/37, 802/8, 810/48, 815/34, 815/50, 833/10, 841/36, 859/32, 859/33,

859/34, 859/36, 859/49, 875/21, 875/23, 875/26, 876/47, 887/33, 890/3, 892/37, 895/26, 912/29, 967/106, 969/63, 1042/31, 1045/72, 1051/41, 1077/4, 1100/20, 1114/42, 1120/68, 1130/42, 1206/83, 1239/55, 1243/27, 1249/62, 1254/28, 1255/42, 1256/27, 1258/56, 1276/22, 1280/23, 1288/54, 1301/45

Kâmil Kepeci Tasnifi Defterleri (KK.d), nr. 71, 208, 209, 210, 211, 213, 214, 216, 218, 220, 222, 225, 233, 236, 238, 239, 241, 242, 244, 245, 246, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 261/2, 261/3, 261/5, 265, 270, 273, 275, 278, 696/M, 7516, 7517, 1863, 1765

Ali Emiri Tasnifi Sultan II. Bayezid Belgeleri (AE.SBZT.II), nr. 1/29

Ali Emiri Tasnifi Sultan I. Ahmed Belgeleri (AE.SAMD.I), nr. 4/365, 8/743

Ali Emiri Tasnifi Sultan IV. Mehmed Belgeleri (AE.SMMD.IV), nr. 49/5639, 6/626, 19/2153, 86/10277, 87/10422

Ali Emiri Tasnifi Sultan II. Süleyman Belgeleri (AE.SSÜL.II), nr. 6/560, 23/2307, 28/2796

Ali Emiri Tasnifi Sultan II. Ahmed Belgeleri (AE.SAMD.II), nr. 8/856

Ali Emiri Tasnifi Sultan II. Mustafa Belgeleri (AE.SMST.II), nr. 21/2061, 31/3039, 36/3522, 137/15142

Ali Emiri Tasnifi Sultan III. Ahmed Belgeleri (AE.SAMD.III), nr. 157/15362, 190/18396, 195/18863

Ali Emiri Tasnifi Sultan I. Mahmud Belgeleri (AE.SMHD.I), nr. 199/15718

Ali Emiri Tasnifi Sultan III. Mustafa Belgeleri (AE.SMST.III), nr. 202/15846

Evkaf-ı Haremeyn Muhasebesi Defterleri (EV.HMH.d), nr. 39, 88

Bâb-ı Âsafî Ruus Kalemi Defterleri (A.RSK.d), nr. 1452/A, 1461, 1464/A, 1466, 1472, 1474, 1477, 1479, 1482, 1484, 1485, 1501, 1502, 1506, 1510, 1511/B, 1513, 1515, 1516, 1516/B, 1517, 1517/B, 1519, 1520, 1522, 1523, 1524, 1526, 1527, 1529, 1532/B, 1534/A, 1535/D, 1537, 1537/A, 1540, 1541, 1543/A 1563, 1567, 1577

Bâb-ı Âsafî Ruus Kalemi Belgeleri (A.RSK), nr. 6/101, 2/106

Bâb-ı Âsafî Dîvân-ı Hümâyun Sicilleri Ruus Kalemi Defterleri (A.DVNS.RSK.d), nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 42, 43

Bâb-ı Âsafî Dîvân-ı Hümâyun Sicilleri Mühimme Defterleri (A.DVNS.MHM.d), nr. 2, 4, 5, 6, 16, 25, 31, 33, 43, 58, 62, 64, 78, 79, 80, 81/1, 104, 108, 114/1, 106,

Bâb-ı Âsafî Dîvân-ı Hümâyun Sicilleri Mühimme Zeyli Defterleri (A.DVNS.MHM.ZYL.d), nr. 2

Bâb-ı Âsafî Âmedî Kalemi Belgeleri (A.AMD), nr. 1/18, 1/21, 1/22, 1/23

İbnülemin Tasnifi Dâhiliye Belgeleri (İE.DH), nr. 21/1951

İbnülemin Tasnifi Saray Mesâlihi Belgeleri (İE.SM), nr. 3/175, 3/176, 6/576, 7/603, 7/656, 8/718, 10/1029, 17/1774, 18/1870, 20/2114, 21/2207, 23/2422, 23-2454/3, 25/2663

İbnülemin Tasnifi Hil'at Belgeleri (İE.HLT), nr. 4/373

İbnülemin Tasnifi Hatt-ı Hümâyun Belgeleri (İE.HAT), nr. 1/35, 1/45, 2/127

İbnülemin Tasnifi Vakıf Belgeleri (İE.EV), nr. 17/2025, 24/2825, 25/2920, 40/4579, 51/5649, 56/6186, 67/7253

İbnülemin Tasnifi Tevcihat Belgeleri (İE.TCT), nr. 5/608, 24/2593

İbnülemin Tasnifi Ensab Belgeleri (İE.ENB), nr. 3/290

İbnülemin Tasnifi Maliye Belgeleri (İE.ML), nr. 112-10637/2

Cevdet Tasnifi Saray Belgeleri (C.SM), nr. 14/717, 115/5779, 36/1834, 55/2790, 71/3555, 95/4768, 107/5373, 157/7866, 175/8778

Cevdet Tasnifi Evkaf Belgeleri (C.EV), nr. 73/3606, 258-13156/2, 300/15298, 332/16883, 384/19500, 488/24657, 554/27965

Bâb-ı Defteri Küçük Ruznamçe Kalemi Defterleri (D.KRZ.d), nr. 33141, 33199, 33204, 33223

Bâb-ı Defterî Süvari Mukabelesi Defterleri (D.SVM.d), nr. 36080, 36308

Bâb-ı Defterî Baş Muhasebe Kalemi Defterleri (D.BŞM.d), nr. 189, 290, 302, 342,

Sadaret Mektubî Kalemi Nezaret ve Devair Belgeleri (A.MKT.NZD), nr. 406/81

Hatt-ı Hümâyun Tasnifi (HAT), nr. 1654/21, 1654/22, 1654/32, 1654/34, 1654/40, 1654/41

Yabancı Arşivler Bulgaristan Arşivi Defterleri (YB.04.d), nr. 32

Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrak Tasnifi (TSMA.E), nr. 637/11, 825/10

Cumhurbaşkanlığı Millî Saraylar İdaresi Başkanlığı, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defter Tasnifi (TSMA.D), nr. 7044, 7058

2. Kaynak Eserler

Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Efendi [Yaşar], *Amasya Tarihi*, I, haz. Mesut Aydın, Güler Aydın, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2007.

Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme [(Osmanlı Tarihi 1648-1682)] Tahlil ve Metin Tenkidi*, haz. Fahri Ç. Derin, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008.

Ali bin Abdurraûf el-Habeşi, *Râfi'u'l-Ğabûş fî Fezâ'ili'l-Hubûş*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 4360.

Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayında Yaşam*, çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013.

Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/ 1688-1704), haz. Abdulkadir Özcan, TTK, Ankara 2000.

Antoine Galland, *İstanbul'a Ait Günlük Hâtıralar (1672-1673)*, I-II, çev. Nahid Sırrı Örik, TTK, 2. Baskı, Ankara 1987.

Ayn Ali Efendi, *Osmanlı Kanunları ve Teşkilâtı*, haz. Seyit Ali Kahraman, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2021.

Ayvansarâyî Hüseyin Efendi Alî Sâtı' Efendi Süleyman Besîm Efendi, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, haz. Ahmet Nezih Galitekin, İşaret Yayınları, İstanbul 2001.

Bündârî, *Zübdetü'n-nüsra ve Nühbetü'l-usra; Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, çev. Kıvameddin Burslan, TTK, 3. Baskı, Ankara 2016.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, haz. Abdulkadir Özcan, TTK, Ankara 1995.

Enderunlu Abdullatif, *Ayine-i Derun (Osmanlı'ya Devlet Adamı Yetiştiren Mektep: Enderûn-i Hümâyûn)*, haz. Ahmet Köç, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2013.

Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, haz. Orhan Şaik Gökyay, Yapı Kredi Yayınları, 1. Kitap, İstanbul 1996.

_____*Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, 6. Kitap, YKY, İstanbul 2002.

Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi, haz. Abdulkadir Özcan, Eren Yayıncılık, İstanbul 1994.

Fatih Sultan Mehmed, *Atam Dedem Kanunu (Kanunnâme-i Âl-i Osman)*, haz. Abdulkadir Özcan, Yitik Hazine Yayınları, İzmir 2013.

Ganîzâde Nâdirî, *Münşe'ât-ı Nâdirî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2704-2.

Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr (4. Rükün)*, IV-V, haz. Suat Donuk, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2024.

Hafız Hızır İlyas Ağa, *Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat Letâif-i Vekâyi'-i Enderûniyye*, haz. Ali Şükrü Çoruk, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011.

Hasan Bey-zâde Ahmed Paşa, *Hasan Bey-zâde Târîhi (926-1045/1520-1635)*, II-III, haz. Şevki Nezihi Aykut, TTK, Ankara 2004.

Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhisü'l-Beyân fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, haz. Sevim İlgürel, TTK, Ankara 1998.

IV. Murad Döneminde Bir Fransız Seyyahın Maceraları (Du Loir Seayahatnamesi), çev. Mustafa Daş, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016.

İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Hüseyin Hüsameddin Evkaf-ı Hümâyûn Nezaretinin Tarihçe-i Teşkilatı ve Nüzzârın Terâcim-i Ahvali*, Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul 1335.

İdris-i Bidlîsî, *Heşt Behişt VIII. Ketibe II. Bayezid Dönemi 1481-1512*, çev. Vural Genç, TTK, Ankara 2024.

İdris-i Bitlisi, *Heşt Behişt VII. Ketibe Fatih Sultan Mehmed Devri 1451-1481*, çev. Muhammed İbrahim Yıldırım, TTK, Ankara 2013.

J.B. Tavernier, *Topkapı Sarayında Yaşam*, çev. Perran Üstündağ, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1984.

Joseph de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi*, II, çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2005.

Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-Ebrâr Zeyli (Tahlil ve Metin) 1732*, haz. Nevzat Kaya, TTK, Ankara 2003.

Kâşgarlı Mahmûd, *Divanü Lûgati't-Türk Tecümesi*, III, çev. Besim Atalay, TTK, Ankara 1985.

Koçi Bey Risalesi, Tahşiye eden. Ali Kemalî Aksüt, Vakit Gazete-Matbaa-Kütüphane, İstanbul 1939.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî,* I-VI, haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

Mustafa Sâfî'nin Zübdetü't-tevârîh'i, II, haz. İbrahim Hakkı Çuhadar, TTK, Ankara 2003.

Na'îmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fî Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)*, I-VI, haz. Mehmet İpşirli, TTK, Ankara 2014.

Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler I. Kitâb-ı Müstetâb, haz. Yaşar Yücel, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974.

Paul Rıcaut, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Hâlihazırının Tarihi (XVII. Yüzyıl),* trc. Halil İnalcık, Nihan Özyıldırım, TTK, Ankara 2012.

Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, II, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Mersin 1992.

Râşid Mehmed Efendi Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli (1071-1141 / 1660-1729),* I-III, haz. Abdulkadir Özcan vd., Klasik Yayınları, İstanbul 2013.

Robert Withers, *Büyük Efendi'nin Sarayı*, çev. Cahit Kayra, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş, İstanbul 1996.

Salomon Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk:1578-1581*, haz. Heidi Stein, çev. S. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004.

Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1008 / 1563-1600),* I-II, haz. Mehmet İpşirli, TTK, Ankara 1999.

Silâhdâr Mehmed Ağa, *Nusretnâme İnceleme-Metin (1106-1133 / 1695-1721),* haz. Mehmet Topal, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları (TÜBA), Ankara 2018.

Solak-zâde Mehmed Hemdemi Çelebi, *Solak-zâde Tarihi*, haz. Vahit Çabuk, 2. Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

Tayyar-zâde Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi Târih-i Enderûn,* I-IV, haz. Mehmet Aslan, Kitabevi, İstanbul 2010.

Topçular Kâtibi Abdulkadir (Kadri) Efendi Tarihi, I-II, haz. Ziya Yılmazer, TTK, Ankara 2003.

Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre,* I-IV, haz. Muzaffer Doğan, Recep Ahıshalı, Erhan Afyoncu, Mahmut Ak, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2017.

Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanuni ve Pargalı İbrahim Paşa, ed. Erhan Afyoncu, çev. Pınar Gökpar-Elettra Ercolino, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2012.

3. Yayımlanmış Belgeler

114 numaralı Galata Mahkemesi Sicil Defteri, LIV, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür A.Ş Yayınları, İstanbul 2019.

Bosna-Hersek Vakfiyeleri, II, ed. Mevlüt Çam-Rahman Ademi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2016.

Barkan, Ömer Lütfi, Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri 953 (1546) Târîhli*, Baha Matbaası, İstanbul 1970.

Canatar, Mehmet, *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri 1009 (1600) Tarihli*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2004.

Yıldırım, Hacı Osman vd., *6 Numaralı Mühimme Defteri (972 / 1564–1565) < Özet-Transkripsiyon Ve İndeks > I*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 28 Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi: III, ANKARA 1995.

_____, *82 Numaralı Mühimme Defteri (1026-1027 / 1617-1618) <Özet-Transkripsiyon-İndeks ve Tıpkıbasım>*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 47 Divân-ı Hümâyûn Siciller Dizisi: VI, Ankara 2000.

Haseki Hürrem Sultan Kudüs Vakfiyesi, trc. Osman Keskioğlu, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2017.

4. Yayımlanmamış Belgeler-Kaynaklar

Abdurrahman Sağırlı, *Mehmed b. Mehmed er-Rûmî (Edirneli)'nin Nuhbetü't-Tevârih Ve'l-Ahbâr'ı ve Târîh-i Âl-i Osman'ı (Metinleri, Tahlilleri)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

Başaran, Orhan, *İdris-i Bitlisî'nin Heşt Behişt'inin Hatimesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2000.

Bekhit, Hager Mohammed Ahmed Elsayed, *Mustafa Ağa el-Müteferrika'nın Fevâ'id-i Gazâ Adlı Eseri (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek

Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2022.

Bingül, Harun, *Mühimme Zeyli Kataloğu'ndaki 5 Numaralı Defterin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2002.

Gök, Abbas, *62 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (s.135-271)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2021.

Gök, İlhan, *Atatürk Kitaplığı M.C. O.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri (Transkripsiyon-Değerlendirme)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2014.

Günay, Musa, *55 Numaralı Mühimme Defteri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1996.

Kahveci, Gülay, *29 Numaralı Mühimme Defteri (984/1576) (Tahlil-Özet-Transkripsiyon)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998.

Karabulut, Fatih, *1556-1557 (H. 963-964) Tarihli Divan-ı Hümâyûn Ruûs Defteri (126-243) Metin-Değerlendirme-Dizin*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2015.

Kır, Anıl, *Kamil Kepeci 217 Numaralı Ruûs Defteri (Metin-Değerlendirme, s. 101-202),* Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilecik 2019.

Mert, Berna, *IV. Mehmed Devri Bir Kaftan Defteri (H.19 B. 1058-24 N. 1086 / 9 Ağustos 1648-12 Aralık 1675) (Değerlendirme-Çeviri Metin)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2022.

Millik, Nida Akdoğan, *Dâ'i-i Fakir: Tarih-i Engürüs ve Feth-i Eğri (Tahkikli Neşir),* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2005.

Ertuğrul Oral, *Mehmed Halife Tarih-i Gılmanî,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2000.

Savun, Hakan, *Kamil Kepeci 217 Numaralı Ruûs Defteri (Metin-Değerlendirme, s. 1-100)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilecik 2019.

Tatar, Sümeyra, *48 Numaralı Mühimme Defteri'nin (H.990-991\M.1582-1583) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (s.254-380)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2019.

Türkal, Nazire Karaçay, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca.1106 / 1654-7 Şubat 1695)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

Yılmaz, Aysun, *271 Numaralı Ruûs Defteri (1069-1071/1659-1660) (Metin ve Değerlendirme)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümüşhane 2020.

Yılmaz, Ebru, *47 Numaralı Mühimme Defteri (H.990/M. 1582) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (S. 1-133)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, Ağustos 2019.

Yiğit, Osman, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi 34 Numaralı Filori Defteri (Değerlendirme-Transkripsiyon)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2018.

5. Araştırma Eserler

Afyoncu, Erhan, "Müteferrika", *DİA*, XXXII, (2006), s.183-185.

Ahıshalı, Recep, *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Reisülküttâblık (XVIII. Yüzyıl)*, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2023.

_____, "Ruûs", *DİA*, XXXV, (2008), s.272-273.

Akgündüz, Ahmed, İ*slâm Hukukunda Kölelik-Câriyelik Müessesesi Osmanlı'da Harem*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı (OSAV) Yayınevi, İstanbul 1995.

Akgündüz, Murat, "Osmanlı Padişahlarının Özel İmamları: İmâm-ı Sultânîler", *İstem*, Sayı:7, (Konya 2006), s.65-74.

Akkutay, Ülker, *Enderun Mektebi*, Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara 1984.

Alikılıç, Dündar, *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler: İmparatorluk Seremonisi*, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul 2004.

Altındağ, Ülkü, "Dârüssaâde", *DİA*, IX, (1994), s.1-3.

Atasoy, Nurhan, *Haseki Hürrem Sultan ve Vakıfların Altın Çağı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2018.

_____, "Hırka-i Saâdet", *DİA*, XVII, (1998), s.374-377.

Atçeken, Zeki, Yaşar Bedirhan, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi*, Eğitim Kitabevi, Konya 2004.

Atmaca, Emine, Reshide Adzhumerova, ""Kapı ve Eşik" Kelimeleri Üzerine", *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, Sayı:12/2, (Sakarya 2010), s.23-45.

Ayaz, Fatih Yahya, *Türk Memlükler Döneminde Saray Ağalığı Üstâdârlık (1250-1382)*, M. Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2008.

_____, "Üstâdüddâr", *DİA*, XLII, (2012), s.393-395.

Aycibin, Zeynep, "Ahmed Resmi Efendi'nin Hamîletü'l-küberâ'sı ve Müstakimzâde Zeyli", *Belgeler*, Cilt:22, Sayı:26, (Ankara 2001).

Aynur, Hatice, "Kitabeler Arasında IV: Kubbeden namluya: bir kurşunlu caminin hikâyesi Sütlüce/Çavuşbaşı Mahmûd Ağa Camii ve Tamir Kitabesi", *Dergah Dergisi*, Sayı:369, (2020) s.30-31.

Barkan, Ömer Lütfi, *Osmanlı Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Osmanlı Devlet Arşivleri Üzerinde Tetkikler-Makaleler II*, haz. Hüseyin Özdeğer, İstanbul Üniversitesi Rektörlük Yayın No: 4214, İstanbul 2000.

Barnes, John Robert, "Murad Reis Tekkesi (Rodos)", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, ed. Ahmet Yaşar Ocak, TTK, Ankara 2014.

Baykal, İsmail Hakkı, *Enderun Mektebi Tarihi*, I, İstanbul Fethi Derneği Neşriyatı, İstanbul 1953.

Baykal, İsmail, "Yeni Sarayda "Enderun Hastanesi", *Türk Tıp Tarihi Arşivi*, V, (1940), s.33-41.

Beydilli, Kemal, "D'ohsson, Ignatius Mouradgea", *DİA*, IX, (1994), s.496-497.

Bilgin, Arif, *Osmanlı Saray Mutfağı (1453-1650)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004.

Bozkurt, Doğukan, "IV. Murad ve Silahdar Paşaları: Silahdar Mustafa Paşa Örneği", *Tarih Tetkikleri Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, (Ankara 2023), s.12-32.

_____, “XVII. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda Bir Güç Odağı: Silahdar Ağalar ve Köprülü İktidarının Kuruluş Sürecinde Politik Mücadele”, *Tarih Tetkikleri Dergisi*, Cilt:2, Sayı:4, (Ankara 2024), s.93-109.

Bölükbaşı, Ayşenur, *XVI. Yüzyılda İstanbul'daki Halveti Tekkeleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2015.

Çelebican, İbrahim, *Sultan Süleyman Zamanında Enderun Mektebi ve Birimleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2022.

Çerçi, Faris, *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Künhü'l-Ahbâr'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri*, I, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2000.

Çetin, Ö. Hakan, *Osmanlı İmparatorluk Dönemi Resim Sanatında Türk Giyim-Kuşamı (1600-1700)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.

Demir, Uğur, “Silâhdar Mustafa Paşa [ö. 1642] ve Üsküdar”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu Bildiriler Cilt III (15-16-17 Ekim 2021)*, ed. Coşkun Yılmaz, Üsküdar Belediyesi, İstanbul 2023, s.30-87.

Demiralp, Yekta, *İlk Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Diker, Sevgi Ağca, *Osmanlı Saray Teşkilatında Has Oda*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2021.

_____, “Topkapı Sarayında Ak Hadımlardan Oluşan Bâbüssaâde Teşkilatı ve Kurumun Son Güçlü Temsilcisi: Kapı Ağası Gazanfer Ağa”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı:16, (2020), s.1-32.

_____, “Enderûna Giriş Yolları ve Enderun Teşkilatı”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Dergisi*, Sayı:17 (İstanbul 2021), s.307-354.

Doğan, Ömer Semih, *Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri 103 Numaralı Mühimme Defteri (1103-1107/1692-1695)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2019.

Doğan, Sema, “Haseki Külliyesi”, *DİA*, XVI, (1997), s.370-372.

Dolu, Alaattin, “Bâbüssaâde Ağası Yakub Ağa ve Kastamonu'daki Külliyesi”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı:56 , (Ankara 2021), s.33-59.

Ekici, Sakine Akcan, *17. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Ehl-i Hiref-i Hâssa Teşkilatı Birimleri ve Yapısal Özellikleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018.

Eldem, Sedad H., Feridun Akozan, *Topkapı Sarayı Bir Mimari Araştırma*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1981.

Erbil, Bilal, *Gazanfer Ağa, Hayatı ve Yaptırdığı Eserler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

Eroğlu, Haldun, "Şehzade", *DİA*, XXXVIII, (2010), s.480-483.

Ertuğ, Zeynep Tarım, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülûs ve Cenaze Törenleri*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1999.

_____, "Osmanlı Devlet Teşrifâtında Hırka-i Şerîf Ziyareti", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı:16, (İstanbul 1998), s.37-45.

_____, "Peyk", *DİA*, XXXIV, (2007), s.263-264.

_____, "Topkapı Sarayı", *DİA*, XLI, (2012), s.256-261.

Eyice, Semavi "Bâbüssaâde", *DİA*, IV, (1991), s.408-409.

_____, "İbrâhim Paşa Sarayı", *DİA*, XXI, (2000), s.345-347.

_____, "Koca Mustafa Paşa Camii ve Külliyesi", *DİA*, XXVI, (2002), s.133-136.

Farooqi, Naimur Rahman, "Delhi Sultanlığı", *DİA*, IX, (1994), s.130-132.

Ferlibaş, Meral Bayrak, *Enderun Hazinesi Kethüdası ve Bâbüssaâde Ağası Osman Ağa'nın Evkafı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, Aralık 2021.

Genç, Nermin, *Enderun Teşkilatından Seferli Odası ve Tarihi Gelişimi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2024.

Genç, Reşat, *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, TTK, Ankara 2002.

Genç, Vural, *Acem'den Rum'a Bir Bürokrat ve Tarihçi İdris-i Bidlîsî (1457-1520)*, TTK, Ankara 2019.

Gül, Abdulkasim, "Patrona İsyanı ve Yeniçeriler: Dört Gözle Beklenen İhtilalin Osmanlı Tahtının Kâbusuna Dönüşmesi", *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, Cilt:27, Sayı:52 (İstanbul 2022/1), s.71-126.

Gürbüz, Meryem, *Harizmşahlar Devlet Teşkilatı, Ekonomi Kültür*. Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2014.

Halaçoğlu, Yusuf, "Cisr-i Mustafa Paşa", *DİA*, VIII, (1993), s.33-34.

Hammer, Joseph V., *Büyük Osmanlı Tarihi*, II, haz. Mümin Çevik, Erol Kılıç, c.3, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1989.

Hathaway, Jane, *Darüssaade Ağası Osmanlı Sarayında Afrikalı Bir Güç Odağı*, çev. Tansel Demirel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2022.

Hızlı, Mefail, "Osmanlı Vakıf Siteminde "rakabe", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı; 6, (Bursa 1994), s.53-70.

İlgürel, Mücteba, "Kösem Sultan", *DİA*, XXVI, (2002), s.273-275.

İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, YKY, İstanbul 2003.

_____, *Devlet-i ʿAliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 33. Baskı, İstanbul 2009.

_____, "İstanbul", *DİA*, XXIII, (2001), s.220-239.

İpşirli, Mehmet, "Atik Ali Paşa", *DİA*, IV, (1991), s.64-65.

_____, "Bâb-ı Hümâyun", *DİA*, IV, (1991), s.362.

_____, "Bâbıâli", *DİA*, IV, (1991), s.378-386.

_____, "Bostanzâde Mehmed Efendi", *DİA*, VI, (1992), s.311.

_____, "Elçi", *DİA*, XI, (1995), s.3-15.

_____, "Enderun", *DİA*, XI, (1995), s.185-187.

_____, "Galata Sarayı", *DİA*, XIII, (1996), s.322-323.

_____, "Harem", *DİA*, XVI, (1997), s.135-138.

_____, "Kazasker", *DİA*, XXV, (2002), s.140-143.

_____, "Selânikî Mustafa Efendi", *DİA*, XXXVI, (2009), s.357-359.

İşbilir, Ömer, "Yük", *DİA*, XLIV, (2013), s.46-48.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1451-1538)*, II, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005.

Karabiber, Fatih, *Dirnişîzâde Abdullah Efendi Mecmuası (Saraybosna Sicili TTK Nr. Y/0514)(Değerlendirme-Transkripsiyon)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2025.

Karahan, Ayşe, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Istabl-ı Âmire Teşkilâtı (XV-XVI. Yüzyıllar)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2024.

Kaya, Leyla, *Kapı Ağası Gazanfer Ağa'nın Anadolu'da Yaptırdığı Mimarî Eserler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara 2022.

Kesik, Muharrem, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti,* Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2021.

Kıran, Batuhan İsmail, *Osmanlı Saray Teşkilatında İç Oğlanlığı Müessesesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2018.

Korić, Elma, "An Undated Defter Of Kapuagha Kayiş Mustafa Agha's Waqf For Madrasa (Dâru-l Hadîs) in Istanbul / Kapuağası Kayış Mustafa Ağa'nın İstanbul'da Medrese (Dâru-l Hadîs) Vakfına Ait Tarihsiz Bir Defter", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, Sayı:54, (Ankara 2023), s.93-111.

Kortel, S. Haluk, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, TTK, Ankara 2006.

Köymen, M. Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, I, Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2000.

_____, "Alp Arslan Zamanında Şelçuklu Saray Teşkilatı ve Hayatı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:4, Sayı:6, (Ankara 1966), s.1-99.

Kucur, Sadi S., "Vekîl-i Hâsslık ve Selçuklu Saraylarında Üstâdü'd-dârlık", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Kültür Ocağı Vakfı (KOCAV) Yayıncılık, Sayı:14, (İstanbul 2006), s.1-10.

Kunt, İbrahim Metin, "Kulların Kulları", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, Sayı:3, (1975), s.27-42.

Kurt, İsmail, *Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1996.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "İstanbul'daki Kutsal Emanetler", Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, V, (2015), s.402-415.

Kütükoğlu, Bekir, "Âlî Mustafa Efendi", *DİA*, II, (1989), s.414-416.

Kütükoğlu, Mübahat S., "Elkāb", *DİA*, XI, (1995), s.51-54.

_____, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1998.

_____, “Mühimme Defteri”, *DİA*, XXXI, (2020), s.519-522.

Merçil, Erdoğan, *Selçuklular’da Saraylar ve Saray Teşkilâtı*, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2011.

Necipoğlu, Gülru, *15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimarî, Tören ve İktidar*, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.

_____, *Sinan Çağı Osmanlı İmparatorluğu’nda Mimarî Kültür*, çev. Gül Çağalı Güven, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.

Nuhoğlu, Güller, *Beyhaki Tarihi’ne Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilatı ve Kültür*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

Ocakaçan, Levent Kaya, *Geç 16. ve Erken 17. yy’da Osmanlı Devleti’ndeki Patronaj İlişkilerinin Gazanfer Ağa Örneği Üzerinden Venedik Belgelerine Göre İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016.

Ok, Sema, *Harem Dünyası Harem Ağaları*, Kamer Yayınları, İstanbul 1997.

Okumuş, Necdet, “Panzehir”, *DİA*, XXXIV, (2007), s.159-160.

Öğün, Tuncay, “Müsâdere”, *DİA*, XXXII, (2006), s.67-68.

Özaydın, Abdülkerim, “Kündürî”, *DİA*, XXVI, (2002), s.554-555.

Özaydın, Abdülkerim, Nebi Bozkurt, “Harem”, *DİA*, XVI, (1997), s.132-135.

Özcan, Abdülkadir, “Fatih’in Teşkîlat Kanûnamesi ve Nizam-ı Âlem İçin Kardeş Katli Meselesi”, *Tarih Dergisi*, Sayı:33, (İstanbul 2011), s.7-56.

_____, “Eyyübi Efendi Kanunnamesi Hakkında Yeni Bir Değerlendirme”, *Tarih Dergisi*, Sayı:36, (İstanbul 2011), s.423-426.

_____, “Kapıcı”, *DİA*, XXIV, (2001), s.345-347.

_____, “Hadım Hasan Paşa”, *DİA*, XV, 1997, s.5.

_____, “Silâhdar Mehmed Ağa”, *DİA*, XXXVII, (2009), s.194-197.

_____, “Devşirme”, *DİA*, IX, (1994), s.254-257.

___, “İdrîs-i Bitlisî”, *DİA*, XXI, (2000), s.485-489.

_____, “Karakulak”, *DİA*, EK-II, (2019), s.23.

Özcan, Tahsin, *Osmanlı Para Vakıfları Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği*, TTK, Ankara 2003.

_____, “Muhallefât”, *DİA*, XXX, (2020), s.405-406.

Özdemir, Ayşe, *Selçuklu Saraylarında Hâciblik*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2019.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

Palabıyık, Hanefi, *Valililten İmparatorluğa Gazneliler Devlet ve Saray Teşkilatı*, Araştırma Yayınları, Ankara 2002.

Pamuk, Şevket, “Kuruş”, *DİA*, XXVI, (2002), s.458-459.

Sağdıç, Elif, *Topkapı Sarayı’nın İkinci Avlusunun Dönüşümü ve Kayıp Mekanları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2018.

Sahillioğlu, Halil, “Akçe”, *DİA*, II, (1989), s.224-227.

Sakaoğlu, Necdet, *Tarihi, Mekânları, Kitabeleri ve Anıları ile Saray-ı Hümayun: Topkapı Sarayı*, Denizbank Yayınları, İstanbul 2002.

Saydık, Furkan, *Dîvân-ı Hümâyûn Kapıcılar Kethüdalığı (XVI. ve XVII. Yüzyıllar)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2024.

Serin, Muhittin, “Yûsuf Efendi, Demircikulu”, *DİA*, Ek II, (2019), s.677-678.

Sevim, Ali, Merçil, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür*, TTK, Ankara 2014.

Sönmez, Ebru, *1129/1717 Tarihli Deftere Göre Raht Hazinesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001.

Sümer, Faruk, “âgācî”, *DİA*, I, (1988), s.447.

Şahin, Esma, “Hamilik Faaliyetleri Çerçevesinde Gazanfer Ağa (ö. 1603)’ya Yazılan Manzumeler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:12, Sayı:63, (2019), s.168-193.

Şimşirgil, Ahmet, *Taşa Yazılan Tarih Topkapı Sarayı*, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul 2005.

_____, “İç Oğlanı”, *DİA*, XXI, (2000), s.449-450.

Taneri, Aydın, “Hâcib”, *DİA*, XIV, (1996), s.508-511.

Tataroğlu, Yasemin, *4 Numaralı Atik Şikâyet Defteri 1665-1670 (H. 1075-1081) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2015.

Tatlısumak, Uğur, "Türk Siyasal ve Toplumsal İlişkilerin Güç Merkezi: Patronaj ve Depatronaj Kavramları", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:33, (2016), s.624-633.

Tezcan, Nuran, "Seyahatnâme", *DİA*, XXXVII, (2009), s.16-19.

Turan, Ahmet Nezihi, "Mahremiyetin Muhafızları, Darüssaade Ağaları," *Osmanlı Araştırmaları*, Cilt:19, Sayı:19, (İstanbul 1999), s.123-148.

Turan, Şerafettin, "Silâhdar", *DİA*, XXXVII, (2009), s.191-193.

Uluçay, M. Çağatay, *Harem II*, TTK, Ankara 1971.

Uluskan, Murat, *Divân-ı Hümâyûn Çavuşbaşılığı (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1998.

_____, *Divân-ı Hümâyun Çavuşları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK, 2. Baskı, Ankara 1969.

_____, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1970.

_____, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1984.

_____, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, TTK, 4. Baskı, Ankara 2014.

Ünsal, Coşkun, *Osmanlı Askerî Teşkilatında Kapıkulu Süvarileri (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2023.

Yazıcı, Tahsin, Mehmet İpşirli, "Ferrâş", *DİA*, XII, (1995), s.408-409.

Yıldız, Aysel, *Kenar Adamları ve Bendeleri; Tirsinikli İsmail Ağa ve Alemdar Mustafa Paşa'nın Adamları: Manuk Mirzayan ve Köse Ahmed Efendi*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2018.

Yıldız, Murat, *Bahçıvanlıktan Saray Muhafızlığına Bostancı Ocağı*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2011.

Yılmaz, Hayri Fehmi, "Zeyrek Kilise Camii", *DİA*, XLIV, (2013), s.377-378.

Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1574-1623)*, III, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

6. Elektronik kaynaklar

Library of Congress, Rålamb Book of Costumes, https://www.loc.gov/item/2021668152/ (Erişim Tarihi: 06.06.2025).

Genel Türkçe Sözlük, "Kapı", Türk Dil Kurumu Sözlüğü (TDK), https://sozluk.gov.tr/?ara=kap%C4%B1 (Erişim Tarihi: 07.06.2025).

Genel Türkçe Sözlük, "Nepotizm", TDK, https://sozluk.gov.tr/?ara=nepotizm (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

Kubbealtı Lugatı, "Bisat", https://lugatim.com/s/bisat (Erişim Tarihi: 29.05.2025).

Kubbealtı Lugatı, "Abayi", https://lugatim.com/s/abayi (Erişim Tarihi: 29.05.2025).

Kubbealtı Lugatı, "Postin", https://lugatim.com/s/postin (Erişim Tarihi: 29.05.2025).

Kubbealtı Lugatı, "İltimas", https://www.lugatim.com/s/iltimas (Erişim Tarihi: 13.03.2025).

EKLER

EK 1: Ağalara Verilen Çerağlık Hakkında Padişahın Bâbüssaâde Ağası'na Emri (BOA, A.AMD, 1/22 (24 Ağustos 1692)

Bâbü's-sa'âde Ağası Mustafa Ağa,
Dârü's-sa'âde Ağası Nezir Ağa kuluma iki çerağlık Çuhadâr Ağa'ya ve Peşkir Ağası Hasan Ağa'ya Harem Başkapu Oğlanı Ali Ağa'ya Saray Kethüdâsı'na birer çerağlık ihsân eyledim. İçerüye alasın. Fî 11 Z sene 1103.

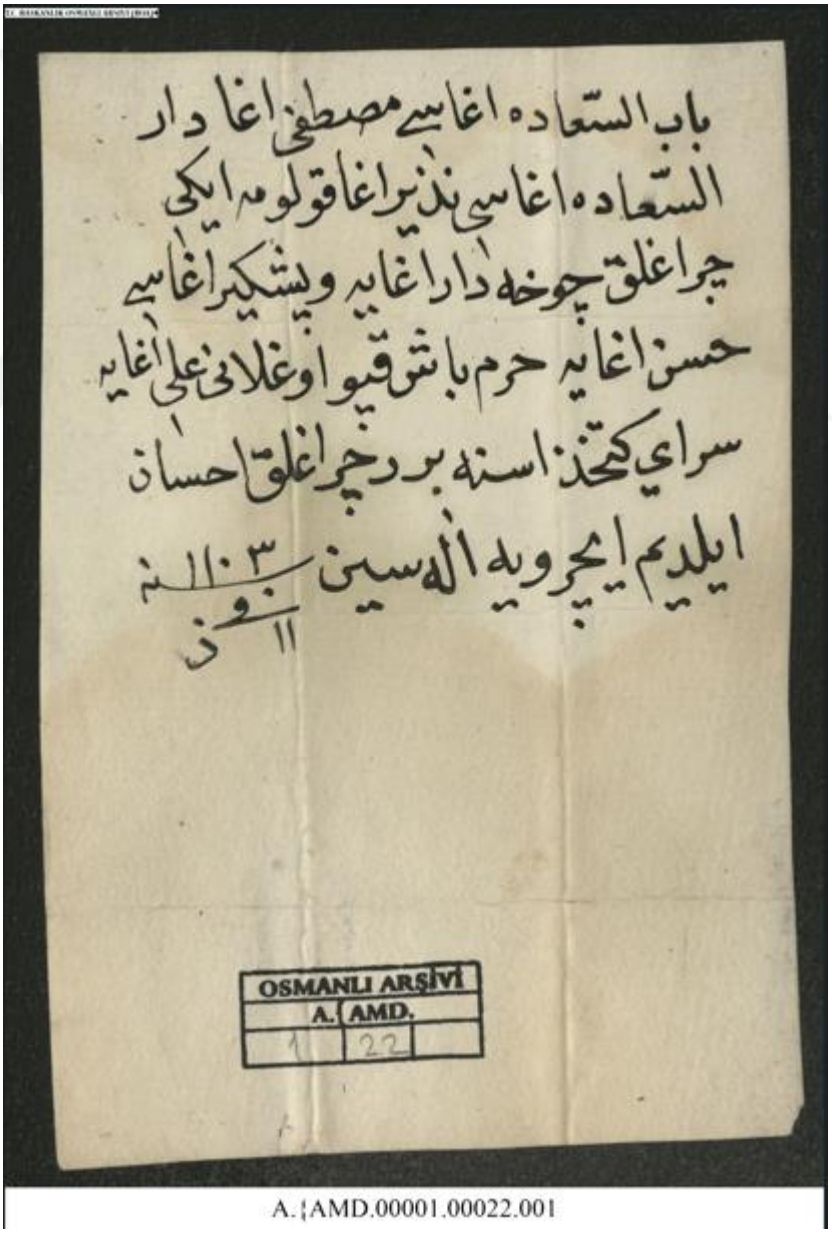

A.{AMD.00001.00022.001

EK 2: Bâbüssaâde Ağası Davud Ağa'nın İmzası (BOA, İE.SM, 10/1029)

Ez'afü'l-ibâd Davud Ağa-i Bâbü's-sa'âde hâliyâ.

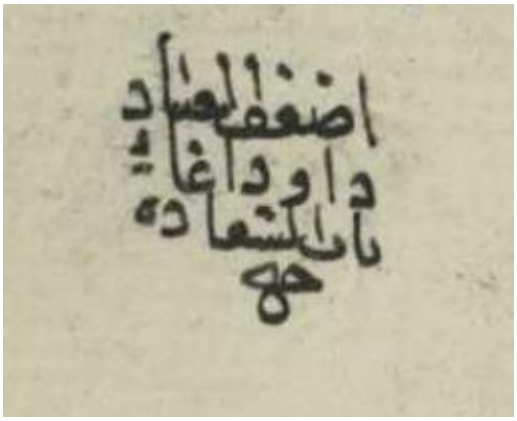

EK 3: Bâbüssaâde Ağası Mustafa Ağa'nın İmzası ve Mührü (BOA, TSMA.d, 7863/1)

El-mu'temed bi'n-Nebi es-safâ Mustafa Ağa-yı Bâb-ı Sa'âdet

EK 4: Bâbüssaâde Ali Ağa'nın İmzası (BOA, İE.EV, 17/2025)

Ez'afü'l-ibâd Ali Ağa-i Bâbü's-sa'âde

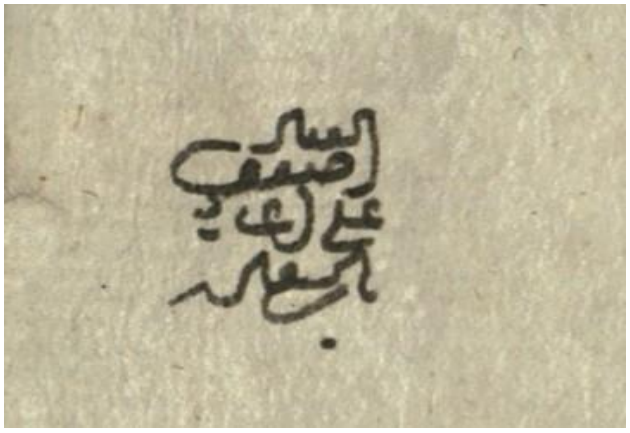

EK 5: Sakkayân-ı Dîvân-ı Hümâyun Ocağı'na Bâbüssaâde Ağası Davud Ağa arzıyla yapılan atama (BOA, İE.SM, 8/718 (11 Kasım 1669)

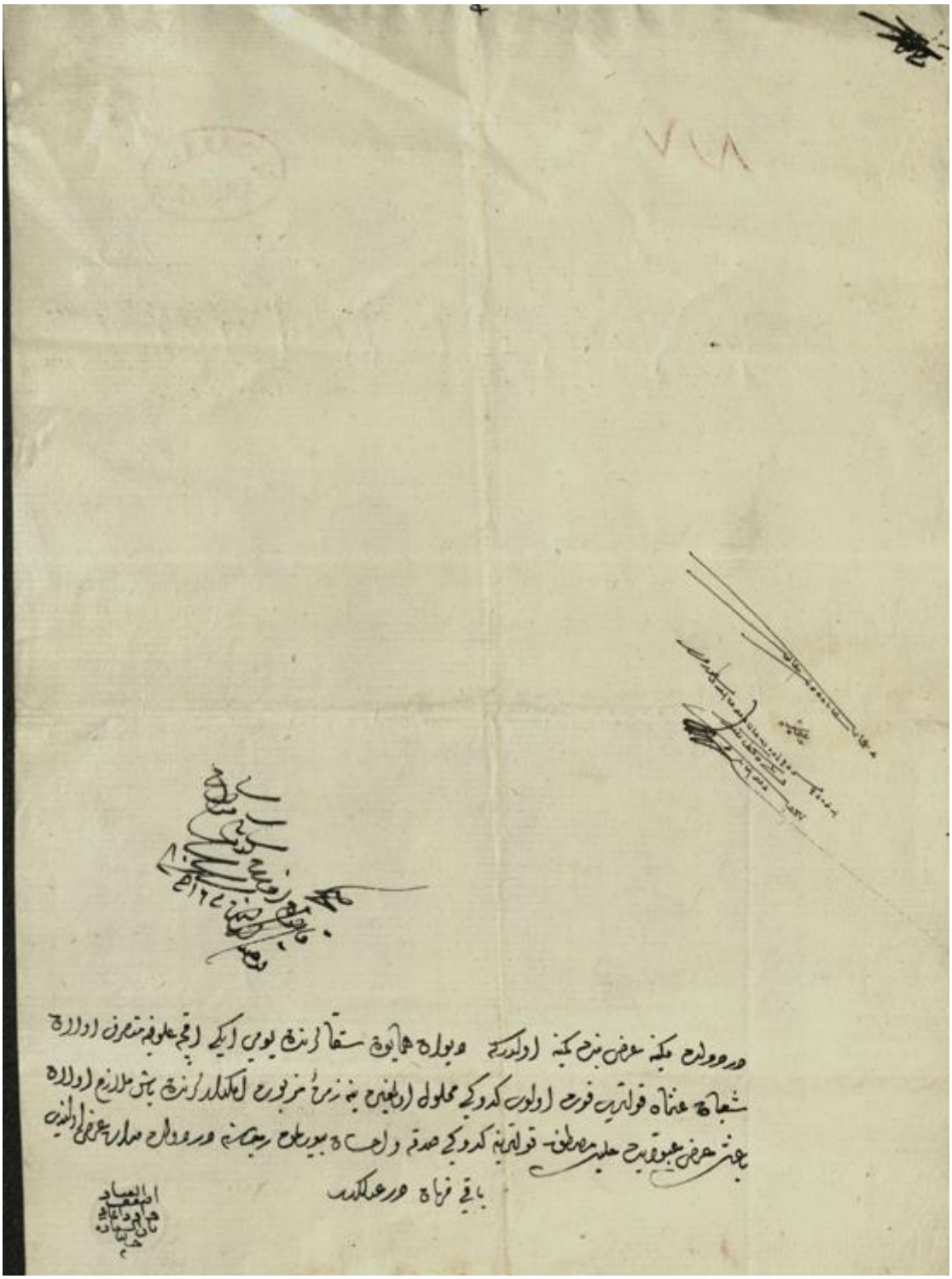

EK 6: Bâbüssaâde Ağası Abdullah Ağa ve Saray Ağası Hasan Ağa'nın H.1123 senesine ait Rikâbiye akçesi (BOA, TSMA.d, 2353/6 (1711-1712)

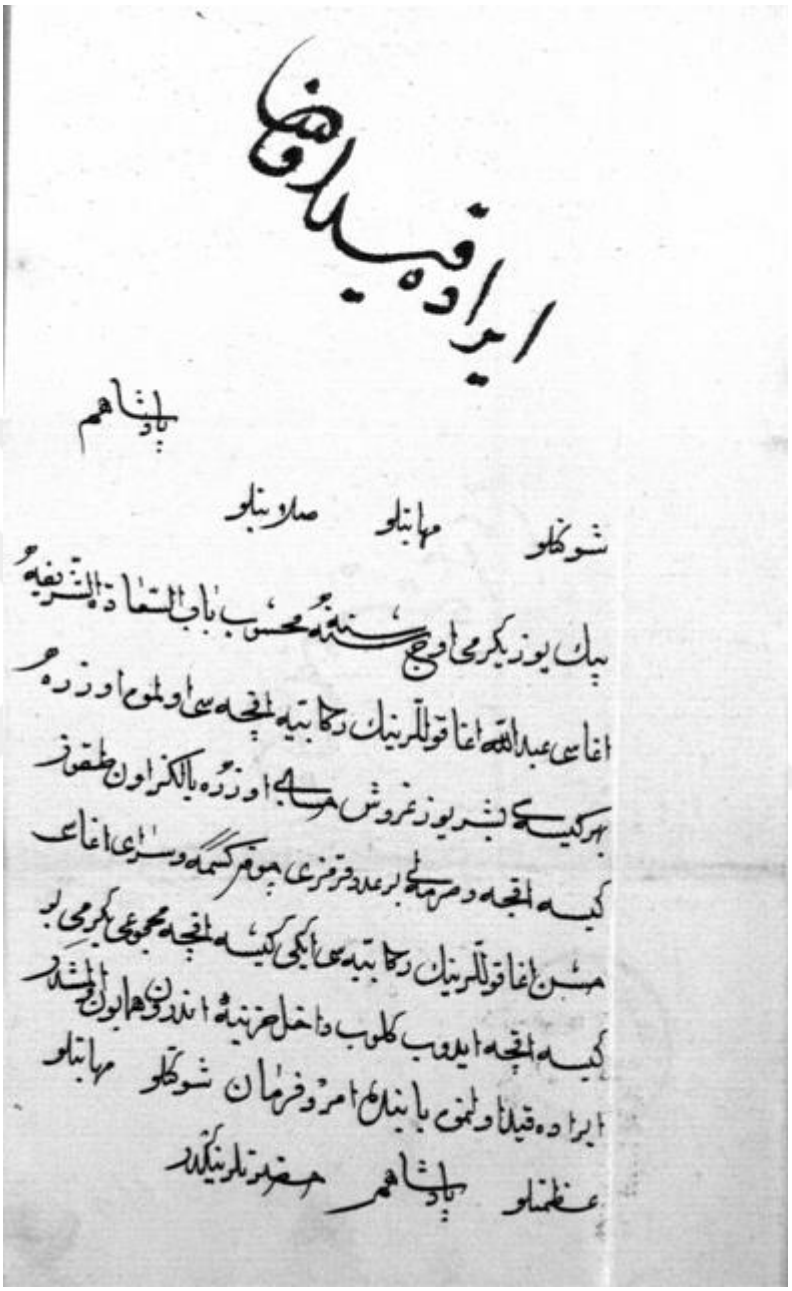

EK 7: Seferde olan Bâbüssaâde ağalarına H.1070 senesinde dağıtılan kaftan akçesi

BOA, TSMA.d, 2402/2 (1659-1660)

